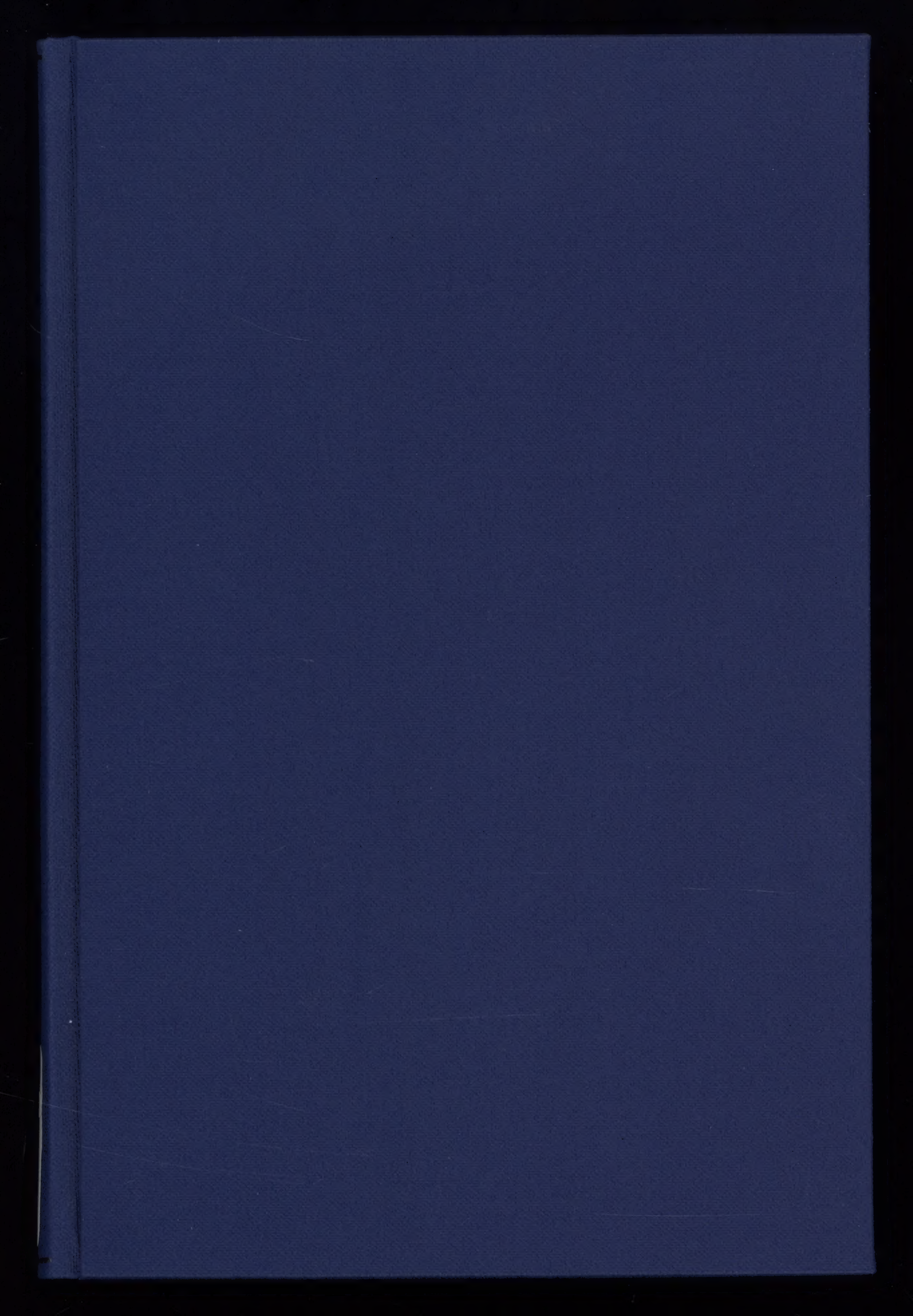

30

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FR. JAR. RYPÁČEK.

ROČNÍK TŘICÁTÝ.

V BRNĚ, 1906.
TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Kapras Jan JUDr.: Řády selské a instrukce hospodářské 1350—1626. Vydal Josef Kalousek. Archivu Českého díl XXII. III., str. 286—288.
—n—: Listinář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Vydal Jos. Strnad. Část II. Od r. 1450—1526. I., str. 80- 81. — Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Napsal Josef Bartocha. I., str. 81—82. — Hölzlova generální mapa království českého. Zrevidoval Zdeněk Lepař. II., str. 185—186.
Pešek Josef Dr.: M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. Napsal Dr. Vlastimil Kybal. II., str. 178—182. — Ven z přítmí. Českých snah pohnutky, cíle a cesty. Napsal Dr. Josef Fořt. II., str. 182—185. — Dějiny české hudby. Napsal Dr. Zd. Nejedlý. III., str. 294—298. — Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách. Napsal Zdeněk Nejedlý. III., str. 299—306. — Život sv. Františka z Assisi. Napsal Pavel Sabatier. Přeložila Dr. M. Komínková. IV., str. 413—414. — Poměr zpěvu husitského k hudbě předhusitské. Napsal Dr. Zdeněk Nejedlý. IV., str. 414—415. — Einleitung in die Geschichtswissenschaft. Napsal Dr. Arn. Bernheim. IV., str. 415—416.
Polák Antonín Dr.: Böhmen, Mähren und Schlesien bis zu ihrer Vereinigung mit Oesterreich im J. 1525. Napsal Dr. B. Bretholz. I., str. 82—85. — Die Deutschen und ihre Rechte in Böhmen und Mähren im XIII. und XIV. Jahrh. Napsal Dr. Jiří Juritsch. I., str. 85—88. — Anfänge und Entwickelung der Naumburger Hussitensage. Napsal P. Mitzschke. I., str. 88.
Rypáček Fr. Jar.: Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě a v jejích obvodech ve Slezsku. Napsal Fr. A. Slavík. II., str. 186—188. — František kardinál Dietrichštejn. Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství. Napsal Jan Tenora. IV., str. 410—413.
Traub Hugo Dr.: Vlastivěda moravská: Znojemský okres. Napsal Fr. V. Peřinka. — Jaroslavský okres. Napsal Fr. V. Peřinka. — Val.-Klobucký okres. Napsal Fr. V. Peřinka. I., str. 77—80.

D. Nová díla.

I., str. 88—90. — II., str. 188—189. — III., str. 308. — IV., str. 416—418.

E. Časopisy.

I., str. 90—93. — II., str. 189—192. — IV., str. 418—420.

F. Zpráva o činnosti Matice Moravské

za správní rok 1905, přednesená o valné hromadě dne 26. února 1906. II., str. 1—6. na konci sešitu. — Pokladniční zpráva za r. 1905. II., str. 7—8. tamže.

G. Provolání

Svazu osvětového. I., str. 93—96. — Provolání Společnosti Národopisného Musea Československého. II., str. 192.

H. Přílohy.

Plán Komny. Upravil Fr. A. Slavík. — Rudolfa Dvořáka „Jednání sněmů moravských v letech 1835—1848. Obě přílohy k sešitu III.

I. Oprava.

IV., str. 420.

30

Rozvržení místních pojmenování na Moravě.

Píše Aug. Sedláček.

Místní pojmenování rozbírati a poznávati důležito jest pro seznání prvotních dějin té které vsi, pro něž se odjinud pamětí nedostává, také vede k poznání správných jmen. Tato vystopovati jest druhdy obtíží. Kdo žije mezi lidem a seznává, jak které jméno vyslovuje a má po ruce staré paměti, aby nejstarší tvar poznal, má snadnou práci; hůře je tomu, kdo má správné názvy vyhledávati ze zkomolenin všelijakých, jaké se vyskytují v listech 13. a 14. století. A zvláště na Moravě naskytuje se tu obtíž veliká, poněvadž písaři si oblíbili užívati zněmčilých tvarů, z nichž druhdy nesnadno poznati pravý tvar. Stačí jen krátce se podívati do nejstarších kvaternů tištěných desk Brněnských aneb Diplomatáře, aby se poznalo, jak zkomoleny mnohé tvary až do nepoznání. Dsky Olomoucké jsou v té příčině lepší, poněvadž národní vědomí na Olomoucku mnohem dříve proniklo nežli na Brněnsku. Dsky manské Kroměřížské od dob biskupa Pavla vykazují správná česká jména a jsou bohatou studnicí k poznání správných názvův.

Dobrým vodítkem mohl by býti Podrobný seznam míst, vydávaný c. k. statistickou ústř. komisí, avšak dílo to vypočítáno hlavně pro německý text, a český jen že tak tak přidán. Tak na př. hned na 1. stránce čteme Stěchowitz a nic více. Při některých místech vyskytují se názvy víře nepodobné. Tak na př. jest v okresu Kojetínském ves Wierowan — Věrovany, které se však česky nikdy tak nenazývaly, nýbrž Výrovany, což se i s německým názvem shoduje. Bezpochyby se říká ve výslovnosti Vérovany.

Názvy měst, městeček, vesnic a samot, pokud jsou české, lze rozvrhnouti na tři oddíly. Jsou to jména vzatá od osob a značící obyčejně jejich majetek, jež nazveme přisvojovacími, pak jména, která se dávala obyvatelům, jež nazveme čeled-

nimi, a konečně jména v užším smyslu místní, kteráž se obyčejně topickými nazývají. První a třetí vyskytují se také u Němců hojně, avšak jména druhého oddílu zdají se slovanskou zvláštností a vyskytují se ve všech slovanských zemích.

1. Jména přisvojovací.

Jest patrno, že Blažkov má jméno sve po Blažkovi a znamená něco, co jistému Blažkovi před dávnými dobami patřívalo. Doplniti tu lze slovo dvůr, ale ne vždy. Jestli na př. l. 1390 patřily k Vážanům porostliny Blížkov a Radíkov, oboje zvané po osobách (Blížkovi a Radíkovi), lze to jen tak vykládati, že buď se má rozuměti Radíkův les, aneb že již před tím tu stávalo sedlo, které zpustlo. Za starých dob totiž, kde vše bylo v stavu nehotovosti, stavení ze dřeva a hlavní živností pastevnictví, velmi snadno bylo opouštěti místo, jež neposkytovalo dosti podmínek dobrých na přebývání.

Nejčastěji naskytují se jména s koncovkou *-ov* jako Adamov, Arklebov (také Archlebov dle jména Arkleb z německého Hartlieb pocházejícího), Arnoštov, Bačov, Banov, Batelov, (prv. Batalov[1]), Bedřichov, Bělov, Benešov, Benkov, Beňov, Beranov, Bezděkov, Bezměrov, Bežuchov, Bítov (jsou i Bítovčice), Blahoňov, Blažkov, Blížkov, Bludov, Bohdalov, Bohdíkov, Bohuňov, Bojanov, Bolíkov, Boňov, Boršov, Borušov, Bořitov, Božkov (psáno obyčejně Boškov), Braniškov, Branšov, Bratrušov, Bratřejov, Budišov, Budkov, Buzov, Býkov(ec), Cakov, Cíkov, Crhov, Cvrčov, Částkov, Čeňkov, Čichov, Číkov, Čížov, Dalov, Dědkov, Divišov, Dobrochov, Dobřičov, Domášov (dle Tomáše), Drahlov, Dražov (prv. Dražejov?), Drozdov, Hartíkov (prv. Hartvíkov), Hartinkov (dle jména Hartung), Heřmanov, Hluchov, Hlusov (jsou i Hlusovice), Hněvkov, Hodiškov, Hodov, Holešov, Horákov, Hosov, Hostákov, Hostějov, Hošťálkov (dle osob. jména Gottschalk), Hrachovec, Hrbov, Hrochov, Hrotov (dle osob. jména Hrut), Hrozenkov(?), Chabičov, Chlistov, Chomoutov, Chroustov, Chvalčov, Chvalnov, Jakubov, Janoušov, Janušov, Jarošov, Jeníkov, Ježov, Jimramov, Jindřichov, Jinošov, Jiříkov, Kadov, Kanov, (Kanovsko), Kčenov, Kdousov, Klokočov, Klučov, Kočov, Kochov, Kojišov, Komárov, Kosov, Kovářov, Kozárov, Kozlov, Kraluhov,

[1]) Rodina Batalův žila v Pelhřimově.

Krakov(ec), Krasikov, Krhov, Křenov (vlastně Chřenov dle křestního jména Chřen), Křižanov, Křížov, Kučerov, Kulířov, Kurdějov, Kyjov, Kyslířov(?), Lačnov, Lanžov, Laškov, Letošov, Lošov, Loukov, Luděřov, Ludíkov, Ludmírov (všechny tři ještě v prastarých tvarech, nyní by se říkalo Liděřov, Lidíkov, Lidumírov neb Litmírov), Lukov, Makov, Maršíkov, Maršov, Matějov(ec), Medlov, Michov, Mikulov, Milkov, Mirošov, Mírov, Mladějov, Molíkov, Molkov, Mořkov, Mouřinov, Mozelov, Nadějov, Nedašov, Nihov, Nožířov, Nýrov, Obectov, Običtov, Ondřejov, Otmarov, Pačov, Padochov, Panov, Paskov (dříve Pačkov), Pavlínov, Pavlov, Pečkov, Pištkov (obecně Pejškov), Petrov, Pístov, Poborov, Popov, Potvorov, Pozděchov, Pravlov, Prlov, Prokopov, Prostějov, Protivanov, Provodov, Přečkov, Přemilkov, Přerov, Pucov, Pulkov, Rácov, Radíkov, Radišov, Radkov, Radomilov, Radoškov, Radošov, Rakov, Ranožírov (nyní Ranžírov, chybně Rancířov), Raškov, Rašov, Rousinov (dle osob. jména Rusin), Rudíkov (vl. Rudvíkov), Rudimov, Runařov, Ruprechtov, Řehořov, Řešov, Řetěchov, Římov, Sčechov (Štěchov), Senetářov, Silimov, Sinalov, Skrhov, Skřípov, Slavkov, Slavoňov, Smilov, Smržov, Sovačov, Spalov, Spělkov, Spěšov (i Spíšov), Stikovec (nikoliv Sikovec), Stonařov (vlastně Stanimírov), Střížov, Sudkov, Suchov, Sulíkov, Sulkov(ec), Svojanov, Svárov, Svébohov, Svinov, Svrčov, Šanov, Šárov, Štěpánov, Švábov, Tasov, Těchov, Těšíkov, Těšov, Tišnov(?), Tlumačov, Tovačov, Trmačov, Tvrdkov, Tylov, Uhřínov, Ujčov, Uněšov, Uničov, Urbanov, Úsov, Útěchov, Valdíkov, Valtinov, Vanov, Věcov, Věchnov, Veteřov, Víckov, Vícov, Vilímov, Vitochov, Vitošov, Vlachov, Vlčnov, Vlkov, Vojtěchov, Vojtíškov, Volfířov, Vracov, Vranov, Vratíkov, Všeborov (obec. Šebrov), Výškov, Zábludov, Zborov, Zbrašov, Zbýšov, Zděchov, Znorov, Žešov. Sem patří také Želetava (přizpůsobená německé formě), jež jest odvozena od osobního jména Želat, tak jako i Želetice,

Některá z těchto jmen jsou odvozena od osobních jmen (jako zřejmo na př. u Petrova), jiná od příjmení neb přezdívek. (na př. Pištkov). Některá jsou od jmen čistě německých aneb cizích (na př. Heřmanov, Urbanov), jiná od cizokrajných sice, ale slovanskými mluvidly k lahodnějšímu vyslovení přizpůsobených (na př. Jimramov, Rudvíkov). Některá tu nejmenovaná zdají se překlady neb zkomoleninami z německéko jako Barnov Bartoňov, Frelichov, Grygov, Hablov, Henčov, Henčlov, Hyn-

činov, Jundrov, Kopřivnov, Krumlov (Krumenau), Lichnov, Nimpšov, Písařov, Rabořov, Rožnov, Rudolfov (Staročech byl by řekl Rudoltov, jako jsou Rudolec dle Rudolta a Rudoltice dle téhož), Rychmanov, Rychnov (Reichenau), Rymařov, Starnov, Šafov, Šatov, Šleglov, Šternov, Švagrov, Třebařov, Vácslavov (z prvotního Weinzierlsdorf), Vejglov. Novotvary jsou Harachov, Helenov (nešťastně utvořený; má býti Helenín), Julianov, Karolínov, Kavrianov, Koloredov, Margelíkov a Vincencov, jež jsou takořka kopřivami na slovanské květnici. Ze jmen napřed položených sahají některá do prastaré doby, snad i Mojmírovcův. Stačí poukázati na to, že nejstarší jméno v našich pověstech se vyskytující jest Krakov, jenž byl na počátku 12. století již lesem zarostlý.[1])

O jménu Ronov, kterým značen byl Nový Hrad u Blanska je známo, že sem přeneseno bylo z Čech. Proto se vyskytuje nezřídka a odvozeno jest od erbovního znamení ostrev, které slove po německu rhon.

Ženské koncovky mají Johanová, Libochová, Machová, Myslová, Raková, Vítová, Vlčková, Vranová, Žašová. Při nich jest doplniti slovo ves.

Kromě těchto názvů nejčastěji se vyskytují takové, které mají koncovku *-in*. I ta jsou prastará. V nejstarších pověstech 12. století odvozují se Libušín a Tetín od Libuše a Tety, ženských osobností a Děvín od zbůjných děv. Ale Tet bylo i mužské jméno, jak svědčí Tetov v Sasku a Tetčice (odvozené od Tetka) na Moravě. Také slovo Děvín nepochází od válčících děv, nýbrž od osobního jména Děva (zdrobněle jest Děvík), odkudž také se Děvici l. 1220 nazývali. Sice lze dokázati o mnohých těch a takových jménech, že pocházejí od mužských osob, zejména se to ví o Podivínu, založeném od Podivy, křtěného žida. Názvy ty a takové jsou Balín, Benedín, Borotín (dle Boruty), Bratušín, Černčín, Domanín, Domašín, Drahonín, Dvacetín (správně Vacetín dle Vacaty neb Vácslava), Hajčín, Hněvotín, Hodonín, Hostětín (dle Hostaty), Hrabišín, Hroznětín (dle Hroznaty), Hulín, Hynčina, Chudobín, Chvaletín (dle Chvalaty), Jeřín, Kadeřín, Kojetín, Količín, Krokočín, Krumsín, Kunčina, Lovětín (dle Lovaty), Lutonina, Majetín, Maletín (obecně Malotín), Měrotín (vl. Mirotín

---

[1]) Jméno Krak (Krok) se od 13. stol. již nevyskytuje.

dle Miroty), Milasín, Měřín, Mistřín, Malonín, Mrakotín, Nechvalín, Neředín, Ořešín (dle Orasy), Otín, Palonín, Palupín, Pěnčín, Petřín, Pivín, Podivín, Popelín, Pozdětín, Předín (Předa = Předota), Prosenín, Prosetín, Radešín, Radonín, Radostín, Radošín, Radotín, Říkonín, Rojetín, Roštín, Roubenín, Savín, Sazomín (dle Sazemy), Slavětín, Slavičín, Služín, Smolín, Sovín, Sovinec, Stoječín, Strachotín, Třebětín, Těšín, Toužín, Trpín, Tučín, Ubišín, Unčín, Unín (Una, Uněj, Unka), Veletín, Věštín, Vidonín, Vratenín, Žebětín (dle Žabaty neb Šabaty), Žerotín (dle Žiroty), Žilín, Zlín. Většinou jsou tvořena dle mužských jmen jako na př. Beneda, Hostata, Chvalata a j., dle žen snad jsou jmenovány Černčín (od Černky) a Petřín.

Kromě těchto dvojích přisvojovacích jmen vyskytuje se hojně jiných přisvojovacích, která vznikla pouhým změkčením poslední hlásky. A koncovky takové jsou:

1. Koncovka *-av* v názvech Břetslav, Miroslav, Svatoslav, Vladislav, Zbraslav a Zbraslavec tvořených dle mužských jmen téhož znění, avšak s tvrdou koncovkou. Břetslav jest zvána dle Břetislava. Některá z nich přejala ženskou koncovku, jako na př. Vladislava, ač všechna byla prvotně mužského rodu, znamenajíce buď něčí hrad neb dvůr.

2. S koncovkou *-am* jest Příbram, majíc jméno své po Příbramovi.

Koncovka *-im* je v názvech Hostim, Kuřim (Kořím, západočesky Kouřim), Ohrozim.

4. Koncovka *-hošť* v názvech Bedihošť (tuším spisovně Bydhošť), Dobrohošť, Libhošť, Milokošť, Varhošť, jež jsou odvozena od osobních jmen Bydhost, Dobrohost, Libhost, Milhost a Varhost.

5. Koncovka *-mil* jest ve jménech Domamil a Nemile.

6. Koncovka *-myšl* jest v jediném názvu Drahomyšl, odvozeném od osobního jména Drahomysl.

7. Koncovka *-úš* (*-ouš*), *-iš* jest v místních jménech Drahotouš (dle jména Drahotuch jinde nedoloženého) Libuše, Janiše a Říše (prvotně Hřuš dle osobního jmena Hřich, od něhož odvozena i jména Hřichovice a Hřiškov v Čechách). S koncovkou *-eš* jest Biteš.

8. Koncovka *-eň* jest jen v jediném Skrbeň (1371 in Skirbeny, 1392 in Skrbenye, 1440 ze Skrbenie) dle osobního

jména Skrben, zkráceného ze jména Skrbimír. Jména s koncovkou *-eň* jsou prvotně mužského rodu a doplňují se slovem dvůr neb něčím podobným. Ženské zakončení jest *-yně* v Čechách se vyskytující, na př. Budyně, Reksyně, Libyně, Bechyně, Radyně, Čkyně, Volyně. Pěkně to lze doložiti na Budyni, která má pojmenování dle osobního jména Buden (Bud, Buděj, Budek, Budík, Budata, zkratky jmen buď Budilov neb Budihost, neb Budimír, neb Budislav, neb Budivoj). Důkazem toho je jméno místní Budenice, které se dříve i Budynice psávalo. Také jména osobní Liben a Raden lze doložiti. Jméno Bech, od něhož odvozeno jest jméno Bechen, vyskytuje se v prastaré paměti (805). Na Moravě je Čekyně odvozena od osobního jména Čeken (Čakan, Čekan, Čak, odkudž Čákov, Čakovice, Čekanice, Čekanov). Čkyně tuším má týž smysl jako Čekyně a jako Štěkeň (prv. Ščekeň), Liptyně (1262, 1280 Luptyn, 1408 de Liptynie, 1437 z Liptyně, 1437 ville Lipptanye, 1441 z Liptyně) jest prvotní název vesnice, která se jmenuje nyní Liptaň (Liebenthal), avšak zdá se již zkomoleninou. Snad se nazývala prvotně tak jako Libotyně v Čechách (dle osobního jména Ljuboten, po němž se nazývaly i Libotenice, 1273 Lubotenicz).

9. Koncovky *-eř*, *-oř*, *-iř* jsou ve jménech Čiměř, Liboměř (dle osob. jména Ljubomír), Nesměř (v Čechách jsou Nesměřice, čeleď Nesmírova), Boleboř (po Boleborovi), Litohoř (po Ljutohorovi nedoloženém), Slejboř (po Slaviborovi), Veleboř (po Veleborovi), Kroměžiř (obecně Kroměřiž, avšak prvotní slovosled zachován v něm. Kremsier). Sem sluší též řaditi Vrtěřiž, snad odvozenou ode jména Vratižir, doloženém v starých pamětech.

10. Koncovka *-z* jest ve jméně správném Bransouz (1366 Bransus, 1373 Bransud, také v množném Bransudy), jež se vyslovuje nyní Brancouz (po Bransudovi, jako i Bransoudov v Čechách). Sem patří i Tvořiraz (1351 Tworzirzaz, de Tvorziraze, 1353 de Thworzeraz, in Twerziraz atd. 1431, 1449 z Tvořehráze) po Tvořiradovi nedoloženém (avšak doloženo jest jméno Tvořimír.)

11. Koncovku *-c* nacházíme u jmen odvozených po většině od mužských jmen takových, jejichž koncovka byla *-t*. Jména taková jsou Domarac (po Domaratovi), Arnolec (po Arnoltovi), Kadolec (po Kadoltovi), Markvarec (po Markvartovi), Olomouc

(po Olomutovi), Rudolec (po Rudoltovi), Bolelouc (po Bolelutovi), Okarec (po Okartovi). Jména Bohdalec, Mikulec, Moravec, Rohozdec a Odunec jsou snad odvozena od zdrobnělých jmen osobních, jako je na př. Bohdálek a měla by zníti Bohdaleč atd. Zdali se takto vyslovují aneb jestliže se měnila německou výslovností, není mi známo. Ale protože se vedle osobního Bohdal též tvar Bohdalecz (1263) vyskytuje, jesti to možno, že jsou od těch a takových tvarův odvozena.

12. Koncovka *-eč* jest ve jménech odvozených od mužských jmen takových, která se končila koncovkou *-ek*. Zřejmo je to na př. u Heřmanče, Urbanče, Vilímče; neb jména Heřmánek, Urbánek, Vilímek slýchati lze posud. Sem patří Běleč (1074 Bělek u Kosmy), Bezděč (po Bezděkovi, od něhož odvozen i Bezděkov), Budeč (obecně Buč, podle genitivu Budče, po Budkovi, od něhož i Budkov odvozen), Hustopeč (?), Keleč, Chromeč, Lileč, Nárameč, Nelepeč (přijmení ještě ve 14. stol. na Moravě obvyklé bylo Nelepa, tvar Nelepek k l. 1115 a 1181 doložen), Plaveč, Valeč, Vraneč a Želeč (po Želkovi neb Želoljutovi). Sem patří též Vaneč (prvotně Evaneč, Ejvaneč) po Evanovi neb Ivanovi jmenovaný. Teleč se nyní nesprávně nazývá Telč, jako Buč; odvozeno jest od mužského jména Telek, Tel, Telec, od něhož odvozena v Čechách jména Telcov, Telčice, Teleč (1458) a Telice a na Moravě Telečkov. Vidlaneč tuším sem nepatří, jsa bezpochyby zkomoleninou pojmenování odvozeného od osobního jména Vilanta (Wielands), snad Jihlavana.

13. Koncovka *-íč* jest vzácnou i v Čechách i na Moravě. Sem patří Damníč, Otmíč v obou zemích se vyskytující. (Viz přídavky.) V Čechách jsou kromě toho Dražíč a Litíč, jejichž tvar lze i z mluvy i z pamětí dovoditi, ale neznalí toho píší Dražice a Litice. (Dražice u Benátek a Tábora, Dražíč u Bechyně, Litíč u Králové Dvora, Litice kromě toho dvojí.)

Složenina z přisvojovacího a obecného jména jest název Radiněves (obecně Radňoves). Téhož způsobu jest i Otinoveś; tuším překlad německého Ottenschlag.

Vzácná jsou jména přisvojovací s koncovkou *-ovel* neb *-ovle*. Na Moravě jest jediná Litovle, v Čechách Drhovle. Osobní jméno Litovel a Drhovel není doloženo, ale první část onoho opakuje se ve jménech Litomír, Litobor, Litobran, Litohněv,

Litohost, Litochleb, Litomysl, Litorat a Litoslav a v zkratkách Litaš, Litek a Litěta.

Konečně jsou taková jména, v nichž se prvotní obecné jméno (jinde již zapomenuté) zachovalo, a k tomu přisvojovací jméno se přidává, jako Janova hora, Kněž dub, Kněže ves, Kněž pole, Královo pole, Vilémova ves (nyní Horní Vilímeč).

2. Jména čelední.

Kdežto u přisvojovacích jmén jest smysl, že hrad, dvůr, ves, sedlo, hora, les atd. jsou jměním jisté osoby, jména čelední oznamují, že se obyvatelům jisté vsi vesměs buď jisté jméno dávalo, aneb oni sami si je přidávali. Slabý toho zbytek žije posud v Čechách, říká-li se Anna Širůčkovic, kdež druhé slovo jest druhým pádem množného čísla. Ještě více nacházíme u Valachů, čteme-li názvy některých vísek a samot, jako Martinci, Dořinci, Kubani, Štúrali, Řepci, Holci, Kalenici, Kořenci, Měrci, Urbáci, Tlašci atd. Zde se ještě ozývá způsob, jako jinde panoval do 13. věku; koncem 14. století již smysl těch a takových názvů byl zapomenut, jako dokazují zdrobnělé tvary Popovičky, Němčičky atd. Záhodno se mi vidí ještě připojiti, že v staročeském smyslu není ves (neb dědina) to, čemu se nyní tak říká. Nyní se říká tak jen takovému místu, kdež jest jistý počet hospodářův; ale z pamětí starých lze dokázati, že se ves říkávalo každému bydlišti nehrazenému (proto i trhová ves = městečko), ať si tu byl jeden neb několik hospodářův. Mnohému bydlišti říkávalo se ves, jemuž se říká nyní samota neb jednota.

Vzácnými mezi jmény čeledními jsou taková, která jsou vzata od staročeských kmenův. Kosmas vypravuje k r. 1039, že Břetislav opanoval hrad Hděč a obyvatelstvo jeho převedl do Čech, kdež jim vykázal velký les Černín na bydlení. Dokládá pak, že za jeho dob se nazývali Hedčané. Opravdu jsou posud v Čechách Hedčany, jedny u Kožlan, druhé u Pardubic, jež pojmenovány byly po Hedčanech, kteří se z lesa Černína vystěhovali. Tím způsobem lze vysvětliti i několik jiných jmen, jako Srbi, Srbci (nyní Srby, Srbce), Mžané (z Mežska, nyní Mžany), Prachňané (z Prachenska, nyní Prachňany) a p. V Čechách jsou dvoje Moravany asi po Moravanech jmenované, poněvadž říčné jméno Morava tu nebylo obvyklé. Na Moravě jsou také Moravany, ale

nesnadno vysvětliti, proč se tak jmenují. Snad se tak Moravou nazýval potok tudy tekoucí. Naopak zase na Moravě jsou Čechy, které se zajisté prvotně Češi jmenovaly. Takovým způsobem lze vysvětliti i Prusy, Srbce, Charváty, Rakousky, Milčany (nyní Mělčany), Šváby (nyní Švábsko) a Važany. Pozoruhodno jest, že jsou dvoje Prusy[1]) a dvoje Važany nedaleko sebe. Při názvu Začany (prvotně Žatčané, 1131 Satcane, 1350 Zeczdzans, 1366 Zatssan, 1388 Schaczans, 1560 Ziatčany) lze mysliti na Žatec i v Čechách i na Moravě. Název Olomučan svědčí sám sebou. Ves Slížany slove 1371 Slezan. I zde lze mysliti na Slezany, jak nyní říkáme, aneb na Sléžany, jak se snad v krajině té říkávalo. Rozhodně sem patří také vesnice, které se nazývaly prvotně Uherci, jak v Čechách tak i na Moravě, kdežto názvy Uhřičic, a Uherčici ukazují k odvozeninám od osobního jména Uher.

Ostatní čelední jména lze rozvrhnouti na tři skupiny *a*) taková, jichž koncovka jest *-ice*, *b*) taková jichž koncovka jest *-any* a *c*) taková, která mají na konci *-y* neb *-e*.

Jména prvotní skupiny jsou nejhojnější. Pamětmi lze dovoditi, že jejich prvotní koncovka byla *-ici*, jak jsou toho nesčíslné příklady až do 13. století. Že Martinici měli jméno dle Martina, nelze pochybovati, rovněž tak o Vevčicích, třeba jméno Vevek není doloženo.[2]) Ale byla by chyba všechny odvozovati od osobních jmen. Že je na Moravě hojně Biskupic, lze vysvětliti rozlehlým zbožím biskupovým. Třeba Opatovici se mohli jmenovati po osobě, která měla příjmení Opat, přece lépe jest mysliti tu na majetek klášterní. Klášter Světelský dostal ve 13. st. statek u Třeboně, který po nějakém čase prodal; v těch místech vyskytuje se ve 14. st. ves Opatovice. Ves Strachonovice u Telče zdánlivě má jméno dle Strachona, ale starší tvar Strachonyewicz (D. B. VII. 607) ukazuje na podobné slovo, které má měkkou koncovku. A poněvadž se l. 1390 piscina Strachonye na témž statku připomíná, jde z toho na jevo, že se týž statek nazýval Strachoně (tolik co Strachonova, což není však přisvojovacím jménem pro rybník), a čeleď při něm usazená se po něm jme-

[1]) Snad je přivedl biskup Bruno z Prus (1255) a usadil na svém panství Výškovském.

[2]) Snad zkomolenina jména Epek (Epa, po něm v Čechách Vepice).

novala Strachoňovici.[1]) Nepocházejí tedy všechna jména této skupiny od osobních jmen, nýbrž také od jiných názvův. Lze tedy rozděliti je na tři skupiny:

a) Mezilesici, Podbřezici, Strachoňovici, Zabrdovici a Zakřovici nazývali se po bydlení na mezilesí, podbřeží, Strachoni, za křem, za brdem atd. U jména Bořici jest pochybno, pochází-li od boru aneb osobního jména Bor. Patří sem tuším i Buchlovici.

b) Biskupici, Kněžici, Knienici, Mnichovici, Opatovici a Popovici jmenovali se po pánech svých a statcích jejich. Některé Popovice snad pocházejí od osobního jména Popa. (Doloženo to i zdrobněle Popek v Tomkových Základech a v názvu vsí Popkovice a Popovo.)

c) Množství vesnic má jméno po osobách, s nimiž jako členové rodin a ratajové činili čeleď. Jsou to čeledi Albrechtici, Aleksovici neb Oleksovici, Babici, Bačkovici, Bačici, Banovici, Bantici, Bařici, Batúchovici, Bedřichovici, Bělkovici, Benetici (dle Benaty), Běhařovici (v Čechách je Běhařov), Bielovici, Byškovici, Bietovčici, Blahutovici, Blažici, Blažovici, Bližici, Blížkovici, Bludovici, Bohdalici, Bohumilici, Bohunici, Bohuslavici, Bohušici, Bochovici, Bojanovici, Bojkovici, Boleradici, Bolíkovici, Borotici (dle Boruty), Boršici, Bořenovici, Bořetici (tuším dle Bořity), Bošovici, Bozkovici[2]), Bračici, Branici, Branišovici (Frainspitz), Brankovici, Budišovici (Budčovice), Budivojovici (nyní Budějovice), Budíkovici, Budiškovici, Budkovici, Buškovici (Boškůvky), Butovici, Cetechovici (snad Setěchovici), Cetkovici, Citonici, Crhonici, Čáslavici, Částkovici, Častohotici, Čehovici, Čechovici (Čech 1210 osobní jméno, tušim zkrácené Čáslav), Čejkovici, Čelechovici, Černovici, Čidružici, Dambořici (vlastně tušim Domabořici), Damnici, Daňkovici, Dančovici, Dědici, Dědkovici, Dětkovici, Dobelici, Dobrčici, Dobrkovici, Dobročkovici, Dobro-

---

[1]) V starých deskách přisvojovací jméno jest téhož rodu jako obecné k němu patřící, na př. curia Strachynowsky. (D. B. VIII. 60.)

[2]) Bozkovice píší se obyčejně Boskovice podle výslovnosti. Jména Boseň, Bosyně ukazují na osobní jméno Bosen. Jméno osobní „Bosa“, „Bose“ vykládati jest na jméno Boša, jak svědčí Bošín. Bosek jest nemožno, očekávalo by se Bošek. Mnohem častěji než kmen Bos vyskytuje se kmen Boh v osobních jménech, často i zdrobnělé Božek. Jako jsou v Čechách Bozetice (nikoliv Božetice) jmenované po Božatovi, tak lze i Bozkovice odvozovati od Božka.

milici, Dobronici, Dobrotici, Domamyslici, Domaželici, Domšici, Drahanovici, Dražejovici, Drnovici, Držislavici, Držovici, Dřevohostici (Viz. Č. M. M. XXVIII, 331), Dunajovici, Dyjakovici, Habartici, Hartvíkovici, Hartmanici, Hukovici, Heraltici, Heřmanici, Heroltici, Heršici, Heršovici[1]), Hlusovici, Hodějovici, Hodici, Hodonici, Holubici, Honětici, Hostkovici, Hostašovici (vlastně Ostašovici), Hostiradici, Hostětici, Hoštici, Hrabišici, Hrdibořici, Hrutovici (dle Hruta neb Ruta), Hrubčici, Hunkovici (dle Unka, Unky), Husovici, Huštěnovici (Uscenovici), Chotěbudici, Chřenovici, Chřepici, Chrlici, Chudčici, Chvaletici (dle Chvalaty), Chvalkovici, Chvalovici, Chylici, Ivančici (Evančici), Ivanovici (Evanovici), Jankovici, Janovici, Jarohněvici, Jaromiřici, Jaroslavici, Jedovnici (Dědovici?), Jevišovici, Ježkovici (Ješkovici?), Jindřichovici, Jiřici, Kanici, Karlovici, Ketkovici, Klenovici, Kobeřici, Kohútovici, Kojetici (dle Kojaty, proto také jedny Kojatice), Komárovici, Konici (snad dle Kuny), Košetici (nyní Košatky, dle Košaty), Kotvrdovici (dle Gotfryda), Kovalovici, Kozlovici, Krakovici, Kralici (dle Karla?), Krasici, Krasonici, Krhovici, Krnčici, Křečkovici, Křidlovici, Křížanovici, Křížovici, Kunčici, Kúnici, Kunovici, Kunratici, Kupařovici, Kupčici, Kvasici, Kvítkovici, Kyjovici, Kyselovici, Lechotici, Lechovici, Lelekovici, Lesonici, Lesoňovici, Letonici, Letovici, Lhanici, Litenčici (Litenek, Liteň, po němž i Liteň), Litobratřici, Lovčici, Lověšici, Lovkovici, Ludeřovici, Ludkovici, Ludměřici, Malenovici, Malešovici, Malhotici, Malkovici, Malomířici, Malhostovici, Manešovici, Mařetici, Markvartici, Maršovici, Martinici, Mašovici, Medlici, Medlovici, Menhartici, Měrkovici, Měrovici, Měšovici, Mikulčici, Mikulovici, Milešovici, Miličkovici, Milonici, Milotici, Milovici, Mišovici, Mladějovici, Mladoňovici, Morašici, Morkovici, Mutinici, Mutišovici, Mysletici, Myslibořici, Myslichovici, Myslošovici, Načeratici, Nahošovici, Našimiřici, Nečici (Nek, Nekmír), Nelešovici, Němčici, Nemětici, Nemochovici, Nemotici, Nenakunici, Něnkovici (dle Jenka neb Jeníka), Nesovici, Nevojici, Nětkovici, Nižkovici, Norovici, Nosalovici, Obědkovici (v Čechách jsou Obědovice), Ocmanici, Okřešici, Olbramovici, Oleksovici (dle Oleksy

[1]) Heršpice u Brna patrně se mají jmenovati Heršovice, k tomu lze srovnati Branišovice (Fraispitz), Jevišovice (Jeuspitz), Mišovice (Nispitz, prvotně Mispitz), Mašovice (Maispitz), Velešovice (Welspitz) a p.

neb Leksy = Alexandr neb Alexius), Ondřichovici (vl. Oldřichovici), Oprostovici, Oslňovici, Ostejkovici, Ostrovačici, Ostupovici, Otaslavici, Pačislavici[1]), Palkovici, Palovici, Pamětici, Paršovici, Pašovici, Pavlovici, Petrovici, Petřkovici, Pivonici, Plenkovici, Pněvici (?), Počenici, Podivici, Ponětovici, Pohořelici, Polešovici, Polkovici, Pozořici, Prakšici, Pravčici, Prosenici, Prostoměřici, Provodovici, Prusinovici, Přaslavici, Přečkovici, Přemyslovici, Přibici, Přibyslavici, Přímětici, Přísnotici, Přizřenici, Racovici, Račerovici, Radčici, Radenici, Radkovici, Radňovici, Radostici, Radotici, Radslavici, Radvanici, Rakšici, Rašovici, Ratiškovici, Ratišovici, Rosici, Rozdrojovici, Rozvadovici, Rymnici, Řečkovici, Řevňovici, Řeznovici, Řicmanici, Říkovici, Řimici (i Rymnici?), Sazovici, Sedlatici, Sedlešovici, Sehradici, Seletici, Skaštici, Skoronici, Skorotici, Skržici, Slavětici, Slavici, Slavíkovici, Slavkovici, Slavonici, Slušovici, Smržici, Sněhotici, Soběšici, Sobotovici, Stachovici, Starovici (Nestarovici), Stařechovici, Stavenici, Stavětici, Stichovici, Stikovici, Stošikovici, Strachotici, Střelici, Střížovici, Stupěšici, Styrovici, Suchonici, Svatobořici, Svinošici, Svojkovici, Syrovici, Šamikovici, Šaratici, Šardici, Šašovici, Šebkovici, Šelešovici, Šerkovici, Šitbořici (Ješutbořici), Šlapanici, Štěpanovici, Štětovici, Šumici, Švábenici, Tasovici, Tavíkovici, Tečici, Tečovici, Těšetici, Těšici, Těšňovici, Trojanovici, Tršici, Třebelovici, Třebenici, Třebetici, Třebomyslici, Tulešici, Turovici, Tvorovici, Tvrdonici, Tylovici, Uherčici, Uhřičici, Upolněšici, Vacenovici, Vahančici, Valtéřovici, Vanovici, Velatici, Velešovici, Veselici, Věstonici, Vevčici, Vetřkovici, Viecenici, Vícemilici, Vícemiřici, Vilémovici, Vitčici, Vítkovici, Vitonici, Vítovici, Vlachovici, Vlasatici, Vlkovici, Vojkovici, Vracovici, Vrahovici, Vranovici, Vrbětici, Vrchoslavici, Všechovici, Výmyslici, Výškovici, Výšovici, Zahnašovici, Zahorovici, Zarazici, Zarubici, Zašovici, Zavišici, Zborovici, Zdislavici, Zelinkovici, Zelovici, Zvěrkovici, Zvolenovici, Zvonovici, Žabčici, Žadovici, Žalkovici, Žarošici, Žarovici, Ždanici, Želatovici, Želechovici, Želetici, Žeranovici, Žeravici, Žibřidovici, Židenici, Židlochovici, Žilošici, Žirotici a Životici.

Kromě těchto vyskytují se ještě názvy podobné předešlým, v nichž se též jména osob skrývají, avšak zdají se překlady

[1]) Již záhy Pačlavice. Odtud pocházejícímu se říkalo Pacák již ve 14. století.

z německého a přikloněnými ke starším tvarům. I mezi vyčtenými, jež pokládám za staré, snad se podobný název najde, a zjistil by se jen podrobným rozborem dějin. Spoléhati se tu naprosto na nejstarší v pamětech se vyskytující tvary nelze, protože zněmčilé duchovenstvo libovalo si až do sklonku 14. století v kancelářských tvarech, jak se kdy utvořovaly v jejich mluvidlech (na př. Laukwitz = Slavkovice).

K tomuto oddělení lze přičísti také několik zdrobnělých jmen, jež se nynějším ukončením přiklánějí k topickým názvům, jako na př. Košatky, při nichž by každý myslil na košetiny neb cosi podobného; avšak z pamětí lze dokázati, že na př. Dražůvky jmenovány byly napřed Dražejovice (prv. Dražejovici) a že se prastarým svým tvarem ještě nazývaly l. 1434. Že se Morkůvky prvotně Morkovice jmenovaly, lze zřetelně dovoditi z desk zemských Brněnských, neb druhé Morkovice vkládaly se ve dsky Olomoucké. Od 14. st. zdrobňovaly se některá podobným způsobem jako v Čechách, a říkávalo a psalo se Kunovičky, Pohořeličky, Popovičky, avšak později ustoupily tvarům Kunůvky, Pohořílky a Popůvky, výhradně moravským tvarům. U některých zůstaly starší tvary, na př. Oleksovičky. Tvary ty a takové jsou: Bohuslávky (prv. Bohuslavici), Boškůvky (vl. Buškovici), Čechůvky (Čechovici), Dražůvky (Dražovici), Holásky (Holasici), Hostěradky (Hostiradici), Kojátky (Kojetici dle Kojaty, prvotní a obživlo tak jako u následujícího), Košatky (Košetici). Kovalovičky (Kovalovici), Kunůvky (Kunovici), Malkůvky (Něm. Malkovice), Martiničky (Martinici), Miňůvky (Miněvici), Mirotky (Mirotici), Morkůvky (Morkovici), Okřišky,[1]) (Okřešici), Oleksovičky (Oleksovici), Popůvky (Popovici), Postoupky (Postupici), Seloutky (1325, 1342 a v 14. st. Selutice, avšak 1447 atd. Selitky), Vrbátky (Vrbětici dle Vrbaty), Žerůtky (Žirotici), Žerůvky (Žerovici.)

V druhém oddělení čeledních jmen jsou mnohá, která jsou odvozena od míst, kde obyvatelé byli usazeni, jako na př. Dolany (Dolané, v dole bydlící), Habrovany (habrované na habroví bydlící), neb Lažany (lažané na lázu bydlící). V některých patrně se skrývá osobní jméno. Patrno je to při Ne-

---

[1]) Jest na čase, aby se dbalo lépe tvarův u lidu obvyklých aneb pamětmi utvrzených a vyhostily se takové nestvůry, jako Okřiško, neb dokonce Okřížko. Podobně se má s Hostěhrádkem.

mojanech, ano osobní jméno Nemoj se v prastarých pamětech vyskytuje. Vysvětliti toho příčinu lze pouhou domněnkou, na př. že se jistí lidé usadili na Nemojově statku. Kromě nepatrného počtu takových jmen od osob vzatých všechna ostatní i v Čechách i na Moravě pojmenována bývala buď dle řek a potokův, při nichž lidé usedli, buď dle porostlin, které si vyplanili aneb dle znamenitého stavení, při němž seděli. Takoví byli Bystrované, Bukované, Dolané, Dubané, Dubčané, Dubňané, Dukované, Habrované, Hajané, Hlubočané, Holané, Hovorané, Hradčané, Hrušované, Chrašťané, Jabloňané, Jezeřané, Klečané, Koryčané, Kostelané, Lašťané, Lažané, Lešané, Lipňané, Litavané, Loučané, Lukované (Hlohkovany),[1] Milované, Moravičané, Moravané, Naloučané, Němčané (Jemčané?), Nemojané, Obřané, Odolané, Olšané, Oplocané, Osíčané, Oslavané, Ostrované, Osvětimané, Pouzdřané, Říčané, Rouchované, Těšané, Topolané, Tuřané, Výrované a Zakřané. Jména jiných ozývají se v názvech zdrobnělých Bítovánky, Hajánky, Lažánky a Podolánky.

T ř e t í s k u p e n i n o u č e l e d n í c h j m e n jsou taková, jež osadníkům přidávána dle všelijakých nahodilých okolností. Při názvu Kladruby na př. je zřejmo, že se říkalo lidem, kteří klády roubali, Kladorubi. Rovněž je to zřejmo při názvech Rybaře a Vinaře neb Vinary, poněvadž z obdobných dokladův jde na jevo, že se jim prvotně Rybaři a Vinaři říkávalo, jak lze doložiti z mnohých pamětí 12. a 13. věku. Rozvrhnouti je lze na několik oddělení:

a) Podle bydliště svého nazýváni bývali Lázníci, Močáři, Mokrolazci (topické jméno by bylo Mokré lazce), Sucholazci.

b) Jistou duševní povahu měli Všetrapi, Diváci, Divoci, Libosváři, Práči, Snovědi (nyní Snovídky, staroč. Snoviedky).

c) Podle způsobu kroje, strojení a jiných zevnitřních známek zváni byli Bosonozi, Hlavatci.

d) Podle živnosti, které se oddali sousedé většinou, zváni bývali Štítaři, Kladorubi, Březolupi, Korolupi, Dřevojanci, Kobylníci, Rakodavi, Rataji, Rybaři, Vinaři, Vykleci, Voděradi, Sukolomi, Lykodeři, Mydlovaři, Včelaři (nyní Včeraly).

---

[1]) 1404 z Lukovan, 1410 z Lokovan, 1453 Lochkovan, 1539 Hluchkovany.

e) Přezdívkami jsou názvy Kotojedi, Kozojedi,[1]) Rohatci, Nebovidi, Suchohrdli, Soběbřiši, Tlustomasti, Všechlapi.

Do tohoto oddělení patří mnohá jména, jejichž smysl se teprve podrobným zkoumáním objeví, jako Výčapy, Žopy, Chudichromy, Soběsuky, Soběchleby, Štěměchy, Strhaře, Tučapy, Tupesy, Kokory, Chrlupy, Kuroslepy, Skryje. Mnohá z nich vyskytují se v Čechách i na Moravě, jako na př. Přestavlky. Některá z nich patří snad do třetího oddělení. (Příště ostatek.)

Poddanské poměry lidu sedícího na statcích kláštera Žďárského za 15. století.[2])

Napsal Dr. Jan Reichert.

Cisterciácký klášter ve Žďáře na Moravě byl založen v polovici 13. stol. a nadán hojnými statky. Klášter trval po přestálých změnách a útrapách do r. 1784, kdy byl zrušen, jako některé jiné kláštery, cís. Josefem II., při čemž zašlo mnoho vzácných uměleckých a vědeckých památek, mezi nimi také klášterní archiv, z něhož se zachovaly jen náhodou tu a tam malé zbytky. Do archivu Musea král. Českého dostal se r. 1878 rukopis urbáře Žďárského prostřednictvím p. Josefa Kořínka, professora c. k. gymnasia v Jindř. Hradci. Jak se octl rukopis ten v rukou prof. Kořínka, neumíme pověděti, ale poznáváme, že rukopis ten náležel dříve knězi Josefu Pingasovi; neboť na první stránce pergamenového rukopisu poznamenáno: Ex libris Josefi Pingas, canonia Bohemo-Budvicensis“. Na urbář ten upozornil již prof. Ign. B. Mašek v Časopise Matice Moravské (VII., roku 1875) článkem nadepsaným „Urbář kláštera Žďárského na Moravě,“ rozbíraje důležitost rukopisu toho po stránce jazykové. Dostavše do rukou rukopis laskavostí musejního archiváře p. V. Schulze, podáváme tuto seznam osad jakož i způsob dávek a robot, jež vycházely klášteru Žďárskému v 15. století od lidu poddaného a které r. 1407 zaznamenal mnich téhož kláštera Mikuláš v urbáři tom

---

[1]) Kozojedy bývaly na Jemnicku, kromě toho jsou Kozojídky a Kozojedsko, ono jméno zdrobnělé, toto značení místa, kde bývaly Kozojedy pusté.

[2]) Prameny: Rukopisný urbář z 15. století; Volný, Markgraf. Mähren, MUDr. B. Drož, Dějiny kláštera a města Žďáru a j.

dílem po latinsku, většinou však po česku. Poddaná místa klášterní r. 1407 se v urbáři jmenují: město Žďár, vsi Vysoké, Počítky, Lhotka, Sklenné, Nová Ves, Slavkovice, Radňovice, Jámy, Svratka, Bobrová (městečko), Mirošov, Olešenko, Rúzmírov, Dobrá Voda, Jívové a Křižanov (městečko).[1] — V témže urbáři, ale v jiném odstavci a jiným rukopisem psány jsou povinnosti a dávky, jež r. 1462 klášteru Žďárskému vycházely z osad tehdy klášteru poddaných; byly to: město Žďár, městečko Bobrová, vesnice jmenované v urbáři na rok 1407 mimo Křižanov, Rúzmírov, Dobrou Vodu a Jívové, za to však se připomínají ještě jako poddané vsi: Světnov, Polničky, Jiříkovice, Obyčtov, Hodiškov, Kaly, Bohdalčí, Řečice, Račice a Křižinkov. Po těžkých ztrátách, jichž utrpěl[2]) klášter za husitských válek na statcích svých, vzmohl se zvláště přízní a ochranou krále Jiřího Poděbradského[3]) tou měrou, že se značně rozmnožily statky klášterní, jak poznáváme z dalšího seznamu sestaveného mnichem kláštera Vítem v urbáři r. 1483. V seznamě tom připomínají se na r. 1483 tyto osady klášteru poddané a poplatné: město Žďár, městečko obojí Bobrová, dále 13 vsí již r. 1407 a 9 vsí r. 1462 nově jmenovaných a poplatných, mimo to ještě vsi: Počátky, Stržanov, Hlinné, Bítovec (dvůr), Radešín (dvůr), Mankov (pustá ves), Bobrůvka, Raděnice, Sazomín, Pokojov, Kotlasy, Kozlov, Chvalovice, Křídlovice, Načeratice, Zvola, Branišov, Rožínka. — Klášter Žďárský měl tudíž své statky za 15. století na Moravě hlavně kolem města Žďára a v pohraničních Čechách v krajině městečka Vojnova Městce, o němž se však nečiní zmínky v žádném ze tří

---

[1]) Za dob před r. 1407 pozbyl klášter značné části majetku a tím i také příjmů z osad: Křižanova, Hrušek, Hodiškova, Křižinkova, Řečkovic, Hrušovan, Těšan, Kal, Milhostic, Plště, Kučerova, Křídlovic, Jiříkovic, Sazomína, Vatína, Babína, Kotlas, Trutmanic, Kozlova a Vojnova Městce v Čechách.

[2]) V dobách válek husitských bylo i několik osad v krajině kláštera Žďárského zpustošeno a pobořeno, které již více vystavěny nebyly a zůstaly pustými, jsou to: Vetlá u Vatína, Mankov u Řečice, Bolešín u Obyčtova, Bítovec u Bobrové, Polničky, Radvanec a Lhota u Vojnova Městce. Na místě zničené osady Babína vystavěna (r. 1616) nynější ves Čechomez.

[3]) R. 1462 vymohl král Jiří u papeže Pia II. opatovi Žďárskému právo infule a pontifikalií; osvobodil klášterské statky na věčné časy od platu 30 hřiven gr. praž., které klášter od pradávných dob ročně odváděti musil do markraběcího fondu Veverského, a potvrdil mu roku 1466 všechny dosavadní svobody, výsady a milosti, jakož i statky znovu získané.

jmenovaných urbářů, ač se připomíná již od doby založení kláštera Žďárského a v pozdějších dobách jako zboží klášterní. Klášteru Žďárskému byly za 15. stol. poplatny též některé vsi v okolí praemonstrátského kláštera Luckého u Znojma. — Jako vrchnostenský majetek vůbec tak také majetek kláštera Žďárského za 15. stol. dělil se na usedlosti a statky, které byly v držení a užívání poddaných za přiměřené povinnosti. V bezprostředním držení kláštera jako vrchnosti byly hlavně dvory poplužní u vsí aneb o samotě, dále tvrze, louky, lesy a rybníky, na nichž poddaní byli povinni robotou. Selský lid poddaný seděl na statcích čili gruntech vrchnostenských buď v městečkách aneb ve vsech, kde mu rozděleny byly jednotlivé usedlosti nestejné velikosti. Celkový obvod (nebo vesnice) na statcích kláštera Žďárského byl rozdělen na dědiny, usedlosti o jednom neb o více prutech aneb i na části prutu, jako ve vsech: Vysokém, Počítkách, Světnově; v ostatních vsech usedlosti roztříděny byly dle lánů, na lány, pololány, čtvrtlány a t. d. Mimo pruty a lány dělily se v obcích usedlosti také na podsedky, jež měly obyčejně menší pozemek a vznikly odtržením od základních usedlostí v obci, t. j. od lánu atd., aneb bývaly bez pozemkův.

Držitelé malých usedlostí nazývají se též padělkáři aneb zahradníci (majitelé domků se zahradou). — Mimo role při usedlosti, jež držel každý usedlý v obci jednotlivě, měla skoro každá obec nebo ves také obecní společné pastviště nebo louky, které drželi buď společně neb jednotlivě, a za jichž užívání odváděli zvláštní platy vrchnosti.

K poddaným statkům a usedlostem v obci náležely také mlýny a krčmy. V některých vsech byly pusté pololány, čtvrti a podsedky, na kterých z rozličných příčin nebylo usedlého držitele. Ale tyto pusté usedlosti nezůstávaly trvale ladem, nýbrž byly udělovány časem jiným usedlým na obdělání s povinností běžných dávek a s robotou na dobu, dokud nebudou opět řádně osazeny nějakým usedlým a jemu dědičně dány na držení. Někdy převzala obec společně pustou usedlost, na př. v Nové Vsi jeden podsedek, jinde zase ponechala si vrchnost pustou usedlost ve vlastní správě. Jinde postoupila vrchnost i panský dvůr poddaným za určité dávky a roboty, jako na př. dvůr Bítovec, který byl obyvatelům z Bobrové rozdělen na čtvrti, anebo dvůr Mankov, jehož jednotlivé díly drželi Řečičtí za běžné poplatky a povinnosti.

Povinnosti poddaných k vrchnostem záležely buď v platech buď v pracích čili robotách; platy zase odváděly se buď v penězích anebo v plodinách. Plat peněžitý neboli úrok (později kontribuce zvaný) vyměřen byl sousedům neb usedlým v obci na stálo dle velikosti pozemkové, t. j. buď dle prutu nebo lánu; ale v rozličných vsech byla velikost úroku z jednoho lánu nebo z prutu nestejna, což se řídilo nejvíce dobrotou a výnosností půdy anebo velikostí jiných dávek a robot, jakož i jinými okolnostmi. Z pololánu dělal úrok nejčastěji ročně 8 až 16 gr., někde také více, jinde méně, a odváděn byl ve dvou ročních lhůtách, a to o sv. Jiří a o sv. Václavě, velmi zřídka o sv. Havle aneb o sv. Michale. V jedné roční lhůtě odváděli celý úrok pouze usedlí v Načeraticích, Křídlovicích a Chvalovicích na Znojemsku. Ve vsi Slavkovicích odvádělo se z pololánu 14 gr., ale v každé lhůtě v jiné výši, tak o sv. Jiří 3 gr. a o sv. Václavě 11 gr. — Mimo to platili poddaní klášterští ještě jiné peněžité dávky; tak na místě roboty žňové platili v mnohých obcích úrok žňový, za užívání luk a pastvisek placen úrok luční, za užívání lesa úrok lesní; na místě desátku obilního odváděla obec Radňovice úrok obilní, zvaný zákonný a jiné. Vedle peněžitých dávek dávali poddaní také dávky v plodinách: skoro všichni usedlí byli povinni dávati jednou za rok určitý počet vajec a slepic (kuřat), za užívání lesa odváděli mnozí oves lesní; z obcí Slavkovic, Radňovic a Nové Vsi vycházel vrchnosti také desátek žitný; poddaní z Dobré Vody odváděli hrách. O letnicích odváděly některé obce určitý počet sýrů, ale většinou převedena tato dávka na úrok peněžitý, zvaný úrok letniční.

Povinnost roboty pěší nebo s koňmi připomíná se v našich urbářích z 15. století velmi zřídka. Tak poznamenává se pouze u vsí: Vysokého, Počítek, Branišova, Křižinkova a Světnova, kde měli poddaní povinnost orati po určitý počet dnů na panských polích dílem na jař dílem na ozim. Na robotu žňovou vysílán byl určitý počet ženců o žních na panské role pouze ze vsí: Vysokého, Počítek a Lhotky, v ostatních na místě roboty žňové placen peněžitý úrok žňový. Usedlí ve vsi Hodiškově byli povinni hájiti panských rybníků. Mlynáři ze Zvole a Branišova měli opravovati menší potřebné věci tesařské na vrchnostenském dvoře, jako dveře, střechy atd. Rychtáři v obcích drželi obyčejně větší usedlosti, ale platili úrok a konali jiné povinnosti vrchnosti,

jako ostatní usedlí. Rychty pak samy bývaly touto dobou vrchností klášterskou prodávány do soukromého držení dědičného na určitý čas.

Poznamenavše obecně nejdůležitější povinnosti poddaných kláštera Žďárského za 15. století, podáváme níže podrobně dle urbářů svrchu naznačených, co klášteru vycházelo za dob těch z každé vsi. Poněvadž pak po celé 15. století se v jednotlivých vsech povinnosti nezměnily skoro v ničem, rozdělili jsme za příčinou stručnějšího přehledu seznam klášteru poddaných osad: A) na vesnice, jež jsou naznačeny ve všech třech urbářích, jak z r. 1407, tak z r. 1462 a 1483, B) na vesnice, které se jmenují pouze r. 1462 a 1483, a konečně C) na vsi, jež se jmenují pouze r. 1483 jako poddané. — V jednotlivých vsech zaznamenávají se v urbářích žďárských skoro vesměs povinnosti z každé jednotlivé usedlosti, z každého lánu, pololánu atd., podsedku aneb z prutu, půl prutu atd. zvlášť zároveň se jménem majitele usedlosti, my pak udáváme tuto v jednotlivých vsech povinnosti pouze vždy jen buď z jednoho pololánu aneb z prutu, který v té neb oné vsi byl jaksi základem při rozdělení usedlostí a také základem výše a způsobu povinností; neb v jedné a téže obci povinnosti, na př. ze dvou prutů byly dvojnásobné, aneb z pololánu o jednou tolik větší nežli ze čtvrtlánu atd. Ve všech obcích tudíž pozorujeme jistou pravidelnou poměrnost mezi velikostí poddaného majetku a mezi velikostí všelikých povinností z něho vycházejících. Čím větší majetek, tím větší poměrné povinnosti.

A. **Povinnosti z vesnic dle urbářů z roku 1407, 1462 a 1483.**

1. **Vysoké** (Vysoký), ves; 14 usedlých, z nich májí rolí po jednom prutu[1]) tři, po dvou prutech 3, po třech prutech dva, po 4 prutech dva, po $^1/_2$ prutě jeden, po jednom a $^1/_2$ prutu 2, podsedek jeden[2]). Úrok neboli stálé platy peněžité odváděli stejným dílem ve dvou ročních lhůtách, a to o sv. Jiří a o sv. Václavě, mimo to jednou za rok dávali určitý počet vajec, kuřat (slepic) a ovsa za pastvy lesní. Z každého prutu odváděn úrok peněžitý a o sv. Jiří a o sv. Václavě po 8 dená-

[1]) Celý lán se rovnal asi 10 neb 12 prutům, aneb 72 jitrům.

[2]) Podsedek, výměra menší než živnost selská, zde na př. prut, někdy jen chalupa se zahradou i bez zahrady. Podsedník nepatřil mezi gruntovníky, nebyl rovnoprávným členem obce vesnické s ostatními usedlými a také dle toho byly i povinnosti jeho k vrchnosti.

rech; ročně 5 vajec, 1 kuře (slepice). Majitel podsedku platil jen peněžitý úrok po 4 denářích v obou lhůtách, a odváděl ročně jedno kuře. Z každého prutu dávali usedlí o sv. Václavě dále po 3 měřicích ovsa (lesního).[1]) Z každého prutu o žních vysílali po jednom ženci, a ze čtyř prutů jeden pluh, aby oral robotou do kláštera. (R. 1483 bylo 34 žencův a z celé vsi 7 pluhů). Za užívání luk platila celá obec o sv. Jakubě 20 grošův. Summa ovsa roku 1483 měla 98 měřic, kur $32^1/_2$, vajec $2^1/_2$ kopy a 12 kusův. R. 1483 odváděli desátku do vsi Petrovic 7 vozův.

V obci byl rychtář, držel usedlost o 4 prutech [2]) R. 1483 držela rychtu o 4 prutech rychtářka vdova, z toho platila úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 gr. 4 den.; 20 vajec o sv. Jiří; o sv. Václavě 4 slepice a 12 měřic ovsa odváděla ročně.

Jména usedlých r. 1407 jsou česká, jako: Janek, syn Bohušův, Vác, Janec, Pavel, syn Matoušův, Václav, Hodík atd.

2. **Počitky**, ves; usedlých 13, z nichž po jednom prutě mají 4, po 2 prutech 4, po 4 prutech jeden, po $2^1/_2$ prutech dva, po $1^1/_2$ prutu jeden, po půl prutu jeden podsedek.

Úrok peněžitý odváděli o sv. Jiří a o sv. Havle (r. 1462 a 1483 o sv. Václavě), mimo to jednou za rok určitý počet vajec a kur neboli slepic.

Z prutu jednoho činil peněžitý úrok ve dvou ročních lhůtách po 6 denárech,[3]) ročně o sv. Jiří 4 vejce a o sv. Havle po jednom kuřeti. Dále dávali z každého prutu po 3 měřicích ovsa a z každého prutu o žních po jednom ženci (r. 1483 byli 22 ženci), vždy na jeden den, tak že na $1^1/_2$ prutu byla žňová robota 1 den, ze 4 prutů 4 dni po jednom ženci. Mimo to z téže vsi dávali $3^1/_2$ pluhu, aby den oraly a dali 2 vozy pro desátek[4]). (R. 1407 usedlost o čtyřech prutech měla mimo to ještě robotu, půl pluhem orati ozim.) Za obecní společnou louku neb pastviště platila celá obec 16 grošů, a r. 1462 ještě z jedné louky platili 8 gr. Syn rychtářův, jakož i Šlepskorb drželi jisté louky a z nich platili o sv. Prokopě úrok po 2 gr. Úhrnem dělal úrok peněžitý ve dvou lhůtách po 19 gr. 1 den.; vajec ročně $1^1/_2$ kopy bez 2 vajec a ovsa 65 měřic. — R. 1462 na místě žencův dávali úrok žňový, a to z jednoho prutu po jednom groši. Jména usedlých roku 1407 byla většinou česká, jen některých německá, jako: Šlepskorb,

---

[1]) Oves lesní neboli lesní peníz aneb lesné byla dávka, kterou odváděli poddaní za užívání pastvin u lesa, za chrastí v lese a za dříví z lesa.

[2]) R. 1446 prodal klášter ve vsi Vysokém svobodné rychtářství s krčmou svobodnou, šenkovati pivo, se čtyřmi pruty pole, s hony a lovy zajícův a ptákův, s třetím penízem viny (peněžité pokuty) kromě čtyř vin velkých (žhářství, zlodějství, násilnictví a vraždu) třem bratřím Vachovým Mikuláši, Janovi, Zikmundovi a jejich sestře Anně za 2 kopy gr. praž. do jejich životův.

[3]) Jeden groš = 7 denárův.

[4]) Fůry na vožení obilního desátku z pole do stodol a jinam.

Šindler, Martin, syn Kuksův, Jan Dráb, Mikuláš, Matěj, Pavel, Vrabec, Kašpar, Matule atd. — V další poznámce k r. 1517 udává se, že se téhož roku stala smlouva mezi vrchností a Šimkem o lesík u Počítek, jehož on a potomci jeho mají užívati. Z lesíka toho, zvaného „Hadůvky“, mají ročně platiti úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 8 gr. bílých, a o sv. Havle dají $1^1/_2$ měřice ovsa.

3. **Lhotka**, ves; usedlých 13, z nichž jeden držel mlýn, ostatních 8 mělo po čtvrt láně,[1]) dva měli po dvou čtvrtech, jeden tři čtvrti lánu, a jeden chalupník podsedek. (R. 1483 mezi 13 usedlými bylo 8 čtvrtláníků, 3 pololáníci, jeden měl $1^1/_2$ čtvrti lánu, a mlynář.)

Ze čtvrti lánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po $2^1/_2$ groších, o sv. Václavě 8 vajec, 2 slepice (kury). Z každé čtvrti dva ženci, tudíž z dvou čtvrtí (pololánu) 4 ženci, t. j. čtyři dni po jednom ženci aneb v jednom dni čtyři ženci. (R. 1483 byli 32 ženci, a to z každé čtvrti dva a z pololánu 4 ženci.)

Vycházelo úroku peněžitého úhrnem o sv. Jiří a o sv. Václavě po 40 gr., vajec o sv. Václavě půl druhé kopy a 8 vajec, slepic $32^1/_2$. Mlynář dával úroku o sv Jiří a o sv. Václavě po 1 gr., jiných dávek neměl r. 1407. Lučních peněz o sv. Jáně platila obec z pastviště 20 gr., mimo to platil r. 1407 jeden čtvrtník, Michal, 6 měřic ovsa lesního. R. 1462 za robotu žňovou platili úrok žňový, a to ze dvou čtvrtí po 4 groších, tak že připadal za jedného žence 1 groš poplatku. Bylo v obci také rychtářství; neboť roku 1485 prodal klášter rychtářství ve Lhotce s krčmou svobodnou, piva šenkováním, s lánem rolí, s hony, lovy a třetím penízem vin menších Janovi, manželce jeho a dětem za 17 zl. uherských. R. 1483 jest zmínka o klášterních lesích „Bratroňovice“ zvaných.[2]) Jména usedlých jsou r. 1407 česká, jako: Januš Černý, Matěj Malec, Pecha atd.

4. **Sklenné**, ves; 8 usedlých s rychtářem, a to dva pololáníci a pět čtvrtníkův. Z pololánu peněžitý úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 7 gr.; ročně 16 vajec a 2 kury. R. 1407 platila obec lučních peněz 2 gr. (r. 1483 4 gr.); a z potoka za trávu 9 gr.; téhož roku byly ve vsi 3 pusté čtvrti a jeden pololán, a to čtvrt Pechova, Jiříkova, Polonarova a pololán Polonarův. R. 1483 platily z občiny[3]) ročně 7 gr. o sv. Václavě a z panských luk 4 gr. lučních peněz. Téhož roku úhrnný úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě obnášel $45^1/_2$ gr.; vajec $1^1/_2$ kopy 14; slepic 8.

---

[1]) Ve Lhotce se dělily usedlosti dle lánů, jakož i většinou v ostatních poddaných vsech. Nápadno, že ve Lhotce byl základem čtvrtlán; byly tudíž zde malé usedlosti.

[2]) Rychtář ze vsi Světňova měl povinnost hájiti lesa a prodávati dříví z něho na prospěch vrchnosti.

[3]) Občina = obecní, společné pastvisko rozdílem od panských luk.

Byl zde rychtář, neboť r. 1445 prodal klášter rychtářství ve vsi Sklenném s lánem a svobodnou krčmou Blažeji a manželce jeho Anně jakož i dvěma synům do jejich životů za 2 kopy.[1])

5. **Nová Ves**; 25 usedlých, z nich jeden rychtář a jeden syn rychtářův. Usedlí se dělili na pololáníky (17), čtvrtníky (7), podsedky (5). Peněžitý úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě z půl lánu po 12 gr., z podsedku 2 gr., vejce ani slepice nebyly dávány. Rychtář, pololáník, platil jako jiní pololáníci pouze po 12 gr. Z panské louky, „hamžiště“ zvané, platila všecka obec ročně o sv. Jakubě $1^1/_2$ kopy grošův. R. 1407 byl jeden čtvrtlán a podsedek pustý; podsedek držela obec a platila z něho (r. 1462) úroku po $1^1/_2$ gr. Při vsi byly lesy; výtěžek z nich odváděl se vrchnosti; též plný desátek dával se klášteru r. 1483. Rychtu svobodnou[2]) prodal klášter (r. 1476) Martinovi a synu jeho a dceři do 3 životů za 11 kop grošův. Jména usedlých r. 1407 jsou česká, jako: Jahůdka, Beneš, Ambrož, Michal Kyselé, Jirsa, Mach, Petr Vojtěchův, Šilhavý atd.

R. 1462 byl v obci švec a uhlíř. Téhož roku dělal úhrnný peněžitý úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 kopách 15 groších.

6. **Slavkovice**, ves; usedlých 16, z nich pololáníci 4, čtvrtláníků 10, jeden podsedek a jeden mlynář. Peněžitý úrok z pololánu o sv. Jiří po 3 gr., o sv. Václavě po 11 gr. Mikuláš, uhlíř a podsedník, měl r. 1407 půl čtvrti a platil úroku o sv. Jiří 10 denárů, o sv. Václavě 2 gr. 10 den., ženného groš, vejce odváděl 4 a $^1/_2$ kuřete. Mlynář platil úroku o sv. Jiří 2 gr. 3 hal., a o sv. Václavě 8 grošů 3 hal., ženného ročně 3 gr., vajec 12 a 2 kury. Dva usedlí přisáhli r. 1462, že desátek z obce Slavkovic odváželi do kláštera, nikoli do Petrovic. Matěj čtvrtník z Nového Města držel v Slavkovicích louku, platil z ní ročně 6 gr. — R. 1483 úhrnný úrok dělal o sv. Jiří $^1/_2$ kopy grošů, 5 den., o sv. Václavě $1^1/_2$ kopy, 22 gr., $1^1/_2$ den.; vajec $1^1/_2$ kopy, 44 kusy, robotných peněz 41 gr., slepic půl kopy 6 kusův.

Jména usedlých jsou r. 1407 česká, jako: Jan, Jakub, Mikuláš, Přibík, Drbal, Vavák, Jan, tkadlec atd.

7. **Radňovice**, ves (Radoňovice); usedlých 14, z nichž 6 čtvrtláníků, 7 půlčtvrtníkův a jeden podsedek. Ze čtvrtlánu dělal peněžitý úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě (někdy o sv. Havle) po $1^1/_2$ gr., ročně 12 vajec, jedno kuře, úrok žňový $2^1/_2$ gr. za robotu žňovou. R. 1483 byla však robota žňová, a to z větší čtvrti tři ženci a z menší dva ženci, úhrnem 33 ženci. Ze vsi vycházel desátek obilní, a to ze čtvrti lánu 3 měřice a čtvrt žita, tolikéž ovsa. R. 1462 místo desátku obil-

---

[1]) Klášter jsa v peněžitých nesnázích, prodával rychty s právem rychtářským na jistou dobu a obyčejně do životů těch, jimž rychta prodána s požitky všelikými.

[2]) Rychta svobodná, t. j. taková, kterou klášter mohl uděliti komu chtěl, rozdílem od hamfeštní, dědičné, kterou držel majitel dle smlouvy (hamfeštu).

ního placen úrok peněžitý, zvaný zákonný,[1]) (ze čtvrti lánu 12 gr.), jenž se dával r. 1483 o Vánocích a téhož roku vůbec dělal 2 kopy 18 grošův. — R. 1407 drželi tři sedláci pusté usedlosti na lhotu (lhůtu) tří let s povinností, uplyne-li lhůta, že jsou povinni dávati tytéž dávky, jako ostatní poddaní usedlí v obci.[2]) Z olše[3]) dávali $1^1/_2$ gr. r. 1483. Jména usedlých byla česká: Franěk, Jíra, Břísek, Šesták, Matěj, Šišláček, Orušek atd.

I zde jako v Slavkovicích roku 1462 přisáhli dva sedláci, že vozí desátek na klášter, nikoliv do Petrovic.

8. **Jámy**, ves; usedlých 33, a to 5 láníků, 22 pololáníci, 4 čtvrtláníci a 2 podsedci. R. 1462 a r. 1483 bylo 33 usedlých, a to 5 láníků, 24 pololáníkův a 4 čtvrtláníci. Z lánu se dával úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 16 gr. Jeden sedlák utekl z pololánu r. 1407, jeden pololáník byl zároveň mlynářem a jeden čtvrtník ševcem. Místo roboty žňové odvádělo se ročně z lánu po 3 gr., mimo to z lánu ročně po 1 slepici a 20 vejcích, tak že r. 1483 úhrnem vynášel úrok z celé obce o sv. Jiří $3^1/_2$ kopy 20 gr., o sv. Václavě 5 kop 6 gr.; $5^1/_2$ kopy a 15 vajec, ženného 52 gr. 1 den.; 17 a čtvrt slepice.

Rychtář měl (r. 1407) jeden lán a platil z něho úrok peněžitý o sv. Jiří a o sv. Václavě po 16 gr. jako jiní láníci. R. 1462 držel v obci půl lánu Michal ze Sezemic.

Ve vsi byl panský dvůr, který měl dva lány. R. 1487 prodal klášter dvůr s dědičným rychtářstvím Janu Brlákovi, ženě jeho a dětem za 100 zl. uherských na 5 ročních splátek po 20 zl., a to se vším příslušenstvím a s rychtářskými povinnostmi, požitky a právy. (Archiv Český, IX.) — Jména usedlých jsou r. 1407 dílem česká, dílem německá, jako: Jiří, Jiřík, Jindra, Vaněk, Teušel, Mates, Prakl, Dorner, Pišnikl atd.

9. **Svratka** (Svratky), ves; 20 usedlých, z nich r. 1407 byl jeden láník, 3 pololáníci, 4 čtvrtláníci a 12 podsedkův. Mezi nimi byl také Marek, mlynář horní, který platil úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 8 gr.; 32 vejce a 2 gr. ženného ročně. Štěpán, mlynář dolní, platil úroku po 4 gr., vajec dával 8; ženného 1 gr. — Ze čtvrtlánu odvádělo se r. 1483 úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 groších; vajec ročně 8 a 1 groš ženného. Kuřat úhrnem ročně o sv. Václavě 15. Rychtář platil úroku z půl druhé čtvrti ve dvou lhůtách po 6 gr.; ročně 12 vajec, ženného $1^1/_2$ gr. — R. 1483 obec odváděla úrok za louky a z potůčka[4]) o sv. Jiří 18 gr., a to do vůle panské. Jména usedlých byla r. 1407 česká, jako: Jiřík, Vilém, Vaněk, Janík, Míca, Holý, Kubín, Ježková,

[1]) Zákonné = úrok peněžitý za desátek obilní.

[2]) Sedláci, kteří drželi a obdělávali pusté usedlosti, byli na dobu tří let bez dávek, za to měli povinnost, aby řádně obdělali zpustlé role usedlosti.

[3]) Za užívání olší úrok platila celá obec, nikoliv jednotlivec.

[4]) Na neurčitou lhůtu bylo užívání potůčka najato obcí.

usedlých, z nich jeden mlynář a jeden kovář na podsedku. R. 1483 bylo 20 usedlých: 8 drželo po čtvrti lánu, 6 po půl čtvrti, 3 po půl druhé čtvrti, 2 po třech čtvrtech a jeden po 2 a půl čtvrti lánu. Jan Kropáč, Klubečko atd. R. 1462 připomíná se ve vsi pouze 13 Úhrnem dělal úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 101 gr.; vajec 2 kopy; ženného 21½ gr., lučních peněz 10 grošův.

10. **Bobrová**, ves;[1]) usedlých poddaných r. 1407 bylo 52, z nich byl jeden láník, 9 pololáníků, 15 čtvrtláníků, ostatní byli podsedci aneb majetníci čtvrtí bítoveckých.[2]) Z pololánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 9½ groši; ročně 10 vajec, kuřata 2. Podsedkové platili úrok též a dávali vejce i slepice. Držitelé bítoveckých rolí, čtvrtí, platili úrok peněžitý o sv. Václavě po 5 gr.; vajec a slepic neodváděli, ani neplatili úroku žňového ani platu za sýr. Ostatní usedlí platili na místě roboty žňové z lánu po 4 gr., z pololánu po 2 gr., ze čtvrti jakož i z podsedku po 1 gr. Za letniční sýry odvádělo se z lánu 8 peněz bíl.[3]), z ½ lánu po 4 pen. b., ze ¼ lánu po 2 pen. bíl., z podsedku po 1 pen. bíl. V obci byli kovář, pololáník, dva krejčí, řezník (masař) a švec. Michal, rychtář, držel louku a platil z ní o sv. Jakubě 20 gr. — Úhrnem bylo r. 1407 úroku sv. Jirského 3 kopy 13 gr. 3 peníze bílé, sv. Václavského 3½ kopy 5 gr.; úroku žňového ročně 1 kopa 5 gr.; vajec 7 kop 20 kusů, kur 51 a ¼ kuřete; letničních sýrů neb peněz za sýry 14 gr. 2 pen. bíl. R. 1462 a r. 1483 nazývá se Hořejší Bobrová městečkem (oppidum), a platy úroční jakož i dávky zůstávají tytéž jako byly r. 1407. Odváděli totiž peněžitý úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě; určitý počet kur a vajec; na místě žencův úrok peněžitý a letniční sýr aneb místo něho letniční peníze. R. 1462 a r. 1483 nepřipomínají se již majitelé čtvrtí bítoveckých, za to však r. 1483 jmenuje se zde 11 panských zahrad, z nichž ve dvou ročních lhůtách se platilo obyčejně 3 gr., jen u některýeh více. Jiných dávek ze zahrad nebylo.

Téhož r. 1483 byl v obci krčmář, který držel čtvrt a podsedek, z čehož platil v obou lhůtách po 8 gr. a o žních vysílal dva žence. Pastýř platil z podsedku 2 gr., hrnčíř, který platil z podsedka. Roku 1483 tři mlynáři, Roučka, Mikuláš, Jelito, z nichž první platil úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 12 gr., druhý po 16 gr., třetí po 17 gr.; dále téhož roku z řeky platili o sv. Jiří mlynáři: Mučka 10 gr., Janek 10 gr., Matěj 13 gr.; rychtář 15 gr., kterýžto ještě za dva stavy odváděl 12 gr. — Úhrnem r. 1483 úrok peněžitý svatojirský dělal 6½ kopy 16 gr. 1 den.; svatováclavský 6½ kopy 18 gr. 1 den; úhrnný plat z řeky o sv. Jiří 1 kopa gr. Úrok ženný se zde nazývá též penízem Svatojanským. Jména usedlých byla česká r. 1407, jako: Vlček, Matěj

[1]) Hořejší Bobrová na rozdíl od Dolejší Bobrové, jež od sebe dělí potok Bobrůvka.

[2]) Bítovecké čtvrti byly částmi zaniklého dvora Bítoveckého.

[3]) Jeden sýr aneb 1 peníz bílý, letniční sýr; neboť se odváděl o Letnicích.

Šilhavý, Bukovský Machek, Matěj Olešenka (byl ze vsi Olešenky a zde měl půl lán), Michek, Matěj, kovář, Jan Kleka, Jan Čapík, Káče Bartoňková, Matúš Búdník, Ondřej, tkadlec, Michal Čistota, Pištolka, Dřímal atd.

11. **Mirošov,** ves; usedlých 9 a jeden dvořák; jeden z usedlých držel lán a 8 po pololáně. Peněžitý úrok z pololánu o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 neb 3 gr.; vajec ročně 20, kura 1, úrok žňový místo roboty 2 gr. — R. 1407 držel Václav Žetík dvůr a z něho platil úroku o sv. Václavě 1 kopu 4 gr. R. 1462 dávali z téhož dvora do roka jednu hřivnu.

Téhož roku držel Hurt louku do vůle klášterní, t. j. na neurčitou lhůtu; z ní platil půl kopy gr. — R. 1407 z Mirošova úhrnný úrok peněžitý ve dvou lhůtách po 42 gr.; vajec ročně 3 kopy 25 kusů, kur 10, ženného 20 grošů neb 20 ženců. — Téhož roku jsou jména usedlých česká, jako Janík, Vávra, Pavel Mikulův, Jan Šilhavý, Klimeš atd.

12. **Olešenka** (Olešínky), ves; r. 1407 Jakub a Nikola „držista“ dva lány v Mirošově, z nichž platili úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 24 gr., ženného 10 gr. a kuřat 10. Z louky platili r. 1462 do roka 44 gr. R. 1483 ze dvora platil Hrbek o sv. Jiří a o sv. Václavě úroku po 25 gr.; byl též povinen robotovati čtyřmi koni, na jař orati po jeden den a na úhor též jeden den. Kdyby neoral, dá 5 gr. a 2 kury o Vánocích.[1])

Téhož r. 1483 byli ve vsi mimo držitele dvora 3 usedlí, kteří platili o sv. Jiří a o sv. Václavě úhrnem úroku $1^1/_2$ kopy 6 gr., kuřata 3, ročně o žních dali tři žence a orali 6 dní. V obci byl též dvůr panský. — R. 1483 se připomíná „Olešinka, druhá strana“, kde byli dva láníci a dávali úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 12 gr., ročně po 5 slepicích, úroku žňového po 5 gr., z louky o sv. Jakubě lučních peněz 15 gr.

13. **Rúzmírov** (Rouzměrov, Rozměrov), jmenuje se pouze r. 1407 a r. 1483. R. 1407 bylo 9 pololáníkův a dva čtvrtlány. Z pololánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr.; ročně 10 vajec, kuře 1 a jeden sýr letniční. — Roku 1483 byl v obci rychtář, který zastávaje úřad neplatil nic z lánu, kdežto ostatní platili úroky, dávali vejce, slepice a sýr letniční.

Téhož r. 1483 bylo poddaných usedlých v obci 8, a to 4 pololáníci a 4 láníci, kteří platili dohromady úrok ve dvou lhůtách ročních po 50 gr.; dále ročně úhrnem 100 vajec a 10 slepic. Celý obvod obce měl 6 lánův.

---

[1]) R. 1505 zapsal klášter Žďárský „Kunikovský dvůr“ v Olešínkách Mikuláši z Račic, dvořákovi v Olešínkách, a ženě jeho Barboře do jejich životů za 10 kop gr. a roční plat 2 kopy míš. a dvě slepice. Mikuláš se svou ženou měli užívati dvora toho jako jejich předkové Hrbek a Škarka, kromě louky zvané Křivošovské, pod Strychovým mlýnem ležící, kterou si podržel klášter.

14. **Dobrá Voda,** ves, jmenuje se pouze r. 1407 a 1483. R. 1407 vycházelo z Dobré Vody „zákona“[1]) sv. Jirského 2 kopy $1^1/_2$ gr., o sv. Václavě $1^1/_2$ kopy 13 gr. O letnicích, jak kdo seděl, odváděl po jednom sýru a k vánocům kury, úhrnem 48.[2]) R. 1483 bylo v Dobré Vodě 16 usedlých a rychtář, a to 2 láníci, 8 pololáníků, 3 čtvrtláníci a 3 podsedci. Z pololánu se platilo úroku o sv. Jiří 5 gr. a o sv. Václavě po $7^1/_2$ gr.; 10 vajec, 3 slepice, ročně 4 měřice hrachu. U rychty byl od starodávna $^1/_2$lán a podsedek. Rychtář koupil čtvrt, která neměla sedliště, s povinností, aby ji osadil. — K svému podsedku pak přidal rychtář půl láně role od sedění,[3]) a sedliště[4]) obrátil k svému lánu, aby měl prostranněji, t. j. rychtář sobě zvětšil hospodářské stavení, spojiv dvě v jedno. Platil z podsedku o sv. Jiří $1^1/_2$ gr., 10 vajec, o sv. Václavě 1 gr., $1^1/_2$ slepice. — Ve vsi byl též dvůr, z něhož vycházel úrok ve dvou ročních lhůtách po $^1/_2$ kopě grošův.

15. **Křižanov,** městečko, připomíná se pouze r. 1407, kdy z něho opatovi žďárskému vycházely příjmy: úroku Svatojirského z purkrechtu[5]): 3 kopy 53 gr. 5 den., ze zákona: 83 gr. 4 den., úroku svatováclavského z purkrechtu: 4 kopy 4 gr. 2 den., ze zákona: 2 kopy 6 gr. Povozných peněz[6]) o Vánocích 2 kopy 2 gr. 3 den. O Letnicích (každého roku), kdož má lán celý, dá 7 denárů, jeden sýr a 15 vajec; kdo má podsedek bez role aneb s rolí dá 2 denáry, 5 vajec, jeden sýr. Opat vyjímá některé podsedky z těchto platů, dokud sedí na svém podsedku, jsou to: Sabčík, pekař, Hanuš, kovář u kostela, Pátek, švec, pastýř vedle pernikářky, lazebník pod kostelem. Z půl domu na opatské straně, jako Rybka, Vaněk, ze dvora Krapl, Petřík Křížův dávají po 2 penězích, 8 vejcích a po 1 sýru.

16. **Jívové** (Jívová), ves, jest v urbáři pouze r. 1407. Neudán počet poddaných, a naznačen pouze úhrnný příjem ze vsi. V Jívovém mají vydávati o sv. Jiří zákona spravedlivého a poplatků $2^1/_2$ kopy 3 gr.; o Letnicích z každého podsedku 5 vajec, 1 sýr; úhrnem 18 kur; povozných peněz o Vánocích 57 gr.; svatováclavského zákona $2^1/_2$ kopy 8 gr.

(Příště ostatek.)

---

[1]) Zákon = úrok, ouroční plat, peněžitá daň, někdy také peněžitá daň na místě roboty, zvláště na místě setí obilí.

[2]) R. 1477 prodal klášter v Dobré Vodě dvůr Janu Dobrovodskému za 30 kop grošův a roční plat 4 kopy gr.; týž dvůr byl prodán r. 1490 Janovi, dvořákovi z téže vesnice, za 200 kop gr. a roční plat 4 kop gr. (Archiv Česky, IX.).

[3]) Sedění = usedlost, grunt; sedící na gruntě, sedlák.

[4]) Sedliště = místo, na kterém stálo obytné stavení neb obytné stavení samo.

[5]) Purkrecht = úroční plat ze statku poddaného.

[6]) Místo roboty forové placen peněžitý stálý úrok.

Stachův překlad „Messiáše“.

Napsal Miloslav Hýsek.

Dějiny české literatury ukazují v druhé polovici XVIII. století neobyčejnou chudobu v domácí poetické tvorbě. Kdežto v sousedním Německu po literárních bojích vedle básnicky méně významných Gleima, Gellerta, Gessnera, Rabenera a j. psal už Lessing esthetické a kritické články, svědčící o úmorném studiu a opravdové snaze nalézti pravé, jediné umění, a tiskl i belletristické plody, značící náhlé stoupání ceny německé literatury do výše, čtli se u nás jen právě tehdy populární anakreontikové, a z Wielanda a Klopstocka — kteří zdomácněli v Praze po r. 1764 mezi intelligentní mládeží hlavně přičiněním professorů Seibta a Meissnera, takže Pelcl může psáti: „In Gärten, auf Spaziergängen und sogar auf öffentlichen Gassen traf man sie (die jungen Leute) an mit einem Wieland oder Klopstock in der Hand“ — nepůsobilo to, co je činí cennými: poesie, jevící se u tohoto v mohutném proudě výmluvnosti, neustále rozvlněné, že skoro nestačí řečiště, a u onoho ve veršové hudbě, nýbrž jejich citlivost, patrná nejen ve volbě látek, ale i v celém tóně podání a přetvořující přirozený pud klidného štěstí v bezmocnou, roztékající se neschopnost viděti jinak, nežli očima nespokojeného snílka.

Byl to hlavně Klopstock, kterého tehdy u nás milovali. Velekněz německé poesie a miláček dam a mládeže, slovy i skutky ideální na neuvěření, měl svoje ctitele i v Čechách, a více, svoje napodobitele. Vliv jeho na obrozeneckou poesii byl veliký a zastínil s počátku i Schillera a Goetha. Už z prvního almanachu českého 1785 je patrno, jak upoutal naše veršovce. Ze šesti za původní označených a v této sbírce vystupujících básníků největší význam má V. Stach, jenž zde otiskl odu „Na smrt Marie Teresie“ (Klopstock, „Ihr Tod“, Ody I., 14.).

Jak celý život V. Stacha jako literáta a jeho ocenění v literární historii jest ojedinělé, tak i jeho básnická činnost. Člověk, jenž plál nadšením pro jesuity a chtěl odejíti k nim do Ruska, kde po zrušení jejich řádu Marií Teresií v Rakousku byli trpěni, stává se nedlouho potom osvícencem, jakých málo, veřejně vyznávajícím, že jest vyučen Němci, a volajícím „My všecko, co se duch jazyka nazývati může, od svých starodávných učitelů, Němců, máme. Jenom škaredá, záštiplná duše, hrubý, pyšný,

nezvedený neumělec, ti jsou schopni k té nízké nevděčnosti, kteráž dobromyslným přátelům našim opravdivé zásluhy upírá, je haní a zlehčuje . . .", a nad to spílajícím církvi, pohrdavě mluvícím o svých spoluučitelích v hradištském semináři, že se modlí ještě breviář, vydávajícím pod pseudonymem „Psaní školního mistra Petra Záchodského ze Slevízu k obraně evang. učitelů a svobodného učení evangelického" proti P. Rokosovi, překládajícím Roykovu „Historii velikého sněmu kostnického", kterou urážejícím připisem věnuje českým kněžím — a v životě: nikdo si nevšimne, kdy zemře, 19 let po jeho smrti Čelakovský udává v „Malém výboru z veškeré literatury české" jeho narození o 13 let a smrt o 5 let později, r. 1864 dějepisec jeho rodiště Přeštic nic neví o něm, a r. 1870 při slavnosti na jeho památku v Přešticích spisovatel jeho životopisu neudává ani základních dat z jeho života, a teprve A. Rybička ve starých sešitech vídeňských úředních novin nachází o něm zprávu. A v poesii: ctižádostivý stejně jako v životě, nesmírně vděčný Dobrovskému za malou, bezvýznamnou pochvalu jeho bajek v soukromém dopise a mstící se mu do poslední chvíle všemi způsoby za dvouřádkové odsouzení v Pelclově mluvnici, vábený po celý život k pravé poesii, ale píšící jen rýmovačky, které byly svému autorovi jen na posměch, poeta, jenž popsal spousty papíru a jest autorem největší české básně, ale málokdy tištěný, nemohoucí nikdy nalézti nakladatele . . .

Jest skoro neuvěřitelno, že Václav Stach, spisovatel „Divného oučinku potěhu", přeložil do češtiny Klopstockova „Messiáše". Mysticismus, záliba v neskutečném světě, touha po Bohu, nadšení pro vůni náboženských obřadův a pochopení i nutnosti výrazové síly v díle německého básníka, klidného ve vůni a zeleni vavřínů, snesených na jeho hlavu bez potřeby polemik, jimž se vyhýbal, a vedle toho Stachova neustále rozevřená ústa k nadávkám, oči slídící po nedostatcích nepřátel, jež se neštítí denuncovati, jízlivost a ní s souhlasný styl, možno-li zde o něm mluviti, nepochopení naprosté pro základní potřeby umělecké práce: zaokrouhlení v obsahu a zvukovou malbu ve slovích . . ., a u V. Stacha je přece sblížení těchto dvou protivných polů tím více podivno, že v ovzduší svého zanícení pro Klopstocka je strhován citem, nadšením pro krásno, blížícím se až ku vzletnému projádření, jež však trhá zase do kalu všednosti druhá složka jeho povahy, nezapomínající nepřátel.

V jeho názorech na poesii vidíme zase nestálost, právě proto, že jeho živý temperament a neschopnost krotiti se ve vášních ho nutily užívati filosofie „Kam vítr, tam plášť“. Ačkoliv jediný z osvícenské družiny našich literátů chápe germanisační snahy rakouského centralismu jako důsledek vládního postavení, že ten, jenž se stará o něčí blahobyt, má právo užívati každého prostředku na jeho dosažení, což ho vede k národnostní chladnosti, přece v něm náhle propuká vlastenecký cit, jehož projádření působí pravdivěji a vřeleji nežli u mnohých jiných tehdejších veršovců, o nichž je známo, že pracovali za vlast — snad je toho příčinou, že jím vládla nálada, strhující ho do extrémů, ale vždy nutná a pravdivá, cit, jímž zavřelo srdce a jenž byl mocný a pálící, ale málo trvanlivý, kdežto jiní, umírnění ve svých touhách a stále klidně žijící, neznali tak prudkých výbuchů, jdouce neustále jedinou cestou, kterou jim ukazoval rozum a vědomí povinnosti. Tak mohl s přesvědčením proti slovům o Němcích, shora citovaným, napsati v „Obraně staročeského veršovství“, druhé části „Divného oučinku potěhu“, o vlastní síle českých veršů:

Zdaž Pindara potřebujem,
když si česky prozpěvujem?
Zdaž se budem ptát Horáce,
v jaké verš má býti řádce?

Nebo ještě markantněji se to jeví, když Dobrovského nazývá „kůlem z německého plotu,“ a ve „Starém veršovci“ píše: Původce nového veršovství pochází z německých rodičů, byl v Uhrách narozen, v Čechách zveden, českému jazyku na školách klatovských vyučen . . .“ (str. 88.).

Jeho záští k Dobrovskému přivedlo ho k zásadnímu odmítání všeho, co hlásal Dobrovský. Viděl snad vedle jeho titánské práce svou malost, vedle jeho velikého nadání jen touhu svoji po slávě, jíž nedosahuje, ač se těší vlastními uznáními („Co nejzvučněji zpívám sobě! — A do očí pravím tobě: — Žádné dílo starobylé — není jako mé rozmilé! — Není v spisích Čechům milých — starších veršů tak spanilých, — jak se z péra hrnou mého.“). Dobrovský ho urazil svou kritikou. Dobrovský nepsal veršů, ale měl svou školu, — a ji alespoň snaží se Stach potupiti. A že byl Dobrovský grammatik, dává se Stach, ačkoliv docela k jazykovému zkoumání nepřipravený, do potírání jeho linguistických názorův. A z toho důvodu také překládá „Messiáše“, jak praví

v „Kritickém výkladu pomatených českých grammatik“ (I. 16): „Překládáním „Messiáše“ jsem se připravoval k hlubšímu vyšetření a dalšímu sklíčení našeho jazyka.“ Sám tu také píše, že práci tuto „teprve r. 1804 začal a 1806 v máji dokonal.“

Je divno, že Klopstock, nejoblíbenější tehdy básník u nás, tak dlouho musil čekati na český překlad. Ale je to vysvětlitelno. Idea jeho tvorby ani podstata jeho umělecké duše nebyly chápány ve své hloubce, jen co bylo vedlejší, navěšené, vyplývající z ní, ale podružné: cit, brouzdání se rosou mládí a sentimentalita, to docházelo ozvuku. Ani jeho ódy nebyly přeloženy, třeba jsou neobyčejně napodobeny právě u V. Stacha ve „Starém veršovci“, jak dokázal Arne Novák. U nás působili do té doby více hlavně Klopstockovi epigoni v německé literatuře, ti ovšem vyslovovali se zbožnou úctou jméno svého mistra, a to bylo do jisté míry příčinou, že také u nás tolik hlaholilo. Meissner sám byl členem gottinského „Haina“, jeho členům blízký byl i Bürger, a přál mu Gleim, a ráz plodů těchto básníků, vulgární ballady gongorovské (u Bürgera alespoň na počátku jeho spisovatelské dráhy), působil na poetické produkty našich lidí. Pro Klopstocka neměli pravého porozumění, láska jejich k němu byla více modou nežli vnitřní potřebou. Kde byl obdiv jejich nelíčený, dovedli i pracovati. U Klopstocka toho nebylo. Schillerovy „Loupežníky“ přeložil Tham nedlouho po jejich vyjití. Poesie Klopstockova byla příliš vznešená, jeho jméno pěkně znělo pro tu vznešenost, ale naši literáti stáli příliš mezi lidem, nežli aby se hned zbavili jeho potřeb, v literatuře hlavně záliby v prostém, silném, působícím. A tu dosti rádi si hráli s poesií. Napsali malou básničku, nepoutali se nad stolek. Vždycky se lépe blouznívá nežli pracuje. A tak nepřeložili ani „Messiáše“.

Proto je tím zvláštnější, že se do práce dal V. Stach. V literárních historiích se mnoho jeho překlad přehlíží, myslím, že neprávem. Třeba se ho chopil nikoli z nadšení pro umění, jak z citovaných jeho slov patrno, přece byl během práce k němu stržen. Vidno to z básní, jež připojil k překladu, v rukopise chovaném v archivě Musea král. Českého. Překládal, jak na str. 18. praví, dle posledního opraveného a rozmnoženého vydání, totiž dle vydání „letzter Hand“ z roku 1780, a přidal rovněž překlad ódy na Bedřicha V., na Vykupitele a pojednání „O svaté poesii“. Jak několikráte podotýká, překládá jen „od slova k slovu“

a na str. 18. prohlašuje vysoký cíl své práce: „To je ta nejsmělejší neumělost, kteráž jazyku dokonce žádných mistrovských kusů krásného umění nemajícímu, zlatý věk přičítá (cf. verše: „žádné dílo starobylé —“, proti literatuře Dobrovského). Já bych se rád s tímto přeložením mistrovského kusu Německého k zlatému věku Němců od roku 1800 přiblížil, — třeba ne s veršem, aspoň s ouplným a krásným vyslovením češtiny, kteréžto se verš upírá.“ Srovnáme-li s hořejší výpovědí, je tu rozpor, svědčící zase o nestálosti Stachově, o tom, že dle potřeby různě o též věci mluvil. Ale ostatně nám na pravé příčině tolik nezáleží, zvl. když z povahy Stachovy a ze slov, která možno čísti zde mezi řádky, že jeho úmyslem je dokázati nevědomost Dobrovského, můžeme souditi o pravdivosti prvně citovaného výroku.

Rukopis obsahuje 592 strany, z nichž 20 jest úvodních, 303 zaujímají první díl (I.—X. zpěv) a 269 druhý díl (zp. XI.—XX.). Psán jest kurentkou, dosti čtitelnou, jen tu a tam jest třeba dohadu dle srovnání s originálem. První i druhý díl jest opatřen Escherichovým dovolením k tisku, první „imprimatur“ má datum 8. Aug. 1806, a druhé jest z února 1807. Přidány jsou poznámky, jimiž Stach vykládá na mnohých místech polohu Jerusaléma nebo úkol osob, v básni vystupujících; podivno, že nikde nevidíme jeho zášti a výsměchu všemu náboženství, zdá se, jakoby stržen krásou své předlohy docela zapomněl, že kdysi prohlásil, že není ani katolík ani evangelík.

Titulní list má nápis: „Messiáš. Od Klopstoka. Prvního dílu v prvních desíti zpěvích neb Umučení Páně částka první. K užitku pohořelých měšťanů Kutnohorských obětovaný od překladatele Václava Stacha, církevního kněze, bývalého C. K. učitele pastýřského umění v Holomouci.“ Ovšem Kutnohorští pohořelí, jimž chtěl jako pravý osvícenec, hlásající humanitu, prospěti, neměli úplně nic z jeho práce, poněvadž nenašel nakladatele jako s jinými pracemi, ačkoliv by ji byl jistě i vydal sám, kdyby jeho pense 300 zl. stačila, můžeme-li dle toho souditi, že při vydání „Starého veršovce“ 1805 poslal K. I. Thamovi r. 1804 15 zl. ve knížkách „pro budoucí dopisování“. Jistě by se byl také neshodl s nakladatelem pro svoje jazykové reformy, o nichž ještě bude řeč, protože by byl při známé neústupnosti nyní opatrnější, byv téhož roku jednáním Thamovým nelibě dotčen, že totiž Tham „oslyšav jeho mnoho-

násobnou prosbu o zachování jeho dobropísemnosti vložil tu špínu dobropísemnosti do „St. V.“ a že tak chlouba jeho byla „s falešnou dobropísemností na nejšpinavějším papíře vytištěna“, a víc, „pro větší vejdělek na dva díly rozdělena“.

Následují básně Stachovy, k nimž myšlenky v něm vzbudila práce překladatelská. Píše distycha, ale zde jistě nikoli z odporu k Dobrovskému, jenž hlásal poesii přízvučnou — Stach sám básně svoje rýmoval — nýbrž proto, že úplně podlehl zvuku a kráse hexametrů Klopstockových. Probouzí se v něm i český cit, vidí-li německé dílo, které první ukázalo na bohatství německého jazyka, jenž se hodí na vyjadřování nejvznešenějších myšlenek, touží, aby už i jeho mateřština byla tak dokonalá, a zapomíná, že kdysi napsal: „Zdaž Pindara potřebujem —“. Nic není nesnadnějšího nežli představiti si tohoto literárního Thersita, který psal, jen aby se proslavil a nepřátele pošpinil, jak se rozplývá nad cizí básní a čerpá z ní myšlenky na zvelebení svého jazyka, jehož nemiluje. Klopstocka jmenuje orlem, ale nezapomíná při tom na sebe: překlad jeho bude vrcholem dosavadního písemnictví českého, ve slovích „ten kunst nejvyšší stihla na Orlu ona!“ možno cítiti Stacha, který pyšně praví, že on ji k tomu dovedl. V písni následující není už jeho nadšení omezeno ničím, nebojí se ani věty, že žádný evropský jazyk nemá překladu takového — zapomíná na hojnou a krásnou literaturu francouzskou, anglickou, španělskou, italskou — „Messiáše“ nikde nemají, a Stachovi napadá, že snad přece jen jeho překlad není dokonalý, potom už zapomíná na sebe — „má ta, není chyba tvá!“

Znění obou básní je toto:

Přítomná vycvičenost češtiny.

Čeština vycvičení skvostnější tuhle nachází!
K mistrovským se kusům blížiti začla celá.
Někdy trošičku jenom, víc lecjak zazněla, žádným
ozdobená kunstem: Snad ho tu ještě není? — —
Kdož si, kterýž to pravíš? Zdaž pak znáš češtinu neb kunst? —
Znáti musiš obojí, chceš-li je rozsuzovat.
Vzal ji na křídla Orel! letící ona tobě pak ukáže,
jak se umí vznášet schopně, ta vycvičená!
Jestli nemáš chuti čisté, abys dřív pravdu a krásu
byl v letu tom poznal, z češtiny tuhle se uč!
začni a leť už dále a dál! Celé srdce se pohne!
Ten kunst nejvyšší stihla na Orlu ona!

Vyznání Překladatelovo.

Krásně na stkvostnějších křídlech se Německého Orla,
Češtino, zhůru zdvihni! jistě se stkvíti budeš.
Z všech jazyků Europy není ani jednoho, jenžto
byl by se Orla chytil, s ním do té vejšky letěl.
Tys jediná, ty, kteroužto on, schopně si lítáš,
tys ta, která věrnějc koho následuješ.
Drž se ho, ať každý jeho schop nejrozmanitější
stihneš a srdcem hneš v písni čtenáře celým.
Když si dovedla, co jen se slepým být zdálo nemožným,
Já vyznám vadu svou: snad nepozorně klesám!
Vždycky celý pohnut, nevidím snad někdy maličkých
známek a dále letím: má ta, není chyba tvá!
Někdy jiný ať vystoupí k mému napravování,
ať dokoná, co začal já k tvému oslavení.

V Holomouci 1805.

Už tyto dvě básně jeví Stacha v jiném světle. Není zde diktatorským, přesvědčeným o své literární neomylnosti. Pokořuje se před jiným a zapomíná na svou práci. Výmluvnost jeho se tu volně nechává poutati ve verše a podmaňuje se jimi, Václav Stach v nich vystupuje jako skutečně z nejlepších tehdejších básníků českých, z jejichž řady ho vytrhuje neklidný, jízlivý jeho duch, jeho veliká psavost a okolnost, že práce jeho zůstávaly netištěné.

Číslem třetím jest „Oda Jejich Majestací Fridrichovi pátému, králi danskému a norvežskému“, k níž v čísle čtvrtém přidává „Předcházející zprávu stran té ody.“ V ní píše:

„Dánský král spisovatelovi „Messiáše“, rodem Němci, dal takový pohodlný čas, kterýž byl potřebný ke skončení básně jeho. Když se vycvičenějšímu dílu veřejnosti, kterážto svět i nynější stav Německého krásného umění zná, opět na pamět uvádí, že již také Šlegl, jenžto tuze brzy pro čest německé tragedie umřel, skrze toho velikomyslného mocnáře v Soroe našel své štěstí, a když se spolu oznamuje to, že skladatel Messiáše pro tuto záhadnou materii přítomný svůj pohodlný čas obdržel: tudy čtenář s to jest, aby ještě více k této krátké zprávě myšlenkami svými přidal. K tomu doložiti musím, že by ta žádost velmi nerozumná byla, aby v českém jazyku vazba Klopstokových veršů zachována byla. Povaha těch dvou jazyků jest velmi rozdílná. Zde jest jen přeložení v nevázané řeči. Český jazyk má svůj

vlastní způsob veršův jako Řecký a Latinský; k němu básníř musí vyvolit vlastní obsah jako Homer a Virgil. Mne Klopstokovo vyslovení mnohdy krutě nutilo, mému mateřskému jazyku napomáhat, aby to vyslovil, co Klopstok mínil. Kdo to lépe znáš, zlepši můj nedostatek. Já tě chválím."

Jak patrno, mluví tu Stach hodně široce o povaze obou sousedních jazykův. Pro svůj neudává, jaký je ten „vlastní způsob veršů" a jaký obsah k nim básník musí voliti. Myslí tím asi, že s překlady nelze vážně v literatuře počítati, ale potom je zase nepochopitelno jeho nadšení pro vlastní jeho překlad, jež se jeví v uvedených dvou básních. V. Stach mluvil vždy jen dle okamžité potřeby, nemaje nikdy názorův určitých a neochvějných.

Odu samu překládá:

> „Kterého krále Bůh nad králi
> posvěcujícím zhledem, když se byl narodil,
> s Olympu spatřil, tenť bude přítel lidí
> a Otec vlasti" atd.

Srovnáme-li s originálem, překládá doslovně, der Blick je mu vzhled, vyjadřuje i německé plusquamperfectum a mění jen pořad prvých dvou slov ve třetím verši. K odě samé v poznámce dodává: „Tato oda jest beze všeho ohledu na její míru tak od slova k slovu přeložena, jako Messiáš. Klopstok ale v Německém jazyku vyslovil míru Horácovu lib. I. Oda VI, ale s trochejem — ⏑: první tři strofy — ⏑ | — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑, čtvrtá — ⏑ | — ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑. Neboť u Horáce první noha jest silný spondeus (— —), kteréhožto Němec nemůže ustavičně zachovati". Tedy poučení českému čtenáři neobyčejně důkladné.

Potom přidává předklad „o svaté poesii": „to jediné jednání Klopstokovo k mému přeložení dokládám, vynechávaje tři ostatní, kteráž on k ostatním dílům Messiáše položil. To jediné slouží k ponaučení těch, kteříž nevidějí, co svatá poesie jest. Ale přál bych, aby Klopstokův smysl docela stihli při tom velikém zanedbání krásného umění, kteréž i já svým spoluvěkým, jako mnohý cizozemec, vyčítati smím — —". Pojednání samo jest, jak známo, dnešnímu člověku nechutné a únavné.

Po dvaceti stranách následuje vlastní překlad. Je tu veliké množství poznámek, týkajících se i věcí docela nepatrných, jako na př. „zpěv", o němž praví, že „u básnířů se skoro všecko jmenuje zpěv, co ve verších psáno jest, a proto každé přeložení

veršovských kusů v nevázané řeči zůstává zpěvem“, upozorňuje i na změny, jichž se dopouští, na př. že překládá místo sabbat neděle, sáhodlouze tím, že prý u židů byla dnem odpočinku sobota, u nás však neděle — neopomíjí se pochlubiti klassickou vzdělaností, hned k poznámce o Orionovi cituje Virgiliovo „assurgens fluctu nimbosus Orion“, upozorňuje, že pro změnu slovo ‚ocens‘ překládá také výrazem ‚moře‘ a vysvětluje rozdíl a neopomíjí se ovšem zastavit u tak smělé metafory, jako jest „diamantový řetěz“, a obšírně ji vysvětluje, ba užívá výkladův i fysických a zeměpisných. Jeho osvícenství jen na jediném místě poněkud proniká, totiž v poznámce na str. 282., kdež píše, že „vlídnost, humanitas, Menschlichkeit, jest nejvyšší stupeň lidského zdokonalení, kteréž křesťanské náboženství vymáhá“ (při verši v X. zpěvu: „Vlídnost ať se skrze vás rozšíří“ atd.).

První díl své práce končí Stach opět svými básněmi, neméně zajímavými, nežli jsou úvodní. První z nich, „Napomenutí pro necvičeného čtenáře“, jest rovněž charakteristická Stachovi. Na ní nejlépe lze viděti jeho dvojakost, o které jsem mluvil. Zcela prosaicky nejprve začíná o svém překladě, zdá se, jakoby prací vysílen nemohl vzletěti, říci svoje myšlenky ozdobně, že zápasí sám s sebou a podléhá. Co praví o staročeském vyjadřování, musíme se usmáti Stachovi, poněvadž neměl pro ustavičné půtky ani času na studium starých našich památek, jak patrno i z jeho jazykových názorův a z jeho mínění o českém věku zlatém. Je to prostě frase, i jinak tehdy rozšířená, ukazování na něco, čeho neznali. Maje práci hotovou, není už tak skromný jako na počátku, hrdě prohlašuje, že není vinen on, nerozumí-li někde čtenář, nýbrž jest třeba čísti znova a znova, aby byly nahrazeny nedostatky. Ale rozohňuje se v polovici básně a začíná mluviti vřele a přesvědčivě — tu je zase Stach, jakým bychom si přáli míti ubohého starého veršovce: nadšený, unesený horečkou tvůrčí práce a chutnáním jejích plodů, vědoucí, jak malý a nepatrný je svět, jak směšný každodenní život a jak Umění je plno závratí a šílených rozkoší — opravdu, takových slov, svědčících o usilovném hledání a pracování ke slunci, o chvílích, zoufalstvím hrozících v prázdnotě, kdy je člověk sláb, a mnoho by chtěl, a zase o jiných, jež jsou pravým opakem, naplněných teplem, hřejícím v nitru více nežli letní slunko za největšího parna kůži lidskou, není v naší poesii z té doby. Zde

se blíží Stach básníkům moderním, trpícím za své chtění a vědoucím, že marný by byl návrat ke klidu, věčně drážděným a věčně stravovaným duševními žáry, o nichž mnoho lze tušiti i tam, kde mluví všedně.

Napomenutí pro necvičeného čtenáře.

Vyslovení staročeské tu jest, Čechu, každé v té básni:
jen nové jest složení slov, které mít chce ona.
Jestli ti všecko není dost světlé, to má vina jistě
býti nemůže, pokud určitě vyslovuji.
Já se snažím a to s vší silou, jak z kritiky mám ji;
Slepě činit zvyklý nejsem a nechci v ničem.
Nejméně v těchto zpěvích, kde se krása ta nejvznešenější
z němčiny přivlastnit češtině dobře musí.
Dej si to říci: Nehaň, čemu bys nerozuměl, a snaž se,
trojnásobné čtení vzít na pomoc, kde vězíš.
Dřív rozvaž slovo, pak spojení jeho, k smyslu vyšáhneš (?);
Já se snažil každým tobě slovem ho podat.
České tu jest zhola všecko, třebas to není obyčejné
v tvém rozmlouvání, kdežto se sprostně mluví.
Vždycky báseň vlastním slov způsobem uměla krášlit
nejobyčejnější věc a ji srdci sladit.
Svůj vlastní má svět, kde tvoří sama všecko, co může
s pravdy podobnosti, ctnosti se obětujíc.
Skvostnější vznešenost v podobenstvích obrazu dává,
jejžto smělou barvou maluje živě všude.
Mocné to právo básně vznešená měla v jazyku každém:
tak ho při svém cvičení čeština míti musí.
Až podnes tato nešťastná se plazívala nízko
s básnířem; jednou tuhle zdvihá se s chutí!
Zdvihni se s ní! a budeš důstojně přemejšlet a cítit
svou velikost božskou česky zde vyslovenou!
Neb tě báseň ta zdvihá z prachu nízkého, v němžto kochá se,
jen kdo v hrubosti život stráviti slepě míní.
Čeština vycvičená cvičení tvé podepře; ty získáš
srdce radost, které mít nikde nemůže hrubý.

Jest přirozeno, že Stach překládaje první díl, poznal mnohé obtíže za převádění německých veršů na české věty. Jeho překlad je první vážné dílo, neměl předchůdců, Jungmann do té doby na veřejnost ještě nepracoval, a Nejedlého první zpěv „Iliady“, třeba hexametrem, byla práce při srovnání s „Messiášem“ příliš malá. A tak Stach, odkázaný jen na sebe, na své básnické síly, jež v zárodcích zničil skoro docela, a na svůj esthetický instinkt, v jádře jistě správný, ale vždy přehlušovaný nesmiřitelnými ne-

přátelstvími a vnějšími boji, jest si vědom, že ve druhém díle ho čeká práce nemenší, ale přece zase věří ve svůj talent a cvik . . . . V tom vidím zase ve Stachovi mnoho krásného, skutečně básnického, že se nechce spokojiti dosavadním výsledkem, že chce pokročiti dále, výše vzletěti, více učiniti. V „Návěstí pro druhý díl Messiáše“ mluví k češtině, oslovuje ji, a jest až dojemno, jakým způsobem. Stacha, jak ho známe z literární historie, tu nelze poznati — „prošla si v ní příkrost, kde tě potkaly trpké bolesti“ —, a naivně ji vybízí, aby si odpočinula, potom však výš, výš! Je nadšen pro dílo, jež překládá, zde i pro řeč, do níž překládá, věří tu v sílu mateřštiny, chce ji míti tak dokonalou, jako jest němčina, pro kterou současně jeho obdiv neutuchá, takže vyslovuje větu, že jen ony dvě jsou stejně vysoko, nejvýš ze všech řečí. Předposlední verš této básně už jakoby psal milenec své dívce — „Tys také krásná!“

Návěstí pro druhý díl Messiáše.

Pravdu báseň zde umí podkládat krásně a sličit
s nejpříjemnějším k rozkoši přetvořením.
Duch se zdvihá křídlem nejčistší důmyslnosti;
od zlého odvrácen k cnosti se rozpaluje.
Srdce se rozplývá ohněm, tím nejvznešenějším;
s země letí člověk, ten z prachu, zpříma k Bohu!
Češtino, tak polovic této cesty si stihla k vysostem,
kdežto nová se báseň od ducha Páně světí.
Prošla si v ní příkrost, kde tě potkaly trpké bolesti;
strach smrti věčné dusil zvučky tvé v soudu božím.
Odpočiň si po všech nesnázech, jež si přemohla
věrným vyslovením krásy Německé v zpěvích.
Hleď ale vejš! — Vstřic tobě radost na té cestě přichází,
jenžto ti dál zbývá ještě v desíti schopích.
Oslavená z muk Páně se stkví teď vítězitedlně!
Snaž se té slávy užít! Vstaň k svému cíli honem!
Důmyslnost rozšířila vejš svá křídla a pravdu
více a víc zřeteli v básni; ty, přijmi to z ní!
Obsáhneš velikosti, kterých sic nikde nenajdeš;
Němčina, jenž tě cvičí, má je samotně s tebou!
Takto Čechům oznam, je přivábíc k vycvičenosti,
jenž tu začíti se má, kdežto se ozdobuješ.
Bez tebe nic nejsou! — To volej, pak rychle si pospěš,
ať svůj běch dokonáš, kde třpytí se věnec.
Jest krásný! On tobě slušet bude! Tys také krásná!
Krásnějšího není nic dozajista v knihách!

A v následující básni činí konečně to, čeho jsme již dávno čekali: oslavuje Klopstocka. „Oda na Klopstoka“ jest nejasná, už počátek zaráží, co míní sluncem, dále zase, co znakem orlovým. Zdá se, jakoby byl Stach báseň psal v nadšení, kdy cítil potřebu a sílu psáti — proto psal a nevěděl určitě ani, co říká. Celkem je báseň slabá. Co praví od čtvrtého verše do konce, jest holá prosa, a také poslední verš, kde bychom dle dřívějšího čekali pointou mohutného rozmachu překladatelovy lásky a obdivu, ničím nevyniká a vyznívá slabě a mdle.

Na Klopstoka.

Slunce jenom drakráte na zem se podívalo smutně
v tom, co Orel tu viděl strašného, když vyletěl.
Suďte, jaký zrak měl! jaké srdce, které to pocitlo!
Jest hoden on, by viděl věčně i slávu Boží!
Jak ji viděl, v těle sevřen byv, nám dále ukáže.
Korunu stkvostnější v ní mu srdečně přejem! —
Kdož si, kterýž bys chtěl jemu bránu do slávy té zavřít? —
Hlavní klíč má Pán! — K slávě té jest mnoho bran! —
On ji viděl lépe než ty! a v svém nebe srdci pocitnul!
kdož mu odepře, co má? — Klopstoku, v slávě se stkvíš!

Neklidný duch Stachův, jenž nedovede dlouho utkvěti na jednom místě a hleděti jediným směrem několik okamžiků, hned se však hlásí v básni následující. Již z nápisu „Co jest básníř, poéta, myslitec, myslivec? plampač, věštec, zpěvák?“ jest patrno, že její ovzduší není vznešené. Klopstock — básník, jenž vytvořil veledílo — u Stacha jest velice přirozeno, že se hned táže, co jest tedy básník. Odpovídá si, velebí ho a poznámku na str. 235., že „básníř má svobodu k různému představování nerozumné a do okršku země obmezené duše,“ rozvádí, ukazuje, jak básníka národové vždy ctili, jak ho jmenovali. A hned přechází k vlastnímu lidu, nerozumí slovu ‚básník‘, nelíbí se mu, že s ničím nesouvisí, co by ukazovalo na sílu jeho, na moc a jeho poslání, a vyvozuje z toho, že literární naše ubohost je trestem za tuto nevážnost. Jest to ovšem počínání směšné, ale u Stacha, který sám tvořil a do všeho zabrousil svou kritikou, ač neměl nikde nejnutnější předpravy, pochopitelné i při jeho osvícenosti. Zvláště jasně vynikne tato myšlenková stavba, čteme-li dále, kde útočí na Puchmajerovu školu, již v theorii verše vyučil Dobrovský: tu se

hlásí Stach, jak jsme zvykli na něho hleděti, a vše, co nyní píše, jsou bezcenné a bezvýznamné útoky. Je to jakoby pokračování posměchu o témž literárním směru, jemuž dal výraz hlavně v „Divném oučinku potěhu“: „Pověrčiví otrokové, — bez vtipnosti veršovcové — z pochlebenství věšejí; — modle své se kořejí, — by se na ně nesopila, — jako mušky nepobila.“ Také verše, kde mluví o mrtvé češtině, nejsou tak plynné a nedovedou uchvátiti, jak tomu bylo v prvních básních; nedal se tu strhnouti citem, protože jeho myšlenky se obrátily k literárním odpůrcům, a žalostivě mluví jen proto, aby je zahanbil, nikoli aby dal průchod svému smutku.

Co jest básníř, poéta, myslitec, myslivec?
plampač, věštec, zpěvák?

Tuhle vidíte, co jest básníř mezi lidmi druhými:
jest mocný tvořitel krásného tvorstva! to jest!
Řek proto jej nazval, Bohu rovného vskutku. poétu!
Pak ho Němec přezděl moudrého myslitele (= Dichter).
Byltě i poéta mudrc času prvnějšího pro lidstvo,
ježto učil, vlídným býti a ctnost milovat!
Jen my nevíme, co jest básníř, v jalovém jménu tomto!
Snad proto jest jalová Štěstěna v básni? — To jest!
Myslivec, on jest nám, (lovec on zvěře!), jenžby přemýšlel
věc, ten v harcýnských ohradící se lesích!
Řek a Němec hodnou dali čest svému od starodávna:
jen my ho nejméně ctít zvykli sme všichni v knihách.
Trest veliký za to nám: že jest naše čeština krásná
zůstala necvičenou až do té chvíle u nás!
Jestli pak na báseň moudrou chcem nedbati? Ještě?
Jen nedbejme! Budeť Čeština více hynout!
Hrob sem ji nejnovější básnířové všickni
v svém zmatení divokém k pádu vyryli! — Padá!
Silně ji podpírám, aby do hrobu ještě nepadla:
Plampače odháním — tamhle na humna z Prahy!
Jestli pak to není vám vhod, tedy Češtinu pohřbít
můžete: já tu báseň jí na památku světím:
krásně ležíš krásná! Si svědectví velké potomkům;
v kunstu tě básnířském nechtěli znáti tvoji!
Tiše tu lež! Nech nevědomých, aby plampač u nich byl
vždycky poéta, kterýž nesmyslnosti tvoří! —
Věstec návěstí toto dal; neb duchové věstí
tak ho navedli umem Češtiny zpívající.
Každý z nich zpívá s hlasy rozdílnými! — Slyšíte,
jak se labuť s vránou v svém zpěvu rozdělují?

Druhý díl básně cenou překladu nevyniká nad první. Ani kdyby vynikal, nemělo by to vlastně významu, protože by byl Jungmannových překladů jistě nedostihl, a cenu by zmenšovalo, že překládal pouze prosou. I tu jest množství poznámek, více méně nepatrných.

Zajímavo jest, co praví na str. 224. u dvacátého zpěvu, třebas nikoli novostí, ale jednak tím, jak Stach to, co se mu zdálo rozhodovati o ceně jeho prací, neustále opakoval, a jednak, jak se z nenávisti k Dobrovskému přiblížil k veršovým i slovním utopiím Klopstockovým. Je známo, že Klopstock, když prchl z Karlsruhe do Hamburka, vzal na sebe cosi velekněžského a že, cítě se repraesentantem poesíe na zemi, vznešeně vystupoval a vpravil se tak do nepřirozené stálé posy, v níž i diletantsky opravoval pravopis, nedbaje historie dle výslovnosti, a že se pouštěl i do theorií o přízvuku. Tvrdil, že svých veršů nestavěl dle přízvuku, nýbrž dle délky, což se náhodou srovnává ve verších, na něž ukazoval, pustil se i do theorie jiných jazyků, četl řecké verše dle německého přízvuku a rozumoval o slovních složeninách, jak po něm pokračoval Voss, a čehož dozvuky jsou patrny ještě u Platena. To všecko mělo zhoubný vliv i na českou metriku — Stach, který ve zmíněné poznámce upozorňuje na Klopstockovo pojednání o slabikové míře („Die Abhandlung vom Sylbenmasse") a harmonii jeho veršů nazývá vznešenou, ovšem že prý jí bez prostudování jeho theorie nikdo dokonale „nepocitne", k tomu bohudík nepřispěl, poněvadž k tisku neměl tehdy přístupu.

Ódu „An den Erlöser" překládá Stach na konci své práce takto:

K Vykupitelovi.

K tobě sem to doufal! a zpíval sem,
smířiteli Boží, zpěv nové smlouvy!
Proběhl sem ten strašlivý závod,
a tys mně odpustil mé poklesky!

Začni ten první hlas harfy,
horký, křídlatý, věčný povděku!
Začni, začni, srdce se mi prudí!
Já pláču rozkoší!

Neprosím o žádnou odplatu; semť již odplacen,
angelskými radostmi, když sem tě zpíval!

Pohnutím celé duše
až tam do hlubin první mocnosti její!

Střesením vnitřnosti, žeť mi
nebe a zem zmizely!
A letěly lety ne více vichru, tichým pocitnutím,
kteréž, jako ráno jarního dne, životem šustilo. Atd.

Překlad je tedy doslovný, Stach nemění (jako při ódě na Bedřicha V.) ani slovního pořádku, překládá i německé členy, nemění výrazu ani v češtině, je-li ‚Lohn‘ a ‚belohnt‘, překládá ‚odplata‘ a ‚odplacen‘, nikoliv druhé slovo na př. ‚odměněn‘, protože chce zachovati i stejný kmen a jediné ve čtvrté sloze přehodil z prvního a druhého verše slova ‚mně‘ a ‚nebe‘. A tak je tomu v celé básni. Ale přečteme-li jen český překlad, musíme uznati, že je na svou dobu plynný a lahodný, pomineme-li dnes neobvyklé výrazy, jako ‚křídlatý, pruditi se, pocitnutí‘ atd.

Po této ódě přidává ještě překlad Herderova úsudku o „Messiáši“ a zase opakuje, že překládá „od slova k slovu“. Ani zde si nemohl odepříti poznámku o tehdejší literatuře, také tato kvetoucí zelina prý jest na posilnění české slabé chuti, a hájí od panujícího moru v umění. A na konec přidává 3 distycha:

Od tohoto soudu domů se kradouc, básnířové Čeští!
važte, co zůstává velkého k dílu pro vás.
Až převýšite celost toho velkého Němce, potom se
chlubte, že svým jazykem básně umíte tvořit.
Teď se musíte učit jen ještě v začátku maličkém,
může-li vyslovením věnce uvít si jazyk?

Jak jinak znějí nežli básně počáteční! Klopstockův „Messiáš“ jest mu již něco minulého, nadšení, omámení jeho krásami úplně minulo, a V. Stach tu stojí s hotovým dílem, zase starý bojovník, Václav Stach, který by v literatuře rád rozkazoval a byl uznáván, který by rád jako Klopstock repraesentoval poesii na zemi. V těch slovích jest hodně hrdosti nad vykonanou prací.

Uvážíme-li však poměry v tehdejší naší literatuře a toto dílo, musíme uznati, že měl k tomu trochu práva. V. Stach, ztepaný všemi a všem jenom na posměch, na nějž se vracelo vždy ostří všeho, co o kom řekl, jistě cítící, že má malý význam, a nemohoucí se s tím smířiti, dosud si namlouval pouze, že jest velikým básníkem. A přeložil nyní německou velebáseň. Nebyla

to práce snadná, u nás ani prosou. Množství výrazův a jejich rozmanité spojení, náboženský velebná nálada, jež se vznáší nad Klopstockovými hexametry, měla v sobě cosi z vůně páleného kadidla — a čeština byla chuda, omezena malým počtem slov, která se vyskytovala v lidové mluvě, nemající básně, jež by hýřila sebe menším bohatstvím barev a tonů, které by z daleka dovolovalo ji přirovnati k německým pracím. Spisy staročeské byly většinou neznámy, a bylo třeba je dříve studovati, aby se pochopila podstata jazyka. Pracovati v krásné literatuře a zároveň vědecky nebylo možno, silný duch Dobrovského šel jen jedinou cestou, Nejedlý a jiní, kteří chtěli býti všestrannými, ztroskotali, a Jungmann byl do té doby neznám. V. Stach začal tudíž stavěti bez základův. Jeho stavba se sřítila, dnes, po 100 letech, není po ní památky. Ale přece tu stavěl a stavěl usilovně — to má dosud význam.

Co bylo řečeno o překladě jednotlivých básní, platí o celém díle. Drží se věrně předlohy a překládá doslovně, málokdy měně pořad slovní, nikdy větný. Sebe menší odchylku poznamenává pod čarou, udávaje důvod. Vyjadřuje se dosti obratně, tam, kde se ozve naše ucho, je doba více vinna nežli on. Dovedl dosti dobře zachytiti i kolorit básně, vlny, jimiž se nese řeč originálu. Zvláště jistě předností jeho překladu jest, že se nedal strhnout slohem biblickým, což bylo při biblické látce velmi snadno. Prakticky zde provádí jazykově, co theoreticky dokazuje v „Harmonii a dobrozvučnosti jazyka českého“ a v „Kritickém výkladu pomatených českých gramatik“: zavádí novoty, o jejichž správnosti je přesvědčen, píše ťi, ďi, ňi, ťě, ďě, ňě se značkou měkkosti nad souhláskou, dle výslovnosti chce psáti du, sem, meno, mění bez j, píše břech, běch místo břeh, běh, obá a s délkou i v nom. plur. nad i: tří, koní, sousedí, zamítá čárkované ú, dialektické v tem povyšuje za spisovné a tak tvoří celé sklonění: teho, temu atd., infinitiv sloves obyčejně píše bez i: dělat, moct, říct dle výslovnosti moravského lidu a v plné formě tento základ zachovává: mocti, řícti, užívá časování: píšu, píšou, gen. plur. slunce: nesčíslné množství slunec, píše důsledně koncovku -edlný místo -elný: vítězitedlný, nesmrtedlný, instrumentálu ‚s ostatními planety‘ užívá a píše krátké *e*: velkeho atd. (zvl. důležito při četbě jeho hexametrů v básních uvedených). Řídí se vesměs Rosou a Pohlem, poněvadž se proti jejich mluvnicím

obrátil Dobrovský, a chválí je v „Divném oučinku potěhu“. Vedle uvedených už slov, dnes nemožných, dle nichž si možno učiniti představu o jeho vyjadřování, sám si tvoří slova, píše ‚schop‘ ve významě ‚zpěv‘, užívá jinými utvořených: dobropísemnost (v poznámkách), kunst, mord, punkt z mluvy lidové a neštítí se ani vulgárních výrazů: s vyplazeným jazykem, s hubou atd. Miluje verbální substantiva: přeložení, odpočinutí, hněvání atd., složeniny překládá složeninami: weitflammend = dalekoplamenící atd.

Ukázkou jeho překladu může býti konec X. zpěvu, verš 1024—1052, kdež se líčí Kristova smrt:

„Tak pravil on a s hrůzou vstal na vejšku Sinajskou. Když stál, Jehova mu opět dal strašlivost každou. Strašící stojí a svůj daleko plamenící meč drží dolů ke Golgotě, a za ním se dělá vichr. I pospíchajícím vichrem zavzněl hlas Nesmrtedlného. A palmoví lesové, Jordan, Genezaret šromotili před tím mocným vichrem. Večerní obět prudila se na zem s ohněm před ní letícím. Ten Nesmrtedlný pravil:

Kterémuž se obětuješ, Jehova tvou Božskou obět přijal! Hněvání Nejspravedlivějšího jest nekončené! Synu! Ty si se podrobil nekončenému hněvu! Ty samotný! a s tebou ze všech stvořených není žádný! Tvé krve křik o milost, o věčnou milost! před něj přišel! Ale on opustil tebe! opustí tebe, až umřeš smrtí Boha smiřující! Jen ještě za letící mžiknutí; tak už o Božský, umřeš!

Tak pravil Angel Smrti a obrátil svou tvář. Ježiš Kristus zdvihl stržené oči do nebe, volal zvučným hlasem umírajícího, ale Všemohoucího, kterýžto, užasnutí skončenosti, svobodně poslušný, se vydal smrti Prostředníkové! On volal:

Bože můj! . . . Bože můj! . . . proč si mne opustil? . . . A nebesa před tím tajemstvím zakryla svůj obličej! Rychle ho uchopila, ale naposledy, celá citedlnost člověčenství. On volal s vyplazeným jazykem: Žíznim! . . . to volav pil, žíznil! třásl se! zbledl více! Krvácel! volal: Otče, do tvých rukou poroučím duši svou! . . . Potom . . . (Bože prostředniče! Smiluj se nad námi!) dokonáno jest! a skloniv hlavu umřel! . . . “

Přes to všechno, co bylo řečeno, nemyslím, co nadhodil Arne Novák ve své studii o vlivu Klopstockově na českou poesii v příslušné partii ve „Filol. Listech“, že by snad bylo prospělo překladům Jungmannovým, kdyby byl znal překlad Stachův. S Jungmannem se Stach nemůže měřiti již proto, že nepřekládal veršem. Jungmannova odvaha, s jakou začal jamby „Ztraceného ráje“ těsnati do českých trochejův a rozšiřovati si slovník prací vědeckou,

nebyla by získala překladem prosaickým, zápasícím i s vyjádřením na mnohých místech. Překlad tento má tuším jen cenu jako dokument, lépe objasňující literární postavení svého původce, svou ojedinělostí neobyčejně zajímavého „starého veršovce“.

Řád řemesla ševcovského v Uher. Hradišti z r. 1618.

Příspěvek k dějinám řemesel na Moravě.

Napsal dr. Ant. Polák.

Spolek obuvnický v městečku Bojkovicích jako dědic bývalého cechu téhož řemesla zachoval si čtyři listiny pergamenové, obsahující řád cechovní a potvrzení jeho pány a držiteli zámku Nového Světlova i městečka Bojkovic.[1]) Řád cechovní však jest věrný opis řádu řemesla ševcovského v Uher. Hradišti, tak že lze mluviti vlastně o řádě hradištském. Opis jest sice z roku 1631, ale originál byl dán r. 1618. Cech bojkovský měl už řád svůj dříve, který mu r. 1576 byl potvrzen panem Fridrichem Tetourem z Tetova a z Malenovic, ale r. 1618 cech hradištský dostal řád nový, a proto cech bojkovský vyžádal si ho, aby užívati mohl tohoto nového řádu. Řád r. 1576 potvrzený, byl též cechu bojkovskému půjčen cechem hradištským. Tím podává se nový doklad vzájemného poměru cechů v určitém okrese. Cech hlavního města, zajisté ve většině případů města královského, byl vzorem se svým cechovním řádem cechům ostatních měst a městeček tohoto okrsku. Svůdno jest, abychom prohlásili za okrsek kraj, ale nebylo tak vždy a za všech případův.[2]) Poměr

---

[1]) Nejstarši listina jest z r. 1576 (6. prosince). Fridrich Tetour z Tetova a z Malenovic a na Novém Světlově potvrzuje řád cechovní, který od hradištského cechu ševcovského byl zapůjčen. Vedle pečeti Tetourovy přivěšena byla i pečet města Uher. Brodu (ztracena). Na dolejším záhybě jest podpis: „Fridrich Tetúr vlastní rukú“.

Druhá listina je řád cechovní z r. 1631 (5. listopadu) v příloze otištěný.

Třetí listina jest potvrzení nového pána, Gabriele Serenye z Malého Serena a na Novém Světlově z r. 1632 (1. června).

Čtvrtá nové potvrzení předešlého (r. 1639, 8. dubna).

[2]) Čvrček: Příspěvky k dějinám řemesel na Moravě. Č. M. M. XXIX. (1905), na str. 34. zmiňuje se o ševcovském cechu bzeneckém, který vyžádal

svůj k cechu bojkovskému označuje cech hradištský jako poměr otce k synovi. Zajisté cech první řídil se radou cechu druhého, ne-li vždy, aspoň v záležitostech sporných. Tím vznikal mezi oběma vzájemný poměr zvláštní, který jest obdoben poměru měst vzhledem k celkové ústavě městské. Jako tvořily se skupiny měst, řídících se dle toho neb onoho právního zřízení, tak bylo i při cechovních řádech. Snad i v našem případě bylo by lze jmenovati několik takových cechů závislých na hradištském, kdybychom měli jejich listiny, čemuž není bohužel! Hradiště bylo nejdůležitějším městem na jihovýchodní Moravě, jak jím jest až do dnes, k tomu město královské, proto není divno, že cechovní řády, vydané purkmistrem a radou, užívány byly za vzor ostatními městy a městečky v okolí, většinou malými a jen panskými.

Cechovní řád vydán byl ševcům hradištským purkmistrem staré i nové rady městské. Bylo tak zajisté u každého města královského. Cechy měst panských dávaly si své řády ztvrzovati svým pánem, nebo pán sám ve své moci jim vydával řád.[1]) Ano, mohl si ho, kdykoliv chtěl, vyžádati, aby vykonal jakékoli změny buď na rozšíření neb umenšení výhod jeho. V městě královském stojí vždy na místě pánově purkmistr a městská rada, tak i v případě změn ustanovení řádu cechovního.

Vydání řádu cechovního súčastnila se nejen nová, nýbrž i stará rada. Starou radou míní se zajisté rada roku předcházejícího. Bylo zvykem v městech moravských již za XIII. stol., že důležitějších jednání rady městské účastnili se i radní páni z roku předešlého.[2]) Vydání řádu cechovního bylo důležitým

---

si artikulů na cechu brněnském. Počátek opisu zní stejně, jako při opise hradištském.

Na str. 36. a násl. čteme o zvláštním bratrstvě, které utvořili cechové téhož okolí, aby rozšířili obvod volného prodeje. Bzenečtí měli takový s Veselskými, Strážnickými a Kyjovskými. Ovšem nic podobného není při poměru Hradištských k Bojkovským; souhlasí toliko v prvním případě.

[1]) Pan Fridrich Tetour praví, že sám list, který potvrzuje, jim vyjednal od cechmistrův a mistrů hradištských, ač pravil dříve, že sami ze své vůle přicházejí žádati za potvrzení cechovního řádu hradištského také sobě. Tímto druhým tvrzením chtěl jen bezpochyby dokázati, že všechna péče při vydávání řádů cechovních náleží jemu.

[2]) J. Čelakovský: O radním zřízení na Moravě. Č. M. M. XXIX., str. 111.

aktem ve správě obecní, proto není pochyby, že i stará rada byla povolána, aby o něm rozhodla společně s radou úřadující. Tak obzvláště v menším městě jednala při důležitějších událostech veliká část zástupců předních rodin v městě. Odpovědnost se rozdělovala tím způsobem na větší část obyvatelstva, než bylo by bývalo při úřadující radě. Také si zajisté přála větší část obyvatelstva, aby za důležitějších jednání nerozhodovali jen členové úřadující, nýbrž pokud možno co nejvíce zástupců patricijských rodin městských.

První článek opraveného řádu, uvážíme-li, že byl vydán r. 1618, zaráží prvním pohledem. Nikdo nemá býti přijat do cechu, kdo není náboženství katolického. Kdyby někdo se hlásil s jiným vyznáním, může býti za člena přijat jen tehdy, přestoupí-li ke katolictví. K tomuto ustanovení pojí se znění z článku 24., že žádný novokřtěnec, jichž bylo tenkráte na Moravě velice mnoho (a právě především mezi řemeslníky),[1]) nesmí vykrajovati kůži, ani zjevně ani tajně nositi obuv do Hradiště. Kdyby se někdo opovážil tak učiniti, má mu i kůže i obuv býti zabavena. Na úplnost uvedu, ač jest to již významu podřízeného, že stejné ustanovení i stejná pokuta platily také u žida. Dále nařízení v článku druhém o účastenství všech členů cechu při mši sv. o Suchých dnech čtyřikráte do roka a za oferování,[2]) v článku třetím o účastenství všech při processí o Božím Těle dosvědčují nad pochybnost, že řád byl vydán jen katolickým členům cechovním; neboť nekatolík nemohl se těchto obřadův účastniti bez zrady své víry. V městě bylo také zvláštní bratrstvo Božího Těla, zřejmě katolické.

Všecko toto dosvědčuje, že město Uher. Hradiště bylo buď značně katolické, nebo byla již před rokem 1618 konána silná katolická propaganda. Okolí městské ovšem bylo většinou nekatolické.[3]) Ale v městech královských již před vlastní periodou

---

[1]) R. Dvořák: Dějiny Moravy, III., str. 449.

[2]) Podobné nařízení nalézáme tak v cechovním pořádku lomnickém vydaném cechu kovářskému, zámečnickému, kolářskému, bednářskému z 30. listopadu 1669. Fr. J. Rypáček: K dějinám řemesel na Moravě v Č. M. M. XXII., str. 397.

[3]) Dolejšek: Z letopisů jesuitské kolleje v Uherském Hradišti. Č. M. M. XXII., str. 262—264.

protireformační po bělohorské porážce vlivem biskupův olomouckých a s podporou úředníků zemských již za Matyáše šířeno bylo katolictví značnou měrou.[1]) Ustanovení svrchu připomenutá v cechovním řádě ševcovském jsou jen novým důkazem usilovné práce jmenovaných činitelů, aby obyvatelstvo moravské převedeno bylo k víře katolické. Máme zachovanou celou řadu cechovních pořádků moravských měst a městeček, ale skoro všechny pocházejí z vlastní doby protireformační,[2]) a přece z nich některé nemají ještě tak přísného ustanovení, pokud se týče víry, o přijímání jednotlivých členův. Možno jest, že obyvatelstvo již z veliké části přestoupilo ke katolictví, ale jistě teprve vlivem úsilí protireformačního, poněvadž i v Uherském Hradišti dříve byli většinou nekatolíci.

I jinak bylo postaráno o pěstování náboženského ducha. Pohřby členů bratrstva Božího Těla měly býti konány všemi členy cechovními, nejméně jedním členem zvoleným jako zástupcem ostatních. Jen neodkladná chůze přes pole osvobozovala od této povinnosti. Jinak trestán byl nedbalec pokutou. Každý byl povinen přijíti již do domu zemřelého, doprovoditi ho do kostela sv. Jiří a tu ofěrovati i dáti libru vosku.[3]) Při obřadech náboženských musel setrvati až do konce. I pohřbu dítěte, které již přijímalo Tělo Boží, měl se každý účastniti.[4])

Nejmladšímu mistrovi bylo uloženo, aby při všech slavnostech církevních rozžíhal svíce cechovní.[5])

---

[1]) R. Dvořák: Dějiny Moravy. III. Panování Matyášovo. Vypravuje mnoho o snahách biskupův olomouckých i úředníků zemských o rekatolisaci aspoň v městech královských. F. Kameníček: Zemské sněmy a sjezdy moravské. III., 483 i násl.

[2]) Řád vydaný Vizovickým 25. července 1641 (Č. M. M. XXIII., 271.): art. 1.: Nejprve aby do chrámu Páně chodili rádi, slovo Boží pilně a bedlivě poslouchali, kteří katolíci jsou, při Velikonoci podle nařízení církve sv. z svých hříchův se zpovídali a velebnú svátost přijímali.

Ze slov „kteří katolíci jsou“ jest patrno, že v cechu byli také nekatolíci.

Článek druhý nařizuje rovněž účastenství při processí o Božím Těle.

[3]) Čl. 9. a 10.

[4]) Stejná ustanovení i v jiných pořádcích, na př. morav. ševců v Opavě. Č. M. M. IX., str. 157., v lomnickém. Ibid. XXII., str. 398.

[5]) Čl. 4.

Ostatní ustanovení týkají se přímo řádné správy cechovní,[1]) přijetí do cechu, řádného konání řemesla a zachovávání práv cechovních. Kdo chtěl býti přijat do cechu, měl prokázati, že pošel z řádného rodu, listem rodným a listem za vyučenou, že se náležitě vyučil řemeslu u pořádného mistra. Jako taxy bylo mu zaplatiti dvanácte grošů bílých a dáti pět liber vosku do cechu. Dále byl povinen dokázati svou dovednost zhotovením mistrovského kusu a kromě toho ještě pracovati rok u mistra některého.

Tato nařízení byla ovšem značné ceny proto, že nemohl se státi členem cechovním každý neumělec, nýbrž člověk řemesla svého znalý. Ale bylo chybou, že synové mistrů nebo ti, kteří si vzali dcery nebo vdovy po mistřích, od této zkoušky byli osvobozeni.[2])

Není pochyby, že mistři toužili, aby se občas obveselili bez vlastních útrat. Každý nově přijatý mistr měl vystrojiti svačinu ostatním členům cechu a k tomu darovati půl vědra vína. Tu počíná se jeviti úpadek řádů cechovních, které se staraly pak více o řádné hostiny několikráte do roka než o řádné konání řemesla. Dále povinnost darovati půl vědra vína dokazuje ještě dosti znamenité pěstování vína na Moravě, aspoň v této části. Dnes neuložil by jistě cech ševcovský svému členu zaplacení vína, nýbrž piva. Mistři ševcovští vínem rozjařeni, přirozeností pak již prudcí, zajisté dopouštěli se při těchto svačinách všelikých výstředností. Aspoň svárům a hádkám měla býti učiněna přítrž velikou pokutou, kopou grošů českých.[3])

Učedník musel se též vykázati listem rodným a dáti dvě libry vosku do cechu, dále byl povinen se zaručiti, že v učení setrvá pod propadením půl kamene vosku. Za výučný list měl zaplatiti cechu kopu grošů českých a vystrojiti také mistrům svačinu. Jak patrno, cechovníci neopomíjeli příležitosti, aby se nepoveselili na cizí útraty.[4])

---

[1]) K této části poukazuji na článek J. Cvrčka v Č. M. M. XXIX., str. 32.—41., 184.—197., 295.—307., kde nalezneme mnoho podobného, jmenovitě v části první (32.—41.), kdež se jedná o ustanoveních cechu ševcovského v Bzenci.

[2]) Čl. 4. a 5.

[3]) Čl. 6.

[4]) Čl. 7. a 8.

Odluzování tovaryšů bylo zajisté velice rozšířeno. Mistři hleděli dělníka dobře pracujícího získati nabídnutím větší mzdy, čímž mistr předešlý býval vždy poškozen. Tovaryši též z malicherné příčiny přebíhali, opouštějíce beze všeho, bez náležitého odpuštění svého mistra a byli jinde beze všeho přijímáni. Takové nesprávné jednání se v řádě zakazuje a pokutuje přísně.[1])

Kupovali-li mistři dva týž kus kůže, měli vždy losem rozhodnouti mezi sebou, kdo má kus koupiti. Tím zabránilo se sporům i konkurrenci, která měla vliv na stoupání cen kožních.[2])

Mistrové-vdovy směly větší kusy kůže kupovati jen o jarmarcích, tedy pod dohledem, aby nekoupily nic špatného.[3])

Také prodej hotového zboží se měl díti řádně. Ve středu,[4]) v den trhovní, nebylo dovoleno prodávati vždy, nýbrž cechmistři toho dne zvláště svolali na prodej. Mistři z jiných měst prodávati mohli zboží jen o jarmarcích, rovněž nesměli prodávati je mistrům domácím a tak vlastně první zákaz obcházeti. Zboží takové bylo zabaveno.[5])

Provozování řemesla mimo město na míli bylo zakázáno. Kdyby přece však někdo obuv hotoviti se opovážil mimo město, byla mu rovněž zabavena. Tak mělo býti chráněno právo mílové.[6])

Dílo jen řádné mohlo býti prodáváno. Kdo chtěl býti mistrem, musel se prokázati mistrovským kusem. Dále cechmistři prohlíželi hotovou obuv a zabavovali špatně udělanou.[7])

Prodej měl se díti řádně dle důstojnosti řemesla na trhu, nikoli po hospodách, a jen toho dne, kdy byl výroční trh, nikoli druhého dne ještě po trhu.[8])

Nařízení všechna byli povinni členové cechu přísně zachovávati. Cechmistrův bylo třeba poslouchati, jinak hned násle-

---

1) Čl. 14. a 15.

2) Čl. 12.

3) Čl. 14.

4) Středa jest den trhovní v Uher. Hradišti podnes.

5) Čl. 18.

6) Čl. 20. Ovšem zákaz mohli uplatniti jen na „gruntech městských“, nikoli na panských, jak vyznávají sami. Ale zboží vyhotovené bylo aspoň v Hradišti zabaveno. Z toho patrno, že privilej městský o právě mílovém nedal se dobře ochrániti před porušováním se strany šlechtické.

7) Čl. 21.

8) Čl. 22. a 23.

dovaly přísné pokuty.[1]) Cechovních jednání měl se každý účastniti až do konce. Cechovní pořádek končí se slovy, kterými se ještě jednou všichni členové vybízejí k bratrské lásce a svornosti a k poslušnosti cechmistrův. Každý jest povinen druhého ctíti a pomáhati jemu. Kdo by jednal naopak, bude potrestán dle uznání městské rady.[2])

Tento cechovní řád vydán byl panem purkmistrem nové i staré rady města Uherského Hradistě cechu ševcovskému roku 1618 dne 4. června. Ale teprve roku 1632 (1. června) požádali bojkovští ševci, aby jim obnovený tento řád byl potvrzen pánem jejich, Gabrielem Serenym. Vyplnil tuto jejich žádost a podobně, jako předchůdce jeho p. Tetour, užil při potvrzování svědectví rady města Uherského Brodu. Příčinou velikého odkladu může býti snad změna pána. P. Tetour snad rovněž už jim potvrdil tento nový řád — listina potvrzovací není zachována —, ale při změně majitele statku dali si cechovníci bojkovští novým pánem řád svůj znovu ztvrditi. Snad si toho přál sám.

Ale r. 1639 (8. dubna) po sedmi letech potvrzuje jim pán jejich, Gabriel Sereny, tenkráte již „Jeho Milosti císařské Uherského a Českého krále i J. V. O. K. M. arciknížete rakouského Leopolda rada a hejtman kraje hradištského“, pořádek jejich znova. Příčina udána ovšem nepřímo. Pan Sereny prohlédl artikule, a když je shledal v tom, „což by ku pobožnosti dle vyměření církve svaté, katolické, samospasitedlné se vztahovalo, v nich dostatečně obsazené a vysvětlené“, potvrdil je znovu. Bezpochyby sám k tomu přiměl cech, aby řád svůj mu předložil na prohlédnutí. Byl jako hejtman kraje hradištského povinen pečovati o to, aby v ustanoveních cechovních na panství jeho nebylo artikulů přejících nekatolíkům. V tomto pořádku, jak víme, nebylo nic podobného, nýbrž právě naopak nekatolíci již dávno před všeobecným hnutím protireformačním byli vyloučeni z cechu hradištského.

Dále pozorujeme také, srovnávajíce dřívější potvrzení, ještě dvě zvláštnosti. Řád cechovní neměl platiti jen členům sídlícím v Bojkovicích, nýbrž i na vesnicích, náležejících k panství novo-

---

[1]) Čl. 13.
[2]) Čl. 25.

světlovskému.[1]) Za svědky při potvrzování nebyli už přibráni purkmistr s radou města Brodu Uherského, nýbrž dva pánové, snad přátelé Serenyovi, a to p. Benedikt Palašti z Kesejova a na Slavičíně, J. M. O. K. M. arciknížete Leopolda rakouského rada, a p. Melichar Ledenický z Ledenic a na Bílovicích, práva menšího zemského C. M. královské v kraji Olomouckém, též biskupství, manství slavného kostela Olomouckého písař. Oba dva páni byli sousedé též p. Serenye. Bezpochyby se již nezdáli Brodští novému pánovi dosti důstojnými hodnosti svědecké, proto raději požádal dvou sousedův a šlechticů na vykonání přátelské povinnosti.

Jak patrno, nejsou zmíněné čtyři listiny nikterak bezcenné. Podávají nejen důležitý příspěvek k dějinám řemesel, nýbrž i poskytují pohled do vnitřních a kulturních dějin moravských za první polovice XVII. století.

My cechmistři a mistři řemesla ševcovského, sousedé a obyvatelé v městě Hradišti, známo | činíme tímto listem všem vůbec, kdož jej kolivěk čísti aneb čtoucí slyšeti budou, že jsou před volný cech náš předstoupili slovutní | cechmistři a mistři téhož řemesla ševcovského z městečka Bojkovic, nás přitom ze vší poníženosti žádajíce, abychom jim vejpis nadání našeho, které sobě od moudrých a opatrných pana purkmistra a rady města Hradiště nadané a zase | znovu létha 1618 obnovené a potvrzené máme, pod pečetí naší cechovní vydali. Kdež na žádost jejich jakožto k synům našim otcovskou láskou nakloněni jsouce, tak činieme a jim takový vejpis hodnověrný téhož nadání z vla|stního originalu s jistým vědomím a povolením pana purkmistra a rady města Hradiště na tento list v spis jsme uvésti dali, kterýž zní slovo od slova takto| :

My purkmistr, nová i stará rada města Hradiště i s přísežnou obcí téhož města známo činíme | tímto listem obecně přede všemi, kdežkoliv čten anebo čtoucí slyšán bude, že sou předstoupili před nás cechmistři a mistři řemesla ševcovského města našeho Hradiště, sousedé naši milí, snažně | nás žádajíce, abychom list aneb svobody cechu jejich od předkův našich jim nadané obnovili a pro vzdělání a vzrost téhož cechu takové nadání jim zlepšili a rozšířili i toho všeho pečetí naší městskou po|tvrdili, kdež my, znaje žádost jejich slušnou, ano

---

[1]) Také v lomnickém řádě svrchu citovaném jest stejné ustanovení. Všichni ovšem, i vesničtí mistři, byli poddanými téhož pána. Proto, pokud plynuly pánovi užitky z provozování řemesla, bylo úplně lhostejno, sídleli-li poddaní tito mistři v městečku nebo na vesnicích kolem něho. Ale v cechovním pořádku hradištském takové provozování řemesla, jak jsme viděli svrchu, bylo zakázáno pod pokutou zabavení zhotoveného zboží.

i potřebnou bejti, k tomu sme povolení své dali a ty artykule, tak aby se oni s potomky svými nyní i v časích budoucích v cechu svém a pořádcích chvalitebných v tomto listu našem obsažených podle toho chovali, spravovali a z nich nevykračovali, jak níže obsaženo jest, vepsati sme poručili.

Nejprve: [1] Kdobykoliv katolický nebyl a do cechu se připověděti a řemeslo pro|vozovati chtěl, takový, pokudžby katolického náboženstvie nebyl, do cechu přijat bejti nemá. Item [2]: Kdobykoliv [z] cechovníkův při každých suchých dniech, které každoročně čtyrykráte za zemřelé oby|vatele při městě zdejším v kostele farním se drží, nebyl a na offěru nešel, povinni budou cechmistři o takovým rectorovi Božího Těla oznámiti. A pan rector z cechmistry mají takového j. R. [jedním rýnským] na vosk | do bratrství Božího Těla spokutovati. Kterýž by pak jim v poslušenství státi nechtěl, má takového pan purkmistr náležitě strestati a, aby pokutu složil, k tomu přidržeti. Jestliže by pak cechmistři to sa|mi rectorovi oznámiti opominuli, mají po každé panu purkmistrovi pánům 10 R [deset rýnských] pokuty složiti. Item [3]: Cechmistři a mistři řemesla ševcovského každého roku na den památky Božího Těla podle starobylého | křesťanského obyčeje, jak řád jiných řemesel ukazuje, na processí s náležitou pobožností a uctivostí chodívati povinni budou. Item [4]: Jestliže by kdo do cechu přijat bejti chtěl, každý ten a takový povinnen se bude nejprve | listem od rodu i od řemesla, že se tomu od umělého mistra pořádně vyučil, prokázati i potom do cechu pět ffuntů vosku a dvanácte grošův bílejch složiti, řemeslo své, jak na to náleží, ukázati i k řemeslu rok u jednoho mistra dělati. A jestliže to, jak na to sluší, ukáže a provede, jež to by ne k posměchu, ale k poctivosti tomu městu i cechu bylo, tejdy témuž cechu svačinu na spravedlivé jejich uznání, podle možnosti a náležitosti půl vědra vína k tomu přidadouc, | učiniti. A tak v ten cech za spolu bratra a cechovníka do společnosti jich přijat bejti má. A takový každý jakožto nejmladší v kostele podle jejich nařízení, když toho čas jest, sviece cechovní | rozžíhati, schovávati a tak dlouho, dokud by někdo jiný po něm do cechu přijat nebyl, v tom povolání státi a trvati povinen bude. Bylo-li by pak kdy osobou jeho co obmeškáno, za pokutu ffunt vosku do cechu pro svou nedbanlivost | propadne. Item [5]: Mistrovským synům zdejším ani těm, ježto by sobě mistrovské dcery a vdovy zapojímaly, řemesla ukazovati potřebí nebude, však do cechu, co náleží, též svačinu a, co k svačině přísluší, jak svrchu doloženo, to podniknouti povinni budou. Item [6]: Svadil-li by se kdokoliv s kejm při svačině, na toho každého, kdo by původ té různice a svády byl, pokuty jednu kopu grošů českých do cechu propadení se | ukládá. Item [7]: Kdo by se zde při tom cechu řemeslu učiti chtěl, ten každý má se listem od rodu ukázati a dva ffunty vosku do cechu složiti a v cechu zadostiučinění i, že v tom učení setrvá, pod propadením | půl kamene vosku zaručiti. Item [8]: Kdo by listu od vyučení řemesla při tom cechu, aby mu vydán byl, žádal, ten, chce-li toho vzíti, tomu cechu předně jednu kopu grošů českých složiti a při tom podle možnosti |

své mistrům svačinu učiniti povinnen bude. Item [9]: Kdy by mistr neb mistrová, muž nebo žena, jenž i v bratrství sou, prostředkem smrti z tohoto světa sešli, tehdy mají všickni před dům mrtvého těla, prve | nežli máry zdviženy budou, přijíti, to mrtvé tělo do kostela svatého Jiří vyprovoditi, offěrovati a při pohřebu pod propadením do cechu jednoho ffuntu vosku trvati. Kdobykoliv toho vykonati obmeškal, ač by pro be|zelstné příčiny anebo poctivé potřeby, muž nebo žena, oba při tom bejti nemohli, buďto, že by muž přes pole byl a žena od čeledi a dětí by odjíti nemohla, ti a takoví té pokuty nésti nemají, ale, když oba doma jsou, vždy jeden z nich | pod pokutou svrchu psanou má toho potřebu přítomen býti. Item [10]: Když dítě, jež Tělo Boží přijímalo, z téhož cechu umře, touž křesťanskou služebností tomu ten cech spolu s těmi, kteří bratrství s nimi drží, pod pokutou svrchu psanou sou povinni. Item [11]: Mistrovi neb mistrové, muži neb ženě, z téhož cechu mají dáti z bratrství ku pohřebu jeden ffunt vosku a polovici offěry. Též ku pohřebu dítěti, které by, | jakž již dotčeno Tělo Boží přijímalo, půl ffuntu vosku dáno bejti má. Item [12]: Jestli by se dva mistři přitrefili u jedné koupi, kterouž by se rozděliti mohli, mají o to losovati a, komu z nich los padne, ten to kou|piti má. Item [13]: Kdykoliv od cechmistrův o kterou koliv věc aneb potřebu, ježto by se cechu dotejkala, povolán sa nepřišel a poslušenství nezachoval, pokutou jedním ffuntem vosku trestán bude. Item [14]: Žádný mistr druhého mistra tovaryše aby nesázel, leč prve se otáže toho, od koho odpuštění vzal, kterak jest se u něho zachoval, pod pokutou půl ffuntu vosku. Item [15]: Kdo by druhému jeho tovaryše uloudil|, propadne pokuty jeden ffunt vosku. Též kdo z cechu ujde bez odpuštění, když mistři pospolu sou, dá ffunt vosku pokuty. Item [16]: Mistrová žádná veliké koupě kupovati nemá kromě jarmarkův. Item [17]: Aby žádnej v středu, v trhovní den, bez rozkázání a ohledání cechmistrův nevykládal ani prodával pod pokutou jednoho ffuntu vosku propadením. Item [18]: Aby žádný díla ševcovského, červeného ani barveného, sem ne|vozil ani nenosil ani zde prodával krom jarmarkův. Než ševci zdejší, co svou rukou udělají, to prodávati moci budou; však žádného díla tejně ani zjevně překupovati nemají. Item [19]: Kdožbykolivěk vokolo města blíž míle proti svobodám města tohoto řemesla ševcovského dělal a provozoval, žádný takový sem do města v jarmarky ani kdy jindy takového díla k prodaji nositi ani voziti nemá pod propadením a vo|bráním téhož díla. Item [20]: Byl-li by kdo na gruntech panských, městu Hradišti náležitých, ježto by ševcům zdejším v řemesle jejich překážku činil, postižen, ten do trestání panského vzat bejti a pokuty do cechu jednu kopu grošů českých složiti má. Item [21]: Bylo-li by u kterého od cechmistrův dílo nehodné nalezeno, to na pány vzato bejti má. Item [22]: Jestliže by který host v jarmarku mimo rozkázání panský | a starobylý obyčej tohoto města po hospodách dílo prodával, též prodával-li by kdo o jarmarcích dílo nehodné, to cechmistři na pány vzíti mají. Item [23]: Žádný po výkladním jarmarce na druhej den vykládati ani te|jně nebo zjevně prodávati nemá pod propadením toho na pány.

Item [24]: Novokřtěnci jak kůži vykrajovati, tak také ani obuvi buďto tejně nebo zjevně sem nositi a prodávati nemají. Pakli by z nich kdo v tom | postižen byl, tehdy tomu každému takové kůže a obuv na pány vzaty bejti mají. Tím způsobem i k židům, byl-li by který v tom, ježto by na gruntech panských kůže vykrajoval, postižen a shledán, naň pokutou saženo bejti | má. Naposledy [25]: Jestliže by cechmistři kteroukoliv chvíli slovem a jménem panským kterému cechovníku co poručili, ten každý anebo ti mají jim v tom bez odporův poslušni býti, mezi sebou lásku a svor|nost, jednotu zachovati, jeden druhého ctíti, fedrovati a summou ve všem dobrém všudy na každém místě sobě jakožto bratří napomáhati mají. Pakli by který v řádu a poslušenství státi nechtěl, nýbrž z nich se vytrhoval, | tohoto chvalitebného nařízení rušitelem byl, ten každý přede pány na rathauz postaven a tu podle uznání pánův trestán bejti má. A protož chtíce my svrchupsaní, purkmistr, nová i stará rada, oni napřed často | psaní cechmistři a mistři od nás a budoucích potomkův našich, purkmistrů a rad města Hradiště při tom při všem, což se v tomto listu píše, v celosti a bez porušení ve všem zachováni býti, a jestliže by potře|bí bylo k těmto artykulům buď něco přidati, přivětšiti, ujíti neb umenšiti, též i změniti, abychom toho moc měli, kterouž sme sobě také pozůstavili a právem listu tohoto pozůstavujem, a to všem tolikrát, kolikrádž | by toho potřeba byla pro lepší dobré obce, tudíž i cechu. Tomu na svědomí pečeť naši městskou větčí s jistým naším vědomím a vůlí k tomuto listu sme přivěsiti dali a týž list jim vydati kázali, jenž jest | psán a dán v městě Hradišti, tu sobotu před slavností seslání Ducha Svatého létha páně tisícího šestistého osmnáctého počítajíc. |

Kdež my svrchupsaní cechmistři a mistři řemesla ševcovského, sousedé a obyvatelé v městě Hradišti, na svědomí pečeť naši cechovní s jistým povolením pana purk|mistra a rady města Hradiště k tomuto vejpisu hodnověrnýmu, s nadání našeho slovo od slova vypsaného, sme přivěsiti dali a jim týž vejpis a tento list s jistým vědomím naším jest vydaný, jehož jest datum| v městě Hradišti v úplným cechu našem, v neděli po Všech Svatých létha Páně tisícího šestistého třidcátého prvního počítajíc.

Ještě o rodišti Jiříka z Kunštatu a z Poděbrad.

Napsal Aug. Sedláček.

Ve čtvrtém sešitě Č. M. M. roku 1905 na str. 392. bylo pojednáno o rodišti Jiříka Poděbradského, k čemuž přičiňuji ještě toto: Svědectví o jeho narození jest čtvero:

1. V kratším letopise Žďárském (Font. r. B. II. 553) jest psáno, že se narodil l. 1420 v neděli, den sv. Jiří. Svátek tento

slavíval se dne 23. dubna, ale připadal ten rok na úterek. Je-li tedy zpráva ta přesna, musilo by se narození jeho položiti na neděli, dne 21. dubna,[1]) a čísti, že se narodil v neděli před. sv. Jiřím.

2. Lupáč píše, že se narodil 6. dubna v hodinu 5. a 24. minutu odpoledne, že byl zván po Poděbradech, hradu otcovském a narozen byl „in Horzivicio" (Hořovice). Dokládá se rukopisu, tedy paměti jistě ze 16. ne-li z 15. století.

3. Zach. Theobald (1609, str. 213,) píše, že se narodil 1420 6. dubna o 5. hodině odpoledne „zu Horaschowitz". Zde je patrně mýlka, a Theobald spletl si staré kancelářské jméno Harawicz, kterým se Horažďovice znamenávaly, se jménem Hořovic, což se druhdy stalo i novějším. Sice se zdá, že je tato zpráva z téhož pramene, ze kterého ji vážil i Lupáč.

4. Březan (Archiv Třeboňský H. 203, též ve vývodě Kunštatském) píše, že l. 1420 v den neděle svaté a den pam. sv. Jiří měsíce dubna 23. narodil se jest — — Jiří král — — v hodinu téhož dne 11. a minutu 38. na zámku řečeném Poděbrady Čas jest týž, jako v letopise Žďárském, ovšem také chybně naznačený rozdíl hodin dal by se ještě tak srovnati, že jest hodina 11. podle celého a hodina 5. podle polovičního orloje. Zdali Březan naznačil Poděbrady jako rodiště z domyslu, neboli podle své předlohy, není zřejmo. Udání jeho oblíbili si všichni dějepisci po něm, soudivše podle moderního způsobu, že se dítě rodí z pravidla v otcově domě. To je ovšem a bývalo z pravidla u lidí občanského stavu aneb za úplného míru. Ale sluší při tom na paměti míti, že život u osob vojenského stavu a válčících byl pohyblivější, nežli je nyní. V starých kostelních knihách jest o tom nesčíslně mnoho příkladův. Také bývalo někdy, že matka slehla v domě otce svého. Tak na př. z dětí Jošta z Rožmberka a Anny z Rogendorfa narodila se Alžběta v Egenburku u děda matčiny strany, Oldřich a Bohunka na zámku Krumlovském, Vilém na zámku Šicendorfě v Rakousích a Eva a Petr Vok na Krumlově (Březan v životopise Vilémově). Z majetku otcova lze tedy souditi jen o možnosti, a zřídka o pravděpodobnosti, a toto jen tehdy, měl-li otec jedno sídlo. Při tolika sídlech těžko určiti dobu, ve které kdo na kterém zámku sídlíval.

---

[1]) L. 1419 připadal den sv. Jiří na provodní neděli.

O Lupáčově zprávě netřeba pochybovati, an je pamětníkem události nejbližší. On zejména má o Hořovicích, které za jeho doby patřily Říčanským, vzácné zprávy odjinud neznámé, zná úmrtí Lva zHořovic († 1343) a manželky jeho Maří a syna jejich Viléma, což čerpal z rukopisu v klášteře sv. Tomáše se nacházejícím. Vítkovi, otci Jiříkovu, ovšem Hořovice nepatřily; kdo je měl l. 1420, není známo, ale l. 1422 a 1425 měl je Ondřej Huler z Hořovic, nepřítel strany podobojí (Arch. Č. VI. 407, arch. Praž. kapitoly). L. 1425 spálili je Táboři, l. 1427 měl je nějaký Jan a l. 1430 Zikmund Chebský. Měl-li Vítek známé neb příbuzné v Hořovicích neb jestli tu ležel polem, po tolika stech let ani domněnkou se nevystihne.

Palacký píše k r. 1444 o Jiříkovi: „Pravilo se, že křestným otcem byl mu někdy Žižka, aspoň jisté jest, že vůdce ten umíraje, neměl věrnějšího přítele nad pana Viktorina z Poděbrad". Je-li tato pověst pravdiva, pak by ovšem z ní následovalo, že byl Viktoryn v dubnu r. 1420 v Čechách. Ale pro otázku rodiště nenásleduje z toho nic více, než že bylo v Čechách. Neb Žižka, jak lze shledati z Tomkova životopisu, byl na počátku dubna na Táboře (5. dubna u Vožice), dne 23. dubna vytáhl k Milévsku, odtud k Písku, dne 25. dubna k Prachaticům a později k Nepomuku. Odtud vrátiv se, ztekl Rábí. Toto ovšem leží u Horažďovic, kamž Žižka asi ke sklonku dubna přijíti mohl. Jak snadno by se sestrojila domněnka, že se Jiří narodil v Hořovicích neb Horažďovicích a několik dní potom při setkání Vítkově s Žižkou pokřtěn byl! Také odpory v udání 6. a 23. dubna mohly by se vysvětliti dobou narození a pokřtění.

K otázce o rodišti přispívá také otázka, kdo co měl, ačkoliv se tím (jak již řečeno) neustanovuje nic jistého. Starý Boček z Kunštatu narodil se asi v ty časy, když otec jeho se přistěhoval na Poděbrady. L. 1374 byl již při letech, l. 1377 byl ženat s Eliškou neznámého rodu a zemřel l. 1416. V letopise Žďárském dí se, že měl čtyři syny B o č k a, J a n a K o s t s k é h o, H y n k a a V i k t o r y n a. Všem se dávalo příjmí Boček, jako to pak bývalo u Slavatů, Černínů a j.

Jan byl snad nejstarší syn Bočkův. L. 1398 se ženil s Eliškou z Vartenberka a dostal s ní Kost a tuším i Kostomlaty. Napo-

sled se připomíná l. 1407. L. 1409 byl již mrtev, a tchyně jeho činila nadání za duši Jana Bočka mladšího.

Že l. 1417 žili více než dva synové Bočkovi, dovodí se z desk dvorských kr. č. (XV. 30), kdež se čte, že pan Boček činil odpor provolání statku Chocenského „nomine suo et fratrum suorum de Podiebrad“.

První Boček jest tudíž ten, který prodal 1417 Bílovice, týž, jenž byl 1418 a 1420 na sněmě panském v Olomouci a 1420 a 1421 v Brně. Po otci držel Buzov (Brandl, lib. cit. II. 513) a tuším Pyšelec. Proti podobojím se v Brně zapsal.

Vítek se v listech jmenuje prostě vždy jen Vítkem anebo Viktorynem. Lidé mu říkali pan Boček, jako všem synům Bočkovým, a odtud to přešlo do letopisův. Jeho přední sídlo v l. 1421 až do r. 1423 byly Litice, jež syn jeho nádherně obnovil. Kromě toho držel Pardubice, které byly od r. 1423 jeho předním sídlem. Tu také zemřel 1427 dne 1. ledna.

Hynek nazývá se v listech obyčejně jen Hynkem. Vyskytuje se od r. 1420 jako přívrženec strany podobojí. Stálostí povahy se nevyrovnával Viktorynovi. Pytlácký jeho útěk z vězení a přepadení Jana Pušky na Kostomlatech jsou toho dokladem. V pamětech nazývá se vždy seděním na Poděbradech. Zemřel nedlouho před svým bratrem.

Přídavek.

Na snadnější přehled toho, co shora pověděno, kladu sem hlavní paměti o Poděbradských z l. 1418—1426.

1418, 8. Jan. — Viktoryn z K. a z Poděbrad na sněmě Olomouckém (D. O. IX. 145).

1418, 8. Jan. — Viktoryn z K. a z P., bratr Markety, manželky Hynka z Ronova (D. O. IX. 156).

1418, 25. Jun. — Boček a Viktoryn bratří z Poděbrad na panském sněmě v Olomouci (D. O. IX. 210 — Boček tedy starší bratr).

1419. Viktoryn z K. a z Poděbrad zapisoval se králové Žofii (Arch. Č. III. 208).

1419. Boček a Vítek bratří z Poděbrad a Předhradí (Desky Dvorské XIX. 373). (Jmenují se tu z Předhradí, protože z něho byli pohnáni, jak obyčej býval v půhonech. Předhradí, ves nedaleko Poděbrad.)

1420, 13. Jan. — Boček a Viktoryn z Poděbrad na sněmě Olomouckém (D. O. IX. 266).

1420, 20. Jan. — Boček a Viktoryn z Buzova na sněmě Brněnském (D. B. XII. 1).

1420, m. Sept. — Viktoryn, řečený Boček, přijel do Prahy na pomoc (Vavřinec z Březové).

1420, 28. Octb. — Viktorin z K. odjinud z Poděbrad ve vojště Pražském před Vyšehradem (V. z B.).

1420, 5. Novb. — Plenění statků Viktoryna Bočka a bratra jeho Hynka. Boček mladý (t. j. Hynek) opustil stranu královu a přidal se k Pražanům (Vavř. z B.).

1420, 14. Novb. — Snesení s Bočkem, t. j. Viktorynem (V. z B.).

1420, ok. 19. Novb. — Boček odstoupil od Pražanů (V. z B.).

1420, 25. Novb. — Hynek zvítězil u Lhot (St. letop. 43).

1420, 17. Decb. — Pražané vypravují lid svůj na pomoc Bočkovi mladému (Hynkovi).

1420, 26. Dcb. — Hynek bojuje u Zboží (St. letop. 43).

1421, 10. Maj. — Jan Puška z Kunštatu na Kostomlatech, Viktoryn z Kunštatu odjinud z Litic, Hynek z Kunštatu sed. na Poděbradech, hejtmané Pražské strany (Arch. Č. I. 199, 201 — Hynek tedy mladší bratr).

1421, 15. Maj. — Při dobytí Jaroměře byli Bočkové (Vav. z B.).

1421, 7. Jun. — Viktoryn a Jindřich z Kunštatu na sněmě Čáslav. (Arch. Č. III. 227).

1421, 17. Novb. — Boček z Kun. odjinud z Poděbrad a s ním 8 osob téže rodiny zapisují se v Brně přísným listem proti husitům (Arch Č. III. 234).

1421, Decb. — Boček z K. (Viktoryn) připojil se k Žižkovi (Palacký).

1421, 21. Decb. — Boček s Pražany u Kutné Hory (V. z. B.).

1422, 5. Febr. — Jan Puška z K., Viktoryn z K. a P. vypovídají mezi Pražany (Arch. Č. II. 209).

1423, m. Jul. -- Viktoryn z Pardubic a Hynek na Moravě vojensky (Chron. Vet. coll. St. letop. 56).

1423, 25. Novb. — Vítek z Kun. sed. na Liticích (na pečeti wyctorin de cvn .... Arch. Hradecký, Arch. Č. III. 496).

1424. 25. Jan. — Boček vpadl do Lužice s 700 koňmi a 8000 drábу, porazil Žitavské a plenil (Joh. v. Guben).

1424, 1. April. — Pczko von Podebrad v Lužici (Cod. dipl. Lus. II. 186).

1424, 4—10. Jun. — Hynek Boček vysvobodil Žižku. Jeho jetí a útěk (St. letop.).

1424, c. 11. Octb. — Poručenství Žižkovo milým bratřím, zejména Viktorynovi (St. letop.).

1424, 25. Novb. — „Pohnutí“ v Lužici pro psaní, která psal „Poczko von Podebrad“ jménem Pražských, Žateckých, Slanských a Lounských (D. L. II. 207).

1425. Pan Boček z Poděbrad jsa s Táborskými vybojoval Chlumec (St. letop.).

1425. Hynek zrádně dobude Kostomlat a Jana Pušku umoří (St. letop.).

1425, 9. Jul. — Hynek z K. a z P. děkuje knížeti Sigmundovil za poslanou pomoc a zakazuje se k věrnosti (Arch. Č. III. 303).

1425. Formule (císařské) kanceláře na vzetí statků Viktorynovi Bočkovi za jeho stranění Táborským (Reg. říšská D. list 140).

— Příměří mezi Haškem z Valštýna a z Ostroha a Hynkem z K. a z P. ve při o tvrz Hrádek (Formulář Praž. musea).

1426, m. Maj. — Viktoryn Boček v severních Čechách (C. D. L. II. 319).

1426, 16. Jun. — Boček z Poděbrad bojuje u Ústí (Bartošek).

1426. Dobývání Poděbrad. Smrt Hynkova neb Bočkova (Bartošek, St. letop.).

— Viktoryn neb Boček držel Pardubice a Bylany do smrti (Arch. Č. I. 70).

Ve svobodách daných městu Náchodu l. 1459 jmenují se Boček a Viktoryn z Kunštatu pány Poděbradskými i Náchodskými (Ludvík, Pan. Náchoda, str. 88.)

Vývod Poděbradských z Kunštatu.

Boček z Kunštatu (syn Heraltův, jenž 1350 zemřel) na Poděbradech, Liticích, Budčovicích, 1350 † j. 1373
m. Eliška z Lichtenburka a ze Žleb 1350—1379

Boček 1374—1416 na Poděbradech, Liticích (Budčovicích, Potštatu), Buzově (Týnci, Bechyni), Náchodě, Boskovicích † 1416 m. Eliška z . . . . . 1375 (podle kroniky Žďár. Anna z Lipého)	Hynek 1375, 1376	Jan 1375—1393

Jan (Boček) 1396—1407 na Kosti † r. 1409 m. Eliška z Vartenberka 1398	Boček (1396)—1421	Vítek (Viktoryn Boček) 1417—1427 † 1427 $^{1}/_{1}$ m. Anna z Vartenberka	Hynek (Boček) † 1426 m. Oct.

Jan (Boček):

Skonka

Doslov.

Při určování rodiště znamenitých mužův nezřídka se vyskytují nemalé těžkosti. Tak je to na př. i u Albrechta z Valdštejna, za jehož rodiště u rozličných Heřmanice, Praha a Náchod pokládány. (Podrobně o tom F. Dvorský v životě Albrechtově až na konec r. 1621 na str. 14. v pozn. 43.). Otázka tato zůstane nerozluštěna jako otázka o rodišti Jiříkově. Kde jest již positivní svědectví, nelze sahati k nějakým domněnkám. Buď se rozhodnouti pro starší, událostem bližší svědectví, anebo pro to, které jest věrohodnější, anebo kdo chce býti opatrný, nechá otázku nerozhodnutou.

O mateři Jiříka z Poděbrad a z Kunštatu.

Podává Aug. Sedláček.

Palacký píše k r. 1444 o příbuzenství Jiříka z Poděbrad takto: „Jan z Vartenberka († 1406), bratr někdy Čeňka, nejv. purkr. Pražského († 1425), zplodil byl s Annou z Vilhartic a z Hersteina, dvě dcery, Annu a Kateřinu; Anna vdala se za Viktoryna z Kunštatu († 1427), Kateřina pak († 1436) stala se manželkou pana Oldřicha z Rosenberka, jehož synové byli tudíž sestřenci Jiřího Poděbradského. Bába pak jeho i jejich, paní Anna z Vilhartic, byla zase sestrou Kateřiny, matky někdy páně Menhartovy z Hradce“.

Zde zajímá především otázka, byla-li Anna manželkou Vítkovou a mateří Jiříka Poděbradského, poněvadž v žádné současné památce se nepřipomínají manželky Vítkova ani dvou jeho bratří.

Rozbírajíce svrchupsaný vývod Palackého, shledáváme z listův arch. Třeboňského, že Kateřina a Anna, dcery Jana z Vilhartic, vdaly se asi l. 1390, onano za Jana z Hradce a tato za Menharta z Hradce. Tento byl mrtev již 1393 a druhým manželem Kateřininým byl na konci r. 1393, Václav z Vartenberka. tuším ten, jenž byl 1398 na Tolšteině a 1401 na Veliši. Po jeho smrti vdala se za Hynka staršího z Náchoda na Adršpachu, Vdána byla za něho již l. 1408, a výslovně se jmenuje manželkou jeho l. 1409. O tom jsou přesné zápisy v Třeboni, které pochybnosti nedopouštějí, ale dovozují, že Kateřina byla sice bábou pánů Hradeckých, nikoliv však osob kromě nich jmenovaných.

Jan z Vartenberka, bratr Čeňkův a pán na Bydžově, připomíná se r. 1400 s bratrem v knihách Bydžovských, kdež jest k r. 1405 poznamenán jako umrlý. Manželkou jeho byla Anna neznámého rodu. (Jireček, Cod. jur. Boh. IIb. 343). Březan poznamenal ve svém sumovním výtahu (str. 54.), že Kateřina († 1436, 3. května), manželka Oldřicha z Rožemberka, byla dcerou Jana z Vartenberka a Anny z Vilhartic aneb z Herštejna. Je-li tato zpráva pravdiva (a u Březana není příčiny kvapně pochybovati), pocházela tato Anna z pošlosti Heršteinských z Vilhartic, kdežto Anna dříve dotčená pocházela z té pošlosti, která držela Vilhartice.

Zdali manželka Viktorynova byla sestrou Kateřininou, nikde po pamětech jsem nenašel. Také se nikde v pamětech současných aneb sobě blízkých nenachází, jakého rodu byla jeho manželka a jak se jmenovala. Odkudsi jsem si poznamenal, že Anna z Vartenberka nazývá se matkou krále Jiřího k r. 1489 v Drážďanském archivě. Že se knížata Saská o tuto věc zajímala, leží na snadě, protože se s králem Jiřím spříznila[1]). Ale i odjinud máme toho potvrzení. L. 1609, 29. července půjčil Jan Jiří z Vartenberka Březanovi některé vývody rodu svého; v jednom bylo poznamenáno, že dcera Viktorynova a Anny z Vartenberka vdala se za Kryštofa z Vartenberka. V tom je sice chyba, poněvadž Kateřina z Kunštatu byla manželkou Jana († 1464), otce Kryštofova (Paprocký v st. pan. 273—274), ale přece se potvrzuje podání, že pocházela od Anny.

V Č. M. M. XXIX. na str. 396. jest psáno, že král Jiří jmenuje Heralta z Kunštatu (jenž mu byl v l. 1427—1434 poručníkem) „strýcem“ dle matky, která byla bezpochyby sestrou Heraltovou, Eliška z Leštnice, dcera Keruše z Vartenberka. Avšak Eliška byla vdána za Beneše z Brandýsa, byla l. 1407 v lednu vdovou, a bratři její Heralt a Boček zapsali jí věno na Boršově a Švábenicích (DO. VII. 380, 382). Asi v ty doby vdala se po druhé za Jana z Boskovic a z Brandýsa, jemuž Heralt po ní na Chornicích věnoval (DO. VII. 351, 352). V téže době přijala Alše z Kunštatu na spolek věna svého v Boršově a Švábenicích (DO. VII. 419). L. 1408 vydal Heralt své sestře Elišce, manželce

[1]) Eliška z Vartenberka byla od r. 1398 manželkou Jana, bratra Viktorynova. Ta pocházela z pošlosti Kostské. Bylo tehda mnoho Vartenberkův.

Janově, díl zboží Sebranického (DO VII. 572). Tento Jan, hrdinský obránce Vyšehradu, žil ještě l. 1423.

Strýcovství podle matky mohlo se jediné týkati příbuzenství s mateří Heraltovou. Smil, otec tohoto, byl l. 1365 ženat s Kateřinou z Vildenberka (DO. I. 850, DB. IV. 355). Jeho druhá manželka byla (1371, DO. II. 15) Keruše, dcera Oldřicha z Vartenberka a z Kumburka. Oba se asi tehda odřekli všeho nároku na hrad Kohnburk (Kumburk — Reliq. tab. I. 174). L. 1382 jí Smil po druhé věnoval (DO. IV. 919). Na sklonku života svého žila v Praze a tu zemřela okolo l. 1420. Toho roku sepsána její pozůstalost 59 zlatých, 12 zlatých prstenův s drahými kameny, 2 bez nich, růženec jantarový s 3 zlatými prsteny a 2 stříbrné lžíce. (Kniha Pražská Miscellanea. Tu slove chybně Katruše.)

Ovšem tu nelze říci, jak Anna a Keruše sobě byly příbuzny, poněvadž se neví určitě, či dcerou byla Anna, avšak že byly z jedné rodiny, jest jisto. Příbuzenství Kerušino s Kateřinou a Annou (byla-li tato její sestrou) značí následující tabulka:

Beneš z Stráže 1281

Beneš z Veselé † 1332	Markvart z Drnholce a z Kumburka
Jan † 1362	Beneš, Jindřich, Beneš
Čeněk 1365—1393	Oldřich (syn jednoho z těch tří)
Jan † j. 1405	Keruše 1371—1420 vdaná z Kunštatu
Kateřina vd. z Rožemberka † 1436	

Umělecké a vědecké zprávy.

Malíři Litovelští. Zámožnější Litovlané zachovávali chvalitebný zvyk, že posílávali syny své na vyšší studia. Stávalo se často, že 20 až 25 litovelských synův, a to nejen měšťanských, nýbrž i řemeslnických, v téže době bývalo na studiích. Navštěvovali nejvíce jesuitskou kollej v Olomouci, odkudž po většině vraceli se domů a zde buď se věnovali řemeslům anebo stali

se úředníky městského magistrátu. Město Litovel mívalo často ve svém měšťanstvě i několik zkoušených osob právnických, které potom voleny bývaly na úřady magistrátní. Bývalyť v rukou městského magistrátu soustředěny úřady administrativní, soudcovské a právní, vrchnostenské i jiné, k nimž po většině povolávány bývaly osoby z řad usedlého měšťanstva, po řídku jen osoby cizí, a tyto již více jen za dob novějších.

Nezaráží nás proto nikterak, shledáváme-li se dnes v Litovli na starých domech, měšťanských i řemeslnických, s latinskými nápisy v kameni vytesanými, které nám hlásají buď bývalého majitele těch domův a kdy byly vystavěny, aneb i jiné významné, dějinné, místní události.

Mnozí ze synů zámožnějších Litovlanů ubírali se i na vysoká studia do Vídně a do Prahy a mnozí z nich dosáhli i vysokých a čestných úřadů, jednak na vysokém učení Vídeňském, jednak i v postavení církevním.

Někteří z Litovlanů proslavili se také jako mědirytci, řezbáři, spisovatelé a umělci i jako malíři.

O družině Litovlanů, malířů, zmiňuje se P. V. Pinkava na str. 118. svého díla „Litovelský okres“ ve Vlastivědě Moravské. Doplňujeme zde družinu litovelských malířů, tam uvedených, pokud nyní nám jsou známi.

*

V místních dějinách města Litovle setkáváme se s celou družinou místních malířů, kteří se vzdělali jednak na vyšším vzdělání malířském, jednak pěstovali doma mezi sebou malířství a přiučovali se umění malířskému, tak že v Litovli byl každé doby některý vynikající malíř.

Nejstarší památkou této malířské školy litovelské, dosud nám známou, jest velký obraz na plátně malovaný, představující město Litovel, po velkém ohni r. 1623 znovu zbudované, nad nímž v oblacích vznáší se Panna Maria s rozestřeným modrým pláštěm, jakoby je chtěla uchrániti před neštěstím. Obraz ten chová se dnes v městském archivě litovelském. Není pochybnosti, že jest původu místního, a že byl namalován za let 1625—30 místním některým malířem, jehož jméno se nám však nedochovalo.

Kolem r. 1680 uvádí se malíř Jan Roth z Litovle, o němž však nemáme bližších zpráv.

Otec věhlasného mědirytce Kvirina Marka, jenž působil ve Vídni v letech 1753—1811, přistěhoval se do Litovle z Lutycha, a zde se uvádí jako malíř kolem r. 1723, jmenoval se rovněž Kvirin Mark a byl majitelem právovárečného domu hostinského „u černého orla“ (nyní čís. 150.) v Litovli.

O občanském malíři litovelském Jakubovi Herrmannovi činí se zmínka r. 1756 ve spisech věžní makovice kostela sv. Marka v Litovli. Týž vykonal tehdy při opravě kostelní věže veškery malířské práce.

V letech sedmdesátých 18. stol. jmenuje se v Litovli J. Sonnleithner jako dovedný malíř, který uplatnil mistrovský talent svůj v různých malířských oborech, zvláště však na poli malby historické. Byl majitelem domu čís. 194. ve vnitřním městě Litovelském a namaloval v Litovli oponu a jeviště ochotnického divadla v letech 1779.

V kostelíku litovelském sv. Jiří, zvaném „Česká kaple“, jest na hlavním oltáři na plátně namalován obraz sv. Jiří, na jehož zadní straně malíř sám připojil nápis „Pinxit Georg Dostal 1790.“

Významné místo v družině malířů litovelských zaujímá akademický malíř František Sonnleithner, který otcem svým poslán byl na malířskou akademii do Vídně. Vynikl jako miniaturní malíř, zvláště olejových portrétův. Od něho pochází také kostelní obraz „Korunování Panny Marie“ v Rénotech. Vlivem lehkovážného života však skonal záhy (1819).

Společně s akademickým malířem Františkem Sonnleithnerem žil v Litovli občanský malíř Ignát Klopper, o němž se činí zmínka v listinách věžní makovice kostela sv. Františka v Chudobíně. R. 1817 obstarával malířské práce při věžní opravě téhož kostela v Chudobíně.

Kolem r. 1841 žil v Litovli občanský malíř Jan Ulrich, který obstaral při opravě věže městské radnice v Litovli malířské práce. Činí se o něm zmínka v listinách věžní makovice městské radnice litovelské.

Mezi nejmladšími občanskými malíři litovelskými byl poslední vrchnostenský syndikus litovelský, Donát Ulrich, který zůstavil mnoho maleb v rukopisném díle svém „Geschichte der Stadt Littau“, z nichž některé pojal také P. V. Pinkava do popisu „Litovelského okresu“ (str. 124.—5.). Od Ulricha pochází

malba městské střelnice litovelské a některé malby německého divadla ochotnického v Litovli. Jeho dílem jest i obraz Panny Marie s Jezulátkem, který podnes visí v zasedací síni obecního výboru města Litovle, a který byl hlavním obrazem oltáře, jejž městská obec Litovelská stavívá o Božím Těle před radnicí. Donát Ulrich zemřel r. 1875 a ve svých pamětech z r. 1869 poznamenal významná slova: „Dnes nejsou v Litovli již žádní malíři, než jen sami natírači.“ Těmito slovy oznamuje zaniknutí malířské školy litovelské. Vrstevníkem jeho byl v Litovli Šimonský, který vykonal krásné práce kolorativní a také se zabýval malováním, ale podle úsudku Donáta Ulricha nebyl již malířem.

V Litovli jsou konečně některé práce malířské z doby starší, které jsou místního původu a byly namalovány členy malířské školy litovelské, ale jejich původcové nejsou nám známi. K pracím takovým počítáme nejen malby obrazové, nýbrž i sgrafitové a malby na domech.

Z litovelských umělců žijících dlužno jmenovati Hanuše Temple, jenž pochází z Litovle a narodil se kolem r. 1857. Na vzdělání odebral se do Vídně a do Paříže. Od něho pochází obraz „Porada před volbou“, který dostal státní cenu, jakož i obrazy: „Po jídle“, „Jeho píseň“, „Schubertova píseň“ v uměleckém museu ve Vídni a mnoho jiných obrazův a portrétův. Účastnil se svými obrazy před několika lety také německé umělecko-průmyslové výstavy v Olomouci. *MUDr. Jan Smyčka.*

Zprávy z vědeckého odboru v Mor. mus. společnosti za období čtvrté (1904—5).

Přednášky I. třídy (filologickohistorické).

V první schůzi v pondělí dne 14. list. 1904 přednášel prof. Rud. Dvořák „o účasti stavů moravských za poslední korunovace české r. 1836“. Stavové moravští, uznávajíce Moravu za zemi přivtělenou království Českému, hleděli sobě zachovati samostatnost největší a prohlašovali se za many králů, nikoli stavů českých. Snahy tyto jevily se zvláště za každé nové korunovace, ovšem také za poslední královské korunovace v Praze r. 1836 o nastolení cís. a kr. Ferdinanda Dobrotivého. Přednášející pojednal zevrubně dle rozsáhlých akt korunovačních (dva svazky v archivě zem.) o vyjednávání mor. stavů (hejtman zem. hr. Alois Ugarte) s jedné strany a s kanceláří dvorskou (s nejv.

hofmistrovským úřadem) se strany druhé. Stavové se nedožádali samostatného holdování králi v Brně, ale svolili, aby do Prahy byla poslána korunovační deputace stavovská, vyžádali si však podrobných předpisů, kterými se mělo vyznačiti zvláštní stanovisko markrabství Mor. a stavův jeho.

Ve druhé schůzi dne 19. pros. 1904 přednášel kaplan P. Aug. Kratochvíl „o bratrské škole ivančické a o lutheránské škole velkomeziříčské". Šlechta bratrská, aby mládež na cizích universitách, hlavně německých, se nezpronevěřila ani řeči ani mravům ani víře bratrské, založila vyšší školu (vlastně rozšířila dosavadní školu partikulární o dvě třídy nejvyšší) r. 1574 v Ivančicích a povolala na ni prof. univ. wittenberské Esroma Rudingra za rektora; Rudinger přidal se k učení bratrskému. Vlivu a významu školy této bránili hlavně císař Rudolf, biskup olom. Stanislav II. Pavlovský, jesuité i lutheráni. Císař přísně přikazoval pánům z Lipého (r. 1580 a 1583), aby zavřeli školu. Páni neposlechli, a pan Bedřich z Žerotína zasáhl na prospěch školy i rektora u biskupa a hr. Fr. Thurn a hr. Zik. Hardek u císaře. Po Esromovi mezi rektory vynikali Jan Eneáš a Mik. Albrecht z Kaménka, překladatelé Biblí Kralické. Škola zanikala, až zanikla bělohorským převratem. Bývala v domě s nynějším číslem 188./II. (nyní jest tam palírna). — Na schůzi luth. šlechticů na zámku ve Vel. Meziříčí (25. října 1576) bylo ujednáno zřízení školy na Meziříčí v duchu smlouvy, t. j. v učení Luthrově. Císař Rudolf marně naléhal dopisy na Alínu Berk. z Lomnice, aby zrušila školu; teprve zápasem s kat. protireformací za Lad. Berky podlehla škola zpuštění a zavření r. 1602. V býv. školní budově vaří se pivo. Obě školy měly osud podobný.

V třetí schůzi dne 16. ledna 1905 přednášel prof. Hugo Traub „o Češích roku **1848**". Ukázal, že české hnutí r. 1848 jest jen složkou mocného vření všeevropského, které lze pozorovati všude od časů veliké franc. revoluce po revoluci únorovou. V českém hnutí s počátku programm státoprávní ustupuje požadavkům jazykovým. Teprve nezdarem první akce petiční vystupují do předu snahy státoprávní, hlavně vlivem Havlíčkových Nár. Novin. Druhou akcí petiční dosaženo, že byl povolen český sněm zákonodárný (zatím jen království samému) a zřízení nejvyšších odpovědných úřadů zemských. Zatím, co česká deputace úspěšně jednala v Inšpruku s císařem a co zasedal v Praze slibný sjezd

slovanský, připravena bouře mezi nezralou mládeží studentskou a dělnickou, zfanatisovanou vídeňskými emissary, bouře, která učinila rázem konec všemu. Téhož dne, kdy deputace z Inšpruka, přišla do Prahy, kapitulovala hlava Českého království. Čechy a státoprávní snahy jejich stihla pravá pohroma. Čechové po ní vrženi cele do náručí politiky říšské, chytili se Vídně jako záchrany a obeslali říšské zastupitelstvo bez záruky svých oprávněných nároků státoprávních.

Ve čtvrté schůzi dne 20. února 1905 přednášel prof. dr. Frant. Kameníček a podal „nové příspěvky ku zřízení bisk. manův olomouckých“. Sbíraje prameny ku svým „Sněmům a sjezdům,“ našel hojně látky o manském zřízení (zvláště v manských knihách kroměřížských, dosud soustavně neprobadaných), a nakreslil přehledný obraz o manech biskupských. Vlivní biskupové olom. hájili setrvale svého duchovního a manského soudu v Kroměříži. Manskému soudu předsedal biskup nebo hofrychtéř jeho, a na soud mohl býti pohnán i biskup sám. Manové byli dvojí, absolutní (kteří měli statky jen biskupské) a částeční, dočasní (kteří vedle biskupských měli také statky vlastní). R. 1531 ujednána smlouva mezi stavy mor. a biskupem, dle níž statky biskupovy, zapsané v zemských deskách, nepatří na soud manský; r. 1573 byla učiněna smlouva nová. Za let osmdesátých XVI. stol. vznikl spor mezi panovníkem a bisk. Stanislavem II. o práva manská, má-li biskup právo zastupovati své many ve všem. Biskup hájil práv svých a tvrdil, že biskupové olom. nejsou lenníky, nýbrž jen poddanými králů českých. Od pol. XVI. stol. appellace manského soudu šly přímo ke králi; před tím do Magdeburka. Správu obecní měli fojtové, a nejpřednějším úředníkem byl hejtman, který spravoval i město Kroměříž; od časů kard. Dietrichsteina regent. Manům svým vydávali biskupové patenty a měli právo svolávati je do pole pod prapor biskupský. Za povstání stavovského byli manové prohlášeni za svobodné, ač nechtěli sami. Po bitvě bělohorské prohlásil kard. Dietrichstein, že obnovuje starý poměr manský.

V páté schůzi dne 13. března 1905 přednášel prof. č. univ. dr. Josef Šusta „o historickém vývoji imperialismu“. Římské imperium tvořilo určitou jednotku. Ale Germáni, Slované, Arabové rozbili ji. Přes to myšlenka imperialistická, že vzdělaný svět tvoří jednotu, zůstala dále. Obnovena císařstvím Karla Velikého.

Rivalita mezi císařstvím a papežstvím umožnila vznik moderní Evropy, která nechtěla myšlenky jednotící v jednotě, ale v modernosti. Pak se octla myšlenka imperialismu, již již zanikající, v rukou habsburských. Cís. Karlem V. obnovena potřeba jednoty křesťanské proti světu ostatnímu. Protiva mezi císařstvím a papežstvím pozbývala váhy, protože papežství nemohlo (vznikem protestantství) více konkurrovati o vládu světovou; musilo se starati o existenci vlastní. Habsburkové stali se ochránci křesťanův i papežův. Syn Karla V. král Filip II. byl jakýmsi kuratorem křesťanství, a za cís. Ferdinanda II. protireformace sloužila imperialistické myšlence habsburské. Mírové vestfalský a pyrenejský jsou hroby habsburského imperialismu, protože jednota říše byla roztržena na dví. Tím pak vzrostl imperialismus bourbonský, který má mnoho nových stránek. Vládne sice žezlem jedním, ale mocným, a převahou jeho jest merkantilismus, jevící názor na stát jako pevnou jednotu. Úlohy byly změněny. Majitelem imperialismu jest Francie, hlavními odpůrci jeho Habsburkové, zvláště pak Anglie osobou krále Viléma III.; bylať Anglie merkantilismem ohrožena ve své bytosti. Porážkou franc. imperialismu není zničena myšlenka imperialistická; neboť vzniká mínění, že možno vrchní vládu křesťanskou zajistiti ovládnutím světa mimoevropského, a proto dochází se k prvním pokusům o skutečné rozdělení zemí mimoevropských. Rivalita mezi Francií a Anglií vrhá reflexe do ostatní Evropy. Mírem versaillesským znemožněn pokus francouzský o expansi. Ale zároveň tu vznikají Spojené Státy severoamerické, a tím počíná se rovnováha státův evropských. Císař Napoleon I. jest pokračovatelem franc. imperialismu a užívá nového prostředku k tomu, rozpoutání mass. Anglie způsobila pád všévládné myšlenky Napoleonovy a zmocnila se posic nepřítelových, směřujíc za zbudováním své moci maritimní. Ale Anglie proti Napoleonovi měla spoluvítěze, Rusko, které čerpá snahu po vládě světové z imperia byzantského. V boji carismu s Anglií tkvěla světová politika, poněvadž ostatní státy vlivem revolučního kvasu neměly snah expansivních po léta sedmdesátá min. století. Dnešní politika světová nespočívá již na protivě Ruska s Anglií. Moderní Evropa byla dokončena za let sedmdesátých po ústavních bojích domácích, a vznikly tři státy revoluční: Německo, Italie a republika Francouzská, která se hlásí o účast na politice světové. Byt evropský stěsnél příliš, a proto nastalo dělení Afriky Evropany.

Protože Afrika je špatným odbytištěm evropského průmyslu, rozvitého kapitalismem, vrhl se proud na Asii. Ale tu s Evropou konkurrují také Spojené Státy severoamerické a císařství Japonské.

V šesté schůzi dne 7. dubna 1905 přednášel prof. dr. Fr. Kameníček „o moravském cechovnictví“. K nám cechy nepřišly hotové (z jihu a ze západu), nýbrž vyvinuly se u nás časem. Trvalo dlouho, nežli nabyly vlivu na zřízení obecní; teprve za 2. pol. XV. století voláni cechmistrové na poradu do obce a stali se přísedícími městských rad, šlo-li o úpravu řemeslnictva. Za XVI. stol. byly činitelem důležitým, any zachovávaly pořádek, mravnost a ducha náboženského. Proto máme z toho století velmi mnoho řádů cechovních, zvláště v archivě kroměřížském. Řády tyto hlavními rysy mají znění podobné; některé z nich nejsou však původu domácího. Členy cechovními byli mistři. tovaryši a učňové; náčelníky byli cechmistrové, volení mistry a potvrzovaní purkmistrem a radou, kdežto dříve je jmenovaly městské rady samy. Chtěl-li tovaryš býti mistrem, musil míti řádná vysvědčení a vykonati mistrovský kus. Mistr, třeba neměl vlastní usedlosti, stával se plnoprávným občanem. Provinilý cechmistr byl trestán dle usnesení všeho společenstva; ostatní vinníci trestáni dle řádu; v městech biskupských podléhali všichni zákonům biskupským. Některé cechy dávaly také půjčky, nikoli dary. Někdy bylo více cechů společně v cechu jediném, a každý cech měl pečeť a korouhev. Kdo chtěli zaříditi cech, musili žádati vrchnosti své o svolení, a vrchnost také schvalovala řády i změny jejich; biskupové schvalovali řády nejpřísnější. Každý cech měl pokladnu, jednou za rok konány valné hromady, kde předkládány účty vrchnostem nebo městským radám. Zástupci jejich bývali přítomni poradám cechovním, ano mívali právo veta při věcech týkajících se vrchnostenských i městských práv. Cechovnictví upadalo koncem XVI. a poč. XVII. stol., protože mu nepřáli vyšší stavové. Za XVII. stol. přibývá cechův, ale nerovnají se významem cechům starým. Vidíme tu vlastně obyčejné spolkaření.

Přednášky II. tř. (mathematickopřírodovědecké).

V první schůzi dne 17. listopadu 1904 přednášel docent české techniky MUDr. Fr. K. Studnička „o parietálních orgánech obratlovců“ s projekčními demonstracemi a s instrukčními kresbami; podav stručný výklad o dějinách výzkumu, pojednal o morfol. poměrech a o genesi orgánů těchto.

V druhé schůzi dne 29. ledna 1905 přednášel prof. č. techniky dr. Vladimír Novák „o početních vztazích ve spektrech“, hlavně o spektrech pásmových a čárových.

Dne 16. února 1905 byla slavnostní schůze na oslavu osmdesátin dvorního rady prof. ryt. Karla Kořistky. Po vhodných slovech úvodních předsedy třídního ř. prof. dr. Jar. J. Jahna ing. ř. prof. Jos. Líčka vylíčil velečinný život a rozsáhlou vědeckou práci proslulého Moravana (Kořistka se narodil cestou z Banína do Křižanova dne 7. února 1825) jako geodaeta, geologa, geografa a statistika, jako zvelebitele a organisátora školství technického, průmyslového i hospodářského, jako spoluzakladatele Wernerova spolku na geol. výzkum moravský a jako spoluzakladatele, jednatele a redaktora kommisse na přírodnický výzkum království Českého. Moravy tknou se hlavně práce dvě: „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen mit 1 Generalkarte und kl. Karten“ (Wien 1860) a „Hypsometrie von Mähren und Schlesien mit einer gross. Höhenschichtenkarte“ (Brünn 1863). Jubilant byl také (1849—51) professorem něm. školy technické v Brně.

Ve čtvrté schůzi dne 23. března 1905 přednášel dr. Karel Absolon „o theorii podzemních toků Punkviných“; nastíniv stručně povahu mor. Krasu, provázel výklady své fotografiemi míst a scenerií skiopticky promítaných a přehledně ocenil práci svých předchůdcův.

V páté schůzi dne 30. března 1905 prof. české techn. Karel Vandas přednášel „o některých nových a méně známých rostlinách orientálních“, které vybral z herbáře Formánkova, darovaného do Františkova musea zemského; ukázal na omyly a podal správné opravy. *Fr. J. Rypáček.*

Literatura.

Dialektický slovník moravský. Sestavil Fr. Bartoš. Část I. (A—Ožvantať sa). Archivu pro lexikografii a dialektologii vydávaného Českou akademií čís. 6. Stran 274.

Máme před sebou I. část nového znamenitého díla našeho proslaveného folkloristy, které jest důstojným a žádoucím doplňkem proslulé jeho Dialektologie moravské. Látka v něm není

ovšem úplně nová, neboť slovník obsahuje všechna slova ze slovníků v Dialektologii otištěných a také z Kottova slovníka, pokud se odnášejí sem, dále z četných rozprav, písní, pohádek a povídek moravských po různu otištěných (z více než 32 spisů); ale také dosti nového materiálu tu sneseno samým spisovatelem i devíti jeho přispěvateli. Šloť mu o to, aby slovník byl pokud možno úplný; že není úplný a nemůže býti, vyplývá z věci samé. Aby výklad byl co nejjasnější, přidal spisovatel k některým slovům i obrázky (brány, gajdy, hrabica; mnohem více bude jich v části II.). Odlišnou výslovnost některých hlásek označuje velmi pečlivě. Do slovníka nezařadil pouze zvláštních slov, kuriosit moravských, nýbrž uvedl v něm drahně takových slov nebo vazeb lidových, kterými by se mohla vhodně doplniti a obohatiti také řeč spisovná. Je to dílo mnohaleté práce, která spisovatele v zátiší mlatcovském valně zaměstnávala i těšila.

Nejsem ani povolaným znalcem ani nemám tolik volného času, abych mohl kriticky rozebrati toto důkladné dílo vědecké a oceniti je podle zásluhy; musím se spokojiti s tím, že ukáži na některé zajímavé vlastnosti a přednosti jeho.

Slovný materiál mluvy dialektické někdy značně se liší od řeči spisovné; to vidíme na př. na písmenech *f* a *g*, které jsou tu zastoupeny mnohem hojněji: *f* na třech, *g* dokonce na 8 stranách.

Ze slov jednotlivých i vazeb slovesných vychází na jevo povaha mluvy lidové, která jazykozpytcům poskytne dosti příležitosti na zkoumání všelikých záhad a dosti vítaného materiálu k etymologickým i psychologickým a j. výkladům. Nejednou se pozastavíme nad smělou tvořivostí lidovou, která přestupuje hranice vykázané jazyku spisovnému, jako v těchto příkladech: Vůl omuchavěł = na vola usedalo plno much; ozimělo tam; osykovať se = třásti se osykou; opipčeť = dostati típec; ošátkati koně = šátkem pokryti; studénka osákła = voda ze studénky vsákla do země a j. Významem zajímavo jest přídav. jméno oný, kterým nářečí označuje toho, na jehož jméno nemůžeme si vzpomněti, a odtud odvozené sloveso ondit, kterým se na Podluží nahrazuje sloveso příslušné. Zajímavy jsou pluraly: mokra, sucha, pilna atd., které znamenají doby mokré, suché, pilné. — Jako v latině a řečtině tak i v nářečích moravských nastupují substantiva místo příslušných adiectiv: To je ostuda chlap, oškera chlap a četná j. — Nářečí s velkou zálibou

vytvořují posměšná substantiva, složená ze sloves a substantiv: oščinoha, oškeřzuba, drastihlava, melihuba, močihuba, zběžisvět atd. — V nářečích hojně se tvoří substantiva rodu mužs. v *-a* zakončená: neobrata, neposłucha, nepozora a j. — I pro výklad a poznání staré češtiny najdou se tu dosti hojné příspěvky, jako na př.: velmi zajímavý výklad slova koráb (něco vydoupnělého, zpráchnivělého, na nic přišlého), obdoleť, oběcati, osoh, ověnouti (pro stčs. přehlásku), padla, Drastihlava a j. — Arci také se tu vyskytají slova záhadného původu: opepłałý (natřený, nalíčený), oticú (naprosto) a j.

Obrazivost lidu jeví se zvláště četnými přirovnáními tak na př. množství opisuje se těmito přirovnáními: Je jich tam jako kaše v hrnci, jak čečetek; na poli je mandelů jak kaveček, má dluhů jako kvítí atd. Přirovnání v řeči lidové bývají velmi častá a zhusta originální, vtipná, ironická, že se jim s chutí zasmějeme. Hledí, jako hrom do potoka (posupně); jako vrána do kosti (upřeně), jako výr (bystře), jakoby chtěl vypáliť dědinu. Chodí jako bludná ovce (osamělý), jako duch (potichu). Hloupý jak poleno; hloupý až bečí; v kapce bylo, jak týden před stvořením světa; natáhá se, jak by byl náručního volka vlastní bratr; má hladu jak mynářova slepice. Jistý jako v koši voda.

Také slovné i věcné vtipy jsou velmi oblíbeny a často kousavé: Tancovala u muziky s Kútkovým Janem (stála po celou dobu v koutě); vodí mračna (kdo se v noci toulá a lumpuje); tá už bude tlačit mračna (stárnoucí panna). Radši sa može doma vyspať, než na muzice nohy vystáť. Už mu nos chodí k bradě na besedu (sestárnul). Néni svému břuchu očimem. Dnes je svatého Nerobiša (poloviční svátek). Dostaneš z koláče díru (nic).

Stručnost řeči lidové proti spisovné zakládá se jednak na hojných ellipsách (výpustkách), jednak na vazbách brachylogických. Výpustky jsou mnohem četnější než ve spisovné mluvě, na př. u spojky kdyby: A kdyby co, on neustoupne! Najdu si to, kdyby kde! Pomohu mu, kdyby jak! Kdyby ne deště, už bychom tu dávno byli. Jen ho! Jenom, jenom! (Jen to udělej!) Podobně u slovesa míti: Nemám koho poslat do města. Nemám tě čím živiti (místo věty kondicionálné). Nevěděla, kam jíti a j. — Dnes týden jsem to řekl (před týdnem). Dnes rok měl pohřeb. Jindy výrazy předložkovými nabývá řeč lidová úsečnosti: Šel na ryby (nachytat ryb), na hřiby (nasbírat hřibů). Všichni

aby pracovali na lenocha (na prospěch). Nebudu choditi na smích. Přišel k nám o peníze (aby si vypůjčil).

Z hojného materiálu lze vybrati množství pozoruhodných vazeb, jimiž obohatiti neb doplniti se může spisovná řeč naše. Uvedu několik příkladů: Dáti: Nedal otci zlého slova; dal se na matku; dalo se na déšť; dal do noh. Obilí jde do peněz; zač to dáte do slova? (bez smlouvání); víno vyteklo do kapky. V ty chladné roky. Má hluchý týden. Hněte mne bota. Vše mu jenom v rukách hrálo (hravě se dařilo). Všichni o něj hrají (usilují o jeho záhubu). Hrdliti se s něčím (namáhavě pracovati). Má svůj chléb (živnost). Jest bez chleba (nemá služby, úřadu). Kdyby si dali chvíli (sich Zeit nehmen). Není jak vám (nikomu tak dobře). Bylo nám jak kterak (všelijak). Jak je den dlouhý, kdyby slámku křížem přeložil! To je jiná! Vyvedl ho na kalenici (stropil si blázna). Přišel kde kdo. Snědl kde co. Kdo ví, kde je mu konec! (Kam se poděl.) Kdež těm byl konec! Nevím tomu konce kraje (nevím si s tím rady). Nemá kusa (= žádného) rozumu, citu, srdce. Líčiti se na něco = chystati se. Nech toho aspoň pro hanbu lidskou! (mezi lidmi). Nelež tu na hanbu lidskou! (lidem). Vždyť to nezůstane v měše (neutají se). Jdi tam aspoň pro jméno! (= aby se neřeklo). Přinesli mi toho aspoň pro jméno. Mocnou mocí chtěl utéci. Mdlé světlo (matné), mdlá chuť (= fádní). Málo se na světě nabyl. Nadhodil mu za řeči (dal po daleku na srozuměnou). Darmo říkáš *o* mé dítě (za ruku mé dcery). Rozešli se *o* korunu (neshodli se při koupi). Posavad jsem *o* té almaře (mám jen tu almaru). O dvou groších došel domů (maje 2 groše v kapse). Nemohl toho oboleti (über's Herz bringen). Bylo by to příliš okaté (křiklavé). Ošpatněti, ovzácněti. Nechte Janka Jankem (nevšímejte si ho!) Od nepaměti = post hominum memoriam. Obživa = živobytí. Buda vámi, nechal bych ho (místo nečeské vazby: na vašem místě). Bok má se často říkati, kde dle němčiny chybně říkáme: strana. Půjdeš odtud žebrákem. Krávy jdou do peněz a j. — Našlo by se také v nářečích dosti slov případných, jichž nezná mluva spisovná, na př.: Bota mne hněte. Velice mne to hněte (mrzí). Krajník = der Flügelmann. Obchodím se jak mohu (sich fretten), oboleti, obživa, obýti (vydržeti) a j. — Hojné příklady z mluvy lidové také dovoditi mají správnost a oprávněnost některých pravidel v řeči

spisovné, jako na př. příklady na genitiv záporný po záporných slovesech přechodných, genitiv po slovesech nechati, hájiti a j.

Už z těchto ukázek zjevno, s jakou pečlivostí spisovatel svou látku spořádal a jak ji ovládá mistrně. To jest uznáno ovšem už dávno, a nebylo by třeba toho tu připomínati. Ale přece by ušlo leckomu, kolik práce žádaly některé partie, než byly tak ladně, přehledně a soustavně uspořádány, kolik tu bylo třeba vědomostí, důmyslu, píle a trpělivosti, než nabyly své podoby! Toto upozornění týká se především pečlivého zpracování výrazů předložkových, jejichž význam do nejjemnějších odstínů přesně ustanoven, na př. *na, nad, o, od* a j. S pronikavou bystrostí pozorovatelskou všímá si nejjemnějších rozdílů ve vazbách předložkových a jasně je vysvětluje, na př. žena šla na mouku (aby přinesla mouky), žena šla pro mouku (aby přinesla mouku). Kolik dalo práce, než tak hojná látka do tak různých kategorií správně byla roztříděna! Předložka *na* má 13 kategorií! Tutéž svědomitou pozornost věnoval i spojkám, na př. hned spojce *a,* již roztřídil v 8 kategorií: spojka *a* tu zdůrazňuje, tam zase znamená podivení, nechuť, odmítnutí, odpor atd. Podobně najdeš u spojky *aby, ale, až, ba* a j., u náměstky *co* (15 kategorií), u negace *ne,* jejíž všechny možné a rozmanité zvláštnosti a jemné rozdíly vypočítává (11 kategorií), jež se opisuje (čerta's tam byl), a sesiluje (nic) — O této neobyčejné vnímavosti pozorovací svědčí okolnost, že Bartošovi neujde sebe jemnější nuance ani zvláštnost: Milý (= zmíněný, o kterém mluvíme) žebrák odešel. Ochořeti se mluví o dobytku, onemocněti o lidech atd.

O studiu řeči lidové zvláště bedlivém podává důkaz, jak si Bartoš všímá přízvuku některých spojek. Nemohu se rozpomněti, zdali také jiní naši badatelé věnují našemu přízvuku po této stránce svou pozornost; ale Bartoš i tu osvědčil svůj talent pozorovací a neobyčejnou bystrostí vypozoroval souvislost mezi přízvukem a významem; neboť přízvuk rozhoduje tu o významě celého spojení, na př. u spojky jak 'za 5. Dáme-li jiný přízvuk, nabude i věta jiného významu. Příklady viz ve slovníku! Týž rozdíl ve významě způsobí také různý přízvuk buď první nebo druhé slabiky *mhm.*

S jakou důkladností vědeckou si počínal spisovatel, vidno z toho, že vykládaje původ nebo smysl slov, odvolává se a dokládá se také jinými jazyky slovanskými: ruštinou, polštinou,

srbštinou, charvátštinou a j. Kde třeba, přihlíží také k etymologii (na př. koráb) výkladem střízlivým, vědeckým, srovnávacím. Tak na př. slova valašská srovnává s rumunštinou, lašská s polštinou.

Výklady věcné zakládají se na zevrubné znalosti předmětův, obohacují naše vědomosti určitými pojmy a přispívají na správné porozumění slov i písní národních; jako zvláště poučné příklady uvádím výklad slov: Lepař, Mazáč, lésa, maninú, netyja, nedoluha, nedolužný, nuzník, ošálit (= zešíleti), o tři zdechy, dáti si něco za obrázek a j. Výklad písní národních se ulehčuje znamenitě, na př.: Nermuť se, nevěsto, tak velice, šak se nedostaneš na rodiče, t. j. budeš svou paní, rodiče ženichovi půjdou do výměny. — U předmětů složitých, jako na př. nástrojů hospodářských neb hudebních, přidává obrázky s obšírným a jasným výkladem (brány, gajdy, hrabica). — Jindy nepřestává na pouhém jméně, nýbrž popisuje a vysvětluje zvyky, obyčeje, pověry, na př. babkování, blud, čaputa a mn. j.

Spisovatel uváděje příklady grammatické, zachoval i nemálo lidových přísloví a pořekadel, na př.: Ostatní kocúr, co čeká, až k němu myši přiběhnú. Jaká płáca, taká práca. Na něm všecko otrne atd.

Nejednou dává nám spisovatel také nahlédnouti do duše našeho lidu, do jeho psychologie, uváděje názory lidové na př. o duši celým pojednáním velmi zajímavým; upozorňuje na př. na rozdíl mezi názorem našeho lidu a starých Řeků: náš lid pokládá duši za podstatu naší bytosti, Řekové ji považovali pouze za stín. A kolik tu uvádí zajímavých vazeb! Duši by za něho dal. Nebylo tam živé duše. Nemá než dušu v těle. Už je dušička v peří. Vytřase z něho dušu. Do čeho to pán Bůh dušu vstrčil! (o nemotorovi). Uteč, dušo, žene se příval! atd.

Neméně zajímavy pro psychologii lidu jsou i některé názory mythické o bytostech báječných.

Jest tedy slovník Bartošův důkladná práce vědecká a nemálo zajímavá obsahem každému; můžeme jej právem prohlásiti za důstojné dovršení jeho monumentální „Dialektologie moravské“ a za svěží pramen, z něhož přiměřenou měrou může čerpati také jazyk spisovný na své rozhojnění a osvěžení. Spisovateli po delší dobu sklíčenému nemocí přejeme nejenom, aby se radoval z dílu

druhého, jenž bude o něco delší, nýbrž aby nás ještě překvapil a potěšil novými plody čilého ducha svého. *Josef Bartocha.*

Znojemský okres. Napsal F. V. Peřinka. Vlastivědy Moravské dílu II. šešity 135.—152., stran 551, r. 1904.

Jaroslavský okres. Napsal F. V. Peřinka. Vlastivědy Moravské dílu II. sešity 172.—175., stran 141, 1905.

Val.-Klobucký okres. Napsal F. V. Peřinka. Vlastivědy Moravské dílu II. sešity 177.—185., stran 277, 1905.

Spisovatel praví v předmluvě prvého díla: „Sám první byl bych povolán, abych o díle svém napsal zdrcující kritiku. Někde mi národní nepřízeň, na Znojemsku zvláště přiostřená a ve Znojmě samém vrcholící v záští proti všemu českému, zabránila přístup k archivním pramenům, jinde zase obava, že z českých listin stol. XVI. a XVII. lze dokázati nedávné poměrně teprve zněmčení osad". Že za takových nepříznivých okolností nemohl podati práci dokonalou, jest na biledni. A s tohoto stanoviska, chceme-li si vésti spravedlivě, jest nám posuzovati předložené práce.

Ve všech třech pracích postupoval autor jednotně, rozděliv si látku na všeobecnou část: „Všeobecný pohled" a na zvláštní: „Jednotlivé obce". V části prvé pojednává o poloze a velikosti, o útvaru a povrchu půdy (tuto stať napsal ředitel Klvaňa), o poměrech zeměpisných (o horopise a vodopise, o krajinném rázu, o podnebí), vypočítává význačnější druhy rostlinné (v prvých dvou pracích z péra prof. M. Dvořáka, ve třetí prací učitele Baiera) a živočišné (z péra vrchního kontrolora Siegla) a přecházeje k výkladům o obyvatelstvě, připojuje v první práci zajímavý přehled praehistorických nálezův (pojednání notáře Palliardiho), články o osazování krajiny, o osadách, tvrzích, zámcích, městečkách a farách, aniž zapomněl uvésti na případných místech jména míst a osad dávno zaniklých.

K tomu pojí se články o národnosti, odkud jest nejlépe patrný vítězný postup germanisace na Znojemsku, a proto by měla Národní jednota pro jihozápadní Moravu věnovati této práci Peřinkově zvýšenou pozornost. Dočítáme se tu o celé řadě obcí, že byly ještě za naší paměti ryze českými a germanisovány teprve za posledních let, jako Hostěrádek, Kyjovice, Podmole, Stošíkovičky, Suchohrdly, Vítonice, Vranovská ves a Želetice, kde ještě roku 1890 napočteno bylo mezi 624 obyvateli 414 Čechův. Jaký

byl však poměr r. 1900? Dotkl-li se nás tento národnostní obraz bolně, platí to tím spíše o okrese Jaroslavském, jenž jest nyní působením sousedních Dolních Rakous a německých rytířů (škoda, že to není vyloženo šíře) úplně německý, ačkoliv slovanská jména starých osad dokazují nad pochybnost, že krajina tato byla původně česká. „České menšiny", praví Peřinka, „pokud se vůbec dají nazývati menšinami, zmizí časem úplně, neboť na jejich udržení nebo zvětšení není naděje." Podle připojené statistiky nezdá se situace tak beznadějnou, když od sčítání lidu r. 1890 do r. 1900 přibylo Čechů 0·80% a Němcův ubylo o 0·81%, Litovati dlužno, že autor se spokojuje téměř všude — a zvláště v okrese Znojemském — sčítáním z r. 1890, poněvadž mu byla data posledního sčítání nepřístupna. A jsou-li již data tato tu a tam připojena, není v nich uvedeno, kolik je Čechův a kolik Němců, aby přece jasně vysvitl poměr ten a bylo patrno, zdali se poměry změnily na prospěch náš nebo neprospěch. O to tu přece běží v přední řadě.

V řadě další promlouvá Peřinka o nářečí, o kroji (zvláště podrobná studie ve třetí práci), o poměrech poddanských, o životě lidu (pěkná stať v knize třetí), o uspořádání statků selských, o záležitostech obecních, o poměrech náboženských a o školství. Potom následují články o poměrech hospodářských (v první práci od učitele Petery, v třetí od učitele Kočíka), o řemeslech, o průmysle, o spojovacích prostředcích, o spolcích a zdravotnictví. Tato část všeobecná zakončena jest vždy krátkým přehledem statistickým.

Největší část každé knihy věnována jest podrobnému popisu jednotlivých obcí seřazených v pořádku abecedním, proti čemuž by se dalo leccos namítnouti.

K historickým výkladům připojeno jest několik rodokmenů, četná, více méně zdařilá, vyobrazení, celkové pohledy, polohopisné plány, obecní pečeti, vyobrazení chrámův a uměleckých znamenitostí.

Nyní přejdu k jednotlivostem, abych upozornil na některá nedopatření a omyly.

Jan ze Středy nemohl býti r. 1354 opatem luckým, neboť se stal již předešlého roku biskupem litomyšlským (Nejedlý: Dějiny města Litomyšle, I. 127), a nebyl, jak se spisovatel domnívá, ještě r. 1354 protonářem Karla IV., nýbrž jeho kanclé-

řem. (Tadra: Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského", str. 21.).

Odkud má Peřinka zprávu, že se Jitka po smrti Břetislavově provdala za uherského krále Petra (I. kniha 304)? Palacký (Riegrovo jubilejní vydání I. 163) vypravuje, že se Vratislav před svým bratrem utekl s matkou (Jitkou) k Ondřeji, králi uherskému. O Petrovi nemluví nikde.

Autorův výklad, že Masouicih a Masowicz (I. kniha 225 a 360) jsou Mackovice, nedovedl mne přesvědčiti, a spíše se mi zdá, že má pravdu Volný, jenž myslí, že jsou to Mašovice.

R. 1255 nežil již papež Innocenc IV. — zemřelť roku předešlého —, nýbrž nástupce jeho Alexander IV. (I. kniha 309). Nemáme práva nazývati r. 1252 Přemysla II. Otakara mladším králem českým. Bylť sice v odboji proti otci svému zvolen nespokojenci za „mladšího krále", ale v konečném narovnání s otcem bylo se mu spokojiti markrabstvím Moravským (Palacký I. 323). R. 1086 nepanoval král Vladislav, nýbrž Vratislav, a toto přehlednutí opakuje se ještě jinde (v II. knize 75).

Markrabí Karel nebyl ještě roku 1338 mladším králem českým, nýbrž pouze správcem za nepřítomného otce svého. Teprve r. 1341 zvolen byl stavy českými za krále.

Z toho, že k r. 1224 čte se v nadační listině opavské mezi svědky „Zuezlaus, camerarius de Brumov", usuzuje Peřinka, že je to nejstarší nepřímá zpráva o zeměpanském hradě brumovském (v III. knize 121), ačkoliv Palacký (I. 464) o tomto Svéslavovi praví: „. . . jmenuje se tu tuším jen omylem písařovým, an byl vlastně komorníkem cúdy Brněnské." Nestačí tu prostě proti mínění Palackého napsati: „Při vší úctě k Palackému nemůžeme však tu domnívati se, že jakož jinde vyšší župní úředník ve dvou župách úřady zastával, tak i tento pro obě ustanoven byl." Mně se to zdá pravdě nepodobným také z důvodu, že tu neběží o dva kraje sousední.

Vím-li předem, že „pramen, z něhož čerpáno, je dosti nesprávný a nespolehlivý", (v I. knize 305), musíme si vésti velmi opatrně a nebrati odtud ničeho, co není doloženo jinde. Jak se mohl autor opírati o práci Pluskalovu (Památky hradu, města a panství Brumova na Moravě) — v předmluvě totiž výslovně praví, že se držel Pluskala bona fide, a že dílo to bylo mu v mnohém podkladem —, an sám se o něm vyjdařuje (v 3. knize

120): „... V dějepise byl velikým slovanským idealistou, proto zabloudil na scestí; viděl v celém světě Slovany. Proto nelze mluviti o Pluskalovi historikovi."

V zájmu pravého porozumění a rozšíření jest třeba, aby se autor po druhé vystříhal, pokud možno, cizích, málo běžných slov (namátkou jmenuji zde: anniversarium, infirmář, antifonář, intabulovati, relutum, intarsiová práce, frejunk, lozunk, exkurrendní škola a j.) a neopominul připojiti vždy k latinskému textu český překlad (učinil tak celkem jen jednou). Vazeb nečeských a moravismů najdeme tu dosti, ač vyznávám, že práce Peřinkovy psány jsou jinak slohem lehkým, přístupným a srozumitelným. Místy mohlo býti leccos vynecháno nebo podáno stručněji (některé věci, ač drobnosti, se opakují, kde stačilo ukázati k dotčenému místu,), tu a tam mohl pověděti však více (tak o českobratrství a obratě na prospěch katolictví, o germanisační činnosti kláštera luckého a německých rytířů).

Chci upozorniti ještě na některé význačné nedůslednosti. Autor píše vedle sebe Krištof a Kryštof, Schellenberg a Šelnberk, Volfgang a Wolfgang, Theresie a Frydrych, Schwoy a Švoj, Rausenpruk, Raysmbruck i Rausempruk, Zikmund i Siegmund, Hardegg i Hardek vedle celé řady jiných nesrovnalostí. Chci-li užívati transkripce, musím si vésti ve všem a všude důsledně, jinak nastane hotový chaos, a čtenář si neví rady, který tvar je vlastně správný.

Ke každému dílu připojen jest seznam vyobrazení, celkový obsah a plán případného okresu. Všechny tři okresy jsou obrazem svědomité a pilné práce sběratelské autora, veřejnosti moravské nikoli neznámého —; sbírání materiálu při nedostatcích archivů moravských, jak o tom autor vypravuje v předmluvách, vyžadovalo celé řady let —; práce vyplní proto, jak za to máme, čestně vykázané sobě místo ve Vlastivědě Moravské. *Dr. H. Traub.*

Listinář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Vydal Josef Strnad. Část II. Od r. 1450—1526. S 6 tabulemi pečetí. Publikací městského historického musea v Plzni čís. III. V Plzni 1905.

První díl záslužné práce této obsahoval 411 kusů za 150 let, díl druhý zahrnuje 943 kusy za pouhých 76 let. Patrno, jak přibývá materiálu postupem doby. Považíme-li, že většina listin

uveřejněných stala se po prvé přístupnou veřejnému badání, musíme uznati, že vydavatel zasluhuje díků všech povolaných vrstev našeho národa tím více, že neobmezuje se na listiny a prameny jen místní, nýbrž shledává látku v archivech českých vůbec a také v archivech zahraničných. Plzeň zavinila sama, že zničeny byly důležité památné knihy městské i jiná registra, tak že městský archiv nynější stavem svým neodpovídá významu, jaký město vždy mělo v dějinách Českého národa. Týž nedostatek porozumění pro minulost, jaká se jevila do nedávna v nesčetných jiných městech českých a moravských, shledáváme také v západní metropoli české na velikou, ba nenahraditelnou škodu města samého a české historie vůbec. Zásluhou Strnadovou bude, že uchránil potomstvu, co ještě bylo lze zachrániti, a že se podjal i namáhavé práce, hledati v archivech jiných, kde co pro Plzeň důležitého. Nejvíce poměrně nalezl ovšem v Plzni samé, méně než očekával, v Praze, značně mnoho v Norimberce, Amberce a Mnichově.

Vydavatel pojal do Listáře také archivalia, týkající se vesnic, jež kdysi náležely k městu. I to dlužno pochváliti, naopak bylo by podstatnou vadou, kdyby toho nebyl učinil.

Vydavatel ručí ovšem sám za správnost čtení a za správnost kollace; referent může jen po bedlivé prohlídce jednotlivých kusů prohlásiti, že vydání Listáře plzeňského jest na výši doby, že kusy jsou pečlivě regestovány a text opatřen všemi potřebnými vysvětlivkami. Kde bylo po ruce několik předloh téže listiny, zaznamenány jsou i varianty. Listiny vydány jsou téměř přesně palaeograficky. Jest to snad zbytečno, ale neškodí to. Ukazatel osobní, místní i věcný jest sdělán velmi pečlivě. Podaří-li se dokončiti Listář úplně, bude míti Plzeň publikaci pramennou ceny trvalé.

—n—

Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě. S třemi obrázky. Napsal Josef Bartocha. Stran 87. V Olomouci u Prombergra r. 1906.

Spisek velmi časový, v němž autor podává kus historie národního probuzení moravského na prvních učilištích zemských té doby. Po stručném úvodě o dějinách university olomoucké čteme zajímavé zprávy, jak se uplatňovala ponenáhlu čeština

na učilišti lékařsko-ranhojičském hlavně působením professora Fr. Mošnera, na fakultě theologické, kde pracovali vlastenečtí professoři Chládek, Dobrovský a Stach tak utěšeně, že velmi přispěli k uvědomění národnímu v kněžstvu moravském. Na fakultách právnické a filosofické pěstována čeština později, ale vydatně; neboť na právích konaly se i zkoušky tu a tam jazykem českým a vydávána česká vysvědčení frekventační. Na fakultě filosofické zdárně působili dr. Jan Helcelet, který později byl povolán na vysokou školu technickou do Brna, a dr. Ignác Hanuš, který se dostal za professora do Prahy.

V universitní knihovně zjednal si veliké zásluhy o jazyk český Jan Al. Hanke z Hankensteina.

Z professorů na stavovské akademii olomoucké vynikají jména Ant. Bočka a Al. Vojtěcha Šembery, jehož znamenité práci vlastenecké Bartocha věnuje stať nejrozsáhlejší; zajisté zaslouženě. Byl to v pravdě muž zanícený pro vše krásné, vlastenec z přesvědčení, který se postaral nejen o českou knihovnu při stavovské akademii, nýbrž i o české divadlo a české nápisy uliční v Olomouci.

Patřičná pozornost věnována také Šemberovým vědeckým pracím i úspěšné činnosti v Brně a ve Vídni. Po zásluze oceněny jeho zásluhy zvláště v zemské školní radě moravské. V Dodatku promlouvá autor o časopise „Cyrillu a Methodu". Spisek zdobí 3 obrázky: Pohled na Olomouc, budova bývalé olomoucké university a vnitřek bývalé universitní knihovny. Zajímavé podrobnosti, založené na spolehlivých pramenech, a střízlivé úsudky dodávají práci nevšední ceny. —*n*—

Böhmen, Mähren u. Schlesien bis zu ihrer Vereinigung mit Österreich im J. 1525. H. F. Helmolt: Weltgeschichte, Bd. V. Südosteuropa u. Osteuropa. IV. Napsal dr. B. Bretholz. Lipsko a Vídeň, Bibliografický ústav 1905. Strany 223—266.

V pátém svazku všeobecných dějin Helmoltových popisuje morav. zemský archivář, dr. B. Bretholz, dějiny zemí koruny České v odstavci čtvrtém. Stať jest umístěna mezi dějiny Albanců a dějiny jižních Slovanův. Myslím, že jest to nepřirozeno. Jak možno zařaditi dějiny českých zemí mezi dějiny národů poloostrova Balkánského! Není tu nejmenší souvislosti. Nelze tvrditi, že dějiny Slovinců spojují obě části. Východní vliv kulturní —

byzantský — působil na Slovany české jen krátkou dobu za prvních let jejich historického vývoje. Jinak dějiny české byly pod vlivem západním. Vždyť Čechy s ostatními zeměmi náležely k říši Německé. Byly tedy vyloučeny z toho svazku. Ale v témže díle vypravováno také o dějinách polských. Poláci jako Čechové náležejí do okruhu kultury západní; styky přátelské i nepřátelské obou národů byly velice hojné. Bretholz sám několikráte píše též o dějinách polských, na př. na str. 233. Proto myslím, že bylo mnohem správnější, připojiti dějiny českých zemí k polským, a to na konec svazku.

Na 43 stránkách možno podati jen krátký přehled českých dějin. Popis obsahuje mimo několik málo drobtů kulturních jen dějiny politické, především dějiny národa Českého v Čechách, méně na Moravě. Slezsko, ve svém historickém vývoji dlouho samostatné, jest pro pozdější politickou podřízenost k Čechám pouze přiřazeno,

Postup líčení jest: 1. historickogeografický přehled a nejstarší osazení země České, 2. praehistorie zemí českých, 3. říše Mojmírovců, 4. Přemyslovci (a 1140, b 1197, c 1306), 5. Lucemburkové (po oddělení dle králů), 6. oba Habsburkové, 7. Jiří z Poděbrad, 8. Polští Jagajlovci na českém trůně.

Dějiny psány jsou nestranně, jak bychom marně hledali u mnohých jiných historiků německých, kteří psali poslední dobou o dějinách českých. Sp. se nepřímo vyslovuje proti výroku Maximilianovu, že Karel IV. byl otčímem říše Německé (str. 246.).

Nenalezneme tu ani zmínky o první „německé" universitě v Praze, tolikráte německými historiky — i nehistoriky — opakované (str. 247.). Jediné při líčení prvních počátků husitismu bylo by lze leccos vytknouti, na př. při sporu o tři hlasy na universitě (str. 252.). České stanovisko — nestranné — je zcela jiné než v této knize. Nedopatřením, myslím, nebo poznámkou bez úmyslu zlého jest místo na str. 226., kde vypravuje o čilém vzájemném obchodě říše Francké se zeměmi slovanskými. Při tom vypočítávaje předměty, jež se vyvážely ze zemí českých do Frank, poznamenává, že vedle jiných i „— Sklaven" dopravovali kupci do říše Francké. Myslím, že pomlčka před „Sklaven" nemá významu urážlivého.

Při udávání počtu obyvatelstva středověkých měst nemělo na str. 228. býti zapomenuto na Prahu. Spisovatel jmenuje čísla jen u Cheba, Olomouce a Brna.

O obsahu práce samé dovolil bych si tyto poznámky: Při výkladě o říši Mojmírovců (str. 230.—231.) spisovatel příliš krátil, tak že obraz není dosti jasný. Chyba však jest více stilistická. Odvislost říše Mojmírovcův i za Svatopluka přijímá větší než čeští historikové (str. 232.). Neřídí se výsledkem Pekařovy práce o nejstarších dějinách českých za X. století (str. 233.); ješt spisovatel jiného náhledu. Vyhubení Slavníkovců mělo význam pro sjednocení Čech. Páni čeští — Prkoš Bilinský — zradili Břetislava o prvé výpravě (r. 1040) Jindřicha III., nikoliv o druhé (1041). Nelze mluviti vědecky o „zákoně“ Břetislavově (str. 235.). Výklad o Jindřichu Zdíkovi se mi zdá na rozměry celé práce trochu obšírný (str. 237.).

Bitva u Loděnic nebyla nerozhodná, nýbrž Přemysl porazil v ní Konráda Otu; ovšem nemohl lépe využiti svého vítězství pro těžké ztráty (str. 239). Stav městský měl býti králům českým také oporou proti mocné šlechtě, což chybí při výkladě na str. 242. Václava IV. spisovatel kritisuje (str. 248.—249.) velice přísně, skoro se mi zdá nespravedlivě.[1]) Nerovnal se svému otci státnickým nadáním. Jest však osudem méně nadaných knížat, kteří následují po velikánech, že vady jejich vystupují více do popředí.

Vysvobození královo roku 1394 ze zajetí panského přičítá Br. neprávem jen zakročení z Němec, nikoliv Janovi Zhořeleckému (str. 250.). Líčení dějin husitství, které má význam pro dějiny celého lidstva, není dosti obsažné (str. 252. počínají). Chybí mezi příčinami hnutí husitského výklad o hospodářské různosti obou národností, která přiostřovala vzájemnou nenávist. Na str. 254. není poznámky, že Husité dávali horám jména starozákonná, čímž by se velmi dobře vysvětlilo jméno Táboritův. Rys tento opakuje se i za pozdější reformace. Bez příčiny vynechány porážky Němcův u Ústí nad Labem (1426) a Světlé (1427). Při vylíčení vlády Jiříka Poděbradského použití díla Denisova bylo by bývalo práci velice na prospěch (str. 259.). Že Mikuláš z Kusy, Jan Kapistran a Aeneas Sylvius nesjednotili Čechů s církví katolickou, není nic podivuhodného, třeba že všichni byli znamenití mužové (262). Tisková chyba jest „Rumwald“ za „Kunvald“,

---

[1]) Na př. vyčítá mu, že po smrti svého otce nenařídil nic nového. Václav byl však v té době teprve 17letý (nar. 1361). Jest přirozeno tedy, že byl závislý na rádcích svého otce.

sídlo první jednoty bratrské, které jako nejkrásnějšímu květu na stromě českém poměrně málo pozornosti jest věnováno (str. 266.).

Přiloženy jsou dva obrazy: českých králů, pečetí jejich i knížat slezských a upálení M. J. Husa v Kostnici dle malby v kancionále ze 16. století z českého musea v Praze.

Dr. A. Polák.

Die Deutschen u. ihre Rechte in Böhmen u. Mähren im XIII. u. XIV. Jahrh. Napsal dr. Jiří Juritsch. Zvláštní otisk z výroční zprávy státního gymnasia ve Stříbře. Vydáno s podporou ministerstva kultu a vyučování. V kommissi u Fr. Denticke, Vídeň a Lipsko 1905. (VIII. 183 str.). Práce podává vlastně dějiny německé kolonisace za století označených v nadpise. Jest jen části (dle předmluvy str. III.) většího díla, které bude líčiti život Němců v obou hlavních zemích koruny České.

V pojednání vykládá autor (str. 77.) však i o městech, o nichž sám soudí, že měla obyvatelstvo české hned za prvních počátků, tak že nadpis nepřiléhá úplně k obsahu práce.

Na počátku v odstavci prvním je krátký úvod (str. 1.—6.) o všeobecných podmínkách kolonisačních, ovšem jen potud, pokud země české jich poskytovaly samy.

Nebylo by bývalo na škodu vyložiti i důvody, které nutily Němce, aby se stěhovali do Čech a na Moravu. Zmiňuje se sice o nich, ale až v jedné z pozdějších kapitol (str. 20.), a výklad není dosti úplný.

Po úvodě popisuje všeobecný ráz německé kolonisace (od. II.—IV. str. 6.—29.). Při tomto výkladě bylo by bývalo velice vhodno pověděti, jaký vliv měla německá kolonisace na ústavu českou. Útisky úředníků, četné immunity měly za následek zhoršení poměrů stavu selského. Stav ten byl také příčinou vedle těch, které jmenuje spisovatel, že usilováno o přeměnu právního poměru k vrchnosti. Osvobození z robot zemských bylo též velikou výhodou, která nutila obyvatelstvo, aby se snažilo dosíci práva německého.

Vyložiti o „locatoru“ podrobněji by náleželo do této části. Kolonisace v krajinách méně úrodných nebyla jen z nouze (str. 17.—18.), nýbrž právě tyto krajiny byly volné, a bylo možno je osaditi.

Jest docela správno tvrzení, že obyvatelstvo městské se živilo i orbou, ale orba přece nebyla hlavním a nejdůležitějším

pramenem výživy, nýbrž obchod a průmysl, aspoň u prvních měst. Kolonisace dála se později i v krajinách, které byly opodál hlavních cest. Obchodu se v takových městech nemohlo dařiti, proto měšťané byli vlastně sedláky (str. 18. i str. 44.—45.).

O snahách české šlechty za této doby, aby napodobila zvyky a způsoby německé, i o českých králích, kteří podporovali němectví, bylo vyložiti podrobněji (str. 24.). Poněmčování zasáhlo především jen šlechtu vyšší, malí zemané zůstali věrni svému národu.

Nejasný je výklad o české ústavě i o svobodnících českých, o zemských robotách, o poměru mezi sedlákem a pánem (str. 31.—33.).

Městské soudy byly odvolacími pro vesnické jen z dobré vůle pánů, později dal pán vykonávati vyšší soudní pravomoc svými úředníky. Bylo to již za století XIV.

O Chodech (odst. VI.) nemusel se spisovatel zmiňovati, poněvadž byli Slovany, nikoliv Němci.

Odstavec VII. pojednávající o městech založených za XIII. a XIV. století (str. 42.—104.) jest jádrem celé práce. Spisovatel vrací se ještě jednou k zaměstnání městského obyvatelstva, při čemž s velikým důrazem vytýká znovu, že byli měšťané především rolníky ve všech městech mimo Prahu, teprve v druhé řadě průmyslníky a obchodníky, o čemž viz svrchu.

Při popise měst raději bych vyložil nejdříve o městech, která vznikla ze starých trhových vesnic a podhradí, potom o městech, založených na místech zcela pustých (četná za Přemysla II.). Spisovatel řídí se více místopisem. Obojí postup dal by se ovšem spojiti.

O městech moravských vypravuje spisovatel na str. 58. (města královská), 82. (poddanská), str. 91. (horní), str. 97. (panská) správně, poněvadž se nepouští do hlubšího rozboru. Činnost biskupa olomouckého Brunona (str. 82.) měla býti vyložena podrobněji pro význam v poněmčení Moravy. Politika Lucemburků, kteří uznávali rovnoprávnost pro Čechy i Němce v městech, byla docela spravedliva, poněvadž města stávala se přílivem z okolí značně českými (str. 75.). Při osazování nelze mluviti již o národní nenávisti; vyvinulať se teprve za delšího pobytu obou kmenů pohromadě.

V odstavci VIII. (str. 104.—142.) jest vylíčen vznik měst a ústava městská celkem správně. Podhradí byla jádrem nových měst. Tu bylo by dobře pověděti více o staré ústavě hradské.

S tím souvisí výklad o trhových vsech. Mnohé z nich byly i podhradími. Města byla také pevnostmi. Není nic divného, že měšťané měli konati službu vojenskou, k tomu byl povinen každý svobodník.

Zajímavo jest, co spisovatel vykládá (str. 123.—124.) o plánech Albrechta I. proti městům. Trestem za odpor jejich proti synu svému chtěl je zbaviti vyšší soudní pravomoci. Města se proto přidržela Jindřicha.

Hnutí husitské bylo revolucí. Ale nepočali ho měšťané ani čeští sedláci, nýbrž prý král sám učinil počátek zasahováním do práv městských (128). Nová to příčina hnutí husitského, ale bohužel málo pravděpodobná.

Rozdíl v užívání slov „oppidum“ a „civitas“ nebyl tak přesný, jak domnívá se spisovatel (str. 139.).

Odstavec IX. a poslední věnován jest právům městským (magdeburskému, horenskému jihlavskému a norimberskému-pražskému) a jejich rozšíření v zemích českých (str. 143.—168.).

Na konci přidán jest seznam měst, která nebyla v pojednání jmenována (str. 169.—171.), jako příloha k str. 77., a rejstřík jmenný a místní (str. 172.—183.).

Práce jest celkem pilná, ale nepodává mnoho nového. Psána jest nestranně, mimo některé narážky. Literatury užito hojně, což svědčí o veliké sečtělosti. Někde jest citováno až příliš, na př. na str. 85. spisovatel prohlašuje Rožmberky za Němce a cituje vše, co o Rožmbercích bylo kdy napsáno. Literatury české užil, ale nikoli měrou dostatečnou. Vynechány některé důležité práce, na př. Čelakovského Dějiny právní, Praskova Organisace práv magdeburských a j.

Jména měst jsou jmenována jen německy. Kniha psána jest především pro německé čtenáře, proto by jí nebylo na škodu, kdyby tam, kde jméno české je zcela odchylné od německého, bylo také psáno česky. Některé chyby jsou nápadné: Na př. na str. 49. mluví se o vpádě Kumanů r. 1241, na str. 58. o bitvě u „Ledkovic“ (Loděnic), v níž prý byl poražen vévodou Bedřichem (nikoli bratrem jeho Přemyslem) Konrád Ota. Vinná réva byla přenesena do Čech za Karla IV. i z Burgundska (str. 75.). Nedopatřením jest, že Dějiny města Prahy složil Palacký (str. 128., pozn. 2.), poněvadž dále jest řečeno správně, že spisovatelem jejich byl Tomek.

Dr. A. Polák.

Anfänge und Entwickelung der Naumburger Hussitensage. Napsal P. Mitzschke. Naumburk 1904. (16 str.) Předloni vyšel článek s nápisem svrchu uvedeným v „Naumburger Kreisblatt“ (21. června 1904) (odtud také ve zvláštním otisku o 16 str.) ne bez zajímavosti pro české čtenáře. Spisovatel pokouší se dokázati, že naumburská slavnost třešňová nevznikla odtud, že by Husité oblehnuvše město Naumburk pod vůdcovstvím Prokopa Holého dali se průvodem bíle oděných dítek uprositi, tak že městu neuškodili a v pokoji odtáhli, nýbrž že jest to jen pouhá školní slavnost, která děkuje povznesení svého významu nahodilému vzniku zvláštní pověsti. Důvody proto, že to byla jen školní slavnost, jsou: „Jest tak nazývána za prvních dob, účastnili se jí jen dítky, nikoli celé město, nejprve slavena byla jen od hochů; dívky se jí súčastnily teprve, když zřízeny byly v Naumburce dívčí školy.“

Dále vykládá autor vznik pověsti: Uvádí tři stadia: starou školskou slavnost, průvod dítek při slavnosti po ujednání míru westfalského a vzpomínku na strasti třicetileté války. Na místě těchto položeny u pozdějších kronikářů paměti o vpádě Husitů (učitel Franke v „Miscellanea Naumburgica“ z r. 1685), dílem pověst o obležení města od vévody Viléma Saského kolem r. 1450 (syndykus Eylenberg ve své kronice z téže doby), což obojí odporuje pravdě historické. Na rozšíření těchto kombinací i pozdějších kronikářů mezi lid přispěl J. J. Rauhe spisem z 2. pol. 18. stol.: Die Schwachheit über die Stärke, především pak dramatický spisovatel August v. Kotzebue dílem z r. 1803: Die Husiten vor Naumburg im J. 1432, takže slavnost stala se lidovou. Výklad, který tu spisovatel podává, jest přesvědčivý; také není zpráv, že by Husité na své výpravě r. 1429 do Německ, když Naumburku nejvíce se přiblížili, byli město toto obléhali, ač zprávy o výpravě jsou dosti podrobné. *Dr. A. Polák.*

Nová díla.

Z České akademie: **Listář k dějinám školství kutnohorského.** Doplňky z let 1594—1623. Shledal a vypsal Otokar Hejnic. Historického archivu I. třídy č. 25. Stran 185.

Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1296). Z rukopisu mikulovského vydal Eduard Šebesta. Téhož archivu č. 26. Stran 40.

Dialektický slovník moravský. Sestavil František Bartoš. Část I. (A — Ožvantať sa.) Archivu pro lexikografii a dialektologii České akademie III. třídy, č. 6. Stran 274.

Z Král. České Společnosti Náuk: Věstník Třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné za rok 1904. Obsah: Adámek JUDr. K. V.: Urbáře holetínského statku špitálského. — Beer Dr. Ant.: Kleine Beiträge zur gotischen Syntax. — Beer Rob.: Korrespondence Johna Bowringa do Čech. — Glücklich Dr. Julius: Mandát proti Bratřím z 2. září 1602 a jeho provádění v letech 1602—1604. — Kolář Josef: O ruském přízvuku u přídavných jmen, zájmen a číslovek. — Krčzmář Adalb.: Die Einteilung der aegyptischen Geschichte im Altertum und das chronologische Problem des Umfanges derselben. — Ludwig Alf.: Die homerische Frage und ihre Beantwortung. — Analysis of the book of Iyyôb. — Der blinde mann von Chios und sein name. — Polák Dr. Ant.: Krátké sebránie z kronik českých k výstraze věrných Čechóv. — Růžička Dr. Rudolf: Beiträge zur Erklärung der nomina segolata im Hebräischen. — Schmidt Walther E.: Zur Brüdergeschichte des Blahoslav. — Schulz Václav: Rožmberské mausoleum v Č. Krumlově. — Skopec Jindřich: Sborník skladeb hlavně českobratrských prosou i veršem v kapitulní knihovně Svatovítské z let 1580—1613. — Smetánka Emil: O staročeských životech sv. Otcův. — Teige Dr. Josef: Paměti pražské z let 1732—1743. — Zibrt Dr. Čeněk: O českých blouznivcích náboženských odvedených k vojsku r. 1783. — Výroční zpráva téže Společnosti za rok 1904.

Latinsky vydán Král. Spol. Náuk: **Codex veronensis.** Ouattuor euangelia ante Hieronymum latine translata, eruta e codice scripto ut videtur saeculo quarto vel quinto in bibl. episc. veronensi etc. — Denuo edidit J. Belsheim. V Praze 1904. Stran 142.

Německy: **Der Verfasser der römischen vita des heil. Adalbert.** Napsal H. G. Voigt. V Praze 1904. Stran 171.

Čechy na úsvitě dějin. Na základě praehistorické sbírky musea král. českého a pramenů dějepisných píše Dr. J. L. Píč. Svazek 3.: Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů. Vydáno přispěním České akademie a Společnosti musea král. Českého. V Praze, 1905. Nákladem vlastním. Stran 310 kvartových, 100 tabul a 14 mapek.

Listář král. města Plzně a druhdy poddaných osad. Vydal Josef Strnad. Část II. Od r. 1450—1526. S 6 tabulemi pečetí. Publikace městského historického musea v Plzni, číslo III. Nákladem téhož musea. V Plzni 1905. Stran XX a 910.

Jana Amosa Komenského Didaktika veliká. Z latiny přeložil Aug. Krejčí. Úvodem a poznámkami opatřil Dr. Jan V. Novák. Připojeno Navržení krátké o obnovení škol v království českém. Knihovny paedagogických klasiků, redakcí Frant. Drtiny sv. I. V Praze, nákladem Dědictví Komenského, 1905. Stran LXII a 378. Vzácná kniha obsahem i úpravou, o níž příležitostně promluvíme obšírněji. — Cena pro členy neváz. K 3·20, váz. K 4·—, pro nečleny K 6·40, váz. K 8.

Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách. Napsal Zdeněk Nejedlý. Stran 359. V Praze, nákladem Král. České Společnosti Náuk, 1904. Jest to základní část prací o dějinách staročeského zpěvu. Autor hodlá pokračovati „přes dobu

husitskou jednak o lidovém zpěvu bratrském, jednak . . . . . až do konce doby reformační . . .“ Práce velmi cenná a široce založená.

Dějin markrabství moravského (stručného vydání) od Rudolfa Dvořáka vydány byly sešity 5—10. Strany 129—288. Obsahují dokončení knihy II. „Od vymření Přemyslovců do nastolení krále Ferdinanda I. (1306—1526),“ celou knihu III. „Od nastolení Ferdinanda I. až po mír vestfálský (1526—1648)“ a začátek knihy IV. „Od míru vestfálského až po smrt císaře Leopolda II. 1648—1792)“. Nakladatel A. Píša v Brně. Sešit za 40 h.

Br. Jana Blahoslava „Vady kazatelův“. Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské. Druhé, úplné vydání upravil Fr. Aug. Slavík. Urbánkovy Biblioteky paedagogické svazek 213. V Praze, 1906. Stran 111. V úvodě ocenění činnosti Jana Blahoslava.

První výroční zpráva komise pro přírodovědecké prozkoumání Moravy, zřízené při mor. zemském museu Františkově v Brně, za rok 1904—1905. Z usnesení komise podává Em. Bayer. Stran 65. Česky i německy. Práce komisí vydané: V oddělení archaeologicko-praehistorickém: Č. 1. A. Rzehak: Praehistorische Funde aus Eisgrub und Umgebung. — Č. 2. I. L. Červinka: „Lochy“, umělé jeskyně na Moravě. — V oddělení geologicko-palaeontologickém: Č. 1. Dr. M. Remeš: Nové naleziště štramberského vápence ve Vlčovicích u Příbora. — Č. 2. J. Knies: Stopy diluviálního člověka a fossilní zvířena jeskyň Ludmírovských. — Č. 3. Dr. M. Remeš: Nové nálezy v tithonském vápenci u Skaličky. — Č. 4. K. J. Maška: Poznámky k diluviálním nálezům v jeskyních mladečských a stopám glaciálním na severovýchodní Moravě. — Č. 5. A. Rzehak: Der Lias von Freistadtl. — V oddělení mineralogicko-montanistickém: Č. 1. V. Neuwirth: Die Zeolithe aus dem Amphibolitgebiet von Zöptau. — V oddělení botanickém: Č. 1. E. Steidler: Hymenomycetes moravici. — V oddělení zoologickém: Č. 1. H. Zimmermann: Eine neue Tarsonemusart auf Gartenerdbeeren. — Č. 2. F. Zdobnický: Ornithologische Wanderungen in Südmähren.

Pozůstatky zemského práva opavského a krnovského. Napsal JUDr. Jan Kapras. (Zvl. otisk ze „Sborníku věd právních a státních“ roč. VI. seš. 1. Stran 29. V Praze 1905.)

Bratrská šlechtická škola (gymnasium) v Ivančicích. Podává Aug. Kratochvíl. (Zvl. otisk z Dějepisu města Ivančic. Stran 23. V Ivančicích 1905.)

O Troji Homerově. Ze studijní cesty podává Tomáš Šílený. II. část. (Zvl. otisk z programu II. čes. gymn. stát. v Brně. V Brně 1905.) Stran 33—58.

Vaterländische Denkwürdigkeiten Ein Buch für mährische Geschichtsfreunde. Napsal Dr. Vilém Schram. V Brně 1906. Stran 150.

Büchersammlungen des XVII. Jahrhunderts in Mährisch-Trübau. Napsal M. Grolig. Ve Vídni 1905. Stran 14.

Časopisy.

Věstníku České akademie císaře Františka Josefa v Praze vydána redakcí Bohuslava Raýmana roč. XIV. čís. 6. a 7. Z prací vyjímáme: O psychologické klassifikaci jazyků u Misteli-ho. Napsal dr. Emil Franke. — Před-

chůdcové Husovi. Podává Dr. V. Flajšhans. — Osmý mezinárodní geografický kongres. Podává St. Hanzlík.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XI. sešit 4. Nové práce: M. Matěj z Janova. Studie. Napsal Vlast. Kybal. — Dualismus a jeho nejnovější francouzský historik. Napsal Jul. Glücklich. Z drobných článků: K nejstarším čes. pověstem (V. Tille). — Mistr Záviše (Zd. Nejedlý). — K rozmluvě br. Jana Rokyty s cářem Ivanem Hrozným r. 1570 (Jarosl. Bidlo). Referáty, výňatky z časopisův a Zprávy. Pokračování v bibliografii české historie za rok 1904. Č. 523—1263.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta roč. LXXIX. sv. 4. Nové práce: W. W. rytíř Tomek v Museu království Českého a v Matici České (Dr. Václav Řezníček). — Za † W. W. Tomkem (Dr. J. V. Šimák). — Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z l. 1627—1671. (Adolf Patera.) Drobné příspěvky: Přípisky na deskách gruntovních knih v XVI. a XVII. stol. (Václ. Hájek). — Knihy z Čech a Moravy ve Švédsku. (Č. Zíbrt.) — Švédská studie o knihovně Petra Voka z Rožmberka. (Č. Zíbrt.) — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých atd. (Dr. G. Ad. Skalský.) — Hlídka literární. Zprávy knihopisné.

Sborníku věd právních a státních vydány redakcí prof. Bohuše Riegra roč. VI. sešity 1. a 2. Články: Ze živnostenského práva tiskového. Napsal prof. Dr. František Storch. Pozůstatky zemského práva Opavského a Krnovského. Podává JUDr. J. Kapras. — K názvosloví mezinárodního práva soukromého. Podává Dr. Krčmář. — Kriminální antropologie. Podává dr. Jos. Prušák. — O předmětné příslušnosti živnostenských soudů. Podává dr. F. Samek. — O theorii státních fragmentů. Napsal Dr. F. Vavřínek. — K otázce vzájemnosti v pojišťování. Podává Dr. Jos. Lukáš. — Práva medzi mužom a ženou v Uhorsku. Napísal Dr. Aug. Ráth. Hojná literatura a referáty.

Selského archivu vydáno redakcí V. Praska ročn. IV. č. 4 (16). Z bohatého obsahu vyjímáme: Selské roky moravské, manské a zemské. — Vojáci na ležení po našich dědinách a městečkách. — Rukojemství selská. — Platy vrchnostem za desátky obilné. — Paměti selské. — Zvonice jihomoravské. — Pořadový chléb. — Selský úřední sloh. — Všehochuť. — Listináře čísla 245—256.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Fr. Bílého roč. XIII. čís. 1. a 2. Obsah: Fr. Bartoš: Ukázky našeho nynějšího jazyka spisovného. — J. Křivka: Polodenní vyučování na reálkách. — V. Dědina: Z oboru přírodovědeckého. — Drobnosti geometrické od Václava Havlíčka a Fr. Hromádky. — Karel Kopecký: Několik přání a stesků. — Václav Ertl: Naše stará literatura na středních školách. — M. Otta: Nové proudy v gymnasijní paedagogice. — Jos. V. Fürst: Polívkova Názorná květena. — J. Pechan: O tělocvičnách a některých vhodných zařízeních v nich. — Vojt. Hulík: Reformní střední školy typu frankfurtského. — Přehled vědeckých článků a prací obsažených v programech čes. škol středních za r. 1904—5. — V čís. 2. nové články: Bedř. Mach: Umělecká výchova na školách středních. — Jan Macháček: Jak zaváděn byl zeměpis do škol a jak se mu vyučovalo.

— Jan Sommer: Astronomie ve Francii a u nás. — Václav Hübner: Drobnosti mathematické. — Ferdinand Hoffmeistr: Představení Sofokleovy Antigony v Athénách dne 30. března 1905. — Dr. Panýrek: Rozhledy zdravotní. — Dr. K. Zítko: O chorobách žactva skutečných i fingovaných. — Dr. V. Sixta: Cesta severní Afrikou se zřetelem na památky vzdělanosti římské. — Hub. Fiala: Professor Ferd. Jokl. — Drobné zprávy. — Z ruchu stavovského. — Spolkové zprávy. — Spolková hovorna. — Literatura a referáty.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XXII. čís. 10., 11. a 12. Obsahují pokračování a dokončení prací již oznámených. Četné referáty a zprávy vědecké, literární, národohospodářské, sociální, školské a vojenské.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Čeňka Zíbrta roč. XV. čís. 1. a 2. Obsah čísla 1.: Dr. Václav Tille: O panovníkovi, povolaném od železného stolu. S překladem arabské povídky od Dra. Jaromíra Boreckého. — Frant. Tischer: Dorota Jínová Pacovská. Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic. — Frant. Kretz: Na Valašskú Belú. Cestopisné vzpominky ze Slovenska. — Frant. Lego: Virgule (čarodějný proutek z Křenoviček na Sedlčansku). — Ant. Blažek: Zaklínači mračen. — Naše musea. I. Museum v Soběslavi. — Dr. Č. Zíbrt: Matouše Benešovského Philonoma Knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž, jaký jejich jest rozum 1587. — Jos. Hanuš a Fr. K. Rosůlek: Lidové stavitelství na Pardubicku, Holicku a Přeloučsku. — V. Hájek: Hantýrka (tajná řeč, zlodějská ze zač. XIX. stol.). — Franta Mosler: Lidové léčení od Opavy. — Jan Soukup: Původ slov „Mulišák“ a „Tasan“. — Dr. Jan Zítek: Obecní pastýř a kovář. Jejich povinnosti a práva. Nové práce v čís. 2.: R. Tyršová: Jak jinde pohlížejí na význam lidového umění. — Florian Zapletal: Hanácké plkotačky. Drobné zprávy z Bochoře. — J. Fr. Hruška: Hde stávalo první Hujezdo. Chodská pověst. — J. M. Slavičínský: Valašská pohádka o Bídě. — Karel Procházka: Obrázky ze života Kolárovických dráteníků v domovině i v Čechách. — Přástka na Hané. — Jan Dotřel a Čeněk Holas: Současné české lidové písně o porážce Napoleona I. na Rusi a u Lipska. — Dr. Jos. Volf: Sklizeň sena na císařských loukách kolem Prahy r. 1577. — Dr. Č. Zíbrt: České divadlo loutkové. — Ant. Tomíček: Dobřenského lékařství z r. 1631. — Dr. Č. Zíbrt: Úřední zápovědi „zlých“ obyčejů na Moravě r. 1874. — Týž: Literatura kulturně-historická a ethnografická 1905—1906 v obou číslech.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdle roč. XXI. čís. 12. a roč. XXII. čís. 1. a 2. Nové práce: Lze říci dle pravdy, že byl Hus, trvaje v Čechách, ač bloudil ve víře, vnitř katolíkem. (Dr. Ant. Lenz). — Stanislav Vydra (Fr. H. Žundálek). — Mojžíš a Darwin. (Bedřich Jiříček). — Zákon náb. rovnoprávnosti na Rusi a jinde. (V. Hradský.) Literatura. Zprávy spolkové.

Československých Letopisů musejních vydána redakcí Václava Vl. Jeníčka roč. II. čís. 5. a 6. Obsahují pěkný článek redaktorův: Realism a dilettantism v archaeologii. — Otevření musea v Rokycanech. — Pětadvacet let musejního spolku v Pardubicích. — Taxy při hrdelním právě z r. 1683. Bohatá jest rubrika zpráv ze Společnosti musea zemského, ze Společnosti přátel staro-

žitností, z Historického spolku v Praze, z ústřední komise a z musei venkovských. V oddíle „Pro vědu a práci“ čtenář nalezne usnesení sjezdu zástupců musei a archaeologů z r. 1898 a návrhy k obrození činnosti musei československých. Časopis — jediný toho druhu — jest hoden vší podpory. Roční předplatné K 6.

Obchodního obzoru vydány redakcí Bohuslava Holmana a Jana Slezáka ročníku I. sešity 3. až 5. Z obsahu vyjímáme: Obchod a obchody na Břeclavsku (Dr. K. Čermák). — Společnosti se závazkem omezeným (Jaroslav Lisec). — O daních přímých (J. Pekárek). — O některých doložkách fakturních (Konst. Löffler). — Některé návrhy na omezení spotřebního úvěru (JUDr. Václ. Schuster). — Historický vývoj vědy národohospodářské (J. Boubela). — O clech (Dr. Jan Pospíšil). — Tržní a obchodní poměry na Moravě za 16. století (Fr. Kameníček). Různé zprávy. Roční předplatné K 6.

Žďárského obzoru vydána redakcí MUDra. Bedřicha Drože ročníku VI. čísla 5.—7. Z obsahu jmenujeme: Něco o významu slova psaného v životě hospodářském a právním (JUDr. K. Nosek). — O právním postavení toho, komu bylo odjinud zasláno zboží neobjednané (Nečas). — Hospodářské poměry na Žďársku před sto lety (dr. Drož.) — O závdavku, smluvené pokutě, litkupu a vadium (Nečas).

Kwartalnika historycznego (redaktor Fryderyk Papée) vydán ročníku XIX. sešit 2. Nové práce: Żydzi w Tarnowie do końca XVIII. w. od Ignáce Schippera. Četné referáty a literární zprávy. Bibliografie.

Zeitschriftu des mährischen Landesmuseums vydán redakcí A. Rzehaka, K. Schirmeisena a E. Sofféa roč. 5. sv. 2. Obsah: Laus H.: Die mineralogisch-geologische und praehistorische Literatur Mährens und Öster.-Schlesiens (1897—1904). — Steidler E.: Hymenomycetes moravici. — Neuwirth V.: Die Zeolithe aus dem Amphibolit von Zöptau. — Zdobnický Fr.: Ornithologische Wanderungen in Südmähren. Zprávy z Mor. musejní společnosti.

Národe český!

Národní rada česká uvažujíc důkladně o současném stavu našeho národa po stránce hmotné, rozumové i mravní, dospěla k přesvědčení, že *nutno nám sjednoceně a organisovaně k tomu působiti, aby lidové vzdělání v národě československém bylo šířeno a povznášeno.*

Výchova základní, spořádaným školstvím a zdravým životem rodinným poskytnutá, musí i u nás býti doplněna dokonalou výchovou společenskou, která nezbytně musí se státi důležitým článkem národního našeho programu.

Pravda-li, že *osvětou* dojíti lze malému národu našemu *k svobodě*, a pravda-li, že *„nepovzneseme-li ducha národa našeho k vyšší a ušlechtilejší činnosti, nežli jest u sousedů, neuhájíme konečně*

ani přirozeného bytu svého", jak hlásal Palacký, pak nezbytně jest národu našemu potřebí, aby lid náš ve všech krajích a ve všech vrstvách se zušlechťoval, vzdělával, vůbec duševně rostl a sílil. Vzdělání jest síla, která musí u nás proniknouti veškerým naším lidem, máme-li dle Havlíčka vyniknouti nad národy jiné. Nestačí našemu lidu v přítomném zápase průmyslovém, technickém a hospodářském vůbec dosavadní povinné vzdělávání škol národních, ale jest potřebí, aby vědomosti lidu našeho dále se upevňovaly a šířily, aby duševní život našeho lidu byl bohatého a cenného obsahu. Jsoutě síly duševní i ušlechtilost mravní hlavní mocí a zbraní národa.

Pole lidové osvěty potřebuje mnohé, tuhé, vytrvalé a promyšlené práce, má-li pravá osvěta skutečně proniknouti mrákotami, obklopujícími ducha lidu, má-li býti každý našinec vyzbrojen duševní zbraní k osvětovému zápasu národnímu.

V uvážení velikého významu lidové osvěty a pamětliva jsouc příkazů našich národních buditelů, podjala se naše národní společnost díla osvětového, a hnutí osvětové u nás jest živé, rostoucí, majíc prostředí své hlavně v našich národních spolcích a podporováno jsouc uvědomělou naší intelligencí.

Ale toto záslužné hnutí osvětné nutno uspořádati, ujednotiti a rozšířiti, nutno mu dáti směr i udržovati je v stálém zdravém rozvoji.

Jest nanejvýše nutno *spořádati a sjednotiti rozptýlené síly pracující k duševnímu povznesení lidu, jest potřebí rozděliti práci a podříditi celou pro naše národní bytí tak důležitou vzdělávací činnost zodpovědnému, uvědomělému řízení národnímu.*

Potřebí jest u nás zřízení, které by svou vahou mohlo povzbuditi *každého našeho vzdělance, aby za povinnost považoval konati práci osvětnou.*

Naše mládež škole odrostlá zůstavena jest namnoze sama sobě. Na místě krásných vznětů, ušlechtilých zábav a duševního povznášení rozmáhá se příliš lhostejnost ke všemu idealnímu a krásnému, jakás otupělost duševní, zračící se zvláště v málo ušlechtilých zábavách a v nedostatečném zájmu pro vzdělání ducha. Ušlechtilé zábavy zpěvní, hudební a vzdělávací namnoze mizí z našeho národního života společenského, zanedbává se cenná četba krásná a zvláště poučná, naše přednášková činnost nutně potřebuje ustálení a pravidelného uspořádání. Nedostává se nám na mnohých místech dosud řádných veřejných lidových knihoven

a čítáren, a dosud nevniklo vlastně v široké vrstvy našeho lidu národní naše krásné umění. Ze všech stran klade se dále důraz na pronikavější národohospodářské vzdělání a uvědomění. Společenský život náš se tříští a rozptyluje.

Nuže, uvážíme-li celý tento přítomný stav, uznáme, že vzdělávací činnost v národě našem nesmí nadále býti jen nahodilou, mezerovitou, ale musí se sorganisovati a řádně upraviti.

Všechny naše národní organisace, všichni jednotlivci našeho národa musí býti proniknuti uvědoměním veliké důležitosti vzdělávací práce, kterou jest rozděliti a zaříditi dle skutečných potřeb a dle programu daného osvícenými mysliteli. Zkušenosti v důležité a těžké práci této doma i jinde nabyté, nemají u nás nadále ležeti ladem, ale má jich býti rozumně použito, a vzdělávací práce má na dále býti řízena a konána hospodárně, účelně, promyšleně a sjednoceně, nikoli nahodile a ojediněle.

Obsah, směr i methoda vzdělávací činnosti mají býti přesně vytčeny a ujednány vzájemným dohodnutím vzdělávacích organisací místních, kde všude místo dosavadní neuspořádanosti a nahodilosti má *nastoupiti pravidelná činnost nového sdružení, které by dávalo popudy k práci, bylo ukazatelem kulturním snahám a strážcem úhrnné osvětné práce národní.*

Naše školství od škol vysokých až do nejmenší školy v pohorské vísce, naše národní spolky od ústředních velikých jednot po nejmenší spolky, naše samospráva zemská, okresní, městská i obecní, naše sdružení vědecká, odborná, stavovská, vůbec celá naše rozvětvená národní organisace sleduje sice kulturní snahy národa, *avšak dosud u nás není mohutného ústrojí,* které by různé tyto činitele kulturní svedlo ku podpoře *jednotně řízené, lidové práce osvětové.*

Národní rada česká, uváživši nutnou potřebu takového *ústředí,* které by vylučujíc stránku politickou, výhradně pečovalo jen o šíření a povznesení lidového vzdělání v národě našem, zařídila spolek

Svaz osvětový

s působností *pro království České, markrabství Moravské, vévodství Slezské a sídelní město Vídeň,* který bude sloužiti výhradně *sorganisování a zdokonalení osvětné práce v našem národě,* a to takovým způsobem, aby *v našich okresech a obcích,* zejména městských, zřizovaly se z místních činitelův a pracovníků *vzdělávací jednoty*

nebo sbory, které by *v tomto celkovém sdružení* našly oporu a ústředí společně s osvětovými spolky už stávajícími.

Jménem Národní rady české zveme tudíž veškerou naši českou samosprávu, všecky naše národní ústavy a spolky, zejména pak stávající ústřední jednoty nepolitické, sbory a spolky vzdělávací, jakož i pracovníky, kteří jsou ochotni cíle zde vytčené podporovati, a uvědomělé našince vůbec, aby do organisace Svazu osvětového přistupovali a tak umožnili, aby národní svépomocí působeno bylo k duševnímu povznesení našeho lidu.

Pohled na vzdělávací hnutí v cizině, jmenovitě v Anglii, Severní Americe, Francii, Švédsku, Dánsku a Německu poučí nás všechny, jak vysoce důležitou a nezbytnou jest u nás veliká, ústřední orgiansace, jakou právě Svaz osvětový býti má a bude.

Nuže, Vy všichni, kdož uznáváte prospěšnost vzdělávací práce v národě našem, přistupte k ***Svazu osvětovému*** *a staňte se jeho členy.*

Zde jestiť půda, na které všichni věrní Čechové setkati se můžeme bez rozdílů politických, náboženských a stavovských k společné, důležité kulturní práci: ***duševnímu povznesení našeho lidu!***

V královské Praze, dne 21. října 1905.

Za Národní radu českou:
Dr. **Josef Herold**, předseda.

Za osvětový odbor Národní rady české:
Prof. Dr. **Jaromír Čelakovský**, předseda.

Výňatek ze stanov.

§ 8. Členové spolku jsou zakládající, skuteční, činní a čestní.

Zakládajícími členy stanou se osoby právnické nebo fysické, které zaplatily jednou pro vždy k účelu spolkovému nejméně 1000 korun anebo se zaváží k ročnímu příspěvku 100 korun;

skutečnými členy jsou korporace, jako okresy, obce, města a spolky nepolitické, jako sbory, spolky a kluby vzdělávací, jednoty čtenářské, besedy a pod., jež se zaváží k ročnímu příspěvku 10 korun;

činnými členy stanou se osoby fysické, které se zaváží k ročnímu příspěvku, jejž valná hromada ustanoví, a které výborem za členy byly přijaty;

čestnými členy jmenuje po návrhu výboru valná hromada osoby, jež si získaly zásluhy o šíření osvěty lidové.

Přihlášky členů i peněžité jejich příspěvky přijímá kancelář Národní rady české v Praze II., Jungmannova 28.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem.[1])

Napsal Dr. Antonín Breitenbach.

Jako některé jiné, tak také „instituce církevní dostávaly se k nám prostředím německým“; jako v Německu tak i v zemích českých zůstávala církev v područí moci světské, a to i po zřízení

[1]) Práce tato založena jest na archivaliích arcib. archivu v Kroměříži, a to předně na korrespondenci biskupa Pavlovského (kopiáře uváděny budou v práci číslicemi, jimiž na hřbetě jsou označeny), a na jiných aktech v archivě dosud volně chovaných (uvedeny budou jako „volné“). Pan zemský archivář Bretholz a pan Jos. Janoš, který s ochotou k autorovi prohlédl knihy půhonné a památky sněmovní, laskavě podali zprávu, že v zemském archivě žádných archivalií sporu Pavlovského se týkajících není; stejnou odpověď obdržel autor i od vdp. Karla Lorenze ohledně arcib. konsistoře a od vdp. Antonína Koblihy ohledně kapitulního archivu olomouckého (mimo listiny, není dosud uspořádán). Nemoha pak se do Prahy vypraviti a nedostávaje odtud ani odpovědi na dotaz, jakým způsobem by bylo možno zjednati si opisy aktů z místodržitelského archivu, obrátil se autor prostřednictvím vdp. Juliana Rosky, central. ředitele arcib. statkův, a archiváře vdp. Snopka na nejdůst. knížete arcib. olomouckého Dra. Frant. Sal. Bauera s prosbou, aby ráčil dáti pro archiv kroměřížský pořiditi v jiných archivech kopie těch aktů, které se sporu Pavlovského týkají a v arcibiskupském archivě chybějí, a aby je autorovi ráčil dáti k disposici. Jeho kníž. arcib. Milost prosbě té milostivě ráčila vyhověti, začež tuto nejpovinnější díky uctivě vzdávám; bohužel přišla z místodržitelského archivu odpověď, že tam hledaných archivalií není. Konečně prohlédl archivář vdp. Snopek pro autora i zemský archiv pražský, ale také bez výsledku. Všem svrchu uvedeným pánům a jmenovitě p. archiváři Snopkovi, který autorovi vždy s velkou a laskavou ochotou v každém ohledu přicházel vstříc, vzdávám tuto za prokázané laskavé služby srdečný dík.

V literatuře vzpomenut byl spor Pavlovského Wolným, Kirchl. Topogr. v. Mähr. I. I. 80., Gindelym, Über die Exemtion der mährischen Geistlichkeit vom weltlichen Gerichtsstande im 16. Jahrhundert. (Oest. Blätter f. Lit. u. K. 1855., Nro. 39., 40., s. 288—290, 297—8); dále Procházkou, Stručný životopis Stanislava II. Pavlovského, s. 33—5, Chlumeckým, Carl von Zierotin, s. 114—5, Brandlem, Kniha Drnov., s. XXXI., Kameníčkem, Zemské sněmy II., s. 109. a F. J. Rypáčkem ve „Sborníku hist. kroužku Vlasti“.

biskupství pražského více než po dvě stě let;[1] ani založení druhého biskupství českého v Olomouci nic nezměnilo. Církev byla v zemích českých úplně ovládána živlem světským, a poměr ten nelišil se takřka ničím od poměru, který jest mezi vlastníkem a jeho majetkem. „Jest zcela přirozeno, že za těchto poměrů ani ve veřejné správě ani v soudnictví nebylo dbáno rozdílu mezi stavem duchovním a světským"; duchovenstvo bylo v témž poměru k zeměpanským úřadům jako osoby světské a podléhalo jejich moci právě tak jako laikové.[2] Než později nastával v tom obrat na prospěch církevní svobody; reformní papežové a především Řehoř VII. začali zásadní boj, aby živel laický vytlačili z institucí čistě církevních a církvi zjednali svobodu. Po dlouhých a urputných bojích octli se papežové přece u vytčeného cíle: církev byla skoro úplně osvobozena od nadvlády světské a sesílena uvnitř mnohými reformami; tak stalo se v Německu. Ale současně i v zemích českých počala se církev působením papežův a přičiněním biskupů vymaňovati z moci světské; počátek stal se tu v biskupství olomouckém: r. 1144 obdržel biskup Jindřich Zdík od knížete českého Vladislava II. privilegia, kterými mimo jiné byli lidé kostela olomouckého vyňati z pravomoci úřadů knížecích. Bylo to poprvé v zemích českých, že se dostalo církevnímu ústavu rozsáhlé immunity.[3] Základní kameny pak, na nichž církev zemí českých vybudovala na časy budoucí svoje samostatné ano výjimečné postavení, byly položeny začátkem stol. 13., a to jak v Praze tak v Olomouci. Roku 1206 udělil král Přemysl I. biskupství olomouckému hojné výsady a nad to i privilegium svobodné volby biskupův.

Dalších a ještě rozmanitějších výsad, jmenovitě i v soudnictví, dosáhlo pak biskupství pražské několikaletým a vytrvalým bojem, do kterého se dal biskup Ondřej s králem Přemyslem I. Při narovnání r. 1221 uznal král mimo jiné výhradní pravomoc biskupovu ve věcech duchovních, v dosazování a sesazování

---

[1]) O těch poměrech velmi jasně poučuje Kamil Krofta, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. Část I. (Čes. čas. hist. X. 1904.), s. 9. a násl.; v 1. části úvodu své práce držel jsem se hlavně jeho pojednání, protože o věci podává přehledný a soustavný obraz. Literatury starší zde necituji, protože na ni poukazuje Krofta.

[2]) Krofta l. c. s. 249.

[3]) Krofta l. c. s. 128.

kněží, v církevních beneficiích, v napravování a souzení osob duchovních.[1]) Nás zajímá v této práci především biskupství olomoucké; a i tomuto dostalo se za nedlouho privilegia podobného, jaké biskup Ondřej byl vybojoval svému biskupství. Markrabě Přemysl totiž udělil biskupství olomouckému privilej, kterým uznal kromě jiných věcí i zvláštní biskupův soud nad duchovenstvem; tím uznal také, že duchovenstvo biskupství olomouckého jest vyňato z pravomoci světské, že tvoří zvláštní stav od světských rozdílný. Nařízení ono zní: „Nařizujeme také, aby se i to podle práv duchovních a kanonův zachovávalo: aby kněžstvo se ku právu a soudu světskému nepotahovalo, též aby ani skrze osoby světské souzeni nebyli; ale duchovenstvo, kterému to náleží, nechť uvažuje a rozsuzuje rozepře kněží ano i těch, kteří proti nim postupují v jakéžkoli stížnosti; to ještě nad to přidávajíce, aby úředníci neb soudcové nic o rozlučování neb o manželstvu mezi ženou a mužem nesoudili, poněvadž v rozeznání takových všelijakých rozepří a odporův obzvláštně samému duchovenstvu mocí apoštolskou uděleno a dáno jest, neb takoví soudové nepotřebují prodeje, ale pokání a spravedlnosti duchovní“.[2]) A týž markrabě Přemysl udělil ještě jiné privilegium kostelu olomouckému, kterým opět potvrdil dřívější svobody, mnoho jiných, zvláště rázu hmotného, udělil a znova rozhodně zakázal osobám světským souditi osoby duchovní: „Nadto dále, poněvadž jsme uslyšeli, že mocí šlechty více nežli naši knížecí kněží a duchovní, kteří losem Božím vyvoleni jsou, k soudům světským, aby stáli a odpovídali, se nutí a proti jich vůli potahují a od nich jako chlapi prodáváni bývají — chtíce My oddati, co Božího jest, Bohu, od něhož všechno jsme přijali, ustanovujeme, jestli by který z kněží, kanovníkův neb kleriků k soudu obecnému byl povolán, skrze sudího neb posly úředníků našich z strany hradu, ten aby se sám neb skrze responsala a zmocněného svého postavil, ne aby souzen byl, nýbrž aby se toliko viděti dal; ale takový všeliký soud (t. proti knězi) podle vyměření práva duchovního ať se na biskupa nebo preláty kostela olomouckého přenese, a oni ať mezi obžalovaným a žalujícím rozepři uváží a vyšetří a obojí straně své právo udělí. A ani toho míti ne-

[1]) Krofta l. c. s. 263.
[2]) Boček, Codex dipl. Mor. II. č. 254. s. 284.

chceme, aby od světských domy neb statky duchovních přehledávány neb roztrhovány byly, aneb oni k prodávání jich nuceni byli."[1]) Ze slov těch patrno jednak, jak šlechta zacházela s kněžstvem na jejích statcích usedlým, ale potom jest i jasný způsob, který měl býti v budoucnosti zachováván, kdy by některý kněz z jakékoli příčiny byl obžalován.[2]) Roku 1256 pak potvrdil a rozmnožil král Přemysl II. znova starší privilegia kostela olomouckého, opakuje doslova nařízení prvého privilegia, že kněží nesmějí poháněni býti před soud světský a že mají býti souzeni nikoli osobami světskými, nýbrž duchovními.[3]) Tuto listinu Přemyslovu doslova potvrdil později markrabě Karel 1. dubna roku 1342 a uznal tím opět, že stav duchovní má býti vyňat i dále z pravomoci osob světských a podřízen jediné biskupově jurisdikci.[4]) Povšechně ztvrdil Karel jako římský císař a český král znova 5. května roku 1353 všechna práva, svobody, milosti atd. kostela olomouckého, jak je kostel olomoucký až do té doby od kohokoli obdržel.[5]) Jest s dostatek známo, že Karel IV. povždy blahovolně se choval k církvi a šetřil jejích institucí a že obzvláště osvědčoval biskupům olomouckým svoji přízeň hojně udělováním rozličných výsad a vyznamenání: Karel IV. prohlásil světské panství biskupství olomouckého za bezprostřední léno koruny české a udělil biskupům název „hrabat české kaple".[6]) Jest přirozeno, že za poměrů církvi tak příznivých byly respektovány také výsady a práva církevní v životě veřejném. Ale ještě koncem 14. století a mnohem více pak začátkem 15. století slyšíme o častějším porušování osobní immunity duchovenstva; stávalo se tak z nechuti a z nepřátelství proti privilegovanému postavení ducho-

---

[1]) Cod. d. Mor. II. č. 255 s. 287. Srovnej Krofta l. c. s. 386.

[2]) Dudík, Mährens allg. Gesch. X. s. 24. a násl., a s. 194. prohlásil za základní listiny svobod kostela olomouckého konkordat z r. 1221 a 1222 mezi králem Přemyslem I. a biskupem pražským a pak papežskou bullu z r. 1296 Clericis laicos; třeba vliv obou listin na poměry v dioecesi olomoucké popříti se nedá, tedy netvořily přece základ ony, nýbrž obě listiny Přemysla markraběte; na ně se také Pavlovský, jak níže uvádíme, odvolával.

[3]) Cod. d. Mor. III. č. 234, s. 214—219. a XV. č. 7. s. 5.

[4]) Cod. d. Mor. VII. č. 399, s. 290/1.

[5]) Cod. d. Mor. VIII. č. 205, s. 162/3.

[6]) Cod. d. Mor. IX., č. 391, s. 290/1.

venstva, které se tehdy ostatním stávalo již nesnesitelným.[1]) Byly to první záblesky bouří husitských a měly svůj původ v odvrácení myslí stavů světských od duchovenstva tehdejšího, jež potřebovalo více reformy a nápravy než stavy světské. Za válek husitských pak dostoupil vrcholu odpor proti duchovenstvu vůbec a proti jeho privilegiím zvláště; války ty pohrobily mnoho cenného a zasadily i církvi v zemích českých rány hluboké. Než v poměru k Čechám zůstala katolická církev na Moravě od pohrom husitských ještě dosti uchována: zachoval se vedle 3 světských i 4. stav prelátský, bylo zachováno biskupství i se všemi výsadami, a proto mohla katolická církev na Moravě patřiti budoucnosti vstříc s mnohem lepšími nadějemi nežli v Čechách. A skutečně uhájila církev katolická přes všecky ztráty, jež za dob husitských na Moravě utrpěla, významu svého i v životě veřejném, a její privilegované postavení bylo v 15. stol. uznáno i samými stavy, když přijali takřka za zákoník zemský knihu Tovačovskou,[2]) která výslovně tvrdila, že právo duchovní na

---

[1]) Krofta l. c. s. 387.; d'Elvert, Stand des kathol. Clerus in Mähren und Oest. Schlesien bis in die Mitte des 19. Jahr. Notizenblatt d. hist. stat. Section d. k. k. mähr. schles. Gesellschaft z. Beförderung d. Ackerb., d. Natur- und Landeskunde. 1880. Nro. 10—12., S. 74.

[2]) V arcibiskupské registratuře našel archivář Snopek rukopisnou knihu Tovačovskou a uschoval ji v archivě; jest vázána, bílá kůže desek jest tlačenými ornamenty a allegorickými postavami 4 ctností: fides, spes, caritas, prudentia zdobena; uprostřed 1. desky jest kříž s Ukřižovaným, na 2. desce Kristus z mrtvých vstávající. Sedm listů prvních jest prázdných, na 8. nahoře citován Jeremiáš, kap. 20.: „Čiňte soud a spravedlnost a vysvobozujte motci souženého z rukou trápícího jeho a hostě, sirotka a vdovy nechtějte zarmucovati". Pod tím jest psáno; Ex bibliotheca cath. ecclesiae olomucensis; a zase níže: Anno Domini 1603. Die 24. Januarii A. R. D. Melchior Pirnes a Pirn, ecclesiae olomucensis decanus, hunc librum Tovačoviensem dictum venerabili capitulo restituit a defuncto R. D. Luca Laeto ecclesiae relictum. (O obou kanovnících, jakož i o jiných členech kapituly za Pavlovského, viz d'Elvert, Zur Geschichte des Erzbisthums Olmütz. 29. Bd. d. Schriften d. hist. stat. Sekt. d. k. k. mähr. Gesell. etc. s. 64—70.) O dalších osudech této knihy Tovač. zanechal 7. února 1761. písemné svědectví Jan Alois Černohorský, bisk. registrator a expeditor: že knihu našel založenou mezi odhozenými knihami a že ji ukázal kanovn. baronu Glandorfovi, který v záležitostech kanceláře do Kroměříže byl přišel; ten prý mu řekl, že knihu třeba dobře skrýti a ošetřovati, že oni (kapitula) také takovou knihu měli, ale že ji na svoji obranu dali na veřejnost a již jí nedostali. Slova kan. Glandorfa, že chce ztvrditi přísahou. Tato zpráva Černohorského jest do knihy Tovač. vložena. Kniha Tovač.

Moravě jest jako v jiných zemích.[1]) A táž zásada přešla později do podobné sbírky právní, t. do knihy Drnovské.[2]) I jinak uznávali sami stavové moravští nepřímo práva biskupství olomouckého, když se totiž vespolek s biskupem olomouckým na udržení veřejného pořádku a bezpečnosti obecnými landfrýdy zapisovali a si navzájem slibovali, že svých práv budou obhajovati proti každému. Práva a privilegia duchovenstva katolického zůstávala tedy na Moravě v theorii nedotčena, jelikož ani se strany králů českých, od nichž byla udělena, nebyla zrušena, nýbrž naopak ode všech až po císaře Rudolfa II. potvrzena. Ve skutečnosti ovšem měly se věci často jinak; třeba formální právo bylo nepopíratelně na straně duchovenstva, přece byly případy, že zemský soud moravský, nedbaje zvláštního duchovního soudu biskupa olomouckého, zakročoval i proti osobám duchovním, je volal před soudnou stolici, soudil a trestal, a to mnohdy až smrtí. Proti takovému zasahování do vlastní pravomoci ozývali se ovšem biskupové olomoučtí, ale obyčejně s nevelikým úspěchem. Dokud Morava byla katolická a utrakvistická, dotud byly poměry duchovenstvu katolickému příznivy neb alespoň snesitelny; ale když za 16. stol. se začal z Německa i po zemích českých chvatně šířiti protestantism a s ním i jiná náboženská vyznání, a když pak protestantism úplně zatlačil katolictví i utraquism, nastaly církvi katolické v těchto zemích doby trudné. Obyvatelstvo, a v prvé řadě šlechta, přidrželo se nových vyznání, a tak ocitla se katolická víra na Moravě v několika desetiletích v menšině. I jest 16. stol. pro církev katolickou také na Moravě stoletím boje, boje za práva a privilegia. Jak jednotlivci tak veřejní orgánové zemští jednomyslně stavěli se za vhodných dob proti výsadám katolického duchovenstva a obzvláště proti privi-

---

měla dříve signat.: Ad Landtrechte titulum III. Nro. 1. C. S vědomím archivářovým označil jsem folia číslicemi, počínaje 8. listem; původní označení listů bylo při vazbě uřezáno. Text jest fol. 3—142; fol. 72 rub a 73 líc jsou prázdny, pisatel přeskočil 2 strany; formát knihy Tov. jest foliový. Kapitoly, srovnáme-li je s vydáním Brandlovým, nesouhlasí pořádkem na mnohých místech, mnohé jsou spojeny v jednu, jiné jsou rozděleny na samostatné kapitoly, jiné zase mají pořad jiný; tak kap. 10. jest položena až po kap. 224. fol. 84 a násl., a podobných míst jest více.

[1]) V. Brandl, kniha Tovačovská, kap. 219. s. 120.

[2]) V. Brandl, Kniha Drnovská, s. 104.

legovanému soudu duchovnímu, tvrdíce, že kněží nemají takových výsad, nýbrž že patří jako každá jiná osoba světská před soud světský. Vědělo se sice na straně nekatolické, že právo formální jest na straně katolické, ale upírala se mu platnost, a to z důvodu, že již nesouhlasí s poměry tehdejšími, že se přežilo, že země není katolickou, nýbrž protestantskou. Rozpor rostl, a poněvadž biskupové od tehdejších králů českých Maximiliana II. a Rudolfa II. nemohli očekávati vydatného ani rozhodného zastání, muselo konečně přijíti ke srážce obou stran; jedna taková srážka udála se mezi biskupem Janem z Telče a stavy moravskými v Olomouci za přítomnosti samého Rudolfa II., když v červnu roku 1577 přijel na Moravu, aby přijal hold.[1]) Ukázalo se tehdy, že na vzájemnou shodu katolických institucí s protestantskými nebylo možno mysliti; spor musel býti vybojován a teprve výsledek boje mohl buď starému právu zase k platnosti dopomoci nebo moderní názor za právo povýšiti. A k tomu boji také došlo, a to ve sporu, který r. 1576 vznikl mezi členem kapituly olomoucké a šlechticem protestantským. Tím octli jsme se již u vlastního úkolu.

Spor právě zmíněný vzplanul sice z nepatrné příčiny, t. z osobní urážky, ale tato měla kořen mnohem hlubší, než by se zdálo; i ona byla následkem jiného sporu, který rovněž byl vybojován mezi protestantskými laiky a katolickou kapitulou olomouckou. Podáme aspoň v krátkosti průběh jeho.

Na faru v Králicích u Prostějova dosadili protestantští úředníci Vratislava z Pernštejna,[2]) nejvyššího kancléře království Českého a majitele toho panství, Jana Zahrádku, vulgo Mrkvičku, za faráře, nehledíce ani na přání věřících z farnosti a tím méně na přání kapituly olomoucké. K faře králické patřila také ves Hrubčice, která tehdy byla v poddanství Zikmunda Skutelana z Herburtovic,[3]) kanov-

---

[1]) Gindely, Geschichte der Böhm. Brüder II. s. 243. srovn. Kameníček, Zemské sněmy I. s. 389. příl. 39. a s. 113—115. Liter. viz u Zíbrta, Bibliogr. č. hist. III., 2. s. 470.

[2]) O jeho katolickém přesvědčení a o jeho poměru k biskupu Pavlovskému viz Gindely l. c. II. s. 271. a násl.

[3]) Viz Aug. v. Doerr, Der Adel der böhm. Kronländer. 1900. s. 293: Skutelan byl povýšen do stavu šlechtického 27/VII. 1573.

níka a pozdějšího arcijáhna olomouckého.[1]) Protože Zahrádka vůbec nebyl knězem, nýbrž pouhým řemeslníkem, zakázal Skutelan se souhlasem kapituly olomoucké svým poddaným Hrubčickým dávati Zahrádkovi desátek z obilí. To se stalo r. 1573. Poněvadž Vratislav z Pernštejna byl katolík a svým úředníkům nedal dovolení, aby na jeho statky uváděli protestantské predikanty, neodvážil se Zahrádka dovolávati se pomoci u své vrchnosti světské, nýbrž, protože ani u kapituly olomoucké prosbami ničeho nespravil, opustil Králice, odebral se na statky kteréhosi pána lutheranského a odtud, nejspíš na popud samých úředníků Pernštejnových, pohnal kapitulu olomouckou o desátek jemu odepřený před zemský soud. Roku 1576 byla pře u zemského soudu v Olomouci projednávána, a zemský soud přiřkl Zahrádkovi sporný desátek a odsoudil kapitulu k náhradě. Hrubčičtí odvedli potom Zahrádkovi zadržený desátek. Při soudě tom byl přítomen mezi jinými sám Skutelan a z protestantských úředníků Pernštejnových Oldřich Valkoun z Adlaru, pod jehož mocí byl Zahrádka v Králicích. Když rozsudek byl vynesen, spěchal Valkoun za Skutelanem a uchopiv ho ze zadu za ramena pravil k němu s výsměchem: „Co jste, páni kapituláři, získali, že jste farářovi bezprávně desátek odpírali? Krásně jste vyhráli! Dobře se vám stalo!“ Takovými uštěpačnými slovy si Valkoun Skutelana dobíral. Tento podrážděn odsekl, že co se stalo, stalo se, protože se tak soudcům zalíbilo; že oni (t. kapitula) všechno odporoučejí Bohu, jen nad tím že ho srdce bolí, že onomu chlapovi desátku se dostalo a že šibalům a lotrům se tak velice nadržuje. Tato poslední slova vztahoval Valkoun na sebe a spatřoval v nich urážku své osoby, jakoby Skutelan tvrdil, že Valkoun nic nedělá, než šibalům a lotrům pomáhá. Ale Skutelan hned potom i druhého dne prohlásil k Valkounovi, že jeho za takového člověka nemá a nepokládá a oněch slov na něho nevztahoval a nevztahuje, ale že chce-li přece mermomocí jeho slova, ve smyslu jiném pronesená, přece na sebe vztahovati, že on mu v tom brániti nemůže, ať dělá, jak chce, ale onen Zahrádka že jest přece šibal a lotr. Ale Valkoun nedal se vysvětlením Skutelanovým nijak uspokojiti, nýbrž nastoupil cestu právní, a tak se započala rozepře, která po

[1]) Archidiakonem stal se Skutelan 14. září r. 1580.; viz kop. Pavlovského latinský f. 45.

10 let se vlekla a která svým ukončením na postavení církve katolické na Moravě nabyla velkého významu.[1])

Valkoun obžaloval tedy u zemského hejtmana Čeňka Lva z Rožmitála a u soudců zemských Skutelana, „že jest létha 1576 ve štvrtek (7. června) před sv. Antonínem (13. června) v městě Ølomúci v okršlku klášterským u sv. Michala před starú soudnú světnicí, mezi jinými řečmi, dole psanými slovy ke mně promluvil a mně na poctivosti mej dotekl a nařekl, že já nic jiného nečinim, než šibalům a lotrům nakládám.“[2]) Zemský hejtman poručil potom svému písaři o příštím zemském soudě v Brně, který zasedl v neděli před sv. Vavřincem[3]) (t. j. 5. srpna), aby dodal Skutelanovi rok; ale přes to ještě sám dne 21. srpna z Roketnice ten rok Skutelanovi odeslal znovu a jemu poručil, aby „k nejprv příštímu soudu v první pátek pó zasednutí“ před ním a soudci zemskými v Brně stál a odpovídal.[4]) Než podle zřízení zemského „nebyly spory čestné (nářek o čest) souzeny soudem zemským,

---

[1]) Zprávy o vzniku sporu a průběhu jeho až do listopadu roku 1585 čerpány jsou z těchto pramenů: „Brevis, vera atque compendiosa narratio dissidii exorti inter reverendissimum dominum episcopum Olomucensem, clerum illius et provintiales marchionatus Moraviae iudices de foro competenti iudicandi clerum“; napsáno samým Skutelanem mezi 28. zářím a 15. listopadem r. 1585 pro nuncia apoštolského. Spis jest v arch. Kroměřížském, a bude citován „Narratio“; později se k němu jestě vrátíme; dále neúplný koncept německé žádosti Pavlovského na cís. Rudolfa II. o tomto sporu, psaný po 15. listopadu r. 1585; citován bude „Koncept“; za třetí: „Kurtzer Innhaldt der Unvernehmen, so zwischen Ihrer fürstl. G. Herrn Bischoffe zue Ollmutz und den Herrn Landrechtsiczern dieses Marggraffthum Mährens einngeschliechenn“, psáno po 26. září 1585 a uvedeno bude jako „Inhalt“. — O svých slovech, jimiž se Valkoun uražena cítil, psal Skutelan: Ego vero tunc in instanti et postea sequenti die respondi vicissim et dixi, me eum pro tali homine non habere neque agnoscere (sed cur dixerim ista verba in genere et non in specie prout: d. Udalrice vos ad se (sic) trahitis et nobis ascribitis, suo tempore dicetur), ale v dalším neudává Skutelan vůbec důvodu. Z uvedených slov zdá se, že Skutelan dělal dvojí tvář: jednak chtěl namluviti Valkounovi, že oněch slov hanlivých o něm nemínil, jednak u sebe měl přesvědčení, že Valkounovi pravdu pověděl; i později shledáme se s novými důkazy nepěkné povahy Skutelanovy.

[2]) „Připis obviněni kněze Zigmunda od Voldřicha Valkouna před soudem zemským létha 1576“; kopié volná v arch. Kroměříž.

[3]) Viz Brandl, kniha Drnov. s. XXXV. Kameníček, Sněmy I. s. 395., II. s. 26.

[4]) Orig. v arch. Kroměříž.

nýbrž buď zemským hejtmanem nebo nejvyšším maršálkem"; „každou při o čest měl napřed zemský hejtman s některými pány a rytíři hledět srovnati, a kdyby nebylo lze, vznesl spor k nejprvnějšímu soudu zemskému a tam ji rozsoudil po vzdání zemského soudu pomocí soudců zemských, potom čtyř nestranných osob stavu panského a osmi osob stavu rytířského."[1]) Ale tohoto pokusu, aby nářek o čest přátelským narovnáním byl ukončen, hejtman zemský neučinil a poskytl tak pozdějšímu biskupovi Pavlovskému dobrou zbraň, kterou on proti soudu zemskému skutečně vytasil, dovolávaje se zřízení zemského.[2])

Ale dříve než došlo k soudu, pokusili se aspoň přátelé a sám Vratislav z Pernštejna, aby urovnali spor v dobrotě; než Valkoun, spoléhaje na přízeň a pomoc svých mocných přátel, nechtěl slyšeti o přátelském narovnání a tak potkal se první (asi v září r. 1576 v Brně) a později i druhý takový pokus smírčí o soudě brněnském v srpnu r. 1578 s nezdarem.[3]) Když pak přišel den, kterého Skutelan měl odpovídati před soudem zemským Valkounovi, Skutelan přišel k soudu, ale nikoli v úmyslu, aby se dal souditi a odpovídal svému odpůrci, nýbrž aby se podle privilegií kostela olomouckého zemskému soudu představil,[4]) potom aby se odvolal na krále českého a tím se vyhnul pravomoci zemského soudu. Skutelan počínal si tak na radu jednoho pána katolického z Moravy; ten radil mu, aby, jakmile dojde o soudě zemském na jeho při, ihned se odvolal ke králi a ani se nedával v hájení církevního privilegia, které nedovoluje osobám

---

[1]) Viz Kameníček, Zemské sněmy II. s. 97. a násl., Brandl, kn. Drnov. LXV. a s. 119. XII., 123. II.

[2]) V Konceptě: Walkoun ... bittet und erlangett vom H. Landeshaupttmahn ein Ehrentagfartt und wiech also zum Landtrecht, dahin er (t. Skutelan) tanquam persona ecclesiastica in causis criminalibus nicht gehörtt, directe geladen, da doch sonsten dergleichen Ehrenhandeletage secundum ius patriae ihn gleichs Grades Personen zuvor für dem Haupttman sollen amicabiliter vorzunehmen unnd so dieselben nicht.... können geschlicht werden, alsdann erst für d. Landrecht die Partein beschiden unnd iudicialiter geurteilt werden. Viz i Narratio. Podobná chyba stala se i tím, že Skutelan byl pohnán před zemského hejtmana a soudce zemské, což se strany Pavlovského bylo později vytýkáno jako porušení zřízení zemského.

[3]) Viz list Skutelanův Vratislavovi z Pernštejna, poslaný 11. srpna r. 1578 z Brna; kopie volná v arch. Krom.

[4]) Viz priv. Přemysla markraběte shora uvedený.

světským souditi kleriky a zvláště nikoli ve věcech hrdla a cti se týkajících; takové odvolávání se na privilegia že by mu nic nepomohlo, obzvláště v době, kdy biskupský stolec jest osiřelý.[1]) Skutelan odvolal se 8. srpna r. 1578 skutečně ke králi,[2]) a zemský soud vydal mu na odvolání nález, který v opise Skutelanovi vládyka Krystýn z Vlčetina, místodržící nejvyššího písařství Moravského, z register zemských doručil.[3])

Hlavní zásluhu o to, že po celá dvě léta po vypuknutí sporu a po r. 1578 ještě po 6 let na při Skutelanovu před soudem zemským nedošlo, připisoval Pavlovský Vratislavovi z Pernštejna, který všemožným způsobem se staral, aby rozepře nebyla srovnána soudně, nýbrž přátelsky.

Skutelan také hned, když jeho appellace byla připuštěna, obrátil se ještě z Brna 11. srpna na cís. Rudolfa II.[4]) s prosbou, aby ho zanechal při právu duchovním a privilegiích a odevzdal jeho rozepři budoucímu biskupovi na vyslyšení. Současně psal také Vratislavovi z Pernštejna a prosil ho, aby se u císaře přimluvil, aby zachován byl při svém právě církevním, jak toho vyžadují privilegia kostela olomouckého a kniha Tovačovská; nebo, „kdyby duchovní osoby od světských in personalibus iniuriarum actionibus měly býti souzeny, kam by stav duchovní a s ním i náboženství katolické přijíti musilo, to“ že „ví jen Bůh.“[5]) Ale ani kapitula nelenila; poněvadž tehdy nebylo ještě biskupa nového, pokládala za svou povinnost zastati se svobod kostela olomouckého a jurisdikce biskupské, o niž vlastně při Skutelanově sporu běželo. K tomu přiměl ji generální sněm v březnu r. 1579 v Praze konaný, který se postavil ohledně práv církevních na stanovisko protikatolické. Kapitula obrátila se 15. března s prosbou na arci-

---

[1]) Biskup Jan z Telče zemřel 6. února r. 1578, jeho nástupce Stanislav Pavlovský stal se biskupem až 11. června r. 1579.

[2]) Na kopii „nálezu na odvolání“ jest psáno: Tento nález... stal se v Olomouci létha 1578 při času sv. Vavřince; ale jak vidno z listu Skutelanova na Vratislava z Pernštejna shora uvedeného i z data téhož listu stalo se odvolání na krále i nález při soudu brněnském. Viz i Gindely, Über die Exemtion etc. s. 289.

[3]) Original v arch. Krom. s přitištěnou pečetí Krystýna z Vlčetina; relatores byli Hartman z Lichtensteina a Jindřich Václav Krajíř z Krajku, z vládyk Jaroš ze Zástřizl.

[4]) Kopie volná v arch. Krom.

[5]) Kopie volná v arch. Krom.

biskupa pražského, na Vratislava z Pernštejna, ale i na císaře. Kromě toho psala i kterémusi knížeti, jehož nelze blíže určiti,[1]) že jest zpravena o tom, kterak na generálním sněmu právě držaném od velice mnoho účastníků přemnoho věcí se projednává, jež se dotýkají jednak stavu duchovního, jednak svobody osob a privilegií, mezi nimiž kostel olomoucký zvláště jedno veledůležité má, aby totiž nikdo z jeho kleru před soudnou stolicí soudce světského a zvláště nikoli ve přech osobních nebyl potahován. Z té příčiny že ho prosí, aby tu jejich svobody, které se právem jak Božským tak lidským těší, jak u císaře tak i jinde, kde jen možno bude, hájil, aby klerus olomoucký ve věcech osoby a cti se týkajících světským soudcem nebyl ani souzen, ani k světskému soudu volán. Nebo podle každého práva že žalobce má žalovati u soudu, před který sporná věc právem náleží (actor forum rei sequi tenetur) a že kněží vůbec nikoli laikem, nýbrž knězem souzeni býti mají, jak dokazuje souhlasné svědectví všech národů a věků a v jejich případě nad to i privilegium po staletí od králů českých a markrabí moravských ztvrzované. Císaře prosila kapitula, aby ji zachoval při právě duchovním a svobodách a odkázal rozepři Skutelanovu na budoucího biskupa olomouckého. Ani od císaře ani od Pernštejna nedocházela dlouho odpověď. Konečně dal Pernštejn Skutelanovi vyříditi, že se přičiní, aby je v dobrotě smířil. Skutelan mohl se nadíti příznivého výsledku tím spíše, an Valkoun sám byl v službě Pernštejnově a domluvou a nátlakem se strany své vrchnosti snadno ke smíru mohl býti přiveden. A právě tento nátlak Pernštejnův způsobil, že vyřízení rozepře soudní cestou po léta bylo zabráněno. Snad byla by se konečně snaha Pernštejnova zdařila, jak o tom i v Olomouci pevně byli přesvědčeni, kdyby nebyl předčasně zemřel (v říjnu roku 1582).[2]) Po smrti Vratislavově nechtěl Valkoun ani

[1]) Koncept volný v arch. Krom.; na levé straně na kraji jeho jest napsáno: Oblata d. archiepiscopo et d. Pernestaino anno 79; na jiném pak místě ještě: Mutatis mutandis oblata etiam imperatori dominica Reminiscere (15. března). O zakročení kapituly u císaře zmiňuje se i jiný spis z dubna r. 1586 a jednající o námitkách zemského soudu proti Pavlovskému; později se o něm ještě zmíníme. O generalním sněmu v Praze r. 1579 viz Böhm. Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse, sv. V. s. 321—641, ale v aktech uvedených ve sv. V. není pro tvrzení kapitoly dokladu vůbec.

[2]) Viz (kop. 19. fol. 172 verso) list Pavlovského, kterým vdově po Vratislavovi na její dopis ze dne 29. října odpovídá a se omlouvá, že na pohřeb

slyšeti o smíru, třeba i syn Vratislavův Jan z Pernštejna stejně o přátelské narovnání rozepře se zasazoval jako jeho otec: Valkoun chopil se znova prostředku právního a vymohl si z kanceláře královské, kdež bezpochyby měl dobré přátele, začátkem r. 1584 mandát, kterým císař rozepři od sebe znova nazpět soudu zemskému postoupil a jemu na vyřízení odevzdal. Když pak soudcové zemští, shromáždění v druhou neděli postní (26. února) r. 1584 v Brně, mandát císařský přečtli, poslali první pátek po zasednutí soudu (2. března) nějakého šlechtice na proboštství v Brně k biskupovi Pavlovskému, který rovněž byl přítomen, a žádali ho, aby nařídil Skutelanovi, aby na obvyklé místo soudu přišel, že s ním mají mluviti něco důležitého.

Pavlovský nebyl, jak z jeho pozdějších listů na jevo vychází,[1]) o věci Skutelanově dostatečně poučen, i nevěda, z jaké příčiny soudcové zemští Skutelana před sebe volají, nařídil mu, aby se k soudu dostavil, napomenuv ho předem, aby se tam všeho jednání varoval, které by bylo na újmu svobodám, výsadám a právům církevním. Skutelan odešel k soudu, kde mu zemský hejtman Hynek Brtnický z Valdštejna oznámil, že císař rozepři jeho nazpět posílá, aby ji vyslechli, uvážili a rozhodli, a že mu tedy nařizují, aby po 8 dnech, t. j. k druhému pátku po zasednutí téhož soudu opět přišel a odpovídal protivníku svému. Skutelan byl nemálo překvapen, nevěda o mandátě císařském, i snažil se vyváznouti z nové tísně poukázáním na to, že ničeho o tom nevěděl, jaké nařízení si byl Valkoun u císaře vymohl; že kdyby to byl věděl, nebyl by u císaře také zůstal nečinným. I nepřislíbil Skutelan soudu ničeho, nýbrž jen prosil, aby rozepři, jelikož se nejen jeho, ale i biskupa a tím celého kleru a veškerého řádu církevního dotýká, směl vznésti na svého biskupa. Soudcové dali odpověď, že ani nezakazují ani nezabraňují mu tak učiniti, ale že mu přece nařizují, aby po 8 dnech přišel

---

dostaviti se nemůže, protože mu zemřel otec. V arch. Krom. jest náčrtek sporu až asi po 21. září r. 1585 psaný a pocházející pravděpodobně od Stanislava Rogojského z Rohožníka a nadepsaný: „Processus a Reverendissimo in negotio archidiaconi olomucensis ratione expostulationis Walkauni contra ipsum factae servatus, ut ea expostulatio a iudicio provinciae a Maiestate Caesarea revocetur“; v něm jest výslovně o Pernštejnovi psáno, že z ohledu na právo církevní hleděl spor v dobrotě narovnati. Pramen právě jmenovaný bude uváděn jako Processus; srv. i Koncept.

[1]) Viz Koncept, Narratio a Processus.

k soudu. Skutelan hned o všem zpravil Pavlovského a prosil ho, aby se ho ujal proti soudu zemskému. Však dříve než určený den přišel, byl soud zemský na uvarování morové rány, která všude zhoubně se šířila, vzdán. Ovšem i bez toho nemínil se Skutelan k soudu zemskému dostaviti na odpovídání, nýbrž jen proto, aby přednesl svoji excepci z práva světského.

Pavlovský věnoval odtud rozepři Skutelanově zvýšenou pozornost; dal se Skutelanem o všem důkladně poučiti a poznav, že běží vlastně o jeho práva biskupská, přijal věc Skutelanovu za svou a uvedl tak rozepři do nového stadia; odtud nabyl spor, původně osobní, rázu a významu zásadního: spor osob vzrostl na spor dvou prvních instancí zemských, církevní a světské. Odtud ztrácejí se původní sokové téměř s jeviště a noví protivníci, biskup a zemský soud, utkávají se v boji. A oč tím spor vzrostl obsahem a hodností stran se svářících, o tolik přibral na neústupnosti, s jakou byl až do konce s obou stran veden. Obzvláště Pavlovský vynaložil všecky síly, aby spor byl rozhodnut principialně samým císařem a nikoli zemským soudem a po vůli zemského soudu, nýbrž ve smyslu zákonů církevních. Za tím účelem hledal a získával Pavlovský na všech stranách přátele a protektory, jejichž pomocí by došel vyslyšení u královského dvora v Praze; nešetřil peněz ani času, ani darů, nedbal svého pohodlí, jednalo-li se o to, aby přivedl nějaký příznivý obrat v rozepři. Jak v jiných, tak i v této záležitosti ukázal se Pavlovský vyškoleným diplomatem.

Brzy po vzdání soudu brněnského, t. 17. března, vznesl Pavlovský rozepři přímo na císaře.

Vyložil mu nejprve průběh rozepře a potom hájil svého stanoviska: že běží o právo duchovní, o privilegia jeho kostela a že tedy císaře prosí, aby ho při právě duchovním a starobylých privilegiích zachoval a úředníkům zemským nařídil, aby té pře nijak na sebe nebrali, dále aby Valkouna s jeho při na biskupa odkázali. Potom sliboval Pavlovský císaři, že jak on, tak i jeho nástupcové v každé podobné příčině spravedlivě se zachovají; a aby ukázal, že se spravedlivé věci dovolává, uvedl, že Matyáš Žalkovský kněze Beneše Turka u biskupa Viléma obžaloval a také nápravy dosáhl.[1])

[1]) Viz Koncept; Processus uvádí list císaři pod značkou „sub littera A. f. 68", jest v kopiáři 21. f. 68. verso 69., 70. Kopie volná má datum

Aby pak tím jistěji svého cíle dosáhl, dopsal Pavlovský Stanislavu Rogojskému z Rohožníka do Prahy,[1]) aby tam na prospěch jeho na patřičných místech pracoval. Proto také psal Pavlovský 17. března Janovi Bezdružickému z Kolovrat, presidentovi nad appellacemi, a Matesovi Čepanovi z Fedrshaima a prosil jich, aby Rogojskému v těch věcech, které jim přednese, byli nápomocni.[2]) Dne 25. května psal Pavlovský Rogojskému o tom znova a kladl mu na srdce, „aby psaní“ revokační „do soudu, kterýž ve štvrtek příští“ (31. května) v Olomouci „zahájen býti“ měl, od císaře před zahájením soudu bylo odesláno.[3]) Ale již den před tím, 24. května, dával mu Pavlovský věděti, že do Prahy posílá za stejným účelem i Eggarda ze Schwoben, kanovníka olomouckého a probošta brněnského, a Skutelana.[4]) Oba kanovníci odešli do Prahy 27. května,[5]) obdrževše pověřovací listiny k císaři a zmíněný list pro Rogojského;[6]) účelem jejich poselství bylo, aby vymohli u císaře nový list, kterým by spor Skutelanův znova zemskému soudu byl odňat. Ještě před odchodem obou kanovníků dopsal Pavlovský i důležitým osobnostem do Prahy, přimlouvaje se u nich, aby jeho vyslaným v jejich počínání byli nápomocni; mužové, jejichž pomoci se Pavlovský dovolával, byli: Vilém z Rožmberka, nejvyšší purkrabí pražský, Jiří z Lobkovic, nejvyšší hofmistr, Jan z Pernštejna, Ladislav Berka z Dubé a Lipého, nejvyšší sudí,[7]) a Osvald z Šenfelda,[8]) sekretář království Českého. Než mezi Skutelanem a Eggardem ze Schwoben bylo asi málo jednoty a dobré vůle, jak o něco níže uslyšíme, a tak připadl hlavní úkol Rogojskému.

Dne 30. června byl revokační list v kanceláři královské vyhotoven, a originál i s kopií jeho zaslal pak nejspíš Skutelan

---

r. 1586, ale správný jest rok v kopiáři. Viz i Gindely, Über die Exemtion etc. s. 297. Datum . . v sobothu . . před nedělí . . Judica.

[1]) Viz kop. 21. f. 72 v.

[2]) Kop. 21. f. 70. v.

[3]) Kop. 21. f. 139. v. 140.

[4]) Kop. 21. f. 139. P. S.

[5]) Jak oznámil Pavlovský Vil. z Rožmberka dne 26. května (kop. 21. f. 140 v. 141.).

[6]) Kop. 21. f. 143. v. viz i Processus.

[7]) List jest v kop. 21. f. 141.

[8]) Viz kop. 21. f. 140; listy datovány ze dne 26. května.

Pavlovskému do Olomouce.[1]) Císař tím listem nařídil soudu zemskému, aby Valkouna odkázali na biskupa, protože rozepře se týká osoby duchovní, a osoby duchovní náležejí před soud biskupův. Když Pavlovský s kapitulou revokační list přečtli a uvážili, uznali, kdyby to psaní soudu zemskému bylo odevzdáno, „že by bylo více ke škodě a k ujmě než k platnosti“ ; z té příčiny nedoručil Pavlovský originálu toho listu zemskému soudu, nýbrž poslal jej hned 6. července do Prahy nazpět, aby jeho vyslaní list kanceláři královské vrátili a jiný list v příznivějším znění vymohli. Zároveň poslal biskup do Prahy i „notuli“ neboli koncept, jak měl býti stilisován onen nový revokační list.[2]) Eggard a Skutelan měli se postarati u Osvalda ze Šenfelda[3]) o vydání toho nového listu. A opět jako v květnu, vyhledával Pavlovský i v červenci přímluvčí v Praze: dopsal nunciovi apoštolskému, Dietrichsteinovi, Stumpfovi, Trautsonovi a arcibiskupovi pražskému[4]) i samému císaři. Jest s podivením, že Pavlovský s listem, který na jeho prosbu a s tolika námahami z královské kanceláře byl vyžádán, nebyl spokojen, ba že list onen pokládal přímo za škodlivý své rozepři. V listech Pavlovského a jiných zúčastněných osob děje se zmínka o klausuli, která cenu revokačního listu v očích Pavlovského velmi snižovala.[5]) Klausule zněla: „pokudžby tak bylo, jakž jsme zpraveni“.[6]) V žádosti k císaři ze dne 17. března, ve které prosil za odvolání onoho mandátu, odvolával se Pavlovský mimo jiné i na privilegia svého kostela a na pořádek, který se zachovával v podobných rozepřích; ale hořejšími slovy revokačního listu dává

---

[1]) O šťastném výsledku své práce referoval Rogojský Pavlovskému 5. července; kdo list revokační v Praze přijal a kdo ho Pavlovskému doručil, nelze s určitostí říci.

[2]) Viz list Pavlovského Rogojskému (Kop. 21. f. 158. v.), kterým mu oznamuje, že list revokační obdržel, ale že jej zase nazpět posílá, aby byl vyjednán jiný, znění výhodnějšího.

[3]) Viz kop. 22. f. 232. v.

[4]) Listy ke jmenovaným osobám jsou vypočteny a signaturami označeny v Processu, ale nelze jich najíti.

[5]) V „Konceptě“ píše Pavlovský: Wan aber einer Clausell sich so viell hatt vormercken und gleich blicken lassen, als wolle dieselbe meiner Kirchen Privilegien wiederwertig sein und dieselben etwa auch ihn zweifell führen...“ Podobně i v listu k Rogojskému 6. července (kop. 21. f. 158 v.), v Processu a v Narratio.

[6]) Kopie Krom. volná.

se na srozuměnou, že královská kancelář o těch důvodech není přesvědčena, nýbrž že dává své rozhodnutí jen podle referátu biskupova a nikoli podle nepochybného práva. Právem ulekl se tedy Pavlovský oné klausule a měl dostatečnou příčinu, aby žádal za nový, jinak stilisovaný list revokační; neboť ona slova vyzývala přímo zemský soud, aby se pokusil opak tvrzení biskupova dokázati; tím byla by bývala rozepře na neprospěch biskupův třeba nikoli rozhodnuta, ale jistě zamotána a zdržena. Než tenkráte byla všecka práce Pavlovského marna; nového listu revokačního jeho vyslaní v Praze nevymohli, třeba byli v Praze zůstali až do konce srpna[1]) a třeba Pavlovský za několik dní, asi 3. září,[2]) Eggarda znova a za stejným účelem jako v květnu do Prahy byl vypravil a tento tam až do listopadu byl setrval.[3]) Revokačního listu ani Eggard nepřinesl, odbýván jsa úředníky královské kanceláře pouze krásnými slovy; a což nejhoršího bylo — ztratil se i originál původního listu revokačního — těžko říci, zda Skutelanovou nebo Eggardovou vinou —, a tak

[1]) Pavlovský psal Rogojskému 10. srpna (Kop. 21. f. 178., 179., 180. P. S. druhé), že oznamuje Eggardovi, musí-li v Praze ještě zůstati a bude-li peněz potřebovati, aby poslal na Mírov, „že mu bude do sta tolarův vyčteno a odesláno“. Z těch peněz měl Rogojský 30 tolarův dáti do kanceláře České jako „bibalia“, ale kdyby toho úředníci za svoji neochotu nezasloužili, aby si je ponechal. Dne 28. srpna psal Pavlovský Ctiborovi Sirakovskému (kop. 21. f. 201 v.) mezi jiným: „a zatím také snad i kněz Zigmund Skutelan... k tomu času sem přijeti postačiti moci bude“. Srv. Narratio a latinský list Skutelanův k císaři (psaný po 26. září r. 1585) začínající slovy: „Ego miser“; tento udává za příčinu, že ničeho v Praze nespravili: „sed ex sollicitudine nostra nullam tunc consolationem habere potuimus propter alias gravissimas Mis Vae occupationes et propter illius ex Praga in Brandejs discessum“.

[2]) Pavlovský, posílaje Eggarda do Prahy, psal zase Rožmberkovi (kop. 21. f. 211), komorníkovi Král. Čes. (kop. 21. f. 212.), Osvaldovi z Šenfelda (kop. 21. f. 211. v.), Rogojskému (kop. 21. f. 213. v.), aby Eggardovi byli radou i pomocí po ruce. Šenfeldovi poslal i „sejr valaský a $^1/_2$ kopy pstruhů“ s prosbou, aby ten dáreček vděčně přijal, že „jiným časem nětco většího“ pošle. Srv. i list Pavlovského Hanušovi Pavlovskému (kop. 21. f. 213.), který měl Eggarda do Prahy svými koňmi dáti zavésti.

[3]) Dne 12. listopadu nařídil Pavlovský Řehoři Čižovi (kop. 21. f. 261.), aby „co nejspíše sto zlatých z duochodův a platů při sv. Václavském terminu jminulém se sbíhajících“ shledal „a jich knězi probošťu brněnskému do Prahy a při tom také tři nebo čtyry koně, aby jeho z Prahy na kočím voze, který on tam v Praze má, odvézti beze všeho prodlení“ mohl, odeslal. Srv. list Skutelanův Pavlovskému ze dne 28. září r. 1585.

ocitl se Pavlovský po tolika námahách zase tam, kde byl začátkem roku: pře měla přece zůstati u zemského soudu. Sv.-Janský soud v Olomouci byl sice v červnu konán,[1]) ale Sv.-Kunhutský soud brněnský byl pro morovou ránu, která se na Moravě zvláště po městech zhoubně rozšířila, vzdán,[2]) a tak se vlekla rozepře Skutelanova až do následujícího roku 1585. Musíme se obdivovati vytrvalosti Pavlovského, že se jedním nezdarem nedal zastrašiti, nýbrž že znova a znova se dával do práce; vždyť již 4. srpna císař jeho žádost vlastně zamítl. Na prosbu Pavlovského, aby rozepře Skutelanova byla soudu zemskému znova odňata a Skutelan jako osoba duchovní před soud světský aby nebyl potahován, odpověděl císař, že „věc, aby žádnému v spravedlnosti jeho ublíženo nebylo, bedlivého uvážení potřebuje“, a že tedy o věci té nejprve se svými radami se poradí a pak spravedlivě rozhodne.[3]) Zatím byla královská kancelář úvědomila zemského hejtmana, nejvyššího komorníka a podkomořího moravkého pravděpodobně o spise Pavlovského ze dne 17. března r. 1584, ale také o jeho pozdějších listech k císaři a nařídila jim, aby objasnili a odůvodnili proti Pavlovského stanovisku zásady své. Než zemský hejtman ležel tu dobu nemocen v Prostějově, a tak se jmenovaní hodnostáři „drahně nedělí“ nemohli sejíti; konečně sjeli se na Třebíči a oznámili dne 11. prosince r. 1584 císaři svou „správu a ponížené zdání“, jak následuje:

Nejprve, že na Moravě starobylý a mnohými nálezy práva zemského stvrzený pořádek stává, že jak stav panský, rytířský a městský, tak také i stav duchovní a prelátský, kdyby se jim od někoho z jiného stavu „jaké ublížení a protivenství dálo, o to ku právu zemskému poháněti mohou a pohánějí“, a že každý na takové obvinění povinen jest před zemským soudem

---

[1]) Pavlovský psal 20. července Rogojskému (kop. 21. f. 168 v. 169): „My jsouce již na štyry neděle zde při soudu a sněmu obecním ...“.

[2]) Viz Kameníček, Sněmy II. s. 33. Příští soud měl býti držán následujícího roku o Třech Králích v Olomouci, ale protože nákaza morová byla na Moravě všeobecná, svolal zemský hejtman Hynek Brtnický z Valdštejna účastníky na 10. prosince do Třebíče, aby rozhodli, zda má býti příští soud držán nebo nikoli. Pavlovský, kterého zemský hejtman také na schůzi zval, rozhodně se vyslovil proti držení soudu, aby se předešlo další nákaze: „nam custodientes se dominus custodit, periculum amantes eo plerunque perire solent...“ (kop. 21. f. 280, 281.)

[3]) Orig. v arch. Krom.

žalobci odpovídati a jemu práv býti. Stejným právem že může každý také ze stavu duchovního a prelátského, kdyby někomu z jiných 3 stavů křivdu činil, ku právu zemskému pohnán býti, a obviněný že jest povinen před právem a soudem zemským práv býti. „Obvinění pak ku právu a soudu zemskému dvojím rozdílným způsobem“ že „se děje“; předně „ti, kteříž o statky pozemské a jiné jakékoli případné věci rozepře mezi sebou mají, o to jeden druhého před právem a soudem zemským půhonem učiniti může. Než co se nářku cti a dobré pověsti dotejče“, uražený „má bez půhonu pana hejtmana zemského za rok složení žádati a pan hejtman má druhou stranu obeslati a jim oběma stranám k příštímu soudu do Olomouce nebo do Brna před osobu svou a pány soudce zemské rok položiti“. Ale kdyby některá strana na krále se chtěla odvolati, že jí v tom bráněno býti nesmí, ale že pak obě strany mají povinnost k roku králem určenému se dostaviti; tak že to „artykul zřízení zemského markrabství Moravského v sobě obsahuje a zavírá“. A ohledně rozepře Skutelanovy že Valkoun se dle naznačeného starobylého pořádku zachoval a si rok vyžádal, a že také Skutelan, jakmile na ten rok došlo, zase dle zřízení zemského na krále se odvolal a že soud zemský nálezem svým jemu to odvolání podle zřízení zemského také dopustil. Skutelan že tedy „toho, což za pořádek jest, před soudem zemským žádal i toho také užil, však ne tou měrou, jakž biskup v psaní svém dokládá, že by se pro tu příčinu na“ krále „odvolal, aby to před“ králem „ukázal, že není povinen s toho před právem a soudem zemským odpovídati“. Jen biskup že chce o své ujmě odvolání Skutelanovo, které ve smyslu zřízení zemského se stalo, „jináče podle smyslu a rozumu svého vykládati“. Konečně že přihlédnou-li k tomu, že by rozepře, ačkoliv jim od císaře byla postoupena na rozsouzení, od soudu zemského přece neměla býti souzena, jak biskup tvrdí a při tom se na zvláštní revokační nařízení císařovo odvolává, že prohlašují, že byl přece onen mandát s vůlí a s vědomím i s podpisem císařovým vyhotoven a soudu zemskému odevzdán. Takové počínání biskupovo že jest „proti zjevnému pořádku a zřízení zemskému“ a že směřuje k tomu, aby „osoby duchovní před soudem zemským odpovídati povinny nebyly“, nýbrž aby před soudem duchovním byly souzeny. Odvolává-li se při tom biskup na knihu Tovačovskou, „kterouž se markrabství toto v pořádcích

svých spravuje", a na privilegia od králů českých jeho kostelu udělená, že zapomíná při tom na věci, které pravý opak dokazují. Předně „že po válkách a po učiněném landfrýdu zemském" biskup Tas a Ctibor Tovačovský, tehdejší hejtman zemský, a jiní mužové stavu panského i rytířského k tomu zvolení právo zemské opravili a ten starý řád, který také privilegia kostela olomouckého obsahoval, „v jinej nový řád a obyčej" proměnili a tento řád že „uveden a stvrzen jest, o čemž táž knížka Tovačovského, na niž se biskup potahuje, zřetelně oznamuje". Jako doklad přiložili opis dotčeného artykule a pokračovali ve svých námitkách dále: Že tedy, jak vidno, není pořádek soudem zemským zastávaný nový, jak biskup tvrdí, „a tím i poněkud soudu zemského dotejká", nýbrž že povstal „za předešlých starých předků a až posavad zachováván byl a se zachovává. Ten pořádek že i starými nálezy stvrzen jest, které praví, že kněží, kteří před válkami husitskými a uzavřením landfrýdu sami k soudu duchovnímu poháněli i poháněni bývali, potom po válkách husitských a po uzavření landfrýdu a po znovuzřízení práva zemského „před hejtmanem a soudci zemskými sou stávali, k témuž právu poháněli a i také od jiných jsou buďto půhony z statků zemských neb roky o poctivost obviněni, před týmž právem a soudem zemským na půhony a obvinění svá odpovídali". Ani privilegia, kterých by v přítomnosti chtěli užiti, že jim tehdy nic nespomáhala, jak nejlépe že ukazují přiložené opisy „nálezův učiněných od práva zemského" a zpečetěné pečetí místodržícího nejvyššího písařství moravského. Ale praví-li se na druhé straně, „že duchovní v těch věcech, kteréž by se vlastních osob jejich dotejkaly, nemají jinde, leč před právem duchovním obviněni, i o to ne jinde než od vrchnosti své duchovní trestáni bejti, proti tomu", že se „příklad ukázati může", který se osobám jak světským tak duchovním, buď pohánějícím buď poháněným, přiházel. Když totiž byly „o věc neobyčejnou, těžkou a podle landfrýdu a zřízení zemského trestání hodnou pohnány" anebo samy jiné osoby pohánějíce „na pohnaného učinily puohon neobyčejný, proti smlouvám neb nálezuom o tu věc, o kterou se pohání, prve učiněným a pohnaného tak „neobyčejným půhonem bezpotřebně trápily", že každá taková osoba duchovní pro to nikoli od „své vrchnosti duchovní, než od soudu zemského slušně trestáni bejvali". Z toho příkladu ten závěrek že plyne, „že v těch

a k tomu podobných věcech, kteréž se při soudu zemském mnohokráte trefují, ta osoba duchovní, kterážby se co toho, jakž dotčeno, všetečně proti pořádku dopustila, by trestání spravedlivě zasloužila, má a povinna jest to takové trestání, kteréž od soudu zemského jí vydáno a nálezem vyměřeno bude, podniknouti a od téhož práva zemského nemá a nemůže jinam potahována býti, poněvadž ten každý, který jakým právem co začne, to také tím právem k místu a konci sobě přivésti má a to, což mu týž právo přinese, trpěti musí".

Dále dovozovali nejvyšší úředníci moravští, že na Moravě „těch věcí, kteréž se nářku cti a dobré pověsti dotejkají, právo duchovní, poněvadž se v takových příčinách někdy i hrdla dotejče, nesoudí, ani duchovní osoby na takových rozepřech nesedají", ba ani soud práva manského biskupství olomouckého, na kterémž biskup jakožto osoba duchovní s many svými sedá, žádných takových rozepří neuvažuje a nesoudí, nýbrž že před hejtmanem a soudci zemskými o takové věci stranám podle zřízení zemského rokové se pokládají. „Nad to také, když na takové pře a roky před právem zemským položené přichází a takové věci uvažované bývají, tehdy pan biskup jakožto jeden z prostředku soudu zemského při uvažování takových věcí přítomen nebejvá." Z té zvyklosti, že totiž biskup „toho, cožby se poctivosti a krve světských lidí dotejkalo, nesoudí a souditi" nemůže, že císař nejlépe posoudí a pozná, zda může Pavlovský, jak předstírá, „každému světskému od duchovních osob dostatečnou nápravu učiniti." A že se skutečně duchovní soudu o čest dříve vzdalovali, to nejlépe že uvidí z přiloženého opisu dotčeného artykule ze zřízení zemského. Co se pak týká příkladu, na který se Pavlovský odvolával, tvrdili, že ničeho nedokazuje; neboť Matyáš Žalkovský obrátil se ve své rozepři s knězem Benešem na biskupa Viléma jen proto, že Beneš uznávaje svoji vinu „právu zemskému ucházel a před právem se ukrejval," že tedy Žalkovský, chtěl-li na knězi Benešovi nápravy dosíci, byl nucen vznésti žalobu u biskupa. Ale co Žalkovský ze svobodné vůle vykonal, toho že nemůže Pavlovský za právo vydávati. Na základě všeho toho, že se jim vidí „za slušné bejti", aby císař „tej všeckej věci při předešlém starobylém a mnohejmi nálezy stvrzenejm pořádku" milostivě zůstavil, neboť, kdyby od biskupa a osob duchovních něco nebývalého proti pořádku zemskému bylo předsevzato, že se obá-

vají, aby mezi biskupem a ostatními stavy země nová rozepře nevznikla a ještě něco horšího s sebou nepřinesla. List podepsali Hynek Brtnický z Valdštejna a na Brtnici, zemský hejtman, Zachariáš z Hradce na Telči a Polné, nejvyšší komorník, a Mikuláš z Hrádku na Novém Zámku, podkomoří moravský.[1])

O této odpovědi dověděl se i nuncius apoštolský v Praze a zaslal proto Pavlovskému list, ve kterém sám námitky nejvyšších úředníků moravských zamítl a Pavlovskému rady udělil, jak by si měl počínati na dále při rozepři Skutelanově. Předně kladl nuncius Pavlovskému na srdce, aby nedopustil, aby ta záležitost týkající se immunit církevních od některého světského soudce byla souzena, protože rozhodnutí takové záležitosti přináleží jediné papeži; ale že může připustiti přátelské nárovnání osobami světskými, nebo volati na pomoc rámě světské moci, až by mohl pohodlně ke kompetentnímu soudci, t. papeži, nebo jeho delegátovi se dostati. Co pak se námitek samých dotýká, trval nuncius na tom, že se Skutelan nepodrobil svou appellací ani zřízení ani zvykům zemským, nýbrž že se jen dovolával ramene světského, až by k biskupovi, jakožto kompetentnímu soudci svému, měl přístup.

Proti tomu, co zemský hejtman tvrdil, že jediné dle zvyklostí země a na nařízení císařovo postupovali proti Skutelanovi, že se musí odpověděti: nezákonitá a špatná zvyklost nemůže spravedlivým privilegiím ublížiti; dále že nařízení císařské má jen potud platnost, jak dalece spravedlivá jest prosba; je-li spravedlivá, jest platno i nařízení císařské, není-li spravedlivá, není ani císařovo nařízení platné; a protože prosba za onen mandát císařský nebyla spravedlivá, neplatí ani mandát sám. Kromě toho, že privátní příklad zvykový nemůže ublížiti společným privilegiím, a poněvadž proti jejich příkladům také příklady, pravý opak jejich tvrzení dokazující, jsou po ruce, následuje z toho, že jsou „malae fidei possessores“ a tedy že ona zvyklost nebyla nepřetržitá, nýbrž přerušena a tím že nemá platnosti.

Za třetí, že z toho, že panovník se podrobuje jejich nálezu, ještě nenásleduje, jakoby i duchovní jejich nálezu se musili podrobiti, neboť že se panovník, nikoho více nad sebou nemající, zákonu podrobuje, to že jest správné a slušné, ale biskup,

[1]) Kopie volná v arch. Krom.

poněvadž má nad sebou ještě vrchnost, podrobiti se nižšímu nesmí, nýbrž musí vyčkati rozsudek svého představeného.

Dále tvrzení soudu zemského, že biskup se vzdaluje soudů týkajících se cti a hrdla, tomu že se má tak rozuměti, že biskup sice ve věcech krve simpliciter nesmí býti soudcem pro irregularitu, do které by upadl, ale při soudech o čest že nevzdaluje se pro nic jiného, než z ohledu na to, že rozsudek může zníti až i na smrt. A proto biskup, že ačkoli actualiter ze soudu o čest odchází, habitualiter že jest a zůstává soudcem i ve věcech cti. Dále že odchází biskup toliko ze soudův o čest mezi osobami světskými, ale jedná-li se o osoby duchovní nebo duchovní a světskou, že soudí, a sice až k vynesení rozsudku, jen nejedná-li se o smrt; kdyby pozoroval, že při soudu dojde až na trest smrti pro kněze, že postoupí v soudu až k degradaci kněze a jej pak vydá rameni světskému na potrestání.

Konečně že musí se odmítavě odpověděti i na tvrzení soudu zemského, jakoby osoby duchovní, kdykoli někoho půhonem neobyčejným bezpotřebně trápily, nikoli před soudem duchovním, nýbrž světským souzeny bývaly. To že jest sice známo o osobách světských, ale že se totéž nedá dokázati o osobách duchovních.[1])

Až potud nuncius apoštolský.

Jak již pověděno, měla rozepře Skutelanova projednána býti až roku 1585 před soudem zemským.[2]) Skutelan, který v Praze ochuravěl, byl i po svém návratě na Moravu po několik měsíců sklíčen nemocí; když se pak pozdravil, chystal se v létě r. 1585 na cestu do Prahy k císaři, aby na prospěch své věci zakročil; již již chtěl odcestovati, když obdržel zprávu, že z Olomouce a vůbec z Moravy nikomu se audience nedostane z obavy, aby

---

[1]) Kop. vol. Krom.: Responsiones Illmi ac Rmi Dni Dni nunctii apostolici adversus obiecta sup. capitanei et iudicum provincialium marchionatus Moraviae in defensionem causae inter d. archidiaconum eccl. Olomucensis et eiusdem privilegiorum ac immunitatum pro et in favorem Illmi ac Rmi Dni episcopi Olomucensis.

[2]) Také soud o Třech Králích byl pro morovou nákazu vzdán (viz list Pavlovského císaři 22. ledna r. 1585 v kop. 22. f. 20); o Brněnském soudě mělo se zase v Třebíči určiti, zda má býti vzdán nebo držán, ale tu obdržel Pavlovský zprávu, že bude držán v Jihlavě a že jest určen k neděli první v postě, t. Invocavit (10. března), a proto se vypravil 7. března z Kroměříže na cestu do Jihlavy. (Viz list Pavlovského podkomořímu: kop. 22. f. 46. v. 47. a list Vojskovi: kop. 22. f. 56).

mor nebyl i ke dvoru zavlečen. Byl tedy Skutelan nucen vyčkati opět další události; v září o soudě Sv.-Kunhutském v Brně mělo dojíti na jeho při. Pavlovský zatím uchýlil se 25. srpna z obavy před morovým nakažením z Kroměříže na svůj hrad Hukvaldy[1]) a neopustil svého bezpečného útočiště ani, když doba soudu brněnského přišla, nýbrž poslal místo sebe k soudu do Brna Jakuba Staršího Vojsku[2]) z Bogdunčovic a na Količíně, prokuratora král. Čes. na Moravě, potom Cypriana Korekcího[3]) z Hadovce, svého českého sekretáře, a M. Jana Hořeckého.[4]) Vojskovi naporučil Pavlovský, aby odejda do Brna se o to pokusil, aby rozepře mezi Valkounem a Skutelanem ještě před zahájením soudu smírně byla urovnána „pro uvarování nějaké nelibosti, která by z toho mezi ním a soudem vzniknouti mohla“. Pro ten případ, že by se Vojskovi nepodařilo smíru docíliti, poručil Pavlovský, aby se o to zasadil, aby rozepře do jiného času byla odložena a aby potom vzájemné dohodnutí bylo docíleno. Janovi Hořeckému nařídil, aby k soudu zemskému se odebral a jeho tam zastoupil. Mimo to poslal po Vojskovi i psaní do soudu zemského s nařízením, aby je teprve tehdy soudu odevzdal, kdyby rozepře v dobrotě nemohl narovnati a rozepře měla přijíti přece k soudnímu projednání. Ale i Skutelanovi nařídil Pavlovský 9. září,[5]) aby i on buď po Vojskovi nebo po někom jiném poslal zemskému soudu omluvu, že se k soudu osobně nedostaví, a aby přiložil i onen revokační list císařův z 30. června r. 1584 zemskému soudu platící „za tou nejvíce příčinou, jestli by nic toho, co se jim od nás slušně podává, učiniti nechtěli, tehda aspoň pro samu zprávu, kterú na toto psaní JMCé dáti bezpochyby nepominú, ta věc k odložení přijíti by musila“. Jestliže pak jiné psaní revokační v Praze vymohl, „bylo-li by jadrněji a podstatněji k naší straně napsáno,“ tím bezpečněji že by je odevzdati mohl. O tom, který list by byl prospěšnější, měl se poraditi s kapitulním děkanem a s kanovníky. Dne 11. září psal konečně

---

[1]) Z Kroměříže odejel asi 26. srpna, jel na Kelč a přijel 6. září na Hukvaldy; viz kop. 22. f 214.

[2]) List Pavlovského k Vojskovi jest v kop. 22. f. 214.

[3]) Kop. 22. f. 219. v. 220., 221.

[4]) Viz kop. 22. f. 214. v. 215.

[5]) Kop. 22. f. 218.

Pavlovský i podkomořímu moravskému a prosil ho, aby omluvil jeho nepřítomnost jak u sebe tak i u ostatních soudců zemských.[1]

Než sekretář biskupův Korekcí byl tehdy stižen podagrou, takže si netroufal vydati se do Brna k soudu; proto kázal mu Pavlovský 14. září, aby, nebude-li sám moci, Valentina Ženicha, hodí-li se vůbec k tomu pro nedostatečnou znalost češtiny, anebo Ondráčka, písaře důchodního vyškovského, místo sebe do Brna odeslal, jemu všechny kopie listův a informací dal, a ten aby odešel do Brna, nevyčkávaje již ani listů Skutelanových.[2])

Soud zemský byl zahájen, ale bez nejvyššího komorníka, bez nejvyššího sudího a bez podkomořího moravského.[3]) Zda Vojska ještě před zahájením soudu o smírné narovnání se pokusil, jak mu bylo nařízeno, o tom není zpráv, ale tolik jest jisto, že učinil-li tak, nevedly jeho snahy k cíli, neboť pře Skutelanova dostala se opravdu před soud. K soudu nepřišel ani Skutelan osobně, nýbrž poslal za sebe responsala v osobě Jakuba Vlčopolského z Vlčopole a po něm zároveň i omluvu k soudu zemskému, proč nepřišel osobně. Skutelan psal soudu zemskému, že se prostředníkem svým před soud staví, ale jenom „podle znění privilegií a svobod kostela olomouckého" a aby soud uctil a že nechce odpovídati Valkounovi před soudem zemským, nýbrž před svým biskupem.[4]) Pavlovský pak žádal soudu zemského, aby Skutelana omluvili, že nepřišel, a aby Valkounovi oznámili, chce-li Skutelana před ním žalovati, že jest ochoten jemu k spravedlnosti dopomoci.[5])

Ale ani Skutelanova omluva ani Pavlovského upozvolení ničeho nezmohly. Když totiž 20. září o 10. hodině ranní na rok Skutelanův došlo, zavolal maršálek království Českého, který zastupoval zemského hejtmana moravského, zda stojí před soudem kněz Skutelan. Tu předstoupil Jakub Vlčopolský, odevzdal omluvu Skutelanovu a zároveň i list Pavlovského maršálkovi; potom sestoupil se soud zemský na poradu a po dlouhé chvíli kázal Hořeckému, aby nejprve omluvu Skutelanovu a potom i mandát

---

[1]) Kop. 22., 222. v. 223.

[2]) Kop. 22., 228. v.

[3]) Viz list Pavlovského písaři markr. Mor., v němž mu o tom 19. září oznamuje. Kop. 22. f. 229. v. 230.

[4]) Kopie vol. Krom.

[5]) Kop. 22. f. 217. v. Dat. . . . v outerý po Narození P. M. (10. září.)

císařský, kterým rozepře od císaře soudu zemskému byla postoupena, nahlas přečetl. Když se tak stalo, prohlásil maršálek: „Poněvadž se Zigmund Skutelan předešle na obvinění Voldřicha Valkouna na JMCou odvolal a JMCá jest tu věc z mocnosti své zase k soudu oddati ráčil a týž kněz Zigmund k obvinění Voldřicha Valkouna se nepostavil, má se tenž kněz Zigmund Skutelan do vzdání soudu před Jich Mmi postaviti; pakli se toho nestane, Voldřich Valkoun bude se věděti v tom jak podle pořádku práva zachovati. Tato pamět ať se do register zapíše.“ [1])

Ondřej Melický, který místo Korekcího do Brna se byl odebral, podal po Vlčopolském Skutelanovi a biskupskému sekretáři Korekcímu o tom zprávu, kterou Skutelan 21. září ráno v Olomouci obdržel a zase po děkanovi a kanovnících olomouckých Pavlovskému na Hukvaldy poslal.[2]) Od soudu neobdržel Skutelan odpovědi na své psaní, nač si i v listě k císaři později stěžoval; ani Pavlovský nedostal odpovědi. Z ohledu na rozhodnutí soudu zemského navrhoval Skutelan biskupovi, aby onen revokační list z 30. června r. 1584, který Rogojským v Praze byl vyjednán, konečně byl odevzdán, že by přece jen k většímu prospěchu než ke škodě býti mohl, ba že na něm závisí záchrana a čest jeho. Ale revokační list byl, jak svrchu řečeno, tehdy ztracen, a tu prosil Skutelan Pavlovského, popíraje rozhodně, že by on byl list měl, nebo že by jemu byl odevzdán býval, aby jej sám u sebe nebo ve své kanceláři pilně hledati dal, poněvadž prý, ježto od Pavlovského kopii listu toho obdržel, u něho i originál býti musí.[3])

---

[1]) Vejpis z listu Ondřeje Melického k Cyprianovi Korekcímu učiněného, jakou sou odpověď páni soudci na psaní JMti Kniž. a kněze Zigmundovo v pátek před sv. Mathoušem (dali). Létha 1585. Volná kop. Krom. Srv. i list Pavlovského soudu zemskému ze dne 23. září (kop. 22. f. 231. 232.).

[2]) Viz list Pavlovského Melickému 23. září 1585. Kop. 22. f. 232.

[3]) Orig. v arch. Krom. Také poslal Skutelan z Olomouce do Kroměříže ke Korekcímu schválního posla a psal mu po druhé, aby toho listu v komnatách a v kanceláři biskupské pilně hledal a jemu odeslal, až by jej našel. Zároveň oznámil Skutelan Pavlovskému, že téhož dne 21. září ráno hned, jakmile rozhodnutí soudu zemského zvěděl, nový list soudu zemskému poslal; ale že někteří z kapituly jsou toho náhledu, aby již nikoli on Skutelan osobně se soudem zemským jednal a jemu odpovídal, nýbrž aby vše vznesl na biskupa a biskup své jurisdikce, o kterou vlastně běží, si hájil; pro ten případ, že by Pavlovský sám rozepři dále vedl, sliboval Skutelan úplnou poslušnost. Proti

Konečně prosil Skutelan biskupa, aby, bude-li soudu zemskému o té věci psáti, nezapomněl připojiti klausuli, že Skutelan, i kdyby byl povinen před soudem zemským se postaviti, jako že povinen není, na ten čas dnou v rukou i nohou tak sklíčen jest, že se s lůžka nemůže hnouti a tím méně k soudu zemskému se dostaviti.[1])

---

tvrzení Skutelanově, že onoho listu revokačního neměl, tvrdí autor „Processu" pravý opak: „To pak psaní JMCé jest knězi archidiakonovi i s vejpisem jeho, poněvadž toho žádostiv byl, oddal (t. Rogojský). A tak k. archidiakon nemůže říci, žeby takového psaní neměl, neviděl ani o něm nevěděl."

[1]) A ještě téhož dne, na 3. hod. s noci, psal Skutelan Pavlovskému list nový; že mu nic jiného tak na srdci neleží jako, aby onen list revokační byl nalezen, a ještě do příštího pátku (27. září) soudu zemskému dodán býti mohl, neboť on že myslí, že na tom listu po Bohu nejvíce závisí záchrana jejich (kněžstva) svobody, jeho čest a za druhé, že čím více slova toho psaní váží, tím více se mu list líbí, a sice předně proto, „že dosti dobře k věci tejto napsáno jest a pak že svědčí na osobu biskupovu a že vyšlo jakoby proprio motu Caesareo et ad nullius instantiam". Z těch důvodů že ani nechápe, proč soudu zemskému nebyl odevzdán, když v něm nic závadného nebylo; i sám rektor Bartholoměj S. J., když ke Skutelanovi přišel a obsah listu uslyšel, že s ním souhlasil a se divil, proč soudcům nebyl doručen, když v něm není obsaženo žádné „publicae causae periculum quantum minus privatae". Skutelan poslal schválně svého strýce Lukáše na Hukvaldy s prosbou k Pavlovskému, aby dal psaní ono nejbedlivěji všude hledati a, nenašlo-li by se na Hukvaldech, aby poslal do Kroměříže rozkaz Korekcímu, aby s děkanem kroměřížským to psaní v komnatách biskupových neb i v kanceláři pilně hledal. Skutelan byl přesvědčen, že psaní ono nemůže býti, než u úředníků biskupských nebo „v truhličkách a ladulkách", které biskup na cestu s sebou brával, a odmítal opět od sebe, že by jej on měl nebo že by jej byl od biskupa do rukou přijal, aby jiné v kanceláři české vyjednal; on že by jinak byl neopomněl psaní ke dvoru do Prahy zaslati anebo tam osobně zajeti a jiného „in meliori forma" vyžádati. A proto že myslí, psal Skutelan dále, že přišlo-li to psaní opravdu na zmar, že má biskup mezi svými lidmi nějakého nepřítele, který asi psaní zničil. Na konec znovu žádal Pavlovského, aby nezapomněl soudu zemskému připomenouti jeho nemoc, a zavíral list úvahou, že teprve tehdy, kdyby soud zemský, nehledě na psaní Pavlovského ani na jeho nemoc, přece proti němu na úkor jeho cti zakročil, s lepším výsledkem na císaře samého by se mohli obrátiti „i patronův sobě snáze nabýti".

V doušce ještě upozornil biskupa, že když byl předešle v Kroměříži, odevzdal Bedřichovi Grodeckému svazek listů, týkajících se jeho bratra kanovníka Petra, aby je uschoval do té doby, až by jich zase zpět požadoval; že si právě vzpomíná, že ho Pavlovský žádal, aby mu ten svazek v Kroměříži na nějaký čas ponechal, protože chtěl s nejvyšším maršálkem král. Českého o desátky rakvické, ke kanonikatu Petrovu patřící, jednati. Skutelan myslil,

Za takových okolností a hlavně proto, že onoho listu revokačního nikde nebylo, kterým by další jednání soudu zemského proti Skutelanovi byl mohl rázem zastaviti, obrátil se Pavlovský dne 23. září na zemský soud znova důrazným listem, chtěje ho mermomocí pohnouti, aby rozepře Skutelanovy přece nesoudil. Pavlovský žádal soudců zemských, aby na Skutelana stanného práva nedopouštěli a rozepři do druhého soudu odložili, až by se s nimi mohl dohodnouti. Pro ten případ, že by byl soud zemský Valkounovi stanné právo na Skutelana přece dal zapsati, Pavlovský proti stannému právu protestoval a prohlásil, že takovému stannému právu místa dáti nechce, nemůže a nedá a že se svých práv na patřičném místě zastane.[1]) Psaní to odevzdal Pavlovský svému služebníkovi Ondřeji Melickému[2]) s rozkazem, aby v jeho kopii Janovi Hořeckému a kanovn. Florianovi Tomaniklovi nahlédnouti dal, psaní samo v pátek, „když by na ten rok přišlo“, soudcům odevzdal a jemu jejich odpověď a vše, co se při tom díti bude, dopodrobna sdělil. O všem dal Pavlovský i Skutelanovi věděti a poslal mu kromě kopie právě zmíněného listu i ústní zprávy po kanovnících, kteří se vrátili z Hukvald zase do Olomouce.[3]) Brzy potom, t. 25. září, psal také Skutelan soudu zemskému, že by rád — ovšem podle privilegií a svobod kostela olomouckého — se před soud postavil, kdyby mu to zdraví dovolovalo, ale poněvadž nemocí tak navštíven jest, že ani rukama ani nohama vládnouti nemůže, že tedy není mu možno v určený den se dostaviti; proto že prosí, aby ho měli omluvena a jemu jiný termín určili, jako se to jiným osobám stavu světského udělovalo. Konečně žádal, aby soudcové Valkounovi ničeho nedopouštěli, což by na posměch a lehkost jeho osoby se vztahovalo.[4])

Přišel rozhodný okamžik; když se soudcové zemští 27. září do soudnice sešli, odevzdal Melický psaní Pavlovského a soud

---

že list revokační lehce do onoho svazku listů se mohl dostati. zvláště byl-li otevřen; i žádal tedy, aby Bedřich Grodecký dal klíč od oné truhlice a Korekcí aby i v ní toho psaní pohledal, že i on sám chce u sebe pátrati, ač jest jist, že psaní od nikoho neobdržel. Orig. listu v arch. Krom.

[1]) Kop. 22. f. 231., 232.

[2]) Kop. 22. f. 232.

[3]) Kop. 22. f. 232. v. 233. Z tohoto listu vidno, že Pavlovský byl o tom přesvědčen, že revokační list byl odevzdán Skutelanovi.

[4]) Kopie volná v arch. Krom.

zemský sestoupil se na poradu a rokoval více než hodinu; potom odevzdal Vlčopolský, když soudcové „roky sou vyhlašovati poručili“, zase psaní Skutelanovo, a opět zahájili soudcové poradu o něm, která trvala skoro dvě hodiny. Z doby, kterou obě porady trvaly, a pak z vášnivého tónu, kterým jest psána odpověď soudu zemského na list Pavlovského, dá se právem souditi, že obě debaty byly velmi živé a pohnuté. Po skončené poradě druhé poručili soudcové psaní Skutelanovo veřejně čísti a potom ústně „skrze hejmana zemského vejpravu“ dali; psaní Pavlovského veřejně přečísti nedali, poněvadž Pavlovský nebyl stranou soudní jako Skutelan. Tohoto na soudě nebylo, soud nemohl projednávati rozepře a dal tedy jen odpověď na Skutelanovo psaní, když byl z jeho nepřítomnosti právní důsledky provedl. Soud rozhodl: poněvadž Skutelan nemocného roku nežádal a ani na obvinění Valkounovo před soudem zemským odpovídati nechtěl, nýbrž toliko privilegiemi kostela olomouckého se zastíral, že jemu to nic není platno, a jestliže do vzdání soudu před soudem zemským se nepostaví, že bude Valkoun věděti, jak v tom se zachovati.[1])

Byl tedy Skutelan se svou žádostí odmítnut; soud trval na tom, že se měl Skutelan v určený den dostaviti, a protože se nedostavil, propadl při; neboť soud zemský neměl ohledu na Skutelanovu nemoc, a to z toho důvodu, že Skutelan schválně dopustil se ve svém listě formální chyby tím, že na svou nemoc se jen odvolával a nežádal za „rok nemocný“, jak to pro takové případy zřízení zemské výslovně předpisovalo. Soud zemský se svého stanoviska: že Skutelan patří pod jeho jurisdikci, a že se má tedy říditi právními formami u něho platnými, jednal důsledně, když omluvu Skutelanovu ignoroval a přidržel se jasného znění zákona. Ale i Skutelan, který právě opak hleděl dokázati: že nenáleží k soudu zemskému a není povinen jeho právními předpisy a zvyklostmi se říditi, právem schválně za rok nemocný nežádal, aby tím soudu zemskému nedal příčiny k tvrzení, že se předpisům jeho podvolil.

Podle rozhodnutí soudu zemského měl se tedy Skutelan přece jen před vzdáním soudu před soudem postaviti, nechce-li

---

[1]) Kopie volná v arch. Krom.: „Vejpis vejpravy na toto psaní kněze Zigmunda též JMknížecí od panuov soudcí z soudu v pátek před sv. Václavem v Brně dané skrze pana hejtmana zemského“.

na sebe uvaliti právo stanné. Že se Skutelan nedostaví a dostaviti ani nebude moci, bylo jasno, neboť byl vzdálen a k tomu, jak tvrdil, nemocen; jaký konec rozepře následkem toho bude míti, to se dalo říci již napřed. Rovněž odmítavá byla odpověď, které se dostalo Pavlovskému. Soud zemský poslal Pavlovskému list, v němž mu nejprve učinil trojí výtku: že starobylá práva země chce zničiti, ač jako landfrýdník a člen soudu zemského jich má hájiti, že se odvážil celému soudu pohroziti, kdyby se nestalo po jeho vůli, a že chce je u krále v ošklivost uvésti. V druhé části listu pohrozil soud Pavlovskému, že z oněch 3 důvodů jemu úcty, jeho předchůdcům vzdávané, činiti nemíní, že svých práv svými hrdly, krví i majetkem budou hájiti a že při příštím sněmě věc vznesou na všechny 4 stavy a tak že společně práv svých se zastanou.[1])

---

[1]) Duostojný v Buohu Otci pane, pane biskupe olomoucký, pozdravení naše Vaší Mti vskazujeme a všecko dobré vinšujeme.

Psaní, kderé jste nám jedno v první pátek po zasednutí soudu tohoto brněnského, druhé v druhej pátek, totiž včerejšího dne, kněze Zygmunda Škutelana, kanovníka olomouckého, se dotejkající učiniti ráčili, jsme přijali a jim také vyrozuomili. I v pravdě jsme se toho nenadáli, abyšte VMt jsouce netoliko landfrýdníkem, ale i jedním z prostředku soudu zemského i povinni vedle nás nad řádem, právem, dobrejmi, chvalitebnejmi pořádky tohoto markrabství ruku držeti, naproti tomu a proti zjevnému pořádku nějakejmi jinejmi právy a pořádky duochovními práva a pořádky naše rušiti, překážku jim činiti i také, jestližeby to tak podle vuole a smyslu Vaší Mti nešlo, i pohrůžku a odpověď plnému soudu zemskému učiniti pokusiti ste se smíti ráčili. Aniž nás to tejno jest, jakejmi správami nás a všecken soud zemskej při JMCísařské, pánu našem nejmilostivějším, v ošklivost byste uvésti chtěli, o čež jest se nikdá žádnej z předkuov Vaší Mti, panů biskupů olomouckých, nepokusil, nýbrž vedle nás a předkův našich nad právy a zřízením zemským, chvalitebnejmi, dobrejmi pořádky ruku držeti i o to pracovati nápomocni byli. Ponivadž pak Vaše Mt nenásledujíce v tom předkuov svejch, naproti tomu se stavěti a práva, svobody, zřízení, dobré chvalitebné pořádky naše od slavnejch Jich Mtí Císařův, Králův Českejch a markrabí moravskejch, pánuov našich, předkům našim i nám za jich i naše věrné služby dané a potvrzené svejmi nějakejmi svobodami a právy duchovními (jimiž my se nespravujeme a spravovati nemíníme a povinni nejsme) rušiti i nás při JMCísařské, pánu našem, v ošklivost uvozovati chtíti i všemu plnému soudu zemskému odpovídati a na odpor se stavěti ráčíte, Vaší Mti také zjevně opovídáme, že Vaší Mti té uctivosti, kterouž jsme předkům Vaší Mti z své dobré a svobodné vuole, a z žádné povinnosti, kdeříž jako věrní landfrýdníci obecního dobrého vyhledávati a nad řádem a právem ruku držeti nám i předkům našim věrně nápomocni byli, činili, více činiti nemíníme, nýbrž poněvadž jste nám zjevně

Melický, který na rozkaz Pavlovského setrval až do vzdání soudu, hned o všem referoval po Vlčopolském Skutelanovi, a tento ještě téhož dne, kdy od Vlčopolského byl o věci poučen, t. 28. září, psal o tom svému biskupovi. I stěžoval si, že nejen na psaní a uvolení se biskupovo, ale ani na jeho nemožnost ani na landfrýd nedbali, a tak že se mu zdá, jakoby soudcové zemští již předem se byli sjednotili o tom, jak by právu duchovnímu násilí učiniti a osobám duchovním uškoditi mohli. Dále prosil Pavlovského o radu, co by měl činiti, aby se nezplnilo, čím mu

---

psaním svým odpověditi ráčili, vezmouce sobě předkem na pomoc Pána Buoha a naši milou a spravedlivou vrchnost nad svobodami našimi řádem a právem, dobrejmi, chvalitebnejmi pořádky, tak ruku, nelitujíce v tom hrdla, krve i všeho jmění našeho, držeti budeme, že Buoh dá to, což jsou nám milí předkové naši pozuostavili, v celosti neporušené i potomkuom našim zanecháme. A v tom sobě Vaši Mti ani žádnému překážky činiti nikoli nedopuostime.

A když, bude-li vuole Pána Buoha, toto předsevzetí Vaší Mti při nejprvnějším sněmu všem čtyrem stavuom, (kderýchž se to také jako i nás do tejče) v známosť uvedeme, sme té jisté naděje, že všickni čtyři stavové tohoto markrabství řád, právo a zřízení zemské nám skutečně proti Vaší Mti obhajovati a zastaviti nápomocni budou, tak že Buoh dá, špatnou pochvalu z takového předsevzetí svého jmíti budete. A ačbychme jisté a slušné podstatné duovody proti takovému předsevzetí a správě Vaší Mti, kderouž jste jináč, než se Buoh dá nejde, vrchnosti naší na zvošklivení všeho soudu zemského učiniti ráčili, přivésti nyní mohli, všakž vidouce neústupnost Vaší Mti toho do jiného a příležitějšího a platnějšího času zanecháváme. S tím se Vaší Mti na všem dobře jmíti vinšujeme. Dat. v městě Brně, ve čtvrtek po svatým Matouši létha 85. Hejtman, nejvyšší ouřednici a soudcové zemští markrabství Moravského: p. hejtman M. M., p. nejvyšší Maršálek K. Č., p. Frydrych z Žerotína, p. Jan z Boskovic, p. Karel z Žerotína, p. Tas z Lomnice, p. Krajíř, p. Smil Osovský z Doubravice, p. Jan z Lipého, p. Frydrych z Náchoda, p. hofrychtýř zemský, p. podkomoří M. M., p. Bartoloměj Vanecký, p. Kašpar Koňas a p. Jan Pražma. Orig. v arch. Krom. s 15 přitištěnými pečetmi, z nichž 1. v druhé řadě má text: Hynek B. z Waldštejna a na Brtnici. Jména jsou na zvláštním lístku. Někteří z těch, kteří podepsali list, byli many biskupa Pavlovského; tento považoval pak jejich jednání za porušení manské věrnosti a chtěl je proto před svůj manský soud pohnati a potrestati; kteří to byli, nemohl jsem prozatím konstatovati. Ještě 15. března r. 1586 kázal Pavlovský Cyprianovi Korekcímu, aby přišel do Olomouce, „neb bychom se rádi domluvili, měly-li by ty osoby Tobě vědomé, kteří své sekryty k tomu listu v soudu zemském přidali, od nás k příštímu soudu našemu manskému popohnati, aby se včas puohonové sepsali.“ V. kop. 24. f. 79. V listě soudu zemského ze 26. září jsou nesrovnalosti: Ondřej Melický měl list Pavlovského (ze 23. září) odevzdati v pátek 27. září (v. kop. 22. f. 232.); pře Skutelanova přišla tentýž pátek (27. září) před soudem na projednání, jak patrno z kopie „Vejpravy na toto psaní kněze Zigmunda též J. M. kn.

hrozili; on že by byl žádal za „rok nemocný“, jak to podle platného zvyku soud zemský očekával, ale z ohledu na svobody a privilegia církevní, že tak naschvál neučinil, „nechtíc tudy příčinú nějakého našich svobod zavedení bejti“. Aby pak mohl Pavlovský posouditi, jakou odpověď dal soudu zemskému, zaslal mu Skutelan opis onoho listu a znova přišel na onen revokační list ztracený, vyložil Pavlovskému obšírně, jak prý to v Praze s ním a s proboštem brněnským bylo [1]) a pokračoval: že poněvadž

od panuov soudcí z soudu v pátek před s. Václavem v Brně dané skrze pana hejtmana zemského“, a přece jest odpověď soudu zemského na list Pavlovského, který soud zemský 27. září obdržel, datována o den dříve, t. 26. září. Podobná chyba jest hned na počátku téhož listu: Soud zemský píše, že 1. psaní Pavlovského obdržel v první pátek po zasednutí soudu (20. září)... „druhé v druhej pátek (27. září) totiž včerejšího dne“, a odpověď na toto psaní datována ze čtvrtka (26. září); vidno, že datum listu soudu zemského mělo zníti „v sobotu den sv. Václava“. Z této konfuse vysmíval se soudcům zemským neznámý nám autor spisu nadepsaného: Calumniarum, quibus Rmum Dnum iudices affecerunt, dilutio et in illos retorsio; místo ono jest na 4. straně konceptu, který jest všit do spisu právě citovaného. Spis uvádí i Chlumecký, Carl v. Zierotin I. 144, poz. 57. Spis ten jest sepsán brzy po 26. září; prozrazuje obsahem bezprostřední vliv onoho psaní soudu zemského a zabývá se jediné tím, že odmítá hlavní obsah listu, a to 1. že Pavlovskému titul odpírají, 2. že biskup zřízení zemské porušil, jim pohrůžku učinil a celému soudu odpověděl, 3. že nazývají biskupa denunciantem a že je chtěl u císaře v nemilost uvésti, 4. že se právem duchovním neřídí ani říditi nechtějí (proti tomu tvrzení uvádí spis známý již případ Matouše Žalkovského s Benešem Turkem), 5. že biskupovi nebudou již vzdávati obvyklé úcty, 6. že to, co od svých předků přejali, beze škody chtějí svým potomkům zachovati, 7. že obviňují biskupa ze lži, 8. že ho nazývají tvrdošijným. Jméno na lístku.

[1]) Skutelan psal Pavlovskému znova, že myslí, že ono psaní jest u Pavlovského, a dále, že kdyby byl věděl, že ono psaní bylo Eggardovi posláno, aby spolu jiné vyjednali, že by tak byl rád učinil a že by i zase, ač již dlouhou dobu proto v Praze strávil a „drahně tolarův“ utratil, na své útraty si netížil jednou i dvakráte a třikráte tam zajeti. V Praze psaní onoho prý neviděl ani potom, když je biskup zpět poslal, nepřijímal ani nevěděl, že se o to psaní mimo Eggarda i Rogojskému psalo, aby jiné psaní vymohl. O tom prý mu Eggard ani neřekl, jakož vůbec s ním vůbec porad neměl, když se z Oseka, kde na tři neděle na podagru ležel, ještě napolo mrtev do Prahy dostal. Tehdy, když ono psaní z Olomouce do Prahy nazpět přišlo, nebyl prý Skutelan ani v Praze, a když po svém příjezdu do Prahy se již chystal na cestu do Olomouce, že teprve tehdy se dověděl, že se má v kanceláři královské nové psaní vyžádati; tu že se také k Šenfeldovi odebral a jménem biskupovým jeho za to prosil. Potom že se vrátil do Olomouce, kdežto probošt Eggard že zůstal ještě v Praze, a když se i navrátil, že byl za několik dní znova do Prahy

toho listu již není možno nalézti, aby mu v zájmu svobod církevních radil, aby jich „dokonce neztratili"; on že sebou takřka vládnouti nemůže, ale přece za žádnou cenu nerad by nechal „exekucí toho svého nepostavení se na sobě vykonati". Z Prahy prý dostal zprávu od mistra Felixe, že by „nebyl ani před pana kanclíře ani žádného z předních rad JMCé připuštěn za příčinú zdejšího našeho olomuckého zapovětření", ale na to že se nesmí spoléhati a ohlédati, nýbrž že třeba k císaři a kancléři co nejdříve se vypraviti a tak protivníky předejíti, aby si císaře a jeho rádců nenaklonili dříve. Konečně upozornil Skutelan, že jest nutno, aby onen císařký list revokační buď jim z kanceláře královské byl vrácen, aneb, je-li ztracen, aby byl obnoven, nebo z odpovědi soudu zemského že vidí, „že non iam iudices ale pars se činí", jak tedy před takovým soudem může zůstati jeden práv.[1])

Zatím minul pátek 27. září, a soud zemský byl vzdán. Valkoun uchopil se tehdy posledního prostředku proti Skutelanovi; v sobotu, 28. září, dal na Skutelana pro nedostavení zapsati stanné právo,[2]) kterým Valkounovi bylo přiznáno,

poslán, kde prý meškal „snad opilý přes 6 neděl, ne-li víc". Eggard že to psaní revokační obdržel a že tedy on měl nové zjednati, ale že ani nového ani původního nepřinesl. V Praze prý vůbec všecko před ním tajil, jemu nic nesvěřoval, o ničem neřekl, co Pavlovský a co zase Eggard Pavlovskému píše, ani o poslích, které Pavlovský do Prahy poslal; hned po příjezdě do Prahy že se od něho oddělil, s ním společně bývati nechtěl a vůbec mu na jevo dával, že ho nerad u sebe vidí a s ním nerad jedná, tak že si na to až u arcibiskupa stěžoval. Před císaře prý přišli dvakráte, a sice před Skutelanovým odjezdem na Osek a po druhé před tím, než Pavlovský onen list nazpět poslal. Skutelan že přenesl svoje poselství na arcibiskupa pražského a odejel na Osek, kde se 4. dne na podagru a chiragru roznemohl a asi 3 neděle ležel; tehdy že pak přišlo psaní na Eggarda do Prahy.

[1]) Orig. v arch. Krom.

[2]) „Vejpis stanného práva, jak je sobě Voldřich Valkoun po dání této oustní od pana hejtmana zemského vejpravy zapsati dal: Létha 85. v sobotu, den sv. Václava, Voldřich Valkoun z Adlaru po vzdání soudu dal jest stanné právo na kněze Zigmunda Skutellana, kanovníka kostela olomúckého, že jest se k roku položenému v první pátek po zasednutí soudu Svatokunhutského v městě Brně podle odvolání na JMCú a od JMCé zase té pře k soudu zemskému podání a ani, souc jemu z potazu Jich Mtí panuov soudcích poručeno, do vzdání soudu na obvinění Voldřicha Valkouna o nářek poctivosti tenž kněz Zigmund nepostavil. Srv. Brandl, Kn. Drn. LVI, Kameníček, Sněmy II, s. 78.—9.

že Skutelan rozepři prohrál a že má právo na Skutelanovi dostiučinění si vynutiti. A ke všemu tomu nedorozumění mezi Pavlovským a soudem zemským nemuselo přijíti, jak Melický ve svém listě ze dne 1. října z Vyškova Pavlovskému psal,[1]) kdyby se bylo ono psaní revokační zavčas bylo soudu dodalo, protože by se byl soud toho novějšího nařízení musel držeti, jako se přidržel onoho mandátu císařova, kterým mu byla r. 1584 rozepře znova odstoupena.

Ale ani tím, čeho byl u soudu brněnského proti Skutelanovi dosáhl, nechtěl se Valkoun spokojiti, nýbrž chystal se k dalšímu kroku o „posudku", který se měl konati 15. listopadu v Brně nebo v Třebíči.[2]) Již zapsáním stanného práva na Skutelana byla situace přivedena do krajnosti; záleželo na Skutelanovi a zvláště na Pavlovském, co na obhájení svého práva podnikne a s jakým úspěchem. Pavlovskému a zároveň Skutelanovi zbývala jediná naděje po všem tom, co se v Brně sběhlo, totiž vznésti záležitost na císaře; a Pavlovský hned, jakmile obdržel psaní, poslané mu od soudu zemského, tak učinil. Pavlovský psal císaři, kdyby nevěděl, jak velice jest císař zbožný a oddaný církvi, že by si ani netroufal vyváznouti z tolika úkladů nepřátelských, které odevšad se na něho strojí; ale že spoléhá na jeho proslulou spravedlnost a proto že chce přednésti svou spravedlivou rozepři, která tím byla vyvolána, že někteří lidé preláty a kanovníky jeho kostela ve věcech kriminálních a osobních před soud světský potahují a tak že činí velkou křivdu jak obecnému právu církevnímu, tak zvláště i privilegiím jeho kostelu od králů českých uděleným, kterážto privilegia ustanovují, že kanovníci olomoučtí ve věcech hrdla a osoby se týkajících jediné před soud biskupův náležejí. Dále vypravoval Pavlovský císaři vznik a vývoj rozepře od té doby, kdy sám na prosbu Skutelanovu věci se ujal, uvedl hlavní události od té doby: svoje psaní z 10. a 23. září k soudu zemskému, odpověď soudu ze dne 26. září a zapsání stanného práva na Skutelana a potom přešel k vlastní žádosti. Od starodávna že jsou známy snahy heretikův, aby, když sami nejsou s to, aby církev zničili, pomluvami pro svůj záměr získali ty, kteří z povolání svého církve hájiti mají. Jemu, jenž již svým povoláním

[1]) Orig. v Krom. arch.
[2]) Viz Narratio.

určen jest, aby míru a pokoje hájil, že nikdy nenapadlo, aby rozséval nesvár; ani novot že nezavádí, když tisícileté právo církevní a privilegia svého kostela v ochranu vzal, ani právům ani starobylým obyčejům země neublížil, když práv církve a svých vlastních privilegií, která právě takovou platnost míti mají jako právo a zřízení zemské, před násilím protivníků se zastal. Soudcové zemští že dobře vědí, že v knize Tovačovské, které jako práva psaného užívají, ač stěží od králů českých byla schválena, výslovně se nařizuje, aby jak světské tak i duchovní právo na Moravě neztenčenou platnost mělo. Ale přece že to, co zákonem země jest ztvrzeno, za nezvyklost vyhlašují, třeba nemohli popříti, že účastníci landfrýdu, mezi nimiž biskup na prvním místě zapsán jest, dobrovolně si slíbili, že práv svých navzájem budou hájiti a jich porušovati nikomu nedopustí. Ale přes to že se neostýchají jeho obviňovati, že porušil veřejnou smlouvu (landfrýd), které i on má hájiti; že se pokoušejí o to, aby jeho oloupili o jeho právo duchovní a toto zároveň i s ním zničili, ač jim byl přislíbil, že spravedlnosti před právem duchovním průchod zjedná. Kdo tedy vlastně landfrýd, práva a svobody cizí ruší, to ať císař sám posoudí. Že se o nic nového nepokusil, dokazují nejprve privilegia o exempci kleru z jurisdikce světské udělená kostelu olomouckému a ztvrzená od mnohých císařův a za druhé i právo božské a právo veškerých národův ostatních. On že tvrdil, že kněz jeho kostela pod jeho jurisdikci patřící ve věcech osoby se týkajících soudu světskému nepodléhá, na základě starobylých zřízení a práv země a podle privilegií českými králi udělených, a že soudců zemských snažně žádal, aby na Skutelana pro nedostavení před soud stanného práva nedopouštěli, ale že nyní vidí, kterak jeho spravedlivou žádostí se povrhuje a jeho slibu, že chce spravedlnosti zadost učiniti, se nedbá. Že tedy jediné z toho ohledu prohlásil, že privilegií a immunity svého kostela a práva církevního na patřičném místě se zastane a že proti právu stannému, na kněze pod jeho jurisdikci patřícího zapsanému, slavně protestuje; ale nyní že soudcové zemští předstírají, jakoby on jim válkou a vyhrůžkou nějakou vyhrožoval a že se proti němu statky a hrdly svými zavazují. Z toho že císař bude moci posouditi, zda on boj vypověděl, nebo zda jemu boj byl vnucen. On že pozoruje, kterak dávná a zarytá zášť protivníků náboženství katolického propukuje a poslední zbytky katolíků v zemi

vyhubiti hledí; kterémužto zlu jestliže císař, jakožto první monarcha křesťanského světa a horlivý zastánce pravé víry, co nejdříve nepředejde, že stejné ovoce přinese jako v jiných zemích: vzpoury, sváry a vraždy a jiné přehořké ovoce jejich falešného evangelia. Ale chce-li císař, aby zbyteček katolíků, zbývající chrámy a pravá bohoslužba, před ústrky protivníků, kteří válečnou slávu doufají si získati tím, že chrámy ničí, loupí a boří, že svaté věci profanují, byly bezpečny, pak že jest nutno, aby stavu duchovnímu, proti němuž veškera zuřivost protivníků se obrátila, na pomoc přispěl. Jakou věrnost k domu císařskému stav duchovní vždy zachoval, dějiny že nejlépe dokazují; v jakém pak postavení tento stav duchovní na Moravě by postaven býti měl, to že by ukázal nejlépe teprve skvělý výsledek, když by se tak stalo. Pro ty pohromy vzpomenuté, že se tedy k němu, k císaři, jako k posvátné kotvici a nejjistějšímu útočišti utíká a prosí, aby jeho nevinu zároveň i s utlačovanými právy a svobodami duchovního stavu svojí mocnou záštitou chránil. Neb nikoli proto, aby pokoj zkazil, neb aby někoho u císaře v nemilost uvedl, nýbrž jen nutností dohnán, že tuto stížeň, ani ne tak svoji jako více svého kostela a náboženství katolického, císaři předkládá a se tou nadějí těší, že se svojí prosbou nebude odmrštěn. S ním že klerus sklíčený za ochranu náboženství katolického proti útokům nepřátel poníženě na kolenou prosí, kdyžtě z fora jemu zákonitého jakoby od samých oltářův a obětí před soud světský násilím jest odvláčen, a pokorně žádá, aby držel ruku nad privilegiemi králů českých, které klerus ve věcech cti a hrdla ze soudu světského vyjímají a kterými protivníci kleru až potud opovrhovali, a aby nedopouštěl, aby tyto skvělé památky výtečné zbožnosti svých předků vzpurní poddaní tolik hanobili, nýbrž aby to jako urážku majestátu zaslouženým trestem stíhal. Nadto žádal Pavlovský císaře, aby pohany, jaké se mu od soudu zemského dostalo, zbaven byl a jemu od těch, kteří ho urazili, bylo dosti učiněno; dále, aby stanné právo na Skutelana neprávem uvalené, bylo annulováno a aby jeho cti nebylo na újmu. Také prosil, aby vůbec v budoucnosti kněží katoličtí a zvláště patřící ke kostelu olomouckému, jako se dotud nestalo, nikoli před soud světský, nýbrž k němu jako ordinariovi poháněni byli. Svůj list končil Pavlovský ujištěním, že jest té nezvratné naděje, že císař jako nejvyšší ochránce církve a stavu duchovního jeho spravedlivé věci

své pomoci neodepře a privilegia jeho kostelu od předků císařových udělená nejen chrániti, nýbrž i jejich důstojnosti a platnosti oproti rušitelům a hanobcům vhodnými prostředky obhájí.[1])

Pravděpodobně současně s Pavlovským obrátil se i Skutelan listem k císaři, vyložil mu také průběh rozepře a zastal se rozhodně Pavlovského proti podezření, jakoby on byl býval původcem rozepře. On že na své svědomí kněžské vyznati musí, že biskup se jeho jen ujal, a že biskup jediné smírných prostředků použil, aby zachránil svoje privilegia. Jestliže tedy komu vina dávána býti má, že tedy jediné jemu, Skutelanovi, ale on že se pro svoji nemoc a pro morovou nákazu pomoci císařovy dovolati nemohl; nebo kdyby zavčas císařovy pomoci se byl mohl dovolati, že i onen mandát byl by nazpět vzat býval a od něho všechno to zlo bylo by mohlo odvráceno býti. Ale jestli ani jeho nemoc ani morová nákaza jeho vinu omluviti nemohou, aby mu císař již více mrtvému jak živému milostivě prominouti a jeho biskupovi, který v tom úplně bez viny jest, svou milostí nezkráceně nakloněn býti ráčil, že on sám bude očekávati od císaře i velký trest anebo blahou zvěst, dojde-li odpuštění, za které snažně i na přímluvu předků císařových, zvláště sv. Leopolda, prosí.[2])

Jest možno, že podnět k tomuto listu dal sám Pavlovský; obávalť se asi, aby u císaře, jehož povaze nic tak milého nebylo, jako nerušený pokoj a klid, a u něhož Pavlovský do té doby nemalé oblibě se těšil, od soudu zemského nebo některého jeho člena nebyl jako původce konfliktu se soudem zemským nařčen a aby tím jako rušitel pořádku a pokoje u císaře neupadl v nemilost. Onen list soudu zemského ze 26. září odůvodňoval takovou obavu víc než s dostatek.

Jest pochopitelno, že se Pavlovský v rozepři Skutelanově, při níž běželo o nejdůležitější privilegia duchovenstva, i na apoštolského nuncia v Praze obracel, od jehož zakročení si příznivý obrat mohl slibovati; zdá se velmi pravděpodobným, že tak učinil i tenkráte, když rozepře dosáhla nejhrozivější podoby; listu takového sice nemáme, ale za to máme obsáhlý spis, který nunciovi podal Skutelan. Tento vylíčil mu dopodrobna

---

[1]) Kop. volná v arch. Krom. začínající slovy „Nisi mihi“.

[2]) Konc. v arch. Krom.

původ pře, obšírně vyložil vše, co se od vypuknutí až do právě minulého soudu zemského v Brně bylo stalo a upozornil nuncia, že Valkoun nejsa ani stanným právem ještě spokojen, ještě něco více proti němu obmýšlí při posudku 15. listopadu; on že neví, co se tam proti němu stane, ale že ten, kdo na takové předvolání protivníka svého se nedostaví, za bezectného jest od světských považován a že v tom ohledu laikové neberou žádného zřetele ani na různost stavu ani na kompetentního soudce. Dále vyložil Skutelan nunciovi důvody, kterými soud zemský své jednání ospravedlňoval: že se odvolává na mandát Rudolfa II., kterým rozepři jeho po appellaci císař znovu soudu zemskému postoupil, dále že se odvolává soud zemský na appellaci Skutelanovu samu a tvrdí, že svou appellací od soudu připuštěnou svého privilegia se vzdal, a konečně že se dovolává soud zemský příkladů, které prý dokazují, že soud zemský i dříve již kněze soudíval. Proti tomu uváděl Skutelan nunciovi, že se nedá o císaři jakožto zbožném panovníkovi ani mysliti, že by byl oním mandátem chtěl naporučiti, aby kněz od laika byl souzen; co se pak příkladů týká, že soudcové zemští zapomínají na důležitý rozdíl osob, o něž se jednalo: oni kněží, které kdysi soudcové zemští soudili, že byli heretici, nebo dokonce pouze laikové, kteří se odtrhli od církve a tím dobrovolně, stavše se nepřáteli církve, sami privilegií kněžských se zřekli a pod moc světskou se vydali a soudem světským souzeni býti chtěli. Tak daleko že tedy pokročila jeho rozepře, pokračoval Skutelan, a že hrozí ztrátou církevní svobody; a proto, že nepřátelé jsou mocni a k tomu všichni heretici, jimž nic jiného na srdci neleží, než aby stav duchovní a náboženství katolické vyhubili, dále, že oněm nepřátelům při samém dvoře královském přátel a ochránců nechybí, kteří stejné přání mají jako ti prvnější, že myslí, aby zavčas o těch nepřátelských a pro církev zhoubných úmyslech poučen byl císař. Jemu (Skutelanovi) že nepřináleží předpisovati svému představenému něco o tom, jakým způsobem se to má státi, ale že přece prosí, aby nuncius se té věci ujal a ji u císaře podporoval svou a apoštolské stolice autoritou, aby císař ten vznícený požár rychle uhasil a stavu duchovního proti jeho nepřátelům obhájil.[1]) (Příště dále.)

[1]) „Narratio"; psáno krátce před 15. listopadem, jak ukazují slova Skutelanova: facturus (t. Valkoun) adhuc in proximo, ut vocant illi causarum

O právní povaze společenstev měšťanů pravovárečných.

Napsal JUDr. Rudolf Trpík.

A. Povšechná část vývojová.[1])

Vaření piva připomíná se v Čechách a na Moravě ponejprv v zakládací listině kollegiatního kostela Vyšehradského z roku 1088,[2]) jíž král Vratislav zmíněnému kostelu přikázal pivovarníky (cerevisiarii) a desátek z jejich činnosti vyplývající.

Netušený rozvoj pivovarnictví již záhy připravován byl jednak výtečným chmelem až v Bavorsku, známým již za prvého polovice století XIII., jednak levnou dopravou a dobrým spojením Labem utvořeným. Postupem doby zmohlo se pivovarnictví tak, že bylo z nejvydatnějších pramenů blahobytu lidu jím se zabývajícího, a nemálo prospělo znamenitému rozvoji měst, která záhy, poznavše výhody z něho plynoucí a význam jeho, počala si ho osobovati jako práva výhradně příslušejícího. Ze snahy rozšířiti, pokud možno, nejvíce oblast, v níž by působno bylo výhradné jich oprávnění, lze vysvětliti úsilí, jímž domáhala se města udílení práva mílového, práva hájemství.

Když královna Konstancie, manželka Přemysla Otakara I., udělila[3]) svému městu Hodonínu právo německé, ustanovila (roku 1228), že každý, kdo vaří pivo, musí odvésti dvanácte denarů z každé várky, a že v obvodě jedné míle nikdo pod ztrátou statkův a hrdla nesmí se odvážiti piva vařiti. Čtemeť tam výslovně: „Infra rastam unam nullus praesumat cerevisiam braxare et, si quis praesumpserit, abjudicatus est bonis suis et collo suo.“

Dle Palackého bylo udíleno právo mílové královským městům všem již ode dvou století, počítajíc od roku 1493 nazpět. De facto již celé století XIII. jest vyplněno udílením práva mílového. Tak obdržely je: Opava 1224, Olomouc 1230, Uničov 1234,

---

iudicatarum executorialium actum, qui celebrabitur ad diem proximam XV. Novembris Brunae, extremum suae intentionis exequutium, quod quale sit futurum, non satis intelligo“.

[1]) Předneseno v týdenních schůzích Právnické jednoty moravské dne 25. února, 10. března, 31. března 1904. Zprávy 1904, str. 92.

[2]) D'Elvert, Schriften der historisch statistischen Seccion XIX., str. 429.

[3]) D'Elvert, Schriften XIX. str. 430.

Brno 1243, Hradiště a Jevíčko 1258, Litovel a Jemnice 1327, Znojmo a Jihlava 1278 a Kroměříž 1340.[1]) Pokud se týče Brna, dlužno k tomu poukázati, že staré ono privilegium z dob krále Václava IV. králem Ferdinandem I. roku 1544 nově uděleno bylo toho smyslu, že v okrsku města na jednu míli nemá býti ani pivovarův ani šenkův.[2])

V Čechách ustanoveno bylo sněmy z roků 1462 a 1479 za krále Jiřího, aby sedláci nevařili piv na prodej ve vsech méně než míli od měst vzdálených. Usnesení toto týkalo se zprvu jediné měst královských, rozšířeno však bylo později také na města panská výsadami obdařená. Podstata práva mílového, jež se vztahovalo i na jiné obory nežli vaření piva, spočívala ve směru pivovarnickém v zákaze, že nikdo nesmí vařiti pivo v obvodě jedné míle kolem města, ani slady dělati, ani pivo na prodej vystavovati, ani v hospodách prodávati. Účelem jeho pak bylo podporovati zajištěním odbytu pivního v materialním směru rozvoj měst.

Tohoto významu byla si města plně vědoma, z čehož se vysvětluje snaha jejich, stíhati každé porušení práva mílového všemi po ruce jsoucími prostředky a hájiti nejdůrazněji práva onoho v jeho celistvosti.

Stížnost podaná (čl. 2)[3]) stavem městským za krále Vladislava II. roku 1484, že „městům obtížná jest věc a to častí pokřikové se dějí, že někteří páni a rytíři dělají slady a vaří piva na prodej a na zboží své pivo voziti nedopouštějí, vkračujíce měšťanům v jich živnosti a obchody“, nedošla téhož roku plného vyřízení, neboť výpovědí komory královské bylo ustanoveno: „co do sladoven a pivovarů, okáží-li města právo své k nim výhradné, že budou při něm chráněna.“ Konečného vyřízení došla stížnost tato nálezem nejvyššího zemského soudu ze dne 1. června 1493, poněvadž rytíř Zikmund Šarovec a bratři jeho, na něž purkmistrem a radou města Chrudimě u věci té půhon byl vznesen, přišel na soud teprve toho dne.

Pohnaní byli viněni, že drží a požívají obchodů, kteříž příslušejí k témuž městu Chrudimi. Žalobcové pak okázali list krále

---

[1]) D'Elvert, Schriften XIX., str. 431 poznámka.

[2]) Frant. Kameníček, Zemské sněmy moravské, III. 133. 3.

[3]) Palacký, Dějiny. Vyd. II. V. 1. str. 242.

Jeho Milosti pána našeho milostivého, kdežto je, Chrudimské, ráčil obdařiti, aby v míli okolo města nebylo pivo bílé ani jiné šenkováno, než z téhož města Chrudimě.

Pohnaní tvrdili, že jsou zemanové svobodni, a že Jeho Milost královská toho učiniti nemohl proti jejich svobodě.

Tu páni a vládyky na plném soudě, váživše pilně přelíčení i odpory i list obdarování královského, nalezli za právo: „poněvadž Jeho Milost královská takové obdarování učiniti jest ráčil na všech pánich a rytířstvu téhož kraje chrudimského v míli příležících, kteříž jsou svobodni, a ne zejména komoře své, že jest toho Jeho Milost král učiniti nemohl, poněvadž jest dědictví jejich svobodné: a z té příčiny páni dávají jim pohnaným za právo a je při jich starodávných účincích zůstavují, což se toho šenkování a vaření piva dotýče.“

Nález tento vepsán do bílých knih půhonných, a byl pravidlem jako praejudikát za příštích dob pro případy podobné. Do zřízení zemského roku 1500 však nebyl pojat.

Jak patrno z obsahu rozhodnutí tohoto, chráněno jest jím právo rytířů, tudíž právo šlechty proti právům měšťanským, a dlužno rozhodnutí toto pokládati za průlom do práva mílového. Pivovarnictví bylo pokládáno měšťany za živnost, po případě za obchod jim výhradně příslušející, kdežto šlechta opírajíc se o svobodu na svých statcích zařizovati se dle vůle a nabývati z nich užitku, nechtěla tomu dopustiti, aby měšťané zřizovali hostince důsledkem práva mílového na jejích statcích v oblast práva mílového zapadlých, aby v nich prodávali pivo a po případě i vařili. Stojí zde proti sobě na jedné straně svobody statků šlechtických, na druhé pak výsady městské a královská darování stavu městskému, jímž tak zabráněno býti mělo v působnosti na territoriu náležejícím šlechtě. Šlechta sama s počátku nezabývala se vařením piva, pokládajíc obchod a živnosti za sebe nedůstojné.

Teprve později, pozorujíc výnosnost vaření piva, počala pivo vařiti na svých statcích, zprvu ovšem jen na vlastní potřebu, a rozšířila později vaření piva i na prodej a na vývoz, z čehož vzaly původ svůj spory, o nichž nahoře učiněna zmínka.

V tomto směru byl šlechtě vzorem pan Vilém z Pernštejna, jenž si nekladl za nečest vařením a prodejem piva zvyšovati příjmy panství svého, a jenž jako průmyslník měl tolik rozhledu

a tolik zkušeností, že patřil duchem svým spíše věku novému nežli střednímu.[1])

Rozhodnutí z roku 1493, šlechtě příznivé, vedlo k rozporům dalším. Stěžovalať si města na zkrácení svých práv na to již roku 1497, a ve stížnostech stavů zemských z roku 1502 vedla znovu města žalobu na pány a rytířstvo, že vkračují jim v živnost jejich městskou dělajíce na statcích svých slady a vaříce piva nejen sobě, ale i na prodej, ačkoliv nemají výsady, a že brání netoliko voziti piva z měst na své statky, ale že ani poddaným svým nedávají voziti obilí do měst, dovolujíce je raději kupovati cizozemcům po vsech.

Na důkaz výhradného práva svého jmenovalo každé město dávné nadání právem mílovým.

Šlechta kladla naproti tomu odpor: „poněvadž my páni a rytířstvo svobodni jsme, můžeme se ctí užívati svobody své ku kterémukoliv užitku svému, aniž na statcích svých omezováni býváme výsadami a nadáními královskými jakýmikoliv; zápovědi o té věci prošlé týkaly se jen sedláků, nikoliv stavů povýšených.“[2])

Spor tento byl rozhodnut rozsudkem krále Vladislava 22. března r. 1502 těmito slovy: „zavázáni jsme vysoce zůstaviti každého při právích a svobodách; i v tom nevezmeme jedněm aniž dáme druhým.“[3])

A druhý odstavec rozsudku tohoto zní:

„Pány a rytířstvo zůstavujeme při jich starodávné svobodě, aby mohli pivo vařiti a slady dělati k potřebě své i k užitku svému a také na svých zámcích a tvrzích aby řemeslníky míti mohli ku svým potřebám. Města v tom, co se týče piva vaření, zachována buďtež při svých výsadách a při nálezu krále Jiřího, kterýžto v sobě drží, že v míli okolo měst sedláci nemají piva vařiti ani šenkovati.“

Tímto rozhodnutím byli zasaženi měšťané velmi účinně, a lze tudíž pochopiti, že smírné pokusy na sněmích po delší dobu neměly výsledku. Stačí, poukáže-li se na sněmovní jednání z roků 1504, 1514 a 1516.

---

[1]) Palacký, Dějiny, V. I. str. 358—362.
[2]) Palacký, Dějiny, V. II. str. 28.
[3]) Palacký, Dějiny, V. II. str. 40 násl.

Tomu nasvědčují přímo i slova poslední vůle krále Vladislava dva dny před smrtí (dne 13. března 1516 †) do Čech, či raději poslední žádosti jeho k celému národu v Čechách,[1]) na Moravě, Slezích i Lužicích, kde pravil: „nesnáze o piva vaření, aby stavové nechali bez různic a nelibostí mezi sebou až do šťastných let rozumných krále Ludvíka, však bez újmy každé straně na jejím právu.“

Tak ostrý a závažný byl boj stavův o právo vaření piva, že král umírající doporučoval odklad do plnoletí nastupujícího vládce. Roku 1517 za krále Ludvíka byla ujednána smlouva Svatováclavská, dle níž bylo ponecháno šlechtě právo vařiti pivo na dobu šesti let s omezením, že není oprávněna nabízeti pivo po dobu trhů na prodej a dále, že nemají brániti svým lidem bráti z měst piva a jiných věcí, ani voziti do měst obilí a jiné věci svobodné.

Rozhodnutí toto jeví se tudíž pouze provisorním, poněvadž byl zachován prozatím jen na dobu šesti let status quo. Rozhodnutí to však se stalo rozhodnutím konečným a trvalým, jak patrno z Obnoveného zřízení zemského pro Čechy ze dne 10. května r. 1627 a ještě dříve z usnesení sněmu z roku 1545, kdež ustanoveno, že setrváno býti má na dohodnutí krále Vladislavově.

Na Moravě poukázala města na okolnosti tyto ponejprv na obecném sněmě znojemském, konaném roku 1535. Když pak roku 1539 voleni byli na generální sněm do Prahy poslové měst, bylo jim uloženo přednésti stížnost královských měst moravských do vyšších stavů: 1. že dávají volně na škodu měst vařiti piva a je vystavovati, což jest proti svobodám a nadáním předkův JKé Mti i proti milostivému potvrzení, které dostali od samého krále Ferdinanda I. Poslové stavů vyšších neodpovídajíce in merito, odkazovali věc na zemský soud.[2])

Ale jinak rozhodno bylo také Moravě ustanovení Obnoveného zřízení zemského ze dne 1. července 1628: „Betreffend die königliche Staedte, haben wir dieselbige alle und jede so weit begnadet, dass Wir sy zwar widerumb zu einem Stand, und also dem Vierten gnedigst aufgenommen; Doch sollen sie hingegen samt und sonders, von jedem Vass darinen gebräuetem, oder

---

[1]) Palacký, Dějiny V. II. str. 302.

[2]) Frant. Kameníček, Zemské sněmy moravské, III. 156.

von anderen Oertherrn zu ihnen geführten und allda ausgetrunckenem Bier, einen Gulden zu 60 Kreutzer geraitet, Ungelts oder Biergelts, je und alleweg zu ewigen Zeiten, Unserer königlichen Cammer, zu Unserer und der Nachkommenden Disposition, unnachlaesslich zu reichen und zu geben schuldig sein.

Nachdem sich vor alters grosse Differenzien und irrungen zwischen dem Herrn und Ritterstand an einem, und denen Staeden am andern Theil erhalten, und aber dieselbe im 1466 Jahr nach Christi Geburt, am Tag der Eilftausend Jungfrauen, wie auch vom König Vladislav ergangenen Ausspruchs datirt Ofen den Erichtag nach Luciaen 1493; nit weniger der ander 1532 durch eine Vergleichung hingelegt: Als wollen Vir gnaedigst, dass obberürter Vertrag nochmals in seinem Esse verbleiben, und in alle dem jenigen, so in dieser Unserer Vernewerten königlichen Landesordnung nicht corrigirt und aufgehoben, stet und vest gehalten, auch zu dem End absonderlich gedruckt werden soll.“

Z poměru Obnovených zřízení zemských ke smlouvě Svatováclavské z roku 1517 a smlouvy této ke sporu stavů z roku 1484 jest patrno, že Obnovenými zřízeními zemskými došel trvalé platnosti nález z roku 1462 a 1479 z dob krále Jiřího, dle něhož stav selský, pokud neprokázal k tomu nabytého práva, nesměl v oblasti městského práva mílového vařiti piva ani šenkovati, stav panský však důsledkem svobody své („že Jeho Milost královská toho učiniti nemohl proti jich svobodě“) směl na svých statcích dle vůle se zařizovati a z nich užitků nabývati, pivo vařiti a slady dělati, byť i statky jeho jakoby enklavy zasahovaly v oblast městského práva mílového. Tomu svědčí rozhodnutí komory královské z roku 1485 a nález krále Vladislava z roku 1493 nahoře uvedený.

Zkoumáme-li blíže znění těchto privilegií a nálezů královských, shledáváme,

1. že jsou vesměs rázu negativního: „nullus praesumat cerevisiam braxare“, „aby v míli okolo města nebylo pivo bílé ani jiné šenkováno“, „v míli okolo měst nemají sedláci piva vařiti ani šenkovati“,

2. že se týkají celého stavu panského, městského a selského jakožto ústavních celků, jak patrno zejména ze slov krále Vladislava „a nesnáze o piva vaření, aby stavové nechali bez různic“, a z výslovného ustanovení Obnoveného zřízení moravského ohledně

královských měst: „. . . haben Wir sy zwar widerumb zu einem Stand und also dem Vierten gnaedigst aufgenommen“ a „stande an einem und denen Staeden am anderem Theil“.

Proto jeví se právo mílové, mající vznik svůj přímo v obdarováních nahoře jmenovaných, ochranou práva vaření piva v určitých okršcích, práva, osobovaného si výhradně stavem panským a městským, ale jinak nemá významu positivního pro oprávněnost jednotlivců z těchto stavův. Jím chráněna oprávnění zmíněná jako právo příslušející celému stavu (městskému).

Pro tuto povahu práva mílového jest na bíle dni, že vznik práva hájemství spadá do doby pozdější než vznik oprávnění, jehož ochranou býti mělo a bylo. Nelze tudíž v obdarováních právem mílovým spatřovati vznik oprávnění pravovárečného. Neníť právo mílové jeho podkladem, nýbrž jen prostředkem ochranným instituce zde již jsoucí.

3. ochrana právem mílovým poskytovaná udílela se v oblasti jedné míle kolem měst oprávněných.

Proto nesmělo by se v obvodě jedné míle kolem měst královských pivo jiné nežli z dotčeného města ani vařiti ani na prodej vystavovati. Tento rozsah práva mílového doznal však průběhem doby značných poruch.

Poruchy ty nastaly:

a) ipso jure, zapadly-li do obvodu jedné míle kolem města pozemky statku panského. Tu působily svobody stavu panského: „aniž na statcích svých omezováni býváme výsadami a nadáními královskými jakýmikoliv; zápovědi ve věci té prošlé týkají se jedině sedláků, nikoliv stavů povýšených“. Patrno tudíž, že příslušné nálezy soudů komorních měly ráz deklaratorní a nikoliv konstitutivní;

b) vzdalo-li se město částečně práva mílového. Vzdání toto spočívá buď v přímém udělení oprávněnosti, aby nebylo šetřeno předpisů práva mílového, na osoby a místa vnitř oblasti práva mílového městem samým, neb v dopuštění poruchy následkem narovnání mezi městem, chráněným právem hájemství, a nabyvatelem. Tak ustanovila městská rada olomoucká roku 1314 při založení vesnice Nové Vsi, že ku právům zakladatelů

náleží, aby jediné oni byli oprávněni v té vesnici pivo vařiti a slady dělati, ač Nová Ves byla méně míle od Olomouce vzdálena.[1])

V narovnání pak z roku 1315 mezi brněnskou radou městskou a proboštem na Petrově dopustila rada městská, by rychtář na předměstí Cejlu (Ponavia) směl pivo šenkovati.[2])

Jak z případů pod b) uvedených vysvítá, zasahovala právem hájemství obdařená města sama účinně do rozsahu práva jim k ochraně uděleného ve směru omezovacím, tak že rozsah jeho za dob pozdějších nekryl se z rozsahem prvotním.

Hledíme-li na věc s tohoto stanoviska, lze vysvětliti obsah potvrzení privilegia, uděleného markrabím Joštem v Šumberku, potvrzení totiž, v němž císař Ferdinand, „že ten list markrabí Jošta viděti ráčil, vysvětlovati a jej jmenovitě pak strany toho pivovaru potvrzovati ráčil...“ dokládaje, že jim takové listy a svobody schvalovati a potvrzovati ráčí, pokud jsou jich až dosaváde (do času toho potvrzení) v užívání byli.

Nebyly zde tudíž — a contrario — potvrzeny svobody ani listy, jichž Šumberští více neužívali, vyvedše se z nich;

c) promlčením. Tu není bez významu rozsudek vynesený v rozepři mezi Janem Bukůvkou a měšťany Šumberskými o soudě olomouckém Svato-tříkrálovém léta Páně 1598 za referentů pana z Doubravice, Karla staršího z Žerotína a pana Václava Zahrádeckého vynesený, jak následuje:[3])

„Poněvadž Jakub Vojska (jakožto prokurátor jeho Milosti Císařské) poháněje Jana Bukůvku jemu vinu dává, že u dvoru svého Třemešku blíž míle města Šumberku, proti obdarování markrabí Jošta Moravského pivovar v nově vystavěti a v něm pivo vařiti a šenkovati dal, toho týmž listem neprovodí, než ukazuje potvrzení císaře Ferdinanda, v kterémž Jeho Milost, že takový list viděti, vysvědčovati, a jej týmž Šumberským, pokud ho až v posavad v užívání zůstávají, schvalovati a potvrzovati ráčí, a to ze svědkův, které Jan Bukůvka ku potřebě své čísti dal, se nachází, že ve vsech blíž míle Šumberka ležících od starodávna jiné než Šumberské pivo šenkováno jest, že týž Jan Bukůvka ve vesnicích svých blíže míle Šumberka ležících k šen-

---

[1]) D'Elvert. Schriften, XIX., str. 432.
[2]) D'Elvert. Schriften, XIX., str. 432.
[3]) Žerotínovi zápisové o soudě panském. Vydal Brandl, I., str. 124.

kování piva svého neb cizího právo má. Avšak, poněvadž se i to nachází, že týž Jan Bukůvka pivovar v nově vystavěti blíž míle od Šumberka dal, čehož jest proti listu císaře Ferdinanda učiniti neměl, že takový pivovar svésti a v něm pivo nevařiti jest povinen; než chce-li dále míle města na svých gruntech sobě pivovar postaviti a do těch vesnic pivo své vystavovati, neb odjinud bráti dopouštěti, že toho moc a vůli má."

V celku propůjčení práva hájemství poskytovalo ochrany výhradnému právu na výrobu a prodej piva, jak bylo osobováno stavem panským a městským dle starobylého vývoje.

Práva tohoto výhradného — práva propinačního — připomenuto výslovně teprve ve dvou robotních patentech císařských, a to ze dne 28. června 1680 vydaného po pokoření selského vzbouření a ze dne 22. února 1717, jímž dříve jmenovaný patent rozšířen, doplněn a rozmnožen byl.

Byloť tam stanoveno, že není žádná vrchnost oprávněna, aby vnucovala poddaným prostředků k hospodaření za cenu vyšší, nebo jich nutila, aby kupovali prostředky ony se škodou zpět: „welches wir auch hiemit wiederholt gaenzlich verboten haben wollen, jedoch, dass es im Uibrigen der Bräuurbar auch Wein um Brandtweinschanksgerechtigkeit einer jeden Herrschaft und das Bier. Wein, wie auch Brandtwein in die offene Kretschem oder was sonsten Herkommens, aus zu stossen, oder kein fremdes Bier, weder Wein noch Brandtwein auf seiner Grund und Boden einführen zu lassen, unpraejudicierlich seyn, wie ingleichen diejenigen Feilschaften von den Unterthannen anzunehmen seyn, welche denselben nicht so vorgelegt, als in einem leydentlichen Wert vermoege alter Vertraegen, in wirklicher Uibung mit ein der Unterthanen woll hergebracht seyn".

Na Moravě vydán byl s tímto patentem souhlasný patent ze dne 18. září r. 1712, a novým robotním patentem pro Čechy a Moravu z r. 1738 (čl. 24.) nebylo na věci ničeho změněno.

Nařízeními ze dne 24. prosince r. 1794, dekretem dv. kom. ze dne 19. října r. 1825, č. 41649., a dekretem dv, kom. ze dne 15. března r. 1835, č. 11497., bylo znovu poukázáno k tomu, že neoprávněné vaření piva jest „gegen die in Böhmen bestehenden ausschliessenden Befugnisse", tudíž že se příčí výhradným právům v Čechách platným.[1])

[1]) Woldan. Právník. 1888., str. 39.

Výhradnost tuto si zachovalo právo vaření piva v Čechách a na Moravě také po zrušení svazku poddanského; úprava práva propinačního slíbena byla již v prováděcím patentě ze dne 27. července r. 1849, a vykonána v Čechách zákonem ze dne 30. dubna r. 1869, č. 55. zem. zák., na Moravě zákonem ze dne 29. dubna r. 1869, č. 23. zem. zák., a ve Slezsku zákonem ze dne 23. května r. 1869, čís. 18. zem. zák., kterýmižto zákony zrušena byla výhradná oprávněnost na zřizování pivovarův a vaření piva proti náhradě. Rozsah náhrady pro Moravu ustanovuje článek 3—14 cit. zák.

Podotknouti dlužno, že průběhem doby tak se poměry ustálily, že oprávnění na vaření piva pojímalo v sobě též oprávnění na výrobu kořalky a likérův.

Odloučení práv posléz řečených od prvého připravováno bylo již privilegijním patentem ze dne 8. prosince r. 1820 a vykonáno dvorním dekretem ze dne 12. října r. 1824 potud, že z obsahu propinace byla vyloučena výroba rosolek a likérův; dále, že dekretem ze dne 12. října r. 1822 prohlášeno bylo, že každý jest oprávněn páliti slivovici z vlastních sliv na svou potřebu, a konečně nařízením ministerialním ze dne 26. února r. 1854 v souvislosti s dosavadními ustanoveními určeno zásadně, že líh a oslazené alkoholové tekutiny nejsou předmětem regálu vaření piva, tak že výroba jejich podléhá jediné ustanovením živnostensko-obchodním. (Příště dále.)

Rozvržení místních pojmenování na Moravě.

Píše Aug. Sedláček.

(Ostatek.)

3. Jména místní (topická).

Do toho oddělení patří všechy názvy, jež vzaty byly od povahy míst, na nichž zakládány vesnice. Jest to zřejmo tomu, kdo pročetl mnoho starých pamětí a v nich jména lesův, hor, řek a pod. shledával aneb kdo se obíral dějinami míst. Názvy ty a takové vzaty:

1. od řek, potokův, vodotečí a bystřin, jako Bělá, Bobrová, Borová, Bystřice, Cidlina, Deštná, Dlouhá Voda, Dobrá

Voda, Doubravice, Jihlava, Lomnice, Lukavec, Studená, Svratka, Opava, Čermná, Ponikev, Černá, Svitava, Rokytná, Rokytnice, Černvír, Osoblaha;

2. od hor, jako Chlum, Chlumec, Ostroh, Údolí, Beskyd, Bradleny, Brno, Brníčko, Debrný, Dolinky, Doubravník, Horky, Hůrka, Plešovec, Podolí, Podskalí, Skalka, Světlá, Vysoká, Vyšehoří, Záhoří (snad i Klobouky);

3. od lesův a porostlin, jako Březník, Bor (Bory), Borek, Borky, Blansko (od blan či suchoparův), Žďár (Žžár, Žár), Roseč,[1] Rosíčka (staroč. Rosiečka), Buková, Bukovice, Bukovina, Chebzí, Chrast, Dub, Ochoz (na Moravě častý název lesův), Okluky, Příkluky, Osek, Paseky, Polom, Seč, Proseč, Vráž, Výkleky, Smrček, Smrk, Záhoří, Zahájí;

3. od mokřin, jako Luh (Komárov), Slatina, Bahno, Bařiny, Benátky, Plesná, Jezera, Blatka, Brodek, Kalná, Vříště, Louže, Hačky, Mokř, Mokrá, Ostrov a Záblatí;

4. od účelu před založením lidského obydlí vůbec, jako Stráž, Chmelník, Louka, Loučka, Lučiště, Štěpnice.

5. od prvotního účelu lidského obydlí, jako Hradec, Hrádek, Hradiště (Hradištko), Týn, Týnec, Vesce, Dvořec, Boudy, Třídvory;

6. od stavení vynikajícího Kostelec, Cerekev, Klášterec, Sedlce (Sedlec);

7. místa po zaniklých vesnicích zvána hromadným jménem, jež podržely vesnice nově založené, jako Kozojedsko, Lhotsko. Mnohé takové názvy zůstaly lesům a nivám;

8. od způsobu vysazování první vesnice, jejímž obyvatelům povolena lhota, čti lhůta, neboli osvobození od břemen na jistou dobu. Sem patří Lhoty, Lhotky a Lhotice. Téhož smyslu jest Nebštych (z něm. Neustift);

9. od vymezení půdy nově vzdělané, jejíž meze objížděli knížecí a královští úředníci. Sem patří Ujezdy.

Místní jména buď jsou 1. obecná aneb 2. vlastní od obecných jmen vzatá.

---

[1]) Jméno to vyskytuje se jen na Moravě a v části Čech u Strmílova, která k ní patřívala. Vykládám je rozsečí. V Čechách na místě toho se vyskytuje Proseč.

Prostá obecná jména jsou:

1. podstatná jména, jako Újezd, Lhota, Hrádek, Týnec, Horka (Horky, Hůrka), Skála, Chlum, Brod, Stráž, Žďár, Blatka, Bor, Chalupy, Chaloupky, Chrast, Dráhy, Drážky, Dub (bezpochyby prvotně „u dubu"), Dvořec, Dvorek, Háj, Hrušky, Javorek, Kouty, Krajina, Kůželky, Láz, Lísky, Lípa, Lom (Lomy), Loučka, Louka, Mostky, Napajedla, Obora, Ostrov, Potoky, Roudka, Říčky, Sádek, Sedlec (pro Sedlce), Sloup, Stránka, Stožek, Třešť, Troubky, Ústí, Vesce, Véska, Zábřeh, Zahrada, Žleb;

2. přídavná jména, jako Světlá, Veselá, Bělá, Bystrý, Dlouhá, Hluboký, Krásná, Křivá, Mokrá, Posvátná, Prašivá, Prostý, Slaná, Stranná, Studená, Suchá, Černá, Čermná (tolik co červená), Rovná, Vysoká. U těch lze domysliti příslušná podstatná jména, jako hora, řeka, důl a podobná, která se nepřidávala, poněvadž prvním osadníkům smysl byl zřejmý.

V Čechách milovali tohoto druhu jména mužského a ženského rodu, na Moravě vyskytují se nezřídka i jména středního rodu, jako na př. Dlouhé, Vysoké a j. Palacký ve svém místopise král. Českého poznamenal několik míst tím způsobem, jako na příklad Slané a Vysoké, podléhaje patrně a bezděky vzpomínkám z mládí; avšak z pamětí lze doložiti, že ta místa se jmenovala Slaný a Vysoký. U tohoto svědčí i mluva lidu.

3. Složeniny, jako Černvír, Černá Hora, Dlouhá Ves, Dlouhá Loučka, Horní Pole, Mokrá Hora, Nová Ves, Nový Dvůr, Nový Hrad, Nové Město, Rejhrad, Suchdol, Velehrad, Vlčí Dol, Vlčí Keř, Vysoké Pole, Žabovřesky.

Jména vzatá od obecných jmen jsou:

1. Hromadná s koncovkou *-í*, jako Březí (porostlina březová), Dubíčko (vlastně Doubí a odtud zdrobnělé jméno), Habří, Hovězí, Chebzí (od druhu bezu, který se tuším má správně jmenovati chbéd), Jalovčí, Jestřebí, Jelení, Klokočí, Kobylí, Krahulčí, Křoví, Meziboří, Meziříčí (i Meziříčko, jež se správně také jmenovalo Meziříčím), Mezihoří, Nedvězí (prvotně Medvězí), Olší, Podboří, Podhájí, Podlesí, Podolí, Podskalí, Ptení, Veveří, Vydří, Vyšehoří, Záblatí, Záboří, Zahájí, Záhoří, Zálesí, Zámostí, Zářičí, Závodí, Zubří.

2. Hromadná s prvotní koncovkou *-en* mužského rodu, jež potom přešla do ženského i středního rodu. Sem patří název Brna, jak svědčí nejstarší doklady 1090 Brnen (Font. rer.

Boh. II., 125), 1099 Brnen (F. r. B. II., 143), pars Brninzce (F. r. B. II., 215), 1174 Moiec castellanus de Brnen (G. Friedrich, Památky umění písařského na listu 7.). Odtud není pochyby, že byl prvotní tvar Brnen a že by se psáti mělo Brnno.[1]) Jméno Léštno (od léští neb líští) také znělo prvotně Lesčen i Lsčen (odtud Lštění; Kosmas k r. 1056 píše Lescen). Sem patří i názvy Dubno, Mohelno a Vrbno. Borovná jmenovala se tak již za 14. století, a není dokladů, aby se bylo měnilo jméno její. Tak je to i u Bradlného neb Bradlné (1299 Bradlna, nyní Bradleny, Č. M. M. XIX., 329).

3. Odvozeniny s koncovkami *-ý, -á, -é*, zvláště *-ný, -ná, -né*, jako Olešná, Dubný, Štítný, Bradlný neb Bradlné (tak slove 1365 ves Brandlin u Dačic), Březná Debrný, Deštná, Hlinná, Hradečná, Hvozdná, Jamná, Jasenná, Kalná, Kamenná, Konečná, Kopřivný, Korytná, Květná, Krvavá, Lomná, Lubná, Mastná, Perná, Písečný, Poličná, Pržná, Řasná, Rokytná, Rožná (Roženka), Rybný, Sklenný (tuším Klenný), Slopná, Smolná, Smrčná, Střelná, Věžná a Vražný.

4. Jména říčná, potočná a něco i jiných s koncovkami *-ice, -nice, -ovice* a *-ovnice*. Názvy potoků, jako na př. Skalice, Bystřice a j. opakují se často v Čechách a na Moravě, a není pochyby, že místa a vsi týmž jménem pojmenované po nich se nazývaly. V starých pamětech se naráží na to také, čteme-li na př., že se jmenovala ves „na Trstenici". Sám smysl u některých vede k poznání, že se tu jen vyrozumívá voda, jako na př. u Lukavice (lukavý tolik co dravý, divoký). U jiných zase rozhoduje obdoba s názvy v Čechách. Tak na př. jest jisto, že Loděnice má jméno od řeky, poněvadž se v Čechách r. 1399 připomíná aqua Lodynyeczye. Jména taková jsou Skalice, Bystřice, Řečice, Jestřebice, Vrbice, Doubravice, Kamenice, Olešnice, Lomnice, Mohelnice, Borovnice, Březnice, Březovice, Brtnice, Bukovice (hora), Divnice, Dubnice, Studnice, Hranice, Jesenice neb Jasenice, Jemnice, Jilovnice, Kamenice, Kamenička, Konice, Kopřivnice, Lednice, Lesnice, Lipnice, Loděnice, Lomnice, Loštice, (?), Lukavice, Lužice, Moravice, Moštěnice, Nivnice (Jivnice ?), Palice, Radlice, Radnice, Řečice, Rudice, Rokytnice, Senice (i Senička), Skalice (i Skalička), Sokolnice, Strážnice, Střelice, Studnice, Sušice,

---

[1]) Srovnej k tomu přídavné jméno Brněnský.

Teplice, Tŕtěnice (vysloveno Kŕtěnice, prvotně Trstěnice, 1356 Strzienicz a Trztienicz, ale 1368 Trstenicz a Trsczieniczie), Veselice, Vrbice. Mužského rodu jest Lukavec (t. j. potok).

5. Jména hor, lesů, rybníkův a potoků s koncovkou *-ík*, zvláště *-ník*, a *-avník*, jako Doubravník, Hlinník, Chmelník, Javorník, Jezerník, Jistebník (v Čechách Jistebnice neb Stebnice, potočné jméno), Lázník, Lipník, Mastník, Mělník, Rudník, Rybník (i Rybníček), Straník, Trávník.

6. Jména tuším lesův a porostlin s koncovkou *-ov*. Tato koncovka jest vlastně přisvojovací pro držitele mužského zakončení, ale smysl těch a takových jmen přece vede k tomu, že jsou po větší části odvozena od rostlin. Jest sice na př. také mužské jméno Vrba, Vrbata, první aspoň časté příjmení, avšak přece nelze souditi, že by osady zvané Vrbov a Vrbovec odvozeny byly od mužských jmen. U Vrbovce máme i doklad. Ves Vrbka, která patřila 1360 k Budkovu, ve všech následujících zápisech (1398—1459) slove Vrbovec; Vrbovec u Znojma připomíná se již r. 1237 (Wirbaw). Jména sem patřící jsou Dřínov, Habrov a Vranov. Sem patří i Zákřov (nikoli Zakřovice, někdy na Uherskobrodku), jenž slově r. 1384 Sakrze (Zakří).

7. Jména říčná s koncovkou *-ava* (neb *-avka*.) Litava, Morava, Opava, Stupava, Svitava, Trnava a Trnávka. Libava, Svitava a Trnava vyskytují se v Čechách jako jména vod. Doubrava jest název lesa.

8. Jména lesní a říčná s koncovkami *-ový* (t. j. les neb vrch), *-ová* (t. j. řeka neb hora) a *-ové* (t. j. pole), jako Bobrová (i Bobrůvka), Borová, Březová, Brťový, Buková, Dřínový, Habrůvka, Hrabůvka, Chrastová, Jablonové (též i Jablonná), Jivová, Klečůvka, Klenůvka, Lipová i Lipový, Ořechové (r. 1131 Orechouem, často v latinských zápisech Orsechowe, ale jestě častěji Orzechow), Osová, Řepová, Sosnová, Stvolová, Vrchová.

9. Jména porostlin a něco i řek s koncovkou *-ina*, jako Blučina, Březina, Bukovina, Cidlina (voda), Javořina, Jedlovina, Končiny, Kopanina, Leština, Lipina, Olšina. Snad sem patří také Roklena.

10. Jména rozmanitého druhu s koncovkou *-ec*, (*-ce*), zejména usedlostí, jako Kostelec, Sedlec (Sedlce), Vesce, též vrchův a porostlin, jako Hložec, Hozdec (vlastně Hvozdec),

Javorovec, Kamenec, Lipovec, Plešovec, Vrchovec, Vrbovec, Olšovec, Jílovec, Leskovec. Sem patří snad i Drbovec a Klatovec. [1])

11. Jména poloh neb tratí s koncovkou *-ečná* (*-ečné*), jako Hradečná.

12. Jména poloh s koncovkou *-ský* (*-ské*) a *-ská*, jako Březská, Chlévské a Hlinský.

13. Jména poloh s koncovkou *-sko,* jako Bílsko, Blansko, Březsko, Hlinsko, Kravsko, Troubsko. Jména taková ráda se dávala porostlinám a pustinám, na jejichž místě bývaly vesnice. Mnoho z nich lze čísti v Slavíkově článku o puštění Moravy v XIX. ročníku tohoto časopisu. Druhdy se zachovalo takové jméno v názvu obnovené vesnice, jako na příklad Lhotsko a Kozojedsko.

14. Jména poloh jmenovaných podle držitele s koncovkou *-ství* neb *-stvo,* jako Biskupstvo. Časté jsou názvy lesů na farářství a na království.

15. Jména poloh, na nichž se před tím buď stavělo, aneb vzdělávalo s koncovkou *-iště* neb *-isko* aneb *-ištko,* jako Hradiště, Hradisko, Hradištko, Dvořiště, Dvořisko, Lučiště, Mostiště, Pastvisko, Řepiště, Stajiště (Stejšť u Telče), Stražisko.

Některé místní názvy mají zdánlivě české názvy, ale jsou to zkomoleniny z cizích jmen. Sem patří Beroun (z lat. Verona, skrze německý název Bern), Drnholec (z něm. Durnholz), Krumlov (z něm. Krummenau), Rychnov (z něm. Reichenau), tuším i Libava a Šanov. U mnohých jest cizí pojmenování patrno, jako u Kunštáta (jenž se v českých pamětech nazývá Kunino Město a tak by vlastně slouti měl), Kunvalda, Lanžhota, Nebštycha, Štramberka (Sternberg a Stralenberg) a j. v.

Dokládám, že přítomná práce jest pouhý pokus utvořiti to, co by se očekávalo od hlavního nápisu, že není úplná, aby bylo co možná málo omylův, že omyly i po nejpodrobnějším badání a zkoumání nejsou a nebudou vyloučeny a že konečně jest mnoho neznámých názvů, jejichž smysl se teprve objeví náhodou aneb snad nevysvětlí nikdy.

Přídavky.

Uherce, Uhřice, Uherčice. Na Moravě jsou čtvery Uhřice (u Ždánic, Zdounek, Jevíčka a Bučovic) a dvoje Uherčice (u Hu-

[1]) Klatovy v Čechách píší se 1253 de Chlattowe.

stopeče a Jemnice). V starých pamětech se nikdy nepíše Uhřice, a Uherčice druhdy se matou. Tak na př. Uhřice Ždanské nazývají se 1315 Vrisicz (D. M. VI. 67), 1326 Aratschicz (C. D. M. VI. 241), později se čtou tvary Vhercz, Vhrzecz, Vhercze (1412 Vherczicze) a tvar Uherce tak často, že není pochyby, že pravé jméno jest Uherce. Vhrzecz je genitiv, také často se vyskytující, a z něho vznikl zkažený tvar Uhřice. Tak jest tomu také u Uhřic Zdouneckých, Jevíčských (1215 Uherci) a Bučovských (1327 Vhercz). Jest tedy název Uhřice naprosto vyloučiti ze jmen staromoravských, a nebydlívali na Moravě Uhřici, nýbrž jen Uherci. Také tak zvané Určice u Prostějova jsou prvotní Uhřičici.

Hospřidovice slove 1371 ves na panství Holštejnském u Brna, ale srovná-li se objem jeho, pak je vyznamenán po dskách k l. 1349, 1371, 1385 a 1437, nelze tu hádati na jinou ves nežli tu, která slove napřed Gottfriedschlag, l. 1437 Gotfrydovice, 1464 Gotferdovice a nyní se nazývá Kotvrdovice. Pochybuji, že bylo prvotní obyvatelstvo na Holštejnsku německé, a přece všechny vsi l. 1349 pronášejí se po německu. I lze jen za to míti, že prvotní jména u lidu byla česká a od pánů dostala jména po lokatorech. Jedním takovým byl Gottfried, jehož jméno lid vyslovoval Hospřid. Tím také toto zdánlivě pračeské jméno, jež se také vyskytuje v Čechách (1422—1436 Hospřid z Hostivice) objevuje se jako zkomolenina z německého. Ale jest to krásný úkaz společného jazykového citu, jenž se vyskytuje v krajinách od sebe vzdálených (u Berouna a Brna).

Bučovice vyslovují se tak nyní a psaly se tak i za 16. století; před tím psávalo se Budzowicz neb Budssowicz, tím se blíží jméno toto prvotnímu tvaru. Suchenwirt vypravuje, jak Rakušané Bedřicha Sličného ztekli hrad Pudyschwitz; v listě l. 1322 (C. D. M. VI. 156) čte se Budisswicz, 1334 (C. D. M. VII. 95) Budeshewicz, ve dskách Brněnských 1348 Budiswicz a teprve l. 1356 Budczowicz. To vše ukazuje na prvotní tvar Budišovici, z něhož vznikly za 14 st. tvary Budšovice — a Budčovice. Osobní jméno Budiš neb Budislav bylo na Moravě velmi oblíbeno.

Damnice píše úřední seznam; staří psávali Dampnicz, Damycz, Tempnicz. V českém listě 1535, 15. Mart. (na proboštství v Hradisku) píše se o změně lidí v Damniczi. To svědčí, že se má psáti Damníč (možná, že tak vyslovuje i lid). V Čechách

jest ves téhož jména, kterou píše Palacký Damnice, ale v starých pamětech čte se 1420 z Damnicze, 1469 též tak, 1528 v Damnici, a Sommer píše ve své topografii Damitsch. Jest tedy správný tvar Damníč, odvozený od osobního jména Damník (Dama, Dameš, Damen, Damata, Damian), jež se ozývá též ve jméně vsi Damníkova.

Otnice píše se v úředním seznamě podle německého Ottnitz, avšak ves ta u Slavkova ležící nikdy se tak nejmenovala. V starých pamětech čte se 1255 Othmiz, 1351 Otmycz, 1373 Othnicz, Othynicz, pak často Otmicz, z čehož by se soudilo na Otmice. Kdo by však tak soudil, vyveden bude z bludu pozdějšími doklady, totiž 1392 medietatem Otmycze majoris et minoris, 1409 Otmicz antiqua et Otmicz nova, 1416 villa Stara Ottmycz. Palacký nazývá ve svém Popise ves u Hořovic Otmíky, ale u lidu jsem slýchal Otmíč a v pamětech dočetl téhož tvaru (1228 Otemeci, 1233 Otmechi (lokály), 1454 Przech de Trnawe et de Otmiecze). Teprve od sklonku 15. st. psávalo se v Otmicích neb Otmecích, když mnohá jednotná přestupovala do množného. Souditi lze z předešlého, že obě vesnice sluly Otmíč. Snad jsou odvozeny od osobního jména Otěvěk (svovnej červený a čermný).

Heršice pokládaly se za zaniklou ves, ale stojí posud. V úředním seznamě (okres Dačický) slove německy Jersitz, česky Jeřice. Že to jsou Heršice, dokazuje vklad ve dskách Brněnských (XI. 50).

Puntovice píše úřední seznam (něm. Puntowitz (u Brna). Volný dodává, že se jmenovaly dříve Podnětovice. Ve dskách Brněnských čtou se 1392 Ponyetowicz, 1399 Ponyeticz, 1406, 1415 Ponyetowicz, 1416 Podnyetowicz a Ponyetowicz, 1420 Podnytowicze. Jest tedy zřejmo, že prvotní tvar byl Ponětovici (od osobního jména Poňata 1207) a že písmeno *d* z neporozumění vsunuto, aby se neznámý již tvar spodobnil se známým, na př. Podmole.

Únětice a Honětice. Volný píše (IV. 527), že se Honětice u Uh. Hradiště nazývaly také Únětice, avšak již rozbor těch jmen svědčí proti tomu. Únětice jsou odvozeny od Unaty (Uněslav neb Unhost, Unec, Unek, Unka, Uník) a Honětice od Honaty (Hon, Honek; Hon v Čechách ještě za 15. st.), Unatici přip. se již k r. 1131. Ve dskách se čtou 1371 11. Jan., 1384

7. Jan., 1386 8. Jul., 1387 7. Jan., 1397 7. Jul., 1398 29. Jan., 1399 15. Jan., 1417 26. Jun., 1446 9. Jul., 1447 7. Jan. Přesného topografického určení tu není, ale dopadají do okolí Budčovic, kde mnoho vesnic bylo Uhry zpuštěno. Honětice jsou u Zdounek. a z osob, které tu seděly, ani jedna není téhož křestného jména, jako mívali Unětičtí. Jest tedy míti oboje jako dvě rozdílné vesnice.

Džbel jest vesnice blízko Konice, k níž patřívala l. 1351. Od r. 1379 psávána bývala ke Stražisku a vkládána vždy ve dsky Olomoucké (Stebl i Destbel). Kromě ní vyskytuje se ve dskách Brněnských vepsaná Zbel, Ztebel, Zdbel (1410 in Stbelech alias in Nalech) a tedy také se nazývala Džbel. Poloha její není určena, ale soudíc ze jmen kupujících a prodávajících dopadá do okolí severně Brna ke Blansku.

Tak zvaná Fryšava u Jaroslavic nazývá se německým jménem Vrishau již l. 1222, slove 1236 Vriskau, 1256 Vrisau, 1261 Vriecha, 1338 Vrischou, 1394 Frisschau a česky 1536 a 1561 Fryšov. Tvar Vrišau čtený Vrisan zavedl tuším Šemberu, že odtud hádal na české pojmenování Vršany, ale toto pojmenování neshoduje se s tvary právě uvedenými. Buď je německý název původní, od mnichův Velehradských pocházející, aneb zkomolený z českého. Je-li zkomolen, byl by prvotní tvar buď Vršov od osobního jména Vrš aneb vzatý z kmene březí (Březná = Friese, Březová = Briesau, Brüsau, Branišovice = Franspitz).

Lupanovice nazývá se 1368 vesnice, která patřívala ke hradu Šimberku. L. 1371 píše se o ní, že ležela u Hostěradic, ale tu jest podobného hlaholu jen ves Chlupice. Totožnost obou dokázána jest tím, že ve zprávním listu 1370, 23. April. slove Clupecz, ale ve vkladu desk Brněnských Lupanowicz. Zdá se tedy, že z dvojího pojmenování Chlup a Chlupan dostala ta ves i dvojí název bezpochyby tak, že jedné straně slula (Znojemské?) Chlupice, druhé (Brněnské) Chlupanovice.

Vičice píší se v starých pamětech rozdílně Wydsicz, Vicschicz, Bicziez, Wytczicz, ale nejčastěji Witcziez neb Widczicz, 1433 česky z Vitšec. Lze z toho usouditi, že se jmenují správně Vitčice a že jméno jejich pochází od Vítka.

Umirázka slove víska pod Trnávkou severně Jevíčka. V nejstarším zápise o ní (1258, 6. Aug.) pokládají se do té kra-

jiny vsi Vnracz et Niderunracz, tedy hořejší a dolejší ves. Za 14. st. splynuly obě v jedno a patřily ke hradu Cimburku. L. 1408 od něho prodána ves Vněrazy, která slove 1437 Unierazky, 1446 Unyerazi, 1447 Nyerazek, 1464 Vnierasku (gen.). Z toho lze souditi, že tu byly prvotně dvě vísky Uněraz a Uněrázek. Po splynutí obou říkalo se jim Uněrazy neb Uněrázky, též Uněrázek. Správné nynější pojmenování by bylo Uněrazy neb Uněrázky.

Stařečice neb Stařetice nazývá se ves, která se píše druhdy Starzicziez neb Starzeczicz, druhdy Starzessicz neb Starzeticz. Část této vsi patřila 1351 a 1376 k Červené Lhotě u Třebíče. Sice tu byl také vládycký statek samostatný, který patřil 1365 do Znojemska. Snad jest tato ves totožná se Stařetskou (Stařečkou) u Třebíče.

Drysice u Vyškova od r. 1201 vždy se nazývají tak, i v českých pamětech 15. st. (1455 v Drysiziech). Tvar tento nezdá se ryze českým, nýbrž působením německých mluvidel zkomoleným. Je-li to název čelední (a není-li německý, na př. Dreisitz?) odvozen býti může jediné od osobního jména Drch, Držek (Dyrche de Lipnan ve D. O.).

Rakšice (u Krumlova) mají své jméno po čeledi, jejíž otec byl Rakeš. Osobní jméno Rak doloženo jest v nekrologu Ostrovském, a slovou po něm Rakov a Rakovice v Čechách.

Rakvice u Hustopeče slovou 1292 Rakuuicz, tedy tolik jako Rakwicz, pak vždy tak a v českých pamětech Rakvice. Tvar tento jest patrně z německé výslovnosti. S dobrým oprávněním lze hádati na prvotní tvar Rakovici.

Popovic a Popůvek (prvotně oboje Popovici) jest několik i v Čechách i na Moravě. Popice jsou také na Moravě (u Jihlavy a Znojma), ale v Čechách nikoliv. Popice (ač možnost tvaru Popici není vyloučena) zdají se německou zkomoleninou, která se vyskytuje i v pamětech, týkajících se Popovic (na př. v okrese Židlochovském), a způsob ten byl tak zakořeněn, že se vloudil i do českých zápisův (na př. 1466 Jiří z Popic).

Střítež jest místní jméno v Čechách a na Moravě často se vyskytující (staroč. Střietež), Gebauer (Hláskosloví 28, 488, 524) srovnává je s ruským čeret (rákos neb bahnitá porostlina) a s maloruským očeret.

Ž a b č i c e slove nyní správně ves v okrese Židlochovském, která se v úředním seznamu píše Šabšice. Tvar Žabčice doložen jest ve dskách Brněnských k l. 1366, 1371, 1390, 1417, 1448, 1464. Zněmčilé tvary jsou Shebczycz a Zebcziez. V českých pamětech čteme 1417 z Zabezycz, 1485 v Žapčicích. Nějaké osobní jméno Žab neb Žabek není doloženo, ale přehlasované ozývá se v místních jmenech Žebice a Žebnice v Čechách a Žebětín na Moravě. Není také vyloučeno, že původní tvar byl Závišici, že byl později zkomolen (Zavšici) a připodobněn ke známému kmeni žáby.

S t a ř í M o r a v a n é v p a m ě t e c h s v ý c h p í š í c e m í s t n í j m é n a, d r ž e l i s e s p i s o v n é h o j a z y k a, pokud smysl jejich byl jim zřejmý. Tak na př. psali v l. 1250, 1275, 1355 Bedihošt a 1399 Bedihošť podle nářečí, neznajíce již smyslu téhož jména. Ale jest celá řada jmen, při nichž zavrhovali dialektickou výslovnost.

Nyní máme Jasennou, Jasenici, Jasenku a jediný Jesenec. Tento nazýval se tak již od r. 1351. J e s e n i c e píše se l. 1215 (list Hradištský) ve dskách Brněnských bez výjimky po celé 14. a 15. st. (Viz i C. D. M. XI. 561, XII. 363).

Nyní se píše i J e s t ř e b í i J e s t ř á b í. V starých pamětech převládá onen tvar, výjimkou píše se 1234 Jazstrabe, 1373 Gyestrawye. Ves u Černé Hory píše se 1390 Jestřebie, ale 1549 (Wolny IIa 943) Jestřábí.

Ves L i b ě n i c e u Olomouce slove u lidu Luběnice. Tak se píše i l. 1297, 1356, 1381, 1387, ale v l. 1477, 1391, 1392, 1418, 1437, 1446 a 1447 Liběnice.

Ves L i b o m ě ř u Potštata píše se tak již l. 1408 (nyní u lidu Luboměř).

Ves L i d e ř o v slove u lidu Ludeřov, tak i 1349—1371, ale od r. 1376 po většině Lideřov. Tak se též psali Oderští z Lideřova vždycky.

L i d e ř o v i c e obojí nazývají se tak podnes (1332—1365 Liderzowicz).

L i d m ě ř i c e vyslovují se tak posud, avšak proti tomu se říká Ludmírov (1382—1464 Lidmírov).

L i l e č vyslovuje se Lulč (má býti Luleč) neb Lultsch jest německá výslovnost. Tvar Lileč začíná 1362, vyskytuje se napřed zřídka, ale od konce 14. st. skorem výhradně.

Litůltovice neb Litoltovice vyslovují se nyní Lutultovice, ale od r. 1390 píší se Litoltovice (1406 Lotoltovice), 1446 Lituoltovice a pak střídavě Litoltovice a Litůltovice; od polovice 16. st. Litůltovice.

Že se Rejhrad nazýval prvotně Rajhrad, není pochyby, a lid říká posud Rajhrad a Rajhradice. Avšak již k l. 1136. (Font. rer. Boh. II., 224) čteme Reyhrad, tak i v listě 1234, 2. Novb., pak u Petra Žitavského a v některých pozdějších pamětech. Vedle toho převládá tvar Rajhrad. V Břevnovském klášteře psalo se 1406 Reygrad, tak i v královské kanceláři 1536 a 1560.

Česká otázka v jednáních frankfurtského parlamentu roku 1848.

Napsal Dr. Zdeněk V. Tobolka.[1])

Dne 31. března r. 1848 konal první zasedání ve Frankfurtě nad Moh. německý Vorparlament. Uložil si vykonati velké dílo, na které mysl pokrokových Němců byla tehdy obecně připravena literaturou: politicky sjednotiti celé Německo, totiž všechny země německého spolku, a chtěl dosáhnouti jednoty politické přetvořením spolku německých států na spolkový stát německý. „Svobodná a jednotná vlast“ byla za tehdejšího revolučního hnutí německého obecným heslem, které naplňovalo německé listy i soukromé dopisy, zaznívalo z tribun řečnických a bylo předmětem přátelských debatt o veřejných otázkách německých.

---

1) Prameny: Vedle letáků, brožur a časopisů v královské knihovně v Berlíně a v městské knihovně ve Frankfurtě n. M., kde pracovati bylo mi umožněno podporou „Svatoboru“, zvláště jsem užil: Verhandlungen des deutschen Parlaments. Officielle Ausgabe. Frankfurt a. M. 1848, 2 sešity, a Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main. Herausgegeben auf Beschluss der Nationalversammlung durch die Redactions-Commission und in deren Auftrag von Professor Franz Wigard. Frankfurt a. M. 1848.

Z literatury uvádím: Maršan R.: Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt. V Praze 1898. Weber P.: Die Prager Revolution von 1848 und das Frankfurter Parlament. (Festschrift des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Prag 1902. 166—178.)

5. března r. 1848 byl učiněn v Heidelberce počátek na svolání německého parlamentu do Frankfurta n. M., a již dne 31. března po prvé sešli se mužové, požívající důvěry německého lidu z celého Německa, aby v demokratickém a liberálním duchu doby vykonali přípravy na budoucí sněm ústavodárný. — — —

Hnutíně mecké zasáhlo hned za svých počátkův i Rakousko, které náleželo do spolku států německých. Mezi rakouskými Němci, ač měrou mnohem menší nežli mezi Němci nerakouskými, bylo nadšení pro myšlenku sjednoceného a svobodného Německa. Sympathie ty k budoucím cílům německého sněmu ústavodárného byly projeveny účastí dvou poslanců z Vídně (dr. A. Wiesner a hrabě Bissingen) na schůzích Vorparlamentu a na jejich snaze, získati myšlence sjednoceného, svobodného Německa celé Rakousko. Jedenačtyřicetiletý spisovatel i žurnalista, křtěný žid dr. A. Wiesner z Vídně, stal se ochráncem zájmů rakouských na schůzích Vorparlamentu a vyřkl v nich, pokud se týče Rakouska, v podstatě program, který se opakoval nejednou na pozdějších schůzích padesátičlenného výboru frankfurtského i na schůzích parlamentu samého. Wiesner první (dne 1. a 2. dubna r. 1848) upozornil účastníky Vorparlamentu na to, nač zapomínali při svých formulacích, že Rakousko, třeba že náleží ku spolku německému, není státem zcela německým, nýbrž že jest státem obydleným i jinými národy, zvláště Slovany, a jsa více horlitelem pro myšlenku demokratismu nežli nacionalismu, ukazoval, že těmto národům — míval při řečech svých na mysli vždy Slovany — musí se dáti na jevo, že od Němců nemají očekávati nepřátelství, nýbrž bratrskou lásku. Wiesner docílil hned za prvních schůzí, že shromáždění rozhodlo se formálně míti na zřeteli také neněmecké příslušníky státu, ale ve skutečnosti nezměnil ničeho na nacionálně německé tendenci většiny účastníkův.

Rakousko bylo zastoupeno ve Vorparlamentu jen dvěma poslanci, a když dne 3. dubna r. 1848 vykonány byly volby do výboru padesátičlenného, mohlo se mysliti, že týmiž dvěma členy bude zastoupeno i v tomto výboru. Ale samým Němcům nerakouským bylo hned po vykonání volby takové zastoupení Rakouska v padesátičlenném výboru nedostatečné, i bylo plenem Vorparlamentu dne 3. dubna uloženo, na návrh bavorského poslance v. Closena, zvolenému výboru, aby se rozšířil o šest pokrokových mužů z Rakouského mocnářství. Jak by se to státi

mělo, Vorparlament neustanovil a rozřešení otázky ponechal padesátičlennému výboru samotnému. Padesátičlenný výbor zvolil dne 4. dubna na vyřízení této záležitosti pětičlennou kommissi, která navrhovala již druhého dne po svém zvolení, aby místo šesti bylo dáno Rakousku devět poslanců, jejichž volba by se vykonala magistráty větších měst rakouských. Padesátičlenný výbor zamítl návrh kommisse a setrval na tom, co mu uložil Vorparlament: přibrati z Rakouska jen šest poslancův a sám je zvoliti. Hned po tomto rozhodnutí navrženo bylo patnáct Rakušanův, a šest z nich bylo zvoleno. Jeden ze šesti byl Čech. Byl to Fr. Palacký. Po vykonané volbě (6. dubna) byla rozeslána zvoleným poslancům vyzvání, aby přijeli co nejdříve do Frankfurta, nebo kdyby nemohli, aby za sebe poslali spolehlivého zástupce.

Dne 11. dubna r. 1848, téhož dne, kdy dopsal Fr. Palacký v Praze svůj list padesátičlennému výboru, vstoupili, vřele byvše uvítáni, na půdu frankfurtského parlamentu Němci z Rakous. Vstupujíce na půdu tu, jakoby byli cítili, že representují jen německou část rakouského obyvatelstva, a jakoby si byli s sebou přinášeli nejisté tušení o nedůvěře neněmeckých národností v Rakousku k započatému dílu ve Frankfurtě a k heslům bratrství u Němcův. Ústy Viktora svob. p. Andriana a Ig. Kurandy doléhali, jako již druhdy dr. Wiesner, aby budoucí parlament pokládal za jednu ze svých předních povinností podati záruky neporušeného vývoje neněmeckých národností v německém spolku. Kuranda, který vzpomínal s nadšením české reformace, učinil konkretnější návrh, aby příští ustavující shromáždění zaručilo Slovanům jazykovou svobodu ve vyučování a správě. Ale mohlo toto akademické prohlášení odstraniti u neněmeckých národů v Rakousku obavu, že by jejich národnost nevzala újmy, kdyby chtěli spolupůsobiti na stavbě jednotného, svobodného Německa?

Palacký, odmítaje listem z 11. dubna r. 1848 účastenství na jednáních shromáždění frankfurtského, správně vystihl nebezpečenství, které hrozí z Frankfurta národnostem v Rakousku a zvláště národnosti české. Účastenství odepřel z důvodu, že pro spolupůsobení poslanců koruny České na budování velké říše německé není historického základu právního, ale důrazněji odmítl účast jako stoupenec zásady přirozeného rovného práva všech rakouských národů, z obavy, že by ve velké říši německé, při jejímž vzniku by měla za své vzíti suverenita Rakouska, národnostem

rakouským nemohly dány býti záruky pro trvání a vývoj jejich národností. Jako Havlíček roku 1846 v „Pražských Novinách“ článkem „Slovan a Čech“ z důvodů liberálních prohlásil proti Rusku program austroslavistický, tak učinil i 11. dubna roku 1848 Fr. Palacký. Ale nejen jako liberál se zřením na Rusko, nýbrž tehdy předem jako nacionál z ohledu na snahy frankfurtské.

V neporušení suverenity Rakouska byla Palackému dána záruka na trvání a vývoj české národnosti, mohl tehdy připustiti jako uvědomělý a nacionálně cítící Čech, aby Rakousko a Německo stály ve věčném spolku „na obranu i na vzdor“ a případně aby mezi nimi zavedena byla celní jednota, ale nikdy nemohl v zájmu své národnosti spolupůsobiti, aby Rakousko bylo pojato do spolkového státu německého, Frankfurtem obmýšleného.

Když v sedění padesátičlenného výboru dne 17. dubna roku 1848 byl stručně oznámen obsah dopisu Fr. Palackého, shromáždění neprojevilo ani v nejmenším většího zájmu pro politický program Fr. Palackého. Pokládalo jej za pozoruhodnou theorii, ale nepřikládalo theorii té praktického významu. Soudilo patrně, že jest mínění Fr. Palackého jen jeho osobním míněním, a nečekalo, že odmítavé stanovisko Palackého zaujme všechen český živel, jakmile by vláda rakouská vypsala volby do Frankfurta. Ale, když v Rakousku volby byly vypsány, a když do Frankfurta docházely zprávy, že Čechové přihlásili se k austroslavistickému programu Fr. Palackého a volební agitací učinili z theorie jeho událost prakticky dotýkající se jednání ve Frankfurtě, tehdy výbor padesátičlenný počal uznávati, že nemůže přecházeti českou otázku jen mlčením.

V sedění padesátičlenného výboru dne 25. dubna r. 1848 Ig. Kuranda, hr. v. Bissingen a Reh obrátili pozornost plena na poměry české a vymohli, aby bezodkladně byli vysláni do Čech dva polanci, kteří by Čechy upokojili v obavě jejich o národnost a pohnuli je k volbě.

Ještě téhož dne (25. dubna r. 1848) večer vyjeli z Frankfurta do Prahy poslanci Ig. Kuranda a Karel Wächter jako deputace výboru padesátičlenného a 28. dubna ráno dojeli do Prahy. Ale přišli již pozdě, neboť dne 24. dubna r. 1848 Národní výbor rozhodl se jednomyslně, nevoliti do Frankfurta a schválil pamětní spis k panovníkovi, aby volby do Frankfurta, které dle nařízení

ministerstva vnitra měly býti vypsány, byly odročeny až do schválení českého sněmu. Téhož dne usnesl se německý konstituční spolek pražský, nakloněný snahám frankfurtským, působiti ve Vídni proti Národnímu výboru českému.

Deputace frankfurtská nebyla dosti informována o poměrech českých, a ani informace z nejnovějších čísel pražských denníků neobjasnily jí dostatečně situaci. Teprve o návštěvě u purkmistra pražského Štrobacha zvěděli oba vyslanci o významu Národního výboru, a teprve když obcházeli jednotlivé vlivnější členy jeho, aby na nich vymohli svolání plenární schůze, na níž by referovali o účelu cesty své, dověděli se, že Národní výbor rozhodl o otázce frankfurtské v plenu již dne 24. dubna r. 1848 a učinil ve Vídni kroky ve smyslu svého rozhodnutí. Po rozmluvě s Fr. Palackým nabyli jistoty, že přišli pozdě, a že nemohou dále jíti cestou, kterou se chtěli dáti na počátku. Změnili rychle své úmysly, ustoupili od myšlenky, když i Fr. Palacký v tom jim přitakoval, vynutiti v plenu Národního výboru pro Frankfurt přátelské rozhodnutí, a rozhodli se omeziti se jen na styk s devátou sekcí Národního výboru a informovati ji o mínění frankfurtské většiny v otázce českého odporu. Chtěli pak zajeti do Vídně a tam na místech rozhodných působiti na prospěch vykonání voleb frankfurtských v Čechách, a chtěli zjednati si vliv na mysl obyvatelstva českého vydáním proklamace, kterou ještě 28. dubna v noci zkoncipoval vzdělaný a nadaný Wächter. Ale ráno dne 29. dubna nezbyla z těchto plánů než schůzka s devátou sekcí Národního výboru. Ostatní úmysly neodvážili se podniknouti po nepříznivých zprávách, které jim zvěstoval právě z Vídně do Prahy přibylý jejich kollega, již dříve na informaci z Frankfurtu do Vídně poslaný, Dr. Schilling. Sešlo s cesty do Vídně, a sešlo i s proklamace k obyvatelstvu v Čechách. Proklamace nebyla by měla účinku, jakého si přáli, kdyby byla vycházela jen od deputace, po příchodě dr. Schillinga, trojčlenné, nikoli od autority, jakou byl sám padesátičlenný výbor frankfurtský. Dne 29. dubna r. 1848 v paláci hr. Vojtěcha Nostice sešli se frankfurtští vyslanci s 19 členy deváté a desáté sekce Národního výboru. Bylo jim jasno hned při zahájení, že účel schůze nemůže býti, než si pohovořiti a si ujasniti stanoviska. Z řečí trojčlenné deputace bylo vidno, že neměla jednotného mínění o poměru Rakouska k Německu. Kdežto Kuranda byl přesvědčen,

že suverenita Rakouska bude uchována a že Rakousko vstoupí v mezinárodní styk s Německem, byl Wächter již názoru, že při tvoření sjednoceného Německa suverenita Rakouska přece utrpí, a netajil se, že ve Frankfurtě většina souhlasí s míněním jeho. Čechové neuvedli v debattě nových důvodů pro svůj odpor proti Frankfurtu, nežli jaké vyložil Fr. Palacký v listu z 11. dubna r. 1848 a jaké byly uloženy v pamětním spisu Národního výboru z 24. dubna, a na schůzi přesvědčili se o správnosti svého stanoviska. Jevili-li se Kuranda a Wächter muži smířlivými a uznávali oprávněnost českého národnostního stanoviska, jak uznali i později, dne 3. května r. 1848 v plenární schůzi padesátičlenného výboru ve Frankfurtě, nejevil se takovým Dr. Schilling, Němec ze Solnohrad. Řečí svou jasně před celým shromážděním dokázal, čeho Palacký tolik se právem obával, že by české národnosti v tvořícím se sjednoceném Německu nedařilo se dobře, že by brala újmu a úplně zahynula. Schilling nedovedl si představiti Rakousko jinak nežli jako německé a se vší temperamentností prohlásil se proti stanovisku národní rovnoprávnosti v Rakousku, která, jak dobře předvídal, znamenala by pád němčiny v Rakousku. Nepostavili-li se Čechové dříve k Frankfurtu přátelsky, neměli příčiny po otevřené řeči Schillingově na stanovisku svém nic měniti. Byli jen utvrzeni, že od Frankfurta právem se strachovali nebezpečenství pro svou národnost, že právem hájí neporušení suverenity Rakouska a že trváním Rakouska dána jim jest nejlepší možnost pro vývoj vlastní národnosti.

Když dne 3. května r. 1848 v padesátičlenném výboru ve Frankfurtě podávali členové deputace zprávu o svém poslání v Čechách, byli přesvědčeni, že se sotva podaří získati český živel pro Frankfurt. Soudili, že jen vláda rakouská mohla by dojíti v té věci výsledku, kdyby vystoupila na prospěch Frankfurta energicky. Ale všichni členové deputace poznali na své cestě ještě více. Viděli, že i valná část Němců rakouských se připojila k protifrankfurtskému hnutí v Rakousku a zvláště v Čechách, prodchnuta jsouc territorialním patriotismem a nikoli německou ideou národnostní, a nemohli se zhostiti obavy, že kdyby se podařily austroslavistické návrhy Čechů, hrozilo by nebezpečenství německé národnosti v Rakousku. A v zájmu německé národnosti uznali za nutno při všech svých obmýšlených krocích v Rakousku pomýšleti nejen na živel slovanský,

ale i na živel německý. Jak působiti za takových poměrů, aby země české se účastnily voleb do Frankfurta? Uznávalo se obecně, že se musí jednati nejrychleji, poněvadž jest nebezpečenství v prodlení, ale přes to rozhodná usnesení nebyla hned dne 3. května učiněna. Zvláštní komisi bylo svěřeno, aby, hlavně vzhledem na vládu Rakouskou, připravila nejrychleji návrhy v této věci. Kommisse ta měla rozhodnouti ve skutečnosti mezi dvěma proudy: Mírným německým, zastupovaným v debattě dr. Wiesnerem, který chtěl Čechy pro Frankfurt získati v přátelské formě ujištěním, že práva jejich národnosti nebudou porušována — a proudem německo-šovinistickým, že Čechy jsou a musí býti zemí německou, zastupovaným dr. Schillingem, který udržeti Čechy u Německa byl odhodlán i ostřím meče a pro případ ten doporučoval spojenství Němců s Maďary. Kommisse rozhodla se pro taktiku dr. Wiesnera, pro cestu smírnou. Nevíme, z jakých důvodů tak učinila, ale zdá se věcí pravděpodobnou, že z hlavních důvodů, proč nepřiklonila se k mínění dr. Schillinga, byla nemožnost vystoupiti „ostřím meče" proti opposičníkům. Výbor padesátičlenný neměl více moci nežli působiti slovem a písmem, a na cestu tu také se obrátil. Dne 4. května kommisse navrhovala, aby k obyvatelstvu zemí koruny České a k Jihoslovanům byla vydána proklamace, na jakou již dvojčlenná deputace dne 28. dubna r. 1848 v Praze pomýšlela, a u vlády rakouské aby jménem výboru padesátičlenného učiněny byly kroky. Proklamace v přátelské formě měla vybídnouti slovanské obyvatelstvo v Rakousku k volbě a upozorniti je, že patrně parlamentem budou uznány za jistých okolností jako platné i volby, které budou vykonány jen obyvatelstvem německým. Kroky u rakouské vlády měly vymoci, aby vláda se vší energií postarala se o vykonání voleb, kde obyvatelstvo volby se chce zdržeti. Původně proklamace obmyšlena byla nejen pro Čechy, ale i pro Jihoslovany. Dne 5. května r. 1848 v rozpoznání, že běží především a hlavně o odpor Čechů, přijata byla na návrh Kurandův po jistých změnách jen proklamace k obyvatelstvu českých zemí a hned byla vyhlášena. (Viz přílohu I.) Byla to řečnicko-deklamatorská parafrase hesel rovnosti, volnosti a bratrství s přátelským ujišťováním, že v hranicích spolkových, které musí i v budoucnosti býti neporušeny, právo každé národnosti zůstane svato, a s připojením mínění o platnosti voleb v plenu 4. května projeveném.

Byl to zároveň jediný prostředek, jehož užiti padesátičlenný výbor vedle působení na rakouskou vládu proti českému hnutí protifrankfurtskému měl ve své moci. Když dne 6. května r. 1848 v plenární schůzi předložen byl protest dr. Löhnera a soudruhů, datovaný ve Vídni dne 28. dubna 1848, proti odročení voleb frankfurtských v zemích českých, uznal slabost moci výboru padesátičlenného sám poslanec Wächter.

V Čechách kroky padesátičlenného výboru zůstaly skorem neznámy. Nebyly by změnily na pevném rozhodnutí Čechů ničeho ani tehdy, kdyby byly obecně zaujaly mysl. Čechové ani za dnů volebních neopustili zásadu, do Frankfurta n./M. nevoliti. Voleb frankfurtských se neúčastnili. (Příště ostatek.)

Poddanské poměry lidu sedícího na statcích kláštera Žďárského za 15. století.

Napsal Dr. Jan Reichert.[1])

(Ostatek.)

B) Dědiny, které zaznamenány jsou v urbářích z r. 1462 a z r. 1483.

1. **Světnov,** ves (v Čechách, jakožto část klášterního panství Vojnoměsteckého). Usedlých bylo 22, mezi nimi také mlynář, rychtář a jeden podsedník. Většina usedlostí měla po jednom neb dvou prutech. Z prutu dával se úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 2 gr.; ročně 4 vejce, 1 kuře a 3 měřice ovsa. Rychtář držel 1 prut a měl tytéž povinnosti, platy a dávky jako ostatní usedlí. Z pily dávali po 1 gr. o sv. Jiří a o sv. Václavě z každého prutu. Podsedek platil jen úrok ve dvou lhůtách ročních po 1 gr. Mlynář měl 4 pruty a platil z nich úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 10 gr.; 16 vajec, ženného 4 gr., 4 kury. Z panské louky platili vespolek o sv. Jiří a o sv. Havle po 26 gr.; dále obec dávala z pastviště o sv. Duše 12 gr. Roboty měli: orbu dvěma pluhy. Při vsi byl les panský, který se nazýval Bratroňovice. Rychtář byl povinen lesa hájiti a na prospěch vrchnosti dříví z něho prodávati. Co z něho přijde užitku, má dáti pánům do kláštera. — R. 1483 úhrnem úrok peněžitý ze Světnova dělal 1 kopu $7\frac{1}{2}$ gr.; vajec $2\frac{1}{2}$ kopy, 4 kury, slepic půl kopy $8\frac{1}{2}$ kusu, ovsa 100 a půl měřice; dále ročně orba dvěma pluhy a z každého prutu den ženný ($37\frac{1}{2}$ ženců úhrnem). Dále jinou rukou v urbáři r. 1483 připsáno u vsi Světnova: „Léta božího 1517 v úterý po Božím Vstoupení puštěno a vyměřeno jest role Koutského a díl vyplaněno k roli a k louce vplat Mikulášovi ze Světnova a jeho synům a potomkům jejich k tomu

[1]) V sešitě 1. na str. 24. shora 3. řádek má býti 1., 1. ř. 2., 2. ř. 3.

sedění, na kterém sedí, aby věčně držáno bylo, slove „na Nádavcích“ při mezi Polnických; z toho platiti mají budoucně i potomci jejich o sv. Jiří a o sv. Václavě po 6 gr. bíl. a o sv. Janě 3 měřice ovsa. — Téhož r. 1517 stala se smlouva mezi knězem Vítem, opatem, a konventem s jedné strany, a mezi Pavlem a Jankem, mlynáři ve Světnově, se strany druhé, že maji sobě rybníček dělati na své louce za jejich poli, kde potůček dělí panské s jejich, a tu co na naše (panské) topiti a předělati si mohou — toho jim příti máme. Z toho platiti mají věčně 5 gr. bíl. v roce.“

2. **Polničky,** ves (Polnička) v Čechách, bývala částí klášterního panství Vojnoměsteckého.[1]) Usedlých bylo 12, z nichž jeden rychtářem, a mistr Michal držel pustou usedlost, z níž platil úrok, dával vejce a slepice, konal robotu žňovou. Rychtář platil úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 10 gr. Největší část usedlých byli čtvrtláníci, někteří pololáníci. Pololáník platil úroku svatojirského 8 gr., svatomichalského 6 gr.; dával 10 vajec ročně, 1 slepici a měl dva dni roboty žňové. Úhrnem r. 1483 dělal úrok 1 kopu 8 gr. o sv. Jiří a 53 gr. o sv. Václavě; slepic $7^1/_4$; vajec 57; žencův na 20 dní. Téhož roku z pastev[2]) o letnicích platila obec 10 gr. — Osadníci měli většinou německá jména jako: Friedl, Hofman, Merl, Rosstaufer, Michl a jiná.

3. **Jiříkovice,** ves; 8 usedlých; skoro všichni byli čtvrtláníci. Ze čtvrti role úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 gr.; vajec ročně po 8, po jedné slepici, po 8 měrách ovsa. Z každé čtvrti dva ženci. R. 1483 dávali lučních peněz 4 gr. Téhož roku z Jiříkovic summa úroku sv.-jirského a sv.-václavského po $10^1/_2$ gr., vajec 84; slepic jeden rok 10 a druhý rok 11;[3]) ženců 21. R. 1517 odváděli poddaní z Jiříkovic 84 měřic ovsa; vrchnost jim však téhož roku udělila milost, že za oves mají dávati ročně dvě kopy, a to o sv. Jiří kopu jednu a o sv. Václavě druhou kopu gr.[4])

4. **Obyčtov,** ves, usedlých 19, z nich jeden mlynář, ostatní pololáníci (12), čtvrtláníci (4) a (2) podsedkové. Mlynář platil úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 6 gr., vajec ročně 16, kury 2 a lesního ovsa jednu měřici. Tytéž povinnosti měli pololáníci. Podsedek platil úroku sv.-jir. a sv.-václ. po půl gr.; ročně 4 vejce, půl kury a čtvrt měřice ovsa. R. 1462 úhrnem úrok peněžitý dělal v Obyčtově o sv. Jiří a o sv. Václavě po $1^1/_2$ kopě 10 gr.; slepic 14. — R. 1483 dávala

---

[1]) V Polničce připomínají se r. 1410 huti železné.

[2]) Pastva, t. j. obecní pastviště, kde se pásl dobytek.

[3]) Což bývalo i v některých jiných vsech, že se dávalo jednoho roku více a druhého méně slepic.

[4]) R. 1462 v Jiříkovicích byly pustky (t. j. jednotlivá pustá role), z nichž se platilo do r. $3^1/_2$ gr.; za užívání panské louky platil ročně Ondruš 6 gr., Šimek $1^1/_2$ gr., Mikuláš 1 gr.

obec z pusté vsi[1]) Bolešína o sv. Janě 4 kopy gr. — Rychtář hájil obyčtovských lesův a dával z nich vrchnosti, co mohl prodati.

5. **Hodiškov,** ves; 8 usedlých, z nichž jeden rychtář, který platil úroku o sv. Jiří 1 gr. a o sv. Václavě 4 gr., ostatní usedlt čtvrtníci platili o sv. Jiří po 2 gr.; ročně po 16 vejcích; o sv. Václavě úroku po 4 gr., po 2 slepicích a ženného 4 gr. Jedna usedlosl byla pustá. Ovsa lesního odváděla celá obec 6 měřic do roka (r. 1483 místo ovsa 6 gr.). Les panský; co z něho může rychtář podati, z toho má vrchnosti počet dáti. Rybníků panských mají hájiti zdejší sedláci, aby se klášteru a pánu nestala škoda. Roku 1483 úhrnný úrok o sv. Jiří 14 gr., o sv. Václavě 52 gr., vajec do roka $1\frac{1}{2}$ kopy, 13 kur, slepic 8. Též platili o sv. Janě luční peníze za louky.[2])

6. **Kaly,** ves; usedlých 6, z nichž jeden dvořák, který r. 1462 (Prokop) ze dvora platil o sv. Václavě půl kopy grošův, a čtyři kury ročně. Ostatní usedlí, a to 3 láníci a dva čtvrtláníci platili peněžitý úrok ve dvou ročních lhůtách, dílem o sv. Jiří, dílem o sv. Václavě, a odváděli kury (slepice). R. 1462 poznamenává se při obci les panský; což z lesa přijde požitkův, těch pán z kláštera má požíti.

7. **Bohdalčí,** ves (Bohdalec); usedlých 20, z nichž jeden rychtář,[3]) který drže r. 1462 půllán, platil z něho úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr., ročně dával 10 vajec a i kuře. Ostatní usedlí byli dílem láníci (5), dílem pololáníci (11), dílem podsedníci. Láník platil úroku sv.-jirského a sv.-václavského po 8 gr., ročně 20 vajec, dvě kuřence; podsedníci platili peněžní úroky i odváděli slepice. — Roku 1483 platila obec luční peníze za louky 10 gr., a Jan Pucovský 18 gr. Jeden podsedník byl kovářem. Téhož roku dělal úhrnný úrok sv.-jirský a sv.-václavský po $1\frac{1}{2}$ kopě gr.; vajec ročně 4 kopy, 15 kur, slepic 26. Rychtář téhož roku nadělal kopu dříví (roští?).

8. **Řečice,** ves; usedlých r. 1483 bylo 20, z nich 18 pololáníkův a dva podsedkové. Z pololánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr.; vajec ročně 10, kura 1, ženného 1 gr. Roku téhož summou úroku z Řečic o sv. Jiří a o sv. Václavě bylo po 1 kopě 18 gr.; vajec 3 kopy bez 5. Robotních peněz, kdyby se nerobotovalo, $16\frac{1}{2}$ gr., slepic jednoho roku 17 a druhého 18. R. 1482 koupil Mikuláš Moučka v Řečici dvůr

---

[1]) Pustá ves, t. j. opuštěné sedění; roli užívali obyčtovští, kteří pustinu tu r. 1481 koupili za roční plat 4 kopy gr.

[2]) Do r. 1417 ves Hodiškov patřila p. Zdeňkovi z Lipého, pánu na Novém Městě. R. 1471 obdržel rychtář v Hodiškově od kláštera potvrzení na svobodnou rychtu v Hodiškově a zároveň na rychtářský úřad v Řečici pro sebe a pro své dědice, při čemž mu udělena čtvrt u rybníka bez poplatkův. (Archiv Český IX.).

[3]) Rychtář držel r. 1483 lán a neplatil úrokův.

za 80 kop míš.; ze dvora vycházel úrok o sv. Václavě a o sv. Jiří po 1 kopě gr.[1])

9. **Račice**, ves;[2]) usedlých 7 pololáníků, z nich jeden rychtářem. Z půllánu bylo r. 1483 úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr.; za robotu žňovou 4 groše, 2 kury. Úhrnný úrok z Račic o sv. Jiří a o sv. Václavě po 28 gr.; robotních peněz 28 gr., kur 14. — Dvůr v Račicích měl téhož roku dva lány, Mikuláš platil z dvora úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po půl kopě gr.

10. **Kříženkov**, ves (Křížinkov, Křižánky). Poplatná r. 1462, kdy zde bylo usedlých 7 láníků, z nichž rychtář neměl povinností. Z lánu odváděl se úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 13 gr.; 3 dni měl láník robotu ornou a jeden den vozil obilí; odváděl ročně 4 kury, vajec 40. Úhrnem z Kříženkova odváděly se ročně 24 kury, 4 kopy vajec.[3]) Roku 1485 prodal klášter ves Václavovi ze Subošic jako dědičné manství za 92 zl. uher.

C) Dědiny naznačené v urbáři pouze r. 1483 jako klášteru poplatné a poddané.

1. **Počátky**, ves (Heinrichsdorf v Čechách). Usedlých 9, a to 6 láníků, dva dvouláníci, a jeden soused měl $1^1/_2$ lánu. Z lánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 16 gr.; ročně 2 slepice.[4])

2. **Stržanov**, ves v Čechách, jako část klášterního statku Vojnova Městce; 15 usedlých, z nich 4 pololáníci, 11 čtvrtláníkův. Z pololánů dělal úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 6 gr.; ročně 10 vajec, o žních dva dni roboty, 4 kury. Luční peníze platí obec o sv. Duše 23 gr. Úhrnem do roka robotíčův 19, slepic půl kopy, $1^1/_2$ kopy vajec. Úroku o sv. Jiří 57 gr. a o sv. Václavě 1 kopa 16 gr. Roku 1484 prodal klášter rychtu ve vsi Stržanově Mikuláši, manželce jeho, dceři jejich a strýci do čtyř životů za 6 zl. uher. (Arch. Č., IX.).

3. **Hlinné** (Hlinná), ves; 13 usedlých, z nich dva pololáníci, ostatní čtvrtníci. Z pololánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 6 gr.;

---

[1]) Řečičtí koupili r. 1482 pustou ves Mankov od kláštera, za níž o sv. Janě platili úrok 40 gr.

[2]) Račice r. 1407. Byly zde 4 půllány, z každého vycházel úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr., 10 vajec, 1 slepice.

[3]) Roku 1416 klášter prodal Jimramovi z Pernštejna za 40 hřiven praž. gr. rychtářství a dvůr se 4 lány v Křižinkově, vesnici pak samotnu za $4^1/_2$ hřivny ročního nájmu, mimo purkrecht a zlaté a stříbrné doly, které by se snad objevily během času.

[4]) V krajině té se za 14. století dolovalo, na stříbro a u vsi Počátek bylo výnosné mýto chotěbořské.

vajec do roka 6, slepice 4. Obec odváděla lesného oves. Roku 1482 prodal klášter ve vsi dvůr rychtáři Jiříkovi za 80 kop grošů míšenských.

4. **Bítovec,** dvůr,[1]) rozdělený na 11 čtvrtlánův a jeden podsedek, který r. 1483 byl pustý. Čtvrti přiděleny byly jednotlivým usedlým bobrovským, kteří z rolí platili roční úrok o sv. Václavě po 5 gr., jak jsme svrchu naznačili u Bobrové.

5. **Radešín,** dvůr.[2]) Z něho platili stejným dílem Jaroš a Jiřík o sv. Jiří a o sv. Václavě po 13 gr. — Úhrnem ročně 52 grošův.

6. **Mankov,** pustá ves, z níž usedlí z Řečice platili úroku 40 gr. [3])

7. **Bobrůvka,** ves, usedlých 20, z nich 3 celoláníci, 14 pololáníků, 1 tříčtvrtník, 2 čtvrtláníci. Pololáník platil úroku o sv. Jiří 7 gr. bez 1 den., o sv. Václavě 9 gr. bez 1 den.; ročně 1 slepici. Jeden láník měl také pustou usedlost a z ní platil úroku po 6 den. Summa úroku ze vsi o sv. Jiří $1\frac{1}{2}$ kopy 24 gr., o sv. Václavu 3 kopy 4 gr., a 1 den.; slepic ročně 20.

8. **Bobrová dolejší,** oddělená od Bobrové hořejší říčkou Bobrůvkou. Roku 1483 největší část usedlých byli podsedníci, t. j. držitelé buď celého neb půl podsedku, několik bylo čtvrtláníkův a 8 pololáníkův. Z pololánu dělal úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po $8\frac{1}{2}$ gr.; ročně 10 vajec, ženného 2 gr., slepice 2. Usedlých 7 drželo podsedky „neplatné“, t. j. neplatili z nich úroku; neboť nebylo při nich rolí, byly to pouze domky. Z podsedku „platného“, při němž tudíž byla část rolí, dělal roční úrok o sv. Jiří a sv. Václavě po 1 gr.; ročně 10 vajec a $\frac{1}{2}$ slepice, za robotu žňovou 1 gr. Usedlí, kteří měli role, dávali ročně po jednom sýru, a čtyři platní podsekové dohromady též jeden sýr. V obci byli hrnčíř, řezník (masař), bednář, kovář. Úhrnný úrok dělal r. 1483 o sv. Jiří a o sv. Václavě po $2\frac{1}{2}$ kop., $13\frac{1}{2}$ gr., 1 den.; vajec ročně $7\frac{1}{2}$ kopy, 12 kur; slepic 52, ženného 1 kopu $6\frac{1}{2}$ gr.

9. **Rademnice** (Raděnice, Radeničky). Usedlí čtyři, a to láníci dva, 1 tříčtvrtník a 1 pololáník. Z lánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 15 gr.; ročně 4 slepice. Roku 1486 učinil klášter s panem Janem Olešenským směnnou smlouvu, dle níž ponechána mu výměnou ves

---

[1]) Bítovec, nyní osada zaniklá, byvala u Bobrové, kde dnes trať „Bobrovce“ zvaná.

[2]) Roku 1450 postoupil opat dvora v Radešíně za roční nájemné 50 gr. Bůžkovi, jenž se od toho času psal pánem z Radešína. — R. 1597 prodán svobodný dvůr v Radešíně kancléři slezskému, panu Samuelovi Radešínskému za 350 zl. se slibem, že bude dle sil svých zastupovati klášter, začež byl až do své smrti osvobozen platu, který klášter z toho dvoru ročně dostával od pradávna.

[3]) Mankov u Řečice byl za dob válek husitských vypálen a zničen. Role přiděleny jednotlivým usedlým z blízké vsi Řečice.

Krokočín a půl vsi Radeniček za ves Olešenku a dva dvory; příčina výměry byla, že „nynější opat a předkové jeho vždy měli s pány náměstskými nesnáze o Krokočín“.

10. **Sazomín**, ves; 18 usedlých, dílem láníci (5), dílem pololáníci (10) a dílem čtvrtláníci (3). Z pololánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr.; ročně 6 vajec, 1 slepice. Ovsa, t. j. daně lesní, dávala obec 28 měřic a ze stavu platila 14 gr. Ve vsi byl také mlynář. Summa úroku ze Sazomína o sv. Jiří $1^1/_2$ kopy bez 1 gr., o sv. Václavě 1 kopa 22 gr.; ročně 2 kopy, 9 vajec, slepic $1^1/_2$ kopy. [1])

11. **Pokojov**, ves. Usedlých 18, z nich 3 láníci, 9 pololáníků, 6 čtvrtníkův. Rychtář měl lán a z něho neplatil nic; dva čtvrtlány byly pusté. Z pololánu úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr.; ročně 6 vajec, 1 slepice. V obci byl také mlynář.

12. **Kotlas**, ves (Kotlasy, jméno prý vzniklo z Kothlouke); 9 usedlých, a to: 7 láníků a 2 pololáníci. Z půllánu úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 4 gr.

13. **Kozlov**, ves. Usedlých 5, a to: 2 láníci, 3 pololáníci; z lánu byl jeden pustý, neosazený; ale má se z něho platiti, jakož z jiných lánů, až bude osazen. Z pololánu dělal úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 8 gr. Byla tu tvrz v manství klášterním, kterou klášter dal r. 1486 Janovi z Kladné jako manství za 40 kop gr. Man byl povinen ze vsi vybírati úroky a dávati do kláštera. Summa úroků z Kozlova o sv. Jiří a sv. Václavě po 56 gr.

14. **Chvalovice**, ves (Kallendorf, Kondorf) u Znojma. Usedlých 8, většinou pololáníci, rychtář láník. Z pololánu úrok v jedné roční lhůtě po 24 gr. Ves byla osadou německou, jak tomu nasvědčují i jména usedlých, pouze jeden se jmenuje Joannes „Suchý čert“, snad přezdívkou.

15. **Křídlovice**, ves (Grillowitz, Grillbitz) u Jaroslavic; usedlých 25, z nich 4 láníci, 4 pololáníci, 9 tříčtvrtníků, 2 měli $1^1/_2$ lánu, 6 čtvrtláníkův. Rychtář měl lán a platil z něho v jedné roční lhůtě půl kopy 6 gr. Z pololánu se platil úrok v jedné roční lhůtě 8 gr. Byl také plat z řeky, který obec dávala v jedné lhůtě. Úhrnný úrok činil z Křídlovic ročně 10 kop 22 gr., z řeky 2 hřivny. Jména obyvatelů jsou vesměs německá.

16. **Načeratice**, ves (Našratice, Našetice u Znojma); usedlých 26, z nich 2 láníci, 7 pololáníků, 16 čtvrtláníkův a 1 tříčtvrtník. Z pololánu úrok jednou v roce 24 gr. Úhrnem obec platila pergrechtu [2]) ročně

---

[1]) R. 1317 zaujímala celá obec Sazomín 10 lánův a mlýn; z obce veškeren úrok byl panem Janem z Meziříčí, purkrabím brněnským, ustanoven na opatření klášterní, ročně dvou výzův a dvou sudů vína, které v adventě a postě konventem měly býti požity.

[2]) Pergrecht, daň z vinohradův.

50 gr. Peněžitý úrok dělal summou 8 kop gr. V obci byl rychtář, pololáník, platil jako jiní usedlí. Jména usedlých jsou německá.[1])

17. **Zvola**, ves (Zvol, Zvole). Usedlých 23 a dva mlynáři. Jeden z mlynářů platil o sv. Jiří a o sv. Václavě úroku po 6 gr., druhý pak po 24 gr. Usedlí drželi dílem celé lány (3), tříčtvrtky (8), pololány (4), dílem čtvrtlány a padělky.[2]) Z pololánu dělal úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 24 gr. Rychtář měl též dva padělky; z padělku, kterých celkem bylo 7, platilo se, byl-li oset, 5 gr., nebyl-li oset a byl úhorem, neplatil se z něho úrok. V obci se připomíná též pastýř.

18. **Branišov**, ves (Branšov). Usedlých 10 i s rychtářem, který platil úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 8 gr.; odváděl 20 vajec, 2 slepice, robotoval 2 ženci a dále měl povinnost půl dne orati s druhými, na ozim pak jeden den sám; lesného odváděl 2 měřice ovsa. Mlynář platil úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě po 10 gr. a ročně dvě slepice, roboty asi neměl. Druzí usedlí měli tytéž platy a povinnosti jako mlynář, a zdá se, že měli jen někteří čtvrtlány, většinou však pololány, ač se zde v urbáři nepřipomíná velikost usedlostí. Platili úrok o sv. Jiří a o sv. Václavě většinou po 8 gr.; odváděli ročně po 10 vejcích a jedné slepici; roboty bylo většinou: žnec jeden, půl dne orby s druhými, půl dne rádlem každý oral sám, lesného platili po 2 měřicích ovsa. — Summa úrokův o sv. Jiří a o sv. Václavě po 1 kopě 9 gr., vajec ročně 2 kopy, slepic 14, ženců 12, ovsa lesního 13 měřic, roboty pluhů 6 na půl dne, dále na ozim 6 pluhů po půl dni a 3 pluhy každý jeden den. Z panské louky mají skládati a voziti seno do dvora. Les panský; z toho což může hajný prodati, z toho má počet učiniti. Mlynáři ze Zvole a z Branišova mají opravovati, čeho potřebí ke dvoru: dvéře, střechy.[3])

19. **Rožínka**, ves; usedlých 8. Neudána velikost usedlostí, ale zdá se, že byla nestejná, neb platili úrok u velmi nestejné výši, tak jedni o sv. Jiří po 8 gr., jiní $6\frac{1}{2}$ až 10 gr. a o sv. Václavě jedni po $11\frac{1}{2}$ groši, jiní po 14 až 18 groších; tak také odváděli jedni po 20, jiní po 28 vejcích ročně; stejný však byl u všech počet slepic, t. j. po 2, a sýra po jednom. Mlynář platil o sv. Jiří a o sv. Václavě po 10 gr., v obou tudíž lhůtách stejně, druzí platili v obou lhůtách nestejně. Rychtář platil úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě po 8 gr.; dával 20 vajec, 2 slepice, žence 2, lesního ovsa 2 měřice. Úhrnem odváděli úroku o sv. Jiří 1 kopu 10 gr., o sv. Václavě $1\frac{1}{2}$ kopy 22 gr.; vajec do roka 3 kopy, 12 kur; o letnicích 8 sýrů, slepic 17. U vsi byl též veliký les panský.

---

[1]) R. 1510 byly Načeratice pustou vsí.

[2]) Padělky byly stejné kusy rolí, jež jednotlivým usedlostem byly z nějaké trati přiděleny.

[3]) Mlynáři byli sekerníky, mívali tudíž povinnost vykonávati všeliké práce sekernické na staveních vrchnostenských.

Umělecké a vědecké zprávy.

Příspěvky k nejstarší moravské topografii. Friedrichův Codex diplom. reg. Bohemiae jest mi pravým potěšením svou zevrubností, správností a dokonalou úpravou. I maje snahu, aby bylo dílo to co možná pěkné a dokonalé, přidávám několik poznámek místopisných, aby omyly v určení napraveny býti mohly v rejstříku; neboť shledávajícímu bude prvním vodítkem. Dalek jsa všeho mistrování, činím tak proto, že jsem pracemi svými místopisnými došel poznání, že o poloze starých míst lze bezpečně souditi jen z pozdějších zápisův týchž míst, k nimž paměti sbírám již od kolika let. Obmezuji se tuto jen na Moravu.

Nejbohatší svým obsahem jest seznam statků biskupství Olomouckého, zdělaný na rozkaz biskupa Jindřicha (č. 115.). Na štěstí jsou rozvrženy na jisté skupiny, čímž určování se stává snadnějším než u jiných takových pamětí. Za 14. století jmenovány tyto skupiny po hradech, ale l. 1131 jich ještě biskup neměl, a proto se jmenují po znamenitějších kostelích (tuším takových, kde byli arcijáhnové). Skupiny ty jsou Olomoucká proboštství Svatováclavského (jádro kapitulních statků), Přerovská dvora Kroměřížského, Jestbořická (tu ovšem nebýval arcijáhen), Zpytihněvská, Břetslavská, Brněnská a Znojemská. V Zpytihněvi není arcijáhen doložen, a byla tu 1228 jen kaple.

V několika skupinách vyskytují se vesnice zvané Biskupice, patrně biskupy založené. Roztříditi je není snadná věc. O Biskupicích ve Znojemské skupině jest jisto, že to jsou B. u Hrotovic, které byly později manstvím k Modřicům. Ve Zpytihněvské skupině jsou trojí Biskupice, ale domnívám se, že nebyly od sebe vzdáleny. Pokud však nebylo tak, jistě jsou jedny B. u Uh. Brodu, jež byly za pozdějších dob biskupským manstvím. Zbývají Biskupice v sk. Olomoucké a Brněnské. Onyno lze položiti tam, kde jest ves Biskupstvo (1441 Biskupstvie), která odvozena od biskupství teprve 1441 a 1460, když byla zpustla, tyto k Jevíčku. Tato byla od r. 1262 kapitolním zbožím, a to do r. 1361. Z nynějších vesnic téhož jména zbývají ještě Biskupice u Prostějova a Biskoupky u Krumlova. Onano byla biskupstvím v 15. století. Tyto zajisté jsou obsaženy v listě r. 1131, ale kryjí se pod jinými jmény.

Co se týče vesnic v Olomoucké skupině, nejista jest poloha u Velprd, které se opakují ještě jednou při proboštství. Zvěstovice a Vladynice se v pozdějších zápisech nepřipomínají, a lze souditi, že byly záhy opuštěny. Studen dol jest totožný se Studencem. Připomíná se zase l. 1274 7. Mart. a 1349, ale v pozdějších zápisech nazývá se Studencem. Guzone vykládá se na Moravskou Houžovou, ale neprávem, protože biskupové měli svoje manství v Německé Houžové (výslovně v manských zápisech 1590 a 1601). Mostcaz (t. j. Mostky) lépe vykládati na Mostkovice (chybně Moskovice), které patřily 1325—1850 ke hradu Plumlovu. Rozcuticích (či Rozčuticích) jsou nynější Rožťoutky, dědinka u Milonic, jež se tak (druhdy i Rozčítky) již za 14. st. nazývala a povždy rozmanitě psávala. Kladoruby dopadají na nynější Kladruby u Val. Meziříčí, protože tyto byly později manstvím biskupským. Medlý, Újezdec nesnadno vyložiti. Máme tu voliti mezi Medelskem u Dlouhomilova, kteréž se jistě nazývalo někdy Medlou, Medlovem u Uničova (také jeden u Zdounek) a hradem u Dvorce, který se nazýval Medlice. Poněvadž tento patřil přímo biskupům až do r. 1403 a pak byl jejich manstvím, lze tento Újezd nejsnáze vyložiti na nynější dědinu (bývalé městečko) Medlice. Dobratín jest bezpochyby totožný s Dobřetínem, jejž kníže Soběslav navrátil kostelu Olomouckému (Reg. I., 157). Dí se o něm, že ležel u Strachotína.

Ve skupině Svatováclavské jmenují se Nezvěstice a vykládají se na Nedvězí, ale tuším mylně, neb Nedvězí by bylo l. 1131 jistě s písmenem M psáno, jako se píše v listě r. 1234. Nezvěstice se později nepřipomínají. Kladruby připomínají se r. 1234 a 1256 ještě jako majetek kostela Olomouckého; l. 1376 darovány pp. ze Šternberka klášteru Šternberskému (DO. III. 9, C. D. M. XI. 306), a jím postoupeny 1468 Bernartovi z Žerotína (Rkp. mus. Praž.). Polohu z těchto pamětí nelze přesně určiti, ale lze za to míti, že ležela v krajině od Olomouce na jih až k Holešovu. Kromě toho byly dvoje zaniklé Kladruby u Žebětína a Kvasic. Soběraz připomíná se jen v tomto listě a nikdy potom. Tak i Bobrovnice. Brumovice připomínají se v listech, datovaných na 13 st. a naposled 1256 jako statek kostela Olomouckého. Zdali to jsou Brumovice u Klobouk anebo u Krnova, jest nejisto. Unčín mohl by se vykládati na Unčice, protože tu bylo později biskupské manství.

Ke skupině Přerovské patřily Tršaly, zaniklá ves, která stávala v krajině jižně Přerova. Za 14. a 15. st. připomínají se nejednou a patřily 1416 k Věžkám (D. O. VIII., 582). Probicih mohlo by se vykládati na Pravčice u Hulína, a to podle postupu, jak jdou za sebou Pacehluky, Zahnašovice, Probice a Roštění. Ovšem dány Pravčice k biskupství teprve l. 1261, ale není to příklad jediný, že ves byla vzata a zase zadarována. Kladruby zde jmenované leží u Val. Meziříčí a byly později manstvím. Pacezlauicih jsou na jisto Pačlavice, ač se píše již za 13. st. Passchlawiz a Paczlawicz, přece se nazývají ještě 1350 Pačeslavice. Parisouicih lze lépe vyložiti na Paršovice u Hranic, které se píší l. 1228 Parisshowiz, 1371 Pareschowicze a Parischowicz (D. O. II., 78., 81.). Glupcicih třeba vykládati na Hrubčice u Prostějova (srovnej C. D. M. XII., 2.). Psaní Nesovic (Nezebicih) svovnává se s psaním Nessobicze, Nesobicz (D. B. VII., 490, 781, XI., 464, 465), ač se čte tvar Nesovice již l. 1385. Rohozov nepřipomíná se po r. 1131, ale vyskytuje se od r. 1403 vládycký rod z Rohozova, avšak je podobno víře, že pocházel z Rohozova u Tábora v Čechách.

Ke dvoru Kroměřížskému počítají se Zazane a Zazas. Jsou to Sazany, které splynuly před r. 1391 s Kelčem, takže byly ulicí jeho nebo předměstím. Po r. 1442 se nepřipomínají.

Újezd Jestbořický, který Jan, biskup, koupil, není na Moravě, nýbrž u Chrudimě v Čechách. Vsi k němu patřící jsou Opočínek, Zběslav, Seslavce, Přítoka a Rozhovice. Z nich později některé odpadly, a přibyly zase jiné. Také Živanice, Ložice a Křekovice jsou a byly v Čechách v krajině u Chrudimě. Křekovice připomínají se také v Litomyšlských listech v sousedství Říkovic, které jsou u Litomyšle.

Ve skupině Zpytihněvské jest Kostelec u Kyjova, jenž byl od r. 1274 biskupským manstvím. Následuje Velehrad s několika vesnicemi, jež náležely později klášteru Velehradskému, tuším část prvotního věna biskupského snad ještě z dob Methodějových. K nim náležely též Zablažany (někde v luzích pod Hradištěm). Nesaticih dopadají na Nežetice (prv. Nežatici), ale ves téhož jména byla u Slavkova (C. D. M. XII., 457). Prestaz lze vykládati na Břešťany, předchůdce nynějších obyvatelů vesnice Břestka. Sirakovice připomínají se později v Hradištských listech (Reg. I., 192, 207), dopadají někam ke

Zdounkám i se Soběhrby, které se po r. 1131 nepřipomínají. Ohništkovice neb Ohništky stávaly u Kvasic. Vasil stával u Rudimova v okrese Kloboucké́m; když zpustl po r. 1467, říkalo se pustině Vasilsko, a tak slove posud samota na témž místě stojící. Opatovice ležely u Luhačovic (viz Č. M. M. XIX., 154, 253, 258, 260). Sobnovo (Soběnov?) a Uněradice se po r. 1131 nepřipomínají.

Ve skupině Břetslavské připomínají se Želetice (1437 také Želedice) u Kyjova, jež byly později biskupským manstvím. Hrastovice (v Čechách jsou Hraštice) stály tam, kde jest les Hrastovec mezi Dražůvky a Veteřovem. Přestavlky bývaly v okolí Ždanic, k nimž jako pustina patřily l. 1558. Hononici snad jsou totožny s Hunkovici neb Unkovici u Židlochovic. Soběbřichy bývaly někde u Bučovic. Od biskupství asi l. 1208 prodány a byly pak vládyčím statkem, který koupen 1464 k Budčovicům. Neradice bývaly někdy příslušenstvím hradu Blanska, možná od něho dosti vzdáleným.

Brněnská skupina: Korolupy (v krajině té říkalo se Kororupy, a Kladrubům říká se posud Kraderoby) stávaly v okolí Pozořic a patřily r. 1371 ke hradu Vildenberku. Mileiouicih nejlépe vyložiti na Milešovice v sousedství Lovčiček u Slavkova ležící. Milešovice připomínají se od 14. st. jako vládyčí statek. O Velehradu není v četných zápisech, jež jsou před rukama, o panství Modřickém ani zmínky.

Sovolusky ve skupině Znojemské zpustly záhy; l. 1376 zbyl z nich mlýn u Dobrovic. Martinic bylo několik na Moravě; roztříditi je spolehlivě jest velmi obtížná věc. Martinice, jež se připomínají ve skupině Znojemské jsou bezpochyby ty, které bývaly u Hrušovan (1524 pustá ves).

Újezdce v tomto listě připomenuté lze roztříditi takto: U. na str. 119. jest Ú. u Hrotovic, jenž byl později manstvím, U. na str. 120. jest Ú. u Přerova, U. na str. 121. jest zaniklý Újezdec, který stával u Kvasic, a Ú. na str. 123. jest Újezd u Brna, později manství biskupské.

K ostatním moravským listům není mnoho výkladu. Uherce v č. 80. připomenuté mám za Uherce neb Uhřice u Jevíčka. Vede k tomu srovnání s obsahem listu l. 1215, 1. Sept. pro klášter Hradištský.

V číslech 79. a 110. připomínají se Celcziczi, jež by se mohly vykládati i na Čelčice i na Kelčice. V č. 79. jest uveden v poznámce tvar Czeleziczi, ale táž ves nazývá se v č. 110. Kelczicze. Konečné rozhodnutí bude možno, až budou před rukama ostatní listy Hradištské. Rusca v týchž listech jest ves Rousko u Hranic, v starých pamětech Rúské, Rúský jmenovaná, která však patřila od 14. st. k biskupství. Vřesovice nazývali se tak ode dávna, ale jako se slovo vřes u našeho lidu proměnilo na břasu, tak se i měnil název této vsi. Již l. 1355 slovou Břesovice u Kyjova, ale potom častěji Vřesovice. Odtud pocházel Jakoubek z V., hejtman husitský. Také druhé Vřesovice u Kojetína nazývaly se později Březovice a patřily klášteru Hradištskému až do zrušení jeho. Unětice měl Wolný za Honětice, pokládaje tyto za výslovnost hanáckou. Ale Unětice, které se připomínají ve dskách od r. 1371, vždy se píší tak aneb Uněčice. L. 1548 prodána pustá ves Hunětice vrchností Napajedlskou Janovi z Zástřizl (Zrcadlo l. 94). Honětice jsou u Zdounek, a Unětice dopadají do krajiny u Budčovic, jsouce 1386 se Šardičkami spojeny v jedno zboží. *A. Sedláček.*

Spory o panství Chudobínské a Vilímovské za l. 1672—1710. Kapitola dějin panství Chudobínského a Vilímovského[1]) z let 1672—1710, v nichž obě tato panství byla předmětem různých sporů, nebyla dosud nikde vylíčena dle pravdy a skutečnosti. Proto ani Volný ani nejnověji Pinkava[2]) ve svých topografiích náležitě podle historické pravdy v jasném světle nepodali obrazu dějin panství těchto, ba dokonce v některých částech psali mylně.

Zpráva, sepsaná samým Rudolfem Kryštofem, baronem Vittenem, jenž byl posledním potomkem svého rodu, která v rukopise[3]) na panství Chudobínském nalezena byla r. 1905, osvětluje nám jasně kapitolu dějin těchto panství z let 1672—1710. Podle této zprávy zpracován jest i tento příspěvek.

Panství Chudobín a Vilímov koupil dne 16. ledna 1662 kanovník olomoucký rytíř Vavřinec Jan Rudavský za 41.110 zl.

---

[1]) Obě v hejtmanství Litovelském na Moravě.

[2]) Ř. Volný: Topografie Moravy, díl V., str. 225. z r. 1839. — P. V. Pinkava: „Litovelský okres“ ve Vlastivědě Morav., str. 203. z r. 1903.

[3]) Rukopis byl nalezen mezi listinami makovice věže kostelní v Chudobíně za opravy kostelní věže a byl úředně vyžádán pisatelem jako .c k. konservatorem. Pochází z r. 1714.

rýn., a byla jemu panství tato připsána i v deskách zemských. Nemaje přímých dědiců, ustanovil (poslední vůlí ze dne 30. listopadu 1662) dědicem Ondřeje Leopolda Volšínského svob. pána z Volšína. Tento zemřel již l. 1672, nezůstaviv přímého dědice ani v linii vzestupné ani v linii sestupné, který by se mohl uvázati v dědictví velmi zadlužené. Byli tu toliko blízcí tři strýcové jeho, Vavřinec, Jan a Pavel Leopold z Volšína, z nichž žádný bezvadně nemohl býti ustanoven za dědice. Proto přejal královský fiskus panství tato (tamquam bonum heredibus vacans) do správy a dne 7. července 1673 judicialiter zapsati dal veškery dluhy (26.658 zl. 5 kr.) jako aes alienum na statcích těchto.

Když o tom zvěděl nejstarší strýc zemřelého Vavřinec Volšínský z Volšína, kterak královský fiskus panství Chudobín a Vilímov ujal sobě, podal sám bez vědomí dvou mladších bratrů proti zabírání panství těchto rekurs na c. k. majestát. I domohl se toho, že dědičné nároky jeho byly uznány, a jemu panství fiskem, jenž je držel již půl třetího roku, právoplatně vydána za dědictví. Stalo se tak smlouvou ze dne 11. června 1675 po složení 2000 zl. na hotovosti a po tabulárním zajištění 100 říš. tolarův. Smlouva byla vtělena dne 23. září 1675, a Vavřinec per judicialem immissionem in dominium directum zákonně ustanoven pánem těch panství.

Sotva však týž Vavřinec se stal takto skutečným pánem obou panství, podaly ihned proti ustanovení jeho úřední protest věřitelky jeho a žádaly na něm soudně neodkladného zaplacení zajištěných sobě pohledávek na panstvích těchto. Byly to vdova po zemřelém Ondřeji Volšínském, jež měla požadavek 15 tisíc zl. z jitra, Alína z Kobylí, která měla požadavek 4500 zl. kapitálu a 1080 zl. dlužných úrokův, a dvě svobodné sestry vdovy Ondřejovy, jež tam měly zajištěný kapitál 4 tisíc zlatých a 720 zl. dlužných úrokův. Tak velikého dluhu (25.300 zl.) nemohl Vavřinec Volšínský zaplatiti, proto se snažil všemožnými protesty a různými soudními podáními o to, aby splacení hodně bylo oddáleno. Na konec došel toho, že věřitelky se s ním shodly a spokojily se summou 15 tisíc zl., které jim slíbil vyplatiti.

Jakmile spor takto byl ukončen, nastal spor nový. Mladší bratři Vavřincovi, Jan a Pavel Volšínský, zvěděvše, kterak starší bratr jejich Vavřinec se stal pánem Chudobína a Vilímova, domáhali se soudně dědičného práva k panstvím těm a skutečně

byli rovnocenně uznáni se svým bratrem Vavřincem za legální dědice (i v deskách zemských), takže z nich každý jen třetím dílem bral podíl na panstvích těchto. Když však seznali oba mladší bratři, že statky, které byly koupeny za 41.110 zl., obtíženy jsou dluhem 26.658 zl. 5 kr. mimo promeškané úroky a jiné závazky a že tudíž neskýtají vyhlídek na užitek, zřekli se svých podílů na prospěch syna bratrova, a to každý zvláštním listem, sepsaným cum clausulis intabulationis l. 1680. Po skončených sporech domníval se Vavřinec Volšínský, že má již obě panství bezpečně zajištěna, proto ani nepospíchal, aby si dal postupné listy svých bratrů na podíly Chudobína a Vilímova vložiti do desk zemských.

Mezitím podařilo se však vdově Zdeňce Kateřině pí. ze Šerfenberka, roz. z Blinsdorfa, oba mladší bratry Vavřincovy, Jana a Pavla, pohnouti k tomu, že odvolali své dřívější postupy a jí postoupili svých podílů na Chudobíně a Vilímově l. 1681 za 2 tisíce dukátů (6000 zl. rýn.). Uznavše pak, že takto jednali contra contractum, darovali těch 6 tisíc zl. odstupného, které obdrželi od paní ze Šerfenberka, synovi Vavřincovu, Janu Antonínovi Volšínskému, na jehož prospěch se již dříve vzdali svých podílů na Chudobín a Vilímov. Nicméně tím postupné listy jejich, dané paní ze Šerfenberka, nebyly zrušeny.

Svob. pán Vavřinec Volšínský zemřel l. 1682 a byl pochován v hrobce pod kostelem chudobínským.[1]) Na dědictví po něm nastoupil nezletilý syn jeho, Jan Antonín Volšínský, jemuž soudně za poručníka ustanoven Albrecht Maximilian Bukůvka z Bukůvky. Tento shledav, že statky svěřence jeho jsou příliš zadluženy a že pro vysoké úroky a jiné platy nemožno je zachovati, vylíčil oddaným listem zemskému právu celý stav věci a žádal za prodání statkův. Zemské právo přistoupilo na návrh jeho a ustanovilo na prodej ten za odhadce a komisaře Ferdinanda Julia hraběte Salma z Neuburka, Sigmunda Leopolda, svob. pána z Bohuňovic, c. k. rady, komorníky a přísedící zemského práva, společně s olomouckým hejtmanem královským. Komisaři tito odhadli výtěžek statků na 6060 zl. a dne 10. dubna l. 1685 prodali je vdově nejvíce nabízející, Anně Kateřině svob. paní Vittenové za 49.600 zl. rýn.

---

[1]) P. Pinkava: „Litovelský okres", str. 203. — Volný: Topografie, V. díl, str. 231.

Paní Vittenová držela potom sama statky Chudobín a Vilímov po šest let, načež dne 12. března 1691 postoupila jich i se svými statky Jasenicí a Vražným[1]) synovi svému Rudolfu Kryštofovi svob. pánu Vittenovi, za 65 tisíc zl.

Rudolf Kryštof Vitten, královský komorník a později i hejtman olomoucký, pojal ve Vídni za manželku Marii Eleonoru Krystinu Berchtoldovou, s níž měl dvě dcery, Marii Karolinu, narozenou dne 5. června 1692, a Marii Františku Eleonoru, narozenou dne 20. listopadu 1693, obě zrozené v Olomouci. Již 3. prosince 1693 zemřela Rudolfovi manželka a v polovici května l. 1696 i matka. Obě pochovány ve farním chrámě Páně u sv. Mořice v Olomouci.

L. 1697 dovolávala se paní ze Šerfenberka opět před zemským právem, které zasedalo o sv. Třech Králích, svých nároků na dvě třetiny panství Chudobína a Vilímova dle postupných listů bratří Jana a Pavla Leopolda Volšínských. V processe o tom bylo jí dne 23. prosince 1699 skutečně přirčeno právo na dvě třetiny panství těch. V likvidačním processe žádala pak l. 1700 dle dílčího listu Vavřincova o přirčení jen jedné třetiny panství jmenovaných Rudolfovi Kryštofovi Vittenovi. Když pak na podaný rekurs zemské právo, jež zasedalo o sv. Trojici r. 1704, nerozhodlo podle vůle a přání jejího, požádala za obnovení celého processu.

Mezitím oženil se Rudolf Kryštof Vitten dne 3. září 1703 po druhé s vdovou Marií Filippinou Arnoštkou svob. paní Autlerovou,[2]) s níž dostal dva nevlastní syny, Františka Otu Theodora a Františka Reginalda.

Po smrti paní ze Šerfenberka l. 1710 navázal Rud. Kryštof Vitten vyjednávání s jejími dědičkami a dědici, s Annou Kateřinou Sakovou z Bohuňovic, rozenou hrab. Valderodovou, s Janem hrabětem Valderodem, s Johanou svob. pí. Stommovou, rozenou svob. paní Říkovskou z Dobřic, a s panem Karlem Šerfenberkem. Za přispění pánů Maximiliana Františka z Deblína[3]) a Matěje, c. k. dvorního rady, komorníka a purkrabího ve Znojmě, poda-

---

[1]) V rukopise čten: „nebst dem im Prerauer Kreise situirten Gut Teütsch—Jassnik“.

[2]) Rozenou svobodnou paní „von Reyschenberg“, jak čteme v rukopise.

[3]) „Bohrer und Herr auf Alt- und Neu-Hardt“ čteme v rukopise.

řilo se přiměti dědice zemřelé paní Šerfenberkové k tomu, že přijali odstupné, nabídnuté Rud. Kryštofem Vittenem, všeho všudy 68 tisíc zlatých, zaplacených po částech dle zvyku zemského, a to r. 1710, o sv. Jiří a o sv. Michale, úhrnem 58 tisíc zlatých rýn., a zbytek 10 tisíc zl. po uplynutí lhůty vložení do desk, což činiti bude 3 roky a 18 neděl, a to opět ve dvou lhůtách. Podle dohody této zřekli se dědicové paní Šerfenberkové svých nároků na dvě třetiny panství Chudobína a Vilímova. Takto ukončeny byly dlouholeté a nákladné spory o tato panství, a Rudolf Kryštof Vitten stal se samojediným pánem jejich.

Na zaplacení odstupné summy dědicům pí. Šerfenberkové přispěla Rud. Kryštofovi druhá manželka jeho summou 50 tisíc zl., které jí zapsány byly v deskách zemských na statcích těch.

Mezitím odebrala se dne 17. dubna 1711 Marie Karolina, dcera Rud. Kryštofa Vittena z prvního manželství, do knížecího kláštera Gösského ve Štyrsku, a o sv. Michale 1713 šla tam za ní druhá jeho dcera z prvního manželství Marie Františka Eleonora.

L. 1712 dne 10. června jmenoval císař Karel VI. Rudolfa Kryštofa bar. Vittena krajským hejtmanem v Olomouci. Za let potomních dal Rud. Kryštof zámek svůj na Chudobíně, jenž byl již značně sešlý, vystavěti znova v rozměrech větších a obehnati jej i se zahradami a ostatními budovami kolkolem vysokou zdí, rovněž i rytířské své sídlo ve Vilímově opravil z části i nově vystavěl a věž úplně novou zbudoval ze základův. Za přispění své druhé manželky opravil a rozšířil i klenouti dal l. 1714 kostel v Chudobíně, do něhož zároveň též dal udělati jeden velký a dva malé oltáře i jeden nový zvon svým nákladem. Dne 24. července 1717 získal koupí od kartusiánů v Olomouci panství Loučany (ves, mlýn a hospodu) se dvorem ve Slatinkách za 29.400 zl.

Když i sestra jeho Kateřina, jinak Klára nazývaná, dne 1. dubna 1713 vstoupila do kláštera sv. Kláry na předhradí v Olomouci a zde zemřela l. 1714, zůstal na živě sám jediný z rodiny Vittenské. Jsa bez mužských dědiců, ustanovil poslední vůlí dne 29. června 1730[1]) (vyhlášenou 19. června 1733) svým

---

[1]) Poslední vůlí dne 29. června 1730 učiněnou založil Rudolf Kryštof Přemyslav svobodný pán Vitten kapitál 48.000 zl. svým poddaným na kontribuci, totiž Chudobským a Vilímovským 25.000, Jasenickým a Vraženským 15.000, Loučanským a Slatineckým 8000 rýnských. Kapitál 25.000, určený

dědicem nevlastního svého syna Františka Reginalda Autlera, c. k. dvor. komorního radu, který potom byl povýšen do šlechtického stavu a po svém nevlastním i vlastním otci se nazýval „Autler-Vitten“ a znaky obou rodů pojal do svého erbu.

MUDr. J. Smyčka.

Literatura.

M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. Napsal Dr. Vlastimil Kybal. Číslo XVII. spisů poctěných Jubilejní cenou Král. Česk. Společnosti nauk v Praze 1905. S rejstříkem jmenným a věcným (str. 330 vel. 8°).

Mezi t. z. předchůdci Husovými jest nejzajímavější postavou M. Matěj z Janova, Magister Parisiensis. Osobnost muže tohoto lákala mnoho badatelův o církevních dějinách českých, než přes to dosud nedostalo se mu náležitého ocenění. Teprve prací Dra. Kybala postaven jest Matěj z Janova do náležitého světla. Do Palackého, který uvedl Matěje z Janova do historické literatury pojednáním „Vorläufer des Husitenthums“ (1846), všímala si ho „více pieta než věda“. V literatuře husitské, bratrské a protestantské uvádí se Magister Parisiensis ve spojení s dvěma ideami: s ideou kalicha a s ideou Antikrista. Ideu tuto přejal žák Matěje z Janova, Jakoubek ze Stříbra. (cf. Č. Č. H. XI. str. 22 a n.) A od Rokycany v traktátě „De existentia corporis Christi in sacramento altaris“ z r. 1443 se dovídáme, že Matěj z Janova 25 let před Jakoubkem ze Stříbra učil a pobízel lid ku přijímání kalicha a dokonce konal obřad ten. Byv však zastrašen úřadem církevním, nechal toho. Podobně tvrdil též český humanista V. Písecký ve svém „Hádání“ z roku 1510. Za 16.—18. století snahy předchůdců Husových i Husa samého spojovaly se s řeckoslovanským ritem, který se prý zachoval v Čechách od dob cyrillo-methodějských. A tu také Matěj z Janova byl prohlášen za „obhájce řeckého ritu“ a kalicha. Tvrzení to zachovávalo se pak ve spisech domácích i cizích.

Po dlouhé době byl to Palacký, který vrhl nové světlo na Matěje z Janova. Sáhl k jeho rukopisům, napsal jeho životopis,

---

Chudobským a Vilímovským, ztenčil se již na 16.555 zl. Vrchním správcem jeho jest rytíř Januška v Brně. Správcem kapitálu panství Chudobského a Vilímovského jest nyní Jakub Grézl starší z Loučky u Litovle. Jeho volbu schvaluje hejtmanství. Selský Archiv r. 1905, str. 152, 154.

podal karakteristiku mistra Pařížského a z hlavního spisu jeho „Regulí“ sestavil výbor význačných míst. Brzo po Palackém byl to Neander, jehož pozornost upoutal Janov, jemuž věnoval roku 1849 spis „Uiber Matthias von Janow als Vorläufer der deutschen Reformation und Repräsentanten des durch dieselbe in die Weltgeschichte eingetretenen neuen Princips“. Než jinak cenná tato práce pojata jest jednostranně. Neander hledá u Janova ideje, které nejen přešly na Husa, ale které objevují se jako zárodky zásad, hlásaných Lutherem.

Ostatní práce, obírající se učením Matěje z Janova, jsou založeny hlavně na těchto dvou monografiích. Samostatně vedl si pouze Tomek v Dějinách města Prahy a Klicman v Ottově Slovníku Naučném. Kniha Kybalova sleduje trojí úkol: 1. podrobně vylíčiti život Matěje z Janova po stránce vnější i vnitřní, 2. soustavně vyložiti a karakterisovati celou literární činnost Matějovu a 3. pokud možno, úplně, logicky spořádati, jasně vyložiti, analysovati učení Janovovo a spolu kriticky oceniti jeho principy a vůdčí tendence. Rozdělení thematu dáno jest podtitulem. V prvé části stopuje Dr. Kybal také vlivy, jež působily na Matěje z Janova. Vedle studia bible byl tu vliv Milíčův a pak pařížské university. Mnoho na vytváření povahy Matějovy působily životní zkušenosti, které vedly k jeho konversi. Jako pozoroval u Milíče, pocítil také u sebe božskou inspiraci, božské poslání. To vedlo k tomu, že Matěj z Janova počal denně kázati, stále zpovídati a pilně spisovati. Tím stal se vědomým pokračovatelem v reformním díle Milíčově.

Jako zpovědník denně se stýkal s lidem, který mu ve zpovědnicích otevíral srdce své; za to chtěl mu Janov poskytnouti prostředky, jimž by mohl zachováván a posilován býti ve stavu milosti boží. A prostředkem tím bylo časté přijímání svátosti oltářní. Myšlenkou touto byl vyvrcholen duševní a náboženský vývoj Matěje z Janova.

Jako hlavní rysy povahy Matějovy uvádí Dr. Kybal velikou zbožnost, pokoru a oddanost k církvi. Tato oddanost k církvi činí Matěje z Janova nedůsledným a vede tak daleko, že odvolává učení své. Ostatně tato mravní nedůslednost patrna jest i v jeho spisech. Nejeví se u něho „harmonie slova a skutku“, které se obdivujeme u Husa.

V druhé části knihy uvádí spisovatel podrobně v chronologickém pořádku všechny známé spisy Matějovy po jejich zevnější, bibliograficky literární stránce; u každého spisu udává pokud možno titul, obsah a rozdělení, vypisuje počátky a konce spisů, uvádí dosud nám známé rukopisy, zjišťuje dobu sepsání a vypočítává pokud jsou tištěny nebo přeloženy. Zvláště je důležita stať, kde autor stanoví spisy Matěje z Janova, jež jsou omylem pojaty mezi spisy Husovy, vydané u Brunfelsa z r. 1524 a v Opera Hussi, ed. Norimb. 1558 a 1715. Ke spisovatelské činnosti přivedla Mistra Pařížského, jak doznává sám, bible. Matěj z Janova jako spisovatel je velice mnohostranný, třeba že v mnohostrannosti nedostihuje Husa ani Jakoubka. Jistě však předstihuje své vrstevníky jako Waldhausra, Milíče, V. Raňkova a Štítného. Nad své vrstevníky kromě toho vyniká širokým pojetím, pronikavou hloubkou a volnou formou jednotného díla, objímajícího formy mravního a náboženského života v církvi. Zajímavo je, že mezi spisy jeho nenajdeme postilly, ano setkáváme se u něho dokonce i se zřejmým odporem proti „glossování písma". S počátku své spisovatelské činnosti psal šablonovité výklady Dekalogu a Utrpení Páně. Také se nám zachovalo několik zlomků kázání. Životním však dílem jeho jsou „Regulae veteris et novi testamenti", jimž dodávají zvláštního půvabu biblická, namnoze apokalyptická slova a obraty.

„Regulae" rozdělují se na 5 knih, z nichž každá obsahuje několik traktátův a distinkcí. Jednotlivé knihy jsou spořádány podle třinácti pravidel Písma. Všech pět knih nenajdeme v jednom rukopise pohromadě. Kromě dodnes zachovalých a známých nám rukopisů M. Matěje z Janova jsou některé spisy, které se nezachovaly aneb aspoň dnes nejsou známy, a pak některé, při nichž nelze s určitostí mluviti o autorství Janově. K oněm spisům, které se nezachovaly nebo dnes nejsou známy, náleží dva spisy, z nichž jeden byl psán na pergameně, a o němž se dovídáme, že byl psán jazykem českým, o druhém, který psán byl na papíře, to nemůžeme říci s určitostí. Také Dr. Kybal opakuje domněnku Palackého, že Matěji z Janova sluší přičísti jakožto původci první recensi celé české bible. Přímého a určitého svědectví proto nemáme, ale nasvědčovala by tomu Matějova láska k bibli, dlouholeté její studium a pak několik slov českých do jeho díla vmíšených.

V hlavě třetí probírá autor učení Matěje z Janova dle „Regulí“. Hlava tato rozpadá se na dvě oddělení. A) učení Matějovo o církvi čili o pravém a lichém křesťanství. V části synthetické vymezuje Matějův pojem církve, mluví o ústavě církve, o poměru církve a státu, o mravním stavu církve současné a konečně o reformě církve. V části analytické rozbírá Dr. Kybal Matějův pojem církve a jeho učení o ní; dokazuje vlivy Augustinovy, Hugona ze sv. Viktora, Milíčovy a j.

Druhé oddělení B) týká se učení o svátosti oltářní a jejím přijímání. Nejdříve uvádí spisovatel obsah knih a traktátů Regulí, kde mluví Matěj z Janova o svátosti oltářní. Matěj z Janova tvrdí: 1. že přijímání svátosti oltářní má býti společné u všech, tedy i laiků, netoliko kněží, 2. že má býti ustavičné, t. j. každodenní neb časté, netoliko třikrát neb jednou za rok, 3. že ten, kdo sám sebe neb jiné odvádí od častého přijímání těla a krve Kristovy, činí Bohu a Kristu největší bezpráví.

V části analytické podává spisovatel rozbor učení Matěje z Janova o svátosti oltářní a o jejím přijímání.

Janov pozbyl víry v samostatnou reformu kleru, proto obrátil se k lidu a usiloval o jeho reformu, především doporučováním častého přijímání svátosti oltářní. Ale křivdí zase Matějovi, kdož tvrdí o něm, že hájil a doporučoval přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou. Ta okolnost vede Dra. Kybala k tomu, že si všímá otázky přijímání svátosti oltářní v církvi katolické do 14. stol. a pak vzniku a vývoje častého přijímání svátosti oltářní v Čechách za druhé polovice 14. stol. do vystoupení Matěje z Janova. Théma toto osvítil již prof. Kalousek pojednáním z r. 1881 „O historii kalicha v dobách předhusitských“, kde dokazoval, že Matěj z Janova neučil o přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou.

V posledním oddíle přítomné knihy čteme o vzniku, ceně a významě učení Matěje z Janova o svátosti oltářni. Spisovatel připouští, že některé věty týkající se toho předmětu, jsou nekatolické, ale neslyšíme od Matěje z Janova, že by učil nebo vybízel k přijímání kalicha.

A mluví-li na některých místech o požívání těla a pití krve Kristovy, mluví jako theolog, nikoli jako husita. Matěj z Janova byl příliš pravověrný, než aby vystupoval proti požadavku starému a obecně rozšířenému obyčeji církevnímu, a běželo mu

o vnitřní hodnotu, nikoli o požadavek vedlejší a vnější. Ale přes to jest přece organické a vývojové spojení mezi oběma symboly náboženského hnutí českého za 14. a 15. stol. Čím jest časté přijímání Milíčovcům 14. stol., tím jest kalich husitům a utraquistům stol. 15. Idea kalicha namířena jest právě tak jako idea častého přijímání svátosti oltářní proti výsadám nehodného kněžstva.

Není možno si mysliti, že by Matějovy ideje reformní, tak hluboké a radikální, vyzněly na prázdno v době mravně a nábožensky vzrušené, jako byl konec 14. a 15. století. Jistě že spisy mistra Pařížského, třeba přímého svědectví mnoho pro to nemáme, byly hojně čítány a studovány a že rozhodně působily na další vnitřní vývoj husitství, zvláště pak na M. Jakoubka ze Stříbra.

Kniha Dra. Kybala patří bez odporu k nejpozoruhodnějším a nejzajímavějším knihám poslední doby. Dnes knihou Kybalovou (která je výsledkem mnoholeté pilné práce) nabýváme jiného mínění o Matěji z Janova, o kterémž jsme měli upřílišněné představy. Dnes ho již známe. Zároveň s knihou o Matěji z Janova vyšla z péra téhož autora studie o tomto zajímavém muži v Č. Č. H. XI. str. 373 a n., která obsahuje přehled hlavního obsahu.

Dr. Jos. Pešek.

Ven z přítmí! Českých snah pohnutky, cíle a cesty. Napsal Dr. Josef Fořt. V Praze 1905, str. 195. Mezi tiskem přítomné knihy jmenován byl autor její sekčním chefem ministerstva železnic. Proto vzdal se říšského i zemského mandátu. Spis pak, o němž dnes na těchto místech referujeme, je jakousi politickou závětí bývalého poslance a má býti voličům jeho, jimž jest také věnován, jaksi odkazem.

Fořta spojuje s Gustavem Eimem stejná škola, totiž V. Běláka (Frant. Šimáčka). Bylť totiž Dr. Fořt spolupracovníkem (kolem r. 1880) jeho „Posla z Prahy“. Fořt ve své knize stojí pod vlivem Denisovým. Neběží mu pouze o to, „co bylo“, nýbrž také o to, co má se státi pro budoucnost. Na otázku, co chceme, v čem spočívá náš politický program, odpovídá: „chceme ve vlasti po otcích zděděné žíti jakožto národ vlastním životem“. „A poněvadž vlastním životem žíti může jen ten, kdo nejsa pod cizím poručenstvím, těší se plné svéprávnosti“, tedy cílem snah našeho národa jest politická svéprávnost. Národ pak má prostřednictvím

vlastních činitelů rozhodovati o způsobě a míře ukájení všech potřeb plynoucích z přirozené podstaty každého živoucího ústrojí národního. Abychom toho dosáhli, je potřebí koncentrace sil, zcelení rozviklaných stran českých, jest potřebí jednotného postupu a poctivé, upřímné, všech zálud prosté dohody o podstatě a úkolech dočasné naší politiky. Orgánem této koncentrace stran je „Národní rada". Běží o „přesné a jasné uvědomění si onoho poměru, jenž trvá tou dobou mezi státoprávním cílem a úkoly denní praktické politiky." Ale mezi potřebami „denní praktické politiky", v kterýžto pojem zahrnuje Fořt jak parlamentní činnost poslanců, tak i veškeru působnost veřejnosti k otázkám a záležitostem, jež vývoj doby přináší s sebou. Mezi potřebami této praktické politiky a mezi tužbami, nesoucími se ke konečným našim cílům, nastal rozpor, z něhož se rodily co den nové a hojnější důvody a záminky ke kritice, různicím a tříštění se stranickému. O tento vnitřní rozkol — nikoliv o punktace — rozbila se strana staročeská; bylyť punktace při převratu, v seřadění českých šiků r. 1891 nastalém, toliko vnějším podnětem zrovna tak, jako jsou jím nezdary politiky jazykové, jejichž obětí stává se od posledních let strana mladočeská.

Jest zajímavo, v čem vidí Dr. Fořt chyby české politiky za minulosti. Běží o otázku, měla-li býti říšská rada obeslána, měli-li jsme setrvati nebo odejíti z říšské rady. A dále, zda se tak stalo v pravý čas. Od roku 1861 počíná se souvislost s dnešním stavem věcí. Dle Fořta neměla abstinence trvati až do r. 1879. Kdy se však měla skončiti, neudává v knize přítomné. Zde pouze vykládá, proč se tak nestalo. [1]) Maďaři šestiletou nezkrotitelnou pevností passivního odporu dosáhli všeho — což nebylo na snadě domýšleti se, že by se podobnou cestou dosáhlo také požadavků našich? Ale příklad Maďarů znamenal bý u nás opustiti program federalistického sestrojení zemí neuherských, nestarati se o další vývoj ústavních věcí v Předlitavsku. A dále ohraditi se proti všemu, co ve Vídni podnikáno, nároky státoprávním i proti Vídni stanouti na stanovisku naprosté negace, tak jak to od říjnového diplomu až do plného vítězství svého dělali Maďaři.

---

[1]) Ale v Nové České Revui r. 1905 v článku Schäfle a fundamentálky udává, že to mělo býti r. 1867.

Passivní odpor potrval i r. 1870, „ač čeští deklaranti usilovně byli zváni do říšské rady“.[1]) To potrvalo do r. 1879. A tu Dr. Fořt líče pád Potockého a Hohenwarta podotýká, že mezi těmi, kdož pevně věřili, že passivní odpor povede k bezpečnému cíli, snad byli tu a tam, kdož o tom pochybovali, ale každá pochybnost byla hned v zárodku ututlána. „Jedním slovem,“ praví Dr. Fořt, „počínání naše diktováno bylo řetězem lidských křehkostí, z nichž jedna plodila druhou, takže bychom byli musili býti nikoliv lidé, nýbrž bytosti nadpozemské, abychom si za Potockého a Hohenwarta jinak byli vedli, než jak se věci skutečně udály“. (Str. 155 a n.)

A jako prapříčinu všeho, jako první článek řetězu, udává okolnost, že jsme v únoru 1867, kdy za spolupůsobení volených zástupců lidových mělo dojíti k ústavnosti Předlitavska, odepřeli jsme obeslání říšské rady, a celá sněmovna, v níž za našeho spolupůsobení živly autonomistické mohly míti většinu, vydána byla na pospas německým centralistům, a tím sami umožnili jsme vznik prosincovky (str. 156). Úspěch Maďarů svedl nás na scestí; neviděli jsme, že mezi námi a Maďary panují rozdíly, a pak, že vedle nároku státoprávního z velké části běh věcí zahraničních umožnil nynější stát maďarský. Počáteční chybu toho hledá Dr. Fořt v tom, že šlechtičtí naši předáci, Clam-Martinic a Lev Thun o proudech vídeňské politiky buď vůbec nebyli informováni, aneb podstatu jejich nepochopovali nebo význam jejich nesprávně odhadovali, a že za těchto poměrů z různých, většinou snad i osobních pohnutek vrhli se slepě na sledování příkladu maďarského. Tím však se nechce politický význam šlechty zlehčovati. Ta pak okolnost, že Jindřich Clam a Lev Thun pomýšleli na znovuzřízení bývalého státu českého, vehnala Riegra do zápasu ve směru šlechtickými předáky vytčeném, a tak se stal blud Riegrův bludem celého národa (str. 159). Než proti tomu se ozval hlas, že tak závislý na šlechtě Rieger nebyl.[2])

Kniha Fořtova má osm částí: I. Kvašení v mysli národa. II. Cíle českých snah a jejich pohnutky. III. Pozadí dějinné a

---

[1]) Dr. K. Mattuš: Osvěta 1906. O volební opravě. Str. 9. R. 1870 „obeslání říšké rady bylo zamítnuto, poněvadž ministerstvo Potockého nechtělo povoliti tolik, co z naší strany na něm žádáno.“

[2]) Č. Č. H. XII. str. 88.

z něho plynoucí relativnost dosažitelných cílů českých. IV. Formulace českých stran v letech 1848—1849. V. Formulace snah českých v letech 1861—67. VI. Formulace snah českých v letech 1867—1881. VII. Katastrofa a její příčiny. VIII. Positivní politika posledních let. V této kapitole podává Fořt přehled francouzských prací, obírajících se hnutím všeněmeckým.

Závěrek knihy Fořtovy obsahuje několik vět, týkajících se politického programu pro nejbližší budoucnost. Ostatně i v prvé kapitole se s nimi shledáváme. Taktika, s jakou třeba si vésti, „má býti určována dobou a okolnostmi, jsouc smírnou i opposiční, opportunistickou i radikální, po případě — dokud z arsenálu parlamentních zbraní nevymizí obstrukce — i obstrukční, vždy však takovou, jak jí jasně pochopený prospěch národní se zřetelem k daným poměrům v tom kterém období vyžaduje. „Jedině od nás závisí, aby ono přítmí, v němž jsme se octli, nebylo soumrakem večera, nýbrž stalo se svítáním nového rána.“

Kniha Fořtova provanuta je silně optimismem. Fořt vyslovuje se ve své knize pro všeobecné rovné hlasovací právo pro volby do říšské rady, omezené však censem „vzdělanostním“. Sněmům se ponechává rozhodnutí o právu hlasovacím s vyloučením nynějšího zastoupení zájmového. Kniha Fořtova končí se r. 1879; další vypsání a kritiku ponechává „nezúčastněným a méně předpojatým pérům budoucím“.

J. P.

Hölzlova generální mapa království českého. Zrevidoval Zdeněk Lepař. Měřítko 1 : 500.000. Prací zeměpisného závodu Ed. Hölzla ve Vídni. Cena 5 K.

Jest to vlastně příruční mapa Čech, ovšem rozměrů poněkud větších, než býváme zvyklí u map podobných. Ale neobsahuje přece ani všech údajů místopisných, ačkoli činí na první pohled dojem veliké přeplněnosti, tak že horopis dosti nevyniká. V okolí Prahy a na některých místech v severních Čechách těžko čísti některá jména místní. Vodní síť jest za to dosti znatelna; podobně síť železniční, na níž jsou poznačeny dráhy dvojkolejné i jednokolejné. Bylo by se doporučovalo naznačiti, na kterých tratech jezdí rychlíky. Jest to důležitější, než věděti, kolik má trať kolejí. Polní cesty nejsou zaznamenány vůbec, za to téměř úplně všecky silnice říšské, okresní i místní. Různé druhy značek topografických udávají čtenáři přibližný počet

obyvatelstva. Sídla okresních hejtmanství podškrtnuta jsou dvakrát, sídla okresních soudů jednou. Hranice okresních hejtmanství nejsou dosti znatelny.

Mapy vedlejší znázorňují velmi úhledně a podrobně okolí Prahy, Plzně, Liberce a Kladna v měřítku 1 : 100.000 a pánev hnědouhelnou mezi Ústím nad Labem a Mostem v měřítku 1 : 200.000. Milým dojmem působí, že propracovány jsou geograficky také přiléhající krajiny sousedních zemí, tak že na př. Morava jest na mapě zabrána až ke Šternberku, Olomouci a Strážnici; Dolních Rakous celá severní část, Kladsko celé a téměř polovice Saska. Názvosloví celé mapy jest téměř docela správné; tu a tam odpadla diakritická znaménka (Hrensko) nebo jest o nějaké znaménko více, než potřebí (Tišňov). „Českomoravskou vysočinou“ nelze pojmenovati pohoří na rozhraní Čech a Moravy, které slove správně „Českomoravská vypnulina“, nýbrž celou skupinu horskou, prostupující Čechy a Moravu až po řeku Moravu a horní Odru. Hory Halštrovské mezi Smrčinami a průsmykem Kraslickým nejsou zaznamenány vůbec. V celku však jest mapa velmi dobrá, pečlivě upravena i bedlivě zrevidována, tak že ji lze doporučiti každému. *—n—*

Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě a v jejích obvodech ve Slezsku. Napsal Fr. A. Slavík. (Zvláštní otisk z „Časopisu mor. musea zemského“.) V Brně 1906. Nákladem vlastním. Stran 100 (a 15 tabulek znakových).

V ročnících V. a VI. „Časopisu mor. musea zemského“ Fr. A. Slavík, dlouholetý a velepilný pracovník o kulturních dějinách moravských, uveřejnil pěknou, ano vzornou studii o starých znacích a pečetech městských i vesnických na Moravě i ve slezských obvodech jejích a provodil ji 43 obrázky a 15 tabulkami pečetními a znakovými.

Ve všeobecné části nejprve v úvodě praví autor, že staré znaky a pečeti obecní, jsouce důležitou památkou pro vývoj osad, stavu městského a obecní samosprávy, a přispívajíce lidovědě i umění, svědčí o významné době, kdy obce vedle práva tržního a jiných svobod došly také práva pečeti a znaku a tím větší vážnosti a výhod před jinými osadami. Po úvodě přechází k vlastnímu pojednání a promlouvá o právě pečeti

obecní na vsech i ve městech a městečkách, pak o znacích obecních vůbec, kterěžto znaky mluví k nám o minulosti a o změně obcí a krajin, nesouce buď vzpomínku na bývalé pány své, kteří jim vymohli povýšení za městečko a město, buď sami jim udělili práva pečetního a někdy jim dali i svůj vlastní znak rodový. Znaky ukazují též, čím se nejvíce zabývali obyvatelé v hospodářství, jeví se tu i změny v poměrech národních, kterěžto změny působily také na změny jmen obecních na pečetech.

Dále čteme rozpravu o štítě znakovém a o zdobných kusech heraldických. Na str. 11.—26. pojednáno o znacích městských, a podány ukázky z listův o povýšení vesnic na městečka a městeček na města, o polepšení a rozhojnění znakův, o znacích dílův obecních, o starých městečkách skleslých na vesnice a o nových příjmeních po znaku propůjčeném. Potom promluveno o pečetech a znacích vesnických, kterěžto pečeti a znaky byly nejprve udělovány na panstvích duchovních, pak i na světských.

V oddíle druhém pojednává autor o obecných znameních ve znacích, o předmětech znakových. Ve znacích bývají lidé a části jejich (na př. jezdec, střelec, trubač, rolník a j.), svatí a světice, srdce lidské, hlava, ruka; zvířata čtvernohá a části jejich (lev, jelen, medvěd, kůň a j.); ptáci a části jejich (orel, kohout, holubice, vrána, čáp a j.); obojživelníci, ryby, hmyz; rostliny i části jejich; tělesa nebeská (slunce, blesk) a věci pozemské (hora, skála); báječná zvířata a potvory (noh, saň); umělé věci (nástroje a náčiní hospodářská a řemeslnická, stavby a části jejich, rozličné věci jiné, na př. kříž, koruna, klobouk, berla, nůž, hůl a j.). Četné obce dostaly znaky po svých jménech, mají tedy znaky mluvicí, jménové.

V oddíle třetím promlouvá se o znacích dílů měst a vesnic na Moravě; časem totiž přes sto osad moravských bylo rozděleno mezi dvě i více vrchností, a tak ponenáhlu v jedné osadě utvořeny dvě i tři obce; na str. 78.—83. jest podán tabulkový seznam osad těchto. Potom krátce také připomenuto obecních znaků v moravských obvodech slezských, promluveno o starých pečetech morav-

ských a o nápisech jejich (českých, německých, latinských), a podán časový postup propůjčených pečetí po rok 1700. Na konci pojednáno o změnách obecních pečetí a znaků po doby nejnovější.

Práce jest zdobena 43 obrázky pečetí a znakův v textě, a na konci přidáno 15 tabulek pečetních a znakových, z nichž větší část dle autorových otiskův a dle několika městských originálů pěkně nakreslil prof. Arnošt Krejčí; tabulky XII. a XIV. kreslil prof. Fr. Fedrsel; všech pečetí na 14 tabulkách jest 162, na 15. tabulce jest vyobrazeno 6. znakův.

Autor, jak nám známo, pracně a naléhavě shledával znaky a pečeti obecní, aby dílo jeho bylo pravým heraldickým obrazem naší Moravy i s obvody jejími ve Slezsku. Proto jest nové dílo Slavíkovo zvláště cenným příspěvkem našich dějin kulturních, naší lidovědy i místopisu. Práce takové vítáme vždy s radostí a s uznáním. *Fr. J. Rypáček.*

Nová díla.

Z České akademie: **Bibliografie české historie.** Dílu III. svazek 2. Politická historie od roku 1526—1590. Číslo 5209—10.051. Sestavil Dr. Čeněk Zíbrt. Stran 241—480. Neobyčejně záslužné dílo toto pokračuje utěšeně. Úplnost skoro naprostá, údaje spolehlivé. Z nejcennějších publikací, jež vycházejí za poslední doby.

Soupis register soudu nejvyššího purkrabství pražského. Sestavil Václav Schulz. Historického archivu čís. 27. Stran 77.

Z Královské Společnosti Náuk v Praze: **Catalogus Codicum manu scriptorum latinorum,** qui in C. R. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur. Auctore Josepho Truhlář. Dva díly. První obsahuje kodiky 1—1665. Stran XIX a 616. Druhý kodiky 1666—2752 s dodatky a indexem. Stran 495. Velecenná pomůcka badatelům.

Věstníku téže Společnosti, třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné vydán ročník 1905. Obsahuje práce: O stopách německého vlivu v staré češtině (Dr. Ant. Beer). — O ruském přízvuku (Jos. Kolář). — O sumero-gruzinské jednotě jazykové (K. Kramář). — Zur altgermanischen negation (Dr. E. V. Mourek). — Spor a nářek cti mezi Marií Valdštejnskou z Lobkovic a pražským arcibiskupem 1596—1600 (Dr. V. J. Nováček). — Eine unbekannt gebliebene Abhandlung über die Echtheit Christians (Dr. J. Pekař). — Návrh bibliografie českých prvotisků (Dr. Zd. Tobolka). — Jan Sandel, překladatel Hájkovy Kroniky české (Dr. J. Zítek).

Výroční zpráva Král. Spol. Náuk za rok 1905.

Obecný rejstřík spisů Král. Č. Spol. Náuk 1884—1904 (Jiří Wegner).

Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě a v jejich obvodech ve Slezsku. Napsal Fr. A. Slavík. Se 43 obrázky a 15 tabulkami znakův a pečetí. Stran 100. Zvláštní otisk z „Časop. Mor. mus. zemsk.“ roč. 1905 a 1906.

O předpovídání výšky vody na řekách se zřetelem na poměry moravské. Napsal prof. ing. Ant. Smrček. Zvláštní otisk z „Obch. obzoru“, ročník 1906. Stran 11.

Co jest s regulací řek a stavbou průplavů na Moravě? Napsal professor ing. Ant. Smrček. Zvl. otisk. z časop. „Mor. Orlice“. Str. 12.

Řeč, kterou při immatrikulaci posluchačů proslovil J. M. rektor Zdeněk Elger z Elgenfeldu. Stran 15.

Die Vormundschaft im altböhmischen Landrechte. Napsal JUDr J. Kapras. Zvl. otisk z „Zeitschrift für vergl. Rechtswissenschaft“. Svaz. XVIII. Strany 358—428.

Das Pfandrecht im altböhmischen Landrechte. Napsal JUDr. J. Kapras. Zvl. otisk z „Zeitschrift für vergl. Rechtswissenschaft“. Sv. XVIII. Str. 36.

Časopisy.

Věstníku České akademie cís. Františka Josefa v Praze vydána redakcí Bohuslava Raýmana roč. XIV., čís. 8. a 9., roč. XV. čís. 1. a 2. Z obsahu vyjímáme: Zprávy o cestě na třetí mezinárodní sjezd pro umění ve veřejnosti. (Fr. Ad. Šubrt.) — Mineralogie roku 1903—1904. (Dr. Fr. Slavík.) — Ještě několik slov o novém nalezišti tak zvan. červeného vápence kopřivnického. (Dr. M. Remeš.) — Č. 1. a 2.: Bedřich Smetana v Göteborgu. (Arn. Kraus.) — Přehled novějších prací o struktuře nervové soustavy. (Dr. K. Weigner.) Zprávy z akademie.

Časopisu Musea království českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXX. sv. 1. Nové práce: Poměry náboženské a arciděkanové v Kutné Hoře v době Ferdinanda I. (Jos. Šimek.) — Poměry na Moravě roku 1607. (Jan Tenora.) — O skladateli rukopisu Hradeckého. (Ant. Havlík.) — Zkušenosti soudního posla z XVI. a XVII. století. (V. Schulz.) — Italské rukopisy „Historia bohemica“ Eneáše Sylvia. (Ad. Lud. Krejčík.) — Josefa šlechtična Clannerova z Engelshofu, česká spisovatelka, její rod a listy Václava Jaromíra Picka. (Ot. Gust. Paroubek.) — Ruská vojska na českém východě v XVIII. a XIX. věku. (JUDr. K. V. Adámek.) — Mše Krištofa Haranta z Polžic. (Dr. Zd. Nejedlý.) — Drobné příspěvky: Bohemica v cizích bibliothekách. (Č. Zíbrt.) — Vojenský řád krále Jiřího. (Dr. Jos. Volf.) — Český rukopis v Paříži. (Č. Zíbrt.) — Propaganda něm. katolicismu mezi Čechy. (Dr. Zd. Tobolka.) — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii. Hlídka literární. Zprávy knihopisné.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XVI. sešit 1. Obsah: Příchod Čechů a archaeologie (L. Niederle). — Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské (Kamil Kofta). Část další. — Glossy k rožmberskému urbáři. (Jos. Šusta.) — K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. (Jan Bedř. Novák.) — Drobnější články. Rak.-uh. vyrovnání a — historická badání. — Datování Bononské v Čechách. (G. F.) — O domnělé druhé redakci „Původu“ Blahoslavova. (N. Jastrebov.) — Literatura a bohaté zprávy. Přidána také Výroční zpráva Historického klubu za správní rok 1904—1905.

Časopisu Mor. musea zemského vydáno roč. VI. čís. 1. Nové práce: Sidliště neolithická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku. (Ant. Gottwald.) — Ruské ikony z bitvy u Slavkova r. 1805. (Al. Procházka.) — Nové rostliny květeny moravské. (Dr. J. Podpěra.) — Posměšná píseň na sedláky pro robotní vzpouru z r. 1821. (R. Dvořák.) — Nález brakteatů z doby Přemysla II. Otakara u Josefova při Hodoníně. (Jos. Klvaňa.) — Zprávy spolkové a literatura. — Příspěvek k děj. umění v naší vlasti. (H. Welzl — R. Kreutz.)

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí prof. Bohuše Riegra roč. VI. sešit 3. Nové práce: Pořízení návrhu k provinciálním statutům království Českého v l. 1805—1808 (J. Stupecký). — O legitimaci k obžalobě v trestním řízení rakouském (Kallab J.). — Rozluka unie švédsko-norské (Fr. Vavřínek). — Osobní daň z příjmů z pozůstalosti neodevzdané (Dr.) — Hojná literatura ze všech oborů právních věd.

Národopisného Věstníku českoslovanského vydáno redakcí Jana Jakubce, A. Krause a J. Polívky roč. I. číslo lednové. Obsah: Úvodem (V. Tille). — Rauchbergova „Národní država v Čechách“ (Dr. T. Živanský). — Výstavka krajek a národních výšivek v Brně (Anna Nesvadbíková). — Literatura. — Bibliografie. — Různé zprávy z ruchu národopisného. — Zprávy o našich a cizích museích a společnostech národopisných.

Sborníku Historického kroužku vydána redakcí Mat. Kováře roč. VII., čís. 1.—2. Nové práce: O školách okresu Lounského od nejstarších dob až do dnes (Cyr. Straka a Fr. Štědrý). — Farní osada Vrbenská (Fr. Štědrý). — Kartuziáni na Moravě (Josef Černík). Klášter cisterciácký ve Vizovicích (Fr. Václav Peřinka). — Drobné zprávy a posudky.

Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus. Redakcí Josefa Tumpacha a Ant. Podlahy vydáno roč. I. č. V. a roč. II. č. 1. za rozmnožené redakce Ad. Špaldáka, J. Urbana a Dra. Luc. Jeliče. Obsahuje bohaté zprávy o theologické literatuře české, bulharské, charvátské, polské, ruské, rusínské, srbské a slovenské.

Věstníku českých professorů vydáno redakcí Fr. Bílého roč. XIII. č. 3. Nové práce: České museum paedagogické (J. V. Klíma). Z experimentální chemie (J. Křivka). Počet ředitelů a professorů na gymnasiích a reálkách v cis. rak. dle hodn. tříd (Dr. J. Diviš). — K novodobým úkolům naší samosprávy na poli vyššího školství (O. Mírov). — Dějiny filosofie na střední škole

(Dr. Ant. Polák). — Vyšší výchova v Americe (Dr. Otak. Chlup). — Drobné zprávy. — Z ruchu stavovského. — Zprávy spolkové. — Spolková hovorna. — Literatura.

Selského archivu vydáno redakcí V. Praska ročníku V. čís. 1. Obsah: Monopol na tabák. — Na Bojkovsku kterak přijímali robotní patent. — Lipenské právo medařské. — Zvonička ve Střelné. — Moravičany vykoupily se z roboty již l. 1812. Paměti staré. — Hanák portáš. — Když u nás nový kalendář zaváděli. — Selský úřední sloh. — Kříž sv. Benedikta proti čarům. — Požehnání domovní a zaklínadla na povětří. — Šakvická kontribuce l. 1751 a 1765. — Vinné fary. — Obecný šenk vinný v Hrušovanech. — Vrchnostenské úřadování s rychtáři. — Dodatky ku článku o včelařství. — Všehochuť. — Listinář. —

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Dra. Metelky roč. XI. čís. 4.—9. Nové práce: Úvodí dolní Neretvy (Dr. J. V. Daneš). — Hnutí mírové, dějiny i zeměvěda (Dr. K. Maade). — Zprávy a Literatura.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XXIII. čís. 1.—3. Nové práce: Ruská obščina (Prokop Šup). — Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma (Dr. J. Sedlák). — Poměr psychologie k fysiologii (Dr. Jos. Kratochvíl). — Pragmatismus (V. Lankaš). — František kard. Dietrichštejn. Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství (J. Tenora). — Současné básnictví ruské (A. Vrzal). — Francouzská dramaturgie o některých palčivých otázkách dne (Al. Koudelka). — Legendy hagiografické (Dr. J. Sedlák). — Giordano Bruno. Jeho život a filosofie (J. Kašpar). — Ze světa ideí (V. Lankaš). — Náboženský problem ve filosofii sokratické (Dr. J. Kratochvíl). — Posudky. — Ze života náboženského. — Věda a umění. — Zprávy národohospodářské. — Rozhled sociální. — Školství. — Vojenství. — Směs.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdle roč. XXII. čís. 3.—6. Obsahují pokračování prací již oznámených.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Čeňka Zíbrta roč. XV. čís. 3.—5 Nové práce: Secesní „Ježíšek“ a národní vyšívání (Renata Tyršová). — Vánoční doba ve Slezsku (Jan Vyhlídal). — Dorota Jinová Pacovská (Fr. Fischer). — Koleda vánoční literátů v České Třebové (J. Tykač). — Staročeské právní zvyky (Herm. Jireček). — Vánoční pohádka o Ježíškovi (Dr. J. Zítek). — Národopisné studie našich umělců. — Štědrovečerní zvyky a pověry na Malšicku u Tábora (Fr. Strnad). — Vánoční prorokování z počasí (J. Zahradník). — Hra dětí slovenských „na korienky“. — Staré slovenské koledy (Dr. Č. Zíbrt). — Příspěvek k dialektu v okolí Malče (J. Milota). — Mistr Jan Černý o mandragoře r. 1517 (Dr. Č. Zíbrt). — České lidové písně (Fr. Homolka). — Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském (Dr. Karel Kadlec). — Dopisy Boženy Němcové paní Karolině Staňkové (M. Gebauerová). — Přísaha domažlických podruhů z r. 1613 (J. Kitzberger). — Názvosloví starého mlýna českého (Fr. Páris). — Oslava zrušení roboty v Ohnišově r. 1849 (J. K. Hraše). — List kníž. Vavř. Piccolominiho, vydaný Anně Scholzové, vdově po mistru popravním neb

pohodním r. 1692 (J. K. Hraše). — Fotografická studie J. Klvaně o krojích a typech hanáckých děvčat. — M. Jan Hus o skřítkovi (Dr. V. Flajšhans). — Z bájivé činnosti lidové (Fl. Zapletal). — Zažehnávání dětí ze Žiželic n. Cidlinou (J. Vlasáková). — Naše vyobrazení. — Vlci a vlkodlaci na Chrudimsku (Ant. Blažek). — Masopustní hra v Třebíči (P. Guth). — Tance východočeské (K. V. Adámek). — Česká literatura lidovědná za rok 1905. — Literatura kulturně-historická a ethnogr. 1905—1906.

Obchodního obzoru vydány redakcí Bohuslava Holmana a Jana Slezáka ročníku II. čísla 1. až 3. Nové práce: Obchod je práce hlavou (A. Bráf). — O předpovídání výšky vody na řekách se zřetelem na poměry mor. (Ant. Smrček). — Základní pojmy hospodářství individuálního (J. Boubela). – O právu dědickém (M. Lepař). — Americké tresty (Dr. K. Čermák). — Vzpomínka na výstavu v Lutichu (Dr. K. Chytil). — O dani z vína, burčáku a ovocňáku (Dr. D.). — Návod ke zkoumání tkanin (Fr. Beroušek). — Politický přehled a četné zprávy.

Kwartalnika historycznégo vydán redakcí Fryderyka Papéa ročníku XIX. sešit 4. Obsah: Elekcya Zygmunta Augusta, przez Ludwika Kolankowskiego. — Četné referáty a zprávy. — Bibliografie.

Společnost Národopisného Musea Českoslovanského vydává od ledna 1906 měsíčník Národopisný Věstník. Národopisný Věstník sloučí poslání, které měly dosud Národopisný Sborník Českoslovanský a Věstník Národopisného Musea, jež dosud Společnost Národopisného Musea Českoslovanského vydávala. A není pochyby, že členstvo Společnosti Národopisného Musea Českoslovanského, pro něž předem list určen, sloučení uvítá. Neboť bude se mu ve Věstníku Národopisném dostávati i větších monografií z oboru české lidovědy, jaké v posledních letech podával Národopisný Sborník, i pravidelných informací (zjm. bibliografie referátů literárních) o postupu vědecké práce národopisné v Čechách, v Slovanstvu i v cizině, i zpráv o národopisné činnosti českých i cizích musei, jak je již přinášel své doby Věstník Národopisného Musea. Nebude tedy Národopisný Věstník, jenž není vůbec podnik nový, takto konkurovati s časopisy dosavadními oborů blízkých. Časopisy, na něž poukazovali někteří venkovští pracovníci, když zvěděli o vydávání Národopisného Věstníku v nové jeho formě. — Český lid, Památky archeologické, Časopis společnosti přátel starožitností a Českoslovanské Letopisy musejní — nikterak nekolidují, jak patrno již z jejich programu i dosavadní působnosti ani s Národopisným Věstníkem ani s Věstníkem, jež nyní budou vycházeti v jednom. Publikace Společnosti Národopisného Musea Českoslovanského i v nové své formě bude i na dále jen potřebným, ba nutným doplňkem české organisace časopisecké na poli lidovědném. Národopisný Věstník bude zdarma zasílán členům Společnosti Národopisného Musea Českoslovanského, kteří platí 6 korun ročně členského příspěvku. Přihlášky členské přijímá kancelář Národopisného Musea (Smíchov, Kinská).

Zpráva o činnosti Matice Moravské

za správní rok 1905, přednesená o valné hromadě dne 26. února 1906.

Spolek náš v 53. roce svého trvání byl, jak za let předešlých, v čele vědecké činnosti brněnské, zvláště pokud se týče odborů historicko-filologických. Po této stránce výbor spolku hleděl vyhověti hlavnímu účelu spolkovému, stanovami vytčenému, seč byl. Nebylo sice možno, jako roku předešlého, vydati mimo „Časopis“ zvláštní ještě vědeckou publikaci, poněvadž stav jmění našeho toho nedovoloval, ale výbor nespustil se zřetele tento úkol aspoň pro léta nejblíže příští. „Časopis Matice Moravské“, jehož redakci má v rukou prof. dr. Frant. Kameníček, zásluhou jeho obezřelého vedení, prospívá netoliko hojností, nýbrž i dobrou jakostí svého obsahu, jak jest uznáno z mnohých stran povolaných. Do časopisu přispěli obšírnějšími i stručnějšími pojednáními, kratšími zprávami vědeckými a uměleckými, kritickými úvahami, rozbory a posudky pp. Josef Bartocha, dr. Josef Cvrček, dr. Jaromír Čelakovský, Ferd. J. Černocký, I. L. Červinka, Vavřinec J. Dušek, Rudolf Dvořák, Frant. Fromek, Viktor Houdek, Tomáš Kalina, dr. Frant. Kameníček, dr. Jan Kapras, J. Knies, Čen. Kramoliš, Augustin Kratochvíl, dr. Kamil Krofta, Fr. Lipka, Viktor Pinkava, dr. Ant. Polák, Vincenc Prasek, dr. Jan Reichert, Frant. J. Rypáček, Augustin Sedláček, Frant. A. Slavík, Frant. Snopek, Josef Soukal, dr. Jarosl. Šťastný, dr. Josef Teige, Jan Tiray, dr. Hugo Traub.

Nově usneseno, na nabídnutí ředitele zemského archivu království Českého, dra. Nováčka, aby „Časopis“ byl vyměňován spolu se všemi našemi publikacemi za díla, vydávaná tímto ústavem. Za podobným účelem zahájil knihovník prof. dr. Šujan vyjednávání s „Maticí Srbskou“ v Novém Sadě a s král. akademií srbskou v Bělehradě, i smluveno, aby Matice Novosadská zasílala nám všechna svá díla za naše, kdežto akademie bělehradská uvolila se vyměňovati naše knihy za své „Rozpravy filologické a historické“. „Národní radě“ české v Praze usneseno zdarma zasílati všechny naše spisy i s „Časopisem“, ostatně

však z příčin již loni uvedených bude lze jen výjimečně bráti zřetel na takové žádosti. Mimo redakce vědeckých časopisů českých, polských, charvatských a německých posílají své publikace Matici Moravské tyto vědecké spolky výměnou: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Královská Česká Společnost Náuk, Matice Česká, Matice Opavská, Společnost přátel starožitností českých v Praze, Jednota českých filologů, Museálná slovenská společnost v Turč. sv. Martině, cís. Akademie Petrohradská, cís. universita Jurjevská, cís. novoruská universita Oděsská, slov. dobročinný komitét Petrohradský, Matice Ruská ve Lvově, Krakovská akademie věd, Jihoslovanská akademie v Záhřebě, Matice Slovinská v Lublani, Františkovo zemské museum v Brně, Deutscher Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens v Brně a Archiv, věstník museí kraje královéhradeckého, konečně letos nově přibylé ústavy, svrchu jmenované.

Jak již naznačeno, výbor upustil na rok 1905 od vydání samostatné publikace. Příčinou toho jest, že v předešlém roce správním (1904) vydáním I. dílu Dvořákových „Sněmův moravských" a značně zvětšeným rozsahem „Časopisu", netoliko byla vyčerpána roční subvence zemského sněmu moravského 2000 K, nýbrž i musilo se dopláceti z ostatního hotového jmění. Druhý díl „Sněmů" vyjde tedy teprve r. 1906 a r. 1907 „Výklad místních jmen markrabství Moravského"., professorů Františka Černého a Pavla Váše za součinnosti školního rady Adolfa Kubeše, kteréž dílo rovněž jest již hotovo a k tisku připraveno. Kromě toho nabídnuty jsou výboru k uveřejnění dvě práce: dra. Frant. Dvorského pojednání o pánech Benešovicích a Kravařích, již roku loňského ohlášené, a nověji práce, kterou chystá professor Jan Kabelík v Praze, totiž „Korrespondence moravských buditelův". Výbor Matice přijal i tuto nabídku s povděkem a vyslovil v zásadě souhlas, aby práce byla v budoucích letech uveřejněna, pokud jmění spolkové na to stačí.

Vedle toho výbor konal další porady o pořízení nové dokonalé mapy markrabství Moravského. Professor české techniky brněnské, p. Josef Líčka, který již roku předešlého uvolil se vzíti na sebe přípravné práce po stránce technické, zahájil o to vyjednávání s vojenským ústavem geografickým ve Vídni. Dle zprávy od tohoto ústavu došlé, byl by náklad na mapu asi tento: 2000 výtisků mapy pořízené na základě gene-

rální mapy vojenského ústavu v měřítku 1 : 200.000, doplněné daty hypsometrickými i barevnými hranicemi okresů politických a soudních a opatřené názvoslovím českým a německým, by vyžadovalo nákladu 24.000 K, které by se z polovice musily ústavu ihned uhraditi; tento náklad jinými vydáními by vzrostl asi na 30.000 K. Většina členů výboru jest toho mínění, že jmění Matice Moravské na tak veliký náklad nestačí, i bylo rozhodnutí o tom ponecháno valné hromadě.[1])

Z ostatní činnosti spolkové za r. 1905 budiž připomenuto:

Roku 1881 přešla v majetek Matice Moravské vzácná sbírka mincí z pozůstalosti tehda zemřelého horlivého vlastence a především vřelého příznivce našeho spolku, hraběte Bedřicha Sylvy-Tarouccy. Tehda byla sbírka ta znalecky oceněna a inventarisována. Od té doby, tedy po plných 25 let, mince ležely uzamčeny ve zvláštní skříni, ale jednotlivá čísla, z nichž některá obsahují mnoho drahocenných kusů, nebyla náležitě uschována, nýbrž zavinuta prostě obaly papírovými. Výbor usnesl se, aby sbírka byla znovu prohlednuta a lépe uspořádána, i zvolila za tím účelem trojčlenný komitét, složený z pp. adj. V. Nebovidského, prof. dra. Šujana a z jednatele, kteří sbírku podrobně prohlédli a z oněch volných závitků papírových vložili do lepenkových krabic, zvláště k tomu zhotovených a opatřených čísly dle inventáře. Bylo též projeveno přání, aby tato sbírka stala se přístupnou širšímu obecenstvu, čímž teprv by nabyla pravého významu a užitku, ale výbor, ač plně projevil souhlas s touto myšlenkou, nemohl přikročiti k jejímu provedení, ježto by vyžadovalo velikého nákladu a Matice krom toho nemá k tomu ani vhodných místností. Na něco podobného mohlo by se pomýšleti, kdyby došlo ke sloučení Matice Moravské s Musejní společností, čemuž však dosud naskytují se značné překážky.

Jiná otázka, kterou se výbor po celý tento rok zabýval, byla změna stanov spolkových. Poslední stanovy Matice Moravské pocházejí totiž z r. 1864, jsou tedy zastaralé a v mnohých částech již nevyhovují našemu životu spolkovému. I byl zvolen tříčlenný komitét (prof. dr. Kameníček, finanční rada Lepař a sekretář Wurm), který vypracoval stanovy nové, jimiž

[1]) Valná hromada podnik odložila na příští doby.

by náš spolek postaven byl na nové základy. Stanovy ty budou předloženy valné hromadě k schválení.

Velikou újmou jest spolku, že četní starší příznivci jeho odumírají a nových přibývá poskrovnu. Výbor Matice Moravské nechce přes příliš dožadovati se podpory ve veřejnosti, poněvadž jest velmi mnoho jiných spolkův a institucí národních, které této podpory nevyhnutelně potřebují. Nicméně bylo uveřejněno ve všech českých dennících brněnských provolání, jehož účelem bylo vzbuditi v obecenstvu, zvláště u intelligentů, větší zájem o Matici a seznámiti širší veřejnost s její působností. Bohužel však tato výzva neměla žádoucího účinku. Aby se usnadnil odbyt starších ročníků „Časopisu", byla cena jejich opětně snížena a to do 14. ročníku včetně na 1 K 50 h, od 15. do 25. ročníku na 2 K.

Za příčinou úmrtí záhřebského professora Šrepela projevena písemně soustrast Jihoslovanské Akademii. Pro úmrtí dlouholetého a zasloužilého člena našeho spolku J. R. Demla, professora n. o. v Praze, zaslán byl soustrastný dopis jeho synovi, p. dru. Jarosl. Demlovi do Prahy. Když se roznesla smutná zvěst o smrti Nestora české historiografie, Václava Vladivoje Tomka, zaslán byl sesterskému ústavu v Praze, Matici České, jejímž dlouholetým předsedou zesnulý byl, soustrastný telegram, který byl vřelým dopisem zodpověděn. Spolek náš stihla potom veliká ztráta úmrtím prof. dra. Ferd. Jokla, který po několik let byl členem výboru; bohužel stalo se tak v době prázdnin, kdy výbor se nemohl sejíti k důstojnému uctění jeho památky, i stalo se tak teprve později soustrastným projevem.

Ostatně z činných členů zemřeli: Frant. Hoch, farář v Mor. Budějovicích, Jan Neff, velkoobchodník v Praze, Karel St. Vodička, minorita v Čes. Krumlově, dr. Bedřich Weber, advokát v Uher. Brodě; z členů přispívajících: J. R. Demel, professor n. o. v Praze, Jan Fuňák, inženýr v Hodoníně, dr. Ant. Janda, advokát v Litovli, dr. Ferd. Jokl, c. k. professor v Brně, dr. Eman. Kusý, ryt. z Dúbrav, sekční šéf v c. k. ministerstvu vnitra ve Vídni, dr. Jan Konečný, advokát v Uh. Hradišti, Josef Květoň, učitel ve Znojmě a Pavel Pavelka, farář n. o. v Líšni. Čest budiž jejich památce!

Koncem r. 1905 měla Matice Moravská dva členy čestné (pp. školního radu Frant. Bartoše a zemského školdozorce n. o.

Václava Royta), 8 zakládajících, 113 činných a 779 přispívajících, celkem 900 členův.

Jmění měl náš spolek koncem r. 1905 základního 17.449 K 86 h, výdajného 5214 K 48 h.

O řádné valné hromadě, konané dne 8. března 1905, zahájené za přítomnosti 22 členů starostou, p. zemským školdozorcem Václavem Roytem, vykonány byly volby za odstupující členy výboru. I byli zvoleni lístky znovu na tři léta z venkovských členův p. školní rada F. A. Slavík, z brněnských pp. prof. R. Dvořák, prof. dr. Ferd. Jokl, školní rada Adolf Kubeš, msgre. dr. Jos. Pospíšil a zem. školdozorce Václav Royt; na dvě leta za odstupující členy výboru pp. prof. J. Petráčka a Stan. Součka zvoleni taktéž lístky pp. fin. rada Zdeněk Lepař a fin. koncipista Frant. Horáček. Za revisory zvoleni pp. školní rada prof. Karel Dolejš a fin. sekretář František Háb. Dosavadním revisorům pp. Karlu Dolejšovi a zem. školdozorci Aloisovi Vlkovi předseda o valné hromadě vyslovil vřelé díky za práci pro spolek vykonanou.

Doplněný správní výbor konstituoval se takto: starostou zvolen opětně Václav Royt, zem. školdozorce n. o., náměstkem jeho prof. dr. Frant. Kameníček, I. jednatelem prof. Rud. Dvořák, II. jednatelem fin. koncipista Frant. Horáček, pokladníkem sekretář Frant. B. Wurm, knihovníkem prof dr. Frant. Šujan. Odstupujícímu náměstkovi předsedovu, školnímu radovi Adolfovi Kubešovi, který pro vážnou chorobu se tohoto úřadu vzdal, po usnesení výboru byly vzdány písemné díky, dosavadnímu jednateli prof. Frant. Rypáčkovi, který po několik let úřad ten horlivě zastával, rovněž projeveno bylo vděčné uznání. Oba jmenovaní pp. zůstali členy výboru.

Ostatní členové výboru byli pp.: školní rada Frant. Bartoš na Mlatcové u Zlína, Frant. Bílý, ředitel státní reálky na Žižkově, Alois Hrudička, biskupský rada a děkan v Telči, dr. Ferd. Jokl, prof. české státní reálky v Brně, Zdeněk Lepař, c. k. fin. rada v Brně, Vinc. Nebovidský, adjunkt zem. archivu n. o. v Brně, Josef Neoral, professor zem. střední hosp. školy v Přerově, msgre. dr. Jos. Pospíšil, sídelní kanovník král. kapituly v Brně, školní rada Frant. A. Slavík v Praze, msgre. Vladimír Šťastný, bisk. rada a gymn. professor n. o. Revisory účtův jsou pp. svrchu jmenovaní.

Dle stanov vystupují z výboru po uplynulém třiletí pp. školní rada Frant. Bartoš, adjunkt arch. zem. n. o. Vinc. Nebovidský, msgre. Vlad. Šťastný, prof. dr. Frant. Šujan, sekretář František B. Wurm. Podobně nutno jest vykonati volbu za zesnulého člena výboru prof. dra. Frant. Jokla.

Výbor Matice Moravské děkuje všem příznivcům spolku, zvláště slavnému sněmu zemskému za zvýšenou subvenci roční 2000 K a krom toho za vzácný dar monumentálního díla Augustina Prokopa „Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung“ ve 4 svazcích; v té příčině zvláštními díky spolek jest zavázán přísedícímu zem. výboru p. dru. J. Žáčkovi a referentovi, zemskému radovi p. Janu Joklovi. Rovněž vzdává výbor díky důvěrníkům starým i novým, kteří se přičinili na venkově o rozmnožení členstva, a slavným redakcím zdejších denníků, „Hlasu“, „Lidových Novin“, „Mor. Novin“ a „Mor. Orlice“, za ochotné uveřejňování zpráv spolkových.

Aby další úspěšná činnost Matice Moravské byla zabezpečena a rozšířena, k tomu jest především dvou věcí potřebí: rozmnožení členstva vůbec a zvýšení zájmu všech vzdělanců o snahy spolkové. Rovněž bylo projeveno přání, aby z mladšího dorostu vědeckého byly rozmnoženy řady pracovníků našeho spolku, neboť jen svornou prací lze dosáhnouti vytčeného cíle. Toto přání nezaniklo bez ohlasu, jak tomu nasvědčují události posledních dnův a lze bezpečně očekávati, že pevnějším semknutím vědeckých pracovníků brněnských bude v době co nejbližší možno s úspěchem přikročiti k řešení důležitějších úkolů, které na náš spolek čekají v budoucnosti.

V. Royt,
starosta.

Rudolf Dvořák,
jednatel.

Pokladniční zpráva za r. 1905.

Má dáti **Účet ztráty a zisku.** **Dal**

	Jednotlivě		Úhrnem			Jednotlivě		Úhrnem	
	K	h	K	h		K	h	K	h
Z účtu honorářů			1062	50	Z účtu příspěvků členských			3372	85
„ nájemného	671	32			„ knih u knihkupců pro-				
„ od toho podnájemné	244	20	427	12	daných	96	34		
„ výloh správních			1206	75	Z účtu knih přímo prodaných	120	84	217	18
„ tiskárny			2202	62	„ úroků			724	29
Přebytek v roce 1905			1415	33	„ subvence zemské			2000	—
			6314	32				6314	32

Prohlédli a správným uznali:
v Brně, 9. února 1906.

V. Royt v. r.,
t. č. starosta.

František Háb v. r.,
t. č. revisor účtů

Karel Dolejš v. r.,
t. č. revisor účtů.

F. B. Wurm v. r.,
t. č. pokladník.

Účet rozvážný dnem 31. prosince 1905.

Má dáti	K	h	Dal	K	h
Účet depositní u Živnostenské banky v Brně	12617	80	Účet základní	17449	86
„ vkladních knížek Živnost. banky v Brně	834	52	„ knih knihkupcům do komisse daných	345	26
„ běžný u Živn. banky v Brně	6375	—	„ příspěvků členských napřed placených	401	04
„ vkladů u Cyr.-Method. záložny v Brně	2672	26	„ rozdílů kursovních	817	80
„ vkladů u c. k. pošt. spořitelny ve Vídni	484	79	„ jmění výdajného	5214	48
„ papírů cenných	400	—	Přebytek v roce 1905	1415	33
„ inventární	226	80			
„ knihkupců	345	26			
„ slovníku místopisného	91	60			
„ knihovny a mincí	1500	—			
„ pokladniční	95	74			
	25643	77		25643	77

Prohlédli a správným uznali:

v Brně, 9. února 1906.

V. Royt v. r.,
t. č. starosta.

František Háb v. r.,
t. č. revisor účtů.

Karel Dolejš v. r.,
t. č. revisor účtů.

F. B. Wurm v. r.,
t. č. pokladník.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

FRANTIŠEK BARTOŠ.

* 16. března 1837 — † 12. června 1906.

S odcházejícím jarem zapadl nádherný a vonný květ, chlouba české Moravy. Františka Bartoše není již. Opustil nás navždy dne 12. června, nepředvídaně, tiše, tak tiše, jak tichý byl život jeho. Neoplakává ho rodina, ale tím více truchlí nad rakví jeho česká Morava, český národ, ba Slovanstvo vůbec. Veliké dílo kulturní, jež vykonal, zjednalo mu úctu všeho světa slovanského, český národ ztratil nejzdárnějšího syna, česká Morava nejlepší srdce vlastenecké, jehož každý tep náležel lidu, probuzení jeho a povznesení. Vykonal stkvěle veliké poslání své. Legie vděčných žákův odkojeny byly vlasteneckými a nadšenými slovy jeho, stům, ba tisícům byl obětovným dobrodincem i nedostižným vzorem. Nehledal zisku ani slávy, neznal pohodlí ani odpočinku, nýbrž zasvětil všechen život svůj práci úmorné a vysilující, jež byla mu vždy jediným zdrojem radosti a uspokojení. Kritický rozbor veleplodného života jeho rozhodne, byl-li větší jako člověk nebo jako vlastenec nebo jako učenec

a spisovatel. Ale již nyní jest jisto, že František Bartoš byl zjevem v každé příčině vzácným a že musí býti zařazen k nejslavnějším mužům, jaké kdy zrodila Morava. Český národ nezapomene, co Bartoš učinil na zdokonalení mluvy jeho, v čemž neměl vůbec soupeře, a v českém lidu moravském památka jeho nevyhyne nikdy.

Matice Moravská ztrácí v něm největšího svého příznivce a čestného člena, Časopis dlouholetého a neúnavného redaktora. Světlo věčné ať mu svítí, jako nám on bude vždy světlem zářným.

Redakce.

Komna.

Památce rodičův J. A. Komenského věnuje F. A. Slavík.

Komna proslula jménem slavného Jana Amosa Komenského. Má pak některé památné děje, jako utrpení v XVII. století, velikou změnu obyvatelstva a jeho poměrů, že poskytuje též vhodný obraz minulosti podobných osad, zvláště pohraničních.

Leží blízko hranic moravsko-uherských v tichém údolí (355 m) u „Komenského potoka", jenž od jihu plyne pod lesnatými táhlými vrchy, přijímá uprostřed Komny dva menší potoky od jihovýchodu, teče dále severně k Bojkovicům a vtéká pod malebným vrchem a zámkem Světlovem do Olšavy.

Krajina okolní jest hornatá, severně přes 400 m, jižně přes 500 m, u samých hranic až přes 700, 800 m, z velké části lesnatá a téměř zádumčivá, jako podobného rázu jsou mnohé jiné krajiny někdy českobratrské. Vážný ráz krajiny a těžší život méně úrodné země působil i na mysl lidskou, na vážnější pojímání víry a života i na povahu lidí.[1])

Na severní straně Komny[2]) u cesty z Bojkovic jest hřbitov, kde stával i starý kostel katolický, níže panský dvůr, fara, škola, dále nad cestou vedle domu č. 21. prázdné místo z bývalého domu č. 22. (nyní pole), kde prý se dle místní pověsti narodil J. A. Komenský, a blízko něho jižně mezi menšími potoky, kde stojí domy č. 66., 68. a j., „Sbořisko", t. j. pusté místo sboru čili kostelíku a hřbitova bratrského, kde byli pochováni také prarodiče J. A. Komenského.

K o m n a ž e j e s t r o d i š t ě m K o m e n s k é h o, u r č i t ě a s o u h l a s n ě praví v š i c h n i m o r a v š t í s p i s o v a t e l é již za

---

[1]) Popis celé rodné krajiny Komenského a jak to v ní za jeho věku vypadalo, podal Časopis Matice Moravské r. 1892, str. 1—14.

[2]) Viz půdorys Komny od prof. Ant. Navrátila, tamního rodáka, na konci sešitu.

jeho věku a v XVIII. století a naši dějepisci tehdejší, kteří na Moravě působili neb o Moravě bádali.[1])

Nejdůležitější a víry nejhodnější jsou zajisté výroky rodáků z tamní krajiny, kteří měli nejlepší příležitost zvěděti, kde se J. A. Komenský narodil, buď že osobně ho blíže znali neb od svých rodičův a jiných vážných lidí v rodné krajině mohli se toho dověděti, nebo jiný že tam ještě za jeho života konal dějepisná studia.

Mikuláš Drabík, narozený ve Strážnici r. 1588, byl spolužákem Komenského ve svém rodišti, spolu byli vysvěceni na kněze a zůstali dále přáteli; věděl zajisté o rodišti Komenského, jako tento výslovně jmenuje rodiště Drabíkovo, a když byl Drabík před smrtí r. 1671 tázán na Komenského, odpověděl a přísahou potvrdil: „Comenius fuit natione Moravus ex pago Komnya, pertinens ad arcem Svetlow“, — Komenský byl rodem Moravan ze vsi Komny, příslušné k hradu Světlovu.

Totéž určitě praví také kněží Daniel Krman, narozený r. 1663 ve Mšeně v sousedních Uhrách, a Jan Jiří Středovský, narozený r. 1679 v Brumově nedaleko Komny. Jeho otec a děd zapisovali všeliké paměti své doby a nepochybně dobře věděli, kde se narodil J. A. Komenský, jenž byl již svou činností v mladém věku znám, měl jak oni podobnou zálibu a byl zajisté i v Brumově, sbíraje látku ke svým „Starožitnostem moravským“ a pro mapu Moravy. Pro tuto společnou náklonnost k vlastivědným věcem, jak bývá často, byl asi Komenský u Středovských tím lépe znám, a věděli tím spíše o jeho původě.

Dějepisec Tomáš Jan Pešina z Čechorodu, děkan v Litomyšli, narozený r. 1629 v Počátkách, chtěl vydati velké dílo „Moravopis“, jehož 4. díl měl obsahovati „topografii moravskou, jinak vypsání krajův, měst, hradův, zámkův a městeček v markrabství Moravském“. I cestoval po Moravě, bedlivě shledával písemné paměti a hodnověrné zprávy a žádal měst, aby mu „pamětí takových, sepsaných pořádně, propůjčiti sobě nestížila... Mnou zajistě, v pilném vyhledávání věcí paměti hodných, nic scházeti nemá; nýbrž chuť a vůle jest má, všechno, cožby se

[1]) O tom viz blíže v Časopise Matice Moravské r. 1904 pojednání „Rodiště J. A. Komenského jest Komna“ na str. 217—222 a str. 461—477.

koliv takového v pravdě vynašlo a mně doneslo, šetrně položiti".[1])

V červenci r. 1666 byl Pešina za tím účelem také v Uherském Brodě, opisoval si tam „paměti z rozličných rukopisů, které se . . . najíti mohly" (o založení města, o válkách a vpádech na Moravu, zvláště r. 1605, 1622, 1643, 1645 a 1663) a poznamenal si zprávy „od mnohých starců ctihodných a mužů věrohodných", kteří ony války a vpády přečkali. Praví to na konci svých zápisů „v městě Brodě Uherském die 15 Julii 1666" (dne 15. července).[2])

Byl tedy Pešina v Uher. Brodě ještě za života J. A. Komenského, tehdy již proslulého. „Mnozí starci ctihodní a mužové věrohodní", kteří podle vlastních slov Pešinových také mu dávali zprávy, věděli tehdy jistě bližší zprávy o rodině J. A. Komenského, jehož otec Martin byl tam pochován. Na venkově znají poměry rodin a rodův do kolikátého kolena příbuzenstva, zvláště když někdo z nich vynikl a byl známějším. A Pešina dostal zprávu o rodišti Komenského, podle níž určitě napsal: „Joannes Amos Comenius Moravus, Comnae oriundus", t. j. J. A. Komenský Moravan, narozený v Komně. . .[3])

Tato svědectví, Drabíkovo i přísahou potvrzené, z doby samého Komenského a nejblíže příští, souhlasí, jak obsahuje Časopis Matice Moravské r. 1905 na str. 8—11, i s obyčejem v Jednotě bratrské, že dávali tehdy, protože nebyla ještě rodinná jména ustálena, kněžím stejného křestního jména na rozdíl příjmení pravidelně po jejich rodišti, Janu Amosovi příjmení Komenský po Komně.

O jiných místech, která se v pověstech a domněnkách označují za rodiště J. A. Komenského, nemáme určitých písemních

---

[1]) Prodromus Moravographiae, t. j. Předchůdce Moravopisu, obsahující summovní výtah všeho toho, co v témž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví, obšírně položeno bude: předmluva Pešinova napsána v Litomyšli „na den sv. Crhy a Strachoty apoštolův a arcibiskupův moravských léta 1663".

[2]) Paměti tyto, T. J. Pešinou v Uh. Brodě sebrané, dostaly se časem do knihovny hrab. Waldšteina v Duchcově. Pražský biskup Emanuel hrab. Waldštein půjčil je Gelasiovi Dobnerovi, jenž latinsky je vydal r. 1778 v „Monumenta historica Boemiae", II. str. 283—290 s názvem „Breve chronicon Hunno-Brodense".

[3]) Mars Moravicus (o válkách na Moravě), vyd. r. 1677, Epistola dedicatoria, c. 2.

dokladů historických, zvláště o Nivnici ani o mlýnech v jejím okolí ani o Brodu. Komenských rodin bylo v Brodě několik, i současně.[1]) Kdyby Jan Amos byl pocházel z rodiny Martina Komňanského neb Komenského, usedlého v Brodě již r. 1572, jenž měl zde toto příjmení rodinné, byl by se zajisté již jako student na universitě v Herborně a Heidelberce psával „Komenský“ a nikoli Nivnický, tak jako se psali jiní studenti i z Uherského Brodu, na př. v Heidelberce r. 1574 Jan Němčanský „J. Niemczansky Brodensis Moravus“, r. 1584 Bartoloměj Němčanský „B. N. Hunnobrodensis, Moravus Ungarus“ a j.[2])

Dříve se Komenský psal rozličně, protože neměl též ustáleného jména rodinného, a to dle tehdejšího způsobu latinsky buď jen Johannes Amos nebo J. A. Nivanus, Niwnicensis, Moravo-Niwniczenus, Marcomanno-Niwniczenus, e Marcomannis Niwnicenus,[3]) teprve potom v Jednotě bratrské a na svých spisech českých Jan Amos Komenský, na latinských J. A. Comenius. Křestní jméno měl Jan, tehdy nejoblíbenější, druhé Amos si přidal dle tehdejšího obyčeje.[4])

Jaké jméno měli předkové jeho v Komně, „neuměl toho už udati ani jeho vnuk, Daniel E. Figulus-Jablonský, ač prý je za mládu slýchal“,[5]) a není podnes určitě známo pro nedostatek písemních památek z oné doby, posud objevených a přístupných.

Podle těch určitých a souhlasných zpráv osobního přítele, blízkých krajanův a tehdejšího dějepisce moravského narodil se J. A. Komenský v Komně.

A kdyby se byly našly historické doklady, že se narodil jinde, měla by Komna i tu památný význam jakožto původní místo rodu jeho, po níž dostalo se mu příjmení, a zajímala by tím ctitele J. A. Komenského.

Minulost Komny se podobá osudu jiných větších vesnic našich.

---

1) Rodiny Komenské v Uher. Brodě r. 1572—1612, v Časopise Mat. Mor. 1905, str. 345—350.

2) Viz Časopis Mat. Mor. 1904, str. 475 a Dra. J. V. Šimáka „Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XV.—XVIII. stol.“ v Čas. musea král. českého 1905, str. 419.

3) O jméně J. A. Nivanus viz Čas. Mat. Mor. 1904, str. 471—477.

4) Jméno Jan Amos Komenský, tamtéž r. 1905, str. 1—13.

5) Fr. Bílý, J. A. Komenský, v tomto Časopise r. 1892, str. 132.

Bývala samostatný statek s tvrzí, farou, s poplužním dvorem a s jiným příslušenstvím, v deskách zemských zapsaný. Sluli odtud z Komně, na př. r. 1385 Dětoch z Komně,[1]) r. 1419 Adam Dráček,[2]) Jan z Komné, svědek na listině r. 1487.[3])

Nad osadou vypínal se na vrchu hrad Zuvačov. V XV. století drželi jej s příslušenstvím páni ze Šternberka. R. 1448 prodal Zdeněk ze Šternberka ves Komnu, tvrz tehdy již pustou, faru, dvůr, mlýny a j. Miroslavovi z Cimburka.[4]) Po něm držel Komenský statek a ves Přečkovice Jan z Cimburka; po smrti jeho zdědila jej dcera paní Kuna z Cimburka a z Jičína[5]) a r. 1481 prodala jej sousednímu pánu na Světlově Ctiborovi z Landšteina. Přečkovice byly t. č. pusté, také ves Lhota, již pustou dala vrchnost Komně za roční plat. Od té doby zůstal Komenský statek u panství Světlovského; r. 1517 byl hrad Zuvačov již pustý,[6]) a zříceniny sluly potom jen „Hrádek".

Páni na Světlově se měnili často, a mezi nimi a poddanými přicházelo někdy ke sporu o pozemky a rozličná práva.

Roku 1516 koupil Světlovské panství Burjan z Vlčnova, r. 1563 Bedřich Tetaur z Tetova a Malenovic, 1594 Jan Jetřich z Kunovic, po něm sestra jeho Anna Marie a její manžel Zdeněk Žampach z Potnšteina, r. 1610 Hanuš Petřvaldský z Petřvaldu, r. 1614 František hrabě ze Seryna, jehož rod vládl tu až do r. 1749, kdy Karolina Serynová, provdaná za hraběte G. Jos. ze St. Juliena, odkázala mu panství; r. 1803 koupila je hraběnka Žofie Haugvicová, r. 1835 dědila její dcera hraběnka Jindřiška Laryšová.[7])

Některá nová vrchnost ukládala poddaným nebývalé platy a povinnosti, i měla s nimi o to spor, na př. s Komnou do r. 1547 o desátky, pastviny, les a právo prodeje vína.

Když se dohodli, pan Burjan Světlovský z Vlčnova dal na Světlově lidem Komenským ve středu po sv. Mikuláši (dne

---

[1]) Desky zemské Olomucké, kvatern IV. 47.
[2]) Ř. Volný, Markgrafschaft Mähren, díl IV. str. 417.
[3]) Archiv Český, díl VI. 520 a XVI. 317—318.
[4]) Desky zemské Olomucké, kvatern X. 53.
[5]) Knihy půhonné a nálezové, vydal Vinc. Brandl, díl VI. str. 105.
[6]) Desky zemské Olomucké, kvatern XVIII. 5.
[7]) Volný Ř., Markgrafschaft Mähren, IV. díl, str. 412—415. V posledních letech drží je hraběnky Pavla a Gabriela Bellegardeovy.

7. prosince) r. 1547 „nadaní a s nimi srovnání“, že od nich žádných desátků bráti nebude; že těch pastev svinských svobodně užívati mají, a háj, slove „Komenský“, jim dědičně dává; také že jim tu zvláštní milost činí z lásky, kterouž k nim nese, aby každý rok sobě bečku vína vyšenkovati mohli bez překážky; též odmrt jim odpouští[1]) a povoluje, by bez překážky dobytky[2]) své prodávati mohli“.[3])

Později stěžovaly si Komna a jiné obce panstvi Světlovského, že jim nová vrchnost Jan Jetřich z Kunovic, pak Zdeněk Žampach z Potnšteina a paní Anna Marie z Kunovic, manželka jeho, zakazují prodávati pivo. Zemský hejtman, nejvyšší úředníci a soudcové ustanovili r. 1593 komisi, která by spor mezi vrchností a poddanými srovnala. Páni a rytířstvo r. 1598 uznali za právo, aby poddaní z těch obcí mohli pivo prodávati.[4])

Náboženství bývali obyvatelé katolického a měli svou vlastní správu duchovní. Farní kostel a hřbitov byly nad obcí severně u cesty. Podací právo měla vrchnost, páni Komenští do r. 1481 a po nich Světlovští.

Jako v celé krajině, i v Komně přestoupili pak do XVI. století obyvatelé z velké části k Jednotě bratrské a měli také zde vlastní sbor čili kostel a u něho hřbitov na jižní straně osady. Když r. 1628 museli buď svou víru bratrskou nebo vlast opustiti, zrušen byl sbor a hřbitov jejich, a spustly. Místu pustému říkalo se „Sbořisko“ a nyní též „na Sbořisku“ nebo „na Sbořiskách“.[5])

Též praotcové J. A. Komenského patřili k Jednotě bratrské a byli na hřbitově u sboru pochováni.

---

[1]) t. j. po zemřelém nebude bráti jeho statku pozůstalého, nýbrž každý může svůj statek odkázati aneb poručiti, komu chce.

[2]) věci dobyté, majetek, statek.

[3]) Selský archiv r. 1905, listinář čís. 227. od P. Jana Jelínka, faráře v Bojkovicích.

[4]) Dr. Fr. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, III. díl, str. 160—161 a listina č. 78. na str. 712.

[5]) Teď jsou „na Sbořisku“: mlýn Navrátilův č. 66. a domy č. 67.—69., 71., 72., 172., 191. a 198. Nahodile bývají tu vykopávány lidské kosti, a v prosinci r. 1905 nalezeny mimo jiné také v zahrádce nového domu č. 198. staré stříbrné mince polské z let 1523, 1533, 1540 a j. s nápisem „Sigismund Primus, rex Poloniae“. (Zpráva učitele Aug. Rašky v Komně a prof. Ant. Navrátila.)

Místní pověst vypravuje, že se Jan Amos Komenský narodil na „Milíčkovém gruntě" (bývalém č. 22.).[1]) Totéž praví zdejší pamětní kniha farní a kronika školní. (O rodě a domě Miličkově viz dále.) „Tradice o původu Komenského je v Komně velmi stará a případná . . . Známost o jeho původu je v místě všeobecná, souhlasná, a stopovati ji lze až do prvé polovice XVIII. věku . . . Jistý stupeň úcty k němu je mezi staršími lidmi v obci rozšířen. Kde kdo mi uměl o něm něco pověděti . . . Že Komenský „z Miličkových stavení pochodí", slyšeli vykládati od svých otcův i dědův . . ."[2])

„Otec Komenského jmenoval se Martin a musel se z Komny vystěhovati do Nivnice;"[3]) proč musel odejíti, nepraví pověst. Další pověsti však uvádějí ho do Nivnice a Uher. Brodu, kde byl podle zprávy samého Komenského r. 1602 uprostřed bratrského hřbitova „při kaplici pohřben . . . k němu přiložena Anna, manželka jeho, a za tím Lidmila, pak Zuzana, dcery jejich".

Komna za života J. A. Komenského r. 1592—1670.

1. Obyvatelé a povinnosti jejich k vrchnosti.

Když se Komenský narodil, bylo v Komně 62 usedlých rodin: fojt (rychtář), 7 tříčtvrtláníků, 32 půlláníků, ostatní čtvrtláníci a podsedkové. Podsedky nebyly v obci zvlášť oddělené, nýbrž mezi většími usedlostmi.[4])

Povinni byli dávati úhrnem vrchnosti tyto stálé platy a dávky, počítané r. 1598 na penězích:

---

[1]) Prof. Fr. Koželuha, O rodišti J. A. Komenského, v Časopise vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci r. 1884, str. 11—14. O rodu Miličkově a bývalém domě č. 22. viz dále.

[2]) Podle hovorů s nejstaršími lidmi v Komně napsal Aug. Raška, tamní učitel, v článku „O rodišti J. A. Komenského" v časopise „Národ a škola" r. 1905, str. 262.

[3]) Podle vypravování svého † dědečka Jana Špíška, mlynáře a starosty obce, sdělil dr. Frant. Špíšek v Brně. Rod Špíškův byl v Komně již v XVI. století s předky Komenského a nepřetržitě tam zůstává.

[4]) Podsedky jsou tehdy postupně uvedeny: č. 2., 7., 8., 23., 33., 34., 36., 39., 54. a 59.

	zl.	gr.
„platův z gruntův o sv. Jiří vychází	26	23½
o sv. Václavě	26	23½
za hlásku o sv. Janě vychází	4	2
o Vánocích	4	2
pšenice 49 měřic, kladouce za 1 m. 20 gr., učiní .	32	20
ovsa činžového a sejného 148 měřic, kladouce za 1 m. 10 gr., učiní	49	10
husí z tyku o sv. Martině 20, pokládá se každá hus za 4 gr., učiní	2	20
slepic činžových a pastevních (za pastvu) 280, klade se 1 slepice za 2 gr., učiní	18	20
kuřat pastevních o sv. Janě 61, klade se 1 kuře za 9 den., učiní	2	18 gr. 3 d.
vajec činžových a poctových[1]) o veliké noci vychází 22 kop 28 vajec, klade se každá kopa za 4 gr. 2 d., učiní	3	6 gr. 2 d.
Suma platův stálých peněžitých i za poplatky v celém roce vychází	170	25 gr. 5 d.“

„Obec Komenská ze vsi pusté Lhoty dávají stále při sv. Martině 2 zl.“

Jednotliví sousedé, mezi nimi také předkové Jana Amosa Komenského, byli povinni dávati vrchnosti z usedlosti:

	¾ lánu	½ lánu	čtvrti	z podsedku
platu z gruntu o sv. Jiří grošů . . .	22½	15	7½	4
o sv. Václavě „ . . .	22½	15	7½	4
za hlásku o sv. Janě „ . . .	2	2	2	2
o Vánocích „ . . .	2	2	2	2
pšenice[2]) . . měřice	1½	1	½	—
ovsa činžového „	4	2	1	—
„ sejného „		2	1	-

[1]) Poddaní dávali je vrchnosti nejprve „poctú“, na počest; ale později vrchnost zapsala to již za povinnost, a musili je pak „dávati z práva“, jako se dělo jinde. (Viz Časopis Matice Moravské 1903, str. 93.)

[2]) Psáno též moravsky „žito“; v soupise poddanských platův a dávek r. 1750 „Weitzen“, pšenice.

		³/₄lánu	¹/₂lánu	čtvrti	z podsedku
hus z tyku[1]) o sv. Martině	kusů . .	1	(1)	—	—
slepice pastevní	„ . .	6	3	3	3
„ činžové	„ . .	—	2	1	—
kuře pastevní o sv. Janě	„ . .	1	1	1	1
vajec činžových	„ . .	24	16	8	4
„ poctových o Veliké noci	„ . .	15	10	5	3

Kdo měl k usedlosti $^1/_2$lánu nebo $^1/_4$lánu ještě podsedek nebo kus pole, platil o to více, na př. z $^1/_2$lánu a podsedku: o sv. Jiří a sv. Václavě po 19 gr., vajec činžových 20 a poctových 13, ostatní jako z $^1/_2$lánu; — ze $^1/_4$lánu a podsedku: o sv. Jiří a sv. Václavě po $11^1/_2$ gr., vajec činžových 8 a poctových 8, ostatní jako ze $^1/_4$lánu.

Fojt čili rychtář měl „fojtství zakoupené; z toho gruntu nedává žádného platu (kromě z luk a jiných věcí, které pod platem drží), povinen za to ode čtyr mil přivézti jednu bečku vína".

Mlynáři byli v Komně od dávna tři, r. 1598 tito: 1. Jura Turza (tehdy postup. čís. 46., nyní čís. domu 88., mlýn Váňův) měl u mlýna čtvrt lánu a platil o sv. Jiří a Václavě po $13^1/_2$ gr., ostatní platy jako čtvrtláníci; 2. Jan Petřík (č. post. 55., nyní č. d. 109., mlýn Navrátilův) se $^3/_4$lánu a 3. Matěj Špíšek (č. post. 62., nyní č. d. 117.—119., mlýn Špíškův), jenž platil jako z $^1/_2$lánu.[2])

Otec J. A. Komenského byl prý také mlynářem.

Největší usedlosti měli: fojt čili rychtář (tehdy čís. postupné 1.) a $^3/_4$lány: Toman Šťastný (č. post. 19., nyní č. domu 21.) $^1/_2$lán domovní a čtvrt panskou, Jan Borových (č. post. 20., potom bývalé č. d. 22.) $^1/_2$lán a čtvrt, Mikuláš Ševců (č. post. 36., nyní č. d. 56.—57.) $^1/_2$lán a čtvrt, Václav Milošů u sboru bratrského (č. post. 37., nyní mlýn č. d. 66. „na Sbořisku") $^3/_4$lánu, Václav Koudela (č. post. 40., nyní č. d. 77.—79.) $^1/_2$lán a čtvrt panskou, Matěj Kozlíků (č. post. 49., nyní č. d. 91.—93.) $^3/_4$lánu, Jíra Petřík (č. post. 55., nyní č. d. 109.) mlýn a $^3/_4$lánu;

---

[1]) Hus dávali ze $^3/_4$lánu a někteří z $^1/_2$lánu, úhrnem 20.

[2]) Nyní jest v Komně 5 mlýnů: č. d. 66. Fr. Navrátila („Mlýnových") „na Sbořisku", č. 88. Fr. Váně, č. 109. Josefa Navrátila, č. 117. Fr. Špíška, a za ním samota č. 8. Tomáše Lavičky.

Martin Vicenů (č. post. 32., nyní č. d. 51.—52.) měl $^1/_2$lán, kus pole a humno a platil ze všeho jako z $^1/_2$lánu a podsedku.

Usedlí vůbec byli r. 1598 v Komně 62 a měli podle tehdejšího popisu[1]) dům s poli:

Kolikátý dům	Jména	Usedlost	Kolikátý dům	Jména	Usedlost
58.	Ambrů Jíra	čtv. a pods.	18.	Homoňů Václav	$^1/_2$l.
33.	Babuša	pods.	36.	Hrubec Jan	pods.
39.	Baran Bartoň	„	51.	Chapků Toman	pods. a $^1/_2$l.
22.	Beňů Jan	pods. a čtv.	60.	Jakubců Vašek	$^1/_2$l.
45.	Bláhů Jan	$^1/_2$l.	11.	Janových Adam	pods. a $^1/_2$l.
20.	Borových Jan	$^1/_2$l. a čtv.	40.	Koudela Václav	$^1/_2$l. a čtv.
12.	Botek Václav	$^1/_2$l.	17.	Kolářů Ondra	čtv.
30.	Buršů Jan	„	34.	Kolářů Vávra	pods.
47.	Fabiánů Staněk	„	10.	Kovář Václav	čtv.
26.	Fojtů Jurka	„	49.	Kozlíků Matěj	$^3/_4$l.
9.	Fojtů Vašek	„	3.	Kusých Beněk	$^1/_2$l.
2.	Holý Jan	pods.	41.	Lišků Jan	„
50.	Homoňů Jan	$^1/_2$l.	56.	Lišků Jíra	čtv.

[1]) Registra důchodův na panství Světlovském r. 1598, výpis P. Jana Jelínka, faráře v Bojkovicích. Seznam jich, jak vedle sebe bydleli, jest v Časopise Matice Moravské r. 1905 v poznámce na str. 5—6 u článku „Jméno J. A. Komenský" na doklad, že tehdy v Komně mezi usedlými nikdo se nejmenoval Milička nebo Milíček; zde jsou přehledně v abecedním pořádku. Staré popisy obcí, dokud nebylo číslování domů, uváději domy a jejich držitele, jak sousedili, začínají se pravidelně u cesty od sídla vrchnosti na kraji osady po levé straně, pokračují dále až na její konec a jdou nazpět na druhé straně až k počátku; tedy v Komně od Světlova severně po levé straně (východní) podél cesty a nazpět u potoka až ke mlýnu Špiškovu, jak se také později stalo číslování domův. Která čísla domů mají nyní tyto nejstarší usedlosti, těžko lze u všech zjistiti, když tehdejší obyvatelé byli mimo velmi malý počet v XVII. století vyhubeni, usedlosti byly rozděleny, chybějí nám souvislé zápisy domův od oné doby, a pozdější známé z r. 1670 a 1749 nejsou podle sousedství, nýbrž podle velkosti napsány: napřed $^3/_4$lány, potom $^1/_2$lány, $^1/_4$lány a podsedky, jak dále podáváme, mezi nimi též 5 půllánů, které si vrchnost vzala a připojila ke dvoru. — Staré usedlosti mají v nové době „právo singulární" (viz na konci pojednání). Srovnáme-li ony staré popisy Komny s josefovským katastrem r. 1790 a seznamem singularistů před r. 1850, můžeme aspoň část jich určiti. Dalo by se to u všech zjistiti, kdyby se našly staré gruntovní knihy od XVII. století.

Kolikátý dům	Jména	Usedlost	Kolikátý dům	Jména	Usedlost
4.	Martinův Matěj	$^{1}/_{2}$l.	5.	Svaků Jan	$^{1}/_{2}$l.
25.	Martouchů Jan	„	35.	Ševců Mikuláš	$^{1}/_{2}$l. a čtv.
14.	Matějů Jan	čtv.			
37.	Milošů Václav	$^{3}/_{4}$l.	61.	Šimků Matěj	$^{1}/_{2}$l.
31.	Nedbalů Jiří	$^{1}/_{2}$l.	54.	Škrata Jan	pods.
23.	Nedbalů Martin	pods.	62.	Špíšek Matěj	mlýn
29.	Nedbalů Matěj	$^{1}/_{2}$l.	19.	Šťastný Toman	$^{1}/_{2}$l. a čtv.
59.	Octohlavý Adam	pods.			
13.	Petrášů Jan	$^{1}/_{2}$l.	52.	Švenda Mikuláš	$^{1}/_{2}$l.
55.	Petřík Jíra	mlýn a $^{3}/_{4}$l.	38.	Tovarův Štěpán	„
			7.	Třebínský Martin	pods.
15.	Pitínský Jan	pods. a čtv.	43.	„ „	$^{1}/_{2}$l.
44.	Poláček Jíra	čtv.	46.	Turza Jura	mlýn a čtv.
53.	Polák Martin	$^{1}/_{2}$l.	8.	Valentův Ondra	pods.
6.	Přísada Jan	„	42.	Valentův Tomáš	$^{1}/_{2}$l.
27.	Roučka Jan	čtv.	24.	Vavrouchů Bláha	„
16.	Skříňa Mikuláš	$^{1}/_{2}$l.	28.	Vávrů Jurka	„
57.	Skříňů Jan	„	32.	Vicenů Martin	$^{1}/_{2}$l. a pole
48.	Skříňů Vašek	„			
1.	Staněk Fojt	rychta	21.	Zálesák Matěj	čtv.

Křestní jména, jak vidno v seznamě, nejčetnější bývala: nejvíce Jan (též křestní jméno Komenského), Václav, Jíra, Martin (též otec Komenského), Matěj.

Nikdo však usedlý nejmenoval se tehdy v Komně Milička, ani na statku č. 22., jejž pověst, vzniklá z rodinného podání Miličkův, označuje jakožto rodný J. A. Komenského; ale u sboru bratrského byl Miloš, držitel jedné z největších usedlostí se $^{3}/_{4}$lánem. Potom teprve okolo r. 1617 přichází vedle Miloše také Milička, oba jen podsedkové (viz dále); po 30leté válce opět nebyl tu nikdo usedlý obou jmen, jediné podruh Lukáš Milička (psán též Milíček), jenž byl dne 3. června 1651 v Bojkovicích sťat mečem.[1])

[1]) Lukáš Milička byl obžalován, že v Komně ukradl v domě Martina Seješe „vlnu, šaty bílé choděcí, mužské i ženské, kaše, sádlo, sejr a jinší věci a do sušírny na ovoce v humně Jiříka Vicenova vnesl . . . . „Již dříve leccos sebral, ano i židy z Brodu na svobodné cestě v Nezdenicích obral, J. M. paní manželce p. Zdeňka ze Zástřizl, když tak rok z jarmarku jela, na vůz vyskočil a ji donucoval, aby mu na tabák peníze dala. To jemu na přímluvu paní

Jméno Milička přichází v Komně dále zase až r. 1749: Martin Milička na podsedku se 6 m. polí, jejž držel před ním Martin Vicenů.

Na velké usedlosti č. 22. přicházejí Milíči[1]) jinak Milíčkové teprve až za 2. polovice XVIII. století (viz r. 1790).

Miličkové „nejednú to povídali, že z jejich rodu pocházel kdysi jakýsi vychýřený (= učený) kněz Komanius (Comenius), a „že na gruntě jejich se narodil Komenský“.[2])

Jména Miloš, Milič a Milička, jsou stejného původu a významu;[3]) Milíčové a Miličkové mohli se tedy původně jmenovati Milošové, a pravdivé-li jest rodinné podání jejich, i předkové J. A. Komenského. Pak rod jeho nepocházel z bývalého domu č. 22., jak praví pozdější místní pověst, nýbrž z Milošova rodu a domu u bývalého sboru a hřbitova bratrského.

Zástřizlové tehdy prominuto. Ale nepolepšil se a žida jednoho v Záhorovicích beze vší příčiny zbil, a když jej fojt o to slovy trestal, ještě se na něj obořil, pravíce, aby se při pohaních nezastavoval . . . . Ač při útrpném právě Milička se nepřiznal, byl přece ortel dán: . . „týž jistý Lukáš Miliček aby strestán byl mečem“. (Kniha krevní městečka Bojkovic v tamním archivě městském č. 2., list 59. Výňatek z ní podal Jos. Klvaňa v Časopise Matice Moravské r. 1900 a 1901.)

[1]) Pamětní kniha farní v Komně: zápis P. Fr. Čzepana r. 1838 podle „gruntovních knih, jež se při Světlovském úřadě vrchnostenském chovají“.

[2]) Podle vypravování starců Fr. Mičíka z domu č. 17. a hostinského Trudáka, kteří se na Josefa Miličku ještě „dobře pamatovali“, podal prof. P. Fr. Koželuha v článku „O rodišti J. A. Komenského“ v Časopise vlast. muz. spolku v Olomouci r. 1884, str. 11—12.

[3]) Pocházejí od starobylého jména osobního Miloslav, které se jako mnohá jiná jména, dosud užívaná, rozmanitě měnilo a říkalo: mužského rodu Miloš, Miloch, Milúch, Milek, Milík, Milič, Miliček, Milec, Milen, Milon, Milota, Milata, Mileta . . ., ženského rodu: Mila, Milena, Milechna, Milochna, Miluše, Milice, Milička . . . Rovněž i jiná starobylá jména osobní, jako na př. Václav, Bohuslav, Bohumil, Bohumír, Jaroslav, Jaromír, Ladislav, Vladislav, Vladimír a j. (Srovn. můj článek „O skracování starodávných jmen osobních a místních“ v Časopise musea českého r. 1889.) — Podobně změnili tehdy v Komně také jiná jména osobní a rodinná: Haluza, Haluzík; Petr, Petřík, Petrášů, Peterka; Vicena, Vicenů, Viceník; Jan, Janků, Jankula, Janče, Jančařík; Malec, Malach, Malička, Malíček, Malíčků (soused Miličkův r. 1749); Martin, Martinů, Martoucha, Martouchů; Mikuláš, Mikula, Mikulka, Mikulčík; Václav, Vacula, Vašek, Váňa, Vaňáček, Vaněk, Vaník, Vaníček; Vavřinec, Vávra, Vávrů, Vavrouchů; Hruška, Hruštička, Hruščička (1670).

Historický písemní doklad k vypravování Miličkův a k pověsti zdejší o rodném místě a jméně Komenského není ještě znám; ale snad se časem najde o tom i o rodičích J. A. Komenského, jako se našly o jiných rodinách téže doby z Komny vystěhovalých. (Dokončení.)

První český básník realista.

Napsal Miloslav Hýsek.

Velmi důležitý rys charakterisuje celou literaturu našeho obrození: neživotnost. Do vyhlášení svobody tiskové psalo se v Čechách v mezích rakouských zákonů zcela krotce, po ní skoro ještě krotčeji. V polovici osmdesátých let se shledáváme s prvními českými básněmi, v nové době tištěnými, jež se nám jeví jako odvar německé poesie, která byla v rozkvětu už před třiceti lety. A stejné jakosti jsou almanachy Puchmajerovy, od Thamova oddělené dobou myšlenkově tak úrodnou a událostmi pohnutou, jako byla francouzská revoluce. Anakreontika, plod zrající ve Francii a Německu poměry, jež nastaly po třicetileté válce, burleskní ballada, přímo plynoucí z naprosté temnoty v duši našeho lidu, jež však neutlumila touhy po něčem silném a působícím, i její protiva, mramorově studená oda Klopstockova, které chybělo k životní sytosti právě tolik přiblížení k zemi, kolik balladě oddálení od ní, konečně sladké idylly, odpovídající disposicím lidí, kteří tuší viděti nový život a celou svou povahou tkví ještě v nečinné, spící minulosti, k tomu moralisující bajky a trochu dobrácké, shovívavé ironie — to nám v literatuře jeví duševní život současných vrstev českých. Vkus tento, pokud jej tak možno nazvati, musil se zjemňovati jestě dlouho přes léta dvacátá, aby nebylo možno alespoň v předních českých listech belletristických jarmareční zpívání s pointami podobnými pověstnému zakončení Šnajdrova „Bivoje", s výrazy podobnými Tomsovým v balladě „Ctiboj a Militka" nebo s názory na život, které hlásá M. D. Rettigová v básni na K. S. Šnajdra.[1])

---

[1]) Šnajdrův „Bivoj" v „Dobroslavu" 1822 končí:
„Což vy, rytířkové dnešní,
tomu říkáte,

V takovém ovzduší se ovšem měnila i česká krajina a doba minulá, pokud byly líčeny. Hněvkovský v „Děvíně“ se nedovedl vyhnouti spojení dávno minulé doby se současným životem pražských hokynářek a s bezrevoluční požívačností poctivých tehdejších otců rodin, a Vojtěch Nejedlý vnášel do svých rytířských eposů z českého středověku všechnu dobrosrdečnost a kazatelskost své vlastní duše, jejíž oči, slepé k myšlenkovým proudům západu, neviděly v bojích, šířících nějaké nové ideje, leč vojáky v lesklém brnění a s chocholem na přílbách. Přirozeno, že nezapomněl ani pořekadla, že pod každým kabátem bije lidské srdce, zvláště je-li mladé . A v duchu doby, která jinde už přestala existovati, se dívali na domácí lid. Milovali jej, ale milovali v něm nikoli to, co jest krásného, po dlouhém utrpení přece schopnost životní a sílu, která byla tlumena a musí se objeviti, nýbrž spíše jeho tichost, domáckost, dobrosrdečnou hloupost, a tak jej také uváděli do literatury, pokud se tak stalo. Poesie, jež nesměla býti všední, byla oddálena od skutečného života, z něhož látky byly zpracovávány v dramatických hrách, dávno již po Lessingově smrti v duchu anglických komediantů, které měly baviti lid. Měly baviti, vábiti a tím probouzeti — tento účel nám vysvětluje mnoho, a zdálo by se, že s ním souvisí také fakt, proč je v něm vše, co je líčeno ze života, předvedeno v nepravém, nepřirozeném světle, proč sedlák je na př. vždy jen komickou figurkou, na obveselení; ale ze stavu ostatní literatury, kdy na př. Hněvkovský vše, co napsal, skutečně zažil,[1]) jest jisto, že toto nepravdivé zachycení života, tato

zdaž i vy milenkám vašim
svině chytáte? atd.

O Tomsově balladě „Ctiboj a Militka“ v „Čechoslavě“ 1820 napsal v témž časopise P. Fr. Jabulka posudek, v němž velebí vulgární výrazy (na př. „ty potvoro“, „děcko své žer“) způsobem: „Jaká neohrožená ctnost Militky, která v prostřed loupežnické zběře samojedna takto mluviti smí: „Kliď se ode mne, hlůzo pekelná!“

Rettigová na něm. básně Šnajdrovy („Poet. Versuche von Karl Schneider“ 1817), lkající nad bezradostností stáří, piše „Karlu Sud. Šnajdrovi po přečtení jeho jeremiady 1817“ na 163 str. „Dobroslava“ 1821. Druhá sloka jest:

„Za mladosti rád jsi dívky líbal;
jako muž jsi s chotí šťastně žil,
vždy jen doma utěšení míval,
svorností a láskou blažen byl“ atd.

[1]) J. Vlček, První novočeská škola básnická, str. 77.

slepota pro zajímavé jeho stránky a vnášení drastických barev a tonů do něho jest výsledkem téhož nepravého pojímání umění a nesprávného, z ciziny čerpaného názoru na ně, jako v poesii.

Jestliže však přece se něco vyskytlo v tehdejší produkci, co se značně lišilo, nikoli sice formálně, ale podkladem, jádrem od běžných kombinací tuctových látek, zasluhuje to tuším ne-li větší pozornosti, nežli práce psané vytříbenější sice formou, ale ničím jiným se nevymykající z této všeobecné literární ubohosti, tedy alespoň spravedlivého ocenění, a to proto, že jeví individualitu, nezničenou docela žíravými a vše si podmaňujícími vlivy tehdejšího vkusu, a tudíž jistě značně silnou a svéráznou.

František Rayman byl taková individualita. V literárních historiích dnes téměř nenalezneme jeho jména, a byl zapomenut až do posledních let. Až prof. J. Máchal v nedávné době po zásluze ocenil[1]) jeho jednoaktovou veselohru „Sedlské námluvy“ z r. 1819, o níž vedle originální dikce (je psána východočeským dialektem) a vedle význačné přednosti, že se po prvé na českém jevišti nevysmívá sedlákům, konstatuje, že „věrně zobrazuje jejich zvyklosti, obyčeje a způsoby při námluvách. Děj sám jest obratně koncipován a dramaticky živě proveden.“ Druhou hru jeho, trojaktovou veselohru „Vyhrané panství“ z r. 1821 pokládá za mnohem slabší, ačkoliv též je psána dosti svižně a s dobrou kresbou osob přes to, že motiv — los, na nějž stará služka vyhraje panství, je příčinou, že se s ní hned ožení správce, který pozdě pozná, že jej dávno prodala židovi, — nepřipouští nijakého svérázného zpracování.

Věrné, realistické zachycení všedního života, nepřibarvené ani pokaženým smyslem pro drastičnost ani idyllicko-sentimentálními zálibami, jež vládnou za Raymanovy doby v celé české literatuře, činí cennými také dva biblické eposy spisovatelovy, „Maří Magdalena“ a „Josef Egyptský“.

Již poměr látky a zpracování jest neobyčejně zajímavý. Fakt, že z doby svého obrození nemáme básní s duchovními látkami, ačkoliv nejvíce buditelů bylo kněží, nutí hledati příčiny. Písně kostelní, křížové cesty, sbírky kázání a pod. vycházely sice hojně, zvláště od druhého desetiletí XIX. věku, ale diktovala je praktická potřeba, nikoliv vřelý cit básnický, který v nich

[1]) Literatura česká devatenáctého století, I. díl, str. 307.

nikde nelze dokumentovati, ač na př. Herderovy filosofické spisy právě jen tento cit činí dosud drahými. A přece v době náboženské svobody, jež přinesla vnitřní ulehčení tolika duším u národa, pro víru stíhaného a náboženskými převraty bohatého, jako málokterý jiný, dalo by se čekati nové zpěnění zbožných citů, nový rozmach jejich sil, které by se jevily i v literatuře. Nestalo se tak. Druhá složka slovanské povahy, vedle elementu zbožnosti element passivnosti, se uplatnila nyní. Klid, v jakém se žilo, oslazovaný písničkami o víně, lásce a přátelství, byl touto idylličností docela naplněn, takže náboženství ho nesesulo, nýbrž naopak jej podporovalo. Puchmajer sice překládal ody, na Boha, ale příčina toho byla zcela literární, a zaliba v této látce u něho nebyla jistě ani tak veliká, jako ve známém Montesquieuově „Temple de Gnide". Škola předchozí, Thamova, se na konec soustředila ve snahách o divadlo, z jiných básníků školy Puchmajerovy jen V. Nejedlý opěvoval výpravu Přemyslovu proti Prusům a národního světce sv. Václava, prvního se zájmem pro jeho rytířskost a druhého pro idylličnost, oba pak se značnou dávkou didaktičnosti. A literáti ostatní se již odkojili filosofickými názory nejdříve osvícenskými a potom romantickými, jež u nás nevadily církvi.

František Rayman [1]) věkem náleží ku generaci první. R. 1762 v Jičíně narozený ze zámožných rodičů, kteří ho pečlivě vychovali, studuje gymnasium v Praze a jest, když vyšel almanach Thamův, v pražském semináři. Od r. 1787 působil v duchovní správě na Veliši, v Králově Městci a na konec v Častolovicích, kdež se stal r. 1800 farářem a později děkanem a kdež zemřel 3. ledna 1829. Mladá léta jeho spadají tudíž v dobu vlády anakreontiky, jíž také podlehl. Ještě v „Čechoslavě" r. 1825 na str. 646 je báseň „Jak víno, jak voda?" počínající verši: „Slyš, Petrolino, zle mne jazyk kárá, — pojďme na víno, ať se rozhovárá" s refrainem „Mlč, Petrolino, — pojdme na víno", a podepsaná pseudonymem Fr. L. Častalovský, který pokládám za Raymanův (pro styl i látku; Rayman je mimo to uveden též v předplatitelích). K přispěvatelům Puchmajerových almanachů

[1]) Nejobšírnější data jsou v Riegrově Slovníku, odkud byla přejata do Ottova Slovníka naučného. Nekrologův ani v ČČM ani v Čas. pro kat. duch. jsem nenašel, rovněž obšírnější zmínky nikde jinde.

však, k nimž ho řadí Fr. Bílý,[1]) nenáleží. V almanachu na r. 1798 jest sice jambická báseň „Na Amora“ a na r. 1802 „Příkladné květiny“, ale ty jsou podepsány jménem Fr. Nayman (psáno švabachem), jenž jest asi totožný se spisovatelem „Kázání na den sv. Jana Nepomuckého“, vyšlého v Hradci Králové r. 1803.[2]) Později ho poutalo upřímné přátelství hl. k Zieglerovi, do jehož listů někdy přispíval (na př. v „Dobroslavě“ r. 1822 na straně 50 a dalších jest od něho delší povídka „Lord Kalbot a Lady Emilie Beresfort“), a k manželům Rettigovým, kteří ho oba oslavují básněmi, Magdalena Dobromila znělkou „Váženému stařečkovi, důst. pánu Františkovi Raymanovi, děkanu Častalovskému, k jeho jmeninám 3. prosince 1827“,[3]) a Jan „Truchlením po drahém vlastenci, velebném pánu Františkovi Raymanovi, děkanu Častalovském, dne 3. ledna 1829 zemřelém.[4]) Zajímavo jest, co se oběma zdá na Raymanovi nejzáslužnějším: není to literární činnost, o níž se M. D. Rettigová vůbec nezmiňuje a Jan Rettig jen polovicí předposlední 7veršové strofy, nýbrž dokonalost jeho jako člověka, bodrost, laskavost, štědrost a zbožnost. Směr jeho literárních prací v základním ryse, jak jej tehdy viděli a jak se dosud literární historie dívala na ně, charakterisuje Rettig čtyřmi verši zmíněné básně dostatečně:

„Pěla písně svaté lýra jeho,
o příběhách drahných zpívala;
bylyť zpěvy ducha rozmarného,
v němžto mysel česká zpívala.“

Literární činnosti oddal se horlivě, když získal volný čas, vzdav se správy vikariátu rychnovského r. 1815. Pokud se týče jeho veřejného vystupování, chválí se hlavně jeho obětovnost, s jakou ošetřoval r. 1809 vojáky v zámku, kde byla zřízena jejich nemocnice, a uvádí se i založení farní knihovny. Jeví to vše Raymana jako dobrosrdečného starého kněze českého, jako jím byl na př. i Vojtěch Nejedlý a jiní, kteří horlivě pracovali a neztráceli při tom dobrého humoru, alespoň v písničkách se neuzavírajíce světu ani jeho radostem.

---

[1]) V Ottově Slovníku nauč. sub voce Čechy, literatura.
[2]) Jungmann, Historie lit. české, II. vyd., str. 602.
[3]) ČČM 1828, str. 75 v „Okuse ve znělkách“.
[4]) „Rozličnosti Pražských novin“ 1829, č. 7. ze dne 22. ledna.

Dva jeho eposy (třetí, „Poslední den a soud“ z r. 1819 pomíjím, čtvrtý, „Tobiáš“, o němž se ještě zmíním, zůstal v rukopise), jak bylo řečeno, mají látku biblickou. Již její volba ukazuje na anakreontika. Maří Magdalena, mladá, krásná žena hříšného života, jejž na konec usmíří pokáním, poskytuje poživačnému dobrákovi, který se nechce rozkoši světských zříci alespoň v myšlenkách a jenž konejší svědomí lítostí, k jaké dovede svého hrdinu, výbornou látku, stejně jako při Josefovi Egyptském, v jehož životě jsou scény se ženou Putifarovou, má zadní dvířka v jeho čistotě a stálosti. Z obou těchto příčin byly obě látky zpracovávány za středověku, Maří Magdalena ve velikonočních hrách a Josef, oblíbený pro svoji tělesnou krásu, nejprve na východě (romantické eposy Firdušiův, Džamiův a Nizamův), v románech.[1]) V poměru krásné kajicnice ke Kristu nebyl s počátku viděn motiv milostný, kterého se chopili moderní básníci, a látka, sama o sobě brzy vyčerpatelná, byla rozšiřována drastickými scénami, kdežto dobrodružství, jehož zažil Josef, bylo líčeno se vší žhavostí a smyslností vznícené fantasie, jimiž tolik dýše i nádherný obraz Rembrandtův z roku 1655. Tak na př. staročeské romány „Život Josefa“ a „Aseneth“ často sytými barvami a leckdy i přirovnáními upomenou na bibli. Na počátku XIX. století byla v Praze dávána i Méhulova opera, již roku 1824 přeložil do češtiny Chmelenský s názvem „Josef a bratří jeho“, a Raymanovi jistě byla známa i Bodmerova báseň „Cudný Josef“.

„Maří Magdalena. Báseň v pěti písních složená od Frant. Raymana“ (v Praze 1816) nemá nic z romantického nátěru středověkého. O hexametrech, jimiž je psána, praví Jungmann, že „k časoměrným se poněkud blíží“. Jsou totiž rýmovány. Hněvkovský ve „Zlomcích o českém básnictví“ [2]) soudí, že „František Rayman ve své epické básni: „Máři Magdalena výborné myšlinky, básnický oheň a tvorného ducha prozrazuje. Kdyby při druhém vydání polohu dle zdání jistého mistra změnil,[3]) aneb buď rytem

[1]) Alex. von Weilen, Der ägyptische Joseph in Dramen der XVI. Jhdrts., Wien 1887. — Bodmer vydal v Curychu 1754 „Der erkannte Joseph und der Keusche Joseph. Zwei tragische Stücke in fünf Aufzügen.“

[2]) Na str. 118. l. c.

[3]) Myslí Dobrovského, který určil přízvuk jako jediné v českém verši správný.

zvlášť, nebo rým bez hexametrického rytmu sobě zvolil, báseň ta by klassickou cenu dostati musila". Ale s nadšením tuším nebyla přijata. Jungmann sice Markovi v prvním svém dopise oznamuje z Prahy 13. června 1816, že „co nejdřív dotiskne se také Maří Magdalena od Raymana, děkana Častolovického, báseň", ale již 17. dubna 1817 sděluje s ním s údivem: „Považte sobě, Maří Majdaléna Reymanova se podruhé tisknouti bude".[1]) Pokud vím, netiskla se. Rukopis byl znám před tiskem Puchmajerovi i Jungmannovi. Na str. 69 při slově ‚hlůza' jsou dvě poznámky, slovo to vysvětlující: první, odvozující je od hlodati, je podepsána Jaroslavem, s kterýmžto jménem Puchmajer[2]) tiskl v pátém svazku svého almanachu r. 1814 „Odu k jmenovinám V. B. slečny M** z R**"; druhá, jež za lepší pokládá ‚luza', ukazující na Dobrovského srovnání s pol. ‚luzak' a něm. ‚lok', známou Jungmannovou značkou J. J.

Epos toto v celku nemá umělecké ceny, ale jest zajímavo neobyčejně jednak jednotlivostmi a jednak tím, že zpracování jeho ukazuje, jaký byl tehdy poměr českého smýšlení k náboženství, k náboženským látkám. Věnuje je „vysoce urozeným šlechtičkám Augustě a Krystyaně hraběnkám ze Šternberků, umělým češkám", básní (i na svého příznivce hr. Frant. Šternberka, pána na Častalovicích, psal básně), z jejíž druhé strofy je patrno, že je si vědom, že duchovní látky zpracovati jest nezvyklé, poněvadž — jak možno mezi řádky čísti — nebavíce byly neoblíbeny; tedy názor, že duchovní látky se nehodí na zpracování, protože je předem známo rozřešení, jsou-li nějaké zápletky, jak později často i v theoretických pracích bylo vysloveno. Věnuje totiž první slokou svou báseň a pokračuje:

„Jest sic smyslu biblického —
zdažli básni to škodí?
Vzbudí snad čtenáře ctného,
i k vyrážce se hodí."

Totéž je patrno i ze vstupu zpěvu prvního „Maří Magdaleny krása, rozkošnost a marnost":

---

¹) Korrespondence Jungmannova Markovi v ČČM 1882.

²) J. Máchal ve spisku „Ant. Jar. Puchmajer" přičítá mu tuto odu (napodobení Kniažnina).

„Hodno-li jest zpívat kruté války a bouřlivé reky,
jenž mečem plenili svět, lid po všeliké věky,
hodno také zpívat bude jednu dívčici svatou,
válčila i ona též — ale ne pro korunu zlatou atd.“

Není tu tedy nadšení, opravdového stržení látkou, která zaujala duši, jako na př. jest tomu u Klopstocka, který přímo vyzývá Musu opěvovati duchovní látky. Rayman stál na domácí půdě, na jejích názorech, jež již začínaly býti romantickými a v poesii chtěly míti lesk zbraní, pathetické řeči a výzvy, odvážné skutky.

Hned z první „písně“ (= zpěvu) je patrno, ač začíná se zálibností anakreontickou líčiti krásu Magdaleninu, jak pojme látku: zdomácní ji, položí na český venkov a bude líčiti jeho všední život, kde osoby biblické budou jen postaveny, aby spojovaly řadu událostí, malicherných, bezvýznamných, ale věrně, nepřehnaně zachycených ze života skutečného, malého sice, ale našeho, a tím právě zajímavých. Rayman zde na př. líčí bydliště Lazara a jeho dvou sester, hrad Magdalon, jejž si představuje obklopený zahradami. Aby jim dodal orientálního vzhledu, najmenuje řady jižních stromů, jež prý tam rostou. Nedovede zachytiti žhavost a nádheru krajin jižních, ale popisuje zcela klidně, jak „pnou se tu na divokých jedlích cibébové révy, — propletené vínem, na něž mlsné pádějí děvy“, a již jest ve své vlastní zahrádce, líčí růže, jasmín, rozmarýnu, olše, potůček a nezbytnou besídku, v níž slyšeti zpěv slavičí a nad níž poletuje „pernaté ptactvo“. Život, jaký zde žije Lazar se svými sestrami, Martou a Marií, jest život venkovského statkáře: Lazar se stará o štěpnici, pole a stáda, Marta o kuchyni a drůbež, Marie, okrasa domu, dlí stále v zahrádce mezi kvítím. Jezdívali sem často nápadníci, pilo se, zpívalo, ale nikde ani stopy po výstředních orgiích. Naopak, Marie je líčena jako mladé, hezké a upřímné děvče se vší prostotou a naivností mladých let, ke všem přívětivé, v jejímž chování ani ve tvářích není docela znáti hříšných vášní. Nehodí se na ni ani mírná charakteristika Zahradníkova.[1]): „Že Maria Magdalena lehko přivábena byla k neřádu milosti tělesné, pochopnoť jest i z toho, že byla živé mysli, výtečného ducha a srdce nad míru tklivého. Tacíto lidé obyčejně si v ničem nepo-

---

[1]) „Maria Magdalena“ od V. Zahradníka v Čas. pro kat. duch. III. 519.

čínají prostředně, nýbrž vždy daleko kráčejí, leč ve zlém, leč v dobrém. Srdce jejich jest kyprá, bujná země, kteráž všeho nese hojnost, buď požitečných plodů, neb jedovatých bylin". Někdy si všichni zajedou do Jerusaléma do kostela, kde pobudou několik dnů a kde „i oni vyzáblí Fariseové zhlédše tu krásu, změnili své tváře, škaredou vyjasnili řasu", ale brzy se vracejí domů ke starému životu. Na každé straně je patrno, jak se Rayman namáhá dodati Marii co možná nejvíce žáru a ohnivosti, ale dovednost jeho směřuje zcela jinam, líčí domácké děvče, jež je ctnostné a tím právě vábí nápadníky. Popisuje dopodrobna, aby zdůraznil, co chce říci, ale právě tím se oddaluje od vytčeného cíle, zapomíná na biblickou látku a na vše, co s ní ve formě a stylu souvisí, a začne konečně svoji ‚hříšnici' po česku něžně jmenovati Mařenkou nebo Madlenkou, která se jeví býti miláčkem a pýchou všech. A tím končí se vylíčení jejiho ‚nemravného' života. Už z toho možno dělati závěry. Rayman jistě začal zpracovávati tuto látku v duchu své doby pro motivy, po nichž každý anakreontik s radostí sáhl. Ale patrno, jak tento básnický směr málo zasáhl do našeho života, když jich neužil jinak, nežli na vyličování krásy dívčí, rozkošné zahrady a bohatých hostin, a jak talent autorův zachycovati tehdejší náš život venkovský, byl silný, když se projevil v době, docela jiné cíle sledující, při látce, u níž nejméně by se dalo takové pojetí čekati, poněvadž jsouc z písma přímo láká napodobiti řeč jeho a zachovati alespoň jeho vzepětí se smyslnosti, když již fantasie není tak bohata, aby je stupňovala.

Čtyři písně následující jsou pokračováním myšlenkovým, i pokud se vyvedení týče, zpěvu prvního. Jméno Kristovo dojde až na Magdalon, a Marie ho slyší kázati a kaje se. Kristus navštíví rodinu jejich a vzkřísí mrtvého Lazara. Když Kristus umírá, Marie má zlé předtuchy, a bratr s Martou ji musejí zavésti na Kalvarii, kdež vidouc Ježíše na kříži omdlí. Doma ji vzkřísí; nakoupí pak mastí a jde ke hrobu, kde se jí zjeví Kristus. Jeho útěšnými slovy se končí báseň.

Při zpracování této látky knězem je na př. zajímavo, že základní kapitola celého děje Mariina (v evang. jest řeč o 3 Mariích, jež vykladači Písma pokládají za jednu), v níž velebí Spasitele po uzdravení posedlého ďáblem, jest vynechána, a Lazarovu vzkříšení že jest věnována necelá stránka, stejně jako jest pozoruhodno, že Kristus káže zcela po způsobě domáckého vypravování

venkovského duchovního, který cituje za každé příležitosti nejrůznější místa z evangelií. Jak známo, za středověku se básník při zázracích zdržel velmi dlouho a rád, zveličuje je a čině je pokud možno nejnemožnějšími, a u nás kněží ještě počátkem 18. století jim věnovali celá kázání. Rozdíl tento je dílem výsledkem josefinského osvícenství, v jehož nejbujnější rozkvět náleží Raymanovo mládí a léta studií v Praze, dílem však též, a to tuším nemenším, je způsoben vrozeným smyslem pro skutečnost, jenž nutně odvrací od všeho, co se nepřihází. Pro jednotlivosti, sebe malichernější, má Rayman výtečný postřeh. V duchu, jak Marii začal kresliti, též ji dokresluje: v ničem se Maří neliší od venkovských děvčat. Když na př. uvažuje, jak se ke Kristovi dostati: co pravil v kázání o boháči a chudákovi, mocně ji dojalo; vezme hrubé roucho, aby se kála, odstraňuje svoje voňavky (zbytek rokoka!), když náhle

„nádobu maně vidí alabastrové masti tu státi —
„Co, tys ještě tady? — Marie ti dle zásluhy splatí.“
Nádobu chce roztlouct — však se vzpamatuje hnedle,
že snad Ježíš posud u Šimona stoluje vedle.
„O přešťastný nápad! slyším, že mast tato sílí.
Zdaž od chůze zemdlen, nepotřebuje Pán té posily?“ atd. (Str. 31.)

Jest zde věrně, bez ozdob, prostě tak, jak se stává v životě, zachycen nápad děvčete, který jest jeho duševnímu niveau přístupný. Rozřešení její bolesti jest jisto. Dům Lazarův se uzavře bujným hostům. A nyní zase Rayman líčí pletichy fariseů, kteří se neradi zříkají dobrého bydla a chtí Lazara nějakým způsobem přiměti, aby obnovil starý život. Celá tato partie, neodbytnost hostův i jejich zahanbení, nenese na sobě nejmenší známky autorova vědomí, že jsou mu jejich povahy dány; líčí je jako lidi malého rozumu a veliké pomstychtivosti a dovedl je postaviti tak, že se vše, co podnikají, jeví podle disposic jejich nitra, nikoliv dle autorova úmyslu. Linie jsou zde zase prosté, nepřekreslené, a pro skutečný život si jich nelze mysliti jinak utvářených. Také celý poměr Ježíšův k Lazarovi i k fariseům je pojat bez ohledu na jeho božství, které se nám někdy kmitne před očima jen ve slově, nikdy však ve světle, aby vyzařovalo do okolí. Napínavého, uchvacujícího, zdrcujícího zde není docela nic, a celá tragika, pokud jest zde vyjádřena, působí dojmem každodenní neblahé události, jak by se na ni díval zdravý venkovan.

Tím se ovšem stalo, že celek této náboženské básně je docela bezvýznamný, i pomineme-li hrubých anachronismů, jako je na př. užití názvu biskup u náčelníka velerady. Těžiště její jest jinde, v tom právě, co ji učinilo v tomto smyslu bezvýznamnou: je to vlastně venkovská idylla, jež má přednost Vossovy „Luisy", že totiž u nás po prvé podává prostý život venkovský. Podává jej nevědomky, bez úmyslu: to ukazuje na talent autorův, který se neuplatnil proto, že mu nedáno volně se zde rozvinouti. Rok po vyjití této básně, kdy v „Selských námluvách" nebyl spoután, projevil se se zdarem, o němž bylo mluveno. Jednotlivosti v „Maří Magdaleně", v nichž se autorův určitý talent jeví v plné síle, mají svou pevnou cenu, ačkoliv se prvním pohledem zdají zbytečnými; třeba to uznati zvláště na počátku XX. století, kdy se v umění zase ozývají hlasy po pouhém, ničím neměněném životě. A nazval-li jsem báseň tuto idyllou, dlužno její přednost vytknouti zvláště pro dobu, kdy stále ještě život venkovský bez sentimentální nasládlosti nebyl v literatuře myslitelný. Zde jí není, a v tom jest cena tohoto eposu.

Druhé dílo, „Josef Egiptský. Báseň ve dvanácti zpěvích", vyšlo r. 1820 a bylo ozdobeno rytinou, zobrazující Josefovo prodání. Jungmann o něm píše 14. dubna 1821 z Prahy Kollárovi:[1]) „Josef Egyptský je plácanina ve verších (si diis placet), pravá hanba literatury". Jinak soudí Šeb. Hněvkovský[2]): „Jeho (Raymanův) Josef Egyptský též básnického ducha jeví". A rozdávaje všem tehdejším básníkům vavříny, přidává: „Od tohoto učence, když sobě básnění další oblíbí a estetiky pravidel šetřiti a verše pilovati bude, mnoho se očekávati dá". Úsudek Hněvkovského je tím zajímavější, ač leccos na neprospěch Raymanův obsahuje v podmínkách, že v předmluvě „Josefa E.", datované 10. ledna 1820, Hněvkovský našel málo, z čeho by se mohl radovati:

„Tuto báseň jsem měl zhotovenou přízvučně, a sice v rýmu, a již byla k tisku do Prahy odeslána, když jsem do rukou dostal: Počátky českého básnictví. Sotva jsem tyto přečetl, hned jsem požádal svůj rukopis nazpět, a počal jsem nepřízvučně, aneb metricky celou báseň předělávati.

---

[1]) ČČM 1880, Dopisy Jungmannovy Kollárovi.

[2]) na místě uvedeném.

Vím sice, že hned při vydání Máři Magdaleny mně od mnohých za zlé pokládáno bylo, že jsem přízvuku nešetřil; ale přiznati se musím, že mně přízvučná pravidla nikdy chutnat nechtěla . . .“ atd.

Jan Ježek staví tuto báseň nad všechny Raymanovy práce.[1]

Platí o ní o celé zase, co již bylo řečeno. Hned na počátku chce líčiti krásu Josefovu a nedovede to jinak, nežli (s citátem z Genese) vypravěti o mladých ženách, jež ho všechny milovaly, „pachole ač byl outlé teprv“, zcela způsobem anakreontiků, kteří ho někdy svedli i k nechutnostem, jaké z jeho touhy po raffinovanosti vznikají ve verších, jimiž bratři Josefovi odůvodňují svůj hněv:

„Však také — slyšte jenom, — vždy naše matky co šepcí —
Ráchel kdož ví, co dělá, by otci se líbil synáček;
Starci by líbil se snad, jako děvče ho v koupeli meje, —
anebo by mu voněl, olejem a nardem ho maže.“

V knize je však nový rys. Rok před ní vyšla samostatně také Polákova „Vznešenost přírody“, již r. 1813 v Hromádkových „Prvotinách pěkných umění“ otištěná, která k nám uvedla deskriptivní poesii dle anglických a německých vzorův. V „Maří Magdaleně“ bylo jen jediné místo, kde básník líčil Lazarovu zahradu. Neviděl v ní více nežli vnějšek. V „Josefovi Egyptském“ jest již popisných partií mnohem více. Ale nad starým venkovským farářem, který znal dobře život a nedal se již ničím strhnouti, nezvítězilo to, co jest v této poesii nejcennějšího: odhalování nových krás, nadšení pro ně, rozkoš z přírodních zjevů, ať jsou krásné v lahodné tichosti nebo v hrůze, ačkoliv se snažil nový tento problem proniknouti, jak svědčí zase prodlévání při věci a hledání podivuhodných vlastností toho, co popisuje. Nepřestává zde býti střízlivým realistou, který se od viděného neodtrhne ani nepovznese, ale má dar říci to s určitou dávkou poesie. Tím se stalo, že líče na př. pastviny, kde jsou Josefovi bratři, chystající se zbaviti nenáviděného bratra, podléhá i Gessnerovým idyllám, poněvadž úzkostlivě nevybočuje z míst, kde právě jest, chtěje popisnou partii rozšířiti, a že se vrací do krve jeho i starý anakreontik, který bratrům na ukrácení dlouhé chvíle přivádí ženy, aby

[1] J. Ježek Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou, str. 25.

zapomněli docela své zlosti a stali se sentimentálními rozkošníky.

Na popisy krajin má při této látce hojně příležitosti. Když jest Josef prodán kupcům, vezou ho do Egypta. Cestou pláče, kupci jej okřikují zcela po domácku, a Josef se po chvíli smíří s osudem. Pravý venkovský člověk. Kamkoli přijdou, vše prohlížejí a básník nestačí vynalézati novinky, které by je zajímaly. Ale neviděv nikdy ciziny a tropické pásmo znaje jen z vypravování, hromadí na jedno místo lvy, tygry i krokodily, ví, že Nil opadá a že zúrodňuje půdu, a nechá proto lidi na poli pracovati, při čemž český synek, zvyklý práci, se hned probudí v mladém ubožákovi: „Ó jak by rád se Joseff přivinul k nim, pracoval v poli! — Jak potěšen bývá, když vidí jen tento lid rolní! — Z mládí neb byl naučen, štěpovat sady, sázet i kvítí — neb obilí do pole házet, neb vázat révy, — jak potěšen, když vidí pilnost lidu pracovitého! — Pracoval by s nimi rád!“ Ale je to naivní hoch, jak patrno z dalších veršů:

„Proč ale“, sám se diví, „nevidím ovečky zde žádné?
Zdaž nebylo by živo zde lépe stádo i pastýř?“
Však ale s podivením uslyší, že tento lid ovci
méně přeje, ač má pro ni důstatek pastvy a trávy.
Pochopit to nemoha, jen lituje ovci tichoučkou;
mní, povodeň častá působí snad zlou tu nepřízeň“.

Podobně i trh na otroky je vlastně český jarmark. Otázky, odpovědi, vypravování, nic z toho nám není neznámo. Leckde se objeví i kluzký vtip, který vysvětlíme již několikráte zmíněným vkusem dobovým. A čteme-li verše o příchodě Putifarově:

„Teď nějaký veliký do trhu pán vážně přichází.
Sloužící mnozí za ním a podál také otroci kráčí,
každý mu ustupuje, před ním se klaní a koří.
On děkuje také všem, dělají ač zřídka to páni.
Vážně si vykračuje a otroků střídy prohlíží“,

musíme bezděky vzpomenouti na shon českých ustrašených vesničanů, vstoupil-li mezi ně náhle pan vrchní. Poznámka pak, že páni děkují zřídka, je také přímý následek tehdejšího českého života. Jest ironická a bolestná. Tato nová vlastnost je po prvé u Raymana, a víme-li, jak každý nový vliv dosavadní je v jeho díle patrný, můžeme čekati, že ani ironie ani satira u něho nezůstanou bez účinku. Nezůstaly; jeví se hlavně v kapitolách, kde jedná Putifarova žena, ale bývá vždy mírná a shovívavá. Jen

jedenkráte jí podléhá úplně, a to v X. zpěvu, když mluví o sedmi bohatých letech a vzpomíná na podobné časy u nás. K satiře na nynější poměry byl jen malý krok, a Rayman jí věnuje značný počet veršův. Podrobuje kritice život mužův i žen, a je to hlavně poživačnost a libivost, kterou vytýká — totéž, co před ním ovčák Volný. Zvláštního významu však nemá tato část.

Měšťáckost, již dobře umí zachytiti a která se mu stále a stále vrací v líčení, mírní i barvy, jimiž kreslí vášeň Putifarčinu k Josefovi, docela. Celý tento poměr je zajímavý, zvláště při srovnání s Biblí a na př. se staročeským románem. Putifarka slyší o kráse Josefově od manžela a od své služky, která ho miluje. Pod záminkou, že chce viděti toho, kdo její děvče dovedl rozehřáti, dá se zavésti na půdu k oknu v době, když pod ním v zahradě Josef pracuje. V líčení Josefovy krásy se zase autor dle svého zvyku téměř utápí. Když se s ním Putifarka jako s vrchním zahradníkem častěji stýká, zatouží s ním „cukrovati" v běžném smyslu rozkošnické poesie. Když toho nedosáhne, vášeň v ní roste, až počne podpláceti kleštěnce, aby „starý nic nevěděl", a podaří se jí konečně jednou Josefa políbiti. I v tom je Rayman realista, jenž dobře zachycuje všednosti života, ničím nerozbouřeného, že její vášeň mírní hned po prvním zamítnutí. Nedovede líčiti silnou vášeň, není to hezký hoch nebo dívka, nač stačí jeho anakreontika, a je tolik prozíravý, že se o to ani nepokouší. Proti trojímu svádění staročeského „Života Josefova" a dvojímu v Bibli chytí Putifarka jeho plášť hned při prvním. Sběhnou se služky a „hlavami vrtí divíce se, jak mohl se tak spustit". Podobných všedních podrobností, ale stejně neurážlivě pověděných, takže působí jako detaily drobnomalby, je v knize značné množství. Postřehl to dobře již Fr. Bílý,[1]) pravě, že „sousedská povídavost zasahuje i v nejchoulostivější scény". Ruší se tím ovšem dramatický effekt docela, ale jinde je to zase věci na prospěch.

Když se na př. Josef dal bratrům poznati a poslal je pro otce, vypravují si s úžasem cestou o tom, co se stalo, ale nejsou zdrceni. Kdo by si byl pomyslil, že Josef bude takovým pánem! vyznívá jejich údiv. A konečně: kdyby ho nebyli prodali, nebyl by se jím stal, a nyní by doma zahynuli hlady. Také Jakob,

[1]) Ottův slov. nauč. na místě uved.

jakmile mu synové vyřídí Josefovy vzkazy, nejeví přepiaté radosti: hledí chvíli jako ve snu, a „vždyť nespím“ povídá, nemoha se vzpamatovati. Potom sepne ruce, mlčí a po chvíli teprve mírně, ale rozhodně jim vyčítá, že ho oklamali, aby se konečně vrátil k příčině, proč nenáviděli Josefa, k jeho snu, který se zplnil: hle, přece jste se mu musili klaněti. Ale na konec se rozpláče a odpustí jim.

Všechny tyto scény vystihují dokonale venkovany. Nejsou to hrdinné, majestátní postavy patriarchů, jsou to zase čeští lidé, tvrdí, ale přece citliví, jichž rozumu nezbaví bolest ani radost. Dlužno to konstatovati pro dobu, která této cesty neznala. A tento rys Raymanových básní překonává na konec v nich všechny ostatní vlivy, které jsem uvedl: anakreontiku, idyllismus, deskriptivní poesii, vlivy klassické (Horác, Virgil v líčení pastýřského života), ironii a satiru. Rozbil sice obě básně jako celek, ale ač jest v nich pouze živlem rušivým, je v nich nejdůležitější. Vrstevníci — nevyjímaje Jungmanna — viděli umění jinde, a téměř všichni tehdejší básníci se snažili psáti způsobem tehdy obvyklým. Snažil se o to i Rayman, ale jeho individualita se nedala přemoci. Dnes nebudeme o jeho básních souditi, co Jungmann, protože jsou nám cenné právě tím, čeho Jungmann pro současnost s ním nemohl chápati. Tím ovšem neupírám, že je povídavosti leckde mnoho — zavinilo ji jistě Raymanovo stáří, které vždy bývá povídavé, ač možno též souditi, že právě dlouholetý styk s lidem byl příčinou, že se v něm toto zdravé nazírání pevně zakotvilo a nebylo zlomeno, jak by se bylo stalo, kdyby psal za mládí. Ale je zde něco Raymanovi vlastního, k čemu dochází nejnovější doba zase: viděti život, jaký je, nehledati v něm událostí jen vzrušujících, ale zmocňovati se i všedních, které jej vyplňují. Rayman byl první u nás, který nemá literární své práce ověšené všemi těmi nepravými cetkami, jež vzdalují umění od pravdy a jež oslnily oči našim buditelům.

Pokud se týče formy této druhé básně, psal v úvodě, že ji přepracoval pod dojmem „Počátků“. Práci té však dlouhé doby nevěnoval; praví sám dále: „Mně nezbývá času, abych si větší práci s přítomnou básní vzal.“ Nad jeho hexametry se leckdo pozastaví; autor v úvodě vykládá svou theorii těchto veršů: jednoslabičných slov užívá dle potřeby za krátkou nebo

dlouhou „mimo ta, jež prodlouženěji znějí.“ Rým „opustil“, jak dí, „vedlé rady jistého velmi učeného a v českém básnictví výborného Čecha“. Nenamáhal se příliš; stačí přečísti několik dvojverší:

Teď s rukama sepiatýma Josef hledí na mrtvého:
„Proč jsem neumřel já radš!“ litostivě naň slzy cedí (str. 88).
Putifar však má toho dosti.
Mstu ženy i chlípnost pozná a v zlosti rozkáže . . ((98).
Zstupte! nemeškejte, jen zanechte mně Benjamin(k)a
nepřišel bych v stáří také o toho z Ráchely syna (str. 109). atd.

Že se mu líbil hexametr, je přirozeno. Klopstock jej učinil veršem herojským, a užili ho ke svým venkovským malbám Voss i Goethe. Také dlouho do XIX. st. zachoval se v německé literatuře, a u nás jím píše ještě Sv. Čech svého „Václava Živsu“. Rým však, v Čechách známý z básníkův italských a z Wielanda v epopeji, měl pro anakreontika rovněž zvláštní přitažlivost. A tak Rayman ztroskotal více formou nežli obsahem. Neužití rýmu ve druhé jeho básni je první úspěch „Počátků českého básnictví“, jež ji tak připravily alespoň o určitou formu.

Od básnění biblických eposů Rayman hned neupustil. Jungmann v uvedeném listě Kollárovi se zmiňuje ještě o jednom: . . . „družku té básně (Josefa Egiptského) novou Tobiáše od téhož mazala censura pro podlost zahubila.“ Látka tedy zase podobného druhu, pro anakreontika poutavá scénami mezi Tobiášem a jeho nevěstou. Zpracování snad jevilo ještě více nových vlivův. Látky biblické, bezpochyby působením těchto prací, zjednávaly si v zábavné formě od r. 1821 v „knížkách o patriarších“ (u Pospíšila v Hradci Králové) přístup k lidu. Ale v poetické naší literatuře se neujaly.

Česká otázka v jednáních frankfurtského parlamentu roku 1848.

Napsal Dr. Zdeněk V. Tobolka.

(Ostatek.)

Když dne 18. května r. 1848 ve Frankfurtě bylo slavnostně zahájeno německé shromáždění národní, nebyly ještě ukončeny v zemích českých volby do frankfurtského parlamentu. Teprve

na 23. května r. 1848 vypsána byla volba v Praze, na 24. a 28. května t. r. na Moravě. Ve Frankfurtě proto nebyl překvapen nikdo z přítomných hned od slavnostního zahájení, že z Čech a Moravy nejsou přítomni poslanci. Většina poslanců, kteří byli již ve Frankfurtě, věděla, že volby v zemích českých nejdou hladce, ale málo kdo tehdy ve Frankfurtě věřil vážně, že slovanské obyvatelstvo z českých zemí zůstane ve Frankfurtě vůbec nezastoupeno. Ani tehdy, kdy již částečně výsledek voleb ve Frankfurtě byl znám, a kdy se vědělo, že řada okresů volby se neúčastnila, nemohl nikdo smířiti se s myšlenkou, že abstinence ta jest trvalá. Neúčast lidu při volbách vykládali mnozí jen jako zfanatisování lehkověrných voličův nesvědomitými agitátory, a byli přesvědčeni, že voliči půjdou k volebnímu osudí, jakmile rozvine se frankfurtským parlamentem agitace, která by agitaci se strany slovanské paralisovala a která by slavnostně prohlásila, že od frankfurtského parlamentu slovanské národnosti nehrozí nebezpečenství. Poslanec Tit Mareck ze Štyrského Hradce, který poněkud více měl příležitost slyšeti o snahách slovinských, a který věděl, že v Praze bude se konati slovanský sjezd, shromáždění dle názorův jeho stejně ustavené jako parlament frankfurtský, chtěl dne 27. května r. 1848, aby ve smyslu tom započalo se pracovati. Byl přesvědčen, že slavnostním prohlášením frankfurtského parlamentu lze dojíti výsledku. Pilně proto navrhoval výboru, který měl proklamaci vypracovati, aby národní shromáždění prohlásilo, že nechce potlačovati národnosti, že všem státním občanům, kteří jsou ve státě s Německem spojeni, ale nejsou Němci, zaručuje všechna práva německých občanův a zvláště zachovávání a volný vývoj jejich národnosti. Ale hned, aniž by si byl vědom rozporu, vyslovené zásady porušoval a v niveč obracel jejich cenu, prohlašuje němčinu za řeč státní a slibuje pouze, že v krajích, kde jest většina obyvatelstva jiné řeči nežli německé, má řeč neněmecká býti zavedena v obecních záležitostech, ve školství a v soudnictví. Ústavní výbor, který o věci jednal co nejrychleji, dobře vycítil rozpor v návrhu Marckově a ústy bonnského professora Bedřicha Ch. Dahlmanna dne 31. května r. 1848 proto plenu podal návrh proklamace, který o státní němčině nemluvil vůbec. Proklamace výboru, která byla jako pilný návrh hned přijata bez debaty, uznávala plně právo neněmeckých národů na německé půdě spolkové, zaručovala, že

nic vývoji neněmeckých národností nemá býti stavěno do cesty, přiznávala všem občanům občanská práva ústavou zaručená a hleděla Frankfurtu získati sympathie tvrzením, že sjednocené a svobodné Německo jako stát veliký a mocný nejlépe může neněmeckým národnostem poskytnouti ochrany; ale na hlavní věc, na obavu Čechův o jejich českou národnost ve velkém sjednoceném Německu nedávala určité ani jasné odpovědi, prohlašujíc se v ohledu církevním, ve vyučování, literatuře, vnitřní správě a soudnictví jen pro rovnoprávnost, pokud se dotýká území obydleného neněmeckým obyvatelstvem, a neřešíc otázku zaručení svého neurčitého slibu. Mořic Hartmann, poslanec za Litoměřicko, který ve shromáždění jediný tehdy pozvedl při hlasování ruku proti návrhu ústavního výboru, Dahlmannem přednesenému, postřehl dobře, že předložená proklamace jsou jen slova, a že slova nedovedou získati Frankfurtu Slovany, kteří proti Frankfurtu stáli v abstinenci z obavy o národnost.

Poslanci z českých zemí nepřicházeli ani po vydání slavnostní proklamace. Národní shromáždění ve Frankfurtě cítilo se nejvýše uraženým jejich zamítnutím. Všemohoucnost národního shromáždění byla Čechy vzata v pochybnost, všechny pokusy získati je Frankfurtu byly bez výsledku. Národní shromáždění při české otázce cítilo svoji malomoc, ku které však se nijak nechtělo přiznati. Zakročením proti Čechům chtělo předejíti tomu, aby za Čechy nepřišli jiní, kteří by stejně podceňovali národní shromáždění frankfurtské, ale nemělo jiných prostředků v moci nežli papírové proklamace a řečnickou tribunu. Dne 5. června r. 1848 poslanec dr. Höfken v pilném návrhu nad chováním Čechů za souhlasu většiny dal na jevo své rozhořčení, ale nedovedl proti Čechům působiti ničím jiným, nežli návrhem na zvolení výboru, plnou mocí opatřeného, který by české volby prozkoumal a navrhl plenu, jak by národní shromáždění mohlo v Čechách projeviti svou vůli. Mořic Hartmann a po něm Jindřich Reitter tehdy v plenu pověděli otevřeně, že papírové proklamace nemohou míti výsledkův, a že všechny kroky shromáždění proti Čechům musí vyzněti na prázdno, pokud shromáždění nebude míti exekutivní moci — ale pro tato dobrá upozornění obou řečníků většina shromáždění neměla smyslu. Nechtěla slyšeti ani slov řečníků (dr. Neuwall, Neumann), kteří navrhovali, aby řešení otázky české zatím bylo odloženo, až Čechové doma své věci

urovnají na zemském sněmě, a aby pracováno bylo rychle o ústavě sjednoceného Německa, v níž by skutkem bylo dokázáno, že Němci k Slovanům chtějí se chovati jako rovni k rovným, jako bratři; svěřilať většina sněmovny legitimačnímu výboru svá přání doufajíc, že jemu se podaří po důkladném prozkoumání českých voleb nalézti lék, jímž se dají Čechové vyléčiti z odporu proti frankfurtskému parlamentu. Ale legitimační výbor nezapočal ještě ani pátrati po žádoucím léku, a byl náhle již dne 7. června r. 1848 zbaven úkolu, kterým byl pověřen dne 5. června r. 1848. Dne 7. června totiž předložilo presidium národnímu shromáždění program pražského sjezdu slovanského ze dne 27. května r. 1848, který přičiněním poslance Arnolda Ruga, vůdce nejkrajnější levice, byl zaslán národnímu shromáždění. Čtvrtý článek programu sjezdového obsahující slova: „Slované společně upírati budou platnost výrokům frankfurtského parlamentu v kterékoli části slovanského Rakouska“ vyvolal u většiny nevoli. Většina viděla v slovech těch nejen zřejmé nepřátelství k Němcům, ale i snahu Čechů království České, které ode dávna náleželo k říši, odtrhnouti od říše. Všechny důvody, které byly uváděny buď proti nebo chtěly ukázati neoprávněnost rozhořčení, nenašly souhlasu. Mühlfeld z Vídně upozorňoval, že program sjezdu jest jen předloha zatímního výboru na sjezd, a že k rozčilení není dosud příčiny, poněvadž se neví, bude-li nebo nebude-li program ten přijat, Neuwall z Brna nepovažoval za nutno vůbec programu si všímati, poněvadž slovanský sjezd, není sněmem, Arnold Ruge v programu sjezdu slovanského neviděl naprosto ničeho, co by mohlo býti příčinou zakročení proti rakouským Slovanům, a soudil, že by národní shromáždění mělo zanechati nepokrokového vlastenectví, lpícího na territoriu, a mělo spíše podati Slovanům bratrskou ruku v jejich snaze po svobodném konstituování jako Slovanův. Ale proti těmto střízlivým a mírným slovům většina stála neústupně na svém a stůj co stůj byla proto, aby Čechové za svoji snahu chtíti Čechy, „půdu německou“, odtrhnouti od Německa, byli ztrestáni. Poslanec Wartensleben byl pro okamžité zakročení vojskem, neuvědomuje si, že národní shromáždění frankfurtské vojskem nedisponovalo, poslanec Glass promyšleněji již navrhoval, aby na denní pořádek bylo ihned dáno utvoření zatímní exekutivy centrální, jejímž prvním činem by bylo podrobiti Čechy, ale konec konců v malomocnosti své nezmohlo

se národní shromáždění na více, nežli že po návrhu poslance Bohumíra Ostendorfa, přívržence politických názorů Dahlmannových, přijalo zvolení zvláštního 15členného výboru pro otázku rakouskoslovanskou, který měl uvážiti, jak by se proti Čechům mělo zakročiti. Volby a ustavení tohoto výboru událo se ještě 7. června r. 1848.

Výbor se scházel, ale nenašel prostředku proti Čechům, za začarovaný kruh malomoci nemohl vstoupiti.

Dne 19. června r. 1848 došly do Frankfurta zprávy o Svatodušních bouřích pražských. Bouře většinou poslanců národního shromáždění i shromáždění spolkového byly považovány za počátek boje Čechů proti Němcům v Čechách. Pod dojmem tohoto nepravého ponětí pražských bouří sešlo se spolkové shromáždění dne 20. června r. 1848 o osmé hodině ranní a usneslo se, aby byly vybídnuty pruská, bavorská a saská vláda, by měly po hotově vojsko, které by mohlo ihned do Čech vtrhnouti, kdyby rakouská vláda požádala za pomoc. Národní shromáždění ve schůzi téhož dne o pražských bouřích jako akutní události ihned počalo uvažovati a pomýšleti, co by se mělo činiti. V celém shromáždění nebylo nikoho, kdo by býval měl jasnou představu o tom, co se stalo v Praze, ale přece bylo dosti zástupců, kdo aspoň nevěřili zprávě, že jde o boj Čechů proti Němcům, a hleděli jednati bez rozčilení, chladně a rozumně. To, co mnohé proti rozčilujícím zprávám z Prahy vedlo ke skepsi, byla okolnost, že kníže Windischgrätz měl by býti v Praze zastáncem německé myšlenky proti Čechům. Poslanci dr. Jan N. Berger a dr. E. Schieling bez ohledu na všechny námitky stáli na návrhu, aby spolkové shromáždění nečekalo a ihned na ochranu Němců do Čech vyslalo vojsko, ale většina shromáždění v horkokrevnosti jejich nenásledovala jich a pouze odkázala všechny návrhy záležitosti se týkající k brzkému uvážení výboru pro záležitosti rakouskoslovanské. Výbor jednaje o věci ještě odpoledne dne 20. června, uznal všechny kroky, které spolkové shromáždění učinilo, na dobu za zcela postačitelné, a navrhl, aby národní shromáždění učinilo, co bylo v jeho moci: aby slíbilo rakouské vládě podporu v případě potřeby na ochranu německých krajanů proti Čechům, a aby Němce v Čechách uvědomilo o tomto svém rozhodnutí. Ale, když 21. června r. 1848 poslanec Heřman Beissler, význačný člen pravice, referoval o jednání výboru, byla

nálada ve shromáždění tak změněna, že shromáždění neuznalo za nutné hned jednati o referátě výborovém. Teprve na zvláštní přání, vyslovené 30. června r. 1848, byl na program 29. sezení dne 1. července r. 1848 položen referát výboru o otázce rakouskoslovanské.

Výbor podal dva referáty, které spojeny byly s dvěma návrhy, a ze stilisace a z obsahu návrhů těch bylo patrno, že ve výboru o otázce rakouskoslovanské již klidněji, ač nikoli ještě správně, se uvažovalo, nežli uvažovala plenární schůze dne 20. června. Výbor jednak při úvahách svých přihlédl k nezastoupení německoslovanských říšských zemí Rakouského státu ve frankfurtském parlamentě, a vybízel proto rakouskou vládu, v niž skládal naději, že bude chrániti zájmy Německa, aby bez prodlení nařídila vykonání opozděných voleb, vybídla zvolené poslance na konání povinností a případně vykonala doplňovací volby, — jednak zabýval se pražskými bouřemi Svatodušními, a nemaje ještě zcela jasné představy o tom, co se stalo v Praze, ale spíše kloně se ve většině ještě k mínění, že se jedná o boj Čechů s Němci, sliboval svoji platonickou podporu rakouské vládě proti Čechům a byl spokojen tím, co učinilo spolkové shromáždění, poněvadž viděl, že národní shromáždění nemá moci výkonné. Tříčlenná menšina výboru, jejímž vůdcem byl Arnold Ruge, posuzovala události pražské správněji jako boj reakce proti hnutí revolučnímu, a proto, ačkoli souhlasila s opatřeními, které učinilo dne 20. června r. 1848 spolkové shromáždění, žádala důrazně, aby vojsko slíbené spolkovým shromážděním do Čech vtrhlo jen tehdy, kdyby si toho žádala rakouská vláda, a aby ihned po zjednání klidu v Praze zase měla úplnou platnost všechna občanská a národní práva. Ačkoli plenární schůzi dne 1. července r. 1848 bylo již známo, že v Praze byl zjednán klid, a ačkoliv o podstatě boje v Praze za té doby i se strany německé mluvilo se již zcela dle skutečnosti, přes to nebyl přijat návrh menšiny ani jakýkoliv jiný návrh, který by vyhovoval správnému pochopení pražských poměrův. Většina plena, stojící za návrhem většiny výboru, byla přesvědčena i na dále, že v Praze šlo o boj Čechů s Němci, velebila knížete Windischgrätze jako ochránce Němců, a většině té podlehl návrh minority správně vystihující, že kníže Windischgrätz v Praze nestaral se o věci německého parlamentu, a že v Praze šlo o střetnutí se revolučního hnutí s reakcí.

Plenum většinou svou uznalo dne 1. července r. 1848 za nutné, aby ve Frankfurtě co nejdříve byli zastoupeni Slované ze zemí rakouských, a přijalo v tom smysle vybídnutí k rakouské vládě, o kterém ihned byla rakouská vláda zpravena. Ale vybídnutí to nebylo korunováno výsledkem. Vláda rakouská sice obdržela usnesení národního shromáždění, ale neřídila se jím a ani na ně neodpověděla vůbec. Teprve když říšské ministerstvo uprostřed srpna r. 1848 zakročilo ve Vídni u rakouského ministerstva vnitra, došla 30. srpna r. 1848 říšskému ministerstvu odpověď rakouské vlády. Rakouská vláda in theoria uznávala oprávněnost národního shromáždění frankfurtského, ale volby ve slovanských částech Rakouska nechtěla vykonati hned. Rychlé vykonání voleb znamenalo jí užiti násilí, a na tuto cestu vstoupiti nechtěla. Byla přesvědčena, že může pro Frankfurt působiti jen zvolna, poučováním, přesvědčováním, ale každou jinou cestu pokládala za nevhodnou. Říšské ministerstvo nebylo spokojeno tímto hlediskem rakouské vlády. Dne 20. září znova důtklivě vybízelo vídeňské ministerstvo vnitra k brzkému vykonání voleb, ale ani novou důtklivou prosbou svou u tehdejšího ministerstva rakouského nezpůsobilo obratu v otázce voleb frankfurtských v Čechách ani na Moravě. Čechové zůstali i na dále nezastoupeni na národním shromáždění ve Frankfurtě, vytrvali pevně na svém mínění protifrankfurtském, a národní shromáždění frankfurtské, přesvědčivši se o této vytrvalosti a rozhodnosti, kterou nedovedlo zlomiti ani zvrátiti, ustalo od nových zbytečných pokusů získávacích a přestalo se zabývati otázkou českou vůbec.

Příloha.

Aufruf des Fünfziger-Ausschusses an die Bewohner Böhmens, Mährens und Schlesiens vom 5. Mai.

„Brüder und Bundesgenossen!

In wenigen Tagen tritt in Frankfurt das grosse Parlament zusammen, welches eine neue Epoche der Geschichte beginnen wird, welches ein neues Deutschland aufbauen soll, einen Bund voll Freiheit und Einheit, voll Macht und Würde. Die künstliche Scheidewand, welche die einzelnen Stämme innerhalb der deutschen Marken bisher getrennt, die falsche Politik, welche in der Isolirung der deutschen Reichsgenossen die Stütze egoistischer Pläne und Willkürherrschaft fand, soll

für immerdar verschwinden. Fortan sollen die Männer, welche das Volk zu seinen Vertretern wählte, über das Wohl und Weh der Gesammtheit berathen, und diese Männer der freien Volkswahl werden wissen, was zum Heil ihrer Heimath, was zum Heile des Gesammtreiches nothwendig ist. Nicht mehr durch die geheimen Fäden der Diplomatie soll der Bund Deutschlands geleitet werden, offen und frei, vor dem Auge der Welt wollen wir unsere gegenseitigen Interessen verhandeln, unsere Freiheit gemeinsam stützen und beschützen. Einer für Alle, Alle für Einen.

Brüder und Bundesgenossen! Seit vielen Jahrhunderten habt ihr mit Würden und Ehren in Deutschlands Mitte den hohen Platz eingenommen, der Euch gebührt. Eure Fürsten haben die deutsche Krone getragen, Eure Männer sassen im deutschen Rathe, Eure Städte sind der Sitz deutscher Bildung und Wissenschaft.

Wir waren Eure Vormauer gegen den Westen, Ihr war't unsere Vormauer gegen den Osten, gemeinsam haben wir seit Jahrhunderten die grossen denkwürdigen Schlachten geschlagen gegen fremde Bedrücker, auf gemeinsamem Ehrenbette ruhen unsere gefallenen Helden, ein gemeinsamer Lorbeerkranz umschlingt sie in den Büchern unserer Geschichte. Und wie wir Ehre und Ruhm getheilt, so theilten wir auch Unglück und Drangsal; jene finstere und unduldsame Tyrannei, die einst Eure Bürgerschaft vernichtet, sie hat auch unsere Freiheit zertreten. Als Völker haben wir nie gegeneinander gekämpft; aber jene tyrannische Fürstenehrsucht, jener religiöse Fanatismus, die den Deutschen gegen den Deutschen im Bürgerkriege verbluten liessen, haben ihre Werkzeuge unter uns, wie unter Euch gefunden.

Gedenken wir der Grossthaten der Väter und nicht ihrer Sünden in dieser Stunde!

Brüder und Bundesgenossen! Auf dass sie nicht wiederkehre jene Nacht der historischen Sünde, wollen wir den Bund jetzt fester schliessen, den Bund der Völker, den Bund der Freiheit und der Brüderlichkeit. Wir haben gemeinsam gelitten an demselben Leid, wir wollen gemeinsam uns wärmen an derselben Sonne. Nur die Gemeinsamkeit macht uns stark, nur die Einheit gibt uns Kraft, alten und neuen Feinden Widerstand zu leisten.

Lasst uns einig den neuen Weg betreten! Hört nicht auf die verlockenden Stimmen, die durch falsche Verheissungen Euch trennen wollen von uns und Misstrauen säen zwischen unsern Stämmen; es sind die alten egoistischen, unglückseligen Töne, welche durch Zersplitterung zur Knechtschaft und zum Unheil führten. Die Freiheit, die das verjüngte Deutschland Euch bietet, steht licht und hell als ein klares Bild vor Euch, die Freiheit, die jene Euch verheissen, ist von der Nacht unberechenbarer Zukunft und Wirren bedeckt. Nicht uns misstraut, die wir die Heiligkeit der Nationalität verehren; die sie Euch bisher verkümmerten, waren unsere Bedrücker wie die Eurigen. Das freie Deutschland darf Niemand knechten. Es wird mit starkem Arm das gute Recht

eines jeden Einzelnen schützen, sowie es fest entschlossen ist, das gute Recht seiner Gesammtheit und seiner bisherigen Bundesgrenzen unverkürzt zu wahren.

Im Namen dieses Rechtes, im Namen der Freiheit und zur Schonung des Friedens und einer glücklichen ungetrübten Zukunft ergeht unser dringender Ruf an Euch, den Platz einzunehmen, der Euch in unserer Mitte gebührt. Eure Vertreter werden ein offenes, ein warmes Herz für all' Dasjenige finden, was Eure besondere Stellung erheischt. Sollte aber manche Partei in Ueberschätzung ihrer Sonderinteressen uns ihre Mitwirkung versagen, und sollte desshalb in einzelnen Bezirken bloss ein Theil der Bewohner zur Wahl schreiten, so würden voraussichtlich auch solche Wahlen unter den gegebenen Verhältnissen von der Nationalversammlung für giltig erklärt und die Gewählten in ihren Kreis aufgenommen werden.

Möge aber eine solche Spaltung fern von Euch bleiben! Diess die Stimme aller Eurer deutschen Brüder, die durch uns zu Euch spricht. Treu und aufrichtig reichen wir Euch die Bruderhand. Die Stunde dieses Bundes ist gross und heilig; die Nachwelt wird richten über diejenigen, die ihre Heiligkeit verkennen, sie wird das Andenken derer segnen, die ihre Aufgabe begreifen.

Gez. Soiron.
Simon, Schriftführer.

Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem.

Napsal Dr. Antonín Breitenbach.

(Pokračování.)

Kolik ty listy do Prahy zaslané ve smyslu Pavlovského prospěly, toho nelze říci, ale zdá se, že vyzněly na prázdno, nebo Pavlovský konečně poznal, že jest nutno, aby u císaře zakročil osobně a věc u cisaře zastával a vyřídil ústně; za tím účelem jednal již v říjnu z Hukvald s rozhodujícími osobnostmi v Praze, aby mu zaopatřili přístupu k císaři. Dne 12. října psal Ladislavovi Berkovi z Dubé, komorníkovi císařovu, že jest důležitými příčinami, které se jeho kostela, ale i samého císaře dotýkají, nucen, aby co nejdříve k císaři se dostal a jemu vše mohl ústně přednésti; proto že ho prosí, aby mu u císaře audience vyprosil a mu po jeho poslu Cyprianovi Běledském oznámil místo, kde by „audienci a volný přístup“ k císaři obdržel. Pavlovský ubezpečil Berku, že nejen se zdržuje na místě nákazou morovou nedotčeném, ale

že i potom na cestě k císaři se všem nakaženým místům „podle největší možnosti a lidské opatrnosti vyhne".[1]) Za totéž prosil i Wolfganga Rumfa[2]) a jiných osobností císaři blízkých a oznámil svůj úmysl, dostati se k audienci, apoštolskému nunciovi, kterému zároveň přislíbil, že mu pak buď ústně nebo písemně dosah a význam záležitosti důkladně vysvětlí.[3]) Dva dni potom, 14. října, poslal Pavlovský svého komorníka Valentina Laubana z Fryštátu do Prahy, kde právě císař, jak Rogojský Pavlovskému byl oznámil, meškal, aby tam pomocí zmíněných osob Pavlovskému vyžádal audienci. Ale mor šířil se stále povážlivěji a zvláště i v Praze tak, že i „nejvyšší úředníci zemští a officírové království Českého z Prahy vyjeli" na venkov, aby se nákaze vyhnuli; ale ani to Pavlovskému nevadilo: 21. října psal Rogojskému,[4]) aby mu oznámil, kde se oni páni zdržují a zvláště nejvyšší hofmistr, aby mu mohl poslati reliquiář, který pro něho byl právě dohotoven. Pavlovský chtěl si mermomocí toho neb onoho vděčností zavázati věda, že nějaký dárek mu může přinésti mnohonásobný užitek právě ve věcech, při kterých se nemohl na pomoc nikoho spoléhati. Ale netrvalo dlouho, a Valentin Lauban vrátil se před koncem října s nepořízenou, přinášeje od nejvyššího komorníka Oktaviana Spinoly písemnou odpověď, že císař „za příčinou toho morového nakažení po některých panstvích jezditi a s tolka asi 3 kamerhery a některé kamerdynery při sobě jmíti ráčí" a že „žádný, buď kdokoli", neobdrží audience.[5]) Za takových okolností nezbývalo Pavlovskému nic jiného, než zamýšlenou jízdu do Prahy odložiti na jiný čas.

Mezi tím chystal se Valkoun, jak známo, že bude o příštím posudku proti Skutelanovi při úřednících menších dále postupovati.[6]) Aby tomu zabránil, obrátil se Skutelan znova, snad koncem října, na císaře a žaloval, kterak Valkoun k „ublížení nemalému práva duchovního a privilegium kostela olomúckého" na něho

---

[1]) Kop. 22. f. 242 v. 243.

[2]) Kop. Engelsův f. 42.

[3]) Kop. Engelsův f. 32.

[4]) Kop. 22. f. 250. v. 251.

[5]) Pavlovský psal o tom Václavovi Pavlovskému 31. října. (Kop. 22. f. 260 v. 261.)

[6]) O posudku viz Brandl, Spisy K. z Ž. I. s. XXXVII., Kn. Drnov. LVIII.—IX., Kameníček, Sněmy II. s. 92., III. s. 542.

dal při soudě právě minulém zapsati stanné právo a kterak „něco víc toho proti němu a na větší ublížení téhož práva dále procedovati“ má v úmyslu, a proto že prosí, aby menším soudcům brněnským a zároveň hejtmanovi zemskému poslal list, buď každému zvláště nebo oběma společně, a jim nařídil, aby, bude-li Valkoun proti němu chtíti postupovati, jemu toho nedopouštěli a hejtman Valkouna přiměl k tomu, aby ho zažaloval před biskupem, nechce-li se navrátiti zase k míru a svornosti, které byl již zamítl tolikráte výslovně, ač mu byly nabízeny.[1])

Císař nařídil tedy 6. listopadu zemskému hejtmanovi Hynkovi Brtnickému z Valdštejna, aby mu podal spěšně informaci, „jak a na čem to všechno postaveno jest“, a aby nařídil úředníkům menším, aby „právo stanné na Skutelana až do dalšího poručení“ císařova „vpuštěno nebylo“, tak aby nejen Skutelan sám neutrpěl škody, nýbrž aby ani svobodám církevním se nestala křivda.[2]) Tím dosáhli Skutelan a Pavlovský znova cíle; rozepře, o které již tolikráte soud zemský začal jednati a kterou konečně Skutelan zapsáním stanného práva vlastně již ztratil, byla znova aspoň dočasně vyňata z pravomoci soudu zemského a postavena zpětně takřka do stadia, v jakém byla po appellaci Skutelanově na krále r. 1578. Bezprostřední výsledek, který plynul Pavlovskému z listu císařova, záležel v tom, že nebezpečí, které znova právu církevnímu hrozilo o posudku v Brně, bylo odvráceno; neboť list onen obdržel Pavlovský a zavčas poslal do Brna svého úředníka vyškovského s oním listem, aby jej tam odevzdal menším úředníkům a jemu pak nepomíjel „o tom všem, i co při posudku brněnském slyšeti bude, zprávy své učiniti“.[3]) Po přečtení toho listu byli úředníci menší povinni Valkounovi nedopustiti dalších kroků; ale i jinak přálo Skutelanovi štěstí; neboť i kdyby nebyl si vymohl onoho listu císařova, nebylo mu třeba posudku se báti, a to proto, že sok jeho Valkoun náhle zemřel ještě před posudkem brněnským.[4])

---

[1]) Zachována jest jen část listu, ve které Skutelan poukazuje na nebezpečí, které mu o posudku brněnském hrozí, a pak prosba Skutelanova.

[2]) Orig. v arch. Krom.

[3]) Kop. 22. f. 269.

[4]) V jednom aktě psaném v dubnu r. 1586 v Praze (později k němu ještě přijdeme, bude uveden jako 4. spis) čteme, že toto psaní císařské „za tou příčinou nepřišlo k dodání panu hejtmanu, že jest žalobník Valkoun, prve

Nebylo žalobce a nebylo potřebí tedy ani soudce, a tak i zamýšlený repressální prostředek proti Skutelanovi přestal sám sebou; tím se také stalo, že ani ono psaní ze 6. listopadu úředníkům menším nebylo odevzdáno; nebyloť toho již potřebí.

Není pochyby, že jak onen list tak i smrt Valkounova byla Pavlovskému velikým ziskem; zvláště úmrtí Valkounovo muselo rozepři přivésti do stadia nového tím, že usnadnilo dohodnutí Pavlovského se soudem zemským a tím rozepři přiblížilo konci.

Ale ani tento negativní výsledek, ač o sobě velmi cenný, nepohnul Pavlovského k nečinnosti. Když již bezprostřední nebezpečí bylo zažehnáno, počal se Pavlovský o to starati, aby u císaře si připravil půdu na konečné vyřízení celé záležitosti ve smysle církevním. Jednalo se mu předně o to, aby byl císař o spravedlnosti jeho požadavku pevně přesvědčen a v poznání upevněn, že čeho soud zemský se domáhá a co si osobuje, jest novotou a odporuje zákonům zemským, že tedy biskup a nikoli soud zemský jest v právu. Ale Pavlovský nechtěl ve věci, při níž jednalo se o práva biskupská, o něž kapitula měla stejný zájem jako biskup sám, jednati o své ujmě, nýbrž chtěl v tak důležité otázce pokračovati v souhlase s kapitulou.

Proto zaslal koncem října nebo počátkem listopadu kapitule olomoucké prosebný spis určený císaři a jednající o Skutelanově rozepři a nařídil kapitule, aby spis buď schválila neb opatřila svými poznámkami.

Kapitula tedy spis bedlivě prozkoumala a srovnala s podobným spisem, který o témž thematě jednal a kapitolním děkanem byl sepsán.[1]) I došla kapitula přesvědčení, že spis

---

nežli jest posudek brněnský přišel, z steho světa náhlou smrtí sešel". Valkoun odpočívá, jak mi prof. p. Fr. Koželuha laskavě sdělil, v kapli sv. Lazara v Prostějově; na jeho náhrobním kameni jest nápis: Leta Páně 158? den v pátek dokonal jest život svůj urozený pan Voldřich Valkoun z Adlaru a tuto odpočívá v Pánu.

Gindely, Über die Exemtion etc. l. c. s. 298. nesprávně klade Valkounovu smrt na počátek r. 1586.

[1]) Spis nadepsán jest: Subiiciens me iudicio sapientum rogatus consilium bona fide aperio, formatum et exactum iusconsultis relinquens. V úvodě podává děkan kapitulní 4 rady, jak by se ve spise mělo pokračovati, a to radil, 1. aby se vyložilo faktum podle prosebného spisu Skutelanova, 2. aby se přiložily opisy obou listů Pavlovského i Skutelanových a opis onoho listu soudu zemského ze 26. září 1585 a rozhodnutí zemského soudu; 3. aby císař

děkanův jest sepsán výhodněji: neboť že děkan vše stručně podává i ostatní jasněji a důrazněji staví před oči a čtoucího přesvědčuje mocněji a neodolatelněji.

Z toho důvodu radila kapitula 16. listopadu Pavlovskému, aby děkanův spis císaři byl zaslán. Avšak přes to že třeba kapitula uznávala potřebu takového memoranda, měla také za to, že jest mnohem nutnější a prospěšnější, aby biskup, zanechaje všech ostatních i nejdůležitějších prací, odebral se z Hukvald při nejmenším do Mírova a odtud si hleděl vymoci audienci u císaře a jemu pak svoji záležitost přednesl ústně, ústně že lze lépe vše vyložiti a obzvláště úskoky protivníků otevřeněji naznačiti než jakýmkoli spisem. Nad to vytkla kapitula Pavlovskému, že ho měla stále k tomu, aby k císaři odešel osobně, a že ho opět zapřisahá při cti Boží, při blahu církve, při jeho a své spáse, aby uposlechl rady jejich, a kdyby sám nechtěl nebo nemohl brzy podniknouti cestu, aby z kapituly raději než někoho jiného nekanovníka tím úkolem pověřil co nejdříve a ten aby u císaře vykonal vše, čeho žádají po něm.

Kromě toho kladla biskupovi kapitula na srdce, aby se nevzdaloval budoucího soudu zemského, který se měl konati

---

nebyl návalem spisův odstrašen a žádosti nezamítl, radil děkan všechny ty spisy poslati Oktavianovi Spinolovi, aby císaři v prázdné chvíli vše mohl vysvětliti; 4. že jest třeba dovolávati se pomoci řečí otevřenou, a sice protože se jedná o věc náboženství, samého Boha, císaře a veřejného pokoje, potom že se ta prosba vyšle k ušim velezbožným, a konečně, že se to píše jedinému císaři a jeho nejvěrnějšímu rádci, který více bude dbáti šťastného výsledku záležitosti než ohledu na nepřátele.

V dalším navrhuje děkan, jak asi by se žádost pro císaře mohla stilisovati; právem vytýkal Pavlovský tomuto elaborátu, že ač jest rozvláčný, přece o věc samu sotva zavadí; žádost je frasovitě a bombasticky psána, o věci, o niž běželo, sotva zmínka. Kapit. děkan formuloval žádost takto: „Ego vero aliud nihil a Mte Vra verbis demississimis oro quam, ut iudicibus, tantae rei autoribus, literis suis caesareis clementer significare dignetur imprimis ecclesiastici fori usurpationem tanquam iuribus omnibus ac publicae tranquillitati contrariam sibi nullo modo probari aut probatum iri eamque ob causam recens hoc illorum factum iure se rescindere, tum iustitiae iussis ac evidentia munerisque Sui ratione adductum gravissime mandare, ne deinceps quid huiusmodi a quoquam ipsorum posterorumque fiat."

Srv. Gindely, Über die Exemtion etc. s. 298.; tento připsal spis hořejší „právníkovi", ač již z nadpisu nahoře uvedeného vysvítá, že autor nebyl právníkem.

o Třech Králích, nýbrž aby raději s odvahou šel na sněm, a aby jich (kanovníků) tak opuštěných nenechával soudu zemskému za kořist ani odvahy soudu, která již beztoho překročila meze, neposiloval ještě více. To že kapitula jemu sděluje písemně, poněvadž toho vyžadovaly krátkost času a její povinnost.[1])

---

[1]) Orig. v arch. Krom. Když Pavlovský obdržel a přečetl list kapituly, byl asi málo potěšen, neboť poznal, že mu kapitula činí výčitky z liknavosti. Ještě z Hukvald odpověděl Pavlovský kapitule, a to způsobem, který Pavlovského dobře charakterisuje a který jest jemu na nemalou čest; ukazujeť šlechetnou a smírnou povahu Pavlovského, který ač houževnatě a neohroženě hájí svých práv, přece protivníkovi neupírá patřičné úcty. Pavlovský zase se nám jeví jako obezřetný diplomat, jehož zásadou jest: fortiter in re, suaviter in modo.

Odpověděl kapitule, že spis děkana kapitolního přečetl vícekráte, ale že třeba kapitula v něm vychvaluje mnoho předností a radí, aby byl zaslán císaři, že on sám nemohl dojíti takového názoru; naopak že spis děkanův se nehodí císaři poslati, a to z mnoha důvodův: předně že, ač jest dosti obšírný, přece se mu zdá tak stručným, že skoro nic neobsahuje z věcí, které by měly jasně a zřetelně stav rozepře znázorniti a které by ve spise nutně měly býti. Za to že obsahuje spis samé nadávky a úšklebky, kterými zdá se uštěpačným. Že sice nezavrhuje spisu, ale že obsah jest podán nejasně a sloh spisu že jest příliš ostrý a prudký.

Ale obzvláště proto že se mu nelíbí, poněvadž skoro všeho, co patří k podstatě věci, opomíjí a nevystihuje jádra věci tak, že by se musel obávati, že by císař ze spisu nenabyl informace a jeho, biskupa, pak mohl považovati za mluvku. Že jest ve spise vůbec mnoho věcí, kterých nemůže schváliti, jako mimo jiné nejpodařenější to, že se vede ve spise nářek na jakýsi rozsudek, ač přece soudcové v rozepři Skutelanově neučinili rozsudku formálního, nýbrž že jen žalobce proti nepřítomnému dal zapsati stanné právo. Pro krátkost že opomíjí všeho, kde spis docela očividně překypuje hanobením, jako když soudce zemské nazývá Turky a lidmi horšími, než jsou modloslužebníci, když je dále jmenuje škůdci státu a tvrdí o nich, že při soudě nezákonně a násilnicky si počínají proti kněžstvu.

Kdyby spis ten se odevzdal císaři, že by jemu, biskupovi, byla vyčítána nejen nerozvážnost, ale že by tak z jedné rozepře mohlo vzniknouti mnoho jiných a nebezpečnějších, ano i horší zášti a nesváry, ba i vraždy. Proto že pokládá za nutné, aby věc byla císaři předložena způsobem líbeznějším, slovy i s myslí klidnější tak, aby se nijak nepřekročily meze skromnosti kněžské, aby bylo císaři patrno, že nikoli z nekalé pohnutky, nýbrž z povinné horlivosti se ujímá svých práv a svobod a že jest horlivým zastáncem pokoje a míru veřejného.

Jak rozumná pak jest žádost jejich, aby císař zkrátka a přímo zrušil usnesení soudců, dříve než by slyšeni byli od něho, že poznají sami, vzpomenou-li si, že každý spravedlivý soudce nejprve obě strany vyslechne a pak vyřkne rozsudek. Od něho že kapitula ve společné záležitosti požaduje horlivosti, ač přece ničeho z toho, co uznal za nutné, neopominul učiniti,

Kapitule zdálo se tedy, že biskup až dotud v rozepři Skutelanově neučinil, kolik by byl mohl a měl učiniti; zvláště nesla těžce, že Pavlovský více si hleděl osobního prospěchu než společných zájmů, když před morem utekl na Hukvaldy a ani nešel k soudu zemskému, ačkoli věděl, o čem se tam bude jednati. V tom ovšem měla kapitula pravdu, že bylo by bývalo výhodnější, kdyby Pavlovský byl šel k soudu, o všem sám vlastníma ušima se přesvědčil a za dané příležitosti osobně vystoupil proti vývodům soudu zemského.

Na Hukvaldech zůstal Pavlovský do 26. listopadu;[1]) napomenutí kapituly, aby se odebral blíže k Praze, přece uposlechl

---

kdežto páni z kapituly se celé věci ani netknou a veškero břemeno uvalili na jeho bedra, ač přece nikoli on, nýbrž jeden z nich jest původcem rozepře a nesnází z ní vzniklých. Že za velice snadné považují poslati císaři spis plný hany a nadávek, ale že ví sám, co by z toho pošlo; že jest přesvědčen, že pře ztěžka by byla narovnána, obzvláště, kdyby, jak se již stalo zvykem, spis onen dostal se do rukou protivníkův, a tito je nařkli z urážky a tak by jen rozmnožili rozepře. Kterak potom jemu nezáleželo na tom, aby audienci si vymohl u císaře, že poznají nejlépe z přiloženého listu jeho (t. Pavlovského) a z odpovědi Spinolovy; a jak snadný jest přístup k císaři, že nejlépe vidno z toho, že vévodové hessenský a pomořanský, ač konali tak dalekou cestu a sobě způsobili velké útraty, přece museli odejíti s nepořízenou.

Že by si přál, aby kanovníci byli opravdu tak velice pečliví o šťastný výsledek rozepře, jak dosvědčují slovy; jemu že nikdy nechybělo ani odvahy k tomu, aby se práv a svobod církevních zastal mužně, ani že se neštítil nákladův ani práce, jak se snad domnívají někteří z nich. Že jakmile bude volný přístup k císaři, neopomine ke dvoru se odebrati, ale v tom ohledu že nepotřebuje nevčasného pohaněče, který okolností vůbec nedbá. Konečně aby nebyl příliš obšírný, že jim posílá spis děkanův i svůj, aby je bez odkladu pilně a zevrubně prohlédli, srovnali, uvážili a, co uznají za nejprospěšnější, aby poznačili a jemu sestavené poslali co nejdříve, tak aby zase svoji povinnost mohl vykonati. Že nechce jíti k příštímu soudu v Olomouci, o tom že vůbec neřekl nic určitého, i že se musí diviti, jak se najdou tak horliví vykladači slov jeho, kteří se opovažují o věcech, které on sotva počal v úvahu bráti, předčasným svým úsudkem jakoby ve smyslu jeho rozhodovali, a to že se asi děje z přílišného nadbytku prázdné chvíle. Že jim také psal, aby mu co nejdříve podali kopie privilegií kostela olomouckého, která pro rozepři by měla nějaký význam, ale že doposud čekal nadarmo, proto že jich znova napomíná, aby mu ty kopie i se svým dobrozdáním o spise jeho jim zaslaném poslali a zároveň aby i nachystali originály oněch privilegií, aby je mohl vzíti s sebou, až by se odebral do Prahy k císaři. Viz Kop. Engels. f. 44 v. 45., 46.

[1]) Viz list hejtmanovi kroměřížskému kop. 22. f. 278 v. a list hejtm. kniž. opavského kop. Engels. f. 281 v.

a odejel ráno 27. listopadu z Hukvald přes Kelč a chtěl 28. listopadu odtud jeti přímo na Mírov; sem dojel 29. listopadu v pátek, pobyv asi cestou na kratičko v Olomouci. A hned po svém příjezdě na Mírov, dal se Pavlovský do práce, aby si připravil přístup k císaři. Již druhého dne, 30. listopadu, psal Václavovi Berkovi a tázal se ho, je-li pravda, jak doslechl, že císař chce k sobě obeslati nejvyšší úředníky král. Českého, aby mu tedy sdělil, stalo-li se tak již, nebo teprve se stane a kterého dne, a kde právě dlí císař.[1]) Se stejnou žádostí jako na Berku obrátil se Pavlovský 5. prosince i na Adama z Hradce, nejvyššího kancléře království Českého,[2]) a 17. prosince poslal Cypriana Karla Běledského z Těšňova, svého písaře práva manského, kterého byl 30. listopadu povolal na Mírov,[3]) do Prahy k Vilémovi z Rožmberka,[4]) nejvyššímu purkrabí pražskému, a k Jiřímu z Lobkovic,[5]) nejvyššímu hofmistrovi království Českého, a prosil obou dvou písemně, aby poslovi jeho ve věci, o které Rožmberkovi psal již po Václavovi Šturmovi a o níž hofmistra zpraví Běledský, byli radou svojí pomocni. Hofmistrovi poslal Pavlovský za té příležitosti slíbený stříbrný pozlacený reliquiář s ostatky svatých, který měli Rogojský s Běledským odevzdati.[6]) A poněvadž na svoje psaní z 5. prosince od kancléře král. Českého nedostal odpovědi, psal mu 17. prosince po Běledském stejně jako Rožmberkovi a Lobkovicovi znova.[7]) Aby pak rozhodující tyto osobnosti učinil přístupnějšími, chtěl Pavlovský na Vánoce některým z nich poslati koroptve a jeřábky, ale nešťastnou náhodou na cestě, když byly vezeny na Mírov, vypadly ze sudu, takže jen zbylo 15 koroptví. Proto kázal Pavlovský 16. prosince Václavovi Pavlovskému, aby obstaral co nejdříve a co nejvíce čerstvých koroptví a jeřábků, aby je mohl ještě zavčas do Prahy poslati.[8])

Zatím došla Pavlovskému zpráva z Prahy, kde právě pobývá císař, a proto obrátil se 17. prosince přímo na něho; vyložil

---

1) Kop. 22. f. 282 v.
2) Kop. 22. f. 289.
3) Kop. 22. f. 283 v.
4) Kop. 16. f. 56 v. 57.
5) Kop. 16. f. 57 v. 58.
6) Kop. 22. f. 295.
7) Kop. 16. f. 56.
8) Kop. 22. f. 294, 295.

mu zase, jak vznikla jeho rozepře se zemským soudem, dále oč při ní běží a jak dalece již pokročila, a končil prosbou, aby císař se ujal svobod jeho kostela, které sám byl potvrdil při svém příchodě na Moravu, a jemu dovolil, aby směl přijíti k audienci a celou záležitost obšírněji a důkladněji objasniti. Za tím účelem že prosí, aby mu císař určil čas a místo, kde by rozepře měla býti rozhodnuta; mimo to vyslovil Pavlovský naději, že před císařem bude moci dokázati svoji nevinu a svoje dobré právo. Dále nabízel se Pavlovský císaři, že uzná-li za nutné, aby Pavlovský ještě před tím, o než rozepři bude jednáno, přišel k císaři a jemu věc napřed důkladně objasnil, že jest hotov k císaři přijíti a jemu vše obšírně vysvětliti, nebo že přijde k císaři sám o své ujmě, až přestane morová nákaza. Při tom poukazoval Pavlovský na to, jak velice na tom záleží, aby země poddané císaři byly ušetřeny nepokojů; a proto že doufá, že právo církevní na Moravě zachováno bude mocnou ochranou císařovou, a tak že císař povznese i trůn svůj, a že bude utvrzen pokoj veřejný.[1]) Pavlovský měl tehdy v Praze již dva agenty svoje, ale přes to poslal tam 23. prosince ještě i Desideria L'Abbé, doktora obojího práva a převora kartusiánského kláštera v Brně, za stejným cílem jako Běledského.[2]) Na Vánoce chtěl Pavlovský odejeti do Olomouce, ale potom zůstal přece na Mírově, pozvav k sobě na svátky některé kanovníky z Olomouce a některé šlechtice katolické.[3]) A když přešly Vánoce i Nový rok, chtěl odejeti aspoň na Tři Krále do Olomouce, ale zpráva, kterou dostal od kteréhosi z rad císařových, že totiž císař a nejvyšší úředníci zemští na 11. ledna přijedou do Prahy, zdržela ho i tenkráte na Mírově.[4]) Pavlovský chtěl totiž na Mírově vyčkati příchodu Běledského anebo aspoň listu jeho, a to proto, aby nebyl příliš vzdálen,

[1]) Kop. Engels. f. 24., 25. Asi v tu dobu byl psán koncept německý začínající slovy: Ob ich gleich . . .; psán jest určitě po smrti Valkounově (t. j. po 15. listopadu), poněvadž jest Valkoun vzpomínán jako mrtvý. Viz s. 105. pozn. 1.

[2]) Viz patent Pavlovského pro Dra. L. Abbé, kterým každého žádá, aby L. Abbého na cestě do Prahy laskavě přijal; kop. 22. f. 304.

[3]) Tak pozval rytíře Václava Plesa Heřmanského ze Sloupa, hejtmana Menšího Města Pražského, a Václava Berku; viz kop. 22. f. 303.

[4]) Psal o tom Pavlovský rektorovi jesuitské kolleje olomoucké Bartolomějovi Villeriovi. Kop. 23. f. 1.

kdyby Běledský přinesl zprávu, že nejvyšší úředníci radí Pavlovskému, aby se již dal na cestu k císaři. Pavlovský byl přesvědčen, že v brzkém čase bude povolán před císaře, jak o tom svědčí list Pavlovského 4. ledna Valentinovi Pavlovskému na Hukvaldy zaslaný, jímž mu oznamil, že se každou chvíli strojí na cestu, aby mu proto brzy poslal „co nejvíce jeřábků, kuroptví i jiných velkých ptákův, ne tak“ jemu, než aby je do Prahy — „poněvadž nyní takoví časové jsou“ — s sebou mohl vzíti.[1]) Pavlovský čekal na Mírově déle než půldruhého měsíce, ale stále ještě nedocházela zpráva, kdy by směl přijíti k audienci; přes to nemínil Pavlovský ani v polovici ledna vzdáliti se z Mírova, dříve než by se určitě dověděl od svých poslů z Prahy, že se cesta do Prahy má podniknouti nebo odložiti.[2])

Zatím pracovali agenti Pavlovského v Praze s horlivostí na rozhodujících místech; Běledský u osob světských, Desiderius zase u apoštolského nuncia. Tohoto informoval z nařízení a jménem Pavlovského Desiderius o stavu katolické církve na Moravě a upozornil ho také na prostředky, kterými by katolictví na Moravě mohlo býti rozšířeno. Rozumí se, že Desiderius poučil nuncia i o rozepři Pavlovského se soudem zemským a o následcích její pro stav kněžský a postavení církve katolické na Moravě v případě, kdyby rozepře byla rozhodnuta ve smysle soudu zemského na škodu práva kanonického. Desideriovi podařilo se nuncia na prospěch Pavlovského získati, a nuncius pak přislíbil, že se zastane církevních záležitostí moravských.[3]) Ale i Běledský dal si všemožnou práci, aby okolí císařovo získal věci Pavlovského; Desiderius otevřeně chválil jeho přičinlivost i zručnost. Již 30. prosince 1585 a potom 11. ledna r. 1586 referoval Běledský svému pánovi o krocích, které byl za účelem dosažení svého poselství učinil, a také o výsledcích, kterých se dodělal; i dovídáme se, ze Běledský zašel k nejvyššímu hofmistrovi Jiřímu z Lobkovic, že ho zasvětil do věci a že hofmistr Pavlovskému také již učinil nějaká písemná sdělení obsahu uspokojivého a

---

[1]) Kop. 24. f. 4., 5.

[2]) List Pavlovského rektorovi kol. jesuit. kop. 23. f. 2 v. 3., 4.

[3]) Na zprávu Desideriovu o tom poslal Pavlovský apoštol. nunciovi Germanikovi Malaspinovi jelena, 2 srnce, 4 zajíce, 3 jeřábky, 1 tetřívka a 20 koroptví. Srv. také list Pavlovského Desideriovi ze dne 17. ledna v kop. Engels. f. 77.

nadějného. V listě ze dne 16. ledna[1]) chválil proto Pavlovský Běledského a vyslovil k němu přání, aby také druzí páni osvědčili podobnou laskavost a ochotu jako hofmistr, aby jeho spravedlivá věc došla cíle. Mimo to nařídil Pavlovský 16. ledna Běledskému pro případ, že by věc císaři byvši „předložena, k svému skončení tehdy přijíti nemohla“, aby vyjednal oběma stranám psaní císařské tak, aby je mohl dostati ještě před nastávajícím soudem (o druhé neděli postní, 3. března) zároveň i s kopií listu určeného straně protivné. Kromě toho žádal na Běledském, aby mu rychle oznámil, čeho dosáhl při druhých pánech, má-li on (Běledský) spis Pavlovského císaři odevzdati anebo má-li Pavlovský sám a kdy přijeti a věc císaři ústně přednésti. Nově zvolený biskup vratislavský Ondřej Jerino byl totiž poprosil Pavlovského, aby byl o svěcení jeho na biskupa 9. února spolukonsekratorem; i chtěl Pavlovský ohledně své cesty do Prahy míti jistotu, aby buď biskupovi vratislavskému mohl odřeknouti anebo, nemusel-li by do Prahy jeti, aby mu službu žádanou mohl prokázati. Obávalť se Pavlovský, že právě tehdy, kdy by odejel do Vratislavě, by mohla od Běledského přijíti zpráva, aby do Prahy přijel k audienci, a že by tak svojí nepřítomností mnoho obmeškati mohl na škodu svojí věci, obzvláště tehdy, když by všichni nejvyšší úředníci byli pohromadě. Ale Pavlovský si myslil, bude-li Běledský míti jeho spis císaři podati sám, že cesty jeho do Prahy tou dobou nutně nebude potřebí, jednak proto, že se císař ze spisu Pavlovského bude moci informovati, jednak že nebude chtíti císař bez výslechu druhé strany o věci rozhodovati, a tak že nebude musiti k císaři odejeti až snad ke dni, který císař určí oběma stranám na slyšení. Ostatně ponechával Pavlovský rozhodnutí pánům, na jejichž intervenci spoléhal, a žádal ohledem na biskupa vratislavského jen rychlou a určitou zprávu, aby věděl, jak má jednati. Biskupovi pak vratislavskému odpověděl 17. ledna, že právě pro nejistotu, bude-li povolán do Prahy čili nic, nemůže mu nic určitého prozatím slíbiti.[2]) Ale i sám prosil Pavlovský písemně, kde bylo třeba; již 13. ledna[3]) a brzy potom, 17. ledna,

---

[1]) Kop. 24. f. 14 v. 15., 16.

[2]) Kop. 23. f. 4., 5. a v kop. Engels. 38 v. 39.

[3]) Kop. 24. f. 25 v.

žádal Šenfelda znova, aby agentovi jeho Běledskému byl pomocen, aby věc jeho došla dobrého skončení.[1])

A opětně, aby své věci v Praze připravil půdu, poslal Pavlovský různým osobnostem různé dary. Tak poslal 19. ledna kromě 60 tolarů Běledskému na útratu po svém štalmistrovi a komorníkovi Písařovském do Prahy koně; 4 nejkrásnější měl Běledský[2]) s ním nebo s Rogojským[3]) a s Desideriem[4]) odevzdati i s přípisem[5]) Pavlovského císaři. Kdyby císaře nebylo v Praze, měl Rogojský s Písařovským anebo tento s Desideriem za císařem odejeti do Brandýsa a koně císaři odevzdati a o to se postarati, aby císař při nejmenším na koně aspoň pohlédl. Po jednom koni zároveň i s přípisem Pavlovského měli odevzdati Rumpfovi a Spinolovi,[6]) císařovým komorníkům, o nichž Pavlovský svým služebníkům psal do Prahy: „Skrze kteréž přístup k JMCé abyste jmíti mohli, jednati moci budete“. Dále nařídil Pavlovský doktoru Desideriovi, aby ho zastoupil při svatbě Jana Milnera, registratora kanceláře české, který ho pozval na svatbu, a jemu odevzdal svatební dar t. scyphum argenteum deauratum.[7]) Mimo to poslal Pavlovský do Prahy i zvěřinu,[8]) kterou Běledský a Rogojský podle seznamu Písařovským doneseného rozděliti měli, a konečně kázal Běledskému, aby kancléři Adamovi z Hradce 2 drejlinky[9]) nebo 4 desítky vína červeného a bílého od Pavlovského nabídl za dar a požádal za udání místa, kam by víno mělo býti dovezeno. Ale 21. ledna psal Běledský Pavlovskému, že by se kancléři líbili i koně krásné, a proto kázal Pavlovský Běledskému 26. ledna, aby mu dal určitou zprávu, co by se mělo poslati, víno-li nebo koně, že mnohem snáze by mohl poslati víno, a to nikoli mladé, nýbrž staré stáčené; koně že těžko může

---

[1]) Kop. 24. f. 18 v. 19.

[2]) Kop. 24. f. 19 v. 20.

[3]) Kop. 24. f. 26.

[4]) Kop. 23. f. 7.

[5]) Kop. 23. f. 8 v. 9. a kop. Engels.

[6]) List pro ně v kop. Engels. f. 19 v. a v kop. 23. f. 8.

[7]) Kop. 23. f. 9. Srv. i list Millerovi poslaný v kop. 23. f. 8.

[8]) Kop. 24. f. 25. Šenfeldovi poslal: 1 jelena, 10 koroptví; Běledskému: 1 srnu, 4 koroptve, 3 zajíce; Desideriovi: 1 srnu, 4 koroptve, 3 zajíce, do kanceláře: 2 srny, 2 zajíce. Rogojskému: 1 srnu, 2 koroptve.

[9]) Drejling měl 20 věder; viz Brandl, Glossarium, s. 40.

zjednati té srsti, jaká by se líbila kancléři. Dále kázal Běledskému, aby i třetího pána (hofmistra) si hleděl pilně, „poněvadž z předních jest a na něm mnoho záleží“, a nepřijel-li by do Prahy, aby k němu zajel sám, odevzdal jemu list Pavlovského a o věci ho informoval náležitě, ale také aby ho požádal o radu a pomoc a konečně „z daleka“ vyzvěděl, co by mu měl Pavlovský darem poslati. Aby se Běledský mohl cele svému úkolu věnovati, ubezpečil ho Pavlovský, že má úředník vyškovský nařízeno,[1]) aby se všemožně staral o jeho těžce onemocnělou manželku a pak, kdyby v Praze déle musel pobýti, že mu pošle peníze nebo že si smí na účet Pavlovského sám vypůjčiti.[2]) Účel všech těch darů do Čech poslaných jest zřejmý, a Pavlovský ho nezapíral ani tehdy ani později v podobných okolnostech. Asi 15. ledna odejel Běledský z Prahy ke kancléři Adamovi z Hradce a od něho potom k purkrabí pražskému Vilémovi z Rožmberka; o výsledku své jízdy referoval potom Pavlovskému 21. ledna. Běledský poznal, že Rožmberk jest o záležitosti Pavlovského nesprávně informován; zdá se, že měl o tom Pavlovský již dříve tušení, neboť již 6. listopadu poslal Rožmberkovi list, ve kterém se mu omlouval, že jemu tak dlouho nepsal, ale že mu již psáti musí, a to za příčinou sporu, do kterého se dostal se soudem zemským. Nedorozumění že se stalo bez viny jeho, a proto že ho prosí, aby, uslyšel-li již s protivné strany výklad o věci, aby i od něho vyslechl buď ústní nebo, nemohli-li by se pro morovou nákazu sejíti, písemnou zprávu.[3]) Běledský ho tedy z nesprávného přesvědčení vyvedl tím, že mu důkladně vyložil věc i její příčiny; Rožmberk pak dal Pavlovskému na jeho list „přátelskou odpověď“. Po takových zprávách příznivých doufal Pavlovský, že se Běledský, bude-li se o věc sobě svěřenou tak dále starati, navrátí s dobrým pořízením, a že Pavlovský sám asi do Prahy ani již jeti nebude museti. Pavlovský poslal totiž po Běledském císaři právnický spis,[4]) kterým hájil svého stanoviska, že kněží kostela

[1]) Kop. 24. f. 32.

[2]) Kop. 24. f. 30 v. 31., 32.

[3]) Kop. 16. f. 54 v. 55.

[4]) Pavlovský vzpomíná v něm nejprve svého listu ze 17. prosince minulého roku, že v něm podal císaři jenom substanci rozepře a že mu tímto spisem chce pro lepší informaci podati i právnický výklad o ní. Dále omlouvá se, že by císaře neobtěžoval, kdyby nejvyšší nouze ho k tomu nenutila; dále opakuje

jeho jím jakožto loci ordinariem a nikým jiným nemají souzeni býti. Jest to týž spis, který Pavlovský v listopadě zaslal kapitule, aby ho posoudila, vyhovuje-li čili nic. Podle všeho chtěl Pavlovský

---

v krátkosti průběh rozepře Skutelanovy až do zapsání stanného práva a pak přechází k vlastnímu thematu, podávaje námitky, kterými jednak Valkoun, jednak soudcové zemští svého stanoviska a práva obhájiti se snažili. Tak že vrdí strana odporná: 1. Že Skutelan byv Valkounem, hejtmanem zemským a soudci zemskými zákonitou cestou k soudu volán, půhon přijal a jeho uposlechl, a že tedy Skutelan uznav právomoc světskou nad sebou, od ní uchýliti se nemohl, nebo že, co se jednou líbilo, to již nelíbiti se nemůže, tak že zní obecné pravidlo. Konečně že kde soud byl přijat, tam že má býti skončen. Skutelan že jejich soud přijal, před ním tedy že měla i jeho rozepře míti konec.

2. Že se Skutelan odvolal k císaři, a ta appellace že mu byla připuštěna; obojí že se stalo dle zřízení zemského, a že tedy Skutelan se soudu zemskému podrobil a jeho pořádky se řídil, a proto že nic nerozhoduje, když se najednou svobodami a immunitami církevními chce hájiti, když byl proti předpisům církevního práva již jednal; že když v jedné věci soud zemský uznal, proč by jím měl v jiných věcech povrhovati? Takového tříštění že povaha soudu nedopouští, aby někdo, co příjemného, přijal, ostatek odmítl, že kdo výhody soudu používá, že i nevýhodu nésti musí.

3. Že v dobách minulých osoby duchovní soudu zemskému podléhaly a k němu se stavěly, proč že by Skutelan neměl také před soudem zemským státi?

4. Že rozepře po appellaci Skutelanově byla císařem znova soudu zemskému postoupena, a že tedy soud zemský rozkazu císařova poslechnouti a rozepři slyšeti musel, a že co bylo vykonáno od soudu zemského, to že se stalo z rozkazu císaře a že tedy nemůže a nesmí zrušeno býti.

Že soudcové zemští svým listem (z 26. září 1585) jeho čest tak napadli, jakoby svojí protestací byl jejich soud zlehčil a svýma dvěma listy právům a zřízením zemským se byl na odpor postavil.

Ale že důvody, které soudcové zemští pro svoji věc uvádějí, nezakládají se na pravdě, nebo že cokoli Skutelan nebo on pro obhájení privilegií a immunit svého kostela podnikl, to že nestalo se na újmu cizího práva, nýbrž jen proto, aby bylo dáno každému, co mu patří, a aby právo zemské hranice práva církevního nepřekračovalo. Že přijal-li Skutelan půhon, neučinil tak v úmyslu, aby se soudu zemskému podrobil, nýbrž aby se dle privilegia soudu toliko představil; že přijal půhon také proto, aby nabyl informace, a kdyby pozoroval, že něco směřuje proti němu, aby mohl soudu oznámiti, že chce před svým kompetentním soudcem, t. biskupem státi a odpovídati. Ale že tehdy nebylo biskupa a že se tedy odvolal k císaři, aby nebyl světským soudem inkompetentním utlačen; jinak že vždy tvrdil i psal, že kompetentním jeho soudcem jest biskup, že si přál od biskupa býti souzen a nepřál si býti souzen od soudců zemských, že jejich soudu nikdy nepřijal, nýbrž se mu vyhnul, a proto že u nich rozepře skončena býti neměla ani nemohla, nýbrž že mělo býti Skutelanovi dovoleno, aby svobody svého kostela volně užiti mohl. A že ani

císaře morálně přinutiti, aby mu konečně dal audienci, o kterou se tak dlouho ucházel marně, nebo aby aspoň před sebe povolal obě strany. Pavlovský byl přesvědčen, že císař ze spisu

---

předchůdcové císařovi nebyli první, kteří takové svobody udělili; že staří spisovatelé vypravují o přeslavném skutku Konstantina Velikého, který správně svoji moc odhaduje, neodvážil se souditi kněží a který na koncilu nicejském prohlásil ku kněžím: „Vás ustanovil Bůh kněžími a dal Vám moc, abyste soudili nás; i právem jsme souzeni Vámi, ale Vy nikým nemůžete býti souzeni, ježto lidé boží jste."

Mimo to, že jest velmi známé právo, že laikové nesmějí osob duchovních k soudu svému tahati, nebo jejich pře vyslýchati a rozhodovati, a to právo obzvláště že platí ve věcech kriminálních a cti se týkajících. Tak že rozhodl císař Basilius prohlásiv, že není věcí laiků rozhodovati o věcech kněží, to že jest právo papežův a kněží; císař Justinian že dal nařízením církve platnost zákona, císař Bedřich II. že nařídil, aby církev těšila se úplnému pokoji a bezpečné svobodě, a že císař Justinian, jak se na císaře křesťanského patří, nařídil, aby biskup rozhodl rozepři, je-li záležitost církevní, a aby soudcové světští při tom neměli žádné účasti, protože takové věci mají býti církevně vyšetřeny a vinníci církevními tresty napravováni podle svatých a božských pravidel, jichž i zákony světské následují.

K vůli stručnosti že opomíjí příklady jiných císařův a poukazuje na privilegia svého kostela, dle nichž osoby duchovní před soud světský potahovány býti nemají, ani před soudem státi ani odpovídati a že kompetentním soudcem jejich jest biskup, a protože Skutelan nebyl před biskupa pohnán, že půhon jeho jest nezákonný a proto docela nic neplatí.

Že v právu zemském se najde, že nářky o čest jediné k zemskému hejtmanu se činí, ale že Skutelan byl pohnán před hejtmana a zemské soudce a proto že půhon na Skutelana i podle práva zemského jest nezákonný, jak viděti i z písemného půhonu na Skutelana, který zemský hejtman Skutelanovi 20. srpna roku 1576 poslal, volaje ho před sebe a soudce zemské. Ale že Skutelan nechtěl proti nezachovanému pořádku země nic na odpor stavěti, aby se nezdálo, že se podrobuje soudu světskému a svoluje, aby jeho pře před nekompetentním soudcem byla projednána. Z uvedených důvodů že viděti, že první dvě námitky protivné strany nemohou obstáti.

Co se jejich 3. námitky dotýče: že kněží olomoucké diecese jim podléhají, a sice proto, že před dávnými časy kněží od soudu zemského byli souzeni, a že následkem toho privilegia církevní byla promlčena, že nemají pravdy. Jestliže ten důvod jest platný, proč že by jedné straně měl škoditi a druhé prospěti? Proti příkladům jejich že možno příklady jiné uvésti: tak po smrti b. Turzy přišli jeho přátelé a žádali za vydání movitostí po biskupovi, že děkan a kapitula byli proto voláni před soud zemský, ale že se vzepřeli a k soudu se nedostavili, nýbrž že záležitost vznesli ke králi Ferdinandovi a ten že jim dal za pravdu, tak že zvítězili. A tak když soudcové zemští ani o věcech movitých kněžských nemohli žádné pravomoci nabýti, že tím méně ve věcech cti, která dražší jest než život, mohou si nějakou moc nad kněžími osobovati.

právnického se přesvědčiti musí o jeho dobrém právě a že pak bude nucen obě strany k sobě povolati, a že on pak lehce obhájí svého stanoviska.

Ale zdá se, že se Pavlovský tenkráte přepočítal; nevím sice, co se stalo s jeho spisem právnickým, ale tolik jest jisto, že ani tenkráte se Pavlovský nedostal k císaři. K večeru

---

Zda že soudce nekompetentní ve věcech menších, bude kompetentním ve věcech větších? Že čest, které se má před životem dáti přednost, vyžaduje vyšších soudcův, a tím více, aby ten, kdo nemůže býti soudcem nad věcmi vedlejšími a movitými, nebyl ani soudcem nad životem a ještě méně nad ctí.

A kdyby i připustil, že někteří kněží byli soudem zemským souzeni, zda že takové pošetilé jednání ostatní zavazuje? Je-li jeden a tisíc laiků bezectných, zda že bude dovoleno usouditi o všech, že jsou bezectní? Že ten, kdo privilegií svých užiti nechce, že může zhynout, sobě že může škoditi, nikoli ale jiným.

Skutelan že jest osoba církevní, privilegovaná, že se k privilegiím a soudci církevnímu uchýlil, že se utekl k císaři o ochranu a že tedy při svých immunitách má býti zachován.

Ale soudcové zemští že tvrdí, že se stalo promlčení, že privilegia jsou již zanedbána, a že nejsou již takové doby, aby osoby a immunity církevní byly v takové uctivosti a vážnosti chovány, v jaké kdysi chovány byly. To že jest ovšem velice bolestné, pokračoval Pavlovský ve svém listu, že se cnost již tak vysoko necení, jako kdysi, že se šlape po klenotech a dotacích, které císařové církvi byli kdysi udělili; odtud že také rozdíl blaženosti tohoto století a minulého.

Ale ať se zruší privilegia a immunity, či že čest bude bez pohromy, kde bude odměna za zděděnou ctnost? Ale že osoba církevní od císařů má zajištěno, že věc církevní žádným právem a časem nepamětným se nemůže promlčeti, a uvedou-li soudcové zemští proti tomu nějaké příklady, že jimi ničeho dokázati nelze, nýbrž že se pouze ukáže, že jejich jednání jest pouhé osobování a malae fidei possessio, která nikdy není právu na újmu.

Konečně že odpovídá na 4 námitku strany odporné: že jediné na rozkaz a z vůle císařovy rozepři před svoje forum přijali. Tu že jest otázka, zda, jako Skutelanovi appellaci dopustili, také se postarali, aby nikdo appellaci překážku nečinil? Zda, dokud věc spočívala u císaře, od protivníka nebylo něco nového podniknuto? Zda ne podloudně a tajně a bez vědomí druhé strany nebylo o to pracováno, aby rozepře byla nazpět soudu zemskému poslána? Jistě že se tak stalo, nebo že, dokud Vratislav z Pernštejna žil, že Valkoun po 9 let byl se svojí žádostí odmrštěn, protože Vratislav poznal, že rozepře patří k soudu biskupovu. Ale to že bylo povinností spolulandfrydníků, aby nedopouštěli Valkounovi toho činiti, nýbrž jemu naporučili, aby appellace, kterou dle zákona připustili, nemařil anebo aby nevymáhal reskriptu appellaci odporujícího. Nebo když appellace byla podle zřízení zemského připuštěna, proč že dovolili proti ní brojiti a proč přijali onen reskript a proč sami proti Skutelanovi zakročili?

26. ledna dostal totiž od Běledského zprávu, že císař do Prahy brzy nepřijede pro morovou nákazu a že tedy jeho jízda k císaři se musí odložiti na doby pozdější. Proto nic nevadilo jízdě na svěcení biskupa Vratislavského, a Pavlovský, který 20. ledna z Mírova odejel do Olomouce, oznámil věc také biskupovi Vratislavskému ještě téhož dne a žádal ho, aby mu jmenoval den, kdy má býti svěcení.[1]) Když se o tom dohodli, opustil Pavlovský Olomouc a jel v průvodě svých manů[2]) s 50 koni přes Zuckmantel do Nisy, kde měl biskup Vratislavský býti po-

---

Proč že Valkouna nestrestali? Dále že měli míti na paměti landfryd a že měli obhájiti spolulandfrydníka a nedopustiti, aby protivník proti právům a svobodám kompetentního soudce, t. biskupa, nezuřil, jak se byli písemně a svými pečetmi zavázali, že chtějí pro zachování obecného pokoje jednoho každého při svých právech a svobodách zachovávati. Že měli soudcové proti Valkounovi podle práva a zásluhy s Valkounem naložiti, že se odvážil proti appellaci zákonité císaře obtěžovati a úskočně vylouditi reskript, tím že byli by soudcové ukázali, že o pokoj obecný pečují, jeho milují a jeho hájí. Ale soudcové že Valkouna propustili bez trestu a nad to proti jemu (biskupovi) a jeho důstojnosti že obrátili veškeren svůj hněv, a to slovy veleurážlivými: že mu nebudou vzdávati obvyklé pocty, že jest rušitel veřejné smlouvy, že napadl práva a svobody zemské.

Nyní tedy, mohou-li něco takového o něm dokázati, ať před císařem přednesou a dokáží; že on ukáže, že jest jak povoláním tak důstojenstvím nástupcem svých předchůdců, že smlouvy obecné nezrušil a že není rušitelem obecného pokoje; naopak že jest obhájcem obého práva a předním provincialem.

Proto že prosí císaře, aby svému pokornému kaplanu přispěl ku pomoci tak, aby privilegia jeho kostela zůstala neporušena, a aby nezákonitý proces proti Skutelanovi byl odvolán a jeho (biskupově) poškozené cti aby byla dána náprava.

Kopie volná v arch. krom. psaná latinsky; začíná se slovy: Non benigna minus quam recenti memoria SCMVam ea omnia tenere . . . Pavlovský použil k tomuto spisu dvou jiných rovněž latinsky psaných, z nichž jeden pochází od kapitulního děkana a nahoře již zmíněn byl; druhý mnohem obsáhlejší a věcnější než děkanův nadepsán jest: Auxiliante divino numine factum tale fuit propositum; zakončen jest slovy: Saniori interim et acutiori prudentum consilio et iudicio se subiiciens.

Z tohoto spisu přejal Pavlovský do svého spisu skoro doslova 4 první body a také z dalšího čerpal hojně.

Kromě toho jest příbuznost mezi spisem děkanovým a druhým („Auxiliante . . .“); společných míst mají asi 5.

[1]) Kop. 23. f. 10 v. 11.

[2]) Srv. kop. 24. f. 39 v. a násl.

svěcen; do Vratislavě nechtělo se Pavlovskému jeti z ohledu na morovou nákazu. Ve středu 5. února chtěl Pavlovský odejeti, a 9. února mělo býti svěcení. Sotva Pavlovský přijel do Nisy, již obdržel 8. února list od Běledského, který zatím byl opustil Prahu a odejel do Vyškova k manželce nemocné; v listě tom, který Skutelan doručiti dal Pavlovskému,[1]) oznámil Běledský o výsledku svých prací za poslední doby. Běledský psal Pavlovskému, že od kteréhosi pána mimo Prahu bydlícího (byl to Frydrych z Žerotína),[2]) který se Pavlovskému jako mnozí jiní asi nabízel k službám, obdržel list a že ho ukázal oněm 3 pánům; ti, když nahledli do něho, že mu radili, aby se z Prahy odebral za oním pánem; on že tak učinil, ale že tu cestu podnikl nadarmo a nejen ničeho nedosáhl, nýbrž i obmeškal prospěšné práce. Není možno udati věci, o kterou se jednalo v onom listě a u onoho pána; ale Pavlovského taková zpráva roztrpčila velice. Pavlovský byl toho mínění, že onen pán tak jednal schválně a měl úmysl, aby dobrý začátek, který Běledský v Praze učinil, ztratil znovu. Proto nařídil Pavlovský 8. února Běledskému,[3]) aby oněm pánům o smutném výsledku své cesty podal zprávu a aby se o to postaral, „aby aspoň oni, nechajíc těch daremních a planých troštů na straně“, jemu v pracích jeho byli pomocni. Ale Pavlovský chtěl míti právě o té věci obšírnější zprávu a proto nařídil Běledskému, aby 13. nebo 14. února, kdy Pavlovský již zase býti mínil v Olomouci, přijel k němu a o všem ho zpravil. Zatím posvětil Pavlovský v neděli 9. února biskupa Vratislavského[4]) a navrátil se do Olomouce, kam přijel večer 12. února.[5]) Ale manželka Běledského byla asi těžce nemocna, takže si Běledský netroufal z domu odejíti a také na 13. února nedojel asi do Kroměříže. Dne 1. března poslal Pavlovský manželce Běledského do

---

[1]) Kop. 23. f. 14.

[2]) Podle jednoho listu Pavlovského dá se tak souditi s jistotou. (Viz kop. 23. f. 21 v. 22.)

[3]) Kop. 24. f. 43 v. 44.

[4]) Srv. oznámení Pavlovského o svěcení poslané papeži v kop. Engels. 27. a kop. 23. f. 15.; srv. také Rob. Reichenberger, Nuntiaturberichte aus Deutschland (Inst. d. Görres-Gesellsch.) 2. Abt. 1. Hälfte: Malaspina, Sega, s. XXX.

[5]) K. 23. f. 16. Pavlovský oznamuje 14. února biskupu Vratisl. svůj šťastný návrat a zároveň ho žádá Klaudiem L'Abbé o radu v záležitostech jeho kostela se týkajících, jež péru a papíru nechce svěřiti.

Vyškova svého lékaře a zval ho znova k sobě do Olomouce, aby s ním mohl volně promluviti.[1]) Než zatím dostal Pavlovský 17. a 23. února od Desideria zprávy z Prahy, jak vypadá záležitost jeho se soudem zemským. Desiderius psal Pavlovskému, že nejvyšší úředníci království Českého projevili jak k Běledskému, tak k němu ochotnou vůli, Pavlovskému při hájení církevních svobod pomoci, čímž ovšem Pavlovský nemálo byl potěšen, třeba by mu bylo bývalo milejší, kdyby onen list, který Běledský měl vymoci, byl císařem soudu zemskému poslán ještě před zasednutím. Zemský soud se zatím sešel v Brně, ale Pavlovský k němu nedošel, a to, jak se dá souditi, schválně.[2]) Přes to byl Pavlovský naplněn radostnou nadějí, že věc jeho, jak měla šťastný začátek, tak i šťastně skončena bude na prospěch svobod církevních. Zároveň oznámil Desiderius Pavlovskému, že nejvyšší kancléř si přeje zvěděti, o čem jednal Běledský s Frydrychem z Žerotína; i odpověděl Pavlovský Desideriovi 6. března,[3]) že asi jak nejvyšší hofmistr, tak i nejvyšší kancléř o obsahu rozmluvy Běledského s Žerotínem již jest zpraven. Dne 7. března poslal Pavlovský do Prahy Theodora Engelsa, auditora a assessora soudu biskupského, a příbuzného Desideriova Klaudia L'Abbé,[4]) který měl Desideriovi mimo mnoho jiného i oznámiti, co Pavlovský právě psal nejvyšším úředníkům českým. Pavlovskému záleželo totiž na tom, aby pře jeho konečně byla vyřízena, a proto psal 5. března nejvyššímu hofmistrovi[5]) a den potom purkrabí pražskému,[6]) pak kancléři království Českého[7]) a Trautsonovi St.,[8]) aby se všemožně zasadili o to, aby císař „obě strany před sebe milostivě, jakžby nejdřív možné bylo, sročiti, tu věc slyšeti,

---

[1]) Kop. 24. f. 55 v. 56.

[2]) Kop. 23. f. 20. Pavlovský píše 23. února rektorovi jesuitského domu probačního v Brně Richardovi Zantherovi, že mu příčiny, pro které se k zemskému soudu nedostaví, oznámí br. Tomáš.

[3]) Kop. 23. f. 21 v. 22.

[4]) Kop. 23. f. 22 v. 23. Pavlovský poslal jako odměnu za práci: Desideriovi 40 dukátů, Engelsovi 30, Klaudiovi L'Abbé 20 a jiných 20 dukátů na cestu do Říma.

[5]) Kop. 16. f. 60.

[6]) Kop. 16. f. 61.

[7]) Kop. 16. f. 62.

[8]) Kop. 23. f. 24 v. 25. Listy nesl do Prahy Theodor Engels.

vážiti a buďto mocnou vejpovědí neb jakýmkoli jiným způsobem a prostředkem, kterýmby toliko duchovní právo v tomto markrabství, též svobody a privilegia od císařův a králův českých a markrabí moravských slavné paměti kostelu" olomouckému „nadané, obhájena, v své celosti a váze pozůstavena byla a" jemu „od pánův soudcův, v čem tak od nich nevinně dotčen a nemále zlehčen, slušná náprava potkala, mezi" nimi „milostivě spokojiti ráčil", on že jediné pokoje, svornosti a lásky žádostiv jest a ji vždy zachovával, zachovává i zachovávati bude, jen aby i soudcové zemští totéž učinili. A právě z důvodu, aby roztržka mezi biskupem a soudem zemským náhodou nebyla ještě rozšířena, radil nejvyšší hofmistr i jiní nejvyšší úředníci čeští Pavlovskému, aby raději ani nešel na soud brněnský. Hofmistr dal Pavlovskému radu, aby se u soudu zemského omluvil nemocí, což Pavlovský pokládal za výmluvu velmi nevhodnou proto, že jemu jako biskupovi samo sebou jest prý na vůli ponecháno, chce-li na soudě zasednouti čili nic, a potom proto, že by mohl svojí omluvou u soudu zemského vzbuditi domněnku, jako by sám nedůvěřoval svojí věci, nebo že nepřišel na soud z nějaké obavy. Pavlovský pokládal omluvu vůbec za nepotřebnou a zbytečnou. Nejvíce záleželo Pavlovskému na listě, který měl císař v jeho záležitosti poslati soudu zemskému, a proto, ačkoliv soud zemský již zasedal a ač Běledský se vrátil s nepořízenou z Prahy, přece ještě znovu psal o tom 6. března Rogojskému,[1]) aby „psaní, které by se o to dotčeným pánům soudcím učinilo, to aby jemu i s přípisem jeho odesláno bylo"; avšak i tenkráte byla jeho práce marna. A stejné doby utrpěl Pavlovský nové ztráty tím, že nuncius apoštolský, který do věci byl již dobře zasvěcen a od kterého tedy mohl pomoci se nadíti, byl odvolán z Prahy.[2]) Pavlovský o tom uslyšel nerad, a aby aspoň nějak se nunciovi zavděčil za jeho služby, poslal mu 7. března po Desideriovi a Theodorovi Engelsovi alespoň dva koně darem.[3]) Zatím obdržel Pavlovský

---

[1]) Kop. 24. f. 62 v. 63., 64.

[2]) Zprávu o svém odvolání obdržel Germanico Malaspina již v červenci roku 1585, ale zůstal v Praze do jmenování a příchodu nového nuncia Filipa Segy, t. do 17. dubna r. 1586, kterýžto den Sega přibyl do Prahy. Viz Reichenberger l. c. s. XXXIV. a XXXVIII.

[3]) Kop. 24. f. 56 v. Pavlovský nařizuje 3. března Kašparovi Štylovi, aby s Písařovským, kterého k němu za tím účelem poslal, 2 koně pro kardinála koupil. List Pavlovského nunciovi v kop. Engels. f. 31. a kop. 23. f. 24.

12. března od probošta brněnského Eggarda list, že jednal s některými osobami soudu zemského o sporu Pavlovského; s jakým výsledkem se při tom potkal Eggard, toho se nedovídáme. Ale 15. března zakázal Pavlovský proboštovi, aby se nedával již vůbec do jednání o té věci s nikým a obzvláště nikoli s osobami, jejichž mysl jest předpojata proti Pavlovskému a vůbec proti duchovenstvu katolickému, jak prý dokázal soud zemský právě v Brně konaný, když půhon Skutelanův na pána z Lomnice dal vyškrtnouti, nikoli tak z neváženosti k osobě Skutelanově jako spíše z odporu proti právům a svobodám církevním. Z toho že vidí, že soud zemský ani nemá upřímné vůle, aby došlo k pravé srovnosti. Soudcové zemští že ve své známé zchytralosti takové prostředky volí na urovnání rozepře, aby, co byli spáchali, se ututlalo, a pak, aby se o obhájení a zachování církevních práv a svobod ani nezavadilo; v tomto případě že ani nevzpomínají svobod církevních, jakoby proti nim nebyli ničeho podnikli a udělali. Že raději snese, aby rozepře byla rozhodnuta někým třetím, než aby soudcové zemští, kteří ho tak velice urazili, měli býti soudci jeho.[1])

Pavlovský se konečně toho dočkal, že jeho žádost z 5. března byla vyslyšena; někdy po 20. březnu dostal od některé osoby blízké císaři list, kterým mu oznamovala, že císař povolává jeho i některé nejvyšší úřadníky moravské a přísedící zemského soudu moravského listem ze dne 19. března do Prahy k sobě na neděli Misericordia (20. dubna), a to ohledně práv a svobod církevních. Pavlovskému byla zpráva milá, protože mu zvěstovala brzký a šťastný konec jeho trapné situace; i ustanovil se na tom, že odjede 12. dubna do Prahy. Nechtěje při jednání tak důležitém v Praze býti samoten, chtěl s sebou vzíti i některé členy kapituly a proto psal 24. března Eggardovi, proboštovi brněnskému, aby, nebude-li mu cesta do Prahy obtížna a nevzejde-li z jeho nepřítomnosti kostelu jeho škoda, se s ním do Prahy vypravil a připojil se k němu 14. dubna ve Svitavách.[2]) Jen jednu obavu měl Pavlovský; císař povolával jeho k sobě, neudávaje zvláštní příčiny, nýbrž poukazuje všeobecně jen na nutné potřeby.

---

[1]) Kop. 23. f. 28.

[2]) Kop. 23. f. 36 v. 37. V kop. čteme sice „Dat. Olom. in aedibus nostris die 24. Februarii a. 86.", ale zprávy jiné, pak okolnost, že před tímto listem a za ním jsou listy z března toho roku, ukazují, že má býti místo Febr. — Martii; mimo to zdá se, že původní Martii bylo vyškrabáno a přepsáno na Febr.

Pavlovský tušil sice, že se bude jednati o jeho rozepři se soudem zemským, ale obával se, jsou-li obě strany do Prahy volány pouze in genere, že strana protivná by se lehko mohla ohrazovati nějakou omluvou, jako že nevěděla, proč byla volána k císaři, že nemá plnomocenství od soudu zemského atd., nebo že by mohla schválně chyběti, a že by pak jízda jeho do Prahy a výlohy s ní spojené byly obětovány nadarmo. A v obavě byl ještě více posílen zprávou, že někteří přednější členové soudu zemského jsou nemocni a že tedy do Prahy k určenému dni stěží budou moci dojeti. Pavlovský myslil dokonce, že to císaři již i oznámili. Aby si o těch pochybnostech zjednal určité zprávy, psal 28. března Desideriovi L'Abbé, aby vyzvěděl, je-li jmenovaný den pevně již ustanoven a pak, zda protivníci již dali nějakou odpověď císaři; Desiderius měl mu o tom po rychlém poslovi oznámiti tak, aby ho aspoň potkal na cestě do Prahy, a dle toho v jízdě mohl buď pokračovati nebo ji odložiti.[1]) Ale přes to vypravil Pavlovský Jošta Kalkusa do Prahy, aby, kdyby přece jen do Prahy měl jeti, jemu zavčas připravil byt o 1—2 domech, poněvadž chtěl vzíti s sebou značný počet manů svých i potřeb nutných a koní; bytovati chtěl Pavlovský na Malé Straně, protože chtěl býti „pro mnohé příčiny co nejblíže dvoru" císařskému. Pomalu začal se Pavlovský na cestu připravovati; dne 28. března a v pozdějších dnech psal mnohým manům, aby se na cestu s ním vypravili do Prahy, zavčas, t. na 10. nebo 11. dubna, dojeli do Olomouce a 12. dubna s ním jeli do Prahy a tam „k dobrému a užitečnému našemu i kostela našeho radili a napomáhali". Mezi těmi, které Pavlovský s sebou vzíti chtěl, byli: Jan Reisswic z Kadeřína,[2]) Václav[3]) a Vavřinec[4]) Pavlovský, Stanislav Stirnský ze Stirn,[5]) hofmistr dvora biskupského, Běledský,[6]) Jakub Vojska,[7])

---

[1]) Kop. 23. f 38 v. 39.

[2]) Kop. 24. f. 93 v., kop. 24. f. 115 v. a 116., kop. 24. f. 140.

[3]) Kop. 24. f. 97. a f. 116 v. Václav Pavlovský z Pavlovic a na Entršdorfě byl hejtmanem osoblažským, rytířem a prokuratorem Hrobu Božího. Viz kop. 20. f. 21 v.

[4]) Viz kop. 24. f. 119. List hejtmanovi osoblažskému.

[5]) Kop. 24. f. 115 v.

[6]) Kop. 24. f. 90.

[7]) Kop. 24 f. 90 v.

Matyáš Žalkovský,[1]) Cyprian Korekci,[2]) Ondřej Bzenec z Markvartovic[3]) a na Klimkovicích, Jan Starší Sedlnický z Choltic,[4]) Karel Bítovský,[5]) hofrychtíř manský, Pavel Nesilovský z Nesilova,[6]) Filip Starší Borynský[7]) z Rostropic, hejtm. kroměřížský, Pavel Petrovic z Vetše,[8]) Karvinský[9]) a Valentin Pavlovský.[10]) Ale z nich se někteří omluvili u Pavlovského, že s ním jeti nemohou.

Než Pavlovskému byl oznámený termin nepohodlný, protože v pondělí po neděli Exaudi (19. května) měl zasednouti jeho soud manský a měl sám jemu předsedati, i obával se, že do té doby se nevrátí z Prahy. Proto psal Desideriovi již 25. března, aby to připomněl oněm pánům, na nichž to záleží, aby mu určili takový den, kdy by mohl bez překážky do Prahy odejeti; jemu že by se nejlépe hodila doba po Velkonocích (6. dub.) nebo po Letnicích (25. kv.), dříve než zasedne sv. Janský soud v Olomouci.[11]) A ač Pavlovský dosud ani neobdržel císařského listu, již se mu nabízel Jan Dubenský z Dubence, svak Běledského a služebník při appellacích, že mu v Praze obstará byt. Pavlovský ovšem, nemaje ještě nic jistého, nemohl jeho služby přijmouti, a proto poděkoval se za ochotu a odkázal Dubenského na Desideria, aby s ním o tom, až bude třeba, „z daleka“ jednal a zařídil potřebné věci.[12]) Podobně zamítl 5. dubna i pozvání p. Berkovo, aby ho na své cestě do Prahy navštívil na Rychmburce, a to proto, poněvadž byl krátký čas a musel pospíchati.[13])

Pavlovský totiž 30. března konečně dostal od Rogojského dopis i s oním listem císařovým ze dne 19. března; císař ho povolal do Prahy přece na pondělí po neděli Misericordia Domini

---

1) Kop. 24. f. 90 v., kop. 24. f. 143 v.
2) Kop. 24. f. 90.
3) Kop. 24. f. 94.
4) Kop. 24. f. 93 v. a f. 116
5) Kop. 24. f. 93 v. a f. 105.
6) Kop. 24. f. 95 v. a f. 108.
7) Kop. 24. f. 109.
8) Kop. 24. f. 89. v., kop. 24. f. 140 v.
9) Kop. 24. f. 89. v.
10) Kop. 24. f. 115.
11) Kop. 23. f. 33.
12) Kop. 24. f. 94 v.
13) Kop 24. f. 106.

(21. dubna), a proto mu nezbývalo jiného, než aby pomýšlel na cestu a k ní uchystal všecko potřebné. Ale z listu Rogojského i z listu císařova vznikly v Pavlovském opět obavy, o nichž již napřed bylo pověděno, že totiž jeho jízda do Prahy by byla marna, kdyby i v listě k nejvyšším úředníkům moravským jediné potřeby císařovy jako příčina jejich obeslání, do Prahy byly udány; nebo pak že by žádali odkladu, a to za prvé, že by na to ukazovali, že nevěděli, proč byli obesláni a za druhé proto, že nemajice věcí k tomu náležitých nemohou se v odpovídání dáti bez druhých, a také kdyby to i „učiniti chtěli, tehdy že od nich zmocnění žádného nemají". Za tou příčinou psal Pavlovský 6. dubna Rogojskému,[1]) že tam do Prahy posílá Jošta, aby mu dal po něm zprávu, sám pak aby promluvil o tom s nejvyšším hofmistrem, a zvláště aby na něm vyzvěděl ve vší důvěrnosti, „dali-li ti, kterým se psalo, na psaní" císařovo „jakou odpověď", dají-li se tam najíti, či-li nic"; dále kázal mu, aby, kde bude moci, se dověděl, kdo z úředníků moravských nepřijede do Prahy a aby mu o tom po jistém poslu na koni neb pěším, dnem i nocí, oznámil písemně, i má-li do Prahy přijeti čili nic, a aby hleděl, aby ho psaní aspoň zastihlo na cestě. Pavlovský chtěl v sobotu, 12. dubna neb 13. v neděli z Olomouce na Mírov odejeti a odtud silnicí ke Svitavám, Litomyšli, Pardubicům a Kolínu jeti a na cestě zprávu od Rogojského obdržeti. Tento byl již zatím Pavlovskému v Praze zjednal na obývání dům nejvyššího písaře na Hradě a oznámil to po Theodorovi Engelsovi Pavlovskému; tento zase nařídil Rogojskému, aby najal ještě dům Malovcův družině biskupově, poněvadž stál podle paláce nejvyššího písaře, a dále aby oběma majitelům přislíbil jménem Pavlovského, že se jim za pohostinství chce odměniti.

Jak již pověděno, sbíral Pavlovský na svoji cestu k císaři i listinný materiál, kterého chtěl použiti při jednání o rozepři; tak kázal před svým odjezdem sekretáři a místopísaři manskému Cyprianovi Korekcímu z Hadovce, aby obstaral od místodržícího nejvyššího písařství moravského Jana Horeckého z Horky a na Střílné opisy půhonu Skutelanova a nálezu, který vydal soud zemský na appellaci Skutelanovu, a konečně i opis obvinění Skutelanova. Dne 11. dubna[2]) poslal pak Jan Horecký

[1]) Kop. 24. f. 107., 108.
[2]) Orig. v arch. krom.

Korekcímu půhon a nález „od práva vypsaný pod pečetí svou“, ale neposlal obvinění Skutelanova, protože ho neměl při sobě, to prý jest „v knihách rokových, kteréžto knihy při panu hejtmanu sou“.

Konečně přišel čas odjezdu; ale dříve ještě než odejel Pavlovský, nařídil proboštovi Eggardovi, který mu přislíbil, že také pojede do Prahy, aby až do návratu jeho z Prahy dal litanie veřejně se modliti a zároveň aby i kněžími při mši kollekty za šťastné vyřízení záležitosti byly čteny.[1]) Téhož žádal i na rektorovi jesuitské kolleje v Brně: že se jedná o společnou věc, a že tedy společné modlitby za šťastný výsledek se mají konati a že Bůh neopouští těch, kteří ve svých potřebách se k němu obracejí. A již před samým odchodem, když již byl poslal sobě a družině do Prahy různé potřeby a 35 věder vína,[2]) oznámil Pavlovský ještě císaři,[3]) že hodlá přijeti na den určený. Konečně 12. dubna opustil Pavlovský Olomouc a jel na Mírov, kdež přenocoval; tam ho v neděli 13. dubna došlo psaní od Rogojského ze dne 11. dubna, kterým mu oznámil, co a s jakou bedlivostí podnikl na prospěch věci Pavlovského. Třetí den, 14. dubna, chtěl Pavlovský pokračovati v cestě, po prvé ve Svitavách přenocovati a pak dále jeti tak, aby v pátek, 18. dubna, dojel do Prahy; s sebou měl 70 koní, a proto ještě z Mírova nařídil Rogojskému, aby jim opatřil dostatečných stájův.[4]) Jeda přes Svitavy a Litomyšl přijel Pavlovský skutečně 18. dubna podvečer do Prahy a třetího dne, t. 21. dubna, byl, dříve než jel císař do kostela, Rožmberkem uveden k císaři, u něhož prodlel asi hodinu; audience byla jen předběžnou, nebo ještě den po tom stěžoval si Pavlovský Hanušovi Pavlovskému, že se „jako říkaje ještě nic nezačalo“.[5]) Konečně 24. dubna o 2. hodině odpolední Pavlovský i s přítomnými členy kapitulními: scholastikem, proboštem

---

[1]) Kop. 23 f. 40.
[2]) Kop. 24. f. 108.
[3]) Kop. 24. f. 113 v
[4]) Kop. 24. f. 118. Do Prahy vzal s sebou Pavlovský listinné doklady, které na jeho prospěch svědčily, ale zapomněl doma landfryd z doby biskupa Pavla z Miličína, a proto poslal schválně posla do Kroměříže, aby ho v knihovně biskupově hejtman kroměřížský našel a za ním poslal. (Kop. 24. f. 117.) Viz také Brandl, kniha Tovač. kap. 3. s. 4.—6. landfryd z roku 1440.
[5]) Kop. 24. f. 121.

brněnským a kanovníkem Pirnesiem, dále s moravským hejtmanem zemským a s jinými úředníky byl zavolán do vnitřních komnat císařových; tam promluvil císař ke shromážděným v ten smysl, kterak velice těžce nese roztržku mezi biskupem a soudem zemským a jak velice jest žádostiv, aby obecný pokoj byl znovu obnoven a zachován. Potom napomenul obě strany povšechně, aby hleděly se smířiti.[1]) Aby pak se dosáhlo smíru a narovnání, jmenoval zvláštní komisi, aby věc vyšetřila a potom císaři o všem referovala. Na vynesení definitivního rozsudku komise nebyla zplnomocněna, a to z důvodu, aby se nestalo nic na škodu duchovenstva; komise měla účel pouze informační. V komisi byli: Vilém z Rožmberka, Jiří z Lobkovic, Jan Smiřický, nejvyšší sudí, Adam z Hradce a Jan Vchynský, purkrabí karlštejnský; všichni, kromě posledního, vyznání katolického a dobří příznivci Pavlovského. Na třetí den, 26. dubna, o 10. hodině začala komise práci; jak dlouho se jednalo o věci, co všechno se sběhlo za jednání, toho nelze pro nedostatek zpráv pověděti, ale známe aspoň v hlavních rysech sporné body, okolo nichž se točilo jednání, a pak známe i výsledek celé akce. Přítomní úředníci moravští podali komisařům celou řadu důvodů, kterými se snažili dokázati oprávněnost svého stanoviska v rozepři Skutelanově a Pavlovského; proti tomuto podání dal zase Pavlovský některým členům své družiny vypracovati odmítnutí oněch důvodů soudu zemského a pak dle nich podal asi svůj spis souborný, který se nám nedochoval.[2]) Nejvyšší úředníci moravští a členové zemského soudu namítali:

---

[1]) Kop. 23. f. 43. List Pavlovského rektorovi kolleje jes. v Olomouci, kterým mu o všem tom referoval; se zvláštním potěšením oznamoval mu, že při svém příchodu do Prahy byl od nuncia apoštolského, Rumfa, Pernštejna a druhého dne i od ostatních úředníků zemských s důkazy lásky a přízně uvítán. Dne 22. dubna ohlásil se Pavlovský aspoň písemně u kancléře kr. Čes., poněvadž ani sám ani kancléř neměl kdy, aby se mohli osobně sejíti; ale Pavlovský prosil ho za osobní rozmluvu, obzvláště, aby se něčeho bližšího dověděl o svém obeslání k císaři. Viz kop. 16. f. 65. O tomtéž referoval Pavlovský druhého dne po audienci apoštolskému nunciovi, a poslal mu i slíbený spis o rozepři po Engelsovi. Viz kop. 16. f. 65 v. Srv. také list Pavlovského olomouckému oficialovi v kop. 23. f. 44.

[2]) V arch. kroměřížském jest 12, aktů z části neúplných, jež se týkají komise této; 1. spis obsahuje pouze 2 privil. markr. Přemysla kladená v Cod. dipl. Mor. (II. č. 254. s. 284.; II. č. 255. s. 287.) do r. 1234.; druhý

1. že nevěděli, proč byli obesláni, a že od soudu zemského nemají plnomocenství, a že tedy nemohou se dáti do odpovídání a narovnání; proti tomu odpovídal Pavlovský, že ani sám o tom nevěděl.

Dále „že po předložení a napomenutí oustním JCMi té příčiny svého neodpovídání nekladli, nýbrž oznámili, že se tak zachovati a před osobami od JMCé jmenovanými najíti dali“, potom „že se tu nejvíce pana hejtmana dotejče, neb on roky

---

obsahuje konstituce cís. Bedřicha II. ze dne 22. listop. 1220 (Viz Böhmer, Reg. imp. č. 389. s. 113.), Karla IV. ze dne 27. června 1377 pro Tangermünde (Viz Cherubini, Bullarium Magnum I. s. 275.), Zikmunda z 31. května 1433 (Viz Goldast. Const. imper. II. s. 107.—110. Altmann: Reg. imp. XI. č. 9428. s. 234.) a executorium Bonifáce IX. ze 27. května 1391. (Viz Cherubini, Bull. Magn. I. s. 275. č. IV.; Mon. Boh. Vatic. V. 1. jí přirozeně nemají.) Na konci připsáno jest: Nota: Scias circa praedicta, quod sicut Carolus Imperator bullam privilegiorum clericorum ad unam dioecesim imperii sic etiam ad quamlibet aliam eiusdem imperii destinavit. Ob id haec constitutio non est localis sed potius universalis ad multas dioeceses missa; eodem modo dicas de Sigismundina infra. 3. akt obsahuje odmítnutí námitek strany protivné a uvádí je ve 4 odstavcích (začíná slovy: Jest věc taková . . . a pochází od Cypriana Korekcího); 4. spis nadepsaný: In nomine Domini. Amen. Spis aneboližto refutací střídmá, pokojná na některé domněné argumenta a smysly, kterými se někteří v týto zemi domnívají, jakoby kapitula olomúcká a tak osoby duchovní v tomto markrabství byly povinny in personalibus vel criminalibus causis před soudem zemským odpovídati. 5. spis: Ad propositionem causae; 6. spis: Refutací proti nálezům, kterými strana odporná jde a na ně se táhne (odmítá 11 případů, které na důkaz, že kněží byli soudem zemským souzeni, strana protivná z minulosti uváděla); 7. spis odpovídá na jednotlivé „artykule“ strany odporné a uvádí jich deset, tohoto spisu jsou v arch. krom. 2 exempláře, z nichž jeden obsahuje 1.—9. artykul, druhý má ještě 10. artykul a mimo to ještě dva body v naší práci uvedené sub 11., 15., 8. spis dotýkající se jen v krátkosti 11 bodů, 9. spis obsahuje 5 článkův a napsán jest za pátým jinou rukou, 10. spis obsahuje 4 články uvedené z části v odpovědi sub 7; 11. spis obsahuje 2 články, z nichž druhý jest uveden sub 12., první článek shoduje se s námitkou a odpovědí sub 14. 12. „Replica“; uvádí body dole vyložené sub 1. 5. 3. 4. 14. Žádný z těchto 12 aktů nepochází od Pavlovského a žádný nemá data; jediné ze 7. a 12. aktu vysvítá, že se oba tyto spisy a snad i ostatní týkají komise pražské (srv. námitku soudců zemských sub 1.). O 8. aktu (začínajícím: Oni se zastírají . . .) možno říci, že byl psán ještě v Kroměříži před 11. dubnem; autor radí, aby se vyžádal Skutelanův „rok pod sekretem“ od p. Horeckého; Horecký odpověděl 11. dubna. Spisu se strany zemského soudu nenalezl jsem žádného, i bylo třeba nejen vývody Pavlovského z oněch uvedených spisů sesbírati, ale i jednotlivá tvrzení soudu zemského, což jest tím umožněno, že spisy hořejší nejprve uvádějí námitku strany protivné a pak na ni odpovídají.

takovým rozepřím pokládá, a že stanné na osobu duchovní, totižto K. Zigmunda Skutelana, skrze ten rok nebož. Valkounovi dopuštěno jest", a konečně „že sou nepřítomné osoby omluvna činili a tak na sobě znáti dávali, jakoby oni sami to na sebe přijíti a v odpovídání se dáti chtěli". Pavlovský neodpověděl na každý z těchto 4 bodů zvlášťě, nýbrž soudil jen tolik, že by jim ty výmluvy postačiti neměly; ostatně že přenechává všecko císaři a komisařům jeho na spravedlivé posouzení. Ale že, stane-li se odklad té věci, t. j. bude-li jednání znova odloženo do pozdější doby, že se proti tomu ohrazuje a prohlašuje, že se tak nestalo vinou jeho; a pro ten případ že i žádá, aby obě strany zase před císaře do Prahy na určitý den byly předvolány a strana protivná aby přinesla s sebou plnomocenství, aby se již podobnými výmluvami nemohla zastírati.[1])

2. Že nikoli oni, nýbrž Pavlovský jest původcem té roztržky se soudem zemským. Pavlovský tvrdil ovšem zase opak: Že sporu všelijak předcházel jak osobně tak prostřednictvím pánů z Pernštejna i jiných osob a že se snažil, aby ta věc k soudu nepřišla. Ať jen komisaři nahlednou do oněch 2 listů, které 10. a 21. září r. 1585 zaslal soudu; odtud že uvidí, že od Pavlovského „žádná příčina k nevoli dána" nebyla, nebo on že přisliboval Valkounovi nápravu, a že tedy Skutelan měl „podle zřízení zemského" býti pohnán před něho. Ale soud prý mu na první psaní, ač pocházelo od 1. landfrydníka zemského, ani nedal odpovědi, a že tedy žádal soudu druhým listem, aby rozepře aspoň do druhého soudu byla odložena, ale že ani ta žádost jeho „žádné platnosti neměla, nýbrž hned stanné, prve než odpověď dali", bylo dopuštěno; nad to ještě že „hanlivé a dosti nesnesitedlné psaní" mu učinili. Z toho že komisaři uznají, že on k roztržce nezavdal nijaké příčiny.

3. Že Skutelan rok přijal, podle obyčeje země k němu se dostavil a tím ku právu zemskému přistoupil, t. j. že se jejich pravomoci podrobil a že, nečině žádné zmínky o svobodách kostela olomouckého, opět dle zřízení zemského jako světská osoba se ke králi odvolal; že soud zemský tuto appellaci dopustil a na

[1]) Pravě z tohoto místa (v aktě 7. a 12.) vysvítá, že spisy uvedené patří ke komisi pražské a nikoli pozdější v Brně v září t. r.; autor spisu píše: „. . stane-li se pře ten odklad, že JMt za to žádati ráčí, aby JMCá zase oběma stranám sem před osobu svou tím spíše den jmenovati . . . ."

ni i nález učinil; že císař jim tu rozepři znova nazpět poslal na rozsouzení, a poněvadž „svému pánu poslušenstvím zavázáni jsou“, že mandat císařský přijmouti a dle něho se říditi museli. Zkrátka že Skutelan začal process úplně podle práva světského a že tedy, kterým právem začal, tím že mě li skončiti a nikoli dovolávati se soudu biskupova.

Jak z obsahu lze poznati, byl 3. artykul soudu zemského těžištěm celého jednání a jest mimo to i proto nadmíru zajímavý, že jedna strana z jedné a téže věci snažila se dokázati pravý opak tvrzení strany druhé. Proti právním aktům nahoře vypočteným dovozoval zase Pavlovský toto: a) Že se sice Skutelan před soud zemský postavil, ale že tak učinil nikoli z povinnosti, nýbrž jediné ve smyslu privilegií kostela olomouckého, která ztvrzena jsou od císařů Karla IV., Ferdinanda, Maximiliana II. i Rudolfa II. r. 1577; že přišel Skutelan k soudu non iudicandus sed tantum videndus, nikoli aby odpovídal soudu, nýbrž pouze aby soud uctil. Dále že se k soudu dostavil proto, aby se ke králi jakožto vrchnímu protektoru kostela a svobod duchovních odvolal, protože nebylo biskupa, k němuž by se byl mohl o pomoc utéci. b) Ale že se Skutelan a kapitula ke králi odvolali, tím že se vůbec nedali v odpovídání a tím méně že se podrobili soudu zemskému; právě naopak, tím že chtěli ukázati, že jako osoby duchovní nejsou povinni odpovídati před soudem zemským, nýbrž před svým biskupem, nebo provocatio že nic jiného není než „declinatio fori sive competentis sive non“. A Skutelan že se pouze odvolal a tak to odvolání že se nemůže nazvati odpovídáním, právě tak jako připuštění appellace (admissio) nemůže býti zváno nálezem (decretum), a to proto, že se stalo podle zřízení zemského. Dále že podle zřízení zemského měl zemský hejtman ještě před appellací Skutelanovou o to se pokusiti, aby srovnal při, ale to že se nestalo ani za dřívějšího ani za přítomného hejtmana.

Kdyby byla kapitula tušila, jak soud zemský její pro uctění soudu zemského postavení se bude vykládati, že by se nebyla nikdy dostavila, nýbrž byla by pouze skrze svého responsala soudu zemskému prostě oznámila, že nikoli k jejich soudu, nýbrž před biskupův soud patří. Ale ani tím, že se před soud zemský kapitula postavila, že se svého práva duchovního nezbavila, protože appellace jest dle zřízení zemského každé osobě světské

dovolena, a tím více tedy osobě duchovní; že tedy neučinili ničeho proti právu platnému.

c) Ale potom že Valkoun asi podloudným způsobem vylákal mandát, kterým rozepře zase byla odstoupena císařem soudu zemskému, ač o tom všem Skutelan vědomosti neměl, a ač císař měl obě strany po appellaci před sebe sročiti a rozepři slyšeti, jak toho žádá moravské zřízení zemské. Právě proto že strana protivná se onoho mandatu držeti nemůže, což i příklady dokazují: tak rozepře mezi Mikulášem Jašinským z Jašině a soudci knížetství Ratiborského, potom pře Hynka z Vrbna s Ondřejem Uzenyem, rozepře mezi Jakubem Špormejnem a Janem Planknarem a konečně pře mezi týmž Špormejnem a soudci knížetství Ratiborského a Opolského. Zřízení zemské že vůbec neví o žádném zpět posílání rozepře od krále k soudu zemskému. Mimo to že pokud pan z Pernštejna žil, že stále hleděl rozepři k vzájemnému dohodnutí přivésti; z toho že jest zřejmo, že onen mandát nikoli s vědomím a porozuměním císařovým byl vydán, nýbrž nějakým podloudným způsobem vylákán; že Valkoun asi zamlčel, že se v rozepři jedná o osobu duchovní a tedy také o jiné právo než světské. Nebo že by bylo nekřesťanské mysliti si, že by císař, který se nazývá protektor, defensor a observator sv. kanonův a jako pravý křesťanský nejvyšší monarcha byl poručil vystaviti takový mandát. A že ten mandát nebyl opravdu s vůlí a vědomím císařovým vydán, to že vysvítá nejlépe z toho, že císař později, 30. června 1584, soudu zemskému zakázal tu rozepři slyšeti, a to proto, že se při ní týká práva duchovního. To že jde dále i z toho na jevo, že císař, když Valkoun na Skutelana přece dal zapsati stanné právo, nařídil 6. listop. 1585 hejtmanovi zemskému, aby při posudku brněnském nedopouštěl ničeho na ublížení právu duchovnímu a privilegiím kostela olomouckého. Ze všeho toho že jest patrno, že nebylo a není vůlí císařovou, aby kněži jinde než před soudem duchovním byli souzeni.

Ale i kdyby císař byl měl plnou vědomost o onom mandátě, že by nebyl přece mohl mandát uškoditi právu církevnímu. Konečně že soudcové zemští nebyli povinni takového mandátu poslechnouti, nebo že se to přihází častokráte, že si mnozí na vrchnosti vyprosí podobných listův, které poroučejí něco přísně, ale když odporují starobylým pořádkům, obyčeji a některému právu aneb svobodám zemským, že úřadové neuposlechnou takových

rozkazův a jich neprovádějí, nýbrž že to oznámí vrchnosti, z jakých příčin oněm listům nemohl býti dán průchod. Tak že i v tomto případě soudcové zemští měli císaři oznámiti, že se tu dotýká osoby a práva, jež nenáležejí k jejich soudu, a že té pře přijmouti nemohou, a to proto, aby jedno právo do druhého nebylo vtahováno. Takovým jednáním že by se nebyli prohřešili proti onomu artykuli zřízení zemského, kterým sami se řídí, ani věci týkající se měšťanů odsílají ke právu městskému; leč že by již své pořádky, starobylé zvyklosti a knihu Tovačovskou a právo duchovní za nic považovati a zavrci chtěli, nic toho nedbajíce, že právě jim byla jejich předky a zemským hejtmanem Ctiborem Tovačovským kniha Tovačovská snesena, aby věděli, jak starobylé pořádky zemské zachovávati.

Ale jim že jde asi o to, aby stav duchovní a s ním i právo jejich, třeba trvá od mnoha set let v zemi, vyhladili ze země; než kdyby to přišlo tak dalece, že by musil i Bůh od nich odstoupiti, nebo kdyby nebylo kněží, nemohly by se ani přinášeti Bohu oběti, a kde není oběti, „tu také Pána Boha nemůž býti". Konečně že netřeba ani uváděti dekrety císařův, kterými se nařizuje, že heretik a kacíř nemůže proti katolíkovi použiti ničeho, čeho si vyjednal na svůj prospěch od císaře, a tak že ani Valkoun jako protestant nemohl proti Skutelanovi použiti onoho mandátu.

d) Co se pak týká zásady právní, že kdo jakým právem začne, tím že má i skončiti, to že platí tehdy, když někdo někoho viní před jeho právem, ale že neplatí v případě, kdyby na př. „osoba stavu panského měšťana před soud zemský nebo pán kněze z práva jeho jej vytahujíc obsílati chtěl", nebo že jest universalis regula: actor sequitur forum rei. Dle knihy Tovačovské církevní právo na Moravě že jest,[1]) a to ode dávna, a císařové Ferdinand a Maximilian II. přislíbili, že je budou chrániti, a že tedy soudcové zemští do práva duchovního se neměli míchati, jak požadují zřízení zemské i landfrydy. Když pak jest nepřípustno, aby osoba některého ze 3 stavů světských před jiný než její vlastní soud byla poháněna, „jakým způsobem, právem a obyčejem" že by to chtěli soudcové zemští ukázati, „aby svatý stav duchovní mnohem svobodnější, přednější, právy svými starožitnější, nežli může býti světský stav", byl k jinému než duchov-

---

[1]) Brandl, Kniha Tovač. kap. 219. s. 120.

nímu soudu potahován? Kam že se podějí smlouvy, které o to se stavem městským učinili? Aneb zem. zřízení, nálezy, kniha Tovačovská, kterou se spravují? Jestliže stav městský, jestli kněží kališní, kteří se svých privilegií a svobod dobrovolně zbavili, mají své vlastní soudy a před jiný žádný voláni býti nesmějí, čím méně tedy kněží katoličtí, kteří mají starobylá privilegia? Jestliže biskup ze svých stolních statkův ani jeho manové ze svých manských statků před soudem zemským souzeni býti nemohou, že tím méně mohou býti biskup sám, kapitula a kněží, jakožto oudové biskupovi, soudem zemským souzeni, leč by chtěli soudcové zemští stvořiti nějaké monstrum acephalinum, jakého ještě nespatřila země.

Když někdy některý stav s jiným měl spor a jednalo se o svobody toho kterého stavu, že nejprve se buď dohodli spolu aneb je srovnal císař.

Kterak že tedy chtějí té věci, která jest čistě církevní a která náleží k církevnímu soudu, býti soudci? To že by mohli jen učiniti, kdyby chtěli býti žalobci a soudci zároveň, čímž by stvořili druhé monstrum při právě nebývalé.

Jestliže dále spravedliva jest výpověď krále Vladislava z r. 1493, aby měšťan od pánů a rytířstva nikde jinde než před právem městským byl souzen, jakým právem že by chtěli soudcové zemští osoby duchovní svému soudu podrobiti, když jest právo církevní v zemi? To že by bylo 3. monstrum.

Že když panny klášterní nemají býti na roveň stavěny svým sestrám, které ve světě zůstaly, a to jen proto, že zvolily stav řeholní, tím méně že mají býti kněží před stejný soud poháněni jako osoby světské. Ale laikové že uznávají rozdíl mezi osobami duchovními a světskými jen tehdy, když jim z toho kyne nějaký zisk: jako když nařizují, aby duchovním osobám nebyly statky odkazovány, aby na ně s krevních přátel nepřipadaly, aby statků nekupovaly; ale ohledně soudu že nechtějí osob duchovních znáti. Na Moravě že jest právo duchovní, a proto že osoby duchovní nemají býti vtahovány před soud světský, a že tedy i Skutelan patřil před právo a soud církevní a nikoli před soud zemský.

4. Ke 4. artykuli, že Skutelan ani roku nemocného nežádal ani neudal příčiny, proč nepřišel k soudu v září r. 1585, odpo-

věděl Pavlovský, že Skutelan sice nežádal nemocného roku,[1]) ale to že se stalo naschvál, „aby se soudu zemskému nepoddal a z privilegií kostela olomúckého nevyvedl“. Pavlovský dobře postřehl nedůslednost strany protivné a právem jí ji vytýkal; neboť v 1. artykuli tvrdila, že Skutelan se podle zákonitého pořádku země zachoval a tím jejich pravomoci se podvolil, ale ve 4. artykuli si zase stěžovali, že se nezachoval podle pořádku práva, když nežádal nemocného roku. Konečně, tvrdil Pavlovský dále, že Skutelanovi vůbec nenáleželo, aby uváděl nějaké příčiny soudu zemskému, proč se před soud nestavil, nýbrž že se měl prostě na svoji vrchnost odvolati.

5. Že soudcové chtějí soud svůj ve své váze zachovati. Na to odpověděl Pavlovský, že on jako první landfrydník a spolusoudce chce jim k tomu býti jen nápomocen, aby také právo duchovní a svobody jeho kostela ve své váze a celosti zanechali, jak si to všichni stavové v landfrydu navzájem byli slíbili a sám císař slibem, že nad právy jednoho každého ruku ochrannou bude držeti, byl přislíbil.

6. Že nikoli oni, t. soudcové zemští, nýbrž Valkoun dal zapsati stanné právo. K tomu dal Pavlovský jako odpověď, že když tedy Valkoun, původce práva stanného na Skutelana zapsaného, jest mrtev, že tedy i to stanné právo má mrtvo a zrušeno býti, a soud zemský že má to, co Valkoun zlého učinil, napraviti.

7. Že „s práva duchovního snešením biskupa Pavla a landfrydem sešlo“, t. j. že duchovní právo od té doby přestalo míti platnost, že se zkrátka promlčelo; soudcové zemští snažili se svoje tvrzení i některými nálezy dokázati. Proti tomu dovozoval Pavlovský, že se může mnohými artykuli ukázati, že právo duchovní na Moravě jest a má zůstati v platnosti a že se ho duchovní ani nezřekli ani nebylo promlčeno. Na důkaz toho odvolával se Pavlovský předně na ona známá privilegia Přemyslova a pak na zřízení zemské, že „kdo jakým právem začne, duchovním neb světským, tím také konati má“, dále na knihu Tovačovskou, že „na Moravě jest právo duchovní jako v jiných zemích“, potom že biskupové olomoučtí králem Matyášem a Ladislavem při právě duchovním byli zůsta-

[1]) Viz Brandl, Kniha Tov. kop. 82. s 53. Spisy Karla St. z Žer. 1. sv. XXXV. Kniha Drn. s XXIX—XXXI. Kameníček, Zemské sněmy II. s 79. poz. 5.

veni. Konečně dovolával se Pavlovský i příkladů, jako rozepře Jana z Žerotína na Břeclavi s hrabětem della Motte ze Savojska, Jiřího z Zástřizl s pannou Annou Žalkovnou z Cimburka, Matyáše Žalkovského s knězem Benešem Turkem. Tento poslední případ nad to prý dosvědčuje, že Žalkovský kněze Beneše nejinde než před biskupem viniti směl a mohl. Z toho všeho že následuje, že ani biskup ani páni z kapituly in personalibus et criminalibus k soudu zemskému nenáležejí a že proto podle landfrydu na svobody kostela olomouckého měli míti ohled.

A i kdyby snad se byli duchovní vzdali svých svobod, kdo že jim, t. soudcům zemským, právo potvrdil a dal, aby duchovní osoby soudili? Nebo že vědoma věc jest, že moci nemají, aby sami sobě práva nějaká vysazovali; „neb soud a zřízení zemské zahájen a vysazen jest authoritate regis", kterému samojedinému ta moc, t. vysazovati práva, náleží. Ale že ani to, na čem všichni 4 stavové se snesou, nemá platnosti, „leč to od krále stvrzeno jest". A z toho důvodu že duchovní, kdykoli se něco podniklo proti právu duchovnímu, nikoli k soudu ani ke sněmu, nýbrž ke králi „jakožto pánu i soudu i sněmu se odvolávali a za ochranu prosili". A tak, že kdyby se duchovní svých svobod byli zbavili, že právo tyto svobody zrušiti ani sněmu ani soudu zemskému, nýbrž jediné králi náleží. A toho práva souditi duchovní že soudcové zemští ani promlčením neziskali, třeba to chtějí i některými nálezy ztvrditi; neboť že privata in personas exempla communi iuri non derogant, a to proto, že ten, kdo se ke svému právu hlásí, svého práva neztrácí, protože ho užiti chce, a za druhé, že zvyk nenabývá platnosti zákona tam, kde jsou zákony napsané opak nařizující. Zvyk že skutečně nabývá platnosti zákona, není-li zákona, který by nařizoval opak. Ale ať ukáží, promlčí-li se věci církevní za 25 let? A od koho že ten zákon jest ztvrzen?

8. Pavlovský svým časem slíbil, že Valkounovi před svým soudem zjedná nápravu; nejspíš ohledem k tomu tvrdila zase strana protivná, že biskupové ani nesoudí věcí krevních, t. j. takových, při nichž se jedná až o hrdlo žalovaného. Proti tomu zase namítal Pavlovský: že mají sice pravdu, že biskup „o krevní věci nesoudí", a biskup že se jim v ty věci nikdy nevtíral, ale co se poctivosti dotýká, že může souditi, chce-li; ovšem dle kanonických zákonů smí v soudě zůstati, týká-li se to osoby

duchovní, jen „až do složení a ssazení s ouřadu kněžského“. To že jim se nemá ani novým ani divným zdáti, protože to jak právo duchovní, tak privilegia s sebou přinášejí a dekrety císařův římských Konstantina, Theodosia, Marciana, Basilia, Fridricha, Justiniana, Karla Vel. a jiných nařízeno jest, že nemají potahováni býti k soudu světskému. Konečně že i nálezem ukázal, že in causa honoris zasedá při soudu.

9. „Že by to divné bylo, aby osoby duchovní o poctivost před soudem zemským neměly odpovídati“. To že jim rovněž nemá divno býti, protože toho tak vyžadují práva duchovní i privilegia. Jak jsou osoby duchovní stavem od osob světských rozdílné, tak že také právem a vrchností rozdílné jsou a nemají jinam než před soud duchovní volány býti, jako osoby světské zase k soudu světskému. To že jest dekrety shora jmenovaných císařů tak vyměřeno a že tedy žádným právem toho nedokáží, že by duchovní před soudem světským měli odpovídati. A chtějí-li se na příklady odvolávati, že se sezná, že se tak stalo buď sede vacante nebo s vůlí biskupovou.

10. Že Pavlovský ve svém listě ze dne 23. září r. 1585 psal neobvyklým, ano až urážlivým způsobem, když proti jednání plného soudu zemského „protestoval“; tou protestací, že soud jejich „zlehčil a potupil na znamenité zlehčení pořádku a práva, dobrejch, chvalitebnejch, starobylejch obyčejův, zvyklostí a tudy že plnému soudu odpověděl“. Pavlovský hájil se proti tomu nařknutí v tento smysl: že on sice před zapsáním stanného práva protestoval, ale to že se stalo z důvodu, aby mu nebylo vytýkáno, že nehájí svého práva; ale že soud přece jeho prosby nedbal a pře do příštího soudu neodložil; že on tedy soudu zemského se nikterak nedotekl a soudu zemskému žádné příčiny nezavdal, aby mu tak odpověděl, jak se stalo 26. září r. 1585. Naopak že sám byl zlehčen, jak se císařští komisaři z kopie listu (t. ze 26. září 1585) mohou přesvědčiti; proto že žádá, aby se jemu proti soudu zemskému dostalo ochrany, a aby se mu stala i slušná náprava.

11. „Že biskup olomutský v soudu z práva nesedí“, tvrdili dále úředníci moravští. Pavlovský tvrzení uváděl na pravou míru dle svého přesvědčení, že tomu se tak musí rozuměti, že biskup olomoucký sice v soudu zemském nesedá „z práva neb z povinnosti, kterou by k tomu zavázán byl, než z své dobré vůle“ a

že „ten obyčej chvalitebný se posavad zachovával a zachovává, že kdyžkoli v nově volený pan biskup a potvrzený byl, že páni soudcové skrz vyslané své osoby stavu panského a rytířského žádají, aby ráčil také mezi ně do soudu přijíti a dosednouti, že jemu toho přejí, aby také jako jeden landfrydník pomocen byl lidské spravedlnosti vyhledávati a obecního dobrého vzdělávati." A poněvadž všichni předkové jeho (Pavlovského) „toho v užívání a possessí byli" a i on sám jest, že jest té naděje k císařovým komisařům, „že při tom také zůstaven bude", jelikož on soudcům zemským nezavdal příčiny, aby mu mohli odpírati úctu a poctu, kterou vzdávali jeho předkům.

12. „Že duchovním privilegia a svobody proti landfrydu a zřízení zemskému v takových příčinách postačovati nemohly". Se strany Pavlovského se zase dokazovalo, že nejvyšší úředníci nemají pravdy, nebo že „předně falsum supponunt, že privilegia a svobody proti landfrydu sou, neb toho neukáží (non autem satis est dicere, nisi probes), anobrž v landfrydu contrarium se najde, totiž že jedenkaždý má při svém právě zůstaven bejti: sequeretur etiam, že by duchovní zase mohli touž oppositi protiva nim učiniti, ale vědoma věc jest, že landfryd jednoho každého privilegia tvrdí, tak jak se stavové vespolek zavázali tvrditi to některými nálezy".

13. „Že tu věc vznesou na sněm"; proti této vyhrůžce obhajoval se Pavlovský tím, že se snažil dokázati, že není příčiny, pro kterou by záležitost měla býti vznesena na sněm; obzvláště poukazoval na to, že „privilegia nedávají stavové" a že tedy věc nemá přijíti před sněm.

14. Konečně odvolávali se nejvyšší úředníci moravští na minulost, že se dříve již skutečně dálo tak, jak dokazují: „Že po válkách (t. j. husitských) o nářek poctivosti i jiní kněží před soudem zemským odpovídati povinni byli" a že tedy i Skutelan byl povinen přijíti k soudu zemskému. Na doklad toho uváděli několik příkladů z minulosti; tak poukazovali:

a) Na rozepři Bartoloměje, faráře vážanského, kterého Jan Dubčanský r. 1528 dal zmučiti a upáliti.[1])

[1]) Viz o něm u Kameníčka, Zemské sněmy III. s. 298—305. a s. 494/5.; ohledně jeho rozepře s farářem Vážanským viz Kameníček. l. c. II. s. 113, 114. a pozn. 3. a Brandl, Kniha Drnovská, s. 105. Nález bez půhonu na kněze žháře, i spálen jest v Olomúci.

b) Na při mezi Janem Černým, farářem z Čech, a Vratislavem z Pernštejna, vzniklou tím, že asi před 21 lety farář Kojetínskými byl přepaden, do vězení uvržen, tam kladou a železy týrán, a že farář potom Vratislava z Pernštejna jakožto vrchnost Kojetínských před soudem zemským „o nápravu křivdy a lehkosti", která se mu od jeho poddaných stala, zažaloval.

c) Na rozepři mezi Ctiborem Sirakovským a Janem Vilémem z Víckova s jedné a se členy kapituly se strany druhé.

d) Na rozepři Bartoloměje, faráře vážanského, vlastně převora Václava a konventu kláštera Kartusiánského z Nové Vsi u Brna s Janem ze Zdětína na místě manželky Salomeny z r. 1531. Převor Václav poháněl totiž „o desátek po témž knězi Bartolomějovi" jemu zadržený, ale sám prý „Salomeně ohněm škodu učinil".

e) Na případ Kryštofa Pěthy z Ertvišovic s Janem, farářem hertvíkovským, z r. 1489; že farář Jan obžaloval Kryštofa Pěthu před soudem zemským, protože jeho žáka, „když jeho k němu posílal, jemu jej vzal, slibem zavázal, jinam v tom slibu a závazku dal aneb odeslal". Pětha zase žaloval faráře, že o něm vyprávěl cosi hanlivého.

f) Na rozepři Mikuláše, faráře běhařovského, s Markvartem Ráječkým z Drnovic, kterého farář asi před 8 lety pohnal o desátek, ale sám odsouzen a na hranici byl upálen. (Viz Wolný: Kirchl. Topographie von Mähren, Brünn. D. IV. s. 277 r. 1576.)

g) Na rozepři Ondřeje, faráře zárušského, s Janem St. Pražmou z Bílkova o nářek poctivosti asi před 3 nebo 4 lety, že byl farář také o to souzen před soudem zemským.

h) Na rozepři kněze Klimenta, faráře pozořického, s Hynkem z Popůvek o desátek pobraný. (Wolný, l. c. D. Br. III. 494., vzpomíná Klimenta k r. 1522.)

i) Na při Martina, faráře sv.-Petrského, s Jiřím Tunklem. (Wolný l. c. O. I. 270.)

k) Na rozepři Zikmunda Valejského proti jednomu knězi.

l) Na rozepři Matyáše Žalkovského s knězem Benešem Turkem.

m) Na jakýsi případ doktora Adama z r. 1491.

Se strany Pavlovského popíralo se všeobecné tvrzení nejvyšších úředníků moravských rozhodně; že toho nikdy nedokáží, že by pořádný kněz, stojící v poslušnosti k biskupovi, byl k soudu

zemskému býval potahován, když se jednalo o nářek poctivosti. Jen některé výjimečné případy připouštěl Pavlovský, kdy skutečně se tak státi mohlo, a to, že tehdy odpovídali kněží před soudem zemským při nářku poctivosti, byli-li actores, t. j. jestli oni sami někoho, ovšem laika, před soudem zemským žalovali. Takový případ ovšem nebyl totožný s případem Skutelanovým. Dále připouštěl Pavlovský, že snad byli i kněží před soudem zemským souzeni, ale to že se stalo buď sede vacante, nebo že kněží oni nebyli pořádní, nebo dokonce byli „bez rozumu“; ale takové případy považoval Pavlovský za tak neobyčejné a výjimečné, že podle názoru jeho nemohly za příklad a doklad hořejšího všeobecného tvrzení uváděny býti, že zkrátka nemohly činiti praeiudicium. Dále že „příklad za právo se klásti nemá, jakž oni sami dokládají; potomně že po těchž válkách mnoho kněží před panem biskupem odpovídalo, tehda páni soudci nebyli in continuata possessione, tehdá to jejich práva duchovního osobování málo platnosti mělo“. A aby ukázal nejvyšším úředníkům moravským, jak nerozumný a neodůvodněný závěr činí z vypočtených příkladů, stavěl jim autor jedné refutace před oči toto: Jejich tvrzení, že mají právo souditi duchovní vůbec, poněvadž soudili již některé kněží, že jest tolik platné, jako když někdo řekne: „p. N. z Valdštejna vel Štrejn maje sobě rok s strany nářku poctivosti od landmaršálka arciknížectví rakouského tam položený, ku kterémuž stál a odpovídal, netoliko ta osoba, ale ještě jiné z Moravy dvě osoby, tehdy již každý povinnen jest obyvatel z Moravy tam v Rakousích odpovídati a k roku státi“. Tu že by jistě žádný obyvatel Moravy nechtěl, aby takový závěr měl býti právem a povinností; a proto tedy že „jestliže kdy co toho od kterého kněze a faráře se stalo, že se dal viniti k soudu zemskému a tam kdy se postavil a a odpovídal“, to více z jeho „prostnosti a nerozumu než z jaké povinnosti“ se stalo, ale že „to aby mělo duchovním jiným osobám předním na ublížení vel praeiudicium bejti, to nikterak státi se nemůže, quia absurdum commissum non inducit legem et consuetudinem sed potius damnationem et reprehensionem; bona enim consuetudo, quae non est contraria iuri, vim legis obtinet et non mala“.

Co se pak týká jednotlivých případů, které uváděla strana protivná, popíral Pavlovský jejich sílu průkaznou od prvního až do posledního.

a) Ohledně faráře zárušského, že se měla věc takto: že se farář hned s počátku k vrchnosti duchovní nevolal a nehlásil, než teprve když právo světské se ho dotklo a on usvědčen byl, že se zhoubcem zemským a žhářem stal a když potom i právem útrpným tázán byl; že on „z řádu svého vystoupil". Že oni sami vyznávají, že nikoli na kněze, nýbrž na zhoubce a škůdce zemského sáhli a tedy že jim (t. Pavlovskému a kněžím) ten nález v tom případu více k užitku nežli na škodu jest. Konečně biskup Stanislav Turzo, když se dověděl, co se s farářem děje, že se ho také zastal; nad to i, že to nebyl nález, nýbrž jen pamět a poznamenání a že „ten příklad in privata persona za právo nemůže" vydáván býti.

b) Případ faráře Černého že nic nemůže býti na újmu práva duchovního, protože farář byl žalobcem a žaloval osobu světskou, t. pána z Pernštejna, který byl reus; chtěl-li farář dostati od Kojetínských zadostučinění, že musel žalovati u soudu zemského, jakožto actor sequebatur forum rei. Ostatně že se nemůže věděti, byl-li farář Černý pořádný nebo nebyl; neboť že na Moravě se přihází, že jak pořádného kněze tak i nepořádného knězem jmenují, ba do konce, jak se na faře předmostské trefilo, i kata knězem jmenují. Na konec pak uvádělo se, že i kdyby byl svým se z práva duchovního vydáním něco „zavedl", že celého práva duchovního zavésti nemohl, a stala-li se mu nějaká křivda, že se mu stala na jeho dobrovolné zapsání a závazek, který učinil bez vědomí a odvolání se na vrchnost duchovní. (Viz Wolný, l. c. Olm. D. II. 381., r. 1564.)

c) V rozepři s Ctiborem Sirakovským a s Janem Vilémem z Víckova, že se kapitula olomucká sede vacante odvolala ke králi[1]) s tímtéž úmyslem jako Skutelan a že prosila krále, aby tu rozepři na biskupa odeslal a ten aby ji slyšel a soudil. Tehdy že se tedy kapitula ze svých svobod nevydala, a že sám císař jim listem svým odpověděl, že je při jejich svobodách zůstavuje a že i „nejvyšším úředníkům psaní o to hned učiniti ráčil".

d) V případě faráře vážanského, že „kněz nebyl k soudu potažen ani souzen, než kněz karthous jakožto snad collator o desátek nebožtíku zadrženej poháněl osobu tu, která ke právu světskému náležela", že je tedy nemohl jinde než před zemským

[1]) Kop. volná v arch. krom.

soudem pohnati. Farář „že se jako kněz nechoval a Salomeně ohněm škodu učinil“? že ona jeho před soudem duchovním i „z nechování i o škodu viniti mohla“.

e) Rozepře faráře hertvíkovského s Kryštofem Pěthou že se stala sede vacante a pak že farář mluvil o Pěthovi jen tolik, co slyšel, tak že tu nebylo co činiti o nářek poctivosti. Že se také biskup tehdy o to zasadil, aby směl jak kněze světiti, tak také je i souditi, a že Kryštof Pětha na žáka jako na klerika sahati neměl a farář, chtěl-li na svém škůdci nějakou nápravu dosáhnouti, že ho musel u soudu zemského, ke kterému Pětha náležel, zažalovati. Ostatně že se nemůže věděti, byl-li farář kněz pořádný a náboženství katolického; on že svými pletichami nemohl právu a vrchnosti duchovní škody učiniti právě tak, jako neposlušný syn svému otci; k takovým že se vrchnost duchovní nezná a ani jich pod svou ochranu nebere. (Wolný, l. c. B. III. 368 jmenuje faráře Jana mezi lety 1486—1489.)

f) Mikuláš, farář běhařovský, že nebyl pod poslušenstvím biskupa olomouckého a ani se k němu nehlásil, nýbrž že byl heretik, a když se ho tázal hejtman zemský, odvolává-li se na biskupa, že odpověděl, nikoli, a že se odvolal na konsistoř pražskou, „kteráž tak mnoho v diecesi olomuckého biskupství vládne a práva má jako Hus v nebi“. Farář že jedné dívce násilí učinil a cizoložně živ byl a že soudem zemským pro své zlé skutky na smrt ohněm odsouzen a v Brně spálen byl, protože „při něm vrchnost duchovní markr. Mor. nestála“. Mikuláš že nebyl in criminali causa od Rájeckého pohnán před soud zemský, nýbrž naopak Rájecký od Mikuláše pro zadržený desátek, ale že Rájecký učinil ex civili causa criminalem horribilem pro Mikuláše, což nebylo v pořádku. Konečně, že způsoby a acta kacířů, apostatův a jiných podobných lidí, kteří ani pořádného kněžství na sebe nepřijali, biskupu poslušenství neučinili, nebo těch, kteří byli sice pořádně svěceni, ale z poslušenství biskupova všetečně se vydali a katoliky býti přestali, že vrchnosti duchovní, kněžím pořádným a jich právu, svobodám a privilegiím na škodu býti nemohou, a tak že nemůže strana protivná nijak dokázati, že by kněží in causis personalibus et criminalibus byli povinni odpovídati před soudem zemským.

g) Farář zárušský že neměl zdravého rozumu, neboť prý se již asi po třetí zbláznil a „nahý po rynku běhal“ a při

synodě vřavu způsobil, když se mluvilo o coelibátu, zvolav: „Durus est sermo iste“ a k tomu jinými pouze naveden byl, aby se u soudu zemského stavěl. Že pak Janovi Pražmovi podle nálezu při soudu zemském nápravu učinil, to že vykonal jako člověk phraenesi tactus, nebo kdyby byl měl zdravý rozum a svobodám církevním byl rozuměl, že by se nebyl stavěl před soud zemský, nýbrž byl by tu věc biskupovi uvedl zavčas ve známost. Ale Ondřej že pojal ženu a se z náboženství katolického vyloučil jako i jiní, zvláště ti, kteří pro své zlé skutky se obávali na biskupa se odvolati; ale takové osoby že nemohly práva duchovního ve světské splésti, ale pak že nemohou a nemají rozumní lidé za takovými příčinami práva duchovního v právo světské potahovati.

h) Farář Kliment že jinak jednati nemohl, neboť že, „chce-li kněz svého desátku dosáhnouti spravedlivého, musí tam toho pohnati k tomu právu, kdež náleží, a protož to exemplum, k čemu se přivozuje, se nerozumí, quia nihil ad rem“.

i) Stejně že se to má i s rozepří faráře sv.-Petrského s Jiřím Tunklem i s jinými k tomu podobnými při̇emi; „že pan Tunkl kněze nařkl, a protož páni nechtíc toho souditi, kázali jej postaviti, a kdyby se byl odvolal na biskupa, byl by při tom zůstaven podle svobod a práva duchovního, ale není na ten nářek žádného nálezu učiněno, protož toho ku příkladu, že bylo poručeno před Jich Mi se stavěti, aby jiní tam měli souzeni bejti, taženo bejti nemůže“.

k) „O kněze, kterého pan biskup v vězení míti ráčil, ten jest zjevnej příklad, že pan Zigmund Valejský jej před panem biskupem vinil a tu s ním rozsouzen byl, jako i Mathiáš Žalkovský s knězem Benešem Turkem.“

l) Stanovisko Pavlovského i soudu zemského ohledně rozepře Žalkovského s farářem Turkem jest nám již známo z Pavlovského listu ze dne 22. března 1584, a z listu zemských úředníků k císaři ze dne 11. prosince 1584.

m) „K rozkázání knězi Adamovi doktoru, to poddací někdá bylo pod světským pánem a že se dotejkalo statku pozemského, z kterejchž páni z kapituly před soudem zemským odpovídati povinni jsou, tu nebylo činiti než o navrácení lidem peněz, které v duchovenství přijal, tak nemohlo a nemůže k tomuto příkladu

taženo býti"; a že kněz Adam „k tomu soudu s těmi lidmi dobrovolně přistoupil".

Takové tedy osoby, jako svrchu vypočtení kněží, že práva duchovního „zavésti" nemohou; nebo kněz, který podle úřadu a povinnosti své lidi světské v duchovních věcech soudí, měl by světskými o poctivost a hrdlo býti souzen? Co dobrého z toho od vrchnosti světské ubohým a v malém již počtu ztrápeným katolickým kněžím na Moravě by vzešlo, toho že se může každý rozumný člověk dovtípiti.

15. Ke konci svého spisu pak prohlásili nejvyšší úředníci, že „co sou tu tak předložili, to že ne, aby se v jaké odpovídání dávali, než toliko pro správu na předložení JMCé, že sou učinili, aby nebylo řečeno, že nětčeho toho se nepořádně dopustili". Na tuto „zavírku" odpověděno se strany Pavlovského, „že co tu od osob svejch předložili, s těžkostí, a by i všichni byli, více by co přednášeti mohli, neb z nálezů se může rozuměti, žeť co tu tak koli se vyhledati mohlo, že to všecko v těch nálezích se obsahuje".

Pavlovský snažil se tedy dokázati, že zemský soud „žádného psaného práva a stvrzeného na osoby duchovní" nemá a že tedy ani ve při Skutelanově rozhodovati nemůže.

Byla-li zemskými úředníky moravskými proti vývodům Pavlovského podána ještě nějaká replika, nelze pověděti. Podle materiálu pak podaného oběma stranami rozhodl císař na prospěch Pavlovského, třeba rozhodnutí neznamenalo konečné urovnání rozepře. Pavlovský obdržel totiž od císaře recess, kterým se protivné straně nařizovalo mimo jiné, aby Pavlovskému jak v sezení soudu zemského, tak i jinde prokazovali všecku povinnou úctu, jak byla dávána jeho předkům, dále aby s ním zase ve styk vstoupili a s ním jednali a se narovnali. Pro případ, že by se nesmířili s Pavlovským, poručil císař oběma stranám, aby se ke dni sv. Lukáše (18. října) před něho dostavili znova a další rozhodnutí přijali z jeho úst.[1]) Pavlovskému dostalo se tedy aspoň nějakého zadostiučinění, a mohl býti s výsledkem komise celkem spokojen, a to tím spíše, ana vždycky ještě byla naděje, že se ještě dodělá příznivějšího výsledku. Vždyť sám Pavlovský vyslovil přesvědčení, že co se

[1]) Kop. 23. f. 45. v. 46.

takřka již mohlo pokládati za ztracené, zase znova bude nabyto a že klerus bude opět přiveden k dřívější svobodě. Ale jinak strana protivná; rozhořčena nepříznivým výsledkem komise opustila nespokojeně Prahu, ani nevyčkavši císařského recessu, tak že se zdálo, jakoby ani neměla chuti recessu císařskému se podrobiti. (Příště ostatek.)

O právní povaze společenstev měšťanů pravovárečných.

Napsal JUDr. Rudolf Trpík.

(Část další.)

B. Zvláštní část vývojová.

1. Předchůdcové společenstev měšťanů várečných.

Za nejdávnější doby mohl si každý připravovati pivo ve své domácnosti sám, při čemž nehledělo se k tomu, připravuje-li si je na svoji potřebu domácí, nebo na prodej. Z doby zakládání měst byl důsledkem toho každý měšťan uvnitř hradeb usedlý oprávněn vařiti pivo. Starodávné usnesení konšelů staroměstských z roku 1330 ustanovovalo, že nikdo neměl v Praze dělati slady nebo čepovati pivo, leč nabyl-li práva městského. Z toho vysvítá, že, kdo měl právo městské, každý směl dělati slady a vařiti pivo buď na svou potřebu toliko, nebo také na prodej.[1])

Bylo tudíž nabytí práva městského jedinou podmínkou vzniku oprávnění na vaření piva a dělání sladů rozsahem právě uvedeným v osobě měšťanově. To patrno ze znění zlaté bully Karla IV.: „Ustanovujeme, aby všichni měšťané a obyvatelé města rovnú svobodu, povahú nebo polohú piva všelikého jména vařiti a pivovarů, sladoven i vozdův požívati svobodu měli bez překážek.“

Pozoruhodno jest, že zlatá bulla již rozlišuje výslovně mezi dvěma třídami obyvatelstva, čemuž nasvědčují slova: „měšťané a obyvatelé téhož města“.

Rozumím pak slovem „měšťané“ část měšťanův, oprávněných k vaření piva, která majíc k tomu s dostatek prostředků finančních a pobízena jsouc také jinými okolnostmi příhodnými, mimo svá

---

[1]) Winter, Kulturní obraz měst českých. Díl I.

řemesla, jimž byla oddána, oprávnění svého k vaření piva a k dělání sladů také užívala skutečně a de facto (et de jure) se zabývala vařením piva. V tomto směru zejména rozhodná byla okolnost, že měšťan takový v prostranném domě svém měl pánev várečnou neb jinaké zařízení na vaření piva a dělání sladů potřebné; kdo tedy měl sladovnu neb pivovar, dělal slady a vařil pivo, a to sobě i jiným.

Proti měšťanům vařením piva se skutečně obírajícím dlužno postaviti měšťany, kteří jsouce dle citovaných rozhodnutí oprávněni k vaření piva (rovněž důsledkem svého měšťanství), buď pro nedostatek finančních prostředků neb z jiných důvodů tísnivých, zejména, že neměli domu k vaření příhodného neb vůbec žádného, skutečně nevařili piva.

Tyto měšťany podřazuji připomenutému pojmu „obyvatelé téhož města".

Obě tyto třídy spolužitím v obvodě jediného města byly nuceny vejíti v užší styky mezi sebou, k čemuž zejména přispěla okolnost, že mnohý měšťan pivo vařící buď z nedostatku času neb, že nerozuměl dobře způsobu vaření piva, najal si k tomu obyvatele městské, znalé připravování sladův a vaření piva, kteří nebyli majetníky domův s pánvemi a kteří postupem doby nezabývali se jiným řemeslem, věnujíce se jediné a výhradně připravování sladův a vaření piva.

Tak vyrostla znenáhla potřebou doby vyvolaná nová třída obyvatelstva vedle měšťanů domy sladovnické majících a pivo vařících, třída řemeslníků sladovnických a pivovarnických.

Řemeslníků těchto bylo záhy, zejména v Praze, proti jiným řemeslům neobyčejně mnoho, neměli však aspoň za dob starších velkého významu, neboť jim chyběla organisace cechovní.

Přes to však již za časů krále Václava IV. pokoušeli se řemeslníci sladovničtí dobýti si práv výhradných na provozování svého řemesla na újmu obecného práva všech měšťanů pražských, scilicet pivo vařících. Žádost jejich však po dvakráte byla zamítnuta: jednou za vladařství markrabí Prokopa, bratrance králova, asi roku 1398, a později králem Václavem IV. samým, jenž zamítnutí žádosti této odůvodnil slovy „že piva vaření není řemeslo, než jest obchod, a každý že může domu svého požívati, kdo s městem trpí.[1])

[1]) Tomek, Dějepis Prahy, VIII., str. 369.

Podivno, že se sladovníci teprve roku 1456 do cechu seskupili dle příkladu jiných řemesel, jak na Starém, tak na Novém Městě pražském. Při schválení stanov cechovních obcí velkou přidruženi byli do cechu sladovnického mimo mistry sladovníky také mistři pivovarníci.

Seskupením do cechu sesíleni byvše organisací vnitřní, pokusili se mistři sladovničtí znovu o porušení a obmezení práva várečného jiných měšťanův a roznítili v tomto směru zápas neobyčejně prudký. Odvolávajíce se na pravidlo, že neměl nikdo dělati dvou řemesel, popírali sladovníci práva k vaření piva všem měšťanům, kteří náleželi řemeslům jiným.

Spor tento ohledně měšťanů staroměstských rozhodnut byl roku 1477 komorním soudem krále Vladislava po slyšení purkmistra a konšelů staroměstských na neprospěch sladovníků, při čemž proti námitkám sladovnických vytčena platnost výpovědi krále Václava IV., „že vaření piva není řemeslo, nýbrž obchod jest“, a měšťané zůstaveni při dosavadním právě a zvyklosti.[1])

Královský soud komorní zůstal i na dále důsledným v řešení otázky této.

Roku 1488 v rozepři sladovníkův a pravovárečných měšťanů novoměstských odvolali se pravovárečni měšťané na zlatou bullu Karla IV. a na ustanovení její: „aby všichni měšťané a obyvatelé téhož města rovnú svobodú, povahú neb polohú piva všelikého jména vařiti a pivovarů, sladoven i vozdův požívati svobodu měli bez překážek“. Král průchod dal tomuto ustanovení zlaté bully, naleznuv, „že bulle zlatá tak svědčí, aby každý svobodu měl a při tom žádné výměnky není, i protož, aby sladovníci nepřekáželi měšťanům, kteří ve svých domech sladovny mají, ani těm, kteří sladovny nemají a přece pivo vařiti chtějí. Který soused, jsa jiného řemesla nežli sladovnického, vařiti chce v domě svém, nechať má na to pacholky, a ti ať sluší do cechu sladovnického, ale oni ani jejich pán nesmějí žádnému jinému z peněz sladů dělati ani piva vařiti. Kdyby najal takový hospodář svoji sladovnu soukromou mistru sladovnickému z cechu, ten smí dělati slady z peněz hospodáři svému i každému, kdož k němu přiveze obilí. Také jiní měšťané neb řemeslníci, kteří svých sla-

[1]) Tomek, Dějiny Prahy, VIII., str. 370.

doven nemajíce vaří piva, budou moci obilí sypati u sladovníků neboli nájemníkův.

Z důležitosti a významu práva várečného a vlivu jeho na rozvoj blahobytu stavu městského vysvětluje se, že spor tento nezůstal obmezen jediné na Prahu, nýbrž rozšířiv se také na venkov i zde dal vznik mnohým rozhodnutím právním.[1])

Tak rozhodnuto v Kúřimi roku 1486: „kdožby jiných řemesel jsouce sladovny měli, chovati sobě mohou pacholky hodné a v řemesle sladovnickém umělé, kteří by slady k potřebě jich piva vaření i na prodej dělali, ale aby žádnému jinému z peněz nedělali ani kterého obilí k dělání sladů nepřijímali pod pokutou toho sladu propadnutí, jedné polovice ouřadu, druhé polovice cechmistrům a řemeslu sladovnickému".

Rozhodnutí téhož obsahu dáno jest v Litoměřicích roku 1514 s tímto dodatkem:

„Tovaryš každý může dopuštěním pána svého vařiti a piva hledati, však s takovú výminkú, že spolků žádných pán s tovaryši míti nemají, ani v koních ani u vodě, ani u vaření, než páni buďte podle měšťanstva a živnostmi svými živi a tovaryši svými mzdami; pakli by se kdo jináče zachoval, tehdy pokuty pán kopu grošů českých dá a k tomu všecko, což by jemu ten tovaryš vydělal".

Spory tyto tak se přiostřily, že konšelé a měšťané žatečtí, kteří majíce všelijaká jiná řemesla svá, chtěli řemeslo sladovnické docela zrušiti a učiniti je všem svobodným. Zde tudíž pozorujeme boj, v němž mistři sladovničtí jsou v obraně proti várečným měšťanům. Sladovničtí odvolávajíce se na privilegium krále Jana a obdarování krále Vladislava z roku 1482 žádali, by uznáno bylo právem, že kdo chce dělati řemeslo sladovnické, musí nechati jiného.

Král však rozhodl roku 1522, „aby sladovníci podrželi své řemeslo, však bez ujmy těch osob, kteréžto ne za řemeslo téhož užitku užívají, ale za obchod počítají".

Z rozhodnutí právě uvedených vyplývá dvojí poznatek:

A. Právo várečné vybylo si již rozřešení jedné sporné otázky podstaty jeho se týkající, otázky téměř po tři století nerozhodnuté: je-li vaření piva měšťany várečnými řemeslem nebo

---

[1]) Winter, loco citato.

obchodem. Že otázka tato rozhodnuta byla na prospěch měšťanů pravovárečných, nelze vzhledem k naprosto přesnému znění uvedených rozhodnutí ani pochybovati. Dlužno tudíž položiti za základ posuzování právní povahy společenstev pravovárečných, že upravování sladu a vaření piva měšťany várečnými bylo obchodem, že tudíž měšťan várečný práva svého používající a pivo skutečně vařící byl obchodníkem, a spolčování se jednotlivců k společnému vaření piva nutně vedlo k utvoření společenstev obchodních.

B. Přihlížíme-li k obsahu rozhodnutí nahoře citovaných, zejména zlaté bully Karla IV., dospíváme úsudku, že mezi měšťany k varu oprávněnými dlužno rozeznávati:

1. Obyvatele měst, totiž měšťany důsledkem svého měšťanství sice oprávněné k vaření piva a k dělání sladů, jich však jakožto obchod vůbec neprovozující;

2. měšťany důsledkem svého měšťanství k vaření piva a k dělání sladův oprávněné a je de facto mimo jiná řemesla, jimž náležejí, jakožto obchod provádějící, a to

a) buď v pánvích vlastních neb
b) v pivovaře cizím, jak patrno z uvedených slov rozhodnutí krále Vladislava II.: „Také jiní měšťané neb řemeslníci, kteří svých sladoven nemajíce piva vaří, budou moci obilé sypati u sladovníků neboližto nájemníků;“

3. řemeslníky sladovnické a pivovarnické zabývající se upravováním sladův a vařením piva jakožto řemeslem a neobírající se jinou živností.

Srovnáním těchto tří útvarů docházíme k úsudkům:

a) Členové útvarů 1. buď vůbec ani nepočali vařiti piva a dělati sladu, aneb počali se jimi obírati jako řemeslem, v kterémžto případě nutno je podřaditi útvaru č. 3.
b) Poměr členův utvaru č. 3., totiž řemeslníků sladovnických a mistrů pivovarnických, k měšťanům pravovárečným přesně vymezen jest rozhodnutím Vladislavovým, „který súsed jsa jiného řemesla než sladovnického, vařiti chce v domě svém, nechať má na to pacholky, a ti ať sluší do cechu sladovnického: ale oni ani jich pán nesmějí žádnému jinému z peněz sladů dělati ani piva vařiti“, a rozhodnutím litoměřickým: „spolků žádných pán s tovaryši míti nemají, ani v koních, ani u vodě, ani u vaření, než

páni buďte podle měšťanstva a živnostmi svými živi a tovaryši svými mzdami.

c) Útvar s číslem 2. lit. b) zmíněný nevedl ke sdružování, nýbrž tímto způsobem měšťané k varu oprávnění ojediněle vařívali v pivovaře cizím, vedeném mistrem sladovnickým, dali každý sladovníkovi určité množství obilí, přijali pak kvantum vařeného piva z něho a zaplatili sladovníkovi požadovanou mzdu za várku. Jest poměr tento obdobný zvyku mletí mouky na venkově dosud zachovalému.

d) Zbývá útvar s číslem 2. lit. a) uvedený, totiž měšťané důsledkem svého měšťanství oprávnění k vaření piva a k dělání sladu, kteří oprávnění svého ve skutečnosti mimo jiná řemesla, jimž náležejí, jakožto obchodu užívají, vaříce pivo a slady upravujíce v pánvích vlastních.

Také tito měšťané várečni vařili s počátku ojediněle, později však spojili se ve společenstva ku společnému vaření piva a k dělání sladův.

V této pak formě dlužno tento útvar považovati za předchůdce a podklad až do dnešního dne se zachovalých společenstev měšťanů pravovárečných.

Útvar tento, spočívaje v oprávnění každého měšťana k vaření piva bez rozdílu, byl již u samé kolébky rozvoje zřízení městského a vyvíjel se jako nerozlučné příslušenství stavu městského; již i nejdávnější rozhodnutí a obdarování neobsahují ničeho jiného nežli konstatování existence jeho a poskytování ochrany jeho vývoji.

2. Poměr práva várečného k domům várečným.

Jak vyvozeno bylo nahoře, spatřovati dlužno předchůdce nynějších společenstev pravovárečných pivovarů v oněch měšťanech k vaření piva oprávněných důsledkem měšťanství, kteří také vskutku mimo jiná řemesla, jimž byli oddáni, vaření piva a dělání sladů jakožto obchod provozovali v panvích vlastních.[1])

Za nejstarších dob byla to pánev vlastní v nejužším smysle slovním; měšťan totiž k vaření piva oprávněný vařil ten-

[1]) Winter, kulturní obraz měst českých, I.

káte, měl-li doma sladovnu neb zařízení pivovarní, vařil tudíž v domě svém, v pánvi vlastní.

Později, buď proto, že doma nebylo pánve, nebo že nestačila buď pro nedbalé zařízení neb nedostatek prostoru, shodli se měšťané k varu oprávnění a postavili si společným nákladem pánev společnou. Zprvu to byly pouhé přístavky k pánvím dosavadním, jimiž sousedé na sebe bezprostředně hraničící, dva a dva, spojivše pánve své v jednu větší, rozšířili pánve již pohotové a v nich společně vařili dle potřeby své. V tomto stavu rozvoje i později, když došlo společným nákladem na stavění pánví oddělených, zachovala pánev (byť i společná) povahu svoji jakožto pánev měšťanu várečnému vlastní.

Způsob spolčování nebyl podroben pravidlu: záležel na vůli jednotlivých se spolčujících měšťanů várečných. Tím možno vysvětliti, že v některé obci nákladem společným vznikl pouze jediný pivovar, v jiné však více. Mimo podmínky materiální závažnými zde byly také momenty osobní, jako rozbroje mezi jednotlivými měšťany nebo naopak svazky přátelské.

V místech, kde vzniklo více pivovarů, nesměl se nákladník odtrhnouti od pivovaru, k němuž byl přiřčen, to jest, na jehož zřízení přispěl jako majitel určitého domu. Tak v Rakovníce, kde za století XIV. bylo osm měšťanských pivovarů se 121 varečníky, bylo ustanoveno r. 1578, že „kdož by se od svého pivovaru, kterému oddán a připsán jest, strhl a jinde vařiti dal, tehdy aby tomu hospodáři, u něhož pivovar jest, činži, jakoby var vařiti dal, povinen byl zaplatiti.“

V tomto směru spatřujeme tudíž vázanost nákladníků (měšťanů várečných) k pivovaru společnému souvisící jako s výdělkovým účelem společnosti a se snahou ustáliti zisk uprostřed jediného združení na pravdě podobný průměr ročních výtěžkův.

Přihlížíme-li k tomu, jakého druhu byly domy várečné, dlužno rozlišovati mezi městy královskými a městy poddanými.

a) Města královská.[1])

Za doby nejstarší byli všichni měšťané oprávněni k vaření piva, a oprávnění várečné spojeno bylo se všemi domy bez rozdílu. Teprve dobou pozdější rozeznáváme mezi měšťany starousedlými a nově přibylými, při čemž měšťané starousedlí práva

---

[1]) Winter, l. c.

várečného jako výhrady ponechali sami sobě, nedopouštějíce, by se ho zmocnili noví měšťané. Tak čteme u d'Elverta výslovně: „Bei der Anlegung des Dorfes Neudorf bestimmte der Olmützer Stadtrath im Jahre 1314 unter den Vorrechten der Anleger, dass nur Sie das Recht Bier zu brauen und Malz zu machen in diesem Dorfe haben sollen.“

Z toho patrno, že rozdíl onen již byl vyvinut počátkem XIV. století úplně a že k němu již bylo přihlíženo.

Nepřipouštění měšťanů nových ku právu várečnému pak se strany starousedlých odůvodňováno bylo skutečným stavem provozování oprávnění várečného na starých zvycích založeném. Právním titulem oprávnění várečného pro domy várečné byla existence sladovny, hvozdu, pivovaru neb jinakého zařízení s domem spojeného.

Tak rozeznávati dlužno již od století XIV. uvnitř hradeb městských domy pravovárečné od domů k várkám neoprávněných, jak patrno z výroků Vratislava z Pernštýna v Litomyšli z r. 1570: „Jest v městě ve zdech jistý počet domů výsadních, k nimž užívání živností městských, totiž dělání sladů, vaření piva na výstavu, šenk vína od starodávna přísluší — a zase domečkové, ježto k takovým živnostem práva nemají; slovou pak domečkové nebo podsedkové, že v nich řemeslníci obývajíce toliko řemesly obchodí a se živí.“

Jen jako důsledek decentralisačního vývoje měst, totiž vzniku měst způsobem okružním kolem určitého centra, obyčejně rynku zvaného, jest poznačiti rozlišování domů v městech na domy rynečni a uliční, při čemž oprávnění k vaření piva spojováno jediné s domy rynečními a odpíráno bylo domům uličním.

Z uvedeného však patrno, že domy rynečni dlužno stotožniti s domy starousedlých, domy uliční, jakožto usedlosti později vznikající, s domečky měšťanů novotných, tak, že rozlišování domů na rynečni a uliční v tomto směru jest bezpodstatno, kryjíc se úplně s lišením domů na domy starousedlých a novotných měšťanův.

Právo měšťanů starousedlých bylo hájeno a chráněno s největším úsilím. Proto zajisté nás naplňuje největším podivením usnesení městské rady jihlavské s počátku XVI. století, jímž zrušena svoboda starousedlých měšťanů k vaření piva, a oprávnění to přeneseno na zasloužilé měšťany, jimž tudíž zvláštním

propůjčením se dostalo radou městskou samého oprávnění k vaření piva z důvodu, že „zur Zeit, als das Malz und Preywerk Jedermann ins gemein zugelassen worden war, die Bauern aus den Dörfern sich in die Stadt einschlichen und darin so einwurzelten, dass in kurzem fast keine tauglichen Personen zu finden gewesen, welche man zu gemeiner Stadt Aemtern, zur Erhaltung guter löblicher Polizei und Ordnung, auch zur Administration der Justizien haette gebrauchen können".

Jak již nahoře bylo poukázáno, vznikala města způsobem odstředivým, takže předměstí původ svůj měla z dob pozdějších. Tím již možno vysvětliti, proč většina výhod práva městského ustrnula na domech a usedlostech uvnitř hradeb, a že jak vysvítá z půhonu pana Jindřicha Hodického, „ti, kteří na předměstech dvory mají, tudy žádného práva k měšťanství nemají, jestliže v okrsku města nic nedrží."

Důsledkem toho nesměli s počátku sousedé z předměstí při žádném městě vařiti pivo.

Ale i do tohoto stavu průlom učiněn byl historickým vývojem měst. Důvod vzniku oprávnění předměstských k vaření piva byl různý.

Tak psáno jest v lounské knize pamětní z roku 1586: „Za starých let, když války bývaly, sousedé mnozí předměstští jsou koně chovali a čeládku pro výjezdy a špehy a jiné válečné věci; a pro čeládku pivo potřebovali. Za tou příčinou se jim toho vaření piva dostalo. Ta pak příčina z milosti Boží na tento čas pominula."

Kde nebylo takového nebo podobného důvodu, vznik vzalo oprávnění předměstských k vaření piva v násilném domožení jeho.

V Hradišti dal opat, jehož klášter byl na předměstí, vařiti pivo, aniž by se ohlédal na nákladníky. Spor o to vzniklý skončen byl teprve roku 1545, kdy sám král Jeho Milost vyžádal Hradištským při opatovi, že nebude opat v předměstí ani vařiti piva ani vystavovati na dobu desíti let.

Jakou ostrostí spory tyto byly vedeny, patrno z Litoměřic, kde o vaření piva vzniklo vzbouření předměstských. Pro zákaz vaření piva vysláno předměstskými k purkmistrovi osm zástupců předměstských, kteří snesli stížnost: „toho rozkázání Vašeho my nésti nemůžeme, což se piva vaření dotýče, a držeti nechceme,

neb jste nás ctí a věrou zavázali, abychom práv Vašich obhajovali: prosíme, ať se jich nám také něco dostane. Poněvadž jiní jinde před městem svá vína šenkují, i nám že to bude dopuštěno, prosíme a piva, poněvadž všady jiní ku své potřebě vaří před městem, taky aby nám se toho dostati mohlo." Purkmistr odpověděl, že se poradí se staršími obce, načež mu pohrozil jeden z přišlých: „my to súsedóm oznámíme, budú-li chtít na tom přestati". Takto ohlášené vzbouření však se nezdařilo, takže předměstští nesměli ani vařiti ani šenkovati.

Spory tyto trvaly po celé XVI. století, takže král Ferdinand roku 1547 psal do Litoměřic: „že jest nějaká různice a nesnáze mezi Vámi a předměstskými vznikla" a poroučel, aby se chovali sousedsky.

Konečně roku 1591 svolila obec Litoměřická, „aby na předměstí šenkové tak husti nebyli, než podle uvážení pana purkmistra toliko v jistých místech, kde pro pohodlí lidské by byli uznali, šenkové aby nařízeni byli".

b) Města poddaná.[1])

V městech poddaných jest vývoj oprávnění várečného obdobný s vývojem v městech královských. Rozdíl tu je ten, že na místo královo nastupuje vrchnost buď církevní nebo světská, od níž měšťané derivativně nabývají práva várečného. Vrchnost tato konkurruje pak s poddanými, uděleného jim oprávnění k vaření piva skutečně užívajícími, kterážto konkurrence vede k tomu, že vrchnost oprávnění to poddaným odnímá hned, hned zase buď za značný poplatek neb v obmezeném rozsahu propůjčuje znovu.

Tak propůjčil převor Jan z Vartenberka, když strakoničtí měšťané vaření počátkem XVI. věku pozbyli oprávnění várečného na cechy sladovnické, důsledkem stížností nákladníků, „kterak obec toho obchodu užiti nemůže pro sladovníky, kteří sami ho užívají," znovu strakonickým nákladníkům práva várečného proti tomu, že mu vyplatili ves Zborovice zastavenou od řádu maltézského ve 444 kopách míšeňských.

Roku 1584 Bojkovští obdrželi svobodu vaření piva od pana Václava Tetaura a obhájili si jí později proti panu Janu Jetřichovi z Kunovic.[2])

---

[1]) Winter: ibidem.

[2]) Frant. Kameníček: Zemské sněmy moravské, III. díl.

Václav Budovec z Budova potvrdil roku 1602 33 nákladníkům v Mnichově Hradišti, právo varné a „přemýšleje častokráte o svých lidech městských i poddaných vespolek“, přiměl je k tomu, že „dobrovolně od těch várek, které z milosti a lásky darované měli, upustili“, proti čemuž zase pán upustil od některých robot, od obilí sutého, orání, robot ženných, for, slepic a jiných poplatků vedle register urburních vyměřených.

Vzhledem k této konkurrenci vrchností s poddanými o právo vaření piva dlužno jako vzácnou výjimku označiti jednání Albrechta Smiřického, jenž roku 1612 Náchodským udělil privilegium: „Měšťané náchodští várek na věčné časy požívati, piva prodávati a šenkovati i do vesnic k jich šosu náležejících mají, a já ani dědicové moji do téhož města ani do mých vesnic žádného piva ani vína páleného vystavovati nemáme“.

Vznik pivovarů nákladnických, jak o něm mluveno bylo nahoře, vedl postupem doby též k založení pivovarův obecních.

Považujiť útvar pivovarů společenstev jednotlivců za útvar prvotní.

Vznik pivovarův obecních hledám pak v okolnosti, že obec jako právnická osoba, pozorujíc výhody s pivovarnictvím spojené, zprvu jediné tím způsobem nabyla podílu na společné pánvi, že koupí neb jinakým způsobem na sebe převedla dům várečný. Jakmile se stalo převedení, vstoupla obec ve svazek měšťanů várečných, rovna jsouc každému z nákladníkův i v právech i v povinnostech.

Z povšechného rozvoje vztahu práva várečného k domům várečným a z úzké souvislosti rozvoje tohoto s decentralisačním vývojem měst, dlužno dovozovati, že:

1. Omezení várečného oprávnění na určité domy v městech spočívá na trvalém výkoně oprávnění várečného od nepamětných dob majetníky těchto jako pravovárečných označovaných domův. Tomu nasvědčují také slova Vratislava z Pernštejna nahoře uvedená „domů . . . ., k nimž užívání živností městských, totiž dělání sladů, vaření piva na výstavu, šenk vína od starodávna přísluší“, při čemž slovo „užívání“ dlužno stotožniti s pojmem „vykonávání“, a to po rozumu rozhodnutí krále Václava IV. „že piva vaření není řemeslo, než jest obchod, a každý že může domu svého p o ž í v a t i, kdo s měšťanem trpí.

2. Omezení to v důsledcích způsobovalo výhradnost oprávnění k vaření piva v tom směru, že jediné majitelé domů těchto k piva vaření považováni byli za oprávněné, kdežto ostatním obyvatelům městským právo toto bylo odpíráno. S počátku na starém zvyku (č. 1.) založená výhradnost tato doznala potvrzení rozhodnutími nahoře uvedenými ve sporech mezi měšťany várečníky, mistry sladovnickými a pivovarnickými. S tohoto hlediska dlužno vykládati výrok Vratislava z Pernštejna „jest ve zdech jistý počet domů výsadních .... a zase domečkové neboli podsedkové . . .“

3. Oprávnění toto spojeno bylo pouze s určitým počtem domů městských, kterýžto počet jeví se jakožto numerus clausus. To rovněž vysvítá z citované výpovědi Vratislava z Pernštejna: „jest ve městě ve zdech jistý počet domů výsadních“. Tu neznamenají slova „jistý počet“ ničeho jiného, nežli určitý počet, počet ustálený, nedopouštějící rozšíření. Výhradnost oprávnění várečného nabývá tím určitějšího, přesnějšího tvaru.

4. Postupem vývoje vystupují do popředí domy měšťanů k varu oprávněných tím způsobem, že právo várečné, výlučně spojováno jsouc s vlastnictvím domů jako várečných označovaných, nabývá charakteru reálního oprávnění, při čemž osoba majitelova jako taková ustupuje do pozadí. Důsledkem toho v kruhu společenstva měšťanů várečných jest irrelevantní změna členstva, pokud jen nový člen nabyl domu várečného, neb aspoň podílu na statku společném. (Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Litovlan Jan Fritz praotcem šlechtického rodu „von Adlersfeld“. Ve Švýcařích[1]) žije na odpočinku stařičký podplukovník pruský Josef Fritz „von Adlersfeld“ s manželkou Eufemií, rozenou hrab. Ballestremovou, a jest potomkem šlechtického rodu (s praedikátem „von Adlersfeld“), který pochází z českých zemí, kdež byl povýšen do stavu šlechtického, a přestěhovav se do Pruska, tvoří tam dnes pruský rod šlechtický.

---

[1]) Vevey, Avenne de la Gare 16.

O rodě tomto jedná „Handbuch des preussischen Adels, II. Band, Berlin 1893., vykazuje však v rodokmeni jeho velké mezery. Okolnost tato pohnula hrab. Ballestremovou, proslulou spisovatelku, aby se pokusila o doplnění rodokmene šlechtického rodu svého manžela, Josefa Fritze „von Adlersfeld". Pátráním dospěla k praotci tohoto rodu, Janovi Fritzovi z Litovle.

Na vybídku hrab. Ballestremové sesbíral jsem v městských knihovnách litovelských i v matrikách litovelské fary další historická data o Janu Fritzovi, a sdílím je zde s veřejností, bych přispěl ku poznání šlechtického rodu, který má původ z českých zemí.

Jan Fritz žil v Litovli, po třicetileté válce, a jak lze seznati ze zápisů knih městských, náležel k předním rodinám litovelským.

V zápise magistrátní rady města Litovle ze dne 10. list. 1650, který jedná o obnově a volbě městské rady litovelské, jmenuje se Jan Fritz jako čtvrtý v řadě nově zvolených purkmistrů města Litovle.

Rovněž i v zápise městském ze dne 28. srpna 1658, který také jedná o obnově městské rady litovelské, jmenuje se Jan Fritz na třetím místě mezi nově zvolenými purkmistry.[1])

Ve farní matrice litovelské čteme pak z roku 1661 o smrti jeho. Ze zápisu toho jde na jevo, že Jan Fritz byl rodem Pomořan a že zemřel v hodnosti purkmistrovské v Litovli dne 4. března 1661.[2])

Úmrtím Jana Fritze mizí v městských zápisech jméno Fritz. Ani pátráním po příslušnících rodu jeho ve farních matrikách litovelských nevedlo k uspokojivým výsledkům, jelikož dotčené záznamy jsou velmi kusé a obsahově velmi chudé. Vyskytuje se tu ještě jméno Fritz několikrát do roku 1724, načež pak mizí i z matrik farních.

---

[1]) Za té doby skládala se magistrátní rada v Litovli ze čtyř purkmistrů, kteří podle hodnosti pořadím se jmenovali za sebou a v úřadování se střídali vždy po 4 nedělích.

[2]) Příslušný zápis ve farní matrice zní: „4. Martii Anno 1661, Consultissimus Dominus Joannes Fritz, Pomeranus, Littowiensis Consul, confessione et sacro viatico nec non extremo mutione provisus et roboratus obiit, ad S. Marcum sepultus in coemeterio."

Z různých Fritzů, s nimiž se shledáváme ve farní matrice litovelské, možno za potomka purkmistra Jana Fritze r. 1661 zemřelého jediné považovati Jana Fritze, jenž měl za manželku Reginu, rozenou Zimmermannovou, a dcery Annu Kateřinu (* 19. listopadu 1679) a Magdalenu (* dne 13. července 1682). Oběma dcerám na křtu za kmotry byli Jiří Portisch a Judita Birsocková, příslušníci předních rodin měšťanských v Litovli.

Z téhož rodu pocházel asi i Jan Jiří Fritz, jenž se narodil r. 1684, a měl později za manželku Annu. Jemu se narodil (24. dubna 1724) syn Jan Jiří Fritz. Potom pak mizí jméno Fritz i ze zápisů farní matriky litovelské.

Z předešlých zápisů jde na jevo, že Jan Fritz, který v Litovli zasedal v úřadě purkmistrovském a zde zemřel r. 1661, pocházel z Pomořanska. Do Litovle přistěhoval se buď za doby 30leté války aneb po ukončení jejím a ujal zde některý z měšťanských domů pravovárečných. Souditi tak lze bezpečně ze zápisu farní matriky, kdež se jmenuje jako Pomořan, i z toho, že konal úřad purkmistrovský v Litovli. Při starousedlých rodinách litovelských nejmenuje se nikde ve farní matrice litovelské původní vlast jejich, ač počtem četným se přistěhovaly do Litovle. Z dějin Litovle jest známo, že vpádem švédským r. 1643 město utrpělo velmi a též i za let následujících, a že obyvatelstvo zde bylo zdecimováno válkami i nemocmi. Mnoho domů zůstalo zpustošených i v sutinách, a mnoho bylo opuštěných a prázdných. Za té doby nahrnulo se mnoho kolonistů z Německa do Litovle, a ujali zde opuštěné domy. Tak stalo se i s Janem Fritzem; proto též ve farní matrice se jmenuje jako v Pomořansku rozený. Neméně závažna jest i okolnost, že v Litovli konal úřad purkmistrovský; neboť k úřadu takovému dosazovány byly v Litovli jen osoby z pravovárečného měšťanstva, které jako prvotní obyvatelstvo městské tvořilo zde jaksi patricijskou šlechtu městskou, jež osvojovala si právo na všecky městské úřady. Proto zajisté i Jan Fritz, Pomořan, byl majitelem pravovárečného domu v Litovli, jinak by nebyl se mohl státi zde purkmistrem.

Nejvýznamnějším členem rodu Litovlana Fritze jest vlastní jeho syn David Arnošt Fritz, který v Opavě byl městským písařem a 25. listop. 1657 pojal zde za manželku Sáru, vdovu

po Janovi Šubovi, dřívějším purkmistrovi opavském.[1]) Po druhé oženil se s dcerou zemřelého opavského purkmistra Ondřeje Kurze, Zuzanou, a po její smrti 1676 pak jako syndikus opavský 24. ledna 1678 s Annou Magdalenou, vdovou po bývalém purkmistrovi Kašparu Watzlovi, která po smrti jeho r. 1695 provdala se za Matyáše Arnošta Franze, člena městské rady opavské.

Z druhého manželství Davida Arnošta Fritze pošel Jan Maximilian Fritz a z třetího Marie Alžběta Fritzová,[2]) která se 11. října 1700 provdala za Ondřeje Bernarda Knura, syna primatora a obchodníka suknem Jiřího Knura v Opavě.

Syn z druhého manželství Jan Maximilian Fritz narodil se dne 19. května 1672, býval v Opavě advokátem a purkmistrem a zemřel dne 4. května 1739 v Rudníku u Ratiboře. Císařem Karlem VI. byl ve Vídni dne 10. října 1721 povýšen do rytířského stavu kralovství Českého s praedikátem „von Adlersfeld“. Takto stal se Jan Maximilian Fritz zakladatelem šlechtického rodu, který za 18. století náležel k předním šlechtickým rodům zemí českých a vládl mnohými statky, a jehož rodokmen připojujeme zde na str. 285.

Rodina Fritzů „von Adlersfeld“ není nikterak ve spojení s jinými rodinami, které také do šlechtického stavu povýšeny byly s praedikátem „von Adlersfeld“.

Znak Fritzů von Adlersfeld jest složen ze štítu, na příč rozpůleného, v jehož spodním, modrém poli na zelené půdě jest stříbrná brána s dvěma pobočními komnatami, mezi nimiž uprostřed jest trojzubým cimbuřím opatřená věž a jehož vrchní pole opět jest rozpůleno podél. V pravé polovici vrchního pole, která má zlatou půdu, jest poloviční černý orel, v levé, s černým polem, na pravo vykračující zlatý lev. Přílbové strany jsou v pravo černozlatá, v levo modrostříbrná; na krytbě stříbrné brány, a to na její věži jest v letu rozpiatý černý orel.

Ve Slezsku náležely šlechtické rodině „Fritz von Adlersfeld“, pokud jest zjištěno, následující statky:

„Pogrzebin“ = Pohřebín na Ratiborsku (1721—1724), „Rudník“ (1723—1797), „Silberkopf“ = Stříbrník (1723—1748 a 1765—

[1]) Ze snubního listu Davida Arnošta Fritze jest jisto, že byl synem purkmistra Jana Fritze v Litovli.

[2]) Jan Maximilian Fritz narodil se r. 1572 a Marie Alžběta Fritzová r. 1683, oba v Opavě.

Rodokmen Fritzů von Adlersfeld

(z laskavosti Josefa Fritze von Adlersfeld a choti jeho Eufemie).

Jan Maximilian Fritz,
přísežný advokát zemský a purkmistr v Opavě, katolík (* 19./5. 1672, † 4./5. 1739); manželka Zuzana Alžběta Franzová (* v Opavě 13./3. 1679, † 6./11. 1756). Jan Maximilian povýšen cís. Karlem VI. do stavu rytířského v Čechách s praedikátem „von Adlersfeld" dne 19. října 1721, s inkolátem téhož dne. Týž měl 7 sourozenců z trojího manželství a sám dceru a 10 synů, z nichž se oženili toliko 3:

František Josef Antonín (* 29./3. 1702 v Opavě), zemský rada v Opavě; manželka Eleonora Klimkovská z Klimkovic. Z dětí jeho známa jen dcera.

August Václav Tadeáš (* v Opavě 4./8. 1709, † 8./10. 1781); manželka Josefa z Tluk a Tošonovic; měl 9 dítek, z nichž se oženili 2 synové:

- **Jan** Nepomuk Matěj Viktor (* 4./2. 1747, † 3./6. 1816); manželka Augusta z Poničkova; měl 2 dcery a 3 syny, z nichž se oženil jeden:
  - **Karel** Rudolf František Vilém (* 17./8. 1786, † 1./6. 1862), tajný justiční rada, purkmistr v Nise, hejtman vojenský, byl třikráte ženat a měl jedinou dceru.
- **Josef** Arnošt Stanislav (* 13./4. 1748, † 9./10. 1807); manželka Marie Josefa Glöcknerová; měl mimo dceru jen jednoho syna:
  - **Benedikta** Josefa Antonína (* 12./1. 1771, † 1./5. 1828), rytmistra, zemského stařešinu; manželka Žofie Wippachová; měl 9 dcer a 3 syny, z nichž se oženili dva:
    - **Ludvík** Josef Arnošt Reinhold (* 17./9. 1797, † 9./1. 1848), poručík, berní inspektor; manželka Josefa Clemenzová; měl 5 dcer a 1 syna:
      - **Josefa** Karla Zbyňka Jindřicha (* 22./5. 1845), podplukovníka; manželka Eufemie hrab. Ballestremová di Castellingo, spisovatelka, čestná šlechtična c. k. ústavní kapituly „Maria Schul" v Brně, má 1 dceru.
    - **Mořic** Jan Nepomuk (* 20./10. 1804, † 29./1. 1861), berní vyšetřovatel; první manželka Vilémina Goltschová, druhá Alžběta Roesnerová; měl z 2. manželství 4 dcery, 2 syny, z nichž 1 jest ženat:
      - **Ludvík** František Mořic (*22./1. 1851), soudní úředník; manželka ovdovělá Amalie Basiliusová, rozená Schützova; má 1 syna:
        - **Gustava** Karla Ludvíka (* 4./3. 1882).

Leopold Benedikt Bernard (* 7./4. 1724, † 30./4. 1791); manželka Anna Marie z Rottenberka; měl 6 dcer a 4 syny, z nichž se oženil 1:

- **Karel** (* v Rudníku 21./12. 1748, † 19./6. 1827); manželka Kateřina Kalitkova:
  - **Karel Emanuel**; první manželka Eva Stillfriedová z Ratenic, druhá Antonie Kernová; měl z prvního manželství 2 syny, z nichž se oženil 1, z druhého syna a dceru:
    - **Karel** (* 8./10 1826, † 21./12. 1884), soudní úředník; manželka Marie Andermannová; má 1 dceru a 1 syna ženatého:
      - **Oskara** Rudolfa Josefa (* 21./8. 1863), státního lesního úředníka; manželka Anna Daunichová; má 2 dcery a 3 syny:
        - **Viléma** Ludvíka Aloisa (* 3./3. 1897).
        - **Jindřicha** Frant. (* 2./10. 1900).

1774), „Lissek a Neudorf“ u Ratiboře, „Kornowatz“ u Pohřebína, „Mannsdorf“ u Nisy (1769—1802), „Comprachtczütz“, Lhota u „Zirkowitz“, „Dornetzko“, „Dombrowa“, „Straduna“ (Nová), „Rothaus“, „Kalkau“, „Mosurau“ (= Mozorov), „Ehrenfeld“ u Mozurova (1786—1829), „Brzesnitz“, „Sudoll“, „Habicht“, „Pitschen“, „Wüttendorf“, Alt-Wohlau“, „Hammer“, „Auras“,[1]) „Wiedewake“, „Fassendorf“ a „Pawlowitz“ v Čechách. Vše až do roku 1832, potom již jen „Ritterswalde“ a „Bischofswalde“, nyní pak nemá rod ten již statků vůbec.

Rod Fritzů von Adlersfeld v zemích českých má svůj původ, a byl dříve bohat statky. Dnes jest již schudlý, zajímá nás více svou minulostí než významem za přítomnosti.

MUDr. J. Smyčka.

Literatura.

Řády selské a instrukce hospodářské 1350—1626. Vydal Josef Kalousek. (Archiv Český, díl XXII.) V Praze 1905. Str. 606. Pro právní a sociální poměry rolnického obyvatelstva v zemích českých měli jsme dosud poskrovnu pramenů vydaných. Emler,[2]) Truhlář[3]), Chlumecký,[4]) Schlesinger[5]) podávají jen nepatrné zlomky obrovské látky, a to, co K. Grünberg ve svém díle „Die Bauernbefreiung und die Auflösung des gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisses in Böhmen, Mähren u. Schlesien“ (Lipsko 1893) otiskuje, jest časově dosti obmezeno, ukazujíc pouze poměry let 1680—1848.

Že neměli jsme a dosud nemáme vylíčení této u nás poměrně důležité třídy obyvatelstva, nemusím ani podotýkati. Úkolu toho ujal se sice již před časem Kalousek, ale narazil při tom na zmíněný již nedostatek vydaných a sebraných pramenův. Tomu

---

[1]) Místní tato jména psána jsou podle „Topographisches Handbuch von Oberschlesien von Felix Triest. — Breslau 1865“. Ostatní pak místní jména podle rukopisu mně na použití zaslaného.

[2]) Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými. Praha 1881.

[3]) Registrum bonorum Rosenbergicorum. Poj. kr. čes. Sp. n. VI. 10.

[4]) Einige Dorfweisthümer aus Mähren (A. Z. K. oest. Gesch. Q. XVII.).

[5]) Deutsch-böhmische Dorfweisthümer (Mit. d. V. Z. G. d. D. in B. XV. a XXII.).

tudíž odhodlal se věnovati především, a výsledky této práce podává v XXII. díle Archivu Českého, vydávaje „písemná pravidla někdy vydávaná, aby se jimi jako platným zákonem spravovalo obyvatelstvo vesnické v obci i v rodině, doma i na poli, nechť ta pravidla přišla k místu nařízením královským, snešením sněmovním nebo nálezem soudu zemského s platností pro celou zemi, nebo nařízením vrchnosti pro celé její panství, nebo povolením jejím pro jednotlivé obce nebo osoby, nebo usnesením sousedstva v obci s platností pro celou obec, nebo smlouvami mezi vrchnostmi a poddanými, anebo mezi jednotlivými sousedy obce vesnické (str. VIII.)“.

Dle tohoto programu obsahuje sbírka:

1. předpisy platné v celé zemi České vůbec všechny, z Moravy pak ty, kterými se upravovaly nejdůležitější poměry lidu poddaného, jmenovitě jeho vázanost k půdě a k pánovi, potom způsob, kterým bylo lze se zbaviti svazku s jistým panstvím a kterak poddaný mohl se souditi se svou vrchností, konečně i ukázky podobných předpisů ze Slezska.

2. Pravidla článkovaná o právech a povinnostech vesničanů, platná na jednotlivých panstvích, která byla druhu dvojího:

a) Buďto se o nich sousedé v obci usnesli na svém soudě a vyhlásili je k obecnému zachovávání. Prameny toho druhu zvláště v Německu byly velmi hojny a sluly buď Weistümer nebo Oeffnungen, nebo, byly-li napsány, Rotel, Rodel, v jižním Německu nejčastěji Ehaftrechte, Ehaftaidinge nebo Pautaidinge, poněvadž usnášení o nich dálo se v „echte Dinge“, v pravidelných shromážděních obcí. Na Moravě a v Čechách v končinách německých říkalo se jim Rugen nebo Rügen.

b) Anebo vrchnosti předepsaly taková pravidla prostě svým poddaným, a takové artikule soudní jsou pak čteny na soudech purkrechtních neb obecných. Vedle toho vydávaly však vrchnosti svým úředníkům instrukce o správě lidu poddaného a o náležitém vedení hospodářství v celku i v jednotlivých jeho oborech.

3. Ukázky drobných pramenů selských, t. j. smluv, privilegií atd.

V ohledu časovém počíná se sbírka zákonníkem Karla IV. a má jíti v nepřetržitém chronologickém seřazení až do polovice století XIX., až do zákonův o odstranění moci vrchnostenské a o vyvázání půdy. Vydaný díl ovšem obsahuje pouze prvou část

této látky až do roku 1626. Z přehledu obsahového jest ihned patrno, že četně zastoupeno je století XVI. a XVII., mnohem méně však XIV. a XV.

Písemnosti jinde dosud netištěné otiskuje Kalousek celé, leda by mu v tom byla zabránila zvláštní překážka nějaká; prameny jinde již tištěné uvedeny jsou však většinou u výňatcích, neboť sbírka nemá býti pouze sbírkou netištěných pramenů práva selského, nýbrž sbírkou tvořící v každém ohledu široký podklad pro dějiny selského stavu u nás. Jen urbáře, ovšem také velmi důležitý pramen, byly Kalouskem vyloučeny úmyslně, aby látka nevzrostla do míry příliš veliké.

A tak nalézáme zde hojnost látky na posouzení nejrozmanitějších otázek selských v právu veřejném i soukromém, a to v odstavcích: o správě obcí, o rychtářích, o hromadách obecních, o vesnickém soudnictví, o rozličných třídách selského obyvatelstva, o poměrech sedláků mezi sebou a k vrchnostem, o trestání trestných činů selských, o právu dědickém, o smlouvách, o právech na nemovitostech, o gruntovních knihách a registrech atd. Podrobné a důkladné reální, místní a osobní rejstříky ke sbírce připojené čtenáře zevrubně informují o těch a jiných věcech.

Doufáme, že brzy Kalousek nám podá nejen pokračování této sbírky, nýbrž i vlastní zpracování dějin stavu selského, a to v rozsahu pokud možno nejobšírnějším, k čemuž touto prací jak záslužnou tak důkladnou učinil počátek nejlepší. *Dr. J. Kapras.*

Literatura česká XIX. století. Dílu III. část I. Od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi. Se 44 vyobrazeními. Napsali: Jos. Hanuš, Jan Jakubec, Jan Kabelík, Jarosl. Kamper, Arne Novák, Jos. Pekař, Zdeněk Tobolka, Jaroslav Vlček. Str. VIII+764. V Praze 1905. Nákladem J. Laichtera.

I tento díl zdárně řeší úlohu sobě vytčenou a čím více blíži se roku osmačtyřicátému, tím větší zajímavosti a poutavosti nabývá. Družina spolupracovníků stále se rozšiřuje — jak se také šíří zpracovaná látka —, i setkáváme se tu s několika novými jmény (Jan Kabelík, Arne Novák, Jos. Pekař, Zdeněk Tobolka), která čestně staví se po bok pracovníkům už známým a úkolů svých čestně se zhošťují.

V hlavě I. (1—35), ozdobené třemi pěknými a vhodnými vyobrazeními (podobiznou Máchovou, náměstím litoměřickým a náhrobkem Máchovým), Jaroslav Kamper svižně, ohnivě, sympathicky, s opravdovým vnitřním procítěním líčí stručně, ale přehledně život i činnost Máchovu. Srovnává život Byronův a Máchův, vytýkaje velký rozdíl mezi životními poměry obou. Proti obyčejným údajům (na př. Arbesovu) dokazuje, že se Mácha narodil **16.** listopadu (nikoli 10.) 1810, a hledí určiti, jak bystrý duch matčin, dojmy ponurého okolí, četba i přátelé účinkovali na mysl básníkovu a živili v ní fantastickou náchylnost, kdo v něm roznítil vědomí národní (matka a přítel Pokorný) a jak polští romantikové zavedli jej k Byronovi. Podává přehled jeho studií, romantické záliby, toulky, herecké pokusy na ochotnickém divadle a osudný jejich následek pro celý život Máchův: nešťastný román životní prožitý s prostou Eleonorou Šomkovou, dcerou knihařovou. Vznik a neúspěch „Máje“, zklamání v lásce, život a předčasná tragická smrt v Litoměřicích — vylíčeny svědomitě a kriticky dle všech dostupných pramenův; několik chybných dat jednak důmyslnými hypothesami jednak z pramenův úředních opraveno (na př. na str. 18.). S podobnou stručností oceňuje Máchovu básnickou činnost a význam; střízlivě posuzuje „Máj“ a dospívá k úsudku, že zásluhy Máchovy o zdokonalení české formy básnické se přeceňují, rozbírá cíl, přednosti a nedostatky (na př. rozpory v charakteristice, nejasnost děje a postav), subjektivismus v této básni a dokazuje, že za Vilémovým přemítáním o zklamání a beznadějnosti skrývají se názory Máchovy. Zkoumá Máchův byronismus a stopuje shody a neshody mezi Byronem a Máchou; dokazuje (27), že závislost Máchova na Byronovi jest menší, nežli se domnívali vrstevníci jeho. Stručně též oceňuje drobné básně Máchovy i prósu jeho, v níž Mácha nedospěl k vlastním ideálům, třebas konal pilné studie k historickým románům. Hlavními znaky jsou tu ponurá romantika, beznadějný fatalismus, nereálnost, subjektivismus, barvitý a pružný sloh. V závěrečné úvaze vytýká jako hlavní zásluhu Máchovu, že rozšířil obzor poesie české, že vnesl do ní pessimismus, pantheistické nadšení přírodní a reflexivní subjektivismus: uvedl ji v přímou souvislost se současnou moderní poesií světovou (35).

V hlavě II. Arne Novák posuzuje Jana Erazima Vocela jakožto básníka (36—61). Psychologicky vysvětluje rozvoj literárního a uměleckého historismu v Čechách za let čtyřicátých, za svrchované to mdloby a malosti životní, kdy také veršovaná díla Vocelova pokládána z té příčiny za znamenitá. Historismus Vocelův vysvětluje rodištěm jeho (Kutnou Horou), jehož slávu a úpadek líčí pěkně náladově, a četbou za mladých let. Stručnými rysy naznačuje hlavní a charakteristické momenty životní; v povaze vytýká ztrnulost, pedanterii, osobní nedůvěru a úzkostlivou opatrnost. Přehlíží jeho počáteční literární činnost německou (básně romantické, komedie a historické novelly). Po česku z ní přepracován „Poslední Orebita“ a „Hlatipisec“ (= Krystalograf), jejichž stručný rozbor tu podán. V „Přemyslovcích“ sloučil Vocel rytířský romantismus západoevropský s domnělou slovanskou dávnověkostí a historický elegismus s konvenčním vlastenectvím let třicátých a čtyřicátých; ale ideje národnostní v nich není (44). Stopuje a oceňuje se kulturní názor a umělecký vývoj Vocelův, jeho nadšený obdiv RKZ (47); celkem prohlašuje se dílo to za chatrné a mdlé, za neuspořádanou snůšku rytířských romancí a vložek bez ústředí a jednotnosti s hrubými vadami formálními; přes tyto vady u současného obecenstva měly básně značný úspěch pro směr vlastenecký.

Podobným tvarem i duchem s nesprávným názorem zbásněn „Meč a kalich“, rozpadávaje se v nesouměrnou spoustu epických jednotlivostí a lyrických uzavřených čísel. Postavy obestřeny anachronistickým vlastenectvím a slovanstvím; Prokop Vel. vystupuje tu jako rytíř smutné postavy. Mocnější vzestup síly básnické značí se v „Labyrintě slávy“. Ale i tu skrývají se ideje soudobé a osoby mluví tendenčním způsobem moderním. Básník českou a slovanskou otázku národnostní zpodobil „jako součást věčných kosmických rozporů mezi idealismem a materialismem, vlastenectvím a kosmopolitismem, křesťanským soucitem a egoismem“ a skrytě do ní vložil „polemický osten proti politickému radikalismu současné mládeže“. Báseň jest ohlasem a napodobením Göthova „Fausta“; v II. díle vystupují Childe Haroldovské motivy; vytýká se značný rozdíl mezi realismem Göthovým a abstraktností Vocelovou, načež probírá se a oceňuje ostatek činnosti básnické („Před březnem“ a „Po březnu r. 1848“).

V hlavě třetí vyličují společně Novák s Pekařem působení Palackého mezi roky 1823—1848 (str. 62—130). Nejprve popisují jeho život a společenské styky v Praze s Jungmannem, Dobrovským, s hrabaty Šternberky, první práce historické, povolání za historiografa král. Českého, jeho společenské styky se šlechtickou i pološlechtickou společností, veselý a okázalý život, přátelství s Egonem Ebertem, známost s Teresií Měchurovou; potom přecházejí k jeho pracím aesthetickým a filosofickým. S pochvalou se konstatuje hloubka a svědomitost průpravných studií aesthetických v jeho kritickém a historickém přehledě vývoje aesthetiky, a ostatní práce aesthetické budované na základě Kantově podrobují se důkladnému rozboru. Z této aesthetické a filosofické činnosti jeho temení velké ideové pojetí jeho historického díla a politického programmu, jí dovršují se pokusy o českou vědu národní. Palacký byl samostatný myslitel. — V další části stanoví se mocný vliv Dobrovského na Palackého (79) a značný rozdíl ve smýšlení obou, vliv hrabat Fr. a Kašpara Šternberků na něho i na kulturní podniky v Čechách (založení musea) a zásluha Palackého „o znárodnění českého Musea (86—98) jakožto redaktora „Časopisu“ musejního, jenž v „Musejníku“ českém sloučil moment národnostně jazykový s cíli naukovými, soustřediv taktně přední zástupce generace starší i mladší a stav se rozhodčím ve sporech jazykových tehdy hlavně na Moravě bujejících (Žák, Trnka). V další VI. stati vylíčena vynikající a hojná činnost Palackého literárně historická, kritická i vydavatelská, ve stati VII. organisace práce národní a vědecké (vznik „Matice České“, reorganisace Musea, archaeologický sbor musejní). Těchto sedm statí bystrým duchem a slohem napsal Arne Novák; v poslední VIII. Jos. Pekař jasně a přehledně líčí Palackého průpravu a přípravu historickou (Würdigung der alten böhm. Geschichtschreiber, Archiv Český, Geschichte von Böhmen a j.).

Nás Moravany zvláště zajímá hlava IV. napsaná Janem Kabelíkem; obsahujeť (na str. 131—188) rozvoj literatury české na Moravě do r. 1848. V I. stati uvažuje o příčinách opozděného obrození národního a literárního na Moravě. Nejdřív uvádí příčiny, proč literární produkci české na Moravě a ve Slezsku věnován zvláštní oddíl. Podmínky rozvoji literárnímu na Moravě byly zvláště nepříznivy, spojení s Čechami

bylo nedostatečné, nebylo literárního střediska, nebylo českého divadla, ani šlechta nezasahovala tak v osvětný vývoj jako v Čechách (zásluhy osvětné hr. Antonína Bedřicha Mitrovského 135), čeština do škol středních vnikla o celých 30 let později než v Čechách, lid selský v bídě, správně vylíčeny smutné poměry národnostní a jazykové. — Ve stati II. líčí počátky nové činnosti vědecké, spisy buditelské a vzdělávací. Vědecké badání zahájeno na Moravě dříve než v Čechách Societate incognitorum (142) r. 1746. Stopuje přehledně, však pilně vlastivědnou činnost nejzasloužilejších o Moravu té doby spisovatelů: Petrášovu, Ziegelbauerovu, Frýbkovu, Monseovu (stolice českého práva na universitě olomoucké), Pitrovu, Habrichovu, Schwoyovu, Cerroniovu, Šeršníkovu; Hankeovu, Dobrovského, Pilařovu, Moravcovu, Steinbachovu (první úplná historie Moravy), dále Poláškovu, Nedělovu. Po tomto stručném přehledě již obšírněji stopuje spisy Fryčajovy a činnost Galašovu, vytýkaje jim hrubý vkus, nepoetičnost a nešvary jazykové, mnohem lepší duchem i jazykem spisy Sychrovy, nešťastné pokusy Hřibovy, mnohem vytříbenější plody Dominika Kynského. Jenom znenáhla česká kniha na Moravě zapouštěla kořeny před r. 1830. — V III. stati líčí plodnější a utěšenější období z r. 1830—1848. Nebylo rodilých Moravanů-spisovatelů, netečnost k literatuře převelká. Stručně popisuje a charakterisuje horlivou vlastivědnou činnost Bočkovu a Volného, vlastenecké působení a spisování Šemberovo, činnost Trnkovu, Mikšíčkovu; upozorňuje na první časopis český na Moravě (Moravskoslezský časopis pro lid 1843—46), probírá obšírněji jazykové spory a odchylky od spisovné češtiny zaviněné Trnkou, V. Žákem, Kampelíkem, načež přechází k básníkům moravským Klácelovi a Furchovi. Básnickou činnost i veřejné působení Klácelovo rozbírá důkladně a obšírně (169—179); oceňuje ideje, techniku i jazyk básní, účinek jejich (Lyr. básní a Feriny Lišáka) na mládež moravskou i ostatní obecenstvo, jeho pronikavou činnost publicistickou i vědeckou (filosofickou) se stručným vylíčením jeho života. Stručně přechází přes milostné a vlastenecké písně snivého, mdlého Furcha, pěstitele vzájemnosti československé k proslulému sběrateli nár. písní moravských Fr. Sušilovi. Z prostředí pěkně vyvozuje povahu i literární jeho činnost, v níž hlavní pozornost soustřeďuje na důležitou jeho činnost sběratelskou; končí vlasteneckým ruchem brněnského ústavu bohosloveckého,

v němž vynikají zvláště Kampalík a Šmídek. — Hlava čtvrtá podává nám tedy pěkný, přehledný obrázek našeho literárního probuzení a obrození na Moravě; litovati jen musíme, že spisovateli jejímu nebylo dopřáno nakresliti jej obšírněji. Bylo by žádoucno, aby spisovatel látku svou zpracoval obšírně a vydal samostatně, tu a tam ji doplniv; jak v Čechách tak i na samé Moravě lépe by se potom rozumělo poměrům moravským mnohem pomaleji se vyvíjejícím nežli v Čechách. Zde pouze přičiňuji několik poznámek. U Šembery na str. 163. mělo by se dodati, že kalendáře jím redigované byly také rázu buditelského a vlasteneckého, a téhož rázu byl i spisek jeho „Böhmische Rechtschreibung“ vydaný r. 1841, jenž vedle vědomostí grammatických měl i šířiti ideje vlastenecké (viz můj spisek „Čeština na býv. universitě“ atd. str. 59—64). Ke str. 165.: v Šenkově „Mor. Vykladateli“ byly také výklady dějepisné (o nejstarších dějinách Moravy) a zeměpisné. Ke str. 187.: vlastenecký ruch theologického ústavu brněnského sluší doplniti podobným ruchem ústavu olomouckého. Okolo r. 1835 vznikla v olomouckém semináři česká knihovna, štědře podporovaná zvláště hr. Bedřichem Sylvou Tarouccou. Češtině od r. 1838 učil bohoslovce olomoucké Dr. Jan Ev. Mácha (v mém spisku str. 19—20). Opraviti dlužno tato nedopatření: Olomoucké gymnasium (str. 140) nejmenuje se už „slovanské“, třebas tento nápis dosud na jeho budově se stkví, nýbrž úředně „české“; nápis zůstal proto, že by stálo mnoho peněz jeho odstranění. — Prelát Napp nejmenoval se Antonín (str. 170 a 172), nýbrž Cyril František. — Sušil neputoval po české oblasti Slezska a Rakous*ka* (str. 184), nýbrž Rakous. — Wurm na str. 188. uvedený nejmenuje se J., nýbrž Ignát.

V hlavě V. (str. 189—211) Arne Novák, aby dal podklad k řádnému porozumění tehdejší české novellistiky, ostře rysuje životní a kulturní pozadí české novellistiky let čtyřicátých a padesátých. Popisuje tehdejší život v Praze a v městech venkovských, společenské zábavy a zvlášť ostře vytýká rozpor mezi dnem svátečním a všedním. Ráz tehdejšího života shrnuje v tuto větu: „Pokorné uskromnění se, tiché oddání se malým požitkům, nevýbojné utkvění na zděděné půdě a zděděných tradicích: toť příznačné rysy celé epochy“. I o české literatuře tato léta vyznačují se maloměstským šosáctvím

a občanskou krátkozrakostí (191). Obyvatelstvo úzkostlivě zachovávalo rozvrstvení společenské. Snahám národním dosti záhy získáno bohaté měšťanstvo českými plesy (1841 první), besedami a divadelními představeními; ještě dříve malé řemeslnictvo. Po městech venkovských šířili probuzení studenti a mladiství řemeslníci jednak společenskými zábavami jednak malebností krojovou. Dny všední věnovány práci a nízkým požitkům, dny sváteční citovému rozechvění, zbožnému nadšení, slavnostní náladě. K tanečním pořádkům přikládaly se miniaturní plesové almanachy „Pomněnky“ (201). — Zvláštní stať věnuje životu ženskému, jednak rozechvěnému sentimentálním pohnutím jednak praktickému a jako představitelku jeho ironisujícím způsobem předvádí ve světle ostrém M. D. Rettigovou jako typ tehdejší krajní sentimentálnosti a banálnosti. Stopuje dále kulturu tehdejší romantické, unylé a přecitlivělé lásky se zanícením vlasteneckým. — Nové síly a svěžesti postupu obrozovacímu dodal český venkov, z něhož pochází většina českých buditelů, poskytuje vděčné látky umění slovesnému (Pravda, Němcová), výtvarnému (Ant. Dvořák, Mánes) i hudebnímu (Smetanovi). (Příště konec.)

Dějiny české hudby. Illustrované katechismy naučné. Napsal Dr. Zd. Nejedlý. V Praze 1903. XI + 262 + 6 příloh za 4 K.

Přítomná knížka věnována je památce Bedřicha Smetany a Zdeňka Fibicha. Tomuto již r. 1901 věnoval spisovatel monografii zvláštní. Dosud neměli jsme knihy, která by podávala dějiny hudby „v její všestranné bohatosti“. Dosud jsou dva spisy, jež nám nahrazovaly dějiny, Jos. Srba-Debrnova „Dějiny hudby v Čechách a na Moravě“ (vyšlo v Novočeské Bibliothéce jako č. XXX. r. 1891) a pak O. Hostinského „Hudba v Čechách“, spisek to určený původně na informaci ciziny. Spisem svým Nejedlý vyvrátil mylnou domněnku, jakoby dějiny české hudby byly hotovou nemožností. Vedle partií, kde se Nejedlý opírá o dosavadní výsledky badání, jsou i partie, založené na samostatném studiu, na př. století 15. Na některých místech uchyluje se Nejedlý od mínění dosud ustáleného. Kniha Nejedlého se končí smrtí Fibichovou a rozpadá se na 8 kapitol. O kapitole prvé, která jest obšírně probrána v jiném spise Nejedlého („Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách“), se zde nezmiňujeme. Sahá od nejstarších dob po r. 1400.

Kapitola druhá, nadepsaná „Doba české reformace“, zahrnuje v sobě léta z r. 1400—1520. České hnutí náboženské nevzniká najednou, kořeny svými tkví daleko v minulosti. Na umění působí však pouze „důsledky svých zásad“ (str. 18). V dějinách české hudby doba reformační od doby předreformační jest oddálena ostrou čarou, a máme pro tuto čáru skoro určitý rok. Husitství zamítá dřívější umění a znenáhla tvoří nové, třeba dnes lze přes to nalézti mnoho prvků spojujících obě doby.

Husitství hlásá marnost světskou, zamítá vše, co nenáleží k životu zbožnému. U husitství v nejplnější míře dovede se uplatniti hudba, pokud dovede povznášeti k tomu, co jediné zasluhuje milování — k Bohu. Duchovní píseň lidová v nejušlechtilejším slovním smyslu rozkvétá v husitství a v nejplnějším květu najdeme ji za století 16. v Jednotě Bratrské. Z chrámů husitských zmizely umělý zpěv a hudba instrumentální, jen tu a tam jsou varhany.

S počátku v husitství shledáváme se se satirickými písněmi, v nichž se brojí proti koncilu Kostnickému a králi Zikmundovi, a projevuje se zároveň nadšení pro kalich a obnovené království Boží na zemi. Bohužel že se nám zachovaly pouze texty, na př. „Jahódky, jahódky“ na posměch milostivému létu r. 1393, známé „Zajíc biskup abeceda“, o témže arcibiskupovi „Slyšte, rytieři boží“, „Němci sú zúfali, na Betlém běhali“, a na ni odpovídáno písní „A ševciť jsú zúfali, na klášter v Bydžově běhali“. Katolíci bojují traktáty, husité písněmi.

První písně táborské dochovaly se nám s nápěvy, Začíná se jimi vlastní doba reformační. „Pochmurnost božích bojovníků, válečná nálada, zahalená v zevnějšek náboženského bratrstva, víra v blízký boží soud a příchod Kristův — to vše nemohlo zůstat bez vlivu i na čistě hudební povahu písní.“ V táborských písních převládá pochmurná tonina frygická, na př. v písni „Radujme se, dočekavše“. Dorická píseň, plná energie, je píseň „Kdož jste boží bojovníci“. Písně tyto obsaženy jsou v Kancionále Jistebnickém z prvé pol. 15. století.

Zachována je celá řada písní českých reformatorů: Husa, Jakoubka ze Stříbra, Martina Lupáče, Jana z Rokycan a j.

Za doby husitské skládány byly též písně příležitostní a „písně obecné“, hodící se vždy a všude při bohoslužbě. Skladateli jejich byli Václav Měřínský a Kliment Bosák.

Husité omezili při bohoslužbě latinu a přivedli k platnosti češtinu. Táboři pak šli až k úplnému odstranění latiny. A stávalo se, že často písně české do chrámů zavedené nesrovnávaly se s církevním zpěvem mešním. Jsou to zvláště písně o Husovi a Jeronymovi. Předhusitské sbory zpěvácké u sv. Víta ponenáhlu se ztrácejí. Zpěvy dosud pěstují se ve školách za řízení kantora a sukcentora. Žáci i jejich učitelé živí se různým žebráním, zvláště koledou.

Rozvoj hudby umělé byl za 15. stol. zastaven, ale rozvíjí se za to lidová hudba, především národní píseň, kdežto hudba instrumentální k platnosti mnoho nepřichází.

V prvé řadě množí se historické písně české, jejichž nápěvy vzaty jsou většinou z písní duchovních neb národních. Tyto jsou nejzajímavější. Z 15. stol. známe asi 20 písní národních, jejichž melodie jsou našim dnešním písním velmi příbuzné. Jsou to na př. písně „Ach, mlynářko, mlynářko“, „Čízku, čižičku“ a j.

Kapitola třetí jedná o literáckých bratrstvech za let 1520—1620, jejichž vznik spadá do 14. stol. Nejstarší zmínka o literátech jest z r. 1372, rozvoj pak bratrstev literáckých náleží 16. stol. Nejedlý jedná zde o úkolech těchto bratrstev, o provozování hudby v chrámě, o hudbě na školách a pěstování hudby pro živobytí. Dále jak byla pěstována hudba na universitě, dotýká se latinských školských dramat, mluví o kancionálech podobojích, o kancionálech Jednoty Bratrské, o rukopisných kancionálech podobojích, o umělých skladatelích kontrapunktických (Jan Trojan Turnovský, Jiří Rychnovský a j.) V další části jedná autor o latinských zpěvech humanistických (skladatelé jejich M. Matouš Kolín, Tomáš Mitis z Limuz. M. Václav Nicolaides Vodňanský), o Žalmech a jejich skladatelích (Jan Vorličný, Jiří Strejc), Vavřinec Benedikti z Nudožer, Komenský).

Mluví o císařské kapele Rudolfa II., o šlechtických kapelách 16. století, probírá hudební dilettantismus století 16. (Kryštof Harant z Polžic), všímá si taneční hudby 16. století a švédské hudby lidové, hudebních theoretiků (Václav Philomates, Jan Blahoslav) a kritiků hudebních (Jan Blahoslav, Dr. Šturm).

Době protireformační věnována je hlava čtvrtá.

Jedná o katolickém zpěvu 15., 16., 17. a 18. století, o zpěvu českých exulantů, o umělém zpěvu chrámovém a chrámové

hudbě instrumentální. Zde zmiňuje se autor o další činnosti literátských bratrstev a jejich zrušení za Josefa II.

Doba barokní zahrnuta je v kapitole páté (1700—1800). Renaisance nezůstala bez vlivu ani na českou hudbu. V Praze se uchycuje italská opera. Operní divadlo zakládá Špork (1724—1737), opera rozbijí svůj stánek v divadle v Kotcích (1737—1781), vedle italské opery ujímá se v Kotcích také německý „Singspiel". Italskou operu hostí také Thunovský palác na Malé Straně. Do r. 1781 spadá vznik Nosticova divadla.

Od r. 1782 zná Praha skladby Mozartovy.

Než italská opera dočkala se svého úpadku a konečně i pádu (1788—1807).

Našla-li opera italská v Čechách půdu sobě málo příznivou, na Moravě našla ji ještě méně. V Brně po prvé dávána byla italská opera r. 1728. Německá opera uchytila se v Brně r. 1778. Po venkově moravském provozovaly se t. zv. „hanácké opery".

O původní dramatické hudbě české není řeči za té doby. Pokud máme své skladatele operní, uplatňují se u nich vlivy cizí. Byl to Jiří Benda, Jos. Mysliveček, Flor. Leop. Gassmann a j. Za doby té skládány byly duchovní opery a oratoria, skladby orkestrální, provozována hudba komorní, virtuosní a taneční.

Také za této doby najdeme theoretiky a kritiky hudební.

Kapitola šestá je věnována době obrozenské, letům 1786—1860. Dr. Nejedlý charakterisuje krátce toto období, jedná o založení pražské konservatoře, o hudbě instrumentální, o pražské opeře za kapelníků Müllera a Webra, za Triebensea, Frant. Škroupa, Nesvadby a Johna (1807—1864). Dále o hudbě dramatické, o působení školy varhanické a hudbě církevní. Zvláštní pozornost věnuje Václavovi Janu Tomáškovi. Hudební theorii zastupuje Jan Jakub Ryba, Dlabač, Zvonař, Ambros a j., kritiku pak Jos. Kras. Chmelenský česky, Ant. Müller německy.

Za doby této věnuje se zvláštní pozornost národním písním a tancům (Kollár, Erben, Čelakovský, Sušil, Bartoš).

Velikých zásluh o českou hudbu mělo tehdy venkovské učitelstvo. Vzorem byl Jan Jakub Ryba.

Vedle písní národních skládány i písně umělé (K. Š. Macháček, Jos. Kras. Chmelenský, Hanka, Čelakovský), k nimž hudbu

komponovali Škroup, Kníže, Jelen, Vorel, Zvonař a j.) R. 1835 založil Chmelenský „Věnec", sbírku to českých písní.

Záhy byl pěstován i mužský čtverozpěv (Al. Jelen), v Brně Hynek Vojáček, dále Jan Nep. Škroup, Horák, Veit, Zvonař, Vogl a j.

Do r. 1823 slyšela Praha pouze opery zpívané německy nebo italsky, r. 1823 provedena byla první opera jazykem českým. Byla to Weiglova „Švýcarská rodina" v překladě Macháčkově. Po tomto šťastném kroku pokračovalo se dále na dráze jednou nastoupené, až r. 1826 provedena byla prvá zpěvohra původní „Dráteník", k níž text složil Chmelenský a hudbu komponoval Fr. Škroup. Vedle Škroupa byla celá řada mužů, kteří stáli v čele pokrokového hnutí v Praze od let 60tých. Byli to Ant. Apt, který založil „Cecilianskou jednotu" r. 1840, téhož roku založil Al. Jelen „Žofínskou akademii"; jim po bok stanuli A. V. Ambros, Ed. Hanslick a Jan B. Kittl, přítel Wagnerův, jehož opery uvedl na stavovské divadlo Fr. Škroup. Do doby té spadá první vystoupení B. Smetany. Po r. 1860 nastává obrat, nastává úplné počeštění veřejného života. Založeny „Umělecká beseda", „Hlahol" a „Prozatímní divadlo".

Kapitola sedmá věnována je době Smetanově, totiž letům 1860—1884, jež líčí Nejedlý s neobyčejným nadšením a pochopením. S jménem Smetanovým spojeno je úzce jméno a působení Otakara Hostinského, z jehož péra vyšla nejlepší dosud kniha o Smetanovi, „Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu" (r. 1901). V této kapitole oceňuje Nejedlý po zásluze Křížkovského, Bendla a Pivodu.

Kapitola poslední věnována je době Zdeňka Fibicha, jemuž již r. 1901 věnoval Nejedlý samostatnou studii. Zde oceňuje Nejedlý též operní skladatele Bendla, Rozkošného, Dvořáka, zmiňuje se o rozvoji „Národního divadla" a stopuje všechen hudební český život až do dnů posledních.

Tato velice pěkná kniha Nejedlého ozdobena je několika vyobrazeními v textu. Ke každé kapitole připojuje autor i příslušnou literaturu a ke konci 26 notových příloh. Stať o Smetanovi vyšla také samostatně. Zdá se, že ve svých soudech je Dr. Nejedlý trochu přísný. *J. P.*

Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách. Napsal Zdeněk Nejedlý. Nákladem Král. České Společnosti Náuk. V Praze 1904. (X + 359 str. 8°). Za 4·60 K.

Průpravou k dílu tomuto jest práce Nejedlého „Poměr zpěvu husitského k hudbě předhusitské“, jež vyšla ve Výroční zprávě Král. Čes. Společnosti Náuk r. 1903. V předmluvě ku svému spisu vykládá autor, že ačkoliv kniha tato „činí pro sebe uzavřený celek, historický i hudební, přece na několika místech otvírá perspektivu do budoucnosti“. Autor má v úmyslu probrati dobu husitskou, od níž chce přejíti na jedné straně k lidovému zpěvu bratrskému, „na druhé k umělé naší vokální polyfonii až po vymření hudby, jež tkví svými kořeny v době předhusitské, až do konce doby reformační i jejích dozvuků . . . Dějiny 14. století připravují to, co přijíti mělo. Jest to mohutné historické praeludium, které však přece jest jen pouhým praeludiem k vlastním dějinám reformačního zpěvu u nás“.

Interess, který Nejedlého vedl při této práci, byl vesměs historický. Tím liší se práce Nejedlého od jiných prací toho druhu, jimž běželo vedle vědeckých účelův též o praktické, což zvláště platí o dějinách písně duchovní. „Tohoto thematu chápali se obyčejně kněží (v Německu Bäumker, u nás Konrád), kteří chtěli z toho těžit pro praktickou reformu lidového zpěvu kostelního: na místo nových písní špatných zavést krásné staré písně, k čemuž ovšem bylo třeba napřed ji znát“. Nejedlý neměl toho interessu, aby znovu vzkřísil písně, o nichž ve své práci jedná. Jemu jsou pouhým historickým materiálem zrovna tak, jako jsou zprávy listin, kronik a pod. Běželo mu pouze o to, aby „vytížil z těchto písní obraz zpěvu předhusitského a zákony, jimiž bral se jeho vývoj“ (str. 3.).

Další rozdíl spočívá v tom, že Bäumkerovi a Konrádovi běželo o ustanovení vývoje každé písně, „aby našli nejlepší tvar její, který by bylo lze oživit“. Z toho důvodu stopují vývoj každé písně až po naši dobu. S tím souvisí rozdíl třetí, že se oba zmínění badatelé omezili na zpěv určitého jazyka národního. A tento jaksi literární princip proniká zvláště naši hymnologii, a to vlivem prací J. Jirečka, jehož záslužná práce má hlavně význam pro historika literárního, nepodává ani přibližný obraz bohatosti hudební, ani se nedovídáme ničeho o nápěvech. „Dějiny zpěvu se stránky hudební musí jíti zcela jinou cestou.

Množství textů nedokazuje nám množství nápěvů. Celá řada textů zpívala se týmž nápěvem . . . Nápěv nám musí býti vodítkem, ne jeho text. Nápěv však neváže se a nikdy nevázal na určitý jazyk, přecházel z jedné řeči do druhé, musíme tedy hledat jeho původ, t. j. kde se objevuje nejdříve" (str. 4.).

A pak zde padá na váhu internacionální latina. Dříve latinské zpěvy byly opomíjeny. Teprve Nejedlý obrátil k nim zřetel a počítal s nimi při své práci, v níž podává dějiny zpěvu v Čechách, ať jakýmkoli jazykem od domácích lidí provozovaného, rozlišuje při tom, co je domácího a co cizího původu. Cizích vlivů Konrád pominul úplně. Nejedlý je akcentuje. Ve své práci všímá si autor též bedlivě hudby instrumentální, takže takovým způsobem zaokrouhlila se celá práce na dějiny české hudby v době předhusitské.

Práce Nejedlého vznikla a byla vykonána interessem historickým. „Že moje práce náleží především v dějiny české hudby, nemůže být sporu. Myslím však, že i jiné obory historické (literární historie i politické dějiny) naleznou tu něco pro sebe. Kdekoliv jsem narazil na problém i jiné discipliny historické, nevyhnul jsem se mu, protože jsem se mu vyhnout nemusil. Podávám své dějiny zpěvu v úzké souvislosti s našimi dějinami vůbec, takže někde nebál jsem se vybočit z hranic, jež určují se dějinám hudby. Jsou dějiny jen jedny, jako život člověka jest jeden. I zpěv jest součástkou života a dějin."

První, kdo si důkladněji všiml našeho starého zpěvu, byl K. Konrád, který r. 1881 a 1893 vydal své „Dějiny posvátného zpěvu staročeského v době předhusitské". Konrád také upozornil na mnohé důležité rukopisy. Ale výsledek práce Konrádovy „jest tak slabý, ať nedím negativní, že dnes rozplývá se v nic". Konrádovi vytýká Nejedlý nekritičnost. Ve své poctivosti a horlivosti dal se svésti k tvrzení někdy dosti dobrodružnému, jež vydával za pravdu nad slunce jasnější. Konrádovy smyšlenky se přejímaly a udržovaly i ve spisech vážných, na př. O. Hostinského a samého Nejedlého v Dějinách české hudby. Nejedlý chtěje pokračovati v díle Konradově, musil si blíže všimnouti jeho práce a při kontrole, kterou vykonal, seznal, že na této práci nelze dále stavěti, nýbrž že se musí začíti znova, a to od základův. A tak Nejedlého práce je vědomou negací práce Konrádovy.

Nejedlý přikročil k svému dílu dobře připraven. Ovládaje dokonale kritickou methodu historickou, jakož i dějinný podklad, zpracoval svůj předmět dokonale. Za historickou hranici svému dílu vytkl rok 1403. Spis psal věcně, nikoli chronologicky, neboť zpráv o době starší je velice málo, takže máme co činit toliko se st. 14., v němž zase hlavně s dobou Karla IV. a jejími dozvuky do konce tohoto století.

Látku Nejedlý rozdělil v pět samostatných skupin tak, že další vždy mimo vlastní své dějiny doplňuje i dějiny předešlého oboru. V dějinách zpěvu u nás v době předhusitské pozorujeme několik oborů dosti samostatně ohraničených. Jest to lidový zpěv, zpěv liturgický, české písně duchovní, zpěv umělý v užším smyslu a zpěv dramatický.

Za doby pohanské existoval pouze zpěv lidový, lidem vytvořený, dnes bychom řekli světský. S křesťanstvím přistoupil k němu zpěv liturgický, na krátko slovanský, později latinský. Lidový zpěv jakožto zbytek pohanství je zatlačován zpěvem liturgickým. Lid nucen zpívati „krleš“. Než úsilí to minulo se cílem, a v 12. st. vzniká první píseň pro lid „Hospodine pomiluj ny“ s nápěvem rázu liturgického (žalmového). Za století třináctého končí se absolutismus zpěvu liturgického. Poesie minnesingrů razí si cestu k hradu královskému i k hradům šlechtickým. Nastává krátká vláda umělých zpěvů milostných německých, již upevnila německá kolonisace. Záhy však vzniká jí soupeř v hudbě francouzské, která se v Čechách ujímá za krále Jana Lucemburského. Do doby Karla IV. spadá rozkvět všech oborů: v četných nádherných chrámech rozléhá se zpěv liturgický, a za doby té vzniká první naše samostatná škola skladatelská (mistr Záviše), komponují se nové hry dramatické, lid nalézá zálibu ve zpěvu, pěje rád, vždyť doba ta je ve znamení blahobytu země. Za takových poměrů končí se století 14., a nastává doba nová.

Kapitola první jedná o zpěvu liturgickém. Křesťanství přišlo k nám z církve východní; s křesťanstvím přišel liturgický zpěv cyrillomethodějský. Jaký to zpěv byl, nevíme, ani v jakém poměru byl tento zpěv k slovanskému liturgickému zpěvu kláštera Sázavského. Trvání liturgie cyrillomethodějské sahá do konce století 11. Další trvání její rádi by dokázali ti, jimž běželo o důkaz, že husictví souviselo s cyrillomethodějstvím.

Zpěv staroslovanský zatlačuje rozvoj římského chorálu gregoriánského, který se u nás objevuje již za st. 9. Ale teprve na počátku století 10. slyšíme o škole v Budči, kde se pěstuje liturgický zpěv římský a jenž došel pěstění v 11. st. také ve škole kapituly Pražské. Znalost tohoto zpěvu vycházela také z klášterů, kde skládány i liturgické zpěvníky.

Do 13. století spadá reforma liturgického zpěvu, jež se přičítá děkanu Vítovi, a to knihou t. zv. troparium z r. 1235, kterou zde Nejedlý náležitě oceňuje poprvé.

Dějinám liturgického zpěvu za Karla IV. dává ráz biskup pražský, Tobiáš z Bechyně (1279—1296). Po Tobiáši z Bechyně přechází hlavní péče o zpěv na kláštery. Vedle biskupův a arcibiskupů pražských velikou zásluhu o zpěv měl Karel IV. Potom vyčítá Nejedlý pěvecké sbory a jejich důležitost, zmiňuje se o vzmáhání se marianského kultu, o mši k Panně Marii, zvané matura, zpívané na úsvitě denním a objevující se u nás již za st. 13. O maturu má zvláštní péči první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic. Kult svátosti oltářní dal vznik maturám o Božím Těle.

Během doby liturgický zpěv se obohacuje, i vznikají nové zpěvy liturgické, vzniká třídílná strofa, přicházejí zde k platnosti lidové zpěvy, jejichž vlivům podléhá i zpěv liturgický.

V další části líčí Nejedlý všeliké vady a zlořády, jež působí na zpěv liturgický, proti nimž bojovala „statuta Arnoštova". Za zlořád pokládalo se i zavádění instrumentální hudby do chrámu. Arnošt nedovedl odstraniti zlořády, jež se časem v hudební liturgii zahnízdily; mnoho viny neslo příliš zkažené duchovenstvo. Nápravu mohl zjednati hluboký, radikální převrat ze samého základu. „Převrat ten přišel, přišla i reforma: husité zreformovali náš liturgický zpěv, vrátivše mu jeho přísnost a ryzost" (str. 94).

Kapitola druhá jedná o zpěvu umělém. Na českou hudbu umělou působila hlavně hudba národa německého a francouzského. Poslední Přemyslovci, provozujíce politiku německou, podporují německou hudbu a zpěv, jenž je oblíbenou jejich zábavou. Praha stává se za té doby předním sídlem německých minnesingrů, z nichž nejdůležitější byl Heinrich von Meissen, zvaný Frauenlob, a jehož vliv možno postřehnouti na nejcennější památce staré české hudby, na leichu „Otep myrrhy". Po smrti Václava II. nastává v dějinách naší hudby umělé úpadek. Obrat k lepšímu nastává za Jana Lucemburského, kdy se v Čechách

ujímá silně, aspoň za pozdější doby vlády tohoto krále, hudba francouzská, jež je representována Guillaumem de Machaut. Než hudba francouzská vnikala do Čech i cestami jinými. Hudbě francouzské otvírala cestu do Čech pražská universita, kde pěstováno učení Jana de Muris, a pak studia některých Čechů v Paříži, na př. Jana z Jenštejna.

Umělý zpěv náš za druhé polovice 14. století vykazuje dvě umělecké formy: leich a píseň. První známý český skladatel jest Mistr Záviš (z druhé polovice st. 14. a začátku st. 15.). Záviš je nejen skladatel, ale také básník. Sám napsal text své milostné písně „Jižť mne vše radost ostává". Jest pravdě podobno, že tento Záviš je totožný s bakalářem, mistrem, professorem a kanovníkem Závišem, který jest asi též autorem několika kostelních zpěvů v kodexu Vyšehradském. Skladby Závišovy jsou pod přímým vlivem zpěvu liturgického. Vedle Záviše vystupuje jako skladatel Jan z Jenštejna, jenž je znám prosou „Decet huius cunctis horis" a písní „Mittitur archangelus", k nimž nápěvy pravdě podobně komponoval také.

Jako třetí stupeň tohoto vývoje uvádí Nejedlý leich „Otep myrrhy mněť mój milý", jejž pokládá za nejcennější plod české hudby umělé doby předhusitské.

Na konci této kapitoly zmiňuje se autor dále o vývoji trojdílné písně, rozebírá píseň „Doroto, panno čistá", „Dřevo sě listem odievá", „Andělíčku rozkochaný" a dvojhlasý rondel ze zač. 15. st. „Flos florum inter lilia" s textem latinským a německým („Ach du getruys blut von alden soln").

Další část knihy Nejedlého je věnována vývoji zpěvu dramatického u nás. Název „dramatický zpěv" volí pro stručnost, a nedopouští se tím snad velikého anachronismu, protože možno skutečně mluviti o jakési „charakteristice dramatické" ve zpěvu staročeských dramat.

Dle hudebního charakteru rozlišuje Nejedlý středověké hry na dvě skupiny: na hry liturgické a neliturgické. Základem pak obou skupin jsou v práci Nejedlého hry velikonoční. Podstatou těchto her je latinský zpěv; co se mluvilo neb co se dálo po česku, byl přídavek. Hudebně v liturgických hrách století 14. možno pozorovati tři stupně, od sebe zcela odlišné: na počátku století 14. vyskytují se hry ve zpěvu rázu přísně liturgického, pak před koncem prvé polovice století vznikají hry skladatelů

umělých, ještě ve stylu zpěvu liturgického, třeba že se zde uplatňují též vlivy jiné (lidový a francouzský). Konečně návrat ku hrám starším, v nichž možno stopovati hudební pokrok her stupně druhého.

První stadium tvoří hry t. z. svatojiřské, ježto se zachovaly toliko v liturgických hrách tohoto kláštera. V nich uplatňuje se pouze zpěv latinský. Druhé stadium tvoří hry umělé, se zpěvem také českým („Mastičkář"), třeba jsou to jen namnoze pouhé překlady textů latinských. Jako třetí stadium uvádí Nejedlý nové přísné hry liturgické, které vylučovaly všechen český zpěv mimo závěreční „Buoh všemohúcí".

Z liturgických her vyvíjejí se během doby hry neliturgické, v nichž čeština vytlačuje hudbu. Z neliturgických, rozpustilých her velikonočních 14. st. s liturgickými zpěvy dlužno na prvém místě uvésti „Mastičkáře" a hry pašijové, hru o květné neděli, o Nanebevstoupení Páně, o Božím Těle, ač jistě nevíme, jak vypadala tato hra. Při hrách těchto posledních brala účast také hudba instrumentální. Jinou formu dramatickou mají vánoční hry české s konce 14. st., v nichž hudebním základem je rovněž píseň. Za 14. st. šířily se také u nás latinské písně vánoční.

Rozpustilé hry velikonoční měly formu frašky se zpěvy, kdežto vánoční hry byly hudební potpourri latinských písní vánočních, někdy i s českým překladem.

Jinou neliturgickou formu dramatickou representují plankty Panny Marie, skladby to umělých skladatelův a umělých básníků, nejsou to tedy ani zpěvy liturgické ani zase zpěvy lidové. V této dramatické formě přichází k platnosti umělý leich, čehož jsme nepoznali v uvedených dramatických útvarech.

Nejedlý pokouší se v této části doplniti, po případě opraviti dosavadní data literárněhistorická rozbory nápěvů hudebních.

Ve čtvrté části probírá autor „lidový zpěv světský". Oddíl tento je nejkratší. O hudební stránce nejstarších písní, jež lid sám si vytvořil, nevíme ničeho. Byly to asi písně t. z. „ďábelské", „prázdné" a „rozmařilé". Ty zachovaly se v Čechách až do st. 12. Také ve zpěvu lidovém nastává převrat kolonisací německou, a tu sbližuje se česká píseň lidová s hudbou umělou. Vliv tento setřel asi národní ráz českých písní lidových, ale povznesl snad jejich hudební úroveň. Na český zpěv lidový působil jistě také grego-

riánský chorál. Důležitým pramenem lidového zpěvu jest též hudba umělá a hudba instrumentální, jak o tom svědčí rukopis obsahující spisy Štítného z r. 1396, na jehož deskách najdeme toho dva příklady. Nejedlý zmiňuje se o laxnosti textů písní, o koledách za doby předhusitské, o písních tanečních a upozorňuje také na německou lidovou píseň světskou.

Oddíl pátý seznamuje nás s vývojem české duchovní písně lidové. Skládali je většinou kněží, ale pro lid se stálým zřetelem k hudbě lidové. A mluvíme-li o „lidové písni duchovní", máme na mysli píseň duchovní lidem zpívanou a lidu vytvořenou, ale nikoli z lidu vyšlou. Duchovní píseň lidovou přinesla teprve reformace. Také duchovní píseň lidová vyrůstá z různých pramenů, z nichž se nejvíce uplatňuje vliv gregoriánského chorálu, kdežto vliv hudby instrumentální klesá na minimum.

Nejstarší zmínku o lidovém zpěvu máme k r. 973, kdy lid zpíval primitivní „krleš", kdežto kníže a páni zpívali již tropus, ovšem německý: „Christe ginâdô! Kyrie eleison und die heiligen alle helfen uns, Kyrie eleison". Teprve r. 1055 zpíval tropus, totiž „cantilenam dulcem kirieleison". Nebyla to však ještě píseň „Hospodine, pomiluj ny", která tvoří třetí stupeň ve vývoji duchovního zpěvu lidového, totiž skutečnou lidovou píseň, jejíž nápěv se nám zachoval až z r. 1397 a jež v pramenech se uvádí po prvé r. 1249. Nejedlý vyvrací tradici, vzniklou za 13. st., jež přičítá tuto píseň sv. Vojtěchovi, rovněž tvrzení protireformačních historiků, kteří vytvořili tradici cyrillomethodějskou a posunují vznik písně této až do st. 9. a vidí v ní zbytky staroslovanské liturgie. Nejedlý klade vznik této písně do st. 12. Tím se sice zmenší stáří této písně, ale přece jenom zůstane nejstarší zachovanou lidovou písní duchovní a jest dle autora starší než nejstarší skutečná píseň německá „Christ ist erstanden", která pochází ze století XIII.

O celé století mladší než píseň „Hospodine, pomiluj ny" je druhá česká píseň duchovní, „Svatý Václave", jež se po prvé objevuje r. 1368 jako „cantio ab olim cantori consueta". Pochází dle toho buď ze samého počátku 14. neb s konce 13. století. Píseň tato, jakož i píseň „Buoh „všemohúcí" a „Jezu Kriste, ščedrý kněže" jsou tedy mladší než „Hospodine, pomiluj ny". Poslední „Jezu Kriste, ščedrý kněže", má podobnou melodii jako německá píseň „Nun bitten wir den heiligen geist". Tyto písně jsou jediné,

jež bylo dovoleno vůbec zpívati za doby předhusitské. V kostele mohly se však zpívat pouze „Hospodine, pomiluj ny“ a „Buoh všemohúcí“. Kromě těchto písní byl všechen ostatní zpěv chrámový veskrze latinský.

R. 1406 vyšel synodální zákaz českého zpěvu, kromě uvedených čtyř písní. Zákaz ten byl namířen proti novotám v tom směru vzrůstajícím. Že by snad existovaly jiné písně, starší, dříve již připouštěné, jak dovozuje ve své práci Konrád, ze zákazu toho nevysvítá. Skutečně za doby předhusitské měli jsme pouze čtyři lidové písně duchovní.

Poslední část oddílu pátého věnuje spisovatel zpěvům roratním. Tradice je přičítá Arnoštovi z Pardubic, ale původ jejich spadá do st. 15., a to ještě latinských, kdežto původ českých patří teprve století 16. Rovněž z dějin zpěvu předhusitského musíme vyloučiti literátská bratrstva, která se objevují na rozhraní 15. a 16. věku výhradně jen u husitův.

Písně duchovní, jež zná literární historie v době předhusitské, nebyly ani k zpěvu určeny, ba namnoze se nemohly ani zpívati, nejvýš byly recitovány na způsob žalmů.

Doba Karlova má veliký význam pro naše umění hudební jakožto „zlaté doby“ zpěvu liturgického, ale během doby nastává úpadek. „Slavná doba českého zpěvu přímo křičí po reformě“. A zásluha o to náleží plným právem době husitské a především Husovi samému. „Hus zazpíval, po něm zazpíval lid — a zpívali píseň novou. Nová doba, nový zpěv“.

Nejedlý uvedl svou knihou leckteré nesprávnosti na pravou míru. Užil ve své práci mnoho nového materiálu, podrobil jej kritice, těžil ze zápisů notových a podal tak jiný obraz naší středověké hudby, než jaký předvedl Konrád. Kniha Nejedlého jest základním kamenem, na němž možno pevně stavěti dál.

Jos. Pešek.

Staročeské velikonoční slavnosti dramatické. Napsal Jan Máchal. V Praze 1906. Nákladem Královské České Společnosti Náuk.

Pan prof. Máchal, který s velikou námahou sebral materiál, týkající se vývoje českých her od doby probuzení, přirozeně byl přiveden k podobnému studiu i zárodků dramatických ve středočeské literatuře. Že pak památky z té doby souvisí s památkami

hl. latinskými a německými, což působí dosti literárně historických problemů, pokusil se také na základě četné literatury o tomto předmětě o některá řešení, jež podává v této práci. Vysvětluje totiž, „jakého druhu byly velikonoční slavnosti české, t. j. obsažené v liturgických knihách na půdě české napsaných, a v jakém poměru nalézají se ke slavnostem jinde obvyklým“ (str. 2.), a to v pěti kapitolách.

I. Rozebírá nejprve slavnosti se základní scénou přihrobní. Jednoduchá tato scéna, v českých knihách doložená jen z antifonáře kláštera svatojirského z 13. až 14. st., byla rozšířena novým dram. živlem, když připojena sequence Victimae paschali, v kteréžto podobě jest v breviři ze 14.—15. st. Samostatný český útvar, náležející prvnímu stupni, jest slavnost zaznamenaná v antifonáři svatojirském z 15. st., již autor rozebírá uváděje proti Meyerovi, který dvě neobvyklé jinde antifony pokládá v ní za nově utvořené, že jedna se již vyskytuje v breviři benediktinů břevnovských s konce 12. st. a druhá v antifonáři svatojirském z 13.—14. st.

II. Nejstarší český doklad slavností s výjevem apoštolským (II. stupeň) je zaznamenán v kod. z 13.—14. st., při čemž jsou jednotlivé zpěvy uvedeny jen svými počátky, z čehož autor soudí, že tato slavnost byla již dříve známa v Čechách. Rozbírá ji a stopuje od poč. 14. st. do 16. st. ve 13 knihách liturgických, jež uvádí. Jsou to breviře, v nichž všech výjev apoštolský následuje teprve za sekvencí Victimae paschali, z čehož soudí autor na zvláštnost specificky českou, zamítaje mínění Langovo, že sem náleží slavnost, uvedená v antifonáři ze 14. st., která má jiný pořad.

III. Nejstarší český doklad slavnosti se scénou zjevení a mastičkářskou (III. stupeň) jest v břevíři z kláštera svatojirského 12.—13. st., potom v breviři z téhož kláštera s poč. 14. st. Rozebírá jednodušší jejich formu a zmiňuje se o složitější. České slavnosti tyto jsou zaznamenány v 7 liturgických knihách, jež asi všechny pocházejí ze svatojirského kláštera, a autor srovnává texty.

IV. Přechod liturgických slavností vykládá dle W. Meyera. Ze staročeské literatury jsou zachovány hry tří Marií; normální formu latinskočeských takových her podává text vřazený do la-

20*

tinského passionálu z r. 1384. Měly nějakou předlohu širší, z níž vybírány jen části liturgicky nezávadné.

V páté kapitole „Úvahy a výsledky" dospívá autor na základě předešlého k zajímavým výsledkům. České slavnosti na prvých třech stupních vývojových byly svérázné a v Praze se ujaly dvě jejich verse, jedna charakteristická scénou zjevení a prvopočátky výjevu s mastičkářem, v ženském klášteře u sv. Jiří, druhá, obsahující jen scénu přihrobní a apoštolskou, všeobecně. Starší předlohy předpokládají „Mastičkáře" z pol. 14. st. i dvě latinskočeské hry z konce 14. st.

Pokud se týče poměru k cizím skladbám, soudí autor, že k prvotnímu tvaru slavnosti české, nám neznámému, byla připojena scéna zjevení z Francie (tak i Meyer) a že upravovatel znal velikonoční hru beuronskou. Forma slavnosti na II. stupni vývoje, čelících proti hrám velikonočním, se ustálila v Čechách za 14. st. Jisté znaky je spojují se slavnostmi svatojirskými i se hrami velikonočními. Latinskočeské hry, světsky zabarvené a rozšířené za 1. pol. 14. st., řadí se ke skupině skladeb, jež zastupuje velik. hra inšprucká, a všechny vznikly asi dle nějaké latinskofrancouzské předlohy, za Jana Luc. do Čech přinesené.

Miloslav Hýsek.

Nová díla.

Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Sepsal Zikmund Winter. Nákladem České akademie. V Praze 1906. Stran IV. a 976. Dílo neobyčejné píle a důkladnosti, založené na všech přístupných pramenech. Podáme o něm obšírnější referát.

Dialektický slovník moravský. Sestavil František Bartoš. Část II. (P—žvichat.) Stran 275—566. Archivu pro lexikografii a dialektologii České akademie čís. 6. V Praze 1906. O znamenité práci této, jejíž původce právě zemřel, bylo nutno odložiti referát do sešitu příštího.

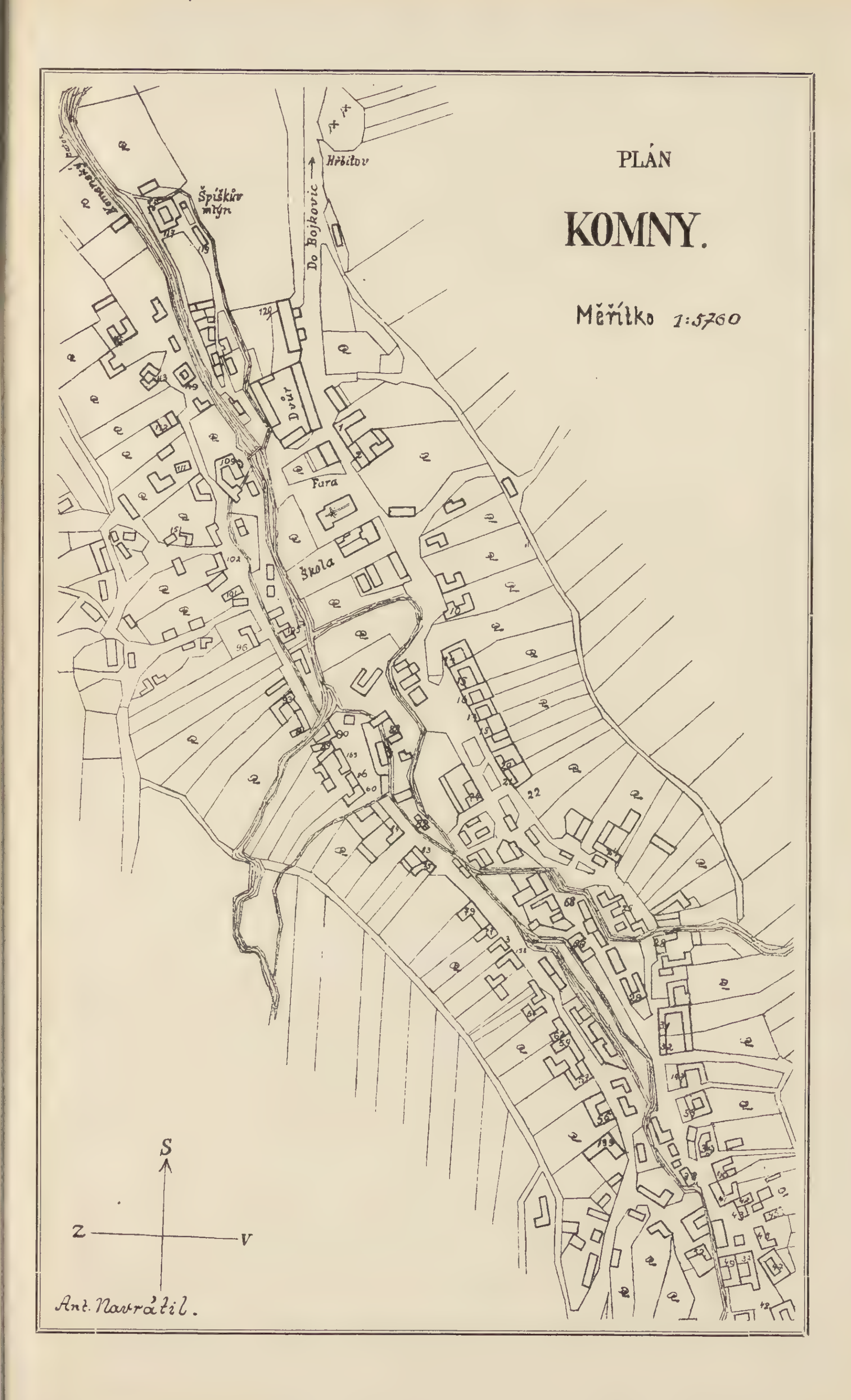
K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od r. 906—1620. Vydal B. Bondy a k vydání upravil i doplnil František Dvorský. Dva díly. Stran XI. a 1115. Obsahují krátký úvod a 1348 listin a zpráv více méně důležitých.

Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und Echtheit Christians von Josef Pekař. V Praze u Wiesnera 1906. Stran 443.

Drei Aufsätze gegen B. Bretholz die Christiansfrage betreffend. Separát stran 295—378 předchozího díla. O význačných a důležitých publikacích těchto Časopis Mat. mor. přinese obšírnou zprávu z péra odborného v příštím ročníku.

Ostatní literaturu bylo nutno odložiti do čísla následujícího.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

PLÁN
KOMNY.
Měřítko 1:5760
Hřbitov
Do Bojkovic
Špiškův mlýn
Dvůr
Fara
Škola
S
Z
V
Ant. Navrátil.

O rytmě veršů staročeských.

Napsal Jos. Letošník.

Pravidla rytmická veršů staročeských posud známa nejsou. Příčinou toho především byla neznalost staročeského přízvuku, o němž se všeobecně myslilo, že od nynějšího přízvuku se různil. Domněnka tato pozbyla váhy, když J. Gebauer ve Mluvnici historické dokázal, že staročeský přízvuk, zhruba vzato, nelišil se valně od nynějšího. Avšak okolnost tato znalosti rytmu staročeského neposloužila, a to proto, že staročeské verše od přízvuku zcela zřejmě se odchylují. Též nápěvy, které u některých písní staročeských se zachovaly, nepoučí nás o tom, a to proto, že samy, tak jak jsou zaznamenány, co do rytmu jsou nejasné. Srovnání se středověkými veršovanými texty německými, jež mohly míti vliv na rytmus veršů českých, má pouze negativní výsledek, že totiž verše české spravují se nějakými pravidly jinými. Pouze zálibou k jistým metrům (čtyrstopý trochej) a k jistým tvarům strofickým (leichy, sloky trojdílné) a rýmy upomínají při staročeských verších na západní vzory.

Nemůže-li vzor rytmu při verších staročeských nalézti se za hranicemi, jest snad nejmoudřejší, poohlédneme-li se po vzoru domácím. Tím nemůže býti nic jiného než píseň lidová.

Lidové poesie staročeské ovšem neznáme; ale známe lidovou poesii nynější. Úkolem těchto řádků bude, srovnati staročeské verše po stránce rytmové s lidovou poesií nynější, aby se poznalo, je-li mezi nimi souhlas neb alespoň podoba. Aby srovnání bylo možno, jest potřeba předeslati základní pravidla rytmické poesie lidové.[1])

Verše trochejské v lidových písních řídí se těmito pravidly.

Na první slabice jest vždy zdvih při slovech dvojslabičných, pokud nenásledují po slovech jednoslabičných, pak při slovech

[1]) Podrobně objasněno na pís. moravských v Českém Lidu ve čl.: O rytmu nár. písní moravských. 1904.

čtyrslabičných a šestislabičných. U dvojslabičných slov nalezne se několik odchylek, u čtyrslabičných a šestislabičných jich téměř není.

Při slovech o lichém počtu slabik této stálosti není. Jednoslabičná slova (i předložky v to počítaje) jsou dle potřeby ve zdvihu neb v kladu; slova trojslabičná a pětislabičná mají zdvih dle potřeby buď na první neb na druhé slabice. Totéž platí o slovech dvojslabičných, následují-li po slovech jednoslabičných. V tom případě tvoří s předcházejícím jednoslabičným slovem rytmickou jednotu a chovají se rytmicky jako slova trojslabičná. Mají tedy slova dvojslabičná v tomto případě někdy zdvih na první slabice (většinou), jindy (menšinou) na slabice druhé.

Při textech rytmu daktylského jsou opět jednoslabičná slova dle potřeby ve zdvihu neb v kladu a mohou tedy státi na kterémkoliv místě daktylův. Všecka ostatní slova mohou počínati také na prvním místě daktylů; mají tedy pak zdvih na první slabice. Kromě toho dvojslabičná a čtyrslabičná slova mohou počínati na druhém místě. Dvojslabičná slova v tom případě vůbec ztrácejí přízvuk. Obyčejně, ač nikoli vždy, předchází v tom případě před nimi slovo jednoslabičné. Čtyrslabičná slova, počínají-li na druhém místě, mají předposlední slabiku ve zdvihu. Slova trojslabičná mohou počínati na třetím místě daktylu, a mají tedy zdvih na druhé slabice. Odchylky některé se vyskýtají jmenovitě při slovech dvojslabičných.

Daktylské stopy vyplňují verše buď netržitě; pak mezi nimi jsou z pravidla přerývky (— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑); jinak, a to častěji střídají se s trocheji (— ⏑ ⏑ — ⏑ | — ⏑ ⏑ — ⏑). V tom případě za trochejskými stopami jsou vždy přerývky; často také i kromě toho za stopami daktylskými. Zřídka jest tvar daktylských veršů tento: — ⏑ — ⏑ ⏑.

Texty jambické jsou velice vzácné a mohou se čísti vždy na počátku veršů též daktylsky; proto jambický jejich rytmus jest z největší části nejistý.

Při následující práci probéřeme napřed texty, které se skutečně zpívaly, tedy písně; jest možno, že tato skládání tím, že vázána jsou k nápěvům, pečlivěji dbají rytmu než básně určené pouze na čtení. Při tom nám bude dobrou pomůckou spis: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách od Zdeňka Nejedlého, v němž nalezneme nápěvy a z části i texty písní staročeských.

Nejstarší známé písně světské pocházejí ze st. XIV. K nim patří milostná píseň Závišova, z níž zachovaly se 4 díly. V písni této (leichu) nápěvy předních veršů v následujících verších se z části opakují. Verše uvnitř jednotlivých dílů se z části rýmují. Obojí tato okolnost jakož i přerývky ve verších usnadní nám určení rytmu.

Aby byl jasnější přehled, označujeme zde stejný rytmus veršů, jež mají společný nápěv, stejnými písmeny, jak učinil Zd. Nejedlý ve své knize, a rytmus označujeme v tom případě vždy jen při prvním verši.

I. a) Jižť mne vše radost | ostává,
b) jižť mé vše | útěchy | stanú,
a) srdceť v túžebnej | krvi plavá,
b) to vše pro | mú paní | žádnú.

II. c) Svýma zraky | skrzě očko
d) silněť střielé | v mé srdečko,
b) bydlímť v-e- | plamennej | moci.[1])
c) V túhách život | mój nemáhá,[2])
d) to vše jejie | krása drahá
b) k tomuť mě | silně připúzie.

III. e) Srdce bolí | silně ve krvi | plovaje,
f) žádaje, žádná, | tvój milosti, | ač sě móže státi.
e) Južť nikoli | živ nebudu | na dlúzě
f) v téj túze, ač | se neráčí | žádná smilovati.[3])

IV. g) Túhať mně po niej, | když na ni vzpomanu,
e) div žeť hned nevzplanu,
omdleje v túhách | stanu,
f) jáz pro ni u | mej mladosti | žalostivě zhynu.

Jiný leich jest s počátku XV. st.

I. a) Otep myrrhy | mněť mój milý,
b) milujeť mě z své všie síly
c) a já jeho zmileléhо,
b) proňž netbám nic na jiného.

Mój milý (mně) běl, | červen, krásen,[4])
jako leteční den jasen.

[1]) V rukopise: v plamennej.

[2]) V rukopise: mój život v túhách. Přehozením tímto se rytmus i přerývka napravují.

[3]) V ruk.: se žádná neráčí. Přehozením se přerývka opravuje.

[4]) Vypuštěním slova mně odstraní se jediná nepravidelnost této písně.

To div z diva, že sem živa,
proňžť sě mé srdéčko znímá.

II. c) Vstanúc i pójdu tohodle,
d) poptám sobě, proňžť mé srdéčko mdlé,
e) řkúc: batíčku, zmilelíčku,
b) zev mi svú tvář, sokolíčku.

Jehožť má duše miluje,
viděli ste, zda kde tu je . . . .
Milost silná, žádost pilná,
k němuž má mysl nemylná.

III. f) Když diech právě o puol noci,
g) stržeť mě jeden z jeho moci,
c) jak neznámý zřezřev na mě,
b) veceť: přenes mě v svém prámě.

Tehdy já naň vzezřiech nice,
domnich sě svého panice
řiech: kam koho, a on: toho,
jehož ty hledáš přemnoho.

Píseň tato má pravidelný rytmus trochejský ve všech verších. Přerývka po druhé stopě se zanedbává, což i v nynějších písních lidových se děje.

S konce XIV. st. jest píseň trojdílná:

a) Dřevo sě listem odievá,
b) slavíček v keřku | spievá,
c) máji, žaluji | tobě,
d) a mecie srdce ve mdlobě.

Zvolil jsem sobě | milú,
ta tře mé srdce | pilú,
pila řeže, ach | bolí,
a tvój budu, | kdeť sem kolí.

e) Srdečko, divím sě | tobě,
f) že nechceš dbáti u | sobě,
g) tvá radost, veselé | hyne
d) pro tu beze jmene.

Čtvrtý verš první sloky stal by se pravidelným, kdyby se místo mecie čtlo mé žže. Verš by pak, přehodíme-li dvě slova, zněl: A mé srdce | žže ve mdlobě. Žže (žehu) znamená zde tolik, co práhne a psáno v rukopise dle Feifalika zye.[1]) Jinak jest píseň tato rytmicky ve smyslu písní lidových zcela správná.

[1]) Feifalik, Altčechische Leiche etc., Sitzungsberichte der Akad. der Wissenschaften in Wien, XXXIX, 664, pís. 811.

Do XIV. st. patří ještě tato píseň:

Andělíčku | rozkochaný,
nade všechny | převýborný,
všie milosti | plný,
mému srdci | zvolený.

Ty si kvietek | ovšem převýborný,
toběť slúžím | beze všie proměny,
já tvój sluha | jediný.

V písni této zcela pravidelné jsou ve druhé sloce první dva verše pětistopé, přerývkou po druhé stopě opatřené. Zajisté nejstarší to zaručené pětistopé trochejské verše naše.

Ze XIV. st. pochází ještě popěvek z Mastičkáře, jehož rytmus textový je zcela zřetelný.

Sed vem přišel mistr Ipokras
de gracia divina,
nenieť horšieho v tento[1]) čas
in arte medicina.

Komu která nemoc škodí
a chtěl by rád živ býti,
on jeho chce uzdraviti,
žeť musí duše zbýti.

Z XV. st. ještě dvě písně buďte uvedeny:

Chci (já)[2]) na pannu | žalovac,
nechcielať mi | trochy dac
mému koni ovsa. —

Píseň tato (Z. Nejedlý, 230) skládající se ze 7 trojveršových slok je zcela pravidelná, upraví-li se některé verše podobně jako zde se stalo vypuštěním ozávorkovaného slova. Přerývka, jak naznačeno v první sloce, zachována vesměs. Druhá píseň:

Slýchal-li kto | práv při vieře
také divy | ot hrnčieře,
jakož tento, | múdrý, jenžto
nazývá sě | Lepič, věz to. Č. Č. M. 1848, 271.

Píseň tato skládá se ze 6 slok téhož rytmu. Přerývka porušena jest ve 3 verších. Odchylka rytmická jen ve verši: Nemocné **trudné** na stranu. Přehozením prvních dvou slov by se odchylka snadno odstranila.

---

[1]) Tato nepravidelnost snad byla skladateli snesitelna, že četl slovo **tento** za dvě slova.

[2]) Nebudiž čteno.

Z písní duchovních nejstarší Hospodine pomiluj ny není rytmicky zřetelna. Příčinou toho jest, že zpívala se po způsobu žalmův,[1]) a ovšem také že jest příliš krátká.

Text písně sv. Václ. s konce XIII. st. však jest již rytmicky zřetelný.

Svatý Václave,
vévodo České země,
kněže náš,
pros za ny Boha,
Svatého Ducha. Kyrieleison.

Nebeskéť jest | dvorstvo krásné,
blaze tomu, | kdo tam pójde:
v život věčný,
oheň jasný
Svatého ducha. Kyrieleison.

Třetí sloka má rytmus sloky druhé.

Ze XIV. st. jsou ještě dvě písně určené pro kostelní zpěv lidový, jejichž nápěvy známe.

Buoh všemohúcí
vstal z mrtvých žádúcí,
chvalmež Boha veselím,
toť nám všem písmo velí,
Pane smiluj se. —

Píseň tato o 10 slokách jest rytmicky pravidelná mimo to, že první verš v ostatních slokách jest o plných třech trochejských stopách, a podobně třetí a čtvrtý verš kromě posledních dvou slok má po třech trochejských stopách.

Jesu Kriste, | štědrý kněže,
suotcem, duchem jeden Bože,
tvoje štědrost naše zbožie
z tvé milosti.

Píseň tato, otištěná v Hymnologii J. Jirečka (str. 89.), skládá se z 13 slok rytmicky přesných, zachovávajíc též přerývku kromě v pěti verších. Avšak pozdější vydání její (text Husův z r. 1530, 1561, 1615) obsahují již rytmické odchylky. Co pozorujeme na této písni, že totiž jí s časem ubývá přesnosti rytmické, pozorovati možno při staročeské poesii vůbec.

Ve XIV. st. též vznikla duchovní píseň o sv. Dorotě, jež však nebyla písní kostelní. Z několika textů, jež se zachovaly,

[1]) Z. N. Dějiny zpěvu, 241.

jest nejpravidelnější text z knihovny universitní, uveřejněný Gebaurem ve Fil. L., 1877, 216. Skládá se ze 12 trojdílných strof celkem o 133 verších.[1])

První strofa budiž zde otištěna.

1. Ó Doroto, panno čistá,
tvój hod ctí cierkev svatá,
nebs ty dievka výborná,
bohem zvolená.

2. Cti, krásy i tvé čistoty
nemóž žádný vypsati,
jimižs ty ozdobena,
Kristu snúbena.

3. Radujici sě s chotěm svým
pomozíž nám tam smutným
k věčné radosti.

Týž rytmus mají i ostatní strofy. Verše trochejské vykazují několik odchylek, avšak verše daktylské (počtem 97) jsou vesměs ve smyslu písní lidových pravidelné, předpokládáme-li ovšem jejich náležitou úpravu, jak v poznámkách vydání výše uvedeného jest naznačeno. Jen v jediném verši (101) jest odchylka. Verš ten zní:

Podiž ke mně, choti má.

Vyměníme-li však poslední dvě slova obapolně, stane se verš správným a zároveň shodným s textem ruk. Šafaříkova a Vyšebrodského.

Je-li nápěv prvních dvou veršů rytmu vzestupného, jak transskribováno v Dějinách Z. Nejedlého, pak ovšem se rytmus textu s rytmem nápěvu neshoduje. Jmenovitě druhý verš svým počátkem zjevně se příčí rytmu jambickému, posuzován jsa dle písní lidových.

Vadou při určování rytmu písně o sv. Dorotě jest, že text její nemá vůbec stálých přerývek, jimiž by verše zřetelně se dělily v určité rytmické jednotky; proto rytmus písně této zcela bezpečně určiti nelze.

Do XIV. st. též náleží Pláč Marie Panny, jenž z části též jest opatřen nápěvem.[2])

---

[1]) Text Vyšebrodský, při němž jest nápěv uveřejněný v Z. Nejedlého Dějinách (149), má hojnost nepravidelností.

[2]) Nápěv v Z. N. Dějinách, 216, text od P. J. Šafaříka, Č. Č. M. 1848, 216.

I. Pláč Panny Marie.

a) Pro buoh račte | postúpati,
b) račte mi tam pomáhati,
c) bych mohla syna viděti,

toho, jemuž tvořec dějí.
Tomu za ny dnes umřieti,
za (vše)[1]) křesťany chce smrt vzieti.

V Pláči tomto, jenž obsahuje 7 trojveršových slok o souhlasných rýmech, jest jen jediná odchylka při slově syna ve třetím verši. Přerývka jest vesměs mimo tento verš zachována.

Zpěv Janův.

a) Sestro moje | milelá,
b) auvech by ty | věděla,
c) vědě žeby | pospiešela,
d) svého syna | plakala.

Druhý Pláč Panny Marie.

Pláč tento rozpadá se dle šestera různých nápěvů v 6 oddílův.

I. a) Pláči mému | hodina,
a) když já vizi[2]) svého[1]) syna
b) na kříži stojiece.

Túho moje veliká,
veselé mé vše poniká,
na tvé muky zřiece.

II. a) Synu mój jediný.
b) trpiš muky bez viny,
c) (a) jsa tvořec nevinný,
d) tvój živótek pravdy plný.

Auvech moje žalosti,
i vel(i)ké pakosti!
Južť (já) hoře mám dosti,
přestanúť mé vše radosti.

III. a) Synu mój | jediný,
kakú | máš muku!
b) Kvietku mój stradúcí,
jézvy máš v rukú.
a) Vezři na mě jedinú,
srdce mé hoří.

---

[1]) Slova v závorkách nebuďtež čtena.
[2]) Odchylka se odstraní, čteme-li: když vizi já svého syna.

c) Na (svú) matku smúcenú
oči otvoři.

IV. a) Na (svú) velmi smúcenú
b) (i) přieliš pohubenú,
c) synu mój laskavý,
d) když (já) vizi tvój bok proklaný.

Tvoje tělo svaté
na kříži rozpiaté.
Veliké máš rány,
za ny za hřiešné křesťany.

V. a) Jemu odpustite
b) — a[1]) — mě samu jměte.
c) mě zaň ukřižujte:
b) chciť ráda trpěti

za syna milého
— a[1]) — Boha pravého.
Pyčte (všichni) hoře mého,
nemohuť skončeti.

VI. a) Auvech kako | sě zapala
a) syna mého česť i chvála.
b) Pakost mi sě (jest) stala,
c) když jsem toho doždala.

Pyčte všickni hoře mého,
syna mého laskavého,
(Jezu) Krista nebeského,
jenž chce za ny umřieti,
za vše křesťany.

Z naznačeného rytmu Pláče Mariina jest zřejmo, že píseň ta téměř bez odchylky řídí se rytmem nynějších písní lidových. Hodil by se ovšem v některých verších i jiný rytmus, jako na př. v od. III. druhého Pláče v lichých verších trochej (Synu mój jediný); avšak to je právě též zvláštností písní lidových. Dosti často se vyskytne píseň, která je textem i nápěvem přesně daktylská; zkoušíme-li ji však čísti trochejsky, shledáme, že i ten rytmus se na ni zcela hodí. To je však jenom náhodou a možno proto jen při krátkých písních. V písních lidových nápěv zpravidla nás poučuje o tom, který rytmus je při písni náležitý; v písních staročeských však nám nápěv mnoho nepomůže. Proto musíme hleděti k jiným okolnostem, jako k přerývkám, k rýmům, k tomu,

[1]) Vloženo; v rukopise není.

které verše mají stejný nápěv a je-li píseň překladem, též k originálu, jak učinil právě při pís. odděl. III. Jos. Truhlář ve čl. O staročeských dramatech velikonočních v Č. Č. M. 1891, 188.

Kromě uvedených duchovních písní jsou ještě z doby předhusitské veršované duchovní texty, při nichž se nezachovaly nápěvy a o nichž tedy nelze bezpečně tvrditi, že byly zpívány. Že nebyly písněmi kostelními pro lid, církví při bohoslužbě připuštěnými, vysvítá z výkladu Z. Nejedlého Dějin, 257. Nebylo-li ledacos z textů těch zpíváno mimo kostel, nelze ani tvrdit ani popírat.[1])

Nám však zde o to nejde, nýbrž pouze o tu okolnost, měl-li text jejich rytmus písní lidových. Proto uvedeme zde ještě několik veršovaných textův.

Ze st. XIII.

Slovo do světa stvořené
v božství schováno,
jež pro Evino zhřešenie
na svět posláno.

Děvce dřéve porozenie
jest zvěstováno,
z Davidova pokolenie
božsky vzchováno.

Ot něhože naše křščenie
jménem nazváno,
pro drahé naše[2]) spasenie
židóm prodáno.

I pro naše vykúpenie
na smrt prodáno,
jehož nám slavné vzkřiešenie
veselě dáno.[3])

S konce XIII. neb zač. XIV. st. pochází píseň o božím těle, o 152 verších, jež jest rytmicky zcela pravidelná bez jediné odchylky. Přerývka jest dosti dobře (kromě 16 veršů) zachována. Zde buď jen první sloka podána.

[1]) Že ani délka ni nepravidelnost textu není na závadu, aby se texty zpívaly, dokazuje staročeská píseň o sv. Dorotě, mající ke stu veršů dosti nepravidelných. V Sušilově sbírce písní naleznou se legendy, zpívané bez strofického rozdělení a se sdruženými rýmy, až 100 veršů dlouhé (Suš. 20). V Bart. II. sb. jsou legendy zpívané až 380 veršů mající (Bart. II. 977).

[2]) Jediná odchylka.

[3]) Adolf Patera, Píseň staroč. Č. Č. M. 1878, 293.

Vítaj, král'u | všemohúcí,
ve všech miestech vševidúcí,
všech kajúcích milující,
věčný život dávající. —
A. Patera, Č. Č. M. 1882, 120.

Z druhé polovice XIV. st. pocházejí též veršované texty: „Zdrávas matko přežádúcie“ a „Otče, bože všemohúcí“, obě rytmu trochejského. Upraví-li se text jejich, jak bývá v obyčeji, nalezne se v nich jen jediná rytmická odchylka. (P. J. Šafařík, Č. Č. M. 1848, 269.)

Rovněž píseň „Vítaj milý Jesu Kriste — vítaj synu panny čisté — —“ (Výb. lit. české I. 323) mimo jednu odchylku jest rytmicky přesná.

Píseň „Vítaj král'u“ svou rozsáhlostí i pravidelností poslouží nám na podrobnější srovnání s písněmi lidovými. Trochejské písně lidové, které jsou též trocheji zakončeny, mají zvláštnost, že verše jejich často počínají slovy jednoslabičnými, ale velmi zřídka jimi končí. Kromě toho při trochejských verších jest velmi malý počet slov dvojslabičných se zdvihem na druhé slabice, a u trojslabičných slov obráceně vždy častěji zdvih jest na druhé slabice než na první. To jest více méně vlastnost všech trochejských písní; odchylka náhodou najde se u krátkých některých písní. Na několika písních Sušilovy sbírky[1]) jsem vlastnost tuto číselně zjistil a úhrnečně ji zde podávám. V písních těch počínají verše jednoslab. slovy v 219 případech a končí pouze v 26 verších. Dvojslabičných slov se zdvihem na první slabice nalezne se 717, na druhé však pouze 97; naopak trojslabičných slov se zdvihem na první slabice jest 128, kdežto se zdvihem na druhé slabice jich jest 222.

V písni „Vítaj král'u“ počíná slovy jednoslabičnými veršů 61 a končí pouze 2. Dvojslabičných slov počínajících zdvihem jest 224 a končících zdvihem pouze 12. Trojslabičných slov se zdvihem na první slabice jest pouze 15, ostatních pak 57. Z toho vidno, že poměry mezi čísly proti sobě stavěnými jsou do jisté míry podobny, mimo to, že rozdíly mezi nimi jsou při písni staročeské větší. Co do slov dvojslabičných jest píseň staročeská přízvuku nynějšího jazyka českého bližší, co do slov trojslabičných však jest ho vzdálenější než uvedené písně sbírky Sušilovy.

---

[1]) Čís. 4, str. 5, 9/12, 13, 15, 22/25, 23, 25, 30, 34, 35, 56, 87/81, 90, 93.

Slova jednoslabičná, strhující na sebe někdy zdvih slov dvojslabičných, bývají také někdy předložkami, čímž v případech takových rozdíl mezi přízvukem nynějšího jazyka a zdvihem básně mizí. Na př.: Ani na nebi jsi věčí. Totéž bývá i při nynějších písních lidových; ovšem také bývá opak, že předložka zůstává v kladu, jako na př.: i pro křivé ostúzenie. Čtyřslabičných slov jest poměrně v uvedené písni staročeské značné množství, a mají zdvih vždy na první slabice. Celkem vidno, že píseň „Vítaj král'u" rytmicky jest nepopiratelně podobna nynějším písním lidovým.

Z ukázek zde uvedených vysvítá, že písně staročeské rytmicky jsou souhlasné s nynější poesií lidovou, jak se jeví v písních moravských, a že tudíž při nich po této stránce lze právě tak pozorovati vliv domácí poesie lidové jako při nápěvech, jak výslovně na to upozorněno v Dějinách Z. Nejedlého.[1]) Kromě toho tatáž shoda rytmická zpozorována i při některých textech poesie duchovní, o nichž nemožno s jistotou tvrditi, že se zpívaly.

Všimneme si ještě textu básní epických, kteréž jistě nebyly určeny na zpěv, jeví-li se také při nich vliv poesie lidové na rytmus.

Vybereme k tomu Alexandreidu a Novou Radu Smila Flašky z Pardubic, a to proto, že jak rozsáhlostí tak i dokonalým vydáním vynikají.[2])

Chceme-li Alex. a NR. po stránce rytmické zkoušeti, musíme, pokud možno, verše jejich napřed upraviti dle zásad vyslovených Dr. Janem Gebauerem v předmluvě k NR. Musíme tedy, kde toho je potřeba, hlásku vypustiti, neb dvě sousední slabiky stáhnouti neb naopak někdy slabiku, kde pravdě podobně se jí lze domysliti, přidati.

Na př. v Al. Buděj.

t(e)dy se j(e)mu uda vezřiece — (23).
tekl potok zemiu krvavě — (135).
mysliv srdce neudatného — (325).

V Al. Vít.

Všeli-ka-kú věcí pilně — (2280).
Ač-li- jich kde sto potepú — (2132).

---

[1]) Jsou to: píseň Závišova, Otep myrrhy, Dřevo se listem odievá, Andělíčku, pak Pláč Marie Panny.

[2]) M. Hattala a Adolf Patera, Zbytky rýmovaných Alexandreid. Dr. Jan Gebauer, Nová Rada Smila Flašky z Pardubic.

V prvních těchto verších změnami ubylo počtu slabik, v druhých přibylo.

Posoudíme-li po takovéto úpravě básně ty rytmickými pravidly písně lidové, shledáme toto:

V Alex. JH. nalezneme při slovech dvojslabičných na sto veršů po 4 odchylkách, v BM. po 5, v mladších rukopisech v SV. po 5 a v B. po 6, v NR. konečně připadá na sto veršů po 7 odchylkách. Zhruba vzato, přibývá při básních těchto s časem odchylek dvojslabičných slov; při nejstarších rukopisech jest jich nejméně. Při slovech čtyrslabičných jest odchylek vesměs málo a celkem skoro stejně; připadá na dvě stě veršův asi po jedné odchylce, při NR. docela až na 300 veršův.

Rytmická pravidla jsou jmenovitě na konci veršů zřejma; nejčastěji, totiž ve většině veršů, nalézáme tu slova dvojslabičná a kromě nich též slova trojslabičná. V tomto druhém případě předcházi slovo jednoslabičné neb trojslabičné neb i dvojslabičné, před nímž bývá slovo jednoslabičné. Velice vzácné jsou případy, kdy končí verše slovy jednoslabičnými.

Poslední stopy ve verších jsou ve smyslu písně lidové tak přesné, že v nich ve všech, v Alex. i v NR. nalezneme sotva více odchylek od rhytmu trochejského než asi 5. Na př.

Má-li pokojný tento věk — (SV. 852).
a jich král stáše přede mnú — (SV. 1338).

Tato téměř naprostá pravidelnost posledních stop souvisí patrně s rýmem. Rým jest totiž skoro vesměs dvojslabičný,[1] a zdá se, že skladatelé jmenovaných básní cítili potřebu, aby první slabiky rýmu připadaly na stopy se zdvihem; proto asi ta pravidelnost.

Dosti oblíbeny jsou v básních našich sdruženiny dvou trojslabičných slov, z nichž první bývá zastoupeno jednoslabičným s následujícím dvojslabičným slovem. Tyto sdruženiny bývají obzvláště v druhé polovině veršův. V nynějších písních lidových jsou takové sdruženiny ještě hojnější. Za příklad sdruženin staročeských buďte tyto verše z AJH.:

odňadž jedyžto přijidú — (6).
kdež jich čakaje, ležieše — (8).
potkal j'ho v horách, přijeda — (18).
kromě slov božích jediné — (65).

---

[1]) Na několik případů rýmu jednoslabičného upozornil J. Gebauer v N. R., 33.

Zkoušíme-li odstraniti rytmické odchylky při slovech dvojslabičných a čtyrslabičných přehozením slov, skoro vždy se nám to podaří. Jmenovitě v tom případě zpravidla napravíme rytmus, přehodíme-li odchylné slovo na konec verše. Jest tedy možno a pravdě podobno, že příčinou odchylek rytmických velmi často jest rým, jako na př. v těchto verších NR.

2 1
neb tehdy panstvie orlovo — (15).
děkova z toho orlovi — (29).
ktož skládal toto pravenie — (67).
ti všichni k tomu ponuku — (110).

Téhož rázu rytmického, jako epické básně obsahu světského, jsou veršované staročeské legendy. V legendě o dětství Ježíšově s poč. XIV. st. (Č. Č. M. 1885, 123) nalezne se při slovech dvojslabičných na sto veršův asi 5 odchylek, v leg. Jidášově z téhož století (Č. Č. M. 1888, 86) asi 6 a v leg. O božiem umučenie rovněž ze XIV. st. (Č. Č. M. 1886, 589) asi 8. Při slovech čtyrslabičných, která jsou nepatrně zastoupena, jest jich poměrně ještě méně než při uvedených básních epických. Verše jejich jsou skoro napořád trocheje čtyrstopé bez pravidelné přerývky.

Z toho, co o epických básních staročeských řečeno, vysvítá, že sice jsou méně rytmicky pravidelné než staročeské písně, avšak že také jsou, alespoň pokud se týká básní trochejských, příbuzny rytmicky poesii lidové.

Od středověké poesie německé liší se básně staročeské co do rytmu podstatně. V básních staročeských počítají se slabiky, ač mnohdy povrchně, a nikoliv pouze zdvihy. Rýmy v nich jsou dvojslabičné mimo řídké odchylky a nikoliv jednoslabičné, končí zpravidla kladem a nikoliv zdvihem. Rytmus jambický jest při nich velikou vzácností. Na několik veršů končících zdvihem a rýmem jednoslabičným upozornil J. Gebauer v N. R., 33. na př.:

Každý rád o pokoj stoj,
toť jest vždycky smysl mój. 807.

V Dětství Ježíšově čteme:

Poviešli mi čso jest a,
uvěřím já tobě ťda. Č. Č. M. 1885, 125.

Ze všeho, co bylo řečeno, vysvítá, že staročeské básně a jmenovitě písně po stránce rytmu textového podobaly se nynějším písním lidovým; že písně staročeské také hudebně jim byly pří-

buzny, na to upozornil, jak bylo řečeno, Z. Nejedlý ve svých Dějinách. Z toho plyne, že staročeské písně lidové po obou těch stránkách se podobaly písním nynějším.

Že tomu tak skutečně bylo, přímými ukázkami ze staré poesie lidové dokázati nelze, ale ovšem z doby nejblíže pozdější, totiž s konce XV. a ze XVI. st.

Z té doby totiž známe počátky některých písní lidových, které příležitostně v různých spisech, jmenovitě v kancionálech byly citovány nejvíce za tím účelem, aby jimi naznačen byl nápěv písní duchovních. Uveřejnil je J. Jireček v Č. Č. M. r. 1879 a 1881. Nápěvy k některým z těch písní podal O. Hostinský ve spisku: 36 nápěvů světských písní českého lidu XVI. st. 1892. Písně ty zaznamenány byly sice teprv ke konci XV. neb v XVI. st., avšak již jako písně v lidu všeobecně známé, takže původ jejich, jak na to upozorňuje O. Hostinský, sahá do starší doby. Nápěvy uveřejněné O. Hostinským přispějí velice k určení rytmu při textech písní. Kde nápěv není v souhlase s rytmem textů, vždy bude připomenuto.

Týž prospěch jest někdy i z písní duchovních stejného nápěvu, jež Jos. Jireček z části též uvedl ve jmenovaném čl.; někdy ovšem v tom směru neprospívají, když totiž se písním lidovým jen zhruba podobají, tak že ani počtem slabik se jim nerovnají.

V následujících řádcích uvedeme počátky písní lidových, jejichž nápěvy jsou známy, dle spisku O. Hostinského. Při nich poznamenáme vždy rytmus a pravdě podobné přerývky. Kde bude s prospěchem, uvedeme též na druhém místě příslušné písně duchovní.

Písně rytmu trochejského.

Čížku, ptáčku | zeleného peří — —
Majíc v srdci | radost, utěšení
vzdadmež chválu | veselé zpievání — —
V tyto časy | naše nebezpečné
div jest vel(i)ký, | že kto z nich zůstane — —

Píseň tato skládala se ze slok, z nichž první dva verše byly pětistopé. Patrný tedy důkaz, že pětistopé trochejské verše v písních lidových na konci XV. st. byly známy.

Proč kalina | v struze stojí? —
Sláva Bohu na výsosti,
kterýž nás živí z milosti,
jenž jest v nebeském království. —

Podobné rytmicky jsou písně: Kdes tam býval holý — Kdyžs u mého | otce sloužil — Nikdy mi se | to nestalo — Pěkná Káča | trávu žala — Stojí lipka | v čirém poli || listu širokého — Střílej, střílej, | mistr Jakub.

Píseň: Noci milá, | pročs tak dlúhá — jest zjevně rytmu trochejského. Nápěv jest sice s předtaktím, avšak O. Hostinský výslovně připomíná, že ta píseň „snad nezačínala asi předtaktím".

Poměrně četné jsou verše trochejské se zakončením daktylským.

Věj větřičku, věj větřičku, z Dunaje —
Znejmež věrní božské opatrování,
kteréž on tohoto dne
měl z lásky své nad námi.

Podobného rytmu jsou písně:

Ach mlynářko, | mlynářko — Dorna chodí | po louce — Jidech tam vedle řeky — Kdo chce býti | veselý — Kto se túlá | neb šúlá — Nyní vám chci | zpívati, || co se stalo v nově — Stuoj, formánku, | nehýbaj — Vij mi věnec, | Haničko milá, || vij mi věnec, | mé srdečko, | vij mi věnec, | mé srdečko, | ve všem zelený — Vímť já hájek | zelený. —

Píseň: Elška milá srdečná | napeč nám koblihů — se zřetelem k textu spíše by se mohla čísti takto:

Elška milá | srdečná
napeč nám koblihů.

Podobně píseň: Sedláček z lesa jede, | vesele prozpěvuje .. svým textem ukazuje spíše k rytmu: Sedláček z lesa jede, | vesele prozpěvuje —

Píseň: Slyšela jsem, slyšela — majíce zření k textu písně duchovní:

Svrchovaný Bože můj, | Otče milosrdný, — spíše bychom čtli v posledním slově daktylsky.

Daktylské verše:

Když jasná | dennice vzchodí — —
Ježíše | pána vtělení — —
Kdo stačí | vypravovati — —
Poslán jest od Boha anděl — —

Jiné písně daktylské:

Dcerko má, | dcerko má, | chceš-li za sedláka — Jižť mi pan | Zdeněk | z Konopiště jede. —

Písně „Čechové, milí Čechové“ a „Aby všichni lidé“ již svým obsahem jakožto tendenční písně politickonáboženské nejeví povahu nynějších písní lidových, jež takovýmito všeobecnými otázkami se nezabývají. Po stránce rytmické složeny jsou ze čtyrstopých veršů trochejských, jež svými četnými odchylkami podobají se středověkým básním, jako jsou Alexandreida neb Nová Rada.

Píseň „Muráňský zámek“, jak se zachovala v Kollárových Zpěvánkách, jest velmi nepravidelná a patrně porušena. Rytmus daktylský se hodí při ní jen na některé nečetné verše. Pravděpodobněji je píseň ta trochejským pětiměrem, často i šestiměrem s četnými odchylkami.

Verše jambické.

Hej! | Nejezď, Marku, | utoneš —
Ach | milosrdný | otče můj —
Minula noční hodina —

Jak z nápěvu vysvítá, jest zde pouze na počátku sloky jambická předrážka; ostatní verše jsou trochejské.

Na | to se štěstí | zdařilo —
Supremus rerum conditor —

Možno, že tu nápěv české písně poněkud přizpůsoben textu latinskému.

Český text mohl by míti též rytmus: Na to se štěstí | zdařilo.

Ó světe, | milý světe —
Patř každý, | jak na světě
příčin mnoho k zlému,
v nichž ďábel | číhá na tě,
chtě přivésti k tomu —
Zvolil | jsem sobě, | nevím co —

Rytmus písně zde poznamenán dle nápěvu. Je-li zde text skutečně ve shodě s nápěvem, nelze rozeznati; počátek té písně by mohl též zníti daktylsky. Ani text písně latinské: „Optimus rerum conditor“, ani text písně: „Slovo věčné Krista Pána“, jež se týmž nápěvem řídí, jako uvedená píseň, nehodí se k nápěvu s předtaktím a tento druhý ani k nápěvu daktylskému.

Z toho, co o písních s nápěvem vzestupným bylo uvedeno, vysvítá, že z nich pouze jedna má bezpečně text jambický (Ó světe); při ostatních to není jisto. Rytmický nesouhlas mezi textem písně lidové a nápěvem mohl snadno vzniknouti tím, že

byl nápěv přizpůsoben písni duchovní, neb že byl tento nesouhlas již původně při písni lidové. Při nynějších písních lidových často se objevuje nesouhlas rytmický mezi textem a nápěvem a svědčí vždy o tom, že text a nápěv nemají téhož původce.

Z ostatních písní bez nápěvů ze jmenovaného článku Jirečkova vyberu pouze ještě dvě písně známé s konce XV. st.

Přišel — je[1]) — kožišník
s kadeřavú hlavú,
paníť jemu nerada:
Beř mi se ven z domu! — — —
Utkal panic pannu
od milého jdieše — — —

Kromě toho zasluhují, aby byly zde uvedeny dvě písně z druhé polovice XVIII. st., obě pětiměru trochejského s přerývkou po třetí stopě.

Vale tobě dávám, | marný světe,
že tvoje nestálost | v tobě květe — —
J. Jireček, Č. Č. M. 1881, 382.

Smutná — to[1]) — novina, | zazněl zvonec,
vypadla hodina, | již jest konec — —
Dr. Václ. Řezníček, Lid. píseň o cís. Jos. II. Č. L. 1905, 269.

Z ukázek zde podaných, ač kusých, vysvítá, že lidové písně s konce XV. a ze XVI. st. rytmicky nebyly jinaké než písně nynější. Že i jinak se sobě podobaly, pozná se po stránce hudební ze spisu O. Hostinského a po stránce textové z výše uvedeného čl. Jos. Jirečka. Touto podobou mezi lidovými písněmi nynějšími a dřívějšími vysvětluje se též rytmický ráz staročeské umělé poesie.

Komna.

Památce rodičův J. A. Komenského věnuje F. A. Slavík.

(Dokončení.)

Jako rodiče jeho, vystěhovali se ještě jiní z Komny s povolením vrchnosti a místo původního jména rodinného dostali jinde nová příjmení, hlavně po rodišti, odkud přišli, na př. v Uherském Brodě rodina „Komenská", „Komňanská" neb Komnenská v XVI. století a r. 1612; z rodiny „Třebínské" v Komně

---

[1]) V originálu chybí.

r. 1575 Mikuláš Třebínský, potom „Komnanský“ a „Komenský“ nazván; z rodiny „Ambrů“ v Komně r. 1602 Jura Ambrů, pak „Komenský“ jmenován;[1]) — v Blatnici r. 1592 Eliáš Komnienský a Štěpán Komenský, ve Strážnici r. 1613 Lukáš Komniansky; — v Kunovicích tři usedlí jménem „Komenský“;[2]) — nebo s Janem A. Komenským stejného jména křestního a příjmení druhý kněz Jan Ign. Komenský, jenž byl I. katolickým farářem v Louňovicích u pověstného vrchu Blaníka v Čechách a zemřel tam r. 1687.[3])

2. Utrpení a změna obyvatelů do r. 1670.

Obyvatelstvo v Komně za té válečné doby velmi se změnilo vůbec. Četné rodiny vyhynuly za vpádu uherských povstalců Bočkajovců r. 1605, za 30leté války 1618—48 a za vpádů Turkův a Tatarů z Uher r. 1663 neb odešly jinam. Komna tehdy trpěla hrozně.

Bočkajovci vpadli sem přes moravské hranice dne 1. května 1605 a pustošíce jižní a východní Moravu, několikráte zle řádili v Komně, nejvíce v červnu, když dobývali Světlova, dne 25. července, v pondělí na sv. Jakuba apoštola, kdy právě slavili pouť čili posvěcení chrámu, a 3. srpna. Poddaní dostali od vrchnosti ručnice a jinou zbraň a vedeni úředníky panskými měli brániti hrad a své dědiny.

„Nepřátelé v den sv. Jakuba ... vpadli na panství Světlovské a zvláště na ves Komnu, která před tím malou zkázu byla vzala. V té bylo lidu mnoho a všechen lid doma, protože posvícení drželi; všecko vůkol obklíčili, skrze ni jezdili, stínali, sekali, jímali, vázali, zapálili, od kteréhožto ohně mnoho lidu uhořelo; neb v některém domě čtyři, šest, osm popáleno jest. Proto raději do ohně lezli a leckdes se lidé ukrývali, nežli by v ruce těm lotrům upadli. Odtud vpadli do Bojkovic, Krhova, Bzového, Záhorovic, Nezdenic, Šumic, Bánova a tak větší škodu učinili, nežli po všecky první vpády . . .

Dne 3. srpna nepřátelé od Trenčína přes hory na panství Světlovské vpadli a lidí mnoho zbili a více jich zajali; nebo nepřestali na tom, že prve přes čtyry sta jich pojednou zbili, když je

---

[1]) „Rodiny Komenské v Uher. Brodě r. 1572—1612“, v Časopise Matice Moravské r. 1905, str. 345.—349.

[2]) Registratura zemská v Brně, rektifikační oddělení, č. 315.

[3]) Časopis Matice Moravské r. 1905, str. 350.—351.

ouřadník co na jatky ovce vyvedl a je opustiv, sám utekl. Ten pak ubohý lid jako hovada na jatky jsa vyveden, co ovce k zabití oddáni byli; neb nemajíce vůdce, k rozkazu nepřátel ručnice a zbraň na zem položiti museli, kterú oni vezmúce, do nich co do hovad strkali a jiné tváří k zemi skladouce, tak stínali . . ."[1])

Podobně utrpěla celá krajina i za 30leté války, za vpádu Turkův a Tatarů r. 1663. Tataři Komnu celou vypálili a osm lidí zabili nebo zajali.[2])

I stalo se v těch ukrutných časech, že zůstalo jen velmi málo lidí a zpustlo mnoho usedlostí, i velkých. Po 30leté válce ponenáhlu se jich ujali noví osadníci, ale často jen na krátký čas. Poměry lidu byly tak zlé, že i z větších usedlostí opět utekli, nemohouce v nich vydržeti: r. 1662 opustil Matěj Hlobec půllán (34 měr polí) a „utekl pro nemožnost"; r. 1664 Tomáš Lysáček podsedek s $3^1/_2$ m. polí, r. 1668 Eliáš Kodrle půllán a Václav Rodimovský (potom Radimovský) $^3/_4$lán s 51 m. polí.

Jiný s povolením vrchnosti opustil větší usedlost a převzal menší, na př. Mojžíš Šťávnický opustil $^1/_2$lán „pro nemožnost" a raději ujal podsedek se 6 m. polí.

Některé pusté usedlosti byly rozděleny: Bývalý dům s $^1/_4$lánem Václava Kováře (čís. postupné 10.) byl pak pustý, a „ta čtvrt obrácena jest na podsedek Janovi Milošovi"; bývalý půllán Mikuláše Skříně též „pustý; dáno Machovi Fojtovému a Janovi Miličkovému . . na 2 podsedky" (okolo r. 1617) a j. v.

Nově osedlé od r. 1656—1670 byly usedlosti: r. 1658 ujal Martin Mráz místo s $^1/_2$l. Mikuláše Kašky, r. 1659 Martin Doležel starou pustinu s $^1/_2$lánem Mikuláše Liškova, r. 1661 Jan Krejčí staré místo s $^1/_2$l. Martina Bařiny, r. 1662 Daněk Švehla starou pustinu se $^1/_4$l. Jana Novotného; r. 1664 Jan Mikulčík starou pustinu s $^1/_2$l. Jana Roskaty (Roučky) a Lukáš Haluza starou pustinu s $^1/_2$l. Jury Šimkového; r. 1670 Štěpán Zedků starou pustinu (podsedek) Eliáše Ostohlavového (jinak Octohlavového).

---

[1]) Dr. Fr. Kameníček, Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu r. 1605—6, str. 88.—111., v Historickém archivě České Akademie č. 4. a v mém „Moravském Slovensku" od XVII. století, str. 9.—14.

[2]) Zemský archiv v Brně: Chaos Pessinum čili Pešinova sbírka pamětí a kronik, otisk v „Moravském Slovensku", str. 41.

„Staré pusté“ usedlosti r. 1670 zůstávaly ještě: 6 půllánů po 34 m. polí: Dubákovský, Vrtíkovský, jinak Vrtilovský, Tomana Družily, Jana Vaňka, Tomáše Valentových, Jiříka Martochových a podsedek se 6 m. polí Jana Rosiky.

Na místě Tomana Družily vystavěla si vrchnost hospodu.

Když zemská komise, sněmem zřízená, popisovala Komnu dne 14. srpna 1670, o starých pustých usedlostech „nevěděli již konšelé, kolik kusů polí ke každému gruntu vlastně patří, protože již od 50 let leží pusté; ale co do výměry prý se rovnají ostatním“.[1])

Přečkalyť ony hrozné vpády uherské, tatarské, turecké a 30letou válku z bývalých 62 rodin jen 7 = $^1/_9$ všech, 11%, totiž: Koudelovy, jinak potom Kudelíkovy nazvány 2, Matějova neb Matějkova 1, Špiškova 1 a Vicenovy a Viceníkovy 3; podle rodů: z bývalých 53 rodů jen 4, = $^1/_{13}$ všech, 7·5%; ostatní vymizely odtud.

Před smrtí J. A. Komenského žilo v Komně dle téhož úředního soupisu 45 usedlých, totiž: Bartoňů Jan, Bajan, jinak Baran Jan, mlynář, Blišťák,[2]) jinak Blšťák Martin, Bobák J., Bzovský Mik., Doležel Martin, Haluza Lukáš, Hruščička Jura (dříve Hrušků Mikuláš), Jurků Pavel, Kadlců J., Kašík Martin, Kopečný Jiřík, Krejčí J., Kudelík Martin a Ondra, Matějků J., Matyášů Vašek, Mikulčík Jan a Vašek, Mráz J., Navrátil Lukáš, Navrátilů Martin, Matěj, Václav a Vacula, Pavlovský Václav, Sládek Pavel, Sova Ondra, Sovů Martin a Šťastný, Starobů Jan a Jura, Struhař Daniel, Šmatlák Mik., Špišek Josef, mlynář, Šťávnický Martin a Mojžíš, Švehla Daněk, Tkadlec Lukáš, Vaňáček Matěj, Viceník Jan, Vicenů Jura a Martin, Vlk Jakub, Zadkalů Lukáš a Martin, Zedků Štěpán a Zemánek Jura.

---

[1]) Registratura zemská v Brně, rektifikační oddělení, č. 353. — Výměra byla tehdy v Komně: všem usedlostem přiděleno $^1/_3$ lepších pozemků „II. třídy“ a $^2/_3$ III. třídy; ke $^3/_4$lánu patřilo 6—9 kusů polí, II. třídy 17 m. a III. 34 m. = 51 měr (viz je dále); — k $^1/_2$lánu většinou také 6 kusů polí (u některých 3, 4, 5, 7), II. třídy $11^{2^2/_3}/_8$ m. a III. $22^{5^1/_3}/_8$ m. = 34 m.; — ke $^1/_4$lánu 3 kusy polí (ke dvěma 4) II. třídy $5^{5^1/_3}/_8$ m., III. $11^{2^2/_3}/_8$ m. = 17 m.; k podsedku nebo zahradníku většinou také 3 kusy polí, nestejné výměry od $2^4/_8$—$7^4/_8$ m., $^1/_3$ II. a $^2/_3$ III. třídy (v. soupis na str. 332. a dále). Později byly jinak rozděleny; větší usedlosti měly tu až přes 20 kusů polí.

[2]) Blištice, zaniklá osada, nazvána pak Bliščisko u Světlova.

Největší usedlosti se $^3/_4$lánu (s 51 m. polí II. a III. třídy) byly tehdy:

R. 1670:	dříve (r. 1656):	Kusů polí	Výměra II. tř.	Výměra III. tř.
			m.	m.
Staré osedlé:				
Martin Blišťák	Adam Blišťák	6	17	34
Jan Matějků		7	17	34
Lukáš Tkadlec	Jura Tkadlců	6	17	34
Jan Starobů	Václav Starobů	9	17	34
Martin Kudelík		6	17	34
Šťastný Sova		6	17	34
Nově pustá od r. 1668:				
Václav Radimovský		6	17	34

Vrchnost vzala si potom do r. 1749 některé celé usedlosti, nejen pusté nýbrž i nově osedlé, nebo část polí jejich a připojila je k panskému dvoru: od $^3/_4$lánu Jana Matějova 2 pole, $13^4/_8$ m.; ze starých pustých 2 půllány u cesty východně: Vrtilovský (mezi nynějšími domy č. 4.—7.), Jiříka Martochových (mezi nynějšími č. d. 36.—39.); z 5 nově osedlých, výše uvedených, 3 po 4 kusech a 34 m. polí: někdejší Roučkův a od r. 1664 Jana Mikulčíka (mezi nynějšími č. d. 40.—45.); u potoka: někdejší Baranův, potom Bařinův, od r. 1661 Jana Krejčího (před č. d. 77.—79.) a bývalý Liškův, od r. 1659 Martina Doležela (vedle nynějšího č. d. 79.).

Za XVIII. století.

1. Obyvatelé a změna usedlých.

Hned na počátku nového století potkalo Komnu a celou krajinu nové utrpení, nové vpády z Uher r. 1703—1706. Když uherská šlechta povstala r. 1703 za vedení Františka Rákóczye proti císaři Leopoldovi I. a opanovala severní Uhry, „vpadli dne 13. prosince t. r. u Velké na Moravu se svými Kuruci“, všade

plenili, lidem všecko brali, dobytek odháněli do Uher, vypálili domy, sbili lidi, vraždili a odvedli mnohé do zajetí.[1])

Zle se vedlo i Komně, když Uhři dne 8. listopadu 1704 opět na Moravu vpadli Vlárským průsmykem k Brumovu a Světlovu, a hned „vyplenili již několik vesnic u Světlova a zapálili".[2])

Řádění Turkův a nové Uhrů, Kuruců, zůstalo v neblahé paměti lidu podnes.

Když nastala klidnější doba, přibývalo zase obyvatelův, a do r. 1749 byly opět všecky domy v Komně, jako r. 1598, osedlé kromě oněch 5 půllánů, jež vzala si vrchnost. Některé usedlosti byly časem rozděleny, a nové domky bez polí vystavěny, do r. 1750 tři na obci, potom jiné.

Staré rodiny od r. 1670 zůstaly: Bobákova, Haluzových a Haluzíkových 5, Jurkovy 2, Kadlčíkova, Krajčovy 2, Kudelíkova, Mikulčíkova, Navrátilovy 4, Sovova, Špiškovy 2, Švehlovy 2, Vlkova a Zemánkovy 2; úhrnem v 79 letech od r. 1670 z 48 rodin 26, = více než $^1/_2$ všech, $54^0/_0$, nebo podle rodův: úhrnem 13 z 38, = více než $^1/_3$ všech, $34^0/_0$; — značný to rozdíl přirovnáním k válečné době před r. 1670, kdy po 72 letech (od r. 1598) zůstaly v Komně toliko 4 rody z 53, = sotva $^1/_{13}$, $7{\cdot}5^0/_0$ všech.

Kdo držel usedlosti za úředního popisu r. 1670 a r. 1749—50, obsahuje přehledně následující výpis z nich.[3]) Uvedeny jsou nikoli, jak sousedily, nýbrž dle velikosti napřed $^3/_4$, $^1/_2$ a $^1/_4$lány, podsedky, u každých nejprve, které byly po 30leté válce stále osedlé, potom nově osedlé, nové pusté (když někdo z nich odešel neb umřel) a staré pusté (teprve po r. 1656 osedlé).

---

[1]) Zpráva městské rady ve Strážnici ze dne 10. března 1706, opis v zemském archivě v Brně R III. 13/3; vůbec o vpádech z Uher na Moravu viz „Dějiny Moravy" od Rud. Dvořáka ve Vlastivědě Moravské.

[2]) Zpráva krajského hejtmana v Uherském Hradišti, podaná císaři zemskou obrannou komisí dne 12. listopadu 1704. (Zemský archiv v Brně, Cerroniova sbírka, II. 264, č. 15.).

[3]) Tereziánský katastr v zemské registratuře v Brně r. 1749 a 1750. Podáváme jej zároveň jako ukázku popisů všech obcí moravských v tom katastru; vedle jmen držitelů jest ještě r. 1670 výměra všech rolí u $^3/_4$lánů 51 m., $^1/_2$l. 34, $^1/_4$l. 17, u podsedků rozličně méně, jména tratí a výměra jednotlivých polí v nich u každého domu. Hvězdičku *) přidáváme, byla-li usedlost rozdělena do začátku XIX. století.

Roku 1670. Jména	Rolí měr	Postup. číslo	Roku 1749. Jména usedlých
$^{3}/_{4}$ lány:			
Staré osedlé:			
Martin Blišťák	51	1.	Jan Staša Václav Haluza a Štěpán Navrátil
Jan Matějů	51	2.	Martin Gajdošek Martin Krajčí a Tomáš Kunčík.
		3.	Vrchnost vzala ke dvoru 2 pole, $13^{4}/_{8}$ m.
Lukáš Tkadlec	51	4.	Martin Haluza
Martin Staroba	51	5.	Štěpán Mikula.
		6.	Na zlepšení 2 podsedků, protože role pusté ležely, přiděleno jim 1 pole, 3 m.
Martin Kudelík	51	7.	Jan Kudelík
Šťastný Sova	51	8.	Martin Malec
Nový pustý:			
Václav Radimovský	51	9.	Martin Surý Martin a Václav Pliska
$^{1}/_{2}$ lány:			
Staré osedlé:			
Vašek Matyášů	34	10.	Josef Zemánek
Martin Sova	34	11.	Matěj Bobák*)
Jan Bartoňů	34	12.	Jura Pucek*) a Martin Špíšek
Jiřík Kopečný	34	13.	Lukáš Švehlík*)
Jan Kadlců	34	14.	Tomáš Světlík a vdova Tomanová
Jura Hruštička	34	15.	Jan Nejezchleba
Ondrys Sovůj	34	16.	Tomáš Navrátil
Pavel Jurků	34	17.	Štěpán Jurkůj
Jan Bobák	34	18.	Štěpán Juckůj (Jutzkůj)
Mikuláš Šmatlák	34	19.	Martin Krajčí
Lukáš Navrátil	34	20.	Václav Šaš
Martin Navrátilů	34	21.	Martin Navrátil*)
Martin Šťávnický	34	22.	Martin Mikulka*)

Roku 1670. Jména	Roli měr	Postup. číslo	Roku 1749. Jména usedlých
Martin Zadkalů	34	23.	Josef Madek*)
Václav Navrátilů	34	24.	Jan Macháček
Jura Zemánek	34	25.	Pavel Dolina a Josef Malach
Jura Vicenů	34	26.	Mikuláš Juráš
Lukáš Zadkalů	34	27.	Tomáš Beran a Martin Kadlčík
Nově osedlé od r. 1656:			
Jan Krajčí	34	28.	k panskému dvoru připojeno
Martin Doležal	34	29.	k panskému dvoru připojeno
Martin Mráz	34	30.	Jan Prokop
Jan Mikulčík	34	31.	k panskému dvoru připojeno
Lukáš Haluza	34	32.	Martin Haluzík*)
Nové pusté (r. 1656—1670):			
Mojžíš Šťávnický	34	33.	Tomáš Mojžíšek*)
Eliáš Kodrle	34	34.	Martin Vápeník
Jan Jonata	34	35.	Mikuláš Mareček
Matěj Hlobec	34	36.	Jan Staník
Staré pusté:			
Dubákovský	34	37.	Josef Haluza
Vrtilovský	34	38.	Vrchnost vzala si ke dvoru 22 m. a za pastviště 12 m. ladem ležící
Toman Družila	34	39.	Martin Mojžíšek
Jan Vaník	34	40.	Martin Zemánek
Tomáš Valentových	34	41.	Jan Peterka a vdova Neradová
Jiřík Martochových	34	42.	k panskému dvoru připojeno
Jakub Vlk	34	43.	Jan Mikulčík
Jan Baran	34	44.	Jan Zeman
¼ lány:			
Staré osedlé:			
Josef Špíšek	17	45.	Jan a Martin Špíšek
Ondra Kudelík	17	46.	Jan Vlk a Pavel Buček

Roku 1670. Jména	Rolí měr	Postup. číslo	Roku 1749. Jména usedlých
Nově osedlý:			
Pavel Švehla	17	47.	Martin Filipčík
Nový pustý:			
Mikuláš Jonata († r. 1662)	17	48.	Jura Blahušek, mlynář Jan Vápeník, panský hostinský
Podsedky:			
Staré osedlé:			
Václav Pavlovský	$7^4/_8$	49.	Josef Haluza
Vašek Mikulčík	5	50.	Tomáš Ohybal
Mikuláš Zborský	$3^4/_8$	51.	Jan Jurkůj
Jura Starobů	6	52.	Martin Staník
Martin Vicenů	6	53.	Martin Milička
Pavel Sládek	6	54.	Martin Malíčků
Daniel Struhář	$3^6/_8$	55.	Jan Kocina (Kocian)
Martin Kašík	$7^4/_8$	56.	Josef Sova
Václav Navrátilů	$4^4/_8$	57.	Tomáš Mlýnek
Matěj Navrátilů	$4^4/_8$	58.	Jan Nevrlík
Jan Vaníček	$3^4/_8$	59.	Jura Švehlík
Jan Viceník	$2^4/_8$	60.	Martin Mančík
Mojžíš Šťávnický	6	61.	Jan Peterka
Nově osedlý:			
Štěpán Zedků	$4^4/_8$	62.	Tomáš Lukšík
Nový pustý:			
Tomáš Lysáček	$3^4/_8$	63.	Josef Růžička
Starý pustý:			
Jan Rosika	6	64.	vdova Růžičková

Domky na obci r. 1750 stály jen 3, později více: 1. měla vdova Navrátilová, 2. Josef Malach, 3. Jan Vlček.

2. Poddanské povinnosti.

Všichni usedlí platili úhrnem tehdy úroku vrchnosti o sv. Jiří a Václavě po 26 zl. 43 kr., o sv. Martině 77 zl. 31 kr., o Vánocích 15 zl. 14 kr., o sv. Janě 15 zl. 4 kr.; dávali 370 slepic,

1140 vajec, 39 korců pšenice, $118^7/_8$ k. ovsa, a robotovali $^3/_4$ roku od sv. Václava do sv. Jana týdně 3 dni: 5 sedláků s 2 koni, 20 s 2 voly, 4 čtvrtláníci s 2 voly $1^1/_2$ dne, ostatní usedlí po 3 dnech pěšky, od sv. Jana do sv. Václava všichni dvojnásobně, po celý týden.

Pšenici a oves dávali, „protože užívali panských porostlin na horách ve své krajině jak pro pastvu tak vysekání pro palivo a stavbu".

Mimo to dávali vrchnosti dohromady 47 mírek (mázů) kmínu, 6 kop 30 hlemýžďů, a urodilo-li se lískových ořechův a hub, byli povinni, nasbírati a odvésti je vrchnosti podle rozvrhu na ně učiněného; neurodilo-li se jich, nebyli tím povinni.

Konopě bylo-li zaseto a sklizeno, museli je lámati a namáčeti, a když jim šafář donesl peří, dráti je.

Včely kdo měli, platili z nich ročně dohromady 9 zl. 9 kr.

Povinnosti tyto měli až do vydání robotního patentu r. 1775. Jím ustanovena byla robota podle zámožnosti a kontribuce (pozemkové daně): z lánu přes 42 zl. 45 kr. daně a roboty se 4 kusy potahu týdně 3 dni, a kromě toho v době od sv. Jana do sv. Václava týdně 3 dni pěší roboty s 1 osobou; ze $^3/_4$lánu daně 28 zl. 30 kr. až 42 zl. 45 kr., roboty s 3 kusy potahu týdně 3 dni a od sv. Jana do sv. Václava mimo to týdně 2 dni pěší roboty s jednou osobou; z $^1/_2$lánu, neplatil-li daně přes 28 zl. 30 kr., s párem potahu 3 dni a od sv. Jana do sv. Václava týdně s jednou osobou pěší robotu jeden den; ze $^1/_4$lánu daně přes 9 zl. 30 kr. až 14 zl. 15 kr., buď jednospřežně nebo pěšky týdně 3 dni po celý rok; chalupník, který neplatil přes 57 kr., měl robotovati ročně s jednou osobou 13 dní, který platil více až 2 zl. 51 kr., týdně 1 den; který více až 4 zl. 45 kr., týdně s jednou osobou $1^1/_2$ dne; který až 7 zl. $7^1/_2$ kr., týdně 2 dni, a který až 9 zl. 30 kr., $2^1/_2$ dne, přes 9 zl. 30 kr., 3 dni.

Poddaným bylo necháno na vůli, aby zůstali při starých povinnostech nebo měli je podle patentu. V Komně rozhodli se pro tento způsob, a obec dala vrchnosti, hraběti Jos. Guiardovi St. Julienovi, toto písemné prohlášení:

„Jejich Excelencí, pane, pane hrabě!

Na vědomí Vám dáváme my celá poctivá Komenská obec: Poněvadž Jasnost Císařská nám vydala nové patenty, tak my vedle tých patentů pokračovat budem a při něm chceme pozůstávat.

Dne 2. listopadu 1775.

Tomáš Blahušek, purkmistr,
a celý ouřad i také celá obec Komenská.“[1]

Při těch povinnostech zůstalo pak do zrušení roboty a do výkupu jejich. Když někdo převzal nebo koupil zde usedlost, napsaly se ve smlouvě a v gruntovních knihách i platy královské, panské a obecní a konečně: „. . . *Protož se tak jemu mocí vrchnostenskej tato (čtvrt . .) gruntu za vlastní oddává a to právo uděluje, by on s potomky svými takovou jakýmkoliv spůsobem, však vždy s vrchnostenského ouřadu vědomím nejen zadati, zaporoučeti aneb zahandlovati, nýbrž i taky proti zaplacení patentní akcidencí v čas potřeby volně a svobodně zaprodati mohl, všechno důvěrně a bez lsti.*“[2]

V r c h n o s t měla tu „d v ů r K o m e n s k ý“, jejž si udělala z p o z e m k ů p o d d a n s k ý c h, většinou z pustých, hospodu též z poddanského domu, v níž se prodávalo ročně vína 27 věder, velký les Lopeník (r. 1750 $783^6/_8$ m., později r. 1777 menší, 573 m.[3])

3. O b e c.

Obec Komenská měla právo pečeti a mohla vydávati a potvrzovati rozličné právní listiny. Na pečeti měla nápis: PECZET OBEC. KOMENSKA a z n a k e m vyobrazení sv. Jakuba ap., patrona zdejšího kostela. Obci patřilo r. 1750 855 jiter 579□° p o z e m k ů: 4 pole (Vrchový los, na Kopanici, nad samou Komnou „Hrádek“, nad Chrástkama), úhrnem 6 j. 456□°, zahrady u domův a louky na Brodecké hoře a na Šafránkách 1447□°, dva lesy 164 j. 1255□° (Uhliska 42 j. 1515□° a Holá Stráž mezi Komnou a Hrozenkovskou cestou 121 j. 706□°) a 26 pastvin 683 jiter 1255□° (v trati „Hrabovská“ zvané: Lipůvek, Draha, Břehy, Chladikov (jinak r. 1749 Chladichov, r. 1750 Hladikov), Hrabovská,

---

[1]) Originál ve sbírce P. J. Jelínka, faráře v Bojkovicích.

[2]) Gruntovní kniha Komenská od r. 1802 na c. k. okresním úřadě.

[3]) Registratura zemská v Brně, dominikální oddělení z r. 1750, č. 15.

Lhotská,[1]) pod Lhotskem, mezi Mrazovú, nad Čistýma, na Skalkách; v trati „Radíkově“: Radíkov, Kameničné, pod Maťatkovú, nad Padělky, Široké dráhy, Široké lose; na „Hrádku“: za Brodci, Hrádek; na „Brodecké hoře“ jinak „Brodské“: Výhon, Chrástka, Draha, Chrastina, pod Chrástkama).

Trati slovou rozmanitě (r. 1749): 1. Zahrádka u domu, 2. Kopanice neb Kopanky, Kopanka, Oujezdy, Laz pod Oujezdy, Losky, v Kútě, Zelnica, nad Panskou, Dílce (činžová pole); — 3. Ořechov, jinak Ořechova, na Šafránkách (obecní zahrady, naproti hřbitovu), od kostela (starého) až po potok, Zápotočí, Podsečové losy, Losky, Vrchový los, Končiny, Mezi cesty a Hnojovou, pod Hnojovou, pod Vrchem, za Žleby na Kopanici, Močáry, pod Skopním, Trevcova, Trevčůvky; — 4. Pod Hrabovci, Záhumení, Záhumenec a Záhumenica, Žleby jinak Žlíby, Hrušoví, Rovina, Rovně, na Zahradě, v Lázku, pod Hrabovskú, Zelnica; — 5. Hrabovská, Žákova (pastvina), Krčemné jinak Křemné (pole ladem ležící, nyní „Krčemné neb Krčevné“) a obecní pastviny Lipůvek a j. — 6. Čisté, jinak Čistá, Dúbravy (louky), na Lískových; — 7. Rubaniska (louky), Žáry a Kopanka (louky); — 8. Radíkov, Maťátkova (louka), Kněžská (pastvina) a obecní pastviny výše jmenované; — 9. Hrádek, Panská rolí a obecní pastviny a lesy výše jmenované; — 10. Padělky, Podsedky, Zádraží, na Kaménkách, na Kútě; — 11. Brodecká hora (Brodská), na Hrádku, pod Hrádkem, nad Štěpnicú, Kračina, Jasčí, Dílničky, mezi Jarčí, jinak též Jurčí, pod Nezdenskú cestú, na Nívce, Kút, v Hrabí, a obecní pastviny Výhon a j. — V lese u Hrozenkovské cesty jmenuje se horská studánka „Turkyně“, dále mezi touto cestou a Komnou směrem k Bystřici úbočí „pod Vartou“, severozápadně Komny k Záhorovicům „Valy“ a „za Stráží“. —

Domy číslovány byly po nařízení r. 1770.

4. Větší domy a staré rody od r. 1790.

Roku 1777 bylo v Komně 117 domů, 131 rodin a 699 duší, po r. 1790: 138 domů, 825 duší,[2]) a po stu letech r. 1890: 191 domů, 1279 obyvatelů českých.[3])

[1]) Zaniklá ves.

[2]) Schwoy F. J., Topographie von Mähren, II. 536.

[3]) Podrobný seznam míst na Moravě dle sčítání r. 1890.

Největší usedlosti (25—33 jiter pozemků domovních, s činžovými od vrchnosti, z nichž ona platila daně, 32—42 jitra) byly r. 1790:

Číslo domu	Jména držitelů	Pozemků			
		domovních		činžových	
		jitra	□°	jitra	□°
1.	Jan Haluza	29	1279	10	1115
4.	Josef Zemánek	26	490	2	1340
21.	Mikuláš Toman	25	1495	5	388
22.	Josef Milička	33	580	8	925
33.	Jan Navrátil	26	85	15	357
49.	Martin Navrátil	26	1574	8	1360
81.	Jan Mareček	25	994	6	947

Po 21 jitrech pozemků domovních měli č. d. 33. Jan Navrátil a 49. Martin Navrátil, 15—20 jiter: č. 1. Jan Halesa, 4. Josef Zemánek, 21. Mikuláš Toman, 46. Martin Krajčí, 52. Josef Mikulka, 56. Martin Malec, 59. Tomáš Mikulka, 80. Jan Mareček, 113. Jan Navrátil, pak 18 domů po 10 až 14 jitrech, ostatní méně, 22 domků bez polí. Bývalý dům Milošův „na Sbořisku" č. 66. měl t. r. jen 10 jiter polí, a držel jej Tomáš Blahušek.

Některé staré usedlosti byly t. č. již rozděleny a též výměra pozemků nová.

Z rodů nejstarších zachovaly se od r. 1670 na usedlostech tyto: Baran, Bobák, Halesa, Haluza, Jurků, Krajčí, Kudelík, Mikulčík, Navrátil, Sovica (Sova), Špíšek, Švehlík (Švehla), Turza, Viceník, úhrnem 14 z někdejších 38, t. j. více než $^1/_3$ všech.

Rod Miličkův držel dům č. 22.,[1]) největší tehdy v obci, až do r. 1807, kdy patřil k němu jen čtvrtlán. Poslední toho

[1]) Na př. Miličkův dům č. 22. byl $^3/_4$lán a míval 6 kusů a 51 měr polí, ale r. 1790: 23 kusů polí výměry 26 jiter 895□° (1 jitro = 2 korce a více než 3 m.): v 2. trati 5: Dílce, Kopanky, Újezdy, nad Panskou (1 jitro 378□°); ve 3. trati 8: Kopanice, Losky, Vrchový los, od kostela po potok (1 j. 577□°), Zápotočí, Zahrádka, Záhumenica (1 j. 214□°), na Kopanici za Žleby (2 j. 479□°); ve 4. trati 2: Mezi cesty (1 j. 247□°, v Lázku (1 j. 590□°); v 5. trati: Křemné 2 pole (jedno 4 j. 776□° a druhé 3 j. 456□°); v 10. čtvrti Padělky,

rodu jej měl Jiří Milička; po něm se tu vystřídali ještě jiní, v 16 letech do r. 1823 až 8 nových držitelů: Jiří Jahutka, Martin Kupka, Fr. Krutý, V. Holub, Martin Niederle z Popovic u Hradiště Uherského, Fr. Malušík, J. Kotík a Tomáš Mazal.[1])

Nesouhlasí to s pověstí, že prý na tom gruntě „poslední už byl Josef Milička“. Říkalo se tam po domě i novým majetníkům „u Miličků“, a tím se vysvětluje omyl v pověsti. „Ve štítě domku byla prý stará figura vypodobňující Komenského“.[2])

Potom dům č. 22. velmi sešel a byl stržen. Místu říkali pak v Komně „pustý grunt, pustá živnost“. Dostal se vrchnosti.[3]) Nyní jest na místě domu „panské humno“, pole a zahrada.

Z domů jsou nejstarši zajisté, jimž patří podíly v pozemcích někdy obecních a slovou nyní singularistské. Jest jich 74; ale za nové doby se „právo singulární“ zhusta prodává k jinému domu. Okolo r. 1850, kdy právo to u starých domů zůstávalo, byla to nynější čísla: 2, 3, 7, 8, 14—21, 24—28, 31—33, 37, 39—49, 51, 52, 56—60, 62, 64—66, 68, 74, 75, 77—79, 83, 84, 86, 87, 89—91, 93, 95, 96, 101, 102, 109, 111—113, 115—117, 119, 139, 147, 158, 159 a 165.[4])

Obyvatelé stali se v XVII. a XVIII. století, jako v jiných krajinách, katolíky a patřili k duchovní správě v Bojkovicích. Když pak jich přibývalo, zřídila se v Komně r. 1779 expositura

---

v 11. pod Hrádkem 5 polí (největší jedno 1 j. 977□°, druhé Jasčí 1 j. 413□°); — zahrada u domu 578□° a jiné 3 v Dílcích a pod Hrádkem; 2 louky domovní: v 5. trati 1 j. 523□° a v 6. Čisté 4 j. 80□° a dvě louky činžové (panské) v 7. trati (1 j. 1100□° a 6 j. 1425□°); pastviny 3 kusy: Mezi cesty, v Lázku a pod Hrádkem; úhrnem pozemků domovních 33 j. 580□° a s činžovými 42 j. 925□°.

[1]) Gruntovní knihy Komny z r. 1802 na c. k. okresním úřadě, v Časopise Mat. Mor. 1905, str. 8.

[2]) Podle tvrzení starých obyvatelů napsal učitel Aug. Raška v časopise „Národ a škola“ r. 1905 na str. 262. „Dlouho jsem tomu nevěřil, domnívaje se, že snad byla to soška nějakého světce; ale marně, dědečkové odporu mému tvrdošijně vzdorovali. Vždyť prý jako kluci, byvše kýmsi navedeni, kamením po ní házeli, a toho přece v jiném případě nebyli by se odvážili“.

[3]) Podle zprávy Dra. Fr. Špíška.

[4]) Seznam singularistů obce Komny kolem r. 1850 a r. 1905 od starosty F. Váně; opsal prof. Antonín Navrátil.

a r. 1784 samostatná duchovní správa. Patronát převzal od r. 1790 náboženský fond.

Starý kostel na hřbitově za osadou byl velmi malý a časem velmi sešel. I vystavěn byl r. 1842—46 nový kostel sv. Jakuba ap. blíže v obci na druhé straně cesty a vysvěcen dne 18. října 1846. Starý kostel zůstal ještě po nějaký čas, ale byl později stržen; hřbitova nechali a pochovávají tam podnes.[1])

U nového kostela vystavěli r. 1855 novou školu za starosty Jana Špíška, horlivého písmáka, velmi vnímavého a duševně čilého. Byl 19 let starostou obce a zemřel r. 1898, maje věku 92 léta.

Z doby Komenského r. 1598—1670 zůstaly tu dosud staré rody jménem: Haluza, Jurka, Koudelík (Kudelík), Krejčí, Mikulka (Mikulčík), Navrátil, Špíšek, Viceník. Z jiných tehdejších jmen, jež z Komny časem vymizela mezi osedlými, opět se vyskytují, na př. Martocha (Martouchů), Staroba, Turza.

Některé rody zachovaly rodný dům dlouho i za nepříznivých dob; z nejstarších usedlostí přes 100 let zejména: čís. domu 14. Dolina, č. 15. a 119. Špíšek, č. 47. Mareček, č. 49. Navrátil a nejdéle, jak nalézáme málokde, mlýn č. 117. rod Špíškův více než 300 let.

O právní povaze společenstev měšťanů pravovárečných.

Napsal JUDr. Rudolf Trpík.

(Ostatek.)

3. Společenstva nákladnická.[2])

Opakem řemeslnickým cechům mistrů sladovnických a pivovarnických sdružovali se do bratrstev také nákladníci, sousedé s právem várečným, již za XV. století, a z bratrstev časem vznikly cechy. Seskupování toto podporováno bylo zejména bojem mezi sladovníky do cechů sdruženými jako řemeslníky a pravovárečnými měšťany o právo vaření piva, bojem rozhodnutým ve smyslu, že

---

[1]) Ř. Volný, Kirchliche Topographie v. Mähren, Olm. III., str. 333.

[2]) Dr. Rudolf Trpík: Příspěvek k otázce ručení členů společenstev měšťanů pravovárečných. Publikace vědeckého sjezdu právnického. 1904. O. 3. P. 1. Sekce I.

vaření piva není řemeslo, ale obchod, a každý že může domu svého požívati, kdo trpí s městem.[1])

Cechy tyto monopolisovaly živnostenské provozování vaření piva, jsouce vnitř organisovány namnoze dle pořádku staropražského, jenž do XVI. století častými usneseními cechovními dospěl neobvyklé dokonalosti. Počátkem století XVI. zavedli si nákladníci knihy, do nichž zapisovány řády, rukojemství, dluhy, paměti, počty, lidské pře, nesnáze mezi sousedy a šenkýři o škody a dluhy, nesnáze o najímání čeledi sladovnické a pivovarské a formanů, kteří dělají ve sladích.

Řády cechovní podávají obraz o vnitřní organisaci cechů nákladnických, obsahujíce ustanovení nejen formální stránky se týkající, nýbrž i materiálnímu právu směrodatná.

Pražské artikule cechovní ustanovovaly předem, kdo se může státi členem pořádku, nařizujíce, „že zdejší rodič vstoupí před starší a přátele, požádá o přijetí do bratrstva, ukáže zápis domu se sladovnou a položí 4 libry vosku. Tolikéž i jiní muži šlechetní a dobrými mravy ozdobení, majíce domy k živnosti oddané, poctivou žádost na starší vznesou, 10 kop grošů č. složí, a ti také laskavé odpovědi a spolubratrstva dostanou."

Řád z roku 1520 žádal na hotové summě 5 kop českých; řád z roku 1592 pak vyžaduje, aby nový nákladník dal, „kolik všechen pořádek poručí podle uznání, dle respektu osoby"; řád z roku 1644 žádá po nákladnících nově vstupujících, ze „svobodné vůle něco pro památku témuž pořádku aby učinili".

Ti pak, kdož pošli z robotných lidí, sladovnictví se vyučili a z vůle Boží nabyli domů sladovnických, chtěli-li do pořádku býti přijati, „s náležitým počtem zachovalých lidí o to poprosí, městské právo, zápis domu se sladovnou ukáží" a přijmou se.

Tito členové však po přijetí do cechu aspoň s počátku nebyli plnoprávnými, požívajíce méně várek nežli nákladníci starší. Vstupné tu dáno bylo volným uvážením starších.

V osmipanské knize pražské z roku 1620 zapsáno jest přijetí do společenstva nákladníků takto: „S pány přáteli vstoupil Václav Celestýn z Freifeldu, složil zápis, jimž Anna, někdy Hummlova z Vlkanova, manželka jeho, jemu jménem věna půl domu s pivovarem, sladovnou v Dlouhé třídě zadala, k tomu složil 4 libry vosku".

[1]) Winter, Kulturní obraz měst českých, I.

Dle pořádku pražského řídil se také přístup do cechů nákladníků venkovských, při čemž příjemné nebylo vždy ani všude stejné. Tak řád litomyšlský a královéhradecký z roku 1415 klade za příjemné 2 libry vosku a 7 grošů, z nichž 2 patřily vrchnosti, 2 řemeslu, 2 konšelům a 1 kostelu. Během století XVI. vzrostlo příjemné tak, že v Rakovníku, Slaném a Lounech jím bývaly 4 kopy míšenské. Do roku 1620 se příjemné toto zdvojnásobilo.

Dále ustanovuje řád královéhradecký a litomyšlský, že „každý člověk, jenžto dům má a chce slady dělati, to můž on dobře učiniti, a každý sladovník, jenžto domu nemá, ten také sobě sladu dělati nemá“.

Artikule českodubské z roku 1569 praví, že „vařiti má jedenkaždý chudý jako bohatý, když k tomu právo má, domu svého užívaje“. V řádě sladovníků novoměstských poručeno jest krátce a stručně: „neusedlý piva nevař“, a ustanoveno, že „podruh, najímá-li komoru neb pivnici, nemá piva vařiti, než kupovati v sudech od hospodářů“.

Zkoumáme-li blíže podmínky přijetí do pořádků nákladnických, shledáváme, že podkladem jeho byla žádost o přijetí do bratrstva, předložení zápisu domu se sladovnou a složení vstupného. Nepřihlížíme-li k ryze formální podmínce žádosti, jeví se mezi dvěma dalšími podmínkami přijetí do cechu podstatný rozdíl tím směrem, že vstupné v různých řádech, za různých dob a ohledně různých žadatelů bylo různé, podléhajíc buď úvaze veškerého společenstva, buď jen starších a řídíc se potřebami časovými, jakož i respektem osoby, kdežto druhý požadavek stereotypně v řádech a v zápisech cechovních opakuje se ztrnule téměř týmiž slovy: „ukáže zápis domu se sladovnou“, „majíce domy k živnosti oddané“, „zápis půl domu s pivovarem a sladovnou“.

Z různosti výše požadovaného vstupného a ze způsobu nahoře dotčeného upotřebení jeho vysvítá, že požadavek vstupného týká se předem formální stránky přijetí do cechu: vstupné jest tu zápisným. Tím však, že rozhodování o výši vstupného svěřeno bylo buď celému cechu nákladnickému neb jednotlivým starším, že výslovně určeno, že obnos tento říditi se má dle „respektu osoby“, dána zde vítaná příležitost starším neb cechu samotnému, aby uvážil celkový majetkový stav žadatelův, nehledě k domu pravovárečnému, a dle toho, byl-li žadatel chud nebo bohat,

po něm méně neb více požadovati na vstupném. Toto oceňování celkového stavu majetkového ponecháno konečně i žadateli samému, jenž „ze svobodné vůle pořádku učiní něco na památku, ovšem dle své možnosti“.

Tím nabývá vstupné toto nového významu, významu týkajícího se zrovna materiálního poměru členů nákladnických, a jeví se plněním nákladníkem jednou provždy učiněným a srovnávajícím se s celkovým stavem majetnosti jeho.

Srovnáváme-li s tímto proměnlivým, také u jednotlivých členů téhož pořádku nákladnického nestejným plněním další požadavek přijetí do pořádku, totiž předložení zápisu domu se sladovnou, domu s pivovarem, sladovnou, shledáváme, že zápis tento na všech žadatelích nezbytně musil býti požadován, kdežto volnému uvážení cechu neb starších ponecháno bylo vstupné po případě i úplně prominouti, byl-li totiž žadatel, nehledě k prokázanému zápisu domu se sladovnou, jinak úplně nemajetný.

Ze srovnání tohoto vychází, že staré řády nákladnické dobře rozeznávají mezi domem s pivovarem, domem se sladovnou a mezi ostatním, byť i nemovitým majetkem člena cechu nákladnického. Domu se sladovnou nezbytně nutno bylo na přijetí do pořádku nákladnického, při čemž na ostatní jmění žadatelovo byl brán zřetel jediné při vstupném, a bylo jmění toto jinak v poměru členů pořádku nákladnického bezvýznamné. Tak v plzeňských knihách z roku 1592 na otázku: „Komu náleží várku vést?“, přímo odpověď dána jest slovy: „Těm, kteří dům mají; neb kdož domu nemá, by pak na tisíce gruntů měl, nevaří“.

Jinak nedal by se vysvětliti passus artikulů českodubských nahoře citovaných, že vařiti má jedenkaždý „chudý jako bohatý“, má-li k tomu právo, užívaje domu svého. Pojem chudý jest zde míněn jediné relativně, totiž „nehledě k domu várečnému chudý“.

Žádá-li se v artikulích, aby ukázán byl zápis domu se sladovnou, „domu k živnosti oddaného“, neb jak nahoře v připomenutém zápise o přijetí do společenstva nákladnického, „půl domu s pivovarem, sladovnou“, dlužno za to míti, že se žádá zápis domu s podílem pravovárečným, zápis domu pravovárečného.

S počátku totiž bylo možno vařiti pivo každému v domě vlastním. Teprve později (za XIV. a XV. století) ujednali sobě sousedé vařící pivo a nemající pánví doma, že vystavějí si pánev společnou, v níž každý z nich várky své bude vařiti dle určitého

pořádku. Důsledkem toho nebyly pak domy jejich více se sladovnou neb pivovarem, ale ovšem domy s podílem na společné pánvi, s podílem pravovárečným.

Dalšího povšimnutí zasluhuje okolnost, že artikule cechovní výslovně vyžadují na přijetí do pořádku zápisu domu se sladovnou, nepožadujíce zápisu statku se sladovnou, což i ve všeobecné kvalifikaci osoby k varu oprávněné v artikulích královéhradeckých a litomyšlských z roku 1415 jest zcela zřejmě naznačeno slovy: „každý člověk, jenžto dům má a chce slady dělati, to můž on dobře učiniti, a každý sladovník, jenžto domu nemá, ten také sobě sladu dělati nemá“.

Dle toho rozhodno a závažno jest na oprávnění várečné a povinnosti z něho vyplývající jediné vlastnictví domu, ovšem domu pravovárečného, a není třeba hleděti k jinému majetku (byť i nemovitému) toho kterého člena cechu nákladnického. Pojem domu jest mnohem užší pojmu statku, a užívání pojmu tohoto v artikulích jeví se úmyslným, majíc zejména význam pro ručení členů za závazky společenstev pravovárečných měšťanův.

Pojí-li se veškero oprávnění k domu pravovárečnému, dlužno i ručení s právem tímto spojené obmeziti na dům pravovárečný, eventuálně rozšířiti.

Důsledkem toho neručí členové měšťanstva pravovárečného za závazky společenstva jediné jměním společnosti, totiž pouze svými podíly na společném statku, nýbrž ručí jednak těmito podíly na společném statku, jednak domem pravovárečným, jednotlivým členům společnosti nákladnické patřícím, ale neručí veškerým svým majetkem, obsahujícím kromě zmíněného podílu a domu várečného ještě jiná aktiva.

Přihlížíme-li k podílu na statku společném, dlužno předem pro starší dobu za to míti, že podíly jednotlivých várečníků na statku společném nebyly výškou stejné.

Ze způsobu vzniku společných pánví, jak byl vylíčen nahoře pod B. 1., jde na jevo, že prvotní podíly na společném statku byly v přímém poměru s výší nákladu, jakým jednotlivý várečník přispěl na zbudování společné pánve.

Důsledkem toho bylo, že také faktické užívání pánve várečné rovnalo se plně tomuto poměru, a to jednak kvantem na var přineseného obilí, jednak počtem varů samých. Bohatší nákladník dodal si větší počet obilí a navařil více piva, chudší zase z menší

dávky obilí mohl vystavovati na prodej menší množství piva. Tak byla s počátku u vaření piva volnost úplná.

Staroměstští nákladníci ustanovili teprve za XV. věku: „aby soused nevařil bílého piva než jednou téhodně pod pokutou kopy grošů“. Zůstalo však při zakořeněném zvyku starém až do roku 1575, kdy sněm žádal císaře, aby nařídil nákladníkům pražským, aby vařili po řadě, druh po druhovi.

Tak došlo na vaření piva po řadě (Reihgebräu).

Ale také i tu zachován byl přesně nahoře zmíněný poměr, že bohatší nákladníci z větší dávky obilí vařili více piva nežli chudší, neboť zavedením vaření řadového na podkladě poměru jednotlivých várečníků mezi sebou nebylo změněno ničeho.

Řadovými várkami bylo zabráněno pouze tomu, že nebylo možno bohatému várečníkovi několika várkami po sobě jdoucími — pokud mu stačila zásoba obilí na var nachystaná — na další dobu okkupovati pánev a tak oddalovati chudší várečníky od faktického výkonu jejich oprávnění.

I při vaření po řadě faktický výkon oprávnění na vaření piva srovnával se s počátku s výší prvotního nákladu tím kterým nákladníkem na společnou pánev učiněného; později pak, kdy vybledlo v paměti nákladníků, jakou summou který z nich přispěl ku společné pánvi, nastoupila za prvotní náklad na společnou pánev cena domu pravovárečného toho kterého várečníka.

Důsledkem toho řídila se výše podílu časem dle výše hodnoty domů várečných.

Poměr tento jeví se zcela přiměřeným a přirozeným, uvážíme-li, že nezbytně za nejstarší doby řídil se náklad na společnou pánev majetkovým poměrem prvotních nákladníků: který z nich byl majetníkem většího domu, přispěl větším obnosem na zřízení společné pánve, nežli ten, který snad nedostatkem finančním nucen byl dovolávati se pomoci předchozího.

Že i za řadového vaření setrváno bylo při starém poměru a tudíž že podíly várečníků zůstaly nestejné, patrno ze znění odporu osmi nejbohatších nákladníků staroměstských proti usnesení cechu nákladnického, „aby soused po sousedu pěkným pořádkem vařil, a to ne více než 20 varů do roka“, toho směru: že „od založení Prahy bohdá každý vařil, co mohl odbýti“, totiž každý vařil tolik, kolik souhlasilo s finančními silami jeho, s podílem jeho na statku společném.

S tohoto hlediska dlužno vysvětlovati zásadu, projevenou roku 1570 panem Vratislavem z Pernštejna: „kdyby který měšťan více domů právem takovým měl, že má jen jediného užívati“. Zásada tato není ničím jiným nežli ochranným prostředkem proti porušování řadového vaření tím způsobem, že by nákladník některý skoupil více domů nákladnických a okkupoval pánev várečnou, nepřipouštěje ostatních k varu.

Přihližíme-li ku znění zásady této, shledáváme, že ze slov „právem várečným měl“ jde na jevo, že dům várečný, přešel-li koupí neb jiným způsobem v držení nákladníka jiného, neztratil povahy své jakožto dům várečný, ale zachoval si ji. Dle zásady Vratislava z Pernštejna usnulo by pouze faktické vykonávání práva k varu s domem spojené; nastal by klid u výkonu jeho.

V tomto poměru však potud se shledává rozpor, že není ustanoveno, kterého z obou má užívati, domu-li již dříve užívaného, nebo domu nově nabytého. Pravíť pán z Pernštejna, „že má jen jediného užívati“, nevyslovuje se však o tom, kterého z nich má užívati. Otázka tato jeví se potud důležitou, pokud by nákladník výnosného domu nabyl ku svému domu prvotnímu domu méně cenného, méně výnosného.

Vycházíme-li z úvah o podílech nákladníkův a o souvislosti jejich s prvotním nákladem na společnou pánev jimi vynaloženým, dlužno zásadu Vratislava z Pernštejnu pokládati za neudržitelnou a za nesrovnalou s právními poměry společenstev nákladnických.

De facto se také nezachovávala zásada tato, jak patrno ze sporu v Rakovníce roku 1605 vzniklého.

Syn Davida Píseckého Adam zdědil dům s právem várečným po bábě. Otec jeho David chtěl vařiti na oba domy, proti čemuž se ohradili konšelé rakovničtí, píšíce o radu pražskému cechu nákladnickému: „kdyby se várka synovi Davida Píseckého, let nemajícímu, propustiti měla, tehdy by možnější, majíce podobné nezletilé děti, své domy k ruce jich kupovati, živnosti podobné vésti a chudšího o živnost strojiti by chtěli. Nebozí pak potřební sousedé musejí na ně se dívati a chléb sobě z rukou vydírati dáti. Mnohý bohatý, maje dům prve a syna neb dceru nezletilou, koupil by sobě druhý dům, do něhož by pod zástěrou dítěte svého pivo vařiti dal, do obou deset neb více várek udělal, a tudy by ubohé, kteří sotva s jednu neb se dvě várky jsou, potlačil“.

Rozhodnutím podkomořího královského vyhrál David Písecký a jménem syna svého Adama konal várky na domě zděděném. Rozhodnutí toto dlužno ve smysle vývodů nahoře položených považovati správným.

Tento způsob varu zachován byl do roku 1786, kdy ustanoveno dekretem ze dne 3. února 1786: „Jelikož v rozličných obcích existují společné várky po řadě, kterýmiž občanům k vaření piva oprávněným dává se podnět, aby sobě opatřovali a udržovali rekvisity várečné a šenkovní, pivo však vařené na místo aby z něho užitku nějakého docílili, z většího užitku jeden od druhého z ochoty vzájemné vypíjeli, ve kterémžto případě po dobu výčepu s dětmi a s domácími lidmi od své živnosti vlastní byli zdržováni, kázeň pak domácím nepořádkem v hostinci nevyhnutelným také v rodinách soukromých v nebezpečí se uvádí, budiž k tomu přihlíženo, aby v místech, kdyby obcím nebo pravovárečníkům pachtem neb administrací pivovaru větší užitek vzešel a zároveň kontribuce se dala opatřiti, vaření a výčep piva po řadě byly zrušeny a každoročně čistý výtěžek po zaplacení kontribuce mezi pravovárečníky byl rozdělen“.

Tato změna ve způsobě vaření pro podílový poměr nákladníků rovněž neměla významu, a čistý výtěžek rozděloval se mezi nákladníky podle poměru jejich, jak řečeno nahoře, nestejných podílů, které měly přímý poměr nyní s realitami várečně oprávněnými.

Z této povahy podílův a ze způsobu nahoře nastíněného ručení členů společenstev nákladnických vysvítá, že ručení členů za dluhy společenstev není ručením solidárním.

Jak vyplývá z úvah těchto, jsou podíly jednotlivých členů společenstev nákladnických na jmění společném přesně ustanoveny. Při realitách pravovárečných došly pak přesného vytčení.

Důsledkem toho není zde jmění účelové, nýbrž jmění společné, náležející jednotlivým členům společenstva.

C. O právní povaze společenstev měšťanů pravovárečných.

Jakožto výsledek úvah předchozích dlužno vyznačiti body:

1. Vznik oprávnění várečného nutno hledati přímo v hospodářském vývoji městském a v počátcích vývoje obchodního. Oprávnění jest nerozlučnou částí měšťanství, a jsou prvotně všichni měšťané oprávněni na dělání sladův a vaření piva. Udí-

lení práva mílového a nahoře citovaná rozhodnutí komorních soudů chrání jen oprávnění skutečné.

2. Předchůdci nynějších společenstev měšťanů várečných byli měšťané svým měšťanstvím oprávnění na vaření piva a na dělání sladů, kteří oprávnění svého ve skutečnosti mimo jiná řemesla, jimž náleželi, užívali jakožto obchodu, vaříce piva a upravujíce slady v pánvích vlastních.

3. Upravování sladův a vaření piva měšťany várečnými bylo obchodem; měšťan várečný, práva svého užívající a pivo skutečně vařící, byl obchodníkem, a spolčování jednotlivců k vaření piva společnému nutně vedlo k utvoření společenstev obchodních. Usance obchodní měly zde plné platnosti. Vzhledem k tomu, kupují-li neb opatřují-li si způsobem jinakým společenstva měšťanů várečných látky na vaření piva potřebné za účelem dalšího prodeje piva na stálý výdělek ve vlastním jméně, dlužno je považovati za společnosti obchodní podrobené po případě předpisu § 7. zákona ze dne 17. prosince 1862, č. 1. z roku 1863 ř. z. čl. 271. 1. obchodního zákona.

4. Oprávnění na vaření piva ve dvojím směru jako výhradné jevilo se: jednak jakožto výhradné oprávnění příslušející stavu panskému a městskému a opakem stavu selskému, jednak (na dobu pozdější) jakožto výhradné oprávnění majitelův určitých domů, vyznačených jako takových. V této podobě nabývá právo toto, jsouc výlučně spojeno s vlastnictvím domův označovaných za várečné, povahy reálního oprávnění. Výhradnosti této oprávnění várečné pozbylo zákony v odstavci A jmenovanými.

5. Členové společenstva nákladnického ručí za dluhy společenstva jednak svými nestejnými podíly na statku společném, jednak nad to domem pravovárečným, patřícím jednotlivým členům společenstva nákladnického. Neručí však členové společenstev těchto za dluhy jejich celým svým majetkem.

6. Právo várečné, jsouc zákonem ze dne 30. dubna 1869, č. 55. zem. zák. pro Čechy o řádu živnostenském zbaveno charakteru výhradnosti, může býti odloučeno od reality oprávněné za šetření podmínek zákona ze dne 6. února 1869, č. 18. říš. zák. (eventuálně za nutného svolení hypotekárních věřitelů) a přeneseno na osobu nemající reality várečné.[1])

---

[1]) Woldan, Právník, 1888.

Tomu-li tak, dlužno pak mezi členy společenstva nákladnického rozlišovati:

a) členy ručící za závazky společnosti, nehledě k podílu na statku společném ještě domem pravovárečným, to jest domem buď jako takovým prostě označeným, neb domem, v jehož vložce oddělení A II. reální právo toto jest poznamenáno, ale neručící veškerým svým majetkem, a

b) členy ručící za závazky společnosti jediné podíly na statku společném.

Důsledkem toho jeví se společenstva nákladnická jakožto na starých zvycích a řádech (artikulích) založená společenstva s ručením omezeným, ovšem s ručením omezení zvláštního druhu: nelze jich tudíž pojmouti pod žádnou z forem obchodních společností, ustanovených obchodním zákonem.

De lege ferenda dlužno k tomu poukázati, že nahoře vyvozené, historickým vývojem odůvodněné ručení svou výší by asi nevyhovovalo nynějším obchodním a hospodářským poměrům, jevíc se i v tomto obmezení příliš krutým. Vyplývá však z něho nepochybně, že ručení měšťanů za dluhy společenstev nebylo omezeno jediné na statek společný, nýbrž postihovalo i ostatní majetek nákladníkův, ovšem jen do určité výše, nejsouc ručením neomezeným.

Na tomto podkladě tudíž dlužno za bedlivého přihlížení k samorostlé a historickým vývojem účelné úpravě společenstva nákladnická podrobiti novému zákonu: jsouť zvláštním druhem společenstev s obmezeným ručením.

Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem.

Napsal Dr. Antonin Breitenbach.

(Ostatek.)

Zkoumání rozepře trvalo asi do 8. května; toho dne obdržel Pavlovský i druhá strana shora zmíněný recess.[1]) Avšak i o jiných věcech, k rozepři nenáležitých, se jednalo při komisi pražské.

---

[1]) Originál určený Pavlovskému a kopie recessu daného straně protivné v arch. Krom. Recessu ještě neměl autor při vyjití 2. části této práce; recessem bylo stání určeno na pondělí po sv. Lukáši (20. října). Viz s. 269.

Pavlovský byl se jen stěží dostal k císaři a proto chtěl asi příležitosti využitkovati. Dne 3. května přednesl císaři stížnosti na moravského hejtmana zemského, a to: 1. že se hejtman zemský biskupskému hofrychtýři „v sirotky manské a v opatrování jich vkládá“,

2. že jsou biskupští manové, „kteří statků dědičných k právu zemskému náležitých nemají“, nuceni, aby k landfrýdu své pečeti neb listy přiznávací dávali. Proti hejtmanu zemskému uváděl Pavlovský, že zemský hejtman nemá žádného práva na manské sirotky biskupské, že ani dřívější zemští hejtmanové ani sám zemský soud si takového práva neosobovali a neosobují. Ohledně pak landfrýdu trval na tom, že nikoli biskupští manové, nýbrž biskup sám za sebe i za své many, „kteří statkův ve dskách zemských nemají“, pečet nebo list přiznávací k landfrýdu dává; neboť „statkové manští z biskupství jsou naddáni“ a „toliko k manskému soudu téhož biskupství náleží“. Císaře pak prosil, aby ho před takovými novotami a křivdami hájil a zemskému hejtmanu takové jednání zakázal. (Kop. 24. f. 123.) V této záležitosti však nebylo dosaženo narovnání; při komisi brněnské v září opakoval Pavlovský hořejší i nové jiné stížnosti. Pavlovský zdržel se v Praze do 12. května a nemoha „pro některé důležité potřeby“ se ještě zpět vypraviti, poslal napřed svého sekretáře Korekcího, aby na manský soud biskupský obstaral potřebné věci.[1]) Maje pak již z Prahy odejíti, vzdal písemně díky nejvyššímu písaři a místopísaři král. Čes.[2]) za pohostinství a odešel z Prahy asi 13. května, zastaviv se na cestě i na Kutné Hoře u Rožmberka, kterého však nezastal, a proto odejel za ním na hrad Kaňk, kamž se byli sjeli i ostatní komisaři císařští. Dne 14. května byl Pavlovský v Přelouči, kdež byl úředníkem paní Pernštejnové dobře uvítán a pohoštěn;[3]) 15. května byl v Litomyšli a dorazil ještě téhož dne pozdě v noci na Mírov, chtěje 16. nebo aspoň v poledne 17. května dojeti až do Kroměříže. Do Olomouce odbočiti Pavlovský ani nechtěl k vůli manskému soudu, jemuž měl sám předsedati a při němž důležité spory měly býti projednány, hlavně půhony na členy soudu zemského, kteří, ačkoli byli many

[1]) List o tom Jak. Vojskovi St. v kop. 24. f. 126.
[2]) Kop. 24. f. 128.
[3]) Viz list k Rogojskému, kop. 24. f. 128 v. 129.

Pavlovského, přece podepsali list soudu zemského ze dne 26. září 1585. Proto jel Pavlovský z Mírova přímo do Kroměříže a kázal jen oběma kanovníkům, scholastikovi a Pirnesiovi, aby kapitule olomoucké podali zprávu o všem, co se dálo a stalo v Praze.[1] V sobotu 17. května o polednách byl Pavlovský skutečně v Kroměříži;[2] brzy potom, 23. května, obdržel od císaře „některá psaní a poručení", která měl odevzdati podkomořímu moravskému. Za tím účelem pozval ho Pavlovský na svátky Svatodušní k sobě do Kroměříže, „aby tím volněji spolu, oč tak potřebí, rozmluviti mohli": „o některých pilných a důležitých věcech úřadu podkomořího se dotýkajících".[3] Jednalo se asi také o rozepři Skutelanovu; neboť již 26. května nařídil Pavlovský Václavovi Mitrovskému z Nemyšle a na Deštném, aby ve středu před Božím Tělem (4. června) přijel do Olomouce, „aby odtud v těch potřebách, které se potom" jemu „v známost uvedou, do Prahy ke dvoru císařskému jeti mohl".[4] Ale Pavlovský nechtěl ho poslati do Prahy samotného; proto poručil také Cypr. Korekcímu, aby se 6. června také do Olomouce najíti dal a pak společně s Mitrovským nastoupil cestu do Prahy.[5] Korekcí byl tehdy churav, a proto jel místo něho Val. Lauban. Jednalo se Pavlovskému o doručení darů, jež do Prahy opět posílal vlivuplným osobám. Dne 10. června poslal Pavlovský Osvaldovi z Šenfelda[6] vybrané koně a slíbil mu i zásilku vína, až bude míti; dar odevzdati měl Mitrovský s Valentinem Laubanem, který mimo to měl s Šenfeldem, kancléřem[7] a hofmistrem Kr. Č. jménem Pavlovského jednati, „aby tím dříve k expedici" ta věc „přivedena byla". Současně poslal i nunciovi apoštolskému 1 koně.[8] O tomto poslání zpravil Pavlovský i Stanislava Rogojského a nařídil mu, aby i sám oběma poslům nápomocen byl.[9] Nejvyššímu hofmistrovi psal Pavlovský, aby mu o věci, o které s ním před svým vý-

---

[1]) List kapitule olom., kop. 23. f. 44 v. 45.
[2]) Kop. 24. f. 131 v. List Rogojskému; srv. i list Vojskovi, kop. 24. f. 130.
[3]) Kop. 24. f. 133 v. 134.
[4]) Kop. 24. f. 135.
[5]) Kop. 24. f. 146 v.
[6]) Kop. 24. f. 145.
[7]) Kop. 16. f. 68 v. 69. 70.
[8]) Kop. 23. f. 60 v. 61.
[9]) Kop. 24. f. 153.

jezdem z Prahy byl mluvil v důvěrnosti, učinil další zprávu; za tím účelem poslal mu i seznam a výňatek důležitých privilegií udělených jeho kostelu, počtem 21.[1])

[1]) Privilegia, jež Pavlovský uváděl, byla tato: 1. Privilegium „Přemysla Českého třetího letha 1207", z něhož Pavlovský v 10 odstavcích uváděl obsah. (Cod. d. Mor. II. č. 31.)

2. Privil. „Přemysla, markrabí moravského, syna Ottogara krále, v kterémž letha se vyčísti nemohou"; i z tohoto podal Pavlovský v 9 odstavcích obsah. (Cod. d. Mor. II. č. 254.)

3. Priv. Přemysla, markrabí moravského, kladené do r. 1234, kterým duchovenstvo bylo vyňato z pravomoci zeměpanských soudcův. (Cod. d. Mor. II. č. 255. O těchto 2 privilegiích byla na str. 100. p. 2. již řeč.)

4. Priv. Přemysla II. z r. 1256, kterým ztvrdil předcházející privilegia a přidal nová. (Cod. d Mor. III. č. 234. s. 214—219.; srv. dále díl XV. Suppl. s. 5. č. 7.)

5. Priv. Karla, prvorozeného Janova, z r. 1342. (Cod. d. Mor. VII. č. 399. s. 290/1.)

6. Zlatá bulla Karla IV. z r. 1353, kterou císař potvrdil všecky milosti, poctivosti, výsady, země, zámky, práva vrchní, manství atd. (Cod. d. Mor. VIII. č. 205. s. 162/3.; datum jest v Cod. chybné, má státi „III. Nonis Mai".)

7. Priv. Karla IV. z r. 1365, kterým biskup Jan a potomci jeho se povyšují za hrabata kaple královské. (Cod. d. Mor. IX. č. 391. s. 290/1.)

8. Priv. markrabí moravského Jošta, kterým biskupovi olomouckému v Praze daroval dům. (18./IV. 1395 Cod. d. Mor. XII. č. 248. s. 238/9.)

9. Priv. Václava IV. potvrzující privilegia kostelní a obsahující nové svobody: a) že lidé biskupští a kapitulní od soudu světského jsou svobodni a a mají býti vyňati, b) že mohou nalévati víno a pivo cizí bez vystrkování znamení. (1411.)

10. Priv. Václava IV. ze 4. července 1417, kterým kostel olomoucký přijal ve svou ochranu.

11. Priv., kterým císař Zikmund potvrzuje všech privilegií, a kdož by se tomu na odpor postavil, pokuty vyměřuje 1 hřivnu čirého zlata, kteréhož polovice do komory královské a druhá těm, kteříž by křivdu trpěli v té věci, náležeti má. (1421 17./XII.)

12. Priv. téhož Zikmunda: dává se mocnost obeslání před biskupa a Jana z Sovince, pánův, zeman, rytířův, služebníkův, obcí markrabství moravského, kteřížby v statcích kostelních nějakou překážku činiti chtěli. (18./XI. 1421.)

13. Priv. Albrechta II. potvrzuje předešlá privilegia. (4./VII. 1438.)

14. Priv. krále Ladislava, ztvrzující všecka privilegia „s tím doložením, že nedostatek v nich, ač by kdy na kterej nastoupeno bylo, vyplňuje". (21./VII. 1453.)

15. Priv. téhož krále dopouští biskupovi Bohušovi výplatu zastavených statkův biskupských; zároveň jmenuje biskupa knížetem.

16. Týž král „zapovídá, aby žádná jiná škola vyzdvižena bejti nemohla mimo tu na hradě, kdež také biskupa knížetem jmenuje. Pokuty se ukládá 40 hřiven stříbra, polovici komoře královské, polovici kostelu".

Pavlovský měl tehdy na mysli obnovení titulu knížecího biskupovi olomouckému a potvrzení všech svobod svého kostela, ale i pro rozepři Skutelanovu byla mnohá z připomenutých výsad veledůležita. I prosil biskup hofmistra dále, aby Laubanovi se svěřil vším, co by se týkalo věci, a jemu pak oznámil, co by ještě bylo potřebí na prospěch rozepře jeho; přivede-li vše zase k pokoji, že si získá zásluhu jak o Boha tak o církev a katolické náboženství i o císaře. On že učiní vše, co na něm bude záležeti, že se k zemskému soudu sv. Janskému v Olomouci dostaví a ničeho neopomine, co by k lásce a svornosti vésti mohlo, pokud to jen právu duchovnímu a privilegiím jeho kostela nebude na újmu.[1]) Stejně psal Pavlovský i kancléři král. Čes. Asi za týden obdržel Pavlovský na své psaní odpověď Laubanovu; oznámil mu, že hofmistr ve věci, kterou Pavlovskému při jeho odchodě z Prahy byl přislíbil u císaře fedrovati, nejen učinil dobrý začátek, ale že asi toho dovede, aby také rozepře přivedena byla k šťastnému konci. Jest přirozeno, že byl Pavlovský takovou zprávou nad míru potěšen, a pochopujeme pak snadno, proč potom ve svém listě ze dne 21. června na hofmistra naléhal tak důrazně, aby mu dal věděti, čím by se mu mohl za jeho znamenité a ochotné služby odměniti.[2]) Pavlovský šel tak daleko, že kázal jednoduše svému služebníkovi, aby oznámil nejvyššímu hofmistrovi ony dary, z nichž Pavlovský

---

17. Král Matyáš Korvín potvrzuje privilegia „troje Ottogarovo, Jana, Karla, Jošta a Václava až do Ladislava, předka svého, doplňujíc nedostatek". (21./VII. 1469.)

18. Privil. Vladislava krále obsahuje potvrzení všech privilegií. (1506.)

19. Privil. krále Ludvíka jakožto potvrzení všech předešlých s přídavkem, „našla-li by se kdy na statcích biskupských ruda neb kov, aby biskupové olomučtí ji svobodně beze všelijaké překážky králů českých a markrabů moravských dobejvati a užívati dáti mohli k dobrému svému a kostela svého, jakžby se jim nejlépe líbilo a zdálo". (9./X. 1523.)

20. Potvrzení císaře Ferdinanda I. předcházejících privilegií s doplněním nedostatkův. (4./VI. 1531.)

21. Potvrzení císaře Maximiliana. (2./V. 1567.) (V arch. Krom. jsou dva seznamy privilegií; v 2. chybějí z právě uvedených 3., 7., 8., 15., 16. privilegium.)

[1]) Kop. 16. f. 70 v. 71.

[2]) Kop. 16. f. 72 v. 73. Pavlovský vyjádřil se k hofmistrovi, že následuje básníka Hesioda, „qui eadem mensura reddere iubet, qua acceperis aut etiam cumulatiore, si possis".

jeden hofmistrovi byl ochoten dáti; hofmistr měl si jeden z nich vyvoliti anebo i sám nějaký jiný určiti a pak o tom Pavlovskému dáti zprávu. Prozatím poslal mu Pavlovský 23. června po Joštovi fůru červeného vína s hor Pavlovských, jaké mohl vyhledati nejlepší.[1])

Někdy při 20. červnu obdržel Pavlovský z Prahy list týkající se nejspíš jeho žádosti za obnovení titulu knížecího; o své újmě nechtěl v tak důležité věci rozhodnouti a proto poslal, nemoha se pro krátkost času sám vypraviti, 20. června Cypriana Korekcího ke kapitule olomoucké a kázal jí, aby o tom, co jim přednese jeho jménem, rokovali, a jako on jim svoje, tak oni jemu sdělili svoje mínění, čeho by v té věci bylo potřebí, a aby mu dali odpověď ještě 20. června tak, aby druhého dne kurýr Václav Mitrovský s odpovědí mohl býti vypraven do Prahy. Nebo že list vyžaduje odpovědi co nejrychlejší, protože se týká obecného blaha jeho kostela, a že tedy ani nechce o své újmě jednati, nýbrž s jejich vědomím a souhlasem.[2]) Pavlovský byl přesvědčen, že poměry u dvora jsou jemu příznivy, obzvláště že jest mu císař nakloněn a pak že má u císaře tak oddaného a mocného zastánce a pomocníka, jako jest nejvyšší hofmistr, a že se tedy třeba přičiniti všemožně, aby výsledek takřka jistý přímo z rukou jim nebyl vyrván.

V tu dobu, kdy Pavlovský Mitrovského s novým posláním vypravoval do Prahy, čekal také příchod Fridricha z Žerotína, který ještě před zahájením sv. Janského soudu k Pavlovskému 22. června do Kroměříže chtěl přijíti, aby se tam „od své osoby" pokusil o narovnání rozepře. Když Žerotín přišel do Kroměříže, vytasil se s návrhy, jež pocházely nejspíš, jak z jejich obsahu patrno, nikoli od Žerotína, nýbrž od soudců zemských. Žerotín žádal na Pavlovském, aby dal ke smíru začátek tím, že by k soudu zemskému poslal některé osoby jako prostředníky; dále navrhoval, že narovnání může se státi pouhými slovy a že netřeba k tomu písemného potvrzení. Ale Pavlovský postřehl správně, v čem by poškodil svoji věc, kdyby přistoupil k podmínkám, a proto je zamítl obě. První návrh zamítl s odůvodněním, že kdyby od něho vyšel popud ke smíru, že by to

---

[1]) Kop. 23. f. 67. List Pavlovského Val. Laubanovi.

[2]) Kop. 16. f. 72.

vypadalo, jako by byl vinen a jako by měl býti soudcům zemským ještě vděčen za to, že přistupují k míru. Pavlovský trval na tom, že on jest žalobcem, a že tedy nikoli on, nýbrž soudci mají učiniti začátek smíru. Druhého návrhu nepřijal Pavlovský z mnohých příčin, a prohlásil Žerotínovi, že dojde-li na smír, že se to nemůže státi jinak, „než smlouvou dobrovolnou, která by budoucně jako vinculum a pevnost futurae concordiae inter nos et posteros nostros conservandae ac retinendae, též jako za pravidlo tak jak i předešle v podobných příčinách mezi předky mými i stavy se to dálo, bejti a zůstati mohla".[1]) Od tohoto hlediska Pavlovský ani později, když došlo na smír, neustoupil a jednal, jak mohl jediné správně jednati, nechtěl-li, aby v krátkém snad čase se neopakovala podobná mrzutá a vleklá pře znova. Pavlovský přál si rozhodnutí zásadní, a mělo-li toto míti nějaký význam na postavení kněžstva na Moravě i na časy budoucí, muselo býti dáno a ztvrzeno písemně, aby se naň mohl on nebo nástupce jeho odvolati.

Žerotín přišed pak do Olomouce k soudu zemskému, uvedl odpověď Pavlovského ve známosť i ostatním soudcům zemským; ti byli asi sebevědomou odpovědí Pavlovského překvapeni, a poněvadž sami nechtěli učiniti, čeho žádali na Pavlovském a protože při soudě nebylo ani hejtmana zemského ani nejvyššího komořího ani některých jiných členů, rozhodli se, že prozatím „z mnohých příčin co v tej věci před sebe bráti se jim nevidí".[2]) Ale přece, jak Žerotín oznámil Pavlovskému, změnila se „mysl soudců zemských" k Pavlovskému na dobré. Pavlovský odejel také 28. června z Kroměříže do Olomouce a účastnil se soudu

---

[1]) Tak psal Pavlovský 7. července Vilémovi z Rožmberka; kop. 16. f. 74 v. — 78.

[2]) Odpověď Pavlovského z 26. června na list Žerotínův, kop. 16. f. 73 v. Žerotín poslal Pavlovskému z Olomouce ještě jiný list obsahující nejspíš nový nějaký návrh ke smíru, který se však Pavlovskému tak málo zamlouval, že naň Žerotínovi 28. června dosti prudce odpověděl: — „abych já pak co toho, jak v psaní svém dotejkati ráčíte, před sebe bráti a k teplýmu horký přidávati měl, nebyl sem tím nikdy aniž ještě bejti nestrojím. Račte toho na někoho jiného, kterému by to lépe slušelo, zanechati. Neb qui iure suo utitur, nemini iniurius est, et si veri, pacis et patriae conservandae amatores esse et haberi cupimus, ut unumquemquo suo iure uti permittamus in eoque conservari unice studeamus, necessum est. Ostatek do šťastného bohdá našeho společného shledání". Kop. 16. f. 74.

zemského. Jeho rozepře, jak dotčeno, byla odložena až do druhého soudu, totiž sv. Kunhutského v Brně; stalo se to někdy začátkem července. Žerotína, s kterým Pavlovský i po vzdání soudu rozmlouval o rozepři, dal dovésti na Vyškov a odtud až na jeho zámek v Židlochovicích.[1]) A dva dny před tím, 6. července, poslal Pavlovský do Prahy po Joštovi[2]) zase celou řadu darů svým příznivcům u dvora císařského; tak Vilémovi z Rožmberka „dvoje poloufodří vína moravského červeného loňského nejlepšího" a „při tom mimochodníček, ač malého vzrostu, však chodu dobrého a pevného".[3]) Janovi Vchynskému ze Vchynic poslal odměnou za dobré bytí, kterého se mu dostalo v jeho domě v Praze, „poloufodří vína červeného s hor Pavlovských";[4]) stejný dar obdrželi Osvald z Šenfelda,[5]) Jiří z Lobkovic[6]) a Adam z Hradce;[7]) mimo to poslal Vchynskému a Šenfeldovi valašský sýr. Ke všem pak opakoval prosbu, aby podporovali jeho věc u císaře.

Ale Pavlovský obával se nových úkladů se strany soudu zemského; že by byli soudcové zemští rozepři z upřímných pohnutek odložili na druhý soud, tomu nevěřil. Dověděl se totiž od Žerotína po vzdání soudu v Olomouci, že soud zemský chce rozepři při sněmě vznésti na všechny stavy zemské. Proti takovému zostření a rozšíření sporu stál ovšem Pavlovský s veškerou rozhodností odporem a prohlásil otevřeně, že soudu zemskému se jedná jen o to, aby se odložila věc, „až by potom ten den v recessu JMCé jmenovaný pominul", a tak aby soudcové zemští „z toho mlčením vyklouznouti mohli". Dále hájil sebe Pavlovský, že se stavy nic činiti nemá a tak že soudcové zemští, „jak sú to bez přítomnosti stavů učinili, tak také bez jakého na ně toho vznášení zase odpovídati, a ta věc se spokojiti může". A proto nařídil Pavlovský 18. července Laubanovi,[8]) aby, kdyby soudcové zemští „při dvoře jakých odkladů žádali", při Vilémovi z Rožm-

---

[1]) Nařízení o tom Kašparovi Brandejsovi, kop. 24. f. 174 v.
[2]) Passbrief Joštovi, kop. 24. f. 174 v.
[3]) Viz kop. 24. f. 169 v. „Fuder" obnášel 1810 l.
[4]) Kop. 24. f. 170.
[5]) Kop. 24. f. 170. v.
[6]) Kop. 24. f. 170 v.
[7]) Kop. 24. f. 171.
[8]) Kop. 24. f. 183 v. 184.

berka toho vymohl, aby věc „mimo ten v recessu jmenovaný rok odkládána nebyla“. Také mu oznámil, že jeda minulého dne z Olomouce do Kroměříže, stavil se v Tovačově u Dona Juana Manriqua de Lara a že s ním konferoval i o své záležitosti a že po něm, poněvadž se chystal do Prahy, nejvyššímu hofmistru poslal psaní;[1]) aby tedy ve věci, o kterou pracoval u hofmistra, k Donu Juanovi měl útočiště, poněvadž jest dobrým přítelem hofmistrovým. Ale i Donu Juanovi psal ještě Pavlovský a prosil ho za přímluvu, aby, kdyby soudcové zemští až do jistého času s ním se nesmířili, ihned na den císařem určený museli přijíti před císaře a tam se zodpovídati.[2]) Pavlovského přání docházelo v Praze sluchu; 23. července vrátil se Mitrovský do Kroměříže a zvěstoval Pavlovskému, že jeho záležitost dostává příznivý obrat. Ale potom nemohl se Pavlovský z Prahy dočekati zpráv; 17. července dostal naposled Laubanův list.

Mezi tím došel Pavlovského list Fridricha z Žerotína ze dne 18. července, kterým se mu znova nabízel za prostředníka ve sporu se soudem zemským a činil různé návrhy, jak by spor mohl býti ukončen; Pavlovský odpověděl Žerotínovi 7. srpna obšírným listem.[3]) Nejprve vyslovil Žerotínovi díky za projevenou ochotu a pak ujistil ho, že vždy svornosti a lásky byl žádostiv a jest a že by si přál, aby se myslí odvrácení mezi nimi nebylo stalo. Že pak se tak přece stalo, že není toho příčinou, nýbrž soudcové zemští, že nikoli na zlehčení soudu a pořádků zemských, ale toliko na zachování práva duchovního a privilegií svého kostela a z povinnosti svého úřadu ujal se té věci a že tedy právo církevní a výsady, jak si to byli stavové slíbili navzájem, v platnosti měly býti zachovány. Nad to že byl zlehčen a nevinně nařčen, a že by měl nyní soudce zemské za odpuštění prositi? Prostřednictví Žerotínovo zamítl Pavlovský, a to proto, že Žerotín byl členem soudu zemského a onen list ze 26. září 1585 byl podepsal a tedy na rozepři byl účastněn, a proto nijak býti nemohl prostředníkem; za prostředníka žádal si Pavlovský nějaké osoby, které se spor nijak netýkal. Ale aby ukázal svoji mírumilovnost a úctu k Žerotínovi, přece si ho zvolil za prostředníka svého doufaje, že nestranně k obojí

---

[1]) Kop. 16. f. 79 v. 80. List hofmistrovi.

[2]) Kop. 16. f. 78 v. 79.

[3]) Kop. 24. f. 209—213. Od 6. listopadu 1585 do konce sporu vzpomíná Gindely (Über die Exemtion etc.) pouze tento list k Žerotínovi.

straně se zachová a nikoli podle citu, nýbrž dle spravedlnosti bude jednati. Při tom si však vymínil, aby jednání, jehož Žerotín chtěl býti původcem, se konalo nejdéle do příštího sv. Václava v jistý a stranám zavčas Žerotínem oznámený den a „na jistém místě Zalomenej“, protože nechtěl v té věci trpěti delšího průtahu, nýbrž chtěl zůstati při recessu císařově a na rok a den v recessu jmenovaný přijíti před císaře na slyšení. Pavlovský doufal, že za prostřednictví Žerotínova strana protivná nedá příčiny k odkladu a přestane na návrhu jeho. Žerotín navrhl mimo jiné Pavlovskému na začátek jednání praeambulum, t. j. aby soudcové zemští Pavlovského napřed prosili; ale poněvadž soudcům zemským se to dle mínění mnohých z nich činiti nehodilo, navrhoval Žerotín dále, že by ten úkol sám jako osoba třetí vzal na sebe. Pavlovský projevil zásadně s tím návrhem souhlas, aby ukázal dobrou vůli, ale žádal na Žerotínovi, aby přistoupí-li druhá strana k tomu, jemu napřed oznámil, „co a na jaký způsob mluviti chce“, on že jemu pak oznámí úmysl svůj. Zvláště upozornil Žerotína, „že na tom artykuli, aby kněží před žádným jiným obviňováni nebývali než před osobou“ biskupovou, záleží nejvíce, a že on se dle něho také řídí. Dále doložil Pavlovský, že privilegia jeho kostela všemi králi českými i samým císařem Rudolfem II. byla potvrzena a rozmnožena a že jeho předchůdcové také vždy užívali těch privilegií a jich se proti každému rušiteli zastávali a u krále v tom také docházeli ochrany. Ohledně Žerotínovy pochybnosti, mohou-li nejvyšší úředníci a soudcové zemští sami s Pavlovským jednati o věcech, které se dotýkají všech stavů, byl jiného přesvědčení. Pavlovský popíral, že by v jeho rozepři oč běželo, co by se dotýkalo všech stavů, a proto soudil, že rozepře jeho může skutečně i bez obecního sněmu a dovolení všech stavů pouze mezi nimi snešením srovnána býti. Neboť, tvrdil Pavlovský, pře vznikla toliko mezi ním a soudem zemským, a to o věc, „která k soudu a ne ke sněmu náleží“. Dále že soud se všemi svými pořádky zeměpánem osobám jistým se vší plnomocností svěřen jest tak, že cokoli oni podle povinnosti, „též vedle tejto země práva“ a „dobrého svědomí svého vyřknou, že to všichni stavové ratum et gratum mají“, a nálezy činí nejen ve věcech a přech privátních, ale i ve věcech jiných jako o zachovávání dobrého pořádku, a to i bez obvinění a půhonů et sine ulla litis contestatione, a ty nálezy mají takovou váhu a

platnost, jakoby to sami stavové ujednali mezi sebou. I poněvadž soud zemský v takových věcech měl takové právo a má, proč by ho neměl „v této věci, která jak bez přítomnosti stavův se zběhla a začala, tak také bez jejich zaměstnání, proč by neměl moci, aby věc nikoli jako novou nalézti a usouditi, nýbrž jen nálezem učiněným vyjádřiti a vysvětliti mohl pro vyvedení z omylu a správu jednoho každého?“ Kdyby se však přece jen vidělo, aby stavové nebyli úplně pomíjeni, že mohou soudcové, jak to i sám Žerotín navrhl, některé přední osoby z obyvatelů země při příštím sv. Kunhutském soudu v Brně si přibrati a spolu s nimi a s biskupem se ohledně obviňování duchovních osob smluviti, a to tak, aby na to i nález byl soudem učiněn a věc na budoucí čas byla urovnána a navždy skončena. Právě na tom záleželo Pavlovskému nejvíce, a proto se ani jinak nechtěl dávati do jednání se soudem zemským. Ohledně pak Skutelana a stanného práva Valkounem na něho zapsaného mínil Pavlovský, že Skutelan ani pořádně nebyl obviněn, a že ani Valkoun slušně stanného práva na něho nemohl zapsati, protože Skutelan jako osoba duchovní ani před právem světským nemohl viněn býti a před ním se dáti na odpovídání. A kdyby byl Skutelan i náležel k právu světskému, že Valkoun jeho obvinil nepořádně, a to proto, poněvadž si nevyžádal před hejtmanem zemským roku, jak žádá zřízení zemské, dále, že hejtman zemský měl hleděti věc mezi stranami srovnati, ale že toho opominul. Že ani před králem jim rok nebyl položen, a že přes to, že ta věc byla na přátelském jednání, Valkoun zapsati dal stanné právo, a proto že by ho nebyl mohl užíti, i kdyby byl zůstal na živě. I žádal Pavlovský, aby soudci zemští stanné právo, poněvadž nepořádně bylo zapsáno, dali vymazati, aby Skutelanovi k žádné újmě na cti nebylo. Při tom odvolal se na to, že se tak stalo i při minulém soudě v Brně na prospěch Jana Mladšího Muňky, a pak že Skutelan dle privilegií kostela olomouckého jen „skrze psaní a svého responsála“ se stavěti povinen byl a že hejtmanovi nepřislíbil, jakoby státi, odpovídati a práv býti chtěl, nýbrž že se na svou vrchnost stále odvolával a před ní odpovídati se uvoloval, a Pavlovský že sám se jako Skutelanova vrchnost uvoloval spravedlnosti učiniti zadost. Na konec svého psaní prosil Pavlovský Žerotína, aby vše dobře uvážil a jemu vše zase zodpověděl. Ale poněvadž se od Pavlovského odpovědi nemohl dočekati, psal mu Žerotín 7. srpna znova

a prosil ho za odpověď; Pavlovský oznámil pak Žerotínovi 13. srpna,[1]) že mu již 8. srpna odpověď poslal, aby mu i on na list jeho odpověděl po jeho lokaji.

Zatím nedostal Pavlovský z Prahy zprávy, a ani Jošt se nevrátil, proto poslal Pavlovský 9. srpna schválního posla do Prahy s listem k Laubanovi, aby si opatřil jistotu, na čem stojí jeho věci. Před tím poslal po kočím, který přivezl Mitrovského z Prahy, psaní „a podle toho supplicem libellum in causa principali v českém jazyku“. Laubanovi kázal Pavlovský, aby konečně mu podal nějakou zprávu, zvláště, zdali onen prosebný spis byl oddán. Současně poslal Laubanovi i listy na nejv. hofmistra,[2]) purkrabí pražského[3]) a kancléře[4]) kr. Českého, mimo to také kopie listu Žerotínova ze dne 18. července a listu svého k Žerotínovi ze dne 7. srpna, aby jmenované úředníky informoval o novém pokuse, kterým chtěl Žerotín rozepři přivésti ke konci. Také kázal Pavlovský Laubanovi, aby ubezpečil jmenované muže, že nejen ničeho nepodnikne proti smíření, nýbrž že udělá vše, aby se konečně dosáhlo shody, a to i bez obtěžování císaře.[5])

Ovšem stál Pavlovský zase na svém, že by rozepře přece před císařem v určený den musela býti vyjednána, kdyby sešlo s dohodnutí vzájemného. A k dohodě ani nedošlo; smírčí pokus Žerotínův, neznámo z jaké příčiny, nevedl k cíli, pře měla býti porovnána přece prostřednictvím císařovým.

Ale z Prahy nedocházelo stále žádných zpráv,[6]) takže sám podkomoří moravský se na Pavlovského obrátil s dotazem, má-li již listy ode dvora anebo, nedostal-li jich, co jest příčinou, že nepřicházejí. Avšak Pavlovský neměl ani listův ani nevěděl příčiny, proč nedocházejí; ale aspoň ujistil podkomořího,[7]) že jich „jakořka každý hodiny“ očekává, a že mu je ihned pošle, jakmile je obdrží. A přece byl tehdy císařský list z 6. srpna již napsán; císař psal Pavlovskému, že byl toho náhledu, že rozepře podle jeho recessu obapolným přičiněním stran a prostřednictvím komi-

[1]) Kop. 24. f. 221.

[2]) Kop. 16. f. 83.

[3]) Kop. 16. f. 81 v.

[4]) Kop. 16. f. 82.

[5]) Kop. 24. f. 218 v. 219., 220.

[6]) Pavlovský naříkal si na to proboštu Eggardovi, kterého také o smírčím pokuse Žerotínově 8. srpna zpravil; viz kop. 23. f. 76.

[7]) Kop. 24. f. 217 v.

sařů byla srovnána, ale že se dověděl, že se tak ještě nestalo. I poněvadž chce, aby zemský soud s biskupem žil v lásce a svornosti, že jmenoval komisaři svými Viléma z Rožmberka a Adama z Hradce, aby na neděli Povýšení sv. Kříže (14. září) přišli do Brna a tam při soudě zemském jménem a na místě jeho se přičinili se vší bedlivostí, aby obě strany srovnány a zase „v dobré srozumění uvedeny byly“. Že obzvláště od něho očekává, že ničeho sjíti nedá se svojí strany, aby „to všecko k dobrému místu přivedeno býti mohlo“.[1])

Dle toho měla nová komise při sv. Kunhutském soudě v Brně na místě císařově rozepři znova vyšetřovati a ukončiti; rozhodnutí mělo tedy býti definitivní. Pavlovský obdržel o tom zprávu ještě v 1. polovici srpna; již 16. srpna počal připravovati vše k hodnému přijetí císařských komisařů; nařídil úředníkovi vyškovskému,[2]) aby se písař chrlický zásobil slepicemi, kapouny, vystálým pivem, ovsem a senem, že začátkem září očekává více hostí, kteří se chtějí u něho staviti v Kroměříži a pak s ním jeti do Brna k soudu zemskému. Zároveň nařídil, aby mu v Brně na proboštství zavčas připravil byt; 25. srpna psal mu o tom znova důrazně.[3]) Téhož dne obdržel konečně i list císařův. Zavčas shledával Pavlovský také pomocníky, kteří s ním měli jeti do Brna; tak psal Janovi St. Sedlnickému,[4]) Janovi Bravanskému, Mikulášovi Karvinskému, Jindřichovi Grodeckému,[5]) Ondřeji Bzencovi[6]), Janovi Reisvicovi a Charvátovi; o něco později, 29. srpna, i Pavlu Petrovicovi z Vetše a na Křižanovicích[7]) a prosil jich, aby na 11. září přijeli do Kroměříže a jeho pak doprovázeli do Brna. Petrovice objednal Pavlovský již na 8. nebo 9. září, „aby o to všechno spolu prve volně rozmluviti, přehlídnouti, s dostatkem uvážiti, a jak by to potomně pořád přednášeti a předkládati se mělo, spořádati a složiti mohli, prve nežli by jiní někteří páni

[1]) Original v arch. Krom., Liber expeditionum (neb kop. latinský) p. 267—269.

[2]) Kop. 24. f. 224 v.

[3]) Kop. 24. f. 235.

[4]) Kop. 24. f. 225. Jan Sedlnický mu přislíbil; v. kop. 24. f. 244 a f. 246 v. 247.

[5]) Kop. 24. f. 225 v. Srv. kop. 24. f. 261 v. 262.

[6]) Kop. 24. f. 226 a f. 247 v. 248. Bzenec byl i s Václavem Pavlovským soudu přítomen, viz kop. 24. f. 264 v.

[7]) Kop. 24. f. 240 v. 241.

přijeli, neb kdyby se to před příjezdem jejich nepředneslo", že by potom nemohli spolu tak volně o tom se poraditi.

Nad to žádal Pavlovský 4. září i Václava Sedlnického z Choltic,[1]) aby 11. nebo 12. září přijel do Kroměříže, nebo nemohl-li by sám, aby poslal aspoň oba syny své, ale najisto nejméně syna Albrechta. Téhož dne žádal stejně i Miloty a Jana Tvorkovských[2]) z Kravař i jejich otce Mikuláše z Kravař na Štítně[3]) a konečně Filipa starš. Borynského.[4])

Ale Petrovic se Pavlovskému vymlouval, že s ním do Brna jeti nemůže, že mu o tom nebylo zavčas psáno; a právě na něm biskupovi záleželo nejvíce, a proto ho prosil znovu,[5]) aby vyplnil žádost jeho, ba žádal 4. září i Ondřeje Bzence, aby svým vlivem působil na něho, aby se dal přece pohnouti. Stejnou záminku, aby nemusel s biskupem do Brna jeti, vzal si i Charvát. Ale Pavlovský nedal se lehce odbýti; 4. září psal mu opět,[6]) že se tak stalo jediné nedbanlivostí písařův a nikoli z úmyslu, a proto že doufá, že nedbaje toho, jak byl již prve přislíbil, přece na 11. nebo 12. září v Kroměříži se dá najíti a s ním odjede do Brna.

Dne 22. srpna objednal pak Pavlovský od Matouše Jemnického z Vořešína,[7]) úředníka Králové kláštera na St. Brně, 3 bečky dobrého bílého stáčeného vína do Brna na proboštství, a kázal je zavčas dovézti na místo, aby se ustálo. Ondřej Melický měl k němu odejeti,[8]) vína ochutnati a nad to i „2 bečky něco lehčejšího" čeládce a dvoru biskupskému koupiti. Na to odpověděl Pavlovský 28. srpna císaři,[9]) že se své strany vykonal vše, čeho na smíření bylo třeba, že s vděčností přijímá jmenované komisaře a že sám se do Brna vypraví tím časněji a tam komisaře bude očekávati. Ve dnech 31. srpna a 1. září meškal Pavlovský v Dubě „při posvěcení kostela, oltářův a kerchova"; odtud prosil Václava Pavlovského, aby i s druhými z knížetství Opavského a Těšín-

---

[1]) Kop. 24. f. 246 v. 247 Byl sudím kníž. Opavského.
[2]) Kop. 24. f. 249.
[3]) Kop. 24. f. 250.
[4]) Kop. 24. f. 252 v.
[5]) Kop. 24. f. 247 v. 248.
[6]) Kop. 24. f. 248.
[7]) Kop. 24. f. 232 v. 233.
[8]) Kop. 24. f. 235.
[9]) Kop. 24. f. 236 v. 237.

ského, kteří mu na žádost jeho již byli přislíbili, vypravil se do Brna; v Brně že se bude jednati o jeho rozepři před císařskými komisaři, a poněvadž se ta věc dotýká i jejich rodu, že jest třeba, aby aspoň jeden bratr byl přítomen, a že on si k tomu vyvolil jeho, protože druhý bratr Valentin ještě sklíčen jest nemocí.[1]) Zároveň poslal Pavlovský Václavovi Pavlovskému také listy na Jana St. Sedlnického[2]) a Reisvice.[3]) Tento byl totiž císařem poslán jako komisař na sněm do Opolí v rozepři o poctivost Adama Ježe, a proto se vymlouval Pavlovskému; Pavlovský prosil ho 1. září znova, aby přece jen přijel do Brna, že soud brněnský držán bude až za 2 týdny. Sedlnickému pak děkoval, že mu přislíbil. I písař nejvyšší moravský slíbil Pavlovskému, že na cestě do Brna se u něho zastaví v Kroměříži.[4])

Když pak se blížila doba odjezdu, poslal Pavlovský 9. září Linharta Hartmanna, komorníka svého, do Brna, aby pokoje jeho „vytapecíroval“ a přichystal na jeho příjezd; kromě toho nařídil i úředníkovi vyškovskému zase,[5]) aby hostům jeho „opatřil náležitý ložumen a hospodu“. Stejný rozkaz dal Pavlovský i proboštovi brněnskému Eggardovi.[6]) Jeřábky, koroptve i jinou zvěřinu měl dodati Valentin[7]) a Hanuš[8]) Pavlovský, úředníci hukvaldský a vyškovský.

Ale právě muž, který se tolik o to zasadil, aby mezi Pavlovským a soudem zemským způsobil smír, totiž Fridrich z Žerotína, nepřišel k soudu. Dne 26. srpna oznámil Pavlovskému z Vídně,[9]) že jest nemocen a že tedy k soudu nemůže přijíti.

Mimo to doslechl Pavlovský také, že komisaři císařští nikoli na neděli 14. září, nýbrž již na 10. září přijdou do Brna, ale pověst ta neukázala se pravdivou; za to nastalo zdržení z jiné příčiny.

---

1) Kop. 24. f. 242 v. 243.
2) Kop. 24. f. 244.
3) Kop. 24. f. 243 v. Přislíbil Pavlovskému také; viz kop. 24 f. 242 v. 243.
4) Kop. 24. f. 241 v. 242. P. S.
5) Kop. 24. f. 253 v.
6) Kop. 23. f. 85.
7) Kop. 24. f. 254.
8) Kop. 24. f. 234.
9) Pavlovský odpověděl Žerotínovi 3. září; kop. 16. f. 85—87. Již 26. srpna psal Pavlovský Žerotínovi podotýkaje, že na své psaní ze 7. srpna dostal od něho „odpověď dosti krátkou“. Kop. 16. f. 84.

Pavlovský opustil 13. září Kroměříž a jel přes Vyškov do Brna; ve Vyškově došla ho zpráva 14. září od Adama z Hradce, že zemský hejtman moravský onemocněl a že proto sám teprve ve čtvrtek neb pátek příští přijede do Brna. Tímto nenadálým zdržením byl sice Pavlovský nemile překvapen, ale poněvadž nebylo pomoci, odpověděl ještě téhož dne Adamovi z Hradce,[1]) že přijede zavčas do Brna a jeho i Viléma z Rožmberka bude očekávati. Ve Vyškově pobyl Pavlovský do 16. září a přijel ještě téhož dne do Brna; den potom u večer přijeli také oba císařští komisaři. Obě strany (Pavlovský i soudcové zemští) vyšly jim za velkého účastenství lidu naproti asi půl míle (totiž tehdejší), a Pavlovský uvítal je řečí. Na druhý den 18. září byli oba komisaři Pavlovským pozváni na oběd a tu mu odevzdali list císařův ze dne 9. září. Císař oznamil listem opět Pavlovskému, že jmenoval nové komisaře s plnou mocí, aby rozepři jeho srovnali a aby tedy jim ve všem, oč s ním jménem císařovým budou jednati, uvěřil a tak na jejich předložení se povolným ukázal, aby rozepře zase v „dobré srozumění“ mohla býti uvedena. Při obědě jednali komisaři s Pavlovským i o rozepři jeho. Následujícího dne odevzdali komisaři také soudu zemskému podobný list a jednali i se soudem o rozepři.[2]) Odtud pak po celých 10 dní zaměstnávala rozepře komisaře, i musí se přiznati, že si dali všemožnou práci, aby spor byl nejen ukončen, ale také aby rozhodnut byl vzájemným dorozuměním. Zvláště Pavlovským byly tyto jejich námahy potom zahrnovány chválou.

Komisaři vyslýchali totiž opět a opět Pavlovského, aby poznali jeho důvody, kterými hájil svého stanoviska, ale totéž činili vždy také se soudci zemskými. Pavlovský bránil své právo, ukazuje na starobylá privilegia biskupství a kostela olomouckého, potom na veřejný landfrýd za biskupa Pavla z Miličína[3])

---

[1]) Kop. 24. f. 260.

[2]) O všem tom oznámil 19. září Pavlovský rektorovi jesuit. kolleje olom.; viz kop. 23. f. 87 v. 88.; srv. i list Pavlovského Janovi Bezdružickému v kop. 24. f. 261, dále list Valent. Pavlovskému v kop. 24. f. 261 v. 262.

[3]) Viz Brandl, Kniha Tovač. s. 4—6. V krátkosti jest o brněnské komisi pověděno v Liber expeditionum s. 266., 267. a pak ve zprávě, kterou kanovník Eliáš Hovora podal kurii papežské, když r. 1590 místo Pavlovského přišel do Říma „ad limina“. Relaci sepsal nikoli Pavlovský, nýbrž jeho delegát Hovora (že se tak jmenoval a nikoli Honorius, jak v relaci jest tištěno, upozornil

(z 28. ledna r. 1440) a také na nálezy samého zemského soudu z dob minulých. A protože zemský soud snažil se zase důvody Pavlovského zvrátiti a Pavlovský zase tvrzení soudu zemského, přišlo k replikám, duplikám i triplikám.[1]) Obsah jednání byl

mne arch. Snopek; i v kopiářích stojí psáno Hovorius). Hovora referoval nejprve o 4 záležitostech celé dioecese se týkajících (communia) a na prvním místě vyložil biskupův spor se soudem zemským o iurisdikci nad kněžstvem; potom podával zprávu o církevních poměrech jednotlivých krajů moravských zvláště. Tuto relaci a několik listů k ní se vztahujících uveřejnil r. 1904 jako dodatek ke své studii „Uverzichtbare Rechte" kanovník olomoucký, Max rytíř z Wallerstaina a z Ahrdorffa; škoda jen, že opis nebyl v Římě kollacionován, bylo by se předešlo mnoha chybám, jež v relaci nyní jsou. Studie jest tištěna jako rukopis; relace jest na str. 56—69.; o rozepři Pavlovského viz s. 56—58. O landfrýdu zmíněném třeba podotknouti, že neobsahoval žádného zvláštního ustanovení na prospěch privilegovaného soudnictví nad kněžími, nýbrž pouze všeobecný závazek, „aby každý v svých řádích a právích zóstal".

[1]) Těchto spisů jsem v arch. Krom. nenašel; poněvadž jednání v Brně se točilo o tytéž otázky, jako v Praze, jest možno, že snad některý z aktů, kterých bylo od nás pro znázornění komise pražské použito, pochází z komise brněnské; v tom případě byla by chyba jen v čase, věc by zůstala stejná; otázka tato se prozatím rozhodnouti nedá, protože z obsahu většiny spisů nelze najíti důvodu, který by výslovně buď mluvil pro Prahu nebo Brno. Určitě z komise brněnské pochází: 1. Spis „Sessio episcopalis in iudicio provinciali Marchionatus Moraviae"; obsahuje 3 body; 2. „Sepsání processu všecké pře proti pánům soudcím Markr. Mor., odkud svuoj počátek vzala"; vypočítává hlavní listy a na konec stížnosti na soudce zemské; 3. Příčiny, pro které JM. Kní. pan biskup olomucký sobě stížnost pokládati ráčí do pánů soudcí"; 4. 6 kratších článků, 5. Seznam kněži, kteří byli trestáni biskupem; jest nadepsán: „Že kněží před panem biskupem od světských i jiných i sice obviňováni a skutečně trestáni bejvali"; v 5. příkladě uvádí autor toho seznamu, že za biskupa Marka jeden kněz „zde v Brně čtvrcen byl". Ze zmíněného seznamu uvádíme zde aspoň hlavní věci. Za biskupa Turzy (1497—1540) byl: 1. probošt kounický na obvinění jiných „pro své zlé vejstupky na Vyškově hladem umořen", 2. Pavel z Polné, kanovník olomoucký, obžalován od úřadu olomouckého, s kanovnictví sesazen a s velikým posměchem od kostela pryč odkázán; za Doubravského (1541—1553): 3. jakýsi kněz od Marka Meizinkara byl vydán biskupovi a od něho ztrestán, 4. také farář Beneš na Vyškově byl trestán vězením; za bisk. Marka (1553—1565): 5. jeden kněz pro své zlé skutky s kněžství sesazen, právu světskému v moc dán a v Brně čtvrcen, 6. Jiří Šumberk, probošt fulnecký, pro své zlé ehování sesazen a dlouhým vězením trestán, 7. Šalamoun, prob. šternberský, stejně potrestán; za biskupa Viléma (1565—1572): 8. farář ořechovský pro své zlé skutky po dlouhém a těžkém vězení fary zbaven a ze země vypovězen, 9. Anneberg, farář v Menduli, stejně potrestán; za bisk. Jana z Telče (1576—1578): 10. kanovník Lukáš

týž jako při komisi pražské: soud zemský dokazoval, že kněží patří k soudu zemskému a na případě Skutelanově ukazoval i důvody nám již známými, proč i on mohl a měl býti souzen soudem zemským. Proti tomu zase vyvracel Pavlovský tato tvrzení a hleděl dokázati opak toho, jmenovitě poukazem na minulost, že totiž biskup olomoucký skutečně pravomoc nad kněžími vykonával a vykonává, t. j. že osoby světské žalovaly kněží před biskupem, že biskup kněze soudil a po případě i trestal. Takových případů bylo se strany Pavlovského uvedeno celkem 23, počínaje dobou biskupa Turza (1497—1540). O jednotlivostech tohoto boje mezi soudem zemským a Pavlovským nejsme dostatečně poučeni. Na soudce zemské žaloval Pavlovský císařským komisařům hlavně, že 1. nechtějí dáti průchodu duchovnímu právu, 2. že jemu (Pavlovskému) ubližují, když jeho podání nepřijímají a 3. že stanné na Skutelana nepořádně zapsané nechtějí zrušiti.

Jako závěrek doložil ústně Pavlovský při jednání toto: Soudcové znišťují duchovenství, z far dělají sobě dvory, jako Tas

---

Laetus od Kašpara Rogojského o poctivost u biskupa žalován, věc přátelsky byla porovnána, 11. Pavel Charvát žaloval kanovníka Lukáše Laeta a kněze Valentina před biskupem; pře v Kroměříži skončena; 12. Jiří Kamenohorský žaloval kněze Pašera, který ho naříkal o nějaké listy a zápisy, jako by je byl na něm podvodně vyloudil, 13. Tentýž žaloval na kněze Dalibora pro „vejstupky", pro které trestán byl; za Pavlovského: 14. Kliment, probošt Všech Svatých v Olomouci, od světských i duchovních obžalován, sesazen a vězněn; 15. probošt Rajhradský na Kroměříži vězněn; 16. Ondřej Rosenhauer, farář Mohelnický, obžalován od úřadu, sesazen a na Mírově vězněn; 17. Maruše Vlkovna z Konecchlumí na Želeticích žalovala far. Václava ze Želetic pro velkou urážku na cti, farář byl pro to v Kroměříži vězněn, 18. Šimon Chřenovský, far. kostelecký, obžalován a v Kroměříži vězněn, 19. Kněz Jakub Halec byl stejně potrestán, 20. Valentin Hagen pro zlé chování sesazen s fary prostoměřické, dosud ve vězení že jest a že má právu světskému vydán býti, 21. Jan Filopon, děkan kapituly olomoucké, pro své zlé skutky zbaven děkanství, kanovnictví, kněžství a poctivosti, že v těžkém vězení jest, a podle výpovědi práva duchovního má právu světskému vydán býti. (Byl v podezření, že otrávil biskupy Viléma Prusinovského r. 1572, Jana Grodeckého r. 1574, Tomáše z Helfenburka r. 1575 a Jana r. 1578. Srv. list Pavlovského o dosazení nového děkana v kapit. archivě v Olom. Dat. 8. března 1586. Sign. B. II. a. 3.; Filopon byl sťat, jak mi dp. farář tlumačovský Petr Tesař ze svých výpisků knih půhonných sdělil); 22. Šebestian Stubrachius, farář tišňovský, sesazen a na Kroměříži vězněn jest, 23. Albrecht Scultetus že na Mírově u vězení jest, 24. Mnoho jiných obžalovaných, kteří „bojíc se trestání zutíkali", kteří, kdyby nebyli prchli, od biskupa jistě by byli trestáni bývali.

z Lomnice, za desátky nespravují platu podle smluv, jako nejvyšší maršálek; dále dostanou-li nějakou směnou něco od duchovenstva, učiní smlouvu, že chtějí kněží před biskupem presentovati, smlouvu vloží do desk, ale přes to smlouvy nezachovávají, kněží nechovají, nýbrž sami berou desátek, jako zemský hejtman z toho, co dostal od kostela brněnského. Zkrátka vyhledávají „všelijaké záhuby a potlačení katholických lidí a kněží", z vidrkaufných peněz po léta nic neplatí, ač jsou smlouvy o tom v deskách zemských atd. Po 10denním šetření, domlouvání a vzájemném ustupování bylo konečně 29. listopadu docíleno shody a narovnání.[1]) Komise pražská jistě aspoň tolik měla za následek, že se na obou stranách vytříbily názory a že se zjistily skutečné poměry na Moravě ohledně biskupské jurisdikce nad kněžstvem; tím lže vysvětliti, že komise brněnská trvala dobu kratší než komise pražská. Jak si byl Pavlovský svým časem přál, se stalo: narovnání bylo uděláno písemně a podepsáno oběma císařskými komisaři; také císař měl smlouvu ztvrditi. Smlouva dotýkala se v úvodě nejprve vzniku rozepře mezi Pavlovským a soudci zemskými a pak podávala ustanovení tato:

1. Císařští komisařové zdvihají a v nic obracejí všechny nevole, nedorozumění mezi stranami tak, že žádné straně ani k zlehčení ani k újmě na právích nemají býti i pro časy budoucí; strany budou zase v přátelství žíti.

2. Artykul týkající se obviňování osob duchovních před soudem zemským zůstává císaři k rozeznání.

3. Kdyby v době, dříve než císař definitivně o té otázce rozhodne, osoba světská klerika před soudem zemským o čest neb o věci hrdelné žalovala, pře od soudu zemského nemá býti slyšána, nýbrž odložena, až by císař rozhodl.

4. Chce-li někdo v té době, pokud o článku 2. nebude rozhodnuto, klerika před biskupem žalovati, nebrání se mu v tom.

---

[1]) Na zemsk. hejtmana Pavlovský si zase stěžoval, že 1. chce jemu z úřadu hejtmanského poroučeti,

2. že ho „různicemi s okoličnými sousedy" před komisaři „v Praze dotekl",

3. že se biskupští manové nutí, aby dávali k landfrýdu pečeti nebo listy přiznávací,

4. že se biskupští manové donucují, „aby berně císaři jako jiní, kteří dědičné statky mají, spravovali", kdežto oni ji mají do Kroměříže poslati, a biskup jako pán manů ji teprve má císaři odvésti.

5. Komisaři se přičiní, aby i císař smlouvu potvrdil.[1])

Tím byl ukončen 10letý spor, nepřátelství mezi biskupem a soudem zemským aspoň na venek zažehnáno; ale nejen to: spor byl Pavlovským vybojován aspoň částečně vítězně ve smyslu názoru církevního. Jest přirozeno, že soudcové zemští a vůbec nekatolíci na Moravě s přijetím tohoto článku byli málo spokojeni a že jejich radost, s kterou hleděli na ukončení rozepře, byla předčasna. A právě výsledkem komise brněnské mohl býti a byl také Pavlovský spokojen;[2]) sám to vyznal, že právo, které na Moravě bylo duchovenstvu takřka již ztraceno, znova bylo nabyto, a tím sesíleno postavení katolického duchovenstva. I ten, kdo myslí, že Pavlovský jen mluvil „pro domo sua“, aby totiž svoji zásluhu o šťastné zakončení pře postavil do světla ještě příznivějšího, nemůže popříti, že výsledek, kterého se dodělal na konec, na tehdejší poměry katolické církve na Moravě byl nad míru cenný a že zásluha o něj připadá v první řadě Pavlovskému a nikomu jinému. Ale Pavlovský pracoval i za kulisami; když asi viděl, že soudcové zemští by na článek, který by žaloby na klerika vedené odkazoval p o u z e biskupovi, nepřistoupili, svolil, že byl do smlouvy vložen i článek 2., který měl soudce zemské navnaditi nadějí, že přece ještě zvítězí jejich názor. Pavlovský učinil tak, když mu byli císařští komisaři v důvěrnosti sdělili, že císař definitivního rozhodnutí v té věci nikdy neučiní,[3]) že tedy duchovenstvu má potrvati výhoda článku 3. a 4. navždy. A právě tímto uji-

---

[1]) Smlouva jest otištěna u Kameníčka, Zemské sněmy II. příl. 18. s. 596.

[2]) Dal své spokojenosti výraz v listě rektorovi jes. kol. olom. ze dne 10. října. Rektor přál t. Pavlovskému ke šťastnému a příznivému výsledku komise brněnské, začež Pavlovský mu děkoval a odpovídal, že šťastný výsledek rozepře dlužno přičísti „dubio procul precibus ac sacrificiis patrum ac fratrum“. Kop. 23. f. 94 v. 95. Již 1. října psal mu Pavlovský: Deo sit laus, quod hac in parte plus illis obtinuerimus, cum via eis iam sit praeclusa, personas ecclesiasticas pro foro illorum iudicandi. Viz kop. 23. f. 94.

[3]) Pavlovský oznámil to apošt. nunciovi 15. října: . . . cum intellexerimus Mtem Sam vix eam sententiam unquam laturam, quinimo nos intra eius concordiae limites perpetuo relicturam. Kop. 23. f. 98 v. —100. a Kop. Engels. f. 32. Stejně se vyjádřil Pavlovský i v listu Desideriovi L'Abbé (Kop. 23. f. 101 v. 102.): „quam (t. sententiam) nunquam fore latam nobis confidenter concreditum est“, ke Klaudiovi L'Abbé (Kop. 23. f. 102 v. 103.) a Janovi Jergerovi, kanov. olom. a brněnskému v Perugii. (Kop. 23. f. 103, 104.)

štěním komisařů císařských nabývá smlouva ceny ještě větší, a tím roste i zásluha Pavlovského.

Fakticky dosáhl Pavlovský, čeho si přál a zač vedl rozepři: Chtěl-li někdo z osob světských na knězi dosáhnouti nápravy, byl nucen uchýliti se k biskupovi, protože soud zemský té rozepře až do konečného rozhodnutí císařem slyšeti a rozhodovati nesměl, a víme již, že císař definitivního rozhodnutí dáti nikdy nechtěl, a tak by byl žalobce čekal stále nadarmo.

Z Brna vrátil se Pavlovský asi 6. října do Kroměříže; odtud pak referoval na všechny strany o výsledku soudu brněnského. Tak psal 15. října nejvyššímu hofmistrovi Jiřímu z Lobkovic,[1]) připojil opis smlouvy a pokračoval, že „jakžkoli ještě nětco na rozeznání a vejpovědi JMCé pozůstává, poněvadž se to, podle znění jejího, osoby duchovní před právem duchovním viniti (oč nejvíceji mezi námi bylo činiti), žádnému nezavírá, a soud zemský durante hac suspensione et dilatione takových při slyšeti nemá, nýbrž je odkládati, já přestávám“. Téhož dne psal Pavlovský i apoštolskému nunciovi a vyloživ mu v krátkosti, co se týkalo císařské komise v Brně, velebil komisaře císařské, že bylo vidno na nich, že nechtějí připustiti, aby právo církevní doznalo újmy. Při komisi prý vyšlo na jevo, že právo církevní, aby kněží ve věcech osobních a kriminálních nebyli potahováni před soud světský, od nepaměti vešlo již v zapomenutí, třeba někteří biskupové se tomu byli vzpírali. Ale že přičiněním komisařů i tomu že byl konec učiněn a že to právo zase přivedeno bylo k životu. Dále vykládal Pavlovský nunciovi jednotlivá ustanovení smlouvy a podotkl ke konci, že se s ní spokojil, protože měl za to, že není třeba, aby zvláštního výnosu císařova o tom si vyprosil, a to jednak proto, že smlouvou jest klerus ve věcech osobních a kriminalních před soudem zemským zajištěn, ale potom také proto, že se dověděl, že císař by vůbec neučinil takového výnosu. Konečně že kdyby snad nějaký nález o té věci přece císařem měl býti učiněn, že očekává, že císařem nic dopuštěno nebude proti zákonům církevním a svobodě a na újmu apoštolské stolice. Ale že za tak těžkých časův a při tak velkém odvrácení myslí lidských od náboženství katolického

[1]) Kop. 16. f. 85 v. —87.

s tím, čeho byl právě dosáhl, může býti spokojen úplně, a že ještě nesmrtelnými díky jest zavázán po císaři hlavně oněm dvěma komisařům; neboť jejich zásluhou svoboda církevní, na jejíž znovunabytí dle úsudku všech nebylo skoro naděje, že jako znovuzrozena zase vzkvétá.[1]) O ostatním že mu oznámí později obšírnějším listem a zvláštním poslem. Pavlovský byl tedy s ukončením své pře úplně spokojen a také to upřímně jak Valentinovi Pavlovskému[2]) tak i jiným vyznal otevřeně. Jest sice pravda, že výsledek komise brněnské byl vlastně negativní, že totiž se pouze zakazovalo soudu zemskému souditi kněze, a to jen do definitivního rozhodnutí císařova, a že tím nebylo vystiženo stanovisko Pavlovského, který tvrdil, že kněz musí jediné před ním ve věcech osobních žalován býti. Však o otázce theoretické bylo ve smlouvě vůbec pomlčeno, a nelze popříti, že v tom ohledu nebylo vítězství Pavlovského úplné; i on si toho byl také vědom; psalť Jindřichovi Grodeckému, že bylo docíleno narovnání, „ačkoliv to jináče spokojeno bejti mohlo, však ušetřujíc mnohých věcí sme také něco v tom ustoupili a ulevili, nic méně i na tom dobře přestáváme“.[3]) Pavlovský uměl dobře počítati s danými poměry, a za tehdejších poměrů byla hořejší smlouva rozhodně vítězstvím.

Fridrich z Žerotína byl zatím v Teplicích v lázních a když se vrátil, oznámil i jemu Pavlovský 8. listopadu výsledek brněnské komise.[4])

---

[1]) Pavlovský psal: „ecclesiastica etenim libertas, de qua recuperanda communi omnium opinione exiqua penegue nulla spes supererat ceu noviter hic enata magna totius cleri consolatione reflorescere videtur“. List nunciovi poslal Pavlovský na Desideria L'Abbé, který ho měl odevzdati.

[2]) Kop. 24. f. 283.

[3]) Kop. 24. f. 278 v. 279.

[4]) Kop. 24. f. 304. Mimo to referoval Pavlovský o komisi brněnské biskupu Vratislavskému dne 20. října (kop. Engels. f. 39 v. 40. nebo kop. 23. f. 104 v. —106. a f. 146), arcibiskupovi Lvovskému (kop. Engels. f. 55), kard. Bathorovi v Římě (kop. 23. f. 113.), Tomášovi Treterovi v Římě (kop. 23. f. 114.), Stanisl. Resciovi, opatovi Androvickému (kop. 23 f. 115 v. 116.), Klaudiovi L'Abbé, svému agentovi v Římě (kop. 23. f. 116.), kard. Draškovičovi (19. listop., kop. Engels. f. 36., nebo kop. 23. f. 134 v.—137.), kard. Radzivillovi (kop. Engels. f. 28.) a arcibiskupovi Hnězdenskému (27. listop., kop. 23. f. 145. a v kop. Engels. f. 39 v.), bisk. Vladislavsk. (kop. 23. f. 146).

Brzy došla smlouva brněnská schválení císařského; stalo se tak 18. října.[1]) A protože císař Pavlovskému v záležitosti tak důležité dopřál vítězství aspoň nějakého, hleděl se mu zase Pavlovský odměniti tím, že kapitulu olomouckou napomínal 22. října slovy velmi důraznými,[2]) aby žádosti císařově o peníze vyhověli a císaři se nejen odměnili, ale aby si ho i k dalším dobrodiním zavázali. Pavlovský řídil se zásadou „do, ut des", jak ji byl řekl otevřeně v listě k hofmistrovi uvedeném již dříve; že mu pak skutečně přinášela dobré ovoce, vidno z toho, že již roku následujícího obdržel na přímluvu svých osvědčených přímluvců císařův nový list, kterým biskupům olomouckým znova titul knížecí byl potvrzen, a obnovena i jiná privilegia.[3])

Co se pak týká smlouvy samé, měl ovšem Pavlovský po čas svého biskupování pokoj, smlouva měla platnost; ale přece jen obsahovala polovičatost a neupřímnost, která bystrému zraku nemohla ujíti a ani neušla. Již za nástupce Pavlovského, t. j. Dietrichštejna, počaly se opakovati útoky proti privilegovanému soudnímu stavu duchovenstva olomouckého; stalo se tak na sněmě r. 1612. Tehdy Karel z Žerotína, zemský hejtman, předložil 17. srpna 9 artykulů stavům, o kterých se mělo s kard. Dietrichštejnem jednati; mezi artykuli jednal 2. o tom, že biskupové olomoučtí „nedopouští, aby duchovní souzeni byli od soudu zemského in personalibus, totiž v těch věcech, kteréžby se života neb

---

[1]) Lib. expedit. p. 397—402.

[2]) Kop. 23. f. 109, 110.

[3]) Když 30. září r. 1588 na domě olomouckém byla slavnostním způsobem publikována privilegia o svobodě církevní a znovuuděleném titulu knížecím, měl před shromážděnými kapituláry a kněžstvem kancléř Pavlovského Theodor Engels slavnostní řeč, kterou nadšeně velebil nesmrtelné zásluhy Pavlovského, kterých si získal o svoji dioecesi tím, že olomouckému duchovenstvu znova vybojoval ve při Skutelanově privilegovaný stav soudní a pak že biskupskému stolci opětně opatřil lesk knížecí hodnosti. Kdo že vypočte, tak mluvil Engels k shromážděnému kleru, co biskup podnikl, co vykonal, kolik se přičinil, nabděl, jaké práce, obtíže, nenávist, závist, nepřátelství a nebezpečí podstoupil, jaké výlohy si učinil, aby jen odvrátil jho od šíjí svého kleru, kterým mu stav laický již hrozil. V další řeči srovnával Pavlovského za jeho horlivost, s kterou se zastával práv své církve, se sv. Tomášem Cantuar. a pak se sv. Cyrillem a Methodem, kteří také neohroženě proti králi Svatoplukovi se postavili, když počal kněžstvo utlačovati. (Řeč Engelsova jest v kop. Engelsově fol. 12—15. a v Liber expeditionum p. 392—397.)

poctivosti jejich dotýkaly". Dne 20. srpna se pak stavové usnesli na tom, že chtějí ve středu 22. srpna o zmíněných artykulích jednati; tak se i stalo. Toho dne o 7. hodině sešli se stavové nejprve bez kardinála, a tu tázal se Karel z Žerotína přítomných prelátů, jsou-li také oni (jako biskup) se zemským soudem na odporu strany odpovídání před právem zemským? Nejprve nedostal odpovědi určité, ale pak „vyjel opat Loucký s tou již častokráte opakovanou distinctií de personalibus et realibus", a že v oněch jsou poddáni své vrchnosti duchovní. Na to tázal se ho Žerotín, mají-li při landfrýdu pečeti, a když opat přisvědčil, tázal se ho dále, je-li řeč v landfrýdě o nějaké distinkci de realibus et personalibus. K otázce musel ovšem opat mlčeti, a proto prohlásil Žerotín, že „odporům takovým místa u sebe" stavové nedávají, a přijde-li kdy taková jaká věc ku právu, že se budou věděti jak chovati. Na to byl uveden do shromáždění i kardinál, a po projednání 1. artykule přikročili k jednání o druhém; ale tu ohlásil kardinál, že se o tu věc se stavy nemůže dáti do jednání, protože ta věc smlouvou biskupa Pavlovského se soudem zemským byla již urovnána. Proti tomu prohlásil zase Žerotín, že smlouva jest již umrlá, že se netýká potomků, nýbrž osob tehdejších a z těch že již všichni zemřely, a že tedy smlouva nemá platnosti; že tedy není překážky, pro kterou by o té věci neměli jednati. Dále že oni v té věci nic jiného neobmýšlejí než pokoj, aby světská osoba jsouc uražena duchovním, nebyla přinucena sama sebe mstíti, a poněvadž moc světská na Moravě jest mnohem větší než duchovní, „že by z toho mnozí neřádové pojíti mohli". I jinak dokazoval Žerotín, že kněží jsou povinni před soudem zemským odpovídati, a uvedl i některé nálezy na svědectví, „že duchovní před právem světským odpovídali a stávali". Ale přes všecko stál kardinál na svém, a tak bylo usneseno, aby obojí strana žádala císaře, „aby o ten artykul mezi" nimi „výpověď učiniti ráčil".[1])

Ale otázka, o niž běželo, nebyla ani tak otázkou práva jako spíš otázkou moci. Právo bylo nepopěratelně na straně biskupově, ale poměry náboženské na Moravě ke konci 16. stol. nebyly ani zdaleka takové jako v době, ve které se dostalo biskupům olo-

---

[1]) Viz Brandl, Sněm držaný léta 1612, s. 25., 26., 53., 71., 73., 74., 81.

mouckým privilegií immunitních. Koncem 16. a začátkem 17. stol. byla moc v rukou stavů, a stavové byli protestantští, proto otázka o immunitě kleru se nedala urovnati v dobrotě; moc mohla ustoupiti zase jen moci. Stalo se tak bitvou na Bílé Hoře, která, jako o jiných, také o této otázce rozhodla ostřím mečovým.[1])

Chronologický přehled literární činnosti Fr. Bartoše.

Sestavil Josef Bartocha.

Myslím, že zavděčím se všem, kdož budou badati o životě Bartoše před čtvrt rokem zesnulého a stopovati znenáhlý jeho vývoj literární, když uveřejním chronologický postup jeho práce duševní. Netajím se ovšem obavou, že v přehledu mém vyskytnou se některé mezery, nicméně kojím se zase nadějí, že jich mnoho nebude. K některým spisům a rozpravám připojuji některé poznámky, domnívaje se, že přijdou vhod čtenářům z rozmanitých příčin a ušetří jim hledání. Poznámky ty nejsou arci systematické, nýbrž většinou příležitostné. Zároveň upozorňuji, že jsem nemohl sem zahrnouti článkův anonymních nebo pseudonymních, jichž nebožtík též dosti napsal, ale mně většinou zůstaly neznámy.

1868.

Ueber die modale Bedeutung des böhmischen Instrumentals v programě I. (katolického) státního gymnasia v Těšíně (str. 18—36): dosti dlouhá a zajímavá to rozprava doložená hojnými příklady vzornými, které svědčí o znamenité sčetlosti Bartošově už tehdy.

1869.

1. *Einige Bemerkungen zur böhmischen Syntax,* v programě téhož gymnasia na str. 22.—27. Bartoš pojednává tu o instrumentale prostorovém; o trojí vazbě slovesa styděti se; o genitivě míry (po substantivech a adiectivech); o instru-

---

[1]) Upozorňuji tuto na nedopatření, jež mi při opravě předcházejících 2 částí ušlo. Z poznámky 1. na str. 126. škrtnuta buďtež poslední slova: Jméno na listku. Na str. 124. v řádku 14. škrtnuto budiž slovo „kanovn.“; Florian Tomanikl, vládyka, byl písařem menšího práva moravského. (Paprocký, Zrcadlo, list 374. rub).

m e n t a l e q u a l i t a t i s, který roku předešlého ve zmíněné rozpravě pokládal za latinismus. I tato rozprava svědčí o bystrém úsudku spisovatelově a důkladné znalosti věci.

2. *O instrumentale hmoty*; příspěvek k české skladbě. Otištěn v Čas. Matice Moravské[1]) v I. roč. str. 184—198.

1870.

1. *Kritika* Nákresu mluvnice staročeské od Jos. Jirečka (na 12 str.) v Č M M str. 36—48. Posoudil jej příznivě, ač vytkl i nedostatky a vědecky odůvodnil dodatky.

2. *Příspěvky k české skladbě* (o genitivě míry; o accusativě kolikosti; o vazbě dle smyslu; o infinitivě časoslov přechodných závislém na časoslově, jménu podstatném nebo přídavném; o genitivě závislém na pádě předložkovém. Č M M str. 117—123.

1871.

1. *Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské* v Č M M (str. 6—28., 56—84.), celkem 51 stran.

2. *Jakou zkázu béře náš druhdy přesný, správný i určitý jazyk skrze novináře a mladší spisovatele české* v Č M M str. 85—92.

1872.

1. *O genitivě závislém na časoslovech* v Č M M str. 1—42. Vyšlo též jako zvláštní otisk v Brně tiskem a nákladem K. Winikra 1872.

2. *Kritika* Brandlovy Knihy Rožmberské v Č M M str. 92—94.

K n i h a.

3. *Anthologie z národních písní československých*, kterou ze sbírek K. J. Erbena, F. Sušila, J. Kollára a J. V. Kamarýta učinil František Bartoš, professor c. k. slov. gymnasia Brněnského. V Praze u Fr. A. Urbánka. Kniha tištěná má sice na obálce rok 1874, ale vyšla už r. 1873, neboť toho roku byla už posouzena; ale předmluva datována jest 10. ř í j n a 1872. Spisek obsahuje stran VIII + 176. Už tu projevil se Bartoš nejen jemným aesthetikem, nýbrž také znamenitým věcným znalcem poesie prostonárodní (viz Úvod IV—VII), jak vidno ze zásad, jimiž zbavil písně

[1]) Všude jinde zkracuji: Č M M.

nejapných dodatků; v opravách písní zašel arci přes míru, když na př. místo „galánka“ všude vkládal „kochanka“. V úvodě projevil také přání (str. VII.), aby byly vydány podobné výbory z jiných literatur slovanských. — Obsah spisku: I. Dějepravné. II. Posvátné. III. Zpěv a jeho význam. IV. Milostné (60 str.) V. Z přírody. VI. Hospodné a pijácké. VII. Žertovné, satirické, naivné. VIII. Různé. Přídavek (Dětské hádanky).

1873.

1. *Jak bychom mohli a měli těžiti z neporušené řeči lidu na prospěch jazyka spisovného?* V Č M M str. 62—74.

2. *Kritika* Kuldových Národních pohádek a pověstí z okolí rožnovského; v Č M M str. 182—183.

3. *Něco o českých verbaliích na „ství, ání, ení“;* v časopise Komenském, toho roku založeném, jal se horlivě uveřejňovati práce grammatické na očištění a vytříbení jazyka českého, chtěje čeliti neurčitosti neb i nepěknosti takových substantiv (str. 148—150.).

4. *Příspěvky k české slohovědě prozaické i básnické* v Komen. str. 308—310., 322—325., 370—372. Mluví tu o podvojnosti výrazů synonymních a opačných, o způsobě (figuře) etymologické. Plno příkladů z národních písní (Koll., Suš., Čel., Erb.) i ze starých spisů (Passionálu, Štítného).

5. *Příspěvky k české skladbě* v programě I. čes. gymnasia v Brně na str. 3—32.: 1. O genitivě závislém na substantivech; 2. o náhradě genitivu adiectivem; 3. o genitivě porovnávacím. Podává tu přehledné roztřídění a hojné doklady.

Pozn. Že tohoto roku vydal též Anthologii z nár. písní uvedl jsem při roce 1872.

1874.

Rozpravy:

1. *O stálých epithetech* (ornant.) v Komen. str. 21.

2. *Některé drobnosti o adiectivech* (str. 56—57.) v Kom.

3. *O předložce „od“* v Kom. str. 67—68., 100—102., 118—120., 131—133., celkem 7 stran.

4. *Brousek* v Kom. 180—182 str.

5. *O činném příčestí času minulého* v Kom. (str. 275—277.).

6. *O kondicionále* v Kom. 372—74., 385—89., 402—405., celkem 10 stran. Podrobně a důkladně probírá všechny možné případy.

Knihy:

7. *Stručný přehled dějin literatury české* doby staré a střední. Sestavil Jan Vesnický. (80 str.)

8. *O instrumentále.* Napsal Fr. Bartoš. VI. svazek v Urbánkově Bibliotéce paedagogické. Str. 92. Příklady vybral z 56 pramenův.

9. *Příhody,* jež na cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém zkusil a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic. Úvod (str. 3—6.) podepsaný nakladatelem napsal Bartoš. Spis vydán jazykem obnoveným, vybroušeným, nikoliv původním, aby mládež studující vedle poutavého obsahu měla také vzor správného jazyka.

1875.

Rozpravy:

1. *O některých způsobech české attrakce čili assimilace syntaktické* v Listech filolog. a paedag. 120—126.

2. *O předložce* ***do*** *a* ***z*** v List. filolog. a paed. 141—153.

3. *O předložkách* ***za*** *a* ***na*** v List. fil. a paed. 287—304.

4. *Kritika* obšírná a důkladná Latinské cvičebné knihy Rissovy pro I. gymnas. třídu (v List. fil. a paed. 190—204.); vytýká jí zejména vady z české skladby a fraseologie.

5. *Kritika* Tomáškova překladu Ciceronovy řeči proti Verrovi o dílech obrazných (tamtéž str. 205—207.); odsuzuje a vytýká nepěkný, nečeský sloh.

6. *O předložce* ***o, ob*** v Komenském 132—33., 148—150., 177—179., 196—199.

7. *O ellipsi* v Kom. 275 - 278., 305—308. Vyčerpává látku velmi důkladně (příklady hl. z Kuldy a z Erbena).

8. *O předložkách složených* v Kom. 337—338.

9. *Některé poznámky k článkům páně Kottovým* položeným v Listech filologických II. 75 nn. a v Komenském čís. 18. a 19. Brání se proti výtkám prof. Kotta, že v některých vazbách nepřebrousil a dokládá své názory četnými a vzornými příklady.

Pozn. Rozpravy grammatické jsou vesměs studie k chystané „Skladbě jazyka českého“.

Knihy:

10. *Vlast.* Kytice z básní vlasteneckých. Uvil Jos. Zapletal. V Praze u Fr. A. Urbánka. Str. 114 drobného tisku. Měly buditi vlastenecké nadšení; celkem uveřejněno tu 150 básní od 22 bás-

níků: Čelakovského (5 básní), Furcha (1), Hálka (3), Hajniše (1), Heyduka (4), Jablonského (4), Jana z Hvězdy (1), Kamarýta (1), Kollára (29), Koubka (3), Krásnohorské (5), Metlinského (1), Nerudy (6), Pokorného (5), Quisa (10), Sušila (7), Škultétyho (1), Šmilovského (5), Šolce (4), Štulce (41), Vinařického (2), Züngla (11). Některé verše byly velmi smělé; Moravě určena zvláštní část. — Před sbírkou předchází vzletný a nadšený úvod o lásce k vlasti. Lindner v Paedagogiu (1879, str. 141) posoudil „Vlast" příznivě, podotýkaje, že sběrateli nebylo třeba roušky pseudonymnosti.

11. *Pravidla moudrosti a opatrnosti*, která z „Mudrosloví" Fr. L. Čelakovského mládeži české vybral Jan Kopecký. V Praze jakožto 26. svazek Nové knihovny pro mládež, pořádané M. Weinfurtem a Fr. A. Zemanem. — Obsah: Předmluva (str. 1—10.) o důležitosti přísloví a pořekadel. A. Česká přísloví (dle hesel: Bůh, rodiče atd.) str. 11—66. B. Česká pořekadla (str. 67—93.). Ve dvanácterce 93 str.

1876.

Rozpravy:

1. *O předložkách* ***za*** *a* ***na*** v Listech fil. a paed. str. 143—148.
2. *O předložce* ***po***, tamtéž str. 148—156.
3. *Kritika* Brandlova Glossaria, tamtéž str. 226—229.

Toho roku zvolen byl Bartoš redaktorem Časopisu Matice Moravské a řídil jej po 7 let (do r. 1882).

Knihy:

4. *Česká čítanka pro I. třídu* škol středních. V Praze u Fr. A. Urbánka. V Národních Listech byla naprosto odsouzena, kdežto v „Komenském" Kosina dokázal její výbornost; také v Listech filolog. a paedag. byla posouzena velmi příznivě.

5. *Malá Slovesnost*, kterou za knihu učebnou a čítací pro vyšší třídy škol středních sestavili Jan Kosina a Fr. Bartoš. Vydána u Winikra v Brně. Str. VI + 325. Účel knihy vytkli spisovatelé na str. V.: aby žactvo na základě jejím nabylo pokud možná důkladných známostí hlavních druhův úpravy poetické a prosaické. O úkol rozdělili se spisovatelé tak, že Bartoš vybral material a zpracoval také nauku o prosodii a metrice; Kosina zpracoval theorii kromě části o básnictví dramatickém, kterou napsal K. Šmídek. — Riss z osobních příčin uveřejnil o Slovesnosti nepříznivý posudek strannický v Listech filolog. a paed. —

Původní podoba „Slovesnosti“ byla tato: Předmluva (VI str.). — Průprava (co jest literatura?) — Základové české metriky. Důležitější verše časoměrné. Verše přízvučné. Rým a jiné příkrasy verše. Strofy. (Str. 1—12.) Nástin poetiky (str. 13—231.); nejprve vyložena theorie každého druhu básnického, pak následují příklady z literatury. — Nástin stilistiky (231—242): prósa; sloh; trópy a figury. — Základné tvary prósy (242—307.). — Poznámky (308—316.) — Zprávy životopisné (317—323.). — Obsah (324—325.).

6. *Vesna.* Kytice z básní milostných, kterouž uvil Jos. Zapletal. Obsahuje 175 str. drobného tisku. Sbírka sestavena tak, aby se v ní jevil vznik a rozvoj lásky, její slasti a strasti. 36 básníkův umělých zastoupeno tu 222 básněmi, lidová poesie všech národů slovanských vykazuje 96 písní, skoro celou třetinu. V pěkném výběru tom zastoupeni tito básníci a básnířky: Adámek Boh. (1), Beznaděj (1), Čacká (1), Sv. Čech (2), Čelakovský (34 básněmi), Dörfl (8), Dunovský (1), Furch (1), Goll (3), Hálek (26), Heyduk (4), Hrdličkova (5), Jan z Hvězdy (1), Jablonský (11), J. V. Jahn (1), Kamarýt (5), Kolář Fr. (1), Kollár (28), Krásnohorská (12), Kropáček (1), Langer (9), Mayer (8), Mráčková (5), Mühlsteinova (1), Neruda (10), Nebeský (1), Pokorný (2), Ptačovský (1), Quis (2), Sládek (1), Studničkova (15), Šolc (1), Vítek (1), Vrchlický (8), Wenzig (9). Lidová poesie zastoupena takto: česká (23), moravská (31), slovenská (15), polská (1), ruská (11), chorvatská (1), srbská (12), slovinská (1), lužická (1). — I tuto sbírku příznivě posoudil Dr. G. A. Lindner v Paedagogiu 1879, str. 141.

1877.

1. *O předložkách* ***v, nad, pod, před*** v List. filolog. 102—105., 225—239.

2. *Ze života lidu moravského* v Čas. Mat. Mor. 136—153. Panství Zlinské. Dědiny, chalupy, polní hospodářství, ovoce, včely, přírodopis lidu, ptačí mluva, strava, kroj, obec, roboty.

3.—6. *Posudky:* Osvěty (98—99.), Úplného Besedníku Vilímkova (99—100.), překladu Srbských národních pohádek (181—187.), Bayerova Rožnova 187., vesměs v Č M M.

7. *O českém dativě prostém i předložkovém* (str. 3—26.); přesné rozdělení původního významu s hojnými doklady v programě I. čes. gymnasia v Brně.

8. *Posoudil* Brus jazyka českého v Komenském 141—142., 156—158., 171—172., 188—189., doporoučí ho, doplňuje a poopravuje.

1878.

Rozpravy.

1. *Ze života lidu moravského.* Nářečí slovácké. Svatba. Č M M 1—67., 125—145. (celkem 87 str.).

2. *Posudek* Odborné pathologie a therapie v Č M M 118—121.

3. *Brousek* v brněnském „Obzoru“ proti vadám nejčastěji se vyskytujícím. (O některých slovech cizopasných. Výprava na čočky, celkem 8 str.).

4. *Kritika* Nerudových „Písní kosmických“ velmi pochvalná v „Obzoru“ str. 220—222.

Knihy:

5. *Skladba jazyka českého,* kterouž pro školy střední a ústavy učitelské sepsal Fr. Bartoš. — Vyšla po mnoholetých pracných studiích v Brně a byla přijata velmi příznivě; viz rozsáhlou úvahu Petra Durdíka v Listech filolog. str. 70—80.; v Komen. 1878 str. 790. a 1879 str. 205., v brněn. Obzoru 1878 str. 158. a v Paedagogiu 1880 str. 39—40. (od L. Čecha).

6. *Malá Slovesnost* vyšla v II. vydání bez podstatných změn (VII + 308). Části theoretické dle možnosti uskrovněno (zvl. nauka o figurách syntaktických, protože byla pojata do Bartošovy Skladby); nově sem dány 3 pohádky Erbenovy a 3 básně Vrchlického (Tvář Jidášova, Země, Kořist oceanu); vydavatelé snažili se odstraniti výtky učiněné prvnímu vydání.

7. *Česká čitanka pro I. třídu škol středních*; II. opravené vydání.

1879.

1. *Ze života lidu moravského*: Zpěv, hudba i tanec. Děti: dětská řeč; vychovávání dětí v rodině; hry a zábavy dětské v Č M M 1—20., 51—64., 157—175. (celkem 52 str.).

2.—4. *Posudky* tří Vymazalových spisů: R K Z, Obrazy z dějin českých a rakouských, Dějiny německé literatury v Č M M str. 40—41., 49—50.

5. *Historická píseň o Francouzích na Moravě* v brn. Obzoru str. 216.

6. *Filologický důkaz, že „Moravské národní písně“ jsou podvrženým dílem Fr. Sušila,* v brn. Obzoru str. 293. nn. Je to časové

pojednání satirické proti nepřátelům R K; bylť zesnulý do pozdních let obhájcem R K, nemoha jakožto muž přímé povahy uvěřiti tak ošemetnému podvodu; na konec arci též se smířil s faktem tím.

7. *Posoudil* Paměti města Val. Meziříčí a Krasna v brn. Obzoru str. 346.

8. *Posoudil* důkladně a pochvalně Růžičkova „Slohová cvičení škol obecných" v Paedagogiu 135—138., přihlížeje k věcné i jazykové stránce; z kritiky zřejmo, jak vše pročetl a uvážil; upozorňuje na dobrý obsah a některé chyby jazykové.

9. *Posoudil* nepříznivě Nauku o slohu od Jos. Jedličky jakožto knížku podivínskou jak obsahem tak formou. Paedagogium 1879 str. 138—139.

1880.

1. *Ze života lidu moravského:* Rok církevní. Pověry. Zvyky a obyčeje v Č M M 1—21.

2.—9. *Posudky* v Č M M toho roku všechny jsou Bartošovy mimo jediný Brandlův. Posoudil tyto spisy: Dobšinského Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské str. 89—90. — Sbírky prostonárodní, které pořádá pohádková kommisse liter. řečnického spolku „Slavia" v Praze (str. 90.). — Moravské národní pohádky a pověsti sebrané a napsané Fr. M. Vránou (str. 91.). — Nár. pohádky a pověsti z okolí Velkomeziříčského a Jihlavského sebrané Fr. Al. Sedláčkem (str. 91—92.). — Passionál vydávaný Blažkem 2—3. sešit (str. 93.). — Urbánkův Bibliografický věstník (str. 93—94.). — Životopisné zápisky G. Pflegera Mor. vydané Horou (str. 94.).

10. *Moravské Valašsko, kraj i lid* v Osvětě str. 369—386., 449—464.

11. *Karel Miarka,* buditel a vůdce polského lidu v pruském Slezsku. V brněn. Obzoru 52 nn., 67 nn.

12. *Živnosti a obchody lidu slovenského* v Obzoru 148 nn., 180 nn., 198 nn.

13. *Pes v zrcadle našich přísloví a pořekadel* v Obzoru 227 nn.

14. *Slovo o broušení jazyka českého* v Paedagogiu 389—400., 443—452. (celkem 20 str.). Ve vážné, ale vroucí rozpravě té podává historický přehled, jak se jazyk náš účinkem vlivů cizích už za dávných dob kazil i brousil (Hus, Blahoslav a j.), ukazuje, jak všichni jiní národové vzdělaní dbají čistoty jazykové; z toho logicky dovodí, jak i my máme pečovati o správnost jazyka ma-

teřského. Uvádí stručně nejhrubší poruchy v hláskosloví a skladbě a opravuje vady vhodně a vtipně; ostře vystupuje proti neslýchanému prznění českého jazyka v pověstných „Merendách“ a zvláště učitelům doporučuje, aby úsilně pěstovali řeč mateřskou. Ostře vystupuje proti odpůrcům přesnosti jazykové (na př. Jak. Malému) a potírá liché výmluvy jejich vtipně a důmyslně. Žádá za revisi školních učebnic po stránce jazykové a potřebu dokazuje slohovými vadami II. čítanky Čelakovského; na konec upozorňuje i na domácí četbu u studujících, aby též byla pramenem k očištění jazyka.

15. *Posoudil* Tieftrunkovu Historii literatury české (II. vyd.) v Paedagogiu 34—37. nestranně a s důkladnou znalostí věcnou, s bystrým rozhledem po celé literatuře; chválí dobré stránky její a navrhuje opravy; jazyk někde přebrušuje.

Kniha:

16. *Skladba jazyka českého,* II. vydání. Uznává věcné výtky „Skladbě“ učiněné a mění ji dle nové zkušenosti. Nové vydání zbudoval na základech zcela jiných; doplnil, čeho se nedostávalo (naukou o slovesech předponových), jednak hleděl krátiti, pravidla syntaktická určitěji a zřetelněji vysloviti.

1881.

1. *Z duchovní dílny našeho lidu* v Osvětě 556—565., 735—749., 934—945., 1087—1100. (celkem 40 str.).

2.—5. *Posoudil* v Č M M dvě povídky V. Špačka: Knihy ďáblovy a K holi žebrácké (III. a V. svazek Urbánkovy knihovny pro lid) str. 185—187. — Dvorského Paměti o školách českých str. 187. — Hellwaldův Přírodopis člověka 187—188. — Hulakovského Ukázku ze synonymiky a fraseologie francouzské 188—191.

6. *O některých zvláštnostech pádů předložkových a jak proti nim často chybujeme* v Komen. 5—8. str.

7. *Správno-li „sděliti něco s někým nebo někomu“?* v Kom. str. 127.

8. *Zbytečné starosti* v Kom. 243. Namířeno proti těm klassickým filologům, kteří zdomácnělá slova cizí chtěli nahraditi nezměněnými tvary cizími (angel, Aigypt a p.).

9. *Malá ukázka prostonárodní fraseologie* hledíc zvláště ke konkretnosti našeho jazyka v Kom. 401—404.

10. *O slovesech předponových* v Kom. 635—637., 651—653.

11. *O pádech předložkových jakožto částech věty* v Kom. 686—691., 700—703.

12. *Homilie na texty vlastenecké,* v nichž stanoví, co se každému ukládá za vlasteneckou povinnost. V Komen. Podepsán pseudonymem „Starý vlastenec".

13.—15. *Posoudil* v Paedagogiu pochvalně Brus jaz. českého (III. vyd.) str. 136—138.; Englovu „Větu a její části" prohlásil za zbytečný plod literární 138—139.; doporoučí Dlouhého spis O historickém vývoji tance a jeho kulturním významě 140—141.

Knihy:

16. *Česká čítanka pro IV. třídu škol středních.* V předmluvě podotýká, že látku čerpal z literatury nejnovější, uspořádal dle osnovy organisační tak, aby se mysl mladistvá šlechtila, aesthetický vkus tříbil a mravní povaha vzdělávala. Vedle toho články měly poskytnouti látky a vzorů ke cvičením slohovým. Výběr ten potkal se u nás s obtížemi. Dva přídavky: O trópech a figurách (str. 172—176.). Základové české metriky (176—187.).

17. *Stručná nauka o trópech a figurách a základové české metriky.* Samostatný otisk z Čes. čítanky pro IV. třídu.

Pozn. Toho roku značně působil i živým slovem, přednáškami ve Čtenářském spolku brněnském. Vzkřísil v něm literární odbor a stal se jeho předsedou. Ze studií svých o nár. písních četl ukázky 28. března a 29. dubna (vytkl charakteristické znaky). 30. května zahájil rozpravu O látkách básnických, vytýkaje některým básníkům našim, že nevolí všelidských idejí, které by byly sympatické každému čtenáři; jsou to ideje positivní: láska k Bohu, vlasti, svobodě, přátelství — ty zúrodňují, kdežto negace, sprostý materialismus a cynismus že ruší a ničí poesii. (Viz Literární listy str. 49. a 58.)

1882.

Rozpravy:

1. *Život a literatura.* I. Literární aforismy. II. O literatuře pro mládež. III. O literatuře básnické. IV. O některých obecných potřebách i vadách naší literární produkce. V brněn. „Obzoru" str. 145—147., 161—165., 177—181., 209—217., 321—324. (celkem 21 str.). — Aforismů těch všímali si také jinde, viz Liter. listy 1882, str. 62.

2. *Čím hyne naše časopisectvo?* V Obzoru 159. a v Lit. list. 67.
3. *Průprava k nauce o větě jednoduché* v Kom. 5—6., 22—23.
4. *O některých novotách v řeči naší od nedávna zbytečně a bez potřeby zaváděných* v Kom. 177—179., 196—199. Článek namířen na hyperkritiku filologickou: chybný slovosled, přílišné vokalisování předložek a pod.
5. *Nebezpečná kniha* v Komen. 433—438. Přísně odsuzuje Černohouzův spisek pro dospělejší mládež „Továrník Vít" jakožto demoralisující. V Kom. 433—438.

Pozn. Tímto rokem přestal vycházeti Č M M, a Bartoš uchyloval se s příspěvky do jiných listů literarních a vychovatelských (Obzoru, Komenského, Paedagogia).

Knihy:

6. *Nové národní písně moravské* s nápěvy do textu vřaděnými. Přispěním pp. Ant. Novotného, P. P. Pavelky, dra. S. Vašátka, J. Vyvlečky a j. za doplněk sbírky Sušilovy vydal F. B. — Obsahuje 196 str. a 413 písní (omylem udáno 417). Velmi příznivě tuto sbírku posuzuje V. V. Zelený v Osvětě 1882 na str. 935—943., zova ji neocenitelným doplňkem k Sušilovi. — Jsou v ní písně ze Zlinska, od Břeclavě, ze Vsacka, z Líšně, z různých končin Moravy, slezské, vánoční koledy z Nov. Hrozenkova, vánoční hry ode Žďára.
7. *Skladba jazyka českého,* III. vydání. Nauka o pádech předložkových přepracována. Rozmnoženo o methodickou průpravu o větě jednoduché, kapitolou o jakosti děje slovesného, o slovesech předponových, ukázkou české fraseologie. VIII + 196 stran.
8. *Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední,* II. opravené vydání (78 str.). Sestavil Jan Vesnický.

Pozn. Literarní činnost tohoto roku i příštího nebyla tak rozsáhlá jako jindy; neboť B. maje dovolenou cestoval po Moravě, sbíraje národní písně a jiný materiál národopisný; práce ta zabírala všechnu jeho mysl i volný čas.

1883.

1. *Prosba k naší intelligenci* v Obzoru, str. 16., aby intelligence jej podporovala ve snaze prozkoumati moravský lid, aby mohl nakresliti jasný obraz lidu moravského.

2. *Podluží a Podlužáci.* Ethnografický obrázek z jižní Moravy. V Obzoru 113 nn., 129 nn., 145 nn., 161 nn.

3. *O světských písních kramářských* v Obz. 290 nn., 306 nn., 323 nn., 337 nn.

4. *Prostonárodní kalendářík ze Zlinska* v Kom. 62—63., 79—80.

5. *Naše písně* v Kom. 757.

6. *Homilie na texty vlastenecké* s pseudonymem „Starý vlastenec“, v Komenském.

Knihy:

7. *Lid a národ,* I. svazek (244 str.) jako V. dílo Moravské bibliotéky vydávané Fr. Bayerem ve Vel. Meziříčí nákladem Šaškovým. Obsah: 1. Bývalé panství Zlinské (str. 5—154.); je to otisk článků vyšlých v Č M M 1877—1880 s názvem: Ze života lidu moravského. — 2. Moravské Valašsko, kraj i lid (155—238.), otisk z Osvěty r. 1880. — 3. Dodatek (239—244.) ke str. 154. o lidech, kteří chodili do dědiny: dráteníci, židé, olejkáři atd.

8. *Česká čítanka pro I. třídu škol středních,* III. vydání.

9. *Česká čítanka pro II. třídu škol středních.*

10. *Skladba jazyka českého,* IV. vydání (přehlédnuté III. vyd.).

11. *Malá Slovesnost,* III. vydání I + 340 str. Značné změny zavedeny jak v úpravě tak v látce. Větším tiskem i části theoretické vytištěny. Část theoretická zůstala beze změny. Pronikavé změny provedeny v části epické, kdež ukázky ze starší literatury nahrazeny a doplněny novějšími a dokonalejšími plody básnickými, zejména Sv. Čecha a Jar. Vrchlického (z „Dagmary“, z Danteova „Pekla“, „Ve stínu lípy“, z „Anděla“, „Žižky“, „Slávie“; Nerudova „Ballada horská“). Změny tyto podmíněné netušeným rozvojem české poesie zavedly osvěžení do zdařilé knihy a obohatily ji vzácnými skvosty. Svědčí to o pokrokovosti, rozmyslnosti a pečlivosti skladatelů „Slovesnosti“, kteří stále měli na mysli zdokonalení své knihy a prospěch české mládeže.

1884.

1. *Moravští Kopaničáři.* Ethnografický obrázek z jihovýchodní Moravy v Osvětě 46—60., 149—158., 232—243. (35 str. celkem).

2. *Drobné příhody z potulek filologických* v Obz. brn. 2—5. str.

3. *Podluží a Podlužáci* v Obzoru str. 274 nn., 292 nn.

4. *Posudek* o Vlčkově Přehledu dějin literatury české v Obz. str. 304 nn.

5. *Vincenc Brandl* v Liter. listech str. 59—60. jest asi od Bartoše (k padesátým narozeninám Brandlovým).

1885.

1. *Kapitola z prostonárodní geografie a ethnografie moravské* v Osvětě (29—35.).

2. *Chléb v názorech, zvycích a pověrách našeho lidu* v Obzoru str. 3 nn. Látka velmi pěkně a poutavě ze všech možných končin Moravy sestavena.

3. *Několik slov o národním kroji* v Obzoru 305 nn. Horlivá přímluva za něj.

4. *Pod našima oknama.* V Obzoru 61 nn. Pěkný, stručný rozbor lidové písně.

5. *Poznámka k článku:* Jak psáti adjektiva od vlastních jmen odvozená — v Komen. 278—279.

6. *Ukázky z věcného slovníku dialektů moravských* v Kom. 4—8., 39—42., 102—105., 134—138., 292—294. (celkem 16 str.).

Knihy:

7. *Lid a národ.* II. svazek (337 str.). Obsahuje sebrané rozpravy národopisné a literarní jinde již otištěné, totiž: Podluží a Podlužáci (7—99.). Moravští Kopaničáři (103—194.). O naší poezii kramářské (195—295.). Tři filologické humoresky (295—337.) totiž: 1. Kapitola z prostonárodní geografie a ethnografie moravské. 2. Drobné příhody z potulek filologických. 3. Pes v zrcadle našich přísloví a pořekadel.

8. *Česká čítanka pro II. třídu škol středních*, II. poopravené vydání (některé básně nové: Čechův Původ skřivánka, Vajanského Mladý drotar).

1886.

1. *Naše děti* v Komen. v 21 číslech asi 80 stránek.

2. *Naše hudební texty* v Obzoru 51—53. (O Hálkově hymnu v Dědicích Bílé Hory).

3. *Ve prospěch českého čtení* v Obzoru 65—67., 81—82. Přimlouvá se za výbor nejlepších plodů naší krásné i poučné literatury, které by rozsévaly čisté símě v srdce národa, tepe ostře materialismus, nihilismus, pessimismus a kosmopolitismus mnohých

básníků našich. Nejen forma, i obsah budiž krásný a dokonalý! Brojí proti spisům protináboženským nebo frivolním, káže psáti lidu spisy poučné, populární.

Knihy:

4. *Dialektologie moravská.* I. díl (374 str.). Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské. V Athenaeu čís. X. mezi jinou chválou znalec nad jiné povolaný univ. prof. Dr. Gebauer vyřkl toto: „V grammatické literatuře české neznám díla tak obsažného a spolu obsahem pravdivého, jako jest Dialektologie Bartošova".

5. *Česká čítanka pro IV. třídu škol středních* (II. vyd. nezměn.).

6. *Skladba jazyka českého* V. vydání (přehlédnuté IV. vyd.).

1887.

1. *Naši malí pastevci* v Osvětě.

2. *Naše nejnovější národní hymna* v Hlídce liter. 349—350. Ironicky a sarkasticky horlí, že se stydíme za chauvinismus národní, kdežto velicí národové nikoli; za to o udatném reku kanonýru Jabůrkovi zpíváme s takovým nadšením, že už vyšlo III. vydání té bezcenné odrhovačky.

3. *O nynějším úpadku našeho jazyka* v Obzoru 17—20.

4. *Česká hodinka* v Obzoru v „Besedě" v číslech 3—23. probírá chyby a ukazuje, jak se má správně mluviti. (Pády předložkové, synonyma).

5. *Vzor „té pravé kritiky"* v Obzoru 350., brání se proti útoku Jana Liera v Lumíru.

Pozn. V literarním odboru „Čten. spolku" přednášel o své „Nové sbírce národních písní moravských".

Knihy:

6. *Česká čítanka pro III. třídu škol střed.* Tento díl opozdil se značně za ostatními čítankami jednak pro jiné práce neodkladné, jednak pro vyčerpanost látky dřívějšími díly. V předmluvě podán také stručný návod k úlohám.

7. *Babička Boženy Němcové* slohově upravená pro mládež studující. Zásady o takových opravách napsal v předmluvě ku své „Rukověti správné češtiny". Vydání to bylo téměř do roka rozebráno.

1888.

1. *Divé ženy dle dosavadních pověr lidu moravského.* V prémii Umělecké Besedy v Praze.

2. *Příspěvky ku praktické poetice* v Hlídce liter. 197—201., 229—232., 289—291. Podává tu aesthetický rozbor Nerudovy Ballady horské a 3 národních ballad moravských: Smrt, Turecká nevěsta, Žárlivec — na potřebu školskou.

3. *Česká hodinka* v Obz. v „Besedě“ skoro v každém čísle.

4. *Prostonárodní kalendář* v Obzoru 193 nn., 217 nn., 233 nn., 291 nn., 308 nn.

Knihy:

5. *Národní písně moravské v nově nasbírané.* Ve sbírku spořádal a vydal F. B. Druhé sbírky Bartošovy svazek I.

6. *Naše děti.* Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné popisuje F. B. 312 str. V Brně, nákladem Barvičovým. Toto vydání bylo do roka skoro všechno rozebráno.

1889.

1. *Doba vánoční ve zvycích a pověrách lidu moravského.* V Obzoru str. 1 nn., 17 nn., 33 nn.

2. *Hanák a Slovák.* Výňatek z rozpravy o moravských písních lidových, v Obzoru 193—194.

3. *Kdy a kde se zpívávalo,* rovněž výňatek ze zmíněné rozpravy, v Obz. 209—213.

4. *Poměr člověka ku přírodě, jakým se jeví v moravských písních lidových.* Výňatek z rozpravy zmíněné, v Obz. 233—236., 249—253.

5. *Poměr jednotlivce ke společnosti,* jakým se jeví v moravských písních lidových. Také výňatek v Obzoru 305—308.

6. *Čert páleníkem.* Překlad polské pohádky s tendencí proti pálence. V Obzoru 55—57.

7. *Sbírečka přísloví moravskoslezských* v Obzoru 12., 29., 45., 60., 75., 93., 157., 207.

8. *Aesthetický rozbor národní ballady „Srdce mateřské“* v Hlídce liter. 3—5.

9. *Rozbor a srovnání několika parallelních lidových písní moravských a slezských* v Hlídce liter. 353—356.

10.—12. *Posudky:* 1. Zíbrtova spisu „Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní“ v Hlídce liter. 119—120; velmi příznivě posuzuje; 2. Sládkových „Skřivánčích písní“ v Hlídce liter. 50—54., rovněž velmi příznivý s vroucím doporučením mládeži; 3. Skuhravého básní „Mezi dětmi“ (v Hlídce

lit. 121—124.), nepříznivý, že chatrně a pracně složil špatné básně k pěkným obrázkům, nechutné rýmovačky plné chyb.

K n i h y:

13. *Národní písně moravské v nově nasbírané,* svazek II. Důkladný úvod o sbírkách a sběratelích, o povaze nár. písní moravských obsahuje 152 stran, sbírka sama 653 str. (dohromady 805 str.) a písní 1017. Vyšly nákladem „Matice Moravské", ale B. nedostal honoráře, nýbrž vzdal se ho (asi 2400 K) na prospěch „Matice Mor.", která byla v nesnázích peněžních.

14. *Skladba jazyka českého,* VI. vydání.

1890.

1. *O některých stránkách sousedské vzájemnosti a svépomoci,* jak se jeví v pospolitém životě našeho lidu. V ročence „O bídě lidské" v Brně (str. 67—69.).

2. *Řeč o České akademii věd a umění.* V Obzoru 149—150.

3. *O pozdravech a jiných uctivostech a zdvořilostech našeho lidu.* V Obzoru 66—68.

4. *Starý Vincura* v Obzoru 145—146., 161—162. Obrázek ze života bývalých soukenníků moravských.

5. *Odpověď na kritiku mé sbírky* Národních písní moravských. V Obzoru str. 301—303., 318—319. Namířena jest na nevěcnou a útočnou kritiku jeho „Několika slov o lidových písních moravských" uveřejněnou v Athenaeu 1890 čís. 10.

6. *Ve vlastní při* v Obzoru 45. Klidně, věcně a důstojně odpovídá na hanlivý přípis (korrespondenční lístek) Fr. R. Antoše.

7. *Moravské národní písně o stavě manželském* v Liter. list. 4—5.

K n i h a:

8. *Kytice z národních písní moravských,* kterouž uvili F. B. a Lev Janáček. V Telči nákladem Emila Šolce. XII + 222 (174 krásných písní s nápěvy). Sbírka vydána za tím účelem, aby bránila hrubění vkusu a surovění mravův (IV.); vybrány poeticky nejcennější písně: 104 milostné, 14 elegických, 14 vojenských, 9 z přírody, 7 ze života, 26 ballad a legend. — S jakým porozuměním se potkala, vidno z toho, že za několik měsíců rozprodalo se 2000 výtiskův.

Pozn. Zároveň s Brandlem zvolen zase za r e d a k t o r a Č M M.

1891.

1. *O domácím lékařství lidu moravského* v Č M M 89—101, 185—195, 285—297.

2. *O některých stránkách obrazné konkretnosti a jadrné stručnosti našeho jazyka.* V Obzoru 17—18., 33—34., 49—50., 69—70. Ukazuje k rozdílu mezi češtinou a němčinou i francouzštinou, srovnává s obdobnými obrazy ruskými (instrum.), s latinou a řečtinou; podává praktické příklady z řeči lidové, ukazuje na nejčastější poklesky a dospívá k úsudku, že obraznější jest řeč lidu než vzdělanců̊v.

3. *Smrt a pohřeb.* Dle zvyků, názorův a pověr lidu moravského popisuje F. B. v Obzoru 193—196. Zevrubně vyčerpává celou látku z Moravy a Slezska.

4. *Příspěvky k praktické poetice:* Pravá příčina (Anička dušička, kde si bola) v Hlídce liter. 441—442.

5.—6. *Posuzuje:* Zíbrtovy Listy z českých dějin kulturních v Hlídce lit. 180—182; Slavičínského „Vlk Krampotů“ v Hlídce lit. 151—154.

Knihy:

7. *Rukověť správné češtiny.* V Telči, nákladem Em. Šolce. Za nedlouho rozprodány všechny 3000 výtisků, tak že bylo záhy (1893) uspořádáno nové vydání.

8. *Česká čítanka pro I. třídu škol střed.* IV. přepracov. vyd.

1892.

1. *Drobné pověry lidu moravského* v Č M M 81—93., 193—198., 281—287.

2. *Výroční obyčeje, slavnosti a zábavy lidu moravského.* Ostatky. Půst. Sv. Jiří. Smrtná, květná neděle. Zelený čtvrtek. Velký pátek. Velkonoce. Večer filipojakubský. Letnice. Boží Tělo. Sv. Jan Křtitel. Dožínky. Pastva. Hody. V Obzoru 1—3., 17—20., 33—35., 49—51., 65—67., 84—86.

3. *Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství* v Českém Lidu (XV kapitol velmi důkladně a zajímavě vyčerpává tuto látku) 15—21., 125—131., 228—232., 332—339.

4. *Některé zprávy o skřítku dle dosavadních názorů lidu moravského* v Čes. Lidu 285—288.

5. *Posoudil* velmi příznivě Máchalův Nákres slovanského bájesloví v Hlídce liter. 21—23.

6. *Milostné čáry a kouzla našich děvuch,* v ročence „Chudým dětem (III. a IV. ročn.) na str. 46–51. Vypočítává „milodějné kvítí“, kouzelné nápoje („šťastnou vodu“) a jiná kouzla, jimiž dívky buď si chtějí přivábiti milence, nebo chtějí poznati, kdo jim souzen, anebo chtějí nevěrného obrátiti na pravou cestu.

Knihy:

7. *Moravský lid.* Sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy. V Telči u Šolce. 328 str. Rozpravy byly doplněny a přepracovány. Jsou tu: 1. Výroční obyčeje, slavnosti a zábavy. 2. Prostonárodní kalendář. 3. O pozdravech a jiných uctivostech a zdvořilostech lidu moravského. 4. Starý Vincura. 5. Několik slov o národním kroji. 6. Chléb v názorech, obyčejích a pověrách našeho lidu. 7. Lidé vědomci. 8. O domácím léčení lidu moravského. 9. Pověry a zvyky lidu moravského při hospodářství. 10. Drobné pověry lidu moravského.

8. *Moravská svatba* (79 str.), vyšla v Praze u Šimáčka, jakožto II. číslo knihovny „Českého Lidu“. Ve spisku tom velmi podrobném a instruktivním použil jednak vlastních zkušeností, jednak všech pramenů tištěných i rukopisných; v 19 oddílech podává úplný, názorný obraz moravské svatby.

9. *Kytice z národních písní moravských,* II. vydání.

10. *Lid a národ,* II. vydání.

11. *Boženy Němcové Babička,* upravená Bartošem, vyšla v II. vydání.

12. *Česká čítanka pro II. třídu.* III. opravené vydání.

1893.

1. *Kout dle obyčejův a pověr lidu moravského* v Čes. Lidu 13—17. str.

2. *Zaslánem* (tamtéž 332.) se brání proti nešetrné a nemístné výtce Eman. Kováře, jenž se nešetrně dotkl Bartošovy Dialektologie podle jakési mapy národopisné ve Vsetíně vyvěšené.

3. *Dvě moravské pověsti o císaři Josefovi a Ječmínkovi* v Č M M 19—24.

4. *O některých případech záporu nadbytečného* v Č M M 199—202.

5. *Posoudil* „Český Lid“ v Č M M str. 81.

6. *Příspěvky ku praktické poetice:* „Ta naše chaloupka“ Svat. Moravského, „Turčín Poničan“ Sama Chalúpky tu rozbírá dle této

osnovy: 1. Úvod. 2. Vysvětlivky. 3. Osnova děje. 4. Povahy jednajících osob. 5. Situační obraz. V Hlídce lit. 217—219., 297—301.

Knihy:

7. *Vybrané spisy Bož. Němcové.* I. díl: Národní pohádky české. Do tisku upravil F. B. V Telči u Em. Šolce. 440 str., 38 pohádek.

8. *Rukověť správné češtiny,* II. vydání poněkud rozmnožené, ale bez podstatných změn. V Telči u Šolce.

9. *Malá Slovesnost* ve IV. vydání (340 str.) poopraveném, ale bez podstatných změn. V Brně u Winikra.

10. *Česká čítanka pro I. třídu* v V. vyd. u Urbánka v Praze.

11. *Česká čítanka pro III. třídu.* II. zcela přepracov. vydání.

1894.

1. *Česká čítanka pro II. třídu* ve IV. přepracovaném vydání. V zadu připojeny stručné zprávy o spisovatelích, roztřídění četiva, látka na slohová cvičení ústní a písemná, základní pojmy české metriky. Četba rozhojněna; články seřazeny dle jiných dělidel než prve, zastaralé nahrazeny vhodnějšími, novějšími.

2. *Česká čítanka pro IV. třídu.* III. přepracované vydání. Vynechána nauka o trópech a figurách, jakož i o základech české metriky, za to rozhojněna látka básnická (o 4 básně Vrchlického, 3 Čechovy a j.); také články prosaické nahrazeny novějšími; přidány zprávy životopisné a látka na úlohy (193—202.).

3. *Malá Slovesnost* v V. vydání ve spolku s Fr. Bílým a Leandrem Čechem **zcela přepracována** (439 str.). Osnova i theorie změněna, také látka změněna a rozhojněna. Stručné zprávy o spisovatelích a) domácích, b) cizích. Také postup dle pravidel paedagogických zlepšen: nejdřív látka, pak následuje theorie. Theorie (295—308.) dle nejnovějších názorův upravena, někde zkrácena, jinde zas rozhojněna o některé stránky nové (o formy provençalsko-vlašské, francouzské a orientalní). Druhy básnické poněkud jinak seřazeny dle přirozeného vývoje a také jinak roztříděny. Theorie o básnictví dramatickém docela přepracována. Základní tvary prosaické dle jiných dělidel v jiné kategorie roztříděny a jinak seřazeny (proto dvakráte tolik látky potřebovaly než dříve). Látka básnická také značně rozhojněna (přidáno 100 stran); přihlíženo zejména k novějším nejlepším

plodům a tím látce nové svěžesti dodáno (pověsti přibrány z Jiráska a Sedláčka, legendy z Zeyera, zpěvy bohatýrské z Legera a Kvapila, ballady a romance z Nerudy, Vrchlického a Táborského, romant. epos z Tassa a Zeyera, idyll. epos (Živsa), moderní epos z Byrona; podobně do lyriky přibrány básně z Vrchlického, Sládka, Machara, Sovy, Klášterského a j. Satira obohacena Hanumanem. — Ovšem o tuto přeměnu nevšední zásluha přísluší Bílému a L. Čechovi. — Kniha vyšla teprv r. 1895.

4. *Vybrané spisy Bož. Němcové.* II. díl. Národní pohádky slovenské. Z původního vydání r. 1857 vybral a do tisku upravil F. B. 309 stran, 35 pohádek. V Telči u Šolce.

1895.

1. *Zpráva o rukopisných sbírkách národních písní moravských z r. 1819,* chovaných ve Františkově Muzei v Brně. Podává F. B. Museum Francisceum „Annales" str. 67—90.

Knihy:

2. *Dialektologie moravská.* II. díl. Nářečí hanácké a české. VIII+521 str. Připojeno: Skladba (283—290.). Slovník abecední 291—432. II. díl věcného slovníku 432—521.

3. *Vybrané spisy Boženy Němcové.* III. díl. Drobné povídky (Pan učitel. Rozárka. Chudí lidé. Chýže pod horami. V zámku a podzámčí). 333 str. V Telči u Šolce.

4. *Skladba jazyka českého,* VII. vydání zcela přepracované upraveno Dr. Ferd. Joklem. (148 str.)

Pozn. R. 1894 a 1895 neobjevují se v listech literarních příspěvky Bartošovy, neboť všechen čas zabralo mu jednak přepracování tolika knih učebných, jednak monumentalní práce: II. díl Dialektologie moravské vyšlý r. 1895. Professoři českých škol brněnských oslavili vydání toho díla zvláštním slavnostním večerem, o němž oceněn význam toho spisu a spisovateli vzdána pocta způsobem důstojným počátkem měsíce července. Viz Obzor 1895 str. 207.

1896.

1. *Hospodářství na starém gruntě moravském.* V Obzoru 1—4.

2. *O našich jménech vlastních.* S hlediska hlavně vlastenekého uvažuje F. B. V Hlídce (měsíčníku vědeckém) str. 32—38., 103—115., 181—188., celkem 25 str. V úvaze I. velmi důkladné brojí

proti tomu, aby kněz proti vůli rodičů dával jméno křestní (svévolná to potupa). Přimlouvá se za jména česká, uvádí kněžím na paměť i nařízení církevní (35—37). — V II. části uvažuje o povaze příjmení, o původě a změně jejich, jak v cizině si je potvoříme, jak se němčila jména při křtu, na vojně a j. Podává tu celou historii těch proměn; i my sami chybně skloňujíce dle němčiny si je komolíme. V části III. uvažuje též o jménech osad, o původě a komolení jejich, jak často noviny naše tu hřešívají, jak sami máme správnosti té hájiti a správně psáti.

3. *Moravská přísloví a pořekadla* v Českém Lidu 417—422., 541—546.

4. *Volksleben der Slaven in Mähren* v Oesterr. Ungar. Monarchie ve svazku: Mähren und Schlesien.

Knihy:

5. *Vybrané spisy Boženy Němcové.* Díl IV. (Pohorská vesnice. Dobrý člověk.) 418 str. V Telči u Šolce.

6. *Česká čítanka pro II. třídu* škol středních. V. zcela přepracované vydání (255 stran).

7. *Česká čítanka pro III. třídu škol střed.* III. přepracované vydání (211 str.). Provedl značné změny: postup článků změněn dle ročních počasí, mnoho článků nových jak básnických tak prosaických, zvláště z novějších básníků: Čecha (Leg. o Pánu Ježíši), Sládka, Klášterského přidáno. V čl. prosaických přihlížel pilně k dějinám a přírodní povaze české země. Přidal stručné zprávy životopisné, látku na úlohy, trópy a důležité figury.

1897.

1. *Ukázky našeho nynějšího jazyka spisovného* v Obzoru skoro v každém čísle v „Besedách". Brojí proti anarchii jazykové; proč knihy školní tak nečesky se spisují, žurnalistika šíří nákazu jazykovou (ukázky toho bídného slohu); vytýká chybné skloňování, doslovné překládání z němčiny; o předložkách, pádech prostých, větách bezpodmětných, o příslovcích za jména přídavná a j. chybách.

2. *Otče náš a Zdráva's* jak se vyslovuje v Obzoru čís. 20.

Knihy:

3. *Česká čítanka pro IV. třídu škol středních,* IV. zcela přepracované vydání. Látka básnická rozhojněna zvláště

básněmi vlasteneckými, vůbec vážně reflexivními (znělkami Kollárovými, lístky „Růže stolisté", Tři doby v zemi české a j.). Změny také provedeny v látce k úlohám, jiné příklady a vzory uvedeny. Články dle jiných dělidel uspořádány.

4. *Malá Slovesnost*, VI. vydání nezměněné, ve spolku s Bílým a L. Čechem.

1898.

1. *Robota na bývalém panství malenovském* v Českém Lidu 169—173., 315—318.

2. *Čítanky pro školy obecné díl I. a naše dětská literatura prostonárodní.* V Komen. 177—180., 196—198., 214—217., 228—230. Vytýká, že z pokladu poesie prostonárodní skoro nic nebylo vzato do té čítanky, chyby jazykové, suchoparný sloh, nemotorné rýmovačky, nechutnost a věcnou nesprávnost článkův. Probírá důkladně nepodařené články a odsuzuje, protože do čítanek mají se vybírati věci nejlepší. Místo nich navrhuje národní písně a popěvky, doporučuje několik Sládkových básniček, pohádku o kohoutkovi, zpěvník Vorlův. — Do pozdějšího vydání českých čítanek vskutku mnoho vzato.

3. *Posoudil* veršovanou pohádku Čechovu O čarovném pavouku (v Komen. 91—93., 105—108.) velmi příznivě; prohlašuje ji za vzor, jak by se tento druh literatury pro mládež měl pěstovati i v moderní poesii. Vytýká ovšem drahotu knihy (1 zl. 80 kr.!).

4. *Cizí slova* v Obzoru 207—208 (jak řemeslníci naši ve Vídni, vědecké časopisy, kritiky a noviny změměují naši řeč).

Kniha:

5. *Česká čítanka pro I. třídu škol středních.* VI. přepracované vydání.

Pozn. K tisku přichystal II. vydání „Našich dětí" (v březnu).

1899.

1. *Příspěvky k textové kritice lidových písní* Č M M 1—16. str.
2. *Böhmisch nebo čechisch?* V 3. čísle Obzoru.
3. *Duše dle názorův a představ lidových* v Obzoru 65—66.
4. *Ruský překlad Jiráskových „Pověstí"* v 4. čísle Obzoru.
5. *Eine Reise nach Karthago,* tamtéž.

6. *Pozměněná pořekadla* v Obzoru 47—48. Opravuje chybná pořekadla a podává důmyslný a správný výklad jejich.

7. *Zbytečné titulkování* (v Obz. 125.) na listovních adresách mělo by se dle francouzského způsobu obmeziti.

8. *Chyba lávky* v Obzoru 142.

9. *Kmocháček a kmotřenka na líc a na rub* v Obz. 147—148.

10. *Skutečně laciná četba* v Obzoru 175. Chválí Beaufortova „Přítele domoviny“, zejména Sienkiewiczovy „Křižáky“, káře sešitové vydávání spisův a zejména vytýká drahé vydávání sebraných spisů Sv. Čecha.

11. *Krakov katolický* v Obzoru.

12. *České hodinky* v „Komenském“. V úvodě (433—434.) ironicky vytýká zpozdilé němčení našeho slohu. I. Jméno podstatné (435—437.). II. Číslo (449—451.). III. Jméno přídavné (469—472.). IV. O číslovkách (485—488.). V. O náměstkách (505—508., 516—519.). VI. O příslovcích a spojkách (599—601., 618—620.). VII. O záporu (635—636.). VIII. O chybném zaměňování předložek (648—650., 664—665.). IX. Jména podstatná předložkami (684—685.). X. Zbytečné opisování předložek (695—696.). XI. Odlučné přípony německé (730—731., 743—745.). (Celkem 35 str.).

13. *Bratří Josef a František Vojtěchové, rektoři zlinští*, v Kom. 353—355., 369—372., 385—387. Pěkný to obrázek staré školy před r. 1848 a zároveň pomník vděčnosti vlastním učitelům a příbuzným.

14. *Pověry paedagogické a jinak praktické* v Hlídce 103—105., 161—163. Velmi zajímavá to studie, jak nevinné a užitečné pověry našeho lidu pomáhají vychovávati mládež k slušnosti, dobrotě, zdraví atd.

15. *Několik slov o literarní vzájemnosti slovanské* v Hlídce 357—361., 409—415., 508—512. Uvádí možnosti, jak bychom ji mohli pěstovati. Na školách dle „Entwurf der Organisation“ měla by se čísti polština, odbírati časopisy slovanské, pěstovati terminologie vědecká; překládejme díla cizí dle polských a ruských překladův. Srovnávejme díla naše přeložená do polštiny a ruštiny a poznáme, jak se naše čeština odchyluje od slovanské skladby; ukazuje to názorně na překladě naší „Babičky“ přeložené do ruštiny od Petrovské. — Jsou tu zajímavé úvahy a myšlenky.

16. *Přísloví z Moravy* v Čes. Lidu str. 328.

17. *Žertovné a satirické popěvky z Moravy* v Čes. Lidu 346—347. (o hospodářství, sedláku, ševci, řezníku a j.).

18. *O písních Sušilových* ve Vychodilově životopise Fr. Sušila.

Knihy:

19. *Naše děti,* II. vydání (284 str.) s obrázky Alšovými (na prospěch Ústřední Matice školské) valně rozhojněné.

20. *Malá Slovesnost,* ve spolku s Bílým a L. Čechem, VII. vydání podstatně nezměněné.

21. *Skladba jazyka českého,* VIII. vydání, zpracované Dr. Ferd. Joklem.

22. *Česká čítanka pro III. třídu,* IV. přepracované vydání s přídavkem o trópech a figurách, s poznámkami k článkům, se stručnými zprávami o spisovatelích, s roztříděním látky na slohová cvičení ústní a písemná, se vzornými osnovami i s rozborem básní.

1900.

1. *České hodinky* v Komenském. XII. Ukázky nečeské fraseologie 6—8., 21—23., 36—38., 52—54., 68—70., 83—85., 100—102., 116—117. XIII. Německá úslovná jména podstatná atd. v dalších 17 číslech Kom. (celkem 42 stran). — Jsou to ukázky z připravovaného nového vydání „Rukověti správné češtiny".

2. *Drobnůstky z dětské duševědy* v Komen. 737—740. Velmi zajímavé to pozorování psychologické na dětech vlastního synovce, jak se znenáhla rozvíjí duše dětská.

3. *Literární a umělecké aforismy* v Kom. str. 477. (pseudonym „Čtenář").

4. *Skloňovati či neskloňovati kilo a deka* v Kom. 699.

5. *Jak podporují naše noviny heslo „Svůj k svému!"* Feuilleton v Kom. 701. (Na uváženou podává V. P.)

6. *Svůj k svému a naše rodiny* v Hlídce (pseudonym Jos. Oškera).

7. *Smích v soudní síni* v Hlídce (pseudonym Jos. Oškera).

Knihy:

8. *Národní písně moravské v nově nasbírané.* I. svazek III. Bartošovy sbírky vydané nákladem České Akademie.

9. *Domácí čítanka z lidu pro lid.* Podíl dědictví cyrillomethodějského na r. 1900. XVI + 463 str. Obsah: Předmluva. I. Škola mateřská (Ukolébavky, hry, vedení k pobožnosti, mravům a ctnostem); dětské pohádky, písně, hádanky, koledy, zábavky po-

četní a kreslicí, ptačí řeč. II. Pro domácnost i společnost: pohádky, pověsti, přísloví; výroční obyčeje, slavnosti a zábavy; svatba.

10. *Česká čítanka pro II. třídu škol střed.* VI. nezměněné vydání.

1901.

1. ***Mžikové vzpomínky z cesty do Paříže.*** V Obzoru. I. Naši na cestách a v cizině (Obz. 4.). II. Francouzi a Němci 21—22. III. Vozidla pařížská 39—40. IV. Pařížské ulice 51—52. V. Jak jsme se měli v Paříži 101—102. Bystrozraký pozorovatel; srovnává národy. Pozoruhodnými důvody dokazuje, že jsme měli zůstati při jméně Bohémiens a nezaváděti názvu Tchèques. Srovnává Francouze s Němci (laskavost s příkrostí, Paříž s Vídní, jak se v obou městech zachází s národnostmi).

2. *Také několik slov k reformě ústavův učitelských* v Komen. 145—146. Podepsán *xy.* Zajímavé a praktické názory (na př. odkud bráti učitele do ústavův učitelských atd.), které by se asi osvědčily, kdyby byly provedeny.

3. *Drobné příspěvky k dětské psychologii* v Komen. 389—390. Pozorování ta konal spisovatel na dětech vlastního synovce.

4. *Jak tituluje a oslovuje náš lid* v Komen. 382.

5. *Hanácká opera* z r. 1757 v Čes. Lidu 316—321., 387—390., 487—490. Má prý literarní cenu; rozbírá se tu jazyk té památky, a otiskují se noty.

6. *Národopis* Čechů moravských v článku „Morava" v Ottově Slovníku naučném 640—644.

7. *Ze života moravských Slováků* v prémii Umělecké Besedy na r. 1901. Sídla, kroj, zvyky, kmenová povaha; zpěv, hudba a tanec.

8. *O zbytečném titulkování* ve Věstníku čes. professorů (otisk z Obzoru).

9. *Nářečí a staré kroje v okrese napajedelském* složeno v rukopise pro chystaný popis okresu napajedelského. Rkp.

Knihy:

10. *Kytice z písní národních moravských, slovenských i českých.* III. rozmnožené vydání v Telči u Šolce. Písně milostné rozhojněny o 13, elegické o 5, vojenské o 2, z přírody o 3, z ballad a legend 2 vypuštěny, celkem tedy o 21 písní více, a to českých a uherskoslovenských.

11. *Nová rukověť správné češtiny* v Telči u Šolce. VIII + 228. O jednotlivých zjevech grammatických jedná souborně a soustavně, udávaje příčiny chyb. Obsah: Předmluva. 1. Hláskosloví. 2. Tvarosloví. 3. Kmenosloví. 4. Skladba. 5. Slovník. 6. Fraseologie. 7. O slohu.

12. *Národní písně moravské v nově nasbírané,* II. svazek. CXXXVI + 1196 stran, 2057 písní. Úvod o hudební stránce moravských písní a tanců jest od Leoše Janáčka. Písně zde uveřejněné nejsou arci všechny nové; mnohé jsou varianty nebo mají nový nápěv na známá slova. Některé nemají sice velké ceny básnické, ale značnou cenu hudební. Mezi známými písněmi nábožnými jsou nápěvy neznámé, ač vynikají krásnými melodiemi. Sbírka pěkně znázorňuje, kde se dosud nejvíce zpívá. Z moravského a některých pohraničných končin uherského Slovenska pochází (655 + 173) 828, písní podhoráckých a horáckých 448, valašských 414, z Hané jen 149 a z Lašska 131. Ohromného množství těch písní nenasbíral ovšem sám; ale Bartošova zásluha jest, že si vyhledal a získal na mnohých místech schopné sběratele, že je povzbuzoval i podle zásluhy odměňoval; jména jejich tu též uvádí i s počtem písní (p. M. Zeman nasbíral 739 písní, P. Mašíček 250, naduč. Doufalík 155, prof. Válek 110 atd.). — Obsah ohromné a cenné sbírky: Úvod. 1. Ballady. 2. Milostné. 3. Svatební. 4. Manželské. 5. Ze života. 6. Elegické. 7. Vojenské. 8. Žertovné a satirické. 9. Hospodní a hodové. 10. Tance. 11. Písně nábožné. 12. Legendy. 13. Přídavek (Hlasy živnostníků).

13. *Česká čítanka pro IV. třídu škol střed.* V. vydání.

Pozn. Toho roku přestal býti redaktorem Č M M.

1902.

1. *Líšeň.* Obrázek lidopisný, sestavil s P. Cyr. Mašíčkem a otiskl v Č M M, též o sobě (83 str.).

2. *Z lidopisných sbírek* v Čes. Lidu.

3. *Slova, jimiž se vyjadřují vněmy různých smyslů,* v Čes. Lidu.

4. *O nynějším hmotném úpadku našeho lidu a některých jeho příznacích.* Hlavně zaviňuje jej alkoholismus, útratnost, marnotratnost, vlastenectví, politika, soudilství, honba. Důkazy vyňaty z veřejných listův a ze skutečných případů, spisovatel na výstrahu vyvozuje smutnou dedukci logickou. V Obzoru 17—19., 34—37., 52—53.

5. *Posoudil* velmi příznivě a pochvalně Zpěvy moravských Kopaničárů od J. Černíka v Komen. 317. str.

Pozn. Toho roku připravil do tisku Dětské pohádky pro nejútlejší naši mládež a odevzdal p. Prombergrovi. — Také začal pracovati o dialektickém slovníku moravském, bedlivě sbíraje k němu materiál kromě svých spisů vlastních. — O prázdninách úplně k tisku přichystal spisek: Sto lidových písní československých. — Přednášel také v semináři brněnském „O významu idei náboženských na život vůbec a národní zvláště“ (dle Obz. 143.), dokládaje velmi poutavé výklady své množstvím zajímavých dat a citátů historických.

Knihy:

6. *Malá Slovesnost* v VIII. vydání podstatně nezměněném.

7. *Česká čitanka* pro III. třídu v V. vydání.

1903.

1. *Několik slov o lidové písni* ve Věstníku čes. prof. 193—196., 276—280. Výňatek ze spisku (z Úvodu) „Sto lidových písní československých“.

2. *Několik slov o pěstování zpěvu,* v Obzoru čís 9—14.; otištěno také v učitelském časopisu „Národ a škola“ 29., 51., 69., 89.

3. *O písních kostelních* v Obzoru čís. 22. a 24. V obou článcích z příčin aesthetickohudebních i národních usiluje o reformu zpěvu na národních školách dle písní národních. (Má v té snaze mezi učitelstvem vážné i horlivé podporovatele (insp. Vorla), a snahy jeho docházejí porozumění a podpory.) Také si přeje, aby mnohá lidová píseň náboženská dostala se do chrámů našich místo zaváděných cizích.

4. *Potrestaní karbaníci.* Místní pověst kapucínského kláštera brněnského v Čes. Lidu.

Knihy:

5. *Sto lidových písní československých s rozbory a výklady* (v České knihovně zábavy a poučení čís. 15.). Stran 159. S 1 illustrací Mik. Alše. Obsah: Úvod (jak rozšířen býval zpěv národní, kdo byli skladatelé, o látce a formě písně lidové, o sběratelích a sbírkách písní nár., o básnické a hudební ceně jejich, o jazyku jejich str. 5—12.). 1. Písně o písních a zpěvu (6). 2. Ballady (22). 3. Legendy (4). 4. Písně milostné (20). 5. Písně o rodině (6). 6. Písně vojenské (5). 7. Písně o přírodě (9). 8. Vtipy a žerty,

humor a satira (19). 9. Elegie, nénie (9). — Stručný životopis Bartošův od Bílého.

6. *„Babička" Boženy Němcové* v III. vydání.

1904.

1. *Ukázky našeho nynějšího jazyka spisovného* ve Věstníku čes. professorů str. 35—37., 93—98. I. Slova ve větě neskloňovaná nebo chybně skloňovaná. II. Chybné novotvary jmen přídavných. III. Slovník a frazeologie. (Bartoš čta noviny a spisy neustále sbíral materiál k Rukověti správné češtiny.)

2. *Dialektického slovníku moravského ukázka* otištěna v Komen. str. 538—539., 557—558.: Jména přídavná. Akkusativ s infinitivem v řeči lidové. Předložka *od.* Moct. — V měsíci červenci byl už slovník úplně k tisku přichystán a po prázdninách odeslán České Akademii. Obsahuje prý přes 25.000 slov (dle „Komenského").

1905.

1. *Ukázky našeho nynějšího jazyka spisovného* ve Věstníku čes. profes. str. 1—5., 327—331. VII. Náměstky. VIII. Sloveso. IX. K nauce o pádech prostých. III. Jména přídavná. IV. Příslovce místo doplňkových adiectiv. V. Číslovky. VI. Předložky. (Tím pořádkem otištěny.)

2. *Příspěvky k charakteristice našeho lidu* v Obzoru čís. 1—9.: 1. Dětský věk života lidového. 2. Zbožnost. 3. Pracovitost. 4. Dobrodějnost. 5. Družnost. 6. Poctivost. 7. Mravopočestnost. 8. Lid a příroda.

3. *Staročeský adverbialní výraz „všeho"* v Hlídce 135—136.; proti Pelikánovu tvrzení uvedený tvar vyhlašuje právem za akkusativ.

Knihy:

4. *Dialektický slovník moravský,* I. díl (str. 274). Spisovatel byl svou chorobou už tak seslaben, že namáhavou korrekturu toho díla vésti musil pisatel těchto řádků; spisovatel sám přehlížel jen archy vytištěné a opravil chyby v nich uvázlé.

5. *Deset rozprav lidopisných.* Ve prospěch Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci. Stran 84. Nákladem Prombergrovým. Obsah: 1. Slovanští kmenové moravští. 2. Příspěvky k charakteristice našeho lidu. 3. Některé zprávy o skřítku dle dosavadních názorů lidu moravského. 4. Divé ženy dle dosavadních pověr lidu moravského. 5. Duše dle názorův a představ lidových.

6. Těhotenství a kout dle obyčejův a pověr lidu moravského. 7. Smrt a pohřeb dle zvyků, názorův a pověr lidu moravského. 8. Hospodářství na starém gruntě moravském. 9. Dvě moravské pověsti o císaři Josefu a o Ječmínkovi. 10. Bratří Josef a František Vojtěchové, rektoři Zlinští. — Vročení spisu jest arci 1906, ale vyšel na podzim r. 1905.

6. *Malá Slovesnost* ve spolku s Bílým a L. Čechem, IX. vydání zcela přepracované (VI+448). Ježto přepracování jest hlavní zásluhou obou pomocníků jeho, neuvádím tu nastalých změn.

7. *Česká čítanka pro II. třídu* škol středních, VII. vydání.

1906.

Dialektický slovník moravský, díl II. (str. 275—566). Korrekturu tohoto dílu obstaral též pisatel těchto řádkův, a úsilí jeho se podařilo, že ještě před velkonocemi slovník byl dotištěn na velikou radost spisovatelovu. — Už předešlého roku zaznamenával si Bartoš dodatky k slovníku a nashromáždil jich asi na 400 cedulek, jež o prázdninách měly se uspořádati do tisku a ve zvláštním sešitě vydati. Zůstaly zatím v rukopise, jejž uspořádá pisatel těchto řádků dle poslední vůle nebožtíkovy.

Paměti životopisné hodlal spisovati, povzbuzen byv zejména příkladem V. V. Tomka; arci chtěl v nich zaznamenati jen věci důležité, jimiž by se objasnily kulturní poměry moravské, zejména školské a literarní. Ale smrt bohužel překazila úmysl ten.

Česká čítanka pro IV. třídu škol střed.; uspořádal ji prof. Kabelík.

Kytice z lidového básnictva skvostně illustrovaná p. Kašparem vyšla konečně u Prombergra v Olomouci. Jest v ní 26 dětských pohádek otištěných většinou v „Domácí čítance“ a některými novými rozmnožených. Obsah: 1. Říkadla. 2. Ptačí řeč. 3. Dětské pohádky. 4. Písně (s nápěvy). 5. Koledy. 6. Hádanky.

Umělecké a vědecké zprávy.

Listy biskupa Marka Khuena občanům Příborským. Uveřejňuje Ant. Klvaňa. Od biskupa Marka je v archivě městském listin několik. Listina z roku 1555, vydaná na Kroměříži v sobotu před slavným hodem Seslání Ducha sv., pojednává o vaření piva, o výčepu piva a vína. Zní:

My Marek, z Boží milosti biskup olomúcký, oznamujeme tímto listem obecně přede všemi, kdež čten aneb čtoucí slyšán bude, že jsou před nás předstoupili opatrní purkmistr a starší na místě vší obce města našeho Příbora, věrní naši milí, předkládajíce Nám, kterak by v nemalých, ale znamenitých skrze nepořádnost v nedostatcích při témž městu z strany živností svých, totižto při piva vaření a vína šenkování od dávných časův býti měli, při tom nás ustavičně a pokorně prosíce, abychom jim z naší zvláštní milosti výsadnost, jak by se na budoucí časy chovati a spravovati v tom měli, učiniti a toho pečetí naší potvrditi ráčili.

Kdež My prohlídajíce na jejich takové pokorné prosby, nýbrž je za slušné býti uznávajíce a tomu chtíce, aby tudy tíž chudí poddaní Naši Příborští seděti a živností svých tím lépe hleděti a se spravovati a při tom Nás a potomky Naše tím snáze a lehčeji poplatky všelijakými odbývati mohli, s dobrým rozmyslem a s povolením velebného kněze Jana z Telče, děkana, a kapitoly kostela Našeho olomúckého, a jistou vůlí a vědomostí naší často psaným Příborským tuto milost jim činíme a dopouštíme, aby předkem pořádka piv starých vaření taková zachována byla, totižto a na každý dům šenkovní dva vary piva starého vařeny byly, takovéž i na bílá piva pořádky zachovány býti mají, tak aby chudému ani bohatému v tom ublížení žádného nebylo. A tak Nám i budúcím potomkům Našim, biskupům olomúckým, z těch pivovarů, kteréž jim i budoucím jejich pouštíme, budou povinni osm zlatých na počet moravský každý rok vydávati, a to rozdílně o sv. Jiří čtyři zlaté a o sv. Václavě čtyři zlaté tolikéž, jeden zlatý po třiceti groších a groš po sedmi penězích bílých počítajíc.

Kdež po vydání piva starého, čtyři neděle aby piva žádného ten hospodář nevařil, bílého ani obecního, než jeden každý, když čtyři neděle jeho přijdou, může vařiti pivo obecní.

Co se pak šenkování a pořádky vinné dotejče, také aby jedno víno při jednej pořádce do dvanácti dní podle pořádku, na kohož by dávání přišlo, a nic déle trvalo.

A na kohož by zase pořádka dávání přijíti jměla, ten bude povinen, vínem se opatřiti, tak aby víno na kantneřích před pořádkú dvě neděle pořádně pro usazení stálo a leželo. Všakš toho při tom pozůstavujeme: Jestliže by se který pán aneb rytířský člověk tam nahodil a víno dobré na čepu nebylo, aby ten, na kohož pořádka jde, aneb jiný do čtyř másův potočiti a zase doléti mohl. Kdež tíž Příborští nyní i na budoucí časy budou nám za to z milosti naše jim obdarování i budoucím biskupům Olomúckým každý rok dvě bečky vína na pořádku v slušných penězích, jakž cena vína půjde, vyšenkovati. A při tom, jakž se na hoře píše, při všem bez všelijakých překážek našich i potomkův našich, biskupův Olomúckých, zostaveni býti jmají.

Tomu na svědomí pečeť naši rozkázali jsme přivěsiti k tomuto listu, jenž je dán a psán na Kroměříži, v sobotu před slavným hodem Seslání Ducha Svatého, léta Páně tisícího pětistého padesátého pátého počítajíc.

A My kněz Jan z Telče, děkan, kněz Matyáš, probošt, kněz Martin Šmolcer, arcipryšt, kněz Martin Procek, starší kanovník, i všecka kapitula kostela Olomúckého, k tomuto ke všemu, což se v tomto listě píše, jsme přivolili a přivolujeme. Kdež pro lepší toho vědomost pečet naši kapitulní také jsme k tomuto listu přivěsiti dali, jenž se stalo léta a dne jako nahoře.

Biskup Marek dává Příborským právo šenkovní r. 1564.

My Marek, z Boží milosti biskup Olomúcký, oznamujem tímto listem obecně přede všemi. Jakož jsme nejednú, ale častokrát hledáni a poníženě prošeni od opatrných purkmistra, starších i na místě vší obce Příborských, poddaných věrných našich milých, poněvadž se tu z vůle Pána Boha všemohúcího oprava stavením nemálo děje a při tom i lidé všelijakého řemesla se osazují a napotom osazovati a svých živností hleděti moci budou, abychom jim vejsadnost na šenky pivné na čtyřiceti čtyři domy (kromě rathausu, i také poněvadž v ulicích šenkovné domy pro těsnost ulic a k tomu malých domečkův, při kterýchž někteří ani síní nemají ani pivnic míti nemohou, nýbrž raději aby se tam řemeslo osazovalo a živnosti hledělo) obdarování a výsadnost učinili. Z kterýchžto čtyřiceti čtyř domův podvolili jsou se nám jedenkaždý po dvanácti groších bílých, za jeden groš sedm peněz bílých počítajíc, každého roku polovici o sv. Jiří počnouc a druhú polovici o sv. Václavě platu dávati. — Kdež my majíc za těmi Příborskými přímluvu od velebného kněze Jana z Telče, děkana, a kapituly kostela Olomúckého učiněnú, s dobrým rozmyslem naším i též kaputuly Olomúcké tímto listem tu milost a obdarování Příborským, nynějším i potomním, na ty čtyřiceti čtyři domy, kromě rathauzu, z kteréhož plat k obci dávají, vejsadnost činíme, aby oni v těch čtyřiceti čtyřech domích piva černá i bílá dadouc podle pořádku vařiti, tu šenkovati i vystavovati přes pole, a skrze to Příbor město naše i ony domy a grunty své od kamene stavěti, opravovati, a pod tím lépe se pod Námi živíc, pánům svým dědičným plat nahoře psaný z těch domův vejsadních i jiné všelijaké poplatky, nyní i napotomní časy, dávati a opravovati mohli. Nad to jim Příborským tolikéž tuto milost činíme, a tyto dědiny Naše, kteréž do Příbora ku právu náleží, aby od nich (a ne odjinud, lečby v Příboře piv neměli) piva bráti mohli, přidáváme: totižto ves Skotnici, ves Klokočov, ves Jetřichovice, ves Mniší, ves Tichú, ves Kozlovice, ves Sklenov, ves Myslík, ves Lhotku, půl vsi Závišic s krčmú. Však kdybychom My neb budoucí potomci naši, biskupové Olomúčtí, piva na vejstav při zámku a statku našem Ukvaldském vařiti dáti chtěli, to sobě jakožto vrchnost a pán dědičný při dobré vůli pozůstavujem, aby ty vsi nahoře psané zase potom od nás neb potomkův našich, biskupův Olomúckých, taková piva bráti povinni byli.

A jestliže bychom kdy My nebo potomkové naši, biskupové Olomúčtí neb držitelé panství Ukvaldského taková piva při zámku neb jinde na gruntech Ukvaldských vařiti na vejstav ku požitku svému dali, a ty vsi nahoře jmenované od Příbora aby od nás piva braly, odtrhli,

tehdy Příborští nebudou nám ani potomkům našim povinni takový plat z těch domův šenkovních spravovati, než mají se podle předešlého pořádku pivem vařením i vystavováním, jak bohatí tak chudí, v městě i v ulicích zachovávati. Než jestliže by kteří z těch vsí nahoře psaných rychtáři jaká piva přespolní mimo toto nadání Naše k šenku jinde brali, aby takový každý, kdož by v tom postižen byl, do treštání na Ukvaldy vzat byl a za takové provinění pokuty nám jednu kopu groší českých položil.

Tomu na svědomí pečet naši vlastní k tomuto listu jsme pověsiti rozkázali, jenž jest dán a psán na Kroměříži, v outerý před sv. Fabianem a Šebestianem, léta Páně tisícího pětistého šedesátého čtvrtého počítajíc.

A My kněz Jan z Telče, děkan, kněz Matyáš, probošt, kněz Martin Šmolcer, archidiakon, i všecka kapitula kostela Olomúckého k tomu ke všemu, což se v tomto listu píše, jsme přivolili a přivolujeme. Kdež pro lepší toho vědomost pečet naši kapitulní tolikéž k tomuto listu jsme přivěsiti rozkázali. Stalo se léta a dne nahoře psaného.

Literatura.

Dialektický slovník moravský. Sestavil Fr. Bartoš. Část II. (P—Žvichat). Archivu pro lexikografii a dialektologii vydávaného Českou akademií čís. 6. Stran 292. (Celé dílo má 566 str.)

Na 71—77 stránce letošního ročníku referoval jsem o I. části tohoto znamenitého díla; aby referát byl úplný, neváhám též o druhé části podati zprávu.

I z II. dílu lze poznati, že slovný materiál dialektů někdy dosti se liší od řeči spisovné. Tak na př. předponou *róz-* nářečí moravská (zvláště valašské) vytvářejí mnohem více slov než jazyk spisovný, jak vidno na těchto příkladech: rozhledati se, rozhospodář, rozchovati, rozjaří se (= nastane jaro), rozklebetit, rozjabluňka, rozbože, roznaša, rozpatnástiť se, rozpěkný, rozpoušť, rozprach, rozpronajímat, rozstrojiti, rozvěřit. — Jindy jsou toho příčinou odchylky hláskoslovné, tak, že slova jinak z mluvy spisovné známá, musíme hledati v jiném písmeni, jako: tihla, tisař (cihla, císař), anebo slova začínající hláskou *s*, nebo slabikou *se* v písmeni *z*, skupinou *sk* také v písmeni *z* jako skupinu *zg-*: zgabnút, zgáňat, zgrbła, zguhnák; skupinou *sh*, zde *zh-*: zháňat, zhodit, zhlédnút se, zhouky atd., skupinou *st*, zde *šč* a j.

Mnohdy mluva lidová mnohem směleji tvoří slova nežli řeč spisovná: dřevo posłunité (které se rovně neštípe), po-

sušité (které brzo vyschne); pozděkvětka (druh jablek), přeročený (kdo jest přes jistá léta); převažiť sa (dostati se na druhý svah); přičkať si na něčem (načekati podražení); přijeti někoho (poněkud přejeti); *poz*-otvírat okna, *poz*-obcházet dědinu atd. (slovesa předponou *poz*-tvořená značí, že činnost jejich vztahuje se na všechno všudy); řehoř (kdo se řehoce na celé kolo); vyźabiť (vymraziti, factitivum k zábnouti), ucestka (rostlina); úleja (liják); umšit (mech); unevděčit se; úzkoba; vedňéš; vnevoliť. — Jindy značně se odchyluje od skloňování: do východ slunce, od východ slunečka, před východ sluncem (východ se tu neskloňuje); zavedňa a j. — Významem zajímava jsou slova: postavník (cechovní manipulus), ranoceľ (plantago maior, že zaceluje rány), řkúcí (kdo umí uřknouti), rozhospodář (špatný hospodář), tetéč (manžel tetčin), ubyti (obstáti), údoj (mléko na jedno podojení vydojené), zmístkovatěti (dostati skvrny). — Adiectiva tvořená od act. příčestí mají někdy smysl passivní: roztrhlý a j. — Posměšná substantiva, složená ze sloves a substantiv, velmi hojně se vyskytují: smrdirobota (lenoch), šidibřuch (polévka chudačka), sraligaťa (bázlivec), strašiďupa, stavinoha, škrabinoha, švidrnoha, třaskhuba, třepihuba, třepiłata, třeščipłot, uspivřed (zelina), utřiďupa (patolízal), valibuk, valigura, volotrk, vonichléb, vrtinoha, zezihlava (lakotný) a j. — Některé přípony kmenotvorné jsou v nářečích oblíbenější než v řeči spisovné, jako na př. přípona — *a*: roztaha (= kdo se roztahuje), vrča, vrzała, výjezda, výkruta, výsysa, výřida, výtruba, zámysła, zavěrucha, zbývała, zevla, zgrbla, zpírała, žebraňa, žvachła a j.; — *och*: złoch, zhniłoch, mrvoch, zrzoch; — *oň*: vděčoň, ščiřoň, zerzoň, zgrbloň, zhlidoň, zmrzloň a j. — Tu a tam vyskýtají se také příspěvky na porozumění a vysvětlení staré češtiny; na př.: rúče, ruči, sota (= úder, ictus), sotiť (uhoditi), srv. stčs. sotný; ščutroba; úhlavý dub (sťatý); veď; věnúť (vadnouti); *vz* ve spojení; neide mu to *vz* duh (k duhu); vzchod; zábabouky; zamútit; zdechnúť; žičiť a j. — Najdeme tu ovšem i dosti záhad, jednak u slov záhadného původu, jednak u vazeb syntaktických. Uvedu několik příkladem: proľáčený (prohnutý), přesľebovať sa (trhati se); skyda; srehký; spítek (vznik, vzrůst) a j. Neméně záhadny jsou některé skladby syntaktické: poď s ním do pekła = šel;

assyndeticky p o ď s druhým imperativem: poď ho vezmi, poďme ho rúbajme! Archaistické vazby s předložkou p ř e d (str. 328.); ř e c i (ja sem pravił řeci, tož řeci poďme!) s á m (nominativ přenesl se jako doplněk k akkusativu: Máme to obili sama tráva, má kabát sama ďóra); s t i h n ú ť (s t i h sem ty dvě lumera v s a d i ť = kdybych byl vsadil), a j.

Samo sebou se rozumí, že tu přemnoho materiálu jazyku spisovnému n e z n á m é h o: tła, strýček (stolice), súpora (urputník), súsek, škej, škruť, škvět, svaďbiť se, svěder (nebozez), šemořit se, svitná haňba, šalouch, šatřit se, ščamba, ščastikovat, ščigat, ščórat, ščrčný, ščudlat, ščudla, ščugéłka, ščuhélek, šršlavá půda, šuchoúcať, šúkavý, šumný, šurp, šústí, šústky, šutý, šuvěrý, šorlák, šorlať, ťakviť se (značiti se), těrazg, tirňa, tłúk, tora, tořit, toť, tragat, trckat, trhłavec, třízvit se, trucílka, truť, tržný, trzub, tumava, turnit se, turnúť, tvŕza, tyk, tyřiť, tyrypitka, tysať, ubezdušit, ubezdoumit, ubožiť, učík, učiná, úděłek, udíbat, uhodiť se, uhranit, újemník, úkłaďák, úkolník, ukynouti se, umršit, umšit, umykat, unovat, úpěr, upovířit sa, uprlit sa, upšlivý, uřklavina, upojať, urušať, uruzgať, urvalec, urvo, úsod, uskořiť, usotnit, ustopčiť, uščágať, utěnúť sa, úvał, uvírý, úvyšek, úzkobit se, vakeša, vakešistý, vargať, vidík, vidłovať, vitra, vlčiť se, vrázit, vráž, vrča, vrž, vydubiť, vydůliť, vykapsiť, vyďurbať, vyhoudat, vyhújať, vyjabkovať se, vykohátiť, vykorábit sa, vykvětovat, vysvátkovat sa, vyškořupiť se, vypotrošit, zapleciť, zatrávený, zavíšiť, zbujač, žebrač, zezrněť, zkoziť se, zlaščovať, złočeř, zmuškovatěť, vykrněť, vypěřovať, vyrypovať, výskyď, vyslučkovať se, vysnúť sa, vyťalúpit sa, vytisk, zabrtit, zabyť, zadrúziť, zajatí, zámluva, zaosáčit sa, zápač, zaprašky, zaščoglať, zatarmaniť, zátěrka, zdáňovaný, zděrec, zdrap, zdrapák, zdúvěřit sa, zdužiť, zežabiť sa, zgraběť, zgypy, zhlaň, zihličit se, zimovisko, zingra, zmata, zňat (tlíti). zoběný, zoliť sa, zona, zonačit, zvěrec, žádný, žingor a j. a j.

Ze smělých obrazův a vazeb některých vyzírá o b r a z i v o s t našeho lidu, na př.: pokoj p r o h l é d n e (jest jasný, když se olíčí); p s í h l a v u by na něho strčili (vše zlé na něho svádějí); rozvázáł se mu suk (béře rozum); k o ž u c h (zrno v plevách); s u c h ý n á p o j (tabák); s u k ň a (obklasný list kukuřiční); s u c h ý mynář (na mizinu přišlý); t ł ú š č k a ovec (množství); t m a, že ju može krájat; t u p ý na učení; t m a v ý měsíc; ujímají se na něm

dary boží (tloustne); slúnečko spúščało vłasy (večerní červánky); dněs sme len kołáč upekli (zabavili jsme se na krátko); přisedl si jazyk (= přišeplává); ovoce se zapaluje; valehovať hubú.

Zvláště oblíbena jsou názorná přirovnání, kterými řeč lidová nabývá znamenité živosti a názornosti; velmi často bývají rázu ironického, kousavého, posměšného, drastického. Posloužím některými příklady: Rozumí tomu jak tele varhanám; svědčí mu to jako krávě sedlo, svini chomút, žabě karkula; slaný jako živica; šikovný jak senné vidly do salátu; spravuje hospodářství jak větr múku; stavjá se jak žaba na obrovnávku (pyšný hlupák), jak prázný měch, jak zmrzłá košaľa; sedí jak pěra (nečinně), jak vrana na úhoře (smuten); hledí jak smok (zamračeně); táhne se jak smola; stojí jak opařený, jak zařezaný; lél do sebe jak ze stavu; ticho jak dyby mak sél; tlustá jak dyňa, jak válec; tma, že by mohl do oka pichnút; točí se jak motovidlo, jak vůl na ledě; hloupý jak trdlo; je tu jak po vyhoření; vzácný jako v patě trn; zarostlý jak žid; zdravý jak rys, buk, křen, ořech; zima jak v psírni; dal tomu jak žaba ořechom.

Sem náleží slovné i věcné vtipy časté i oblíbené: Celý deň roznosí na patách (zahaleč). Tlustý jak švec na koleně. Točí se jak vůl na ledě (neobratný). Vzácný jako v patě trn. Tancovala se Stojanovým Janem (u muziky stála).

Řeč lidová bývá druhdy velmi stručna buď hojnými výpustkami (ellipsami) na př.: Na své! (velí se dobytku, aby se odebral na své místo). Dnes týdeň byl svátek (t. j. téhož dne minulý týden); včera týdeň pohřeb měla — nebo výrazy předložkovými: předložka *s* nahrazuje celou větu („co se týče“): Dnes každé křičí *se* zimó (= že je zima); majó tam tuze zle *s* vodó; napomeňte Tonka *s* tema penězama atd. *V* sena = když se dělá seno; *v* seťa = když se seje a p.

I v druhém díle slovníku najdeš množství slov a pozoruhodných vazeb, z nichž může těžiti spisovný jazyk. Vybírám tu několik dokladů: Není podobný k světu (špatně vypadá). Člověk slabé podstaty (= konstituce). Pochybělo nám svíček (nedostalo se). Pořadové písně (= Rundgesang). Poseďte ještě (= neodcházejte); posedni (sedni dále). Předobědek to, co překládáme: snídaně na vidličku. Půjčiti voza, motyky (genit.); při určité míře s acc.: půjčil mi tři zlaté. Pustil

mi 2 lokte plátna (überlassen); pustili o nás (přestali doufati, že okřejeme). Rád jsem těm penězům; na podzim rádo pršívá (v řečtině podobná vazba); co bys rád? (= čeho si přeješ?). Mají radu (nikoli: sezení); není mu rady. Přiďte k nám na kousek řeči; měli jsme vás v řeči; to je řeč jako rozprávka (= nijaká). Za rok za dvě leta. Rozebrati někoho (potěšiti). Rozezdati se (= dáti se rozvésti). Zažiti rozumu (něco rozumného učiniti, rozumný skutek provésti). Chalupa stojí o sobě. Skládati se na něco (učiniti sbírku). Snošky = piknik. Slovač neznamená krajiny, nýbrž obyvatelstvo. Snědý chléb. Lidé se dobře srovnávají (snášejí). Dočkal se starých let. Sporý = vydatný. Stíhati si = pokládati za těžké. Strhnouti kus práce (vykonati). Tesknice (domácí nemoc). Třásti se na něco (velmi dychtiti po něčem). Tvrdý spánek. Neukazuje (není podle toho, nehodí se atd.). Úkol = akkord; pracovati na úkol). Ulhanec (Gewohnheitslügner). Věk jí život ukrátil (zub času!). Vetiti se (sich fretten). Mydlo vymydlit, mouku vypéci, niti vyšiť, vosk vypečetiť, proutí vyplésti, sůl vysoliť, slámu vystlať, olej vysvítit, teplo vyvrzat atd. Ve jméno otce. — Výsedka = veranda. Vřelec (horlivec). Volím jíti domů (raději chci). Vyvěřiť si něco (na úvěr si vypůjčiti). Vyhrávati někomu (zastaveníčko). Zakládati někoho (podporovati zálohou). Cesta na zákruty (serpentiny). Zamilovati někoho; živou mocí, o živý svět, zapomněti něčeho. Zápěstky (štycle). Na jednu zápřež něco učiniti. Zastati něco (býti s něco). Zavésti se s někým (eufemis. učiniti si důvěrnou známost). To jsme tam zažili! (vystáli). Nebylo s nimi zbytí (vydržeti). Zhlédl se na peníze (dal se zaslepiti penězi). Zmohl si ruku. Smyslel si něco (napadlo mu).

Táž pracná pečlivost, na kterou jsem upozornil v I. díle, jeví se plnou měrou i v díle druhém; zvláště vychází na jevo zpracováním předložek, jež roztřídil spisovatel ve všechny jemné odstíny; jednotlivé oddíly znova roztřídil ještě v jemnější a poznamenal, kde se vyskytují; viz na př. předložku před 9) před naším, předl. *s*, která je dosti hojná v mor. nářečích, zájmeno ten (roztříděno důkladně ve 12 kategorií, vytčeny odchylky a zvláštnosti proti spis. jazyku: značí příhanu, vysvětlení, sdílnost, pohodlnost a j.), předl. *z* i *za* (odchylky od mluvy spisovné IV., VI., VII., VIII.), spojku *že* (rozdělil ve 12 kategorií; mnoho zají-

mavých příkladů na ellipsi), příklonné *-ž* a j. — Stanoví nejjemnější rozdíly v některých slovech a vazbách: spraviť se (do všedních) a strojiť se (do svátečních šatů), syčať (drobně silně pršeti) — siholiť (drobně slabě pršeti); zaľepiť a zalepiť; úhor a úlehla; ujímati a ubírati (plátna, sukna se ujímá; mouky, hrachu se ubírá); závřitý a zavřitý; úraz od přemožení, zima zemele, v krížich bolí; břak a brak; volák a volař; vychrániť, vychroňovať, uchraňovať a j. — Žádná maličkost neujde bystrému pozorovateli; sub voce říkat 3) upozorňuje, že se dítě pamatuje, jak má pozdraviti, poděkovati atd. obratem: Jak říkáš? — Slova nebo vazby moravské pilně také srovnává s jinými jazyky slovanskými, jako na př. dovolává se polského Poradnika języka z r. 1902, jindy srbštiny, ruštiny atd. Svědčí to zajisté o nevšední svědomitosti a důkladnosti vědecké, rovněž jako přihlížení k etymologii slov (ručník, šajnoha = šajdavý, ušípané — ušpiněné, Šmiguna = Řezáč, vyvľtnúť se a j.).

Výklady věcné svědčí rovněž o zevrubné znalosti předmětův, ale též o nemenší pracnosti výkladův. K důkladnému, jasnému popisu druží se nejčastěji názorné vyobrazení a podrobné vyjmenování všech součástek popisovaného předmětu. Co dalo práce, zjistiti četné a různé názvy tyto ze všech nářečí! Tak na př. u pluhu, vozu, střechy, stodoly atd. U nářadí se jasně a obšírně vysvětluje, jak se kterým nářadím pracuje, jak se které obilniny pěstují a obdělávají (turkyň), celý postup takové práce se popisuje; rovněž při stodole celé výkony při hospodářství názorně a podrobně se popisují; u šišek udává spisovatel nejen rozmanité druhy jejich, nýbrž také poučuje, jak se připravují. Poněvadž někde by sebe lepší výklad nedostačoval, připojeno 15 jasných vyobrazení (pilka, pluh, radlo, saně, stav tkalcovský, stolica řezací, stroj na koně, vůz), na nichž všechny součástky číslicemi označeny a lidovým názvem pojmenovány. Výklady věcné přispějí nemálo na porozumění plodům lidové poesie; viz přínek (= vinohradní meze, Suš. 560); gořalka, pěkný řetázek máš (= pěkně se perlíš); zajíček lišce tuží (Suš. 712) a j. Tento výklad značně obohatí naše vědomosti určitými pojmy, na př. u těchto slov: prépus (z lat. praepulsus), rozvar, sáčí (sádčí), sedmeracka brána, sladká záda, slepiči duch, slepá polívka, slibka, sňatek, suky, svobodník, suchá vrba, sýpka, sviňa, súsek, ščořánek; široká (starosvatka); škřutí

(kamenčí); táčka, ťapka, tyk, tłučinky, tmavý měsíc (poplatek), větřák, třaslávky, chodit na rypačku, travná plachta, v trnky rok (vysvětluje hypothesou: v Turky rok), trzub, tržkať, ujmy, ujmisko, usmýkat, vářek, valný vůz; víno, co sa čaganem obiře (borovička); vintuška, vítat, vrub, výskyď, výstavek, vývodek, dělá o 3 zdechy, zelí, zezihlava a j.

Nejedno přísloví a pořekadlo uchováno tu před zapomenutím a smysl jeho vysvětlen: Učeň mučeň. Velej krajuv, tolej krojuv. Pambů miluje vořky a čért spolky. Jaká půčka, taková vrátka. Veliké zápały, veliká zima. — Pořekadla: Kdež si ty od svatých! (dalek cíle). A já také za vama svázanýma nohama (nemohoucí stačiti). Dal mi toho jako šafránu. Ten by hnal veš za škeják do Hołomúca (skrblík). Odvedó tě k šiškatýrom (nehodí se k ničemu, jen šišky jíst). Byl ze starého světa. Nadal mu pod světem. Vytrápí tele na jalové krávě. Ten pojedl zapomínek! V trnky rok (dávno, nikdy). Vtěliť na usedlost! Zapłatiť patama. Oči sa ně ukradly (zdříml jsem). Upekli sme řen koláč (byli jsme někde nedlouho). Učí se tvrdo. Zeřný zub mu doktor vytrhl (jí nerad zelí). Má zhniłó nemoc. Všecko na něm shoří jako na psovi (z ničeho nic si nedělá). Vyžaloval na kočku zvonec a j. — U některých slov popsány a vysvětleny mnohé zvyky a obyčeje lidové.

Některá úsloví a vazby pozoruhodny jsou i po stránce psychologické: šereď jateliny (hrozně, velmi mnoho). Nominativ i Vocativ bývá zastoupen pádem předložkovým: Tam dó o Lanku (= jde soused Lank). Topeni (kamna); utirani (ručník). Uťati = všeliké druhy seker. Veselá barva. Vřk (planý výhon na stromě) a j. Etymologie lidová: Kdo sní topínku, toho hastrman neutopí. — Sem zařaditi můžeme i některé pověry a mythologické názory lidu o vybájených bytostech: slibka, slepičí duch, škrabinoha, utopec (= hastrman), větřica, vracazas (báječná zelina) a j.

I zběžný tento přehled dílu druhého dokazuje to, co jsem vyslovil už o díle prvním, že jest pečlivá, důkladná práce vědecká a hojný zdroj, jímž se také může rozhojniti a osvěžiti jazyk spisovný.

Josef Bartocha.

František kardinál Dietrichštejn. Jeho mládí, volba za biskupa a začátek biskupství. Napsal Jan Tenora. Otisk z „Hlídky" 1906. V Brně 1906. Nákladem vlastním. Strany 74 a seznam příloh.

V č. 1.—4. XXIII. ročníku Vychodilovy „Hlídky“ (1906) uveřejnil Jan Tenora počátek životopisu kardinála Františka Dietrichštejna, vylíčiv mládí jeho, studie, původní hodnosti duchovní, volbu za biskupa olomouckého a počátky biskupské činnosti. Tuto část biografickou vydal v otisku zvláštním (40 stran) a přidal na konci přílohy jako doklady původní (strany 40.—74.), které nebyly uveřejněny v „Hlídce“.

V úvodě jest krátké vypsání života Adama Dietrichštejna, otce Františkova, vynikajícího diplomata a důvěrníka rakouských Habsburků, zvláště také na dvoře španělském. Ve Španělích vyvolil si Adam (r. 1555) za choť Marketu, dceru vévody Ant. z Cardony, spřízněného s královským rodem aragonským (Johanna, choť krále Jana III. a matka Ferdinanda Katolického, byla sestrou babičky Marketiny). František Dietrichštejn narodil se v Madridě dne 22. srpna r. 1570. Brzy stala se mu Morava druhým domovem; neboť císař Maximilian II. otci Františkovu Adamovi daroval statek Mikulovský na Moravě (po zemřelém (1572) Mik. Krišt. Kerečínovi). V rodině přísně katolické strávil František mládí, pak studoval v jesuitské kolleji v Praze (1586), r. 1588 poslán do Říma do kolleje germánské, zřízené jesuity; tam pobyl po tři léta. Zvláště si ho oblíbil kard. Hipp. Aldobrandini (od r. 1592 pap. Klement VIII.). Proslulý biskup olom. Stanislav II. Pavlovský dal mu již r. 1591 kanonikát olomoucký, pap. Klement VIII. jmenoval ho tajným komořím a dal mu kanonikát vratislavský a hned potom pasovský (došel-li také kanonikátu solnohradského, není zjištěno). V létě r. 1594 jmenován byl císařem Rudolfem II. za probošta litoměřického, a papež dal mu právo pontifikalií, tak že mladý praelát stal se prvním infulovaným proboštem v Litoměřicích; r. 1597 byl posvěcen za kněze. Hned po smrti biskupa Stanislava († 2. června 1598) pomýšlel papež, aby František Dietrichštejn byl zvolen za biskupa olomouckého.

Volba biskupská po smrti Stanislavově jest hlavním těžištěm práce Tenorovy, (str. 15.—30.). O zvolení Dietrichštejnovo usilovali i papež Klement i císař Rudolf po naléhavé žádosti papežově (papež konečně vyhověl císaři v biskupské záležitosti vratislavské). Kapitola olomoucká, majíc právo volební, rozdělila se na dvě strany; jedna chtěla míti biskupem Eliáše Hovoru, probošta brněnského, druhá Jana Jergra, kancléře Stanislavova, rodem Poláka; Dietrichštejnovi nebyla nakloněna, ano odporovala pevně.

Kameníček (Zem. sněmy a sjezdy mor. III., str. 11.) píše správně, že Dietrichštejn „byl císařem a papežem téměř vnucen kapitule, tak že protestovala". Volba biskupská byla odložena několikráte. Když konečně svolil císař, že chce, aby Dietrichštejn byl biskupem, papež povýšil Dietrichštejna za kardinála a dovolil novému kardinálovi, že mohl přijmouti volbu, kdyby zvolen byl nebo postulován za biskupa. Na budoucí časy svobodné volební právo kapituly olomoucké volbou Dietrichštejnovou nemělo býti ani zrušeno ani zmenšeno. Konečně 26. května 1599 zvolen Dietrichštejn (meškající v Římě) jednomyslně za biskupa olomouckého; kapitula povolila i papeži i císaři. Nový biskup olomoucký brzy po volbě (21. června 1599) radou kardinálskou byl jmenován pap. legátem a latere s rozsáhlou pravomocí, a papež sám posvětil ho za biskupa. V říjnu r. 1599 přibyl biskup na Moravu, dne 17. října vjel slavnostně do Brna jako kardinál a hned ujal se úřadu svého biskupského s horlivostí a houževnatostí vytrvalou a neúmornou. Kázal, zpovídal a zvisitoval ještě koncem r. 1599 všechny kláštery na Moravě, aby z nich odstranil vady a zavedl kázeň. Dne 20. února 1900 na prvním svém sněmě manském ve Víškově předložil manům nové artikule. Posvětiv sňatek arciknížete Ferdinanda (potom císaře) s Marií Annou Bavorskou v dubnu, přijel po prvé do své residence olomoucké koncem měsíce května, a hned potom dne 1. června konal okázalou slavnost Božího Těla. Na soudě Svatojanském, konaném v Olomouci, přijali ho soudcové zemští mezi sebe (26. června), a tu po prvé střetl se kardinál se slavným Karlem st. Žerotínem. Vykonav potom ještě dvojí poselství (ve službách císařových) do Říma, vrátil se Dietrichštejn, aby již trvaleji, nežli před tím, pobýval na Moravě a aby v ní rozhodně a mocně působil na rozvoj náboženství katolického za pronikavé činnosti řádu jesuitského.

Na str. 40.—74. přidány jsou listiny (35 kusů; v „Hlídce" nebyly uveřejněny), mezi nimi listiny papežské a císařské a obšírná zpráva olom. kapituly pap. Klementovi VIII. o volbě kardinála Dietrichštejna za biskupa.

Pan autor užívá u míst korutanských jen německých názvů, ale mohlo býti v českém díle užito názvů slovinských a vedle nich jmen německých, na př. Feldkirchen slova Trg čili Terg, Friesach Breže, Seltschach (Zeltschach) Sovče, Hollenburg Hum-

berg. Polau při Dyji nazýváme česky Pálavou (nikoli Polavou; původně asi Pavlov). Také zůstalo několik chyb tiskových, jako Markéta (spr. Marketa), arragonský (spr. aragonský), Míchal (spr. Michal), Dočži (spr. Dóczy), ves Charvaty (spr. Charváty), Zbynka (spr. Zbyňka); vplyv (správně vliv), rozhřešení (rozřešení) a j. Děd kardinála Dietrichštejna slul skutečně Antonín z Cardony (Cardona v Catalonii); není proto správno (jak píší někteří) psáti: z Kordony. Arcikníže manžel španělské princezny Clary Eugenie Isabelly slul Albrecht (jméno Albert u něho není obvyklé).

Pan autor dokázal dobrým životopisem Martina Středy, že jest pilným a obratným badatelem o církevních dějinách moravských. Nový spis jeho životopisný o Dietrichštejnovi považujeme za slibný a pečlivý úvod a počátek líčení celého života kardinálova a doufáme bezpečně, že přičinlivý autor dle zpráv a pramenů dokončí své dílo o vynikajícím praelátovi moravském a tím podá i dějiny hlavního období protireformačního na Moravě.

Fr. J. Rypáček.

Život sv. Františka z Assisi. Napsal Pavel Sabatier. Přeložila Dr. M. Komínková. Knihovny Rozhledů č. LXI. Praha 1905, str. 592.

Zájem o osobnost sv. Františka poslední dobou neobyčejně se vzmáhá. Dokonce založeny jsou zvláštní společnosti, které vydávají kritické rozbory pramenův a vyhledávají nové. Tak Thodův životopis sv. Františka dočkal se již druhého vydání, letos pak vyšla ve sbírce „Weltgeschichte in Karakterbildern“ monografie Gustava Schnürera „Franz von Assisi“ se 75, většinou pěknými illustracemi a s obrazem sv. Františka ze XVI. stol. Sv. František z Assisi jímal kouzlem své osobnosti, a že ani dnes kouzlo to nepominulo, svědčí 31. vydání jeho života z péra Pavla Sabatiera, rozdílného od Augusta Sabatiera, jehož „Nástin filosofie náboženství“ přeložil dr. Kybal do „Laichtrova výboru spisů poučných“ r. 1904. Prvé vydání knihy P. Sabatiera jest z r. 1894. V té době vyšel jako ohlas té knihy v Českém Čas. Hist. v II. roč. článek prof. Golla. Vedle toho vyšlo pojednání dra. A. Langa „Po stopách světce z Assisi“ ve „Čtvrté roční zprávě císaře a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě za rok 1900—1901“. František z Assisi je svatý jak katolíkům tak i protestantům. Přes to, že kniha Sabatierova došla takové

obliby, dostala se na „Index librorum prohibitorum“. Přítomné knize dostává se vedle zasloužené chvály, také výtky, že Sabatier sv. Františka líčí příliš moderně, že si vedl příliš svobodně při doplňování pramenů, tak že kniha jeho blíží se modernímu psychologickému románu. Sabatier provádí sv. Františka světem, myslí s ním, otvírá nám jeho duši, která tolik milovala paní Chudobu, která s takovou láskou skláněla se ku všemu stvoření. (Renan nazývá sv. Františka druhým Kristem neb spíše jeho zrcadlem.) Půda, na které se pohybuje náš světec, je nám dosti blízká; z téže skoro půdy vyrůstá u nás hnutí předchůdcův i Husa samého i Jednoty bratrské. Sabatier ukázal se v knize přítomné velikým umělcem, který zastínil historika. Sabatier tušil, že se dostane dílu jeho výtky přílišné subjektivnosti, jež zabíhá na pole volného téměř tvoření, a proto v úvodě připojil několik poznámek, které mají býti jeho obranou. „Kdo chce psáti historii, musí o ní přemýšleti, a o ní přemýšleti, znamená ji měniti.“ (Str. 36.) „Objektivní historie je utopií. Tvoříme Boha dle svého obrazu a vtiskujeme ráz své osobnosti tam, kde nejméně by se to očekávalo.“ (Str. 37.) „Koná zbožnou práci ten, kdo hledá v legendě historii. Je snad domýšlivostí, žádati na čtenářích, aby snažili se porozuměti třináctému století a milovali sv. Františka? Byli by štědře odměněni a nalezli by brzy netušený půvab v krajinách vybledlých barev, v lidech beztělých, ve výtvorech chorobné fantasie, které budou míjeti před jich zrakem. Láska je pravým klíčem k historii.“ (Str. 39.)

Překlad Komínkové je plynný, a dobře se čte. Správně se rozhodla pro překlad „per sora luna e le stelle“ ve „Zpěvu o slunci“, pro „sestru lunu“, což již dříve také učinil dr. Lang ve zmíněném pojednání. *Dr. Jos. Pešek.*

Poměr zpěvu husitského k hudbě předhusitské. Dr. Zdeněk Nejedlý. V Praze 1904. Nákladem Král. České Společnosti Nauk. 10 str. 8⁰.

Není oboru, v němž by husitství nezanechalo stopy. Dosud však stopován byl význam husitství hlavně v literatuře, méně pozornosti bylo mu věnováno v umění výtvarném, a docela se zapomnělo na hudbu, a přece dějiny hudby by mohly velmi mnoho vypravovati. Ostatně „historie jest jen jedna“, vše spadá konečnými výsledky do jednoho rámce.

Husité podrželi v podstatě starou liturgii katolickou, tedy také její zpěvy, mimo některé změny. Během doby zahnízdily se za druhé polovice XIV. stol. v katolických kostelích různé nešvary, jež husité odstranili. Husité také podrželi bohatou „koloraturu", jež se během doby v liturgickém zpěvu od 13. st. u nás vyvíjela, ano přivedli ji ještě k větší bohatosti. Pozorujeme to zvláště při zpěvu mešních prefací.

Co pak se týče lidové písně duchovní, pozorujeme, že prostší nápěv náleží straně Pražanů, umělejší pak Táborům. Oba pak druhy nápěvův ovládá třídílná strofa.

Veliký vliv na zpěv husitský měly skladby Závišovy. Zde našli Táboři příbuznost výrazu pro svou náladu.

Do století XV. neznáme více lidových písní duchovních než 4. Ale již téměř na samém prahu století XV. nastává obrat. Kolem r. 1410 vyrojila se celá řada lidových písní i s nápěvem.

Zásluhu o to má Hus, „který byl první, jenž vědomě a programmaticky uvedl do kostela lidový zpěv". A co pozorujeme zvláštního, jest, že „reforma husitská Lutherem přešla i do německé reformace, jejíž zpěv stojí velmi mocně pod vlivem lidové písně české, odtud pak i do církve katolické, jež ji uvedla do celého světa".

Zajímavá studie Nejedlého[1]) jest doplňkem k „Dějinám předhusitského zpěvu v Čechách", jejichž pokračování „Počátky zpěvu husitského" jest již ohlášeno. *B.*

Einleitung in die Geschichtswissenschaft. Napsal dr. Ernst Bernheim. Leipzig 1905, sv. 270, str. 156. za 80 f. (Sammlung Göschen.)

V rozšířené sbírce Göschenově vyšla velmi dobrá příručka jako „Úvod do vědy dějepisné", určené širším kruhům. Jest to zpracování známého Bernheimova díla „Das Lehrbuch der historischen Methode", jež vyšlo r. 1903 ve 4. vydání. Kniha přítomná rozpadá se na tři hlavní díly. První kapitola, „Wesen und Aufgabe der Geschichtswissenschaft", jedná o vývoji histo-

---

[1]) Vyšla též německy s titulem: „Das Verhaeltnis des hussitischen Gesanges zu der vorhussitischen Musik".

riografie, o filosofii dějin a o obsahu a úkolu dějepisu. A jako definici dějepisu udává: „Das Wort „Geschichte“ bedeutet in unserer deutschen Sprache: das, was geschieht und was geschehen ist, sowie die Kunde und Erzählung des Geschehenen, ohne jede Einschränkung auf ein bestimmtes Gebiet“. Ale „Die Geschichtswissenschaft ist die Wissenschaft, welche die Tatsachen der Entwicklung der Menschen in ihren Bestätigungen als soziale Wesen im psycho-physischen Kausalzusammenhang erforscht und darstellt“. V druhé kapitole, „Das Arbeitsgebiet der Geschichtswissenschaft“, jedná Bernheim o poměru historie k pomocným vědám a o rozdělení dějepisu. Třetí kapitola, „Die Arbeitsmittel,“ je věnována vlastní methodice. Tato kapitola se rozpadá ve více částí: 1. Entwicklung und Einleitung der historischen Methode. 2. Quellenkunde: a) Unmittelbare Beobachtung und Erinnerung, b) Berichte (Tradition), c) Überreste, d) Quellennachweise. 3. Kritik der Quellen und Daten. 4. Interpretation. 5. Auffassung des Zusammenhanges (objektive und subjektive Auffassung). 6. Darstellung.

Cena spisku je zvýšena tím, že ke každému paragrafu je připojena příslušná literatura. —*P.*

Nová díla.

Rozprav České akademie cís. Frant. Josefa v Praze vydáno Třídy I. číslo 34: K dějinám rakouského taxovnictví. Napsal JUDr. M. Talíř. Do tisku upravil docent JUDr. Josef Drachovský. I. Část všeobecná. Stran 148.

Novočeské bibliotheky nákladem Musea král. českého vydáno čís. XXXVIII.: Paměti z mého života. Napsal Wácslaw Wladiwoj Tomek. Díl II. V Praze 1905. Stran 526.

Slovanské starožitnosti. Napsal Dr. Lubor Niederle. Bibliotheky Historické č. VI. Dílu II. svazek I. Nákladem Bursíka a Kohouta v Praze 1906. Obsahuje: Původ a počátky jižních Slovanů. Stran 280.

Spisy M. Janu Husi. Č. 6.: Super IV. sententiarum. III. Vydal Václav Flajšhans. Sbírky Pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století, č. 6. V Praze u J. R. Vilímka 1906. Str. 501.—775.

Jednání sněmů moravských v letech 1835—1848. S dodatkem akt korunovačních a jiných akt sněmovních sestavil Rudolf Dvořák. Nákladem Matice Moravské. V Brně 1906. Stran 333.

Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra. Jar. Golla vydali jeho žáci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K.

Krofta. V Praze nákladem Hist. Klubu 1906. S podobiznou oslavencovou a dvěma snímky listin. Stran 388. Obsah. Čáda Fr.: Filosof Hippon. — Šťastný Jaroslav: Které jezero makedonské jest Herodotova Πρασίας λίμνη? — Peroutka Em.: Stavba městských hradeb v Athenách r. 479 př. Kr. — Groh Frant.: Původní plán Erechtheia. — Niederle Lubor: Michal Syrský a dějiny balkánských Slovanů v VI. století. — Hýbl Frant.: Bulharsko po vymření rodu Asěnovců. Friedrich Gustav: O dvou nejstarších listinách kláštera Rajhradského (se dvěma světlotiskovými přílohami). — Pekař Josef: O správním rozdělení země české do pol. XIII. století. — Novák Jan Bedř.: Kritika listáře královny Kunhuty. — Šusta Josef: K volbě r. 1306. — Tille Václav: Karlštejn. — Kybal Vlast.: Milíčův sen. — Krofta Kam.: Řím a Čechy před hnutím husitským. — Šimák J. V.: Prameny a pomůcky Hájkovy. — Kameníček Fr.: Glossy k věnnému a vdovskému právu moravskému v XVI. století. — Müller Václav: Půhončí. — Bidlo Jaroslav: O konfessi bratrské z r. 1573. — Glücklich Jul.: Prameny Budovcova Antialkoranu. — Machát Frant.: Židé v Náchodě v 17. a 18. stol. — Dvořák Rudolf: Prameny k dějinám poslední selské vzpoury na Moravě r. 1821. — Kratochvíl Václav: Kancléř Metternich a počátky konstitucionalismu v Prusku (1842). — Tobolka Zd. V.: Z publicistické činnosti Dra. A. Krásy. — Dušek V. J.: Příspěvek k historicko-právní terminologii slovanské. — Nejedlý Zdeněk: Kotle a lesní rohy.

Dějiny markrabství moravského. Stručné vydání. Napsal R. Dvořák. Sešity 11.—17. Tím celé dílo dokončeno. Posudek přineseme příště.

Ivančice, býv. král. město na Moravě. Popis dějepisný, místopisný a statistický. Podává Aug. Kratochvíl, kaplan v Popovicích. Nákladem Mus. spolku v Ivančicích, 1906. Stran 432. O této velmi pěkné publikaci podáme obšírnější referát.

O katedrách historie slovanských práv. Uvažuje prof. Karel Kadlec. V Petrohradě 1906. Stran 16.

Jaromír Čelakovský. K šedesátým narozeninám jeho napsal prof. Karel Kadlec. Otisk z Osvěty (4. a 5. čísla) roč. 1906. Práce vystihuje velmi šťastně veliký význam proslulého učence českého ve všech oborech konání jeho. Stran 28.

Národnostní a jazyková otázka v Uhrách. Napsal Dr. Karel Kadlec. Zvl. otisk z České Politiky. Stran 58.

K dějinám sporu arcibiskupův pražských o právo metropolitní nad biskupy olomuckými v XVI. stol. Napsal František Tischer. V Praze 1906. Nákladem Král. Spol. Nauk. Stran 25.

Josef Čejka. Napsal prof. Dr. J. Máchal. V Rokycanech 1906. Stran 19. Cena 30 hal.

Ukazatel k Dějepisu Brna. Upravil Dr. Fr. Šujan. Nákladem Mus. spolku v Brně. Strany 356—380.

Bohême. Zpráva o českých publikacích historických za léta 1899—1904. Pro Revue historique napsal Jar. Goll. Stran 69. O publikaci podáme podrobnější referát.

Das Pfandrecht im böhmisch-mährischen Stadt- und Bergrechte. Napsal Jan Kapras. Ve Vratislavi 1906. Stran 92.

Berichtigende und kritische Bemerkungen zu den geologischen Arbeiten Philipp Počtas. Napsal prof. Dr. Jaroslav J. Jahn. Ve Vídni 1906. Vlastním nákladem. Stran 28.

Časopisy.

Věstníku České akademie cís. Františka Josefa v Praze vydána redakcí Bohuslava Raýmána roč. XV. čísla 3.—5. Z obsahu vyjímáme: O slovanské lexikografii (Fr. Pastrnek). — Přehled pokroků fysiky za léta 1904 a 1905 (Dr. B. Kučera, Dr. Fr. Nachtikal). — Z literární činnosti v klášteře u sv. Václava v Praze (F. Tadra).

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXX. sv. 3. Nové práce: Korrespondence a listiny Mikuláše Drábika z l. 1627—1671 (Adolf Patera). — Cech muzikářů v Chlumci nad Cidlinou (Dr. Zd. Nejedlý). — Běh života básníkova. Rýmovaná autobiografie Šeb. Hněvkovského (Růž. Jelínková-Doubková). — Povinnosti manův k Hrádku Křivoklátu (Václ. Schulz). — Příspěvek k otázce Chelčického „Mistra Protivy" (Milán Svoboda). — Drobné příspěvky. — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Jos. Pekaře ročníku XII. sešit 3. Nové práce: Polívka J.: Alexander Radiščev. — Drobnější články: Šimák J. V.: Kněz Martin z Betléma. — Referáty a přehledy časopisův. Bohaté zprávy.

Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus. Ročník II., č. 2. a 3. Rediguji Dr. Tumpach, Dr. Podlaha, Ad. Špaldák, J. Urban a Dr. Luc. Jelič. Obsahují zprávy o theologických pracích ze všech literatur slovanských.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta, roč. XV. čísla 6.—10. Nové práce: Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji přerovském (Dr. K. Kadlec). — Jak v Horách Matky Boží zakopali „koleru" (Václav Rataj). — Lidové názvy polí, luk a lesů v české pahorkatině (Bedř. Mach). — Markrabina. Lidová tradice o Ječmínkovi z Bochoře (Fl. Zapletal). — Jak byla založena Soběslav a Fousník. (Otak. Lustig). — Národopisné studie našich umělcův. — Divoká honba. Pověst jihočeská (Fr. Tischer). — Názvosloví starého mlýna českého (Franěk Páris). — Tance východočeské (Dr. K. V. Adámek). — K dějinám učitelských poměrů na sklonku věku XVIII. (Václav Schulz). — Odsouzení dvou kouzelníků v Čes. Krumlově 19. a 20. října 1615. (Hynek Gross). — Čís. 7.: Píseň a tanec „do kolečka" na Chodsku (Dr. Ot. Zich). — Jaké zná Hanák ptáky? (J. Vyhlídal). — Svatební zvyky z okolí Vamberka (J. F. Král). — Vyšívání, jeho technika a užití (Dr. Č. Zíbrt). — Konopická. Jihočeská zábava (V. Cílek). — Nařízení Františka I. r. 1807 o sanytrnících (Dr. Č. Zíbrt). — Lidová velikonoční modlitbička k jazyku Kristovu trním probodnutému (Dr. Č. Zíbrt). — „Vy-

kupovaná“ jména řeznických tovaryšů horažď. v 18. stol. (Št. K. Vydra). — Chrt, vlk. Báseň bez samohlásek (Fr. Tischer). — Jak se šatili v Srbicích na Domažlicku (Pantaleon Engel). — Piesne vojenské z Bošackej doliny (J. L. Holuby). — Duchovní lékárna domácí (E. Horký). — České lidové písně (Fr. Homolka). — Karel Jugl o parádě ženské r. 1745 (Dr. Č. Zíbrt). — Zpráva ovčáků panství Chudenického pro úřad vrchnostenský r. 1735 (Fr. Tischer). — Č 8.: Studie Barb. Hoblové o krojích a výšivkách na Poděbradsku z poč. XIX. stol. (Dr. Č. Zíbrt). — Žid náruživým hráčem (V. Schulz). — Pěkné barvení vajec bez velikého umění a útrat (J. Soulek). — Provolání na venkov k uspořádání národního oděvu slovanského r. 1848 (Dr. Č. Žibrt). — Jízda králů (Petr Guth). — Zaklínání na Pačlavsku k okrese kroměřížském na Moravě (Jan Grmela). — Nejstarší zbytek staročesk. návodu mravoučného „Práv doktora Grobiana“ ze 16. století (Dr. Č. Zíbrt). - A. F. Kucharski o Slamníku a Fidlovačce r. 1826 (Vl. A. Francev). — Dorota Jínová Pacovská (Fr. Tischer). - Ze života lidu mor. (Aug. Šebestová). — Dřevěný kostel ve Lhotě Zahájenské z r. 1596 (Jan Alb. Vaněk). — Ochrana před zloději a vyzrazení (Jindř. Bačovský). — Čís. 9.—10.: Na sv. Medarda (J. Soukup). — Dva dopisy Bož. Němcové (M. Gebauerová). — Píseň o přednostech čili představených (J. Tykač). — Kterak se na Hané jídalo před 30 lety (Blažena Stržínková) — Písně a vyobrazení o zavraždění Albr. z Valdštejna a jeho generálů r. 1634. — Píseň o výkupu z roboty (J. Tenora). — Staročeská studně na Karlštejně. — Pověry o můře (Dr. J. Zítek). — Písničky a modlitby vojenské z r. 1618—1620 kněze Matěje Herborta Novoboleslavského (Jindř. Skopec). — Kresby Krišt. Haranta z Polžic (E. Horský). — Ach můj milý, věčný Bože, čím dáleji, vždycky hůře. Rýmování o řemeslnících s konce 17. století (Dr. Č. Zíbrt). — Dřevěné zvoničky v okolí Nepomuka (Anna Sýkorová). — Dopis V. Feyla A. V. Šemberovi o sbírání látky dialektologické r. 1855 (Dr. Č. Zíbrt). — Dřevěný kostel ve Lhotě Zahájenské z r. 1596 Zprávy, otázky a odpovědi. Literarna činnost Jos. Lud. Holubyho (L. V. Rizner). — Česká literatura lidovědná za r. 1905. Četná vyobrazení.

Hlídky vydána redakcí Dra. P. Vychodila roč. XXIII. čísla 4.—8. Nové práce: Rozhraní mluvy a zpěvu (Leoš Janáček). — Snahy o rozlučitelnosti manželství (Konst. Löffler). — František Pravda (V. Hlinka). Obrana jeho literární činnosti (Fr. Holeček). — Novoidealismus a jeho kořeny (Dr. Jos. Kratochvíl). — Mladá srbská poesie a belletrie (Al. Koudelka). — Italské písemnictví roku 1905 (Al. Koudelka). — Četné posudky a zprávy.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Dra. J. Metelky roč. XI. čís. 10. — ročníku XII. čís. 1.—2. Obsahují dokončení článku Cintulova: „Jihoslované v zemích kor. uherské“ a Danešovy studie: Úvodí dolní Neretvy.

Obchodního Obzoru vydány redakcí B. Holmana a J. Slezáka roč. II. seš. 4.—8. Z obsahu vyjímáme: Americké trusty (Dr. K. Čermák) — Obch. školství ve Francii (Č. Syrový). Obchodní a živnostenské poměry v Jihlavě (Dr. K.). — O povinnostech osob, jež provozují obchod cukrem nebo činnost nějakou, v níž se cukru upotřebuje, dle zákona o dani z cukru (Dr. D.). — Subvence (B. Holman). — O konkursu (Dr. K.). — Zrychlené vyplácení

dobírek (E. V.). — Nově zřízené oddělení pro revisi nákladních listů a jiných dopravních papírů.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdle ročníku XXII. čísla 9—12. Z obsahu vyjímáme: Krištof Kolumbus a jeho přední historikové. Píše Roselly de Lorgues. — Naše slavnosti na jihu Čech. Napsal Tomáš Škrdle. — Heřman z Lehninu. Napsal V. Žižka. Literatura. Drobné literární a jiné důležité úvahy a zprávy.

Časopisu Moravského musea zemského redakcí Fr. J. Rypáčka, Fr. Šujana, Jar. J. Jahna a E. Bayera vydáno 2. čís. ročn. VI. Obsah: František Bartoš † (F. Šujan). — Zvláštní druh vlnovitých ryh (J. J. Jahn). — Příspěvek k seznání vzniku nesouvislých vyvrženin sopečných (J. J. Jahn). — O nutnosti soustavného výzkumu diluviálních a alluviálních naplavenin v jeskyních moravského Krasu (V. J. Procházka). — Vývoj hradů na Moravě v letech 1029—1197 (F. Šujan). — Kroj lidu slovenského na Moravě (Jos. Klvaňa). — Náhrobky pánů Konických ze Švábenic (F. Lipka). — Poměr pánův Jana i Albrechta Černohorských z Boskovic k Jednotě bratrské (A. Kratochvíl). — Zprávy spolkové. — Literatura. — Zprávy kommisse na přírodovědecké prozkoumání Moravy: Ptactvo okolí kroměřížského (J. Janda). Ptactvo okolí lanštorfského (J. Dostál). Vrchní vrstvy křídové v Klokočově u Příbora (M. Remeš).

Selského archivu redakcí V. Praska vydán roč. V. sešit 3. s pestrým obsahem.

Naší obce vydány redakcí B. Lepaře roč. I. sešity 4.—10. Z obsahu vyjímáme: † František Schwarz. — Samospráva a její význam (Fr. Schwarz). — Sjezd české samosprávy. — Chudina v obci.

Žďárského Obzoru vydána redakcí Dra. B. Drože roč. VII. čísla 1.—4. Z prací zaznamenáváme: Lidový kroj na Žďársku před 50 lety (Jos. Koněrza). — Znak Otty Steinbacha z Kranichsteina, posledního opata kláštera Žďárského. — Jména osad na Žďársku (Drož).

Zeitschriftu des Deutschen Vereines für die Geschichte Maehrens und Schlesiens vydán redakcí Dra. K. Schobra roč. X. sv. 3. Obsah: Zas Zollrecte Mautwesen in Maehren bis zum Ausgange des XIV. Jahrhunderts (Fritsch). — Betrachtungen zur Schlacht bei Austerlitz am 2. Dezemb. 1805 (Schier). — Zur Geschichte zweier schlesischer Dörfer (Raas und Spachendorf) (Berger). Z menších prací: Die „Compilatio super Cantica canticorum“ (Bretholz). — Vom Lundenburger Stadtwappen (Preuss).

Dokončení referátu Bartochova o Literatuře XIX. století bylo nutno odložiti do příštího ročníku, jelikož autor nemohl z různých důvodů připraviti rukopis.

Oprava:

V 3. seš. tohoto ročníku v článku Hýskově o Raymanovi na str. 208. v řádku 21. shora má býti: nevedly k církvi (nikoli: nevadily církvi).

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

